

Cando a nosa área agrícola
camiñava en peregrinación. Когда мыши кошek ели С
арили во льду Cando cocían os ovos no xeo. Когда груши ро
lo os álamos daban peras e os saqueiros violetas. Когда ивы
troitos. Когда петух высыживал птенцов Cando o galo choc
a berbera из мамалыги Cando os ríos eran de leite e as bei
шанта космы cando medren os pelos na miña palma. когда въ
ivas когато направят котката калугерка cando a gata se
ia cando o porco entre na mezquita. когда се върне баща м
когато ми закука кукувица на гроба cando o cuco cante na
ледало cando un poida ve-las súas orellas sen esfrego. когда въ
luga на кочевья Великден разговаря със съпруга, когато
ховес веňa възможност за обичай да се събере за пас
ruso на проковано място, готовъ за всеподдъбъвът парад
ховес depois da chuvia когда рак на горе свистнет, а ри
ба e o peixe cante после праздника в четверг о ховес desp
o luns depois do mércores на калмыцкий заговоренье па
ушкинского заговенья ata a véspera da coresma de Pushki
nya depois da véspera da coresma da serea в мартьобре е
одя две недели в сторону о ano seguinte por esta época pero
outro verán e non este на тот год, когда черт умрет о ano en
являют cando se lles rice o pelo ós calvos когда пленник
курши запоет по-петушиному en canto a galinha cante como
a se volva branca когда свиньи будут с поля шагом или
ous pés do campo когда мерин окобыдеет сардо
и свистнет, а рыба запоет сардо

Fraseoloxía eslava

**manual universitario
para a especialidade de lingua
e literatura rusas**

Valerii Mokienko

Edita Xunta de Galicia
Consellería de Educación e Ordenación Universitaria
Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades
 Conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria
 CELSO CURRÁS FERNÁNDEZ
Director Xeral de Política Lingüística
 MANUEL REGUEIRO TENREIRO
Coordinador científico
 CONSTANTINO GARCÍA
Director Técnico de Lingüística
 GUILLERMO ROJO SÁNCHEZ
Estrada Santiago-Noia, Km.3. A Barcia. 15896 Santiago de Compostela.
Tel. +34 981 542 684 Fax. +34 981 542 553
Enderezo electrónico cillrp@cirp.es
http://www.cirp.es

Autor VALERII MOKIENKO
Título *Fraseoloxía eslava: Manual universitario para a especialidade de Lingua e Literatura rusas*
Título orixinal ruso
Славянская фразеология: Учебное пособие для вузов по специальности
“Русский язык и литература”.
Lugar e ano de edición rusa
1^a - Moscova, 1980; 2^a - Moscova, 1989.
A tradución galega fíxose sobre a 2ª edición.

Equipo que elaborou a versión galega
EKATERINA GUERBEK (traducción)
ISABEL VALIÑO FERRÍN, MAITE VEIGA DÍAZ (revisión galega)
XESÚS FERRO RUIBAL (coordinación)

ISBN: 84-453-2739-9
D.L.: C-131/2000

Imprime
euroGráficas pichel, sl

Distribúe
Editorial Galaxia
Reconquista 1, 36201 Vigo
Tfno. + 34 986 432 100

Valerii Mokienko

Fraseoloxía eslava

manual universitario para a especialidade de lingua e literatura rusas

ходили на богомолье Cando as pulgas fan en peregrinación Когда мыши кошек ели comían os gatos Когда яйца варили во льду Cando cocían os ovos no xeо Когда в тополях, а фиалки на ракитах Cando os álamos daban peras e os salgueiros violetas ли плоды Cando os salgueiros daban froitos Когда петух высаживал птенцов Cando o ovos Когда реки были молочные, а берега из мамальги Cando os ríos eran de leite e náliga когда ми поникнат на длани косми cando medren os pelos na miña palma юди грозде cando o salgueiro dea uvas когда направят котката калугерка cando a ха корато влезе свинка в джамия cando o porco entre na mezquita когда ее върне cando meu paí volva da tumba когда ми закука кукувица на гроба cando o cuco за когда си видя ушите без огледало cando un poida ve-las súas orellas sen espello я cando un poida ve-la sua caluga на конская Великден para a pascua de cabalos ртък подир петьк cando o xoves veña despois do ventres на турецкую пасху para a юсский байрам para o bairam ruso на морковкино заговенье para a véspera da после дождичка в четверг о xoves despois da chuvia когда рак на горе свистнет, o cangrexo asubíe na montaña e o peixe cante после праздника в четверг о xoves недельник после середы o luns despois do mércores на калмыкий заговенье para dos kalmikios до пушкинского заговенья ata a véspera da coroação Pushkin тусальского) загванья despois da véspera da coroação Pushkin в мартьобре en об эту пору, не доходя две недели в сторону о ano seguinte por esta época pero и то лето, не на это outro verán e non este на тот год, когда черт умрет о ano en когда лысые покудрявляют cando se lles rice o pelo ós calvos когда плешак ыва teña rizos как курица запоет по-петушиному en canto a galinha cante coma обелеет cando a pega se volva branca когда свиньи будут с поля шагом идти n andando só con douis pés do campo когда мерин окобылеет cando o cabalo тогда рак на горе свистнет, а рыба запоет cando o cangrexo asubíe na montaña жнъ начнет плавати, а хмель грязнуть cando a pedra emprece a aboiar e o lúpulo чичет рогоз без воды cando o xunco medre sen auga когда камень на воде всплынет ѿте na pedra когда наш песок взорвется ѿте Cando as pulgas fan en peregrinación

**XUNTA DE GALICIA
2000**

A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria por medio do Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades asumiou o impulso da investigación nunha parcela insuficientemente explorada da lingua galega, como é o campo da fraseoloxía. Alí o profesor e académico Xesús Ferro Ruibal abriu catro liñas de traballo: construcción dunha sólida base de datos fraseolóxicos galegos que nos ha permitir restaura-la riqueza estilística da nosa lingua coa ferramenta dun *Diccionario de Fraseoloxía Galega*, os *Coloquios Galegos de Fraseoloxía*, os *Cadernos de Fraseoloxía Galega* e as traducións de obras de fraseoloxía rusa.

Esta última liña de traballo, que hoxe ve a luz coa publicación deste manual do profesor Valerii Mokienko *Fraseoloxía eslava*, e mais da súa obra *As imaxes da fala rusa*, é moi esperanzadora non só para o avance dos estudos fraseolóxicos galegos, polas razóns científicas que Ferro Ruibal expón na súa presentación, senón tamén para a consolidación da nosa lingua galega como vehículo científico, xa que se trata de obras das que non hai traducción a outras linguas de Occidente e que, polo tanto, terán algunha circulación na versión galega máis aló das fronteiras de Galicia.

Como Conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria agradézolle ó profesor Mokienko tódalas facilidades dadas para levar a cabo esta versión e tamén a súa estreita colaboración co equipo de tradución, desprazándose mesmo a Compostela para unha intensa semana de traballo que enriqueceu esta traducción. Felicito tamén o equipo que afrontou o traballo certamente arduo de verter na nosa lingua un libro ateigado de fraseoloxismos e dos que moitas veces consegue da-la versión galega. Esperamos todos así servi-la comunidade científica internacional e impulsa-lo coñecemento da nosa lingua.

Celso Currás Fernández
Conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria

ÍNDICE XERAL

<i>FRASEOLOXÍA ESLAVA: UN MÉTODO E UN DEBATE</i>	11
OBSERVACIÓN Sobre A VERSIÓN GALEGA	17
PREFACIO.....	21
INTRODUCCIÓN.....	23
I. ESTABILIDADE /INESTABILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS .	27
1.1. Inestabilidade relativa da forma do fraseoloxismo	27
1.1.1. A variabilidade como índice da inestabilidade da forma.....	27
1.1.2. Dificultades do deslinde das variantes principal e ocasional.....	31
1.1.3. Variabilidade fraseolóxica e transformacións individuais do autor.....	45
1.1.4. Variabilidade na fala dialectal	52
1.2. Estabilidade relativa da semántica e da estructura das unidades fraseolóxicas	56
1.2.1. Identidade e noción de variante.....	56
1.2.2. Variantes de combinacións e variantes de palabras.....	58
1.2.3. Variabilidade formal e léxica	60
1.2.4. Regulamentación semántica da variabilidade léxica	65
1.2.5. Estabilidade relativa da semántica e estructura do fraseoloxismo e a análise dia-crónica da fraseoloxía.....	75
II. MODELABILIDADE /INMODELABILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS	93
2.1. Modelabilidade estructural	94
2.2. Modelabilidade semántico-estructural.....	96

2.3. Modelabilidade e análise tipolóxica da fraseoloxía.....	97
2.3.1. Modelo 1 “дать ч т о = быть” ‘dar q u e = golpear, pegar’	102
2.3.2. Modelo 2 “уделять ч т о = быть” ‘conceder, prestar q u e = golpear, pegar’	124
2.3.3. Modelo 3 “быть к у д а = избить” ‘pegar e n o n d e = golpear moito’ ..	130
2.3.4. Modelo 4 “быть ч е м = избить” ‘golpear c o n q u e = golpear, pegar moito’	142
2.3.5. Modelo 5 “быть к а к = избить” ‘pegar c o m o = golpear moito’	150
2.4. Modelabilidade e análise diacrónica da fraseoloxía	169
2.5. Límites da modelabilidade	195

III. IMPLICIDADE /EXPLICIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS 201

3.1. Implicidade na fraseoloxía	203
3.1.1. A implicidade como unha manifestación da lei de economía lingüística	203
3.1.2. Modos de implicitación	206
3.1.2.1. Elipse.....	208
3.1.2.2. Composición de palabras.....	221
3.1.2.3. Derivación afixal	227
3.1.3. Dende o contexto maior ó menor	232
3.1.3.1. Fábula → proverbio	233
3.1.3.2. Proverbio → unidade fraseolóxica	237
3.1.3.3. Unidade maior → unidade menor	246
3.1.3.4. Unidade fraseolóxica → palabra	253
3.2. Explicidade na fraseoloxía	258
3.2.1. Valoración esaxerada da implicidade e subestimación da explicidada.....	258
3.2.2. A explicidada como manifestación do principio da superfluidez	268
3.2.3. Modos de explicitación dos fraseoloxismos	269
3.2.3.1. “Alongamento” do fraseoloxismo inicial (a palabra)	271
3.2.3.2. Ensamblaxe de palabras con significados “equitativos”.....	275
3.2.3.3. “Descomposición” da palabra cara ó fraseoloxismo	278
3.2.4. Dende o contexto menor ó maior	285
3.2.4.1. Palabra → unidade fraseolóxica.....	285
3.2.4.2. Unidade menor → unidade maior	296
3.2.4.3. Unidade fraseolóxica → proverbio	309
3.2.4.4. Proverbio → fábula, fraseoloxismo → fábula	314

IV. IMAXIBILIDADE /INIMAXIBILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS 319

4.1. Dende a imaxibilidade á inimaxibilidade	322
4.1.1. Creación da imaxibilidade do fraseoloxismo	322
4.1.1.1. Factores extralingüísticos de creación da imaxibilidade	324
4.1.1.2. Factores lingüísticos de creación da imaxibilidade	332
4.1.2. Alteración da imaxibilidade primitiva do fraseoloxismo.....	338
4.1.2.1. Transformación paronímica de componentes	339

4.1.2.2. Transformación homonímica dos compoñentes	361
4.1.2.3. Transformación polisémica dos compoñentes	365
4.1.2.4. Escurecemento da imaxibilidade inicial	370
4.2. Dende a inimaxibilidade á imaxibilidade	372
4.2.1. Tipos de fraseoloxismos inimáxicos.....	372
4.2.1.1. Xiros analíticos de carácter expresivo.....	374
4.2.1.2. Fraseoloxismos tautolóxicos	376
4.2.1.3. Unidades fraseolóxicas rimadas	378
4.2.2. Mestura dos fraseoloxismos inimáxicos cos imáxicos.....	383
4.2.2.1. Interacción dos modelos fraseolóxicos inimáxicos cos imáxicos	384
4.2.2.2. Creación da falsa imaxibilidade na base inimáxica	391
4.2.2.3. Consolidación da falsa imaxibilidade do fraseoloxismo	399
4.2.3. Escurecemento da inimaxibilidade primitiva do fraseoloxismo	404
V. EXPRESIVIDADE /NEUTRALIDADE NA FRASEOLOXÍA	415
5.1. Informatividade, superfluidade e expresivididade	415
5.2. Expresividade, emocionalidade e valoratividade	417
5.3. A expresividade como propiedade predicamental dos fraseoloxismos.....	418
5.4. Os nominativos e os expresivos na esfera das combinacións estables.....	423
5.5. Expresividade /neutralidade no espectro da ideografía	433
5.6. Expresividade /neutralidade e estilística fraseolóxica	440
VI. SINCRONÍA /DIACRONÍA NA FRASEOLOXÍA (A MODO DE CONCLUSIÓN)	445
6.1. Dificultades de delimitación da sincronía e da diacronía na fraseoloxía	447
6.2. As contradiccións da fraseoloxía como resultado da interacción entre sincronía e diacronía.....	449
6.3. A actualización do plano diacrónico: a condición máis importante do funcionamento sincrónico dos fraseoloxismos	452
ÍNDICE DE UNIDADES FRASEOLÓXICAS	457
BIBLIOGRAFÍA	495

FRASEOLOXÍA ESLAVA: UN MÉTODO E UN DEBATE

O manual universitario, que hoxe ofrecemos á comunidade científica vertido por primeira vez a unha lingua occidental, representa o soporte teórico daqueloutro longo ensaio, titulado *As imaxes da lingua rusa*, que tamén ofrecemos nesta colección, e no que unha feliz interacción sincronía-diacronía revela en que medida a fraseoloxía é un espello da peculiaridade irrepetible dun pobo pero tamén o é de insospeitados elementos comúns na forma europea de ve-la realidade.

1. Seis dicotomías fraseolóxicas en implicación dialéctica

Esta reflexión fraseolólica de Valerii Mokienko debe abrir en Galicia novas liñas de traballo sobre esta área da lingua que en tempos algúns consideraban *simple adorno dun diccionario* e outros *o nivel superfluo da lingua*, basándose aqueles na inorgánica presencia da fraseoloxía nos diccionarios xerais, e estes en que na fraseoloxía o expresivo, o valorativo e o subxectivo mestúranse co estrictamente nominativo e subordínano, ó revés do que acontece no léxico, onde a función nominativa e a expresiva están ben diferenciadas.

No ámbito da fraseoloxía occidental quizais sorprenda ver unha sonada cita da *Dialéctica da natureza* de F.Engels, na que critica a comprensión metafísica do principio de identidade, que leva a maioría dos naturalistas a crer que identidade e diferencia son contrariedades incompatibles, cando, ben mirado, son polos unilaterais que só representan algo verdadeiro na súa interacción e mais na incorporación da diferencia na identidade. Pero a cita non é banal, porque para Mokienko a interacción dos diferentes tamén se aplica ás unidades lingüísticas e, ademais, percorre toda a súa concepción da fraseoloxía.

Mokienko establece seis dicotomías: *estabilidade /inestabilidade; modelabilidade /inmodelabilidade; implicidade /explicidade; imaxibilidade /inimaxibilidade; expresividade /neutralidade; e sincronía /diacronía*. Con estas seis dicotomías Mokienko ilumina o fenómeno fraseolóxico cunha luz nova que me fai percibir aspectos nos que eu nunca reparara e que pon en cuestión algunas das miñas certezas. Se nós na fraseoloxía sublimámo-la estabilidade, a predicibilidade e a falta de sistema, Mokienko, sen nega-lo evidente, ilumina aspectos que eu tiña pouco meditados.

Un exemplo disto é que Mokienko, afeito a percorre-los camiños da diacronía, subliña que no fraseoloxismo a inestabilidade da forma e a estabilidade da semántica e da estrutura fan que estabilidade e inestabilidade se impliquen reciprocamente asegurando o funcionamento e a dinámica do fraseoloxismo: aquela garante a constante renovación e aumenta a expresividade, mentres que esta fixao no tempo e no espazo, garantindo a comprensión da súa imaxe. E vai máis aló ó engadir que a estabilidade se manifesta mesmo na variabilidade, porque, en certos casos, as substitucións léxicas dos compoñentes e os cambios de cantidade (ou de orde) na súa composición non violentan a identidade de semántica, nin tampouco a homoxeneidade estructural. A variabilidade fraseolóxica, para Mokienko, case non se distingue da variabilidade léxica.

Outro exemplo é que entre os que estamos afeitos a unha visión sincrónica da fraseoloxía, é frecuente ler que os compoñentes dos fraseoloxismos non son palabras en sentido pleno ou que carecen (ou case carecen) de significado léxico independente. Mokienko, en cambio, afirma que tanto a palabra coma o fraseoloxismo son unidades nominativas con enteireza semántica e que ámbalas dúas entran en relacóns paradigmáticas con outras unidades; pero que se diferencian en que o fraseoloxismo está formado por diversos elementos que lle dan carácter de *formación separada*.

Fraseoloxismo	Palabra
Enteireza semántica	Enteireza semántica
Formación separada	
Entra en relacóns paradigmáticas con outras unidades semeillantes	Entra en relacóns paradigmáticas con outras unidades semeillantes

2. Hai modelos fraseolóxicos semántico-estructurais

Outra novedosa dicotomía deste libro é a tese do *carácter modelable das unidades fraseolóxicas*. Mokienko quere demostrar que se poden componer series fraseolóxicas segundo os modelos gramático-estructurais e que esta modelabilidade estructural se dá mesmo naquelas zonas da fraseoloxía que parecen máis individuais, como os tautoloxismos ou os xiros cun nome propio. Pero, ademais, afirma que é imposible analizar hoxe a fraseoloxía, sen ter en conta a modelabilidade da súa estructura.

¿Que é o *modelo fraseolóxico-estructural*? Mokienko defíneo como *o tipo de construcións sintácticas, segundo o cal se forma unha serie de combinacións estables* ou como *a variante semántico-estructural das combinacións estables que espella esquematicamente a estabilidade relativa da súa forma e semántica*. Mokienko di que o modelo estructural é o esqueleto do fraseoloxismo, o que asegura a súa estabilidade e reproducibilidade, e que en certa medida incluso regula a súa identidade semántica. E engade que os modelos fraseolóxicos se dividen, á súa vez, en dous tipos (*iguais á combinación de pa-*

labras e iguais á frase) e unha serie de subtipos, agrupados segundo o indicio gramatical, tendo en conta a semántica dos fraseoloxismos.

3. ¿Como facer fraseoloxía diacrónica?

Afirmar que as unidades fraseolóxicas son modelables lévanos ó problema da etimoloxía. Entre nós a etimoloxía fraseolólica ou ben non pasa do nivel de etimoloxía popular máis ou menos erudita (do tipo dos libros de Iribarren e de Doval^{*} no ámbito do español), ou ben limitáse a buscar quen foi o primeiro escritor que a usou (como fai Montoto Rautens-traucht^{**}). Mokienko di que ese tipo de erudición esaxera o papel creador dos escritores e as posibilidades de creación individual de frases. O proceso real non parece ir do individuo á sociedade, senón da pluralidade de variantes á selección dunha.

Mokienko asume a responsabilidade de crear un método de reconstrucción etimolólica de rigor equivalente ó que os lingüistas elaboraron e practican no estudio etimológico do léxico, e que parece unha vella aspiración dos fraseólogos de San Petersburgo. Sen embargo, unha fraseoloxía diacrónica que se poida comparar en rigor ó estudio diacrónico da gramática e do léxico, só será posible cando superemos tres obstáculos, ós que el mesmo alude.

O primeiro é a convicción de moitos científicos de que é imposible establece-lo étimo dun fraseoloxismo con métodos semellantes ó método da análise etimológica da palabra porque o fraseoloxismo é unha estrutura inmodelable, individual, formal e semánticamente. Mokienko dá aquí a batalla, maiormente co segundo capítulo, tratando de demostrar que a imaxe orixinal dun fraseoloxismo se revela, igual cá da palabra, na intersección dos seus modelos fonéticos, modelos de formación de palabra e modelos semánticos.

O segundo é a preocupación escolástica de moitos teóricos da fraseoloxía que reducen prematuramente as variantes a norma literaria coma se fosen sempre meros ocasionalismos. Neste sentido el aprecia máis o paciente labor dos lexicógrafos prácticos e dos compiladores de folklore que recollen amorosamente tódalas variantes que van encontrando dun proverbio ou dun dito.

O terceiro -e para min o máis importante- é a carencia de amplas bases de datos que inclúan as formas dialectais e as arcaicas e simultaneamente a dificultade de acceder ás bases de datos doutras linguas, coas que aquela que estudiamos puido estar en contacto (porque as linguas son coma as esponxas) para podermos comparar da mesma maneira que se fai no estudio diacrónico do léxico. Mokienko, ucraníno de nación, é un erudito que manexa enorme información das máis diversas linguas indoeuropeas. Pero este non é traballo que hoxe deba depender da existencia dunha persoa excepcionalmente erudita

* IRIBARREN, José María: *El porqué de los dichos*. Pamplona 1954. Gobierno de Navarra. Departamento de Educación y Cultura, Pamplona 1994⁶.

DOVAL, Gregorio: *Del hecho al dicho*. Ediciones del Prado, Madrid 1995.

** MONTOTO Y RAUTENSTRAUCHT, Luís: *Personajes, personas y personillas que corren por las tierras de ambas Castillas*. Tipografía de Gironés, Sevilla. Tomo 1, 1921. Tomo 2, 1922.

senón que debe poder basearse na interconexión de bases informatizadas de diferentes linguas que permitan ir moito máis aló e cun maior grao de seguranza: ende non, nunca terémo-la certeza de termos chegado ó verdadeiro éntimo. Xa en 1966 escribía en Leningrado a profesora Amóssova que a fraseoloxía diacrónica non é traballo dun investigador, senón que precisa o concurso de numerosos observadores. A Internet posibilita trasvases de información que antes era difícil soñar.

Pero é un camiño que debemos iniciar, porque a fraseoloxía comparada e diacrónica pode desvela-los misterios de non poucos fraseoloxismos. É sabido que a lingüística marxista considera calquera estado sincrónico da lingua como resultado do seu desenvolvimento diacrónico durativo. Baudouin de Courtenay, antecesor de Mokienko na cátedra de San Petersburgo, xa dicía que a estática da lingua non é outra cousa que un caso particular da súa dinámica, mentres para Jespersen os procesos históricos que se realizan na lingua son importantes só porque reflecten as características principais do estado lingüístico contemporáneo. Esta diferencia entre diacronía e sincronía, que tamén dividiu as Escolas de Xenebra e Praga, non é para Mokienko unha incompatibilidade senón unha complementariedade, unha interacción dialéctica, ou como dixo Martinet, unha *sincronía dinámica*.

4. Compresión e dilatación na fraseoloxía

E esa complementariedade sincronía-diacronía permítelle iluminar unha terceira dicotomía. Mokienko describe a existencia de dous procesos contrarios: a compresión da fábula en proverbio, do proverbio en locución e da locución en palabra (fenómeno que el denomina *implicitación*), e o proceso inverso da dilatación da palabra en locución, da locución en proverbio e deste en fábula (que denomina *explicitación*). *Implicitade /explicidade* son outros dous conceptos básicos de Mokienko - que nisto confesa seguir-lo camiño aberto por Potebnia - e que corresponden en fraseoloxía á reducción semántica e á ampliación semántica que xa están ben estudiadas no campo do léxico. *Implicitade* é a tendencia do fraseoloxismo (e tamén de fábulas, proverbios e semellantes) á *diminución* do número dos componentes ata quedar nun só lexema: *¡Bos días (nos dea Deus)!* ou en castelán *¡Buenas (tardes)!*. *Explicitade* é a tendencia do fraseoloxismo (e tamén dun só lexema) ó *aumento* da cantidadade dos componentes. A implicitade é a economía dos medios de fala; a explicitade é a abundancia deles. A implicitación fai a UF máis compacta e lacónica, máis xeral e sobrecargada de semántica; ó contrario da explicitación. Se unha fábula se condensa e comprime (*implicitación*) nace a UF (ou unha palabra sobrecargada semanticamente). Pero, se a unidade fraseolóxica se desenvolve (*explicitación*), a palabra chega a ser fraseoloxismo e o fraseoloxismo pode chegar a frase e mesmo a disolverse no contexto. Tanto a implicitade como a explicitade poden levar á fraseoloxización ou á desfraseoloxización. Parte dos problemas de motivación e de idiomasticidade na fraseoloxía proceden de elisións sucesivas das que xa nos é moi difícil recuperar-los eos perdidos, como acontece hoxe en fórmulas coma *¡Bos días (nos dea Deus)!* ou *¡Adeus!* e como probablemente acontecerá no futuro, se triunfa o actual *¡Deica!*, transformación xuvenil do consabido *¡Deica logo!* En calquera caso o indicio

estructural más importante dos fraseoloxismos segue sendo a *formación separada*; a súa contradicción más visible é a contradicción entre a súa forma, que ten varios membros, e o seu contido, que só ten unha significación; e o tipo máis estendido de transformación dos fraseoloxismos é o movemento do fraseoloxismo cara á palabra. Este terceiro e ameno capítulo, abre tamén incógnitas suxerentes coma esta: ¿como establecer entre dúas variantes de diferente extensión se estamos ante un fenómeno de implicitación ou de explicitación, cando, coma no caso de *¡Tede paciencia, que tamén a tivo Xan do Outeiro que estivo tres días solteiro (e durmiu dúas noites coa criada)!**** non temos documentación escrita que nos permita establecer prioridades, cousa máis frecuente do que parece?

5. Outras tres dicotomías

Non menos luminosas son as súas reflexións sobre outras tres dicotomías: imaxibilidade /inimaxibilidade, expresividade /neutralidade e sincronía /diacronía. Verbo disto atopará o lector observacións novidosas e afirmacións presentidas. Confeso que, no meu caso, agradoume ver formulado que na fraseoloxía os campos de connotacións negativas sempre son más abundantes cós campos de connotacións positivas (afirmación que di moito más do que parece dicir); ou que as palabras compostas son unha fonte extremadamente valiosa para a fraseoloxía histórica, tanto porque nelas se espellan as capas más antigas do léxico (como os nomes e alcumes das persoas), coma porque son un resultado intermedio no camiño da eliminación da contradicción entre a formación separada e a enteirreza semántica, conservando case intactos ámbolos dous compoñentes da antiga combinación. Para Mokienko a aparición da palabra composta indica o alto grao de automatización do uso da combinación e do principio da súa desaparición. Non menos interese suscitan as súas observacións sobre os diferentes tipos de clasificación semántica e estilística da fraseoloxía ensaiados na antiga U.R.S.S. O lector especialista encontrará aquí moitas páxinas ateigadas de suxerencias e afirmacións que buscan o debate intelectual.

6. O debate está servido

O activo Centro de Estudios Galegos da Universidade de San Petersburgo xa converteu en éxitos editoriais as traduccións rusas do *Grifón* de Alfredo Conde e de catro antoloxías da poesía galega, dende o século XIII á fin deste milenio. Agora, en colaboración con este Centro Ramón Piñeiro, ofrece o froito dun traballo inverso: a traducción galega de dúas obras importantes de fraseoloxía rusa. Non sei cal agradecer máis. O que podo asegurar é que nesta colaboración non lle fuximos ó traballo de verter na nosa sintaxe analítica a sintaxe sintética da lingua rusa. Esperamos que estes libros tamén aquí se

*** *Xan do Outeiro* foi un galego lonxevo, que morreu en Poio en 1726 a idade excepcional de 146 anos. Unha variante explica *que enviuvou tres veces* e por iso -nota de humor que fai proverbial a paciencia- puido *durmir dúas noites coa criada*.

convertan en libros ben lidos; porque o merecen. E, se, ademais, introducen debates novos no campo da fraseoloxía, ¡filloas con mel!

Xesús Ferro Ruibal

xaneiro do 2000

OBSERVACIÓN SOBRE A VERSIÓN GALEGA

Fraseoloxía eslava é un dos dous libros que agora se editan en Galicia deste autor (o outro é *Imaxes da lingua rusa*). Ofréceselle ó lector un manual universitario que ten por obxectivo principal presenta-la base teórica para a investigación da fraseoloxía eslava. Os principios xerais desta poden ser utilizados tamén para o estudio da idiomática das linguas non eslavas, tamén da lingua galega.

O método da modelación semántico-estructural, que constitúe a base da concepción teórica do manual, requiri do autor a achega dun conxunto grande de fraseoloxismos dialectais, folclóricos, coloquiais e populares, que se utilizan neste contexto como exemplos. O número de fraseoloxismos, sobre todo dos dialectais, supera considerablemente o das *Imaxes da lingua rusa*, e praticamente cada un merece un ensaio especial semellante ós que aparecen no libro anterior do autor. Pero na maioría dos casos no texto orixinal os exemplos non se comentan detalladamente, e inclúense a miúdo nunha extensa lista un tras doutro, o que foi condicionado polas peculiaridades de estilo e obxectivos deste libro.

Por iso a concepción teórica da traducción da *Fraseoloxía eslava* distínguese algo da do libro anterior: ó traduci-los numerosos exemplos, na súa maioría dialectais, que non posúen significados estables e que frecuentemente son “escuros” e imprecisos para os mesmos falantes nativos das linguas e dialectos correspondentes, tiñamos que dar cabida a todo o potencial ensaio (que merecen, como xa mencionamos arriba, moitos fraseoloxismos) nunha breve interpretación literal e fraseolóxica en galego (por interpretación literal entendemos a transmisión idéntica do significado literal enteiro (aínda que composto) e da estructura sintáctica, e non a traducción de palabra por palabra).

Subliñemos aquí que o método da traducción científica (neste caso, lingüística) da fraseoloxía é distinto do método da súa traducción nunha obra artística ou nun diccionario bilingüe. Igual que no caso das *Imaxes da lingua rusa* (aínda que o estilo destes dous libros é moi diferente), para transmitírmelas peculiardades imáxicas dos fraseoloxismos eslavos, vímonos obrigados a usar amplamente a traducción literal, e para a súa semantización completa aporta-las definicións estendidas en galego. Falando con propiedade, a combinación da traducción literal coa definición extensa é un método eficaz de amosarlle

ó lector a forma interna e a semántica dos fraseoloxismos eslavos. Este método, segundo parece, pode ser utilizado tamén na recompilación dos diccionarios fraseolóxicos bilíngües.

Non obstante, o lector do libro, por suposto, ten dereito a preguntarse: ¿por que no manual, para os fraseoloxismos rusos, polacos, checos que se investigan, relativamente raras veces se aportan equivalencias fraseolóxicas galegas? Ben se sabe que a fraseoloxía galega non ten menos riqueza cós tesouros fraseolóxicos doutras linguas europeas.

Cómpre decir que foi da busca de tales equivalencias da que partiu a traducción. No desenvolvemento do traballo, sen embargo, resultou que, aportando para a explicación dos fraseoloxismos eslavos algunas equivalencias fraseolóxicas galegas, á parte da tradución literal que dá unha idea exacta da imaxe dun ou outro xiro, arriscariámonos a desorienta-lo lector, polas seguintes razóns.

Primeiro, como o sistema imáxico dos fraseoloxismos galegos na maioría dos casos é distinto do eslavo, unha interpretación directa feita mediante a aportación das equivalencias fraseolóxicas galegas desviaría a atención do lector do obxecto da descripción do libro.

Segundo, a equivalencia fraseolólica galega nalgúns casos esixe unha especial interpretación para o lector galego, xa que non é de uso común. Neste caso obrigaríamo-lo lector a interpreta-los fraseoloxismos da súa lingua materna, realizando unhas xeneralizacions que, posiblemente, coincidirían parcialmente coa nosa interpretación pola súa forma.

Terceiro, a equivalencia fraseolólica galega pode nunha serie de casos estar marcada doutra maneira nos aspectos estilístico, social, ou territorial, mentres que para a definición sempre se poden seleccionar palabras de uso común e neutrais estilisticamente.

Cuarto, nunha serie de casos existen varias equivalencias que son capaces en igual medida de transmiti-la semántica fraseolólica correspondente.

Por iso, para a interpretación dos fraseoloxismos eslavos, preferimos achegar as definiciones extensas, en vez das case sempre existentes equivalencias galegas. As equivalencias fraseolóxicas galegas existentes preséntanse nas notas, naqueles casos en que hai unha correspondencia entre as formas internas, etc., que nos pareceu interesante ou curiosa. A aportación de tódalas equivalencias aumentaría desmesuradamente o volume do manual; isto sería más ben o obxecto de descripción dun diccionario bilingue fraseolóxico, incluso sinonímico.

Notemos unha vez máis, que tanto para a traducción literal como para as definicións se seleccionaron palabras de uso común (é dicir, os dialectalismos non se traducían por dialectalismos), co obxectivo de transmitirlle o significado ó lector da maneira más clara posible.

Por todo o dito, pódese afirmar que a traducción do libro que se ofrece ó lector, así como a do libro anterior, *Imaxes da lingua rusa*, permite disolve-lo mito tradicional sobre a “intraducibilidade” da fraseoloxía a outras linguas.

Cómpre tamén mencionar que no proceso de traducción o autor e maila traductora tiveron que facer algunha ampliación, así como reduccións, destinadas a unha mellor adaptación do libro ó lector galego.

Cómpre ter en conta tamén que, igual que no libro anterior, non se aportan exhaustivas características para cada palabra e cada expresión respecto ó seu estilo, á súa área xeográfica e social, nin se indica o grao da súa frecuencia. Os exemplos dialectais (sobre todo os das fontes folclóricas e etnográficas) inclúense, por veces, sen notas especiais que se refiran á súa zona xeográfica, xa que o lector ruso (ou o eslavista no caso do material checo, polaco, serbolusaciano, etc.) xa se decatan de que son *populares*, de que son fraseoloxismos *de ton local*. De por parte, esas notas non só ían aumentar considerablemente o volume do libro, senón que ían desvia-la atención do lector do obxectivo principal que é a demostración do método da modelación semántico-estructural e a reconstrucción do prototipo imáxico dos frasesmás eslavos.

Os fraseoloxismos preséntanse no libro ordinariamente en tres columnas: o orixinal en cursiva, o significado literal en cursiva e o significado fraseolóxico entre comiñas, por exemplo:

<i>вёшать нос</i>	<i>colga-lo nariz</i>	'entristarce, aflixirse, desanimarse'.
-------------------	-----------------------	--

Ás veces utilízase o mesmo sistema para a explicación da forma interna da palabra, por exemplo:

<i>плодотворный</i>	"frutocreativo"	'fructífero'.
---------------------	-----------------	---------------

Nalgúns casos (se no texto se fai mención dalgún significado que é común para varios fraseoloxismos ou se se trata do simple significado dunha palabra separada, etc.), os xiros aparecen en dúas columnas, por exemplo:

<i>победить</i> →	'vencer' →
-------------------	------------

<i>одержать победу</i>	<i>toma-la victoria</i>	'vencer, gañar'.
------------------------	-------------------------	------------------

Cando hai necesidade de subliña-lo aspecto fonético dunha expresión ou cando a expresión se repite ó longo do texto varias veces en distintas páxinas, presentamos transliteracións que aparecen na fonte normal e entre parénteses, por exemplo:

<i>менять шило</i>	(meniat xilo na на мýло ← milo)	<i>troca-la subela</i>	'de dous males elixi-lo peor'.
--------------------	------------------------------------	------------------------	-----------------------------------

Nos casos onde foi necesario aportar dous significados literais do compoñente dun xiro ó mesmo tempo, estes sepáranse co signo /, por exemplo:

<i>задать пárь</i>	<i>da-lo vapor /unha serie de golpes</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'.
--------------------	--	---

A referencia á área xeográfica da expresión faise sempre antes desta e entre parénteses, por exemplo:

(rexión de Smolensk)	<i>прамынайл бы́- ка на индыйка</i>	<i>trocou o touro polo pavo</i>	‘realizou un cambio non- equivalente e sen aprovei- tarse; deu o mellor polo peor’.
-------------------------	---	-------------------------------------	---

Para os refráns preséntase ordinariamente só o seu significado literal, por exemplo:

<i>Охóтно мы дарíм, что нам не нáдо- бно самýм</i>	<i>Nós regalamos de boa gana o que non necesitamos para nós.</i>
--	--

As citas de obra literaria aparecen na traducción en dúas columnas, na esquerda vai o orixinal, e na dereita a traducción, o que é habitual para o lector, por exemplo:

<i>Огúры святые и лéни прáведныe</i>	‘Os santos lacazáns e as honestas pre- guizas’.
--------------------------------------	--

Cando unha cita se emprega para resalta-lo uso dunha determinada palabra, esta aparece no orixinal e na traducción subliñada, o que facilita a percepción da correspondencia entre os dous textos, por exemplo:

<i>На <u>лáсах</u> далекó не уéдешь</i>	‘Non se chega lonxe nas <u>lerias</u> ’.
---	--

En tódalas palabras, expresións e citas que se achegan como exemplos das linguas eslavas e non eslavas, igual que nos datos bibliográficos dos libros, consérvase a ortografía do texto orixinal e a orde das palabras. Nos fraseoloxismos rusos pónse o acento, de acordo coa concepción do texto orixinal do manual: non sendo isto habitual para un texto normal en ruso, utilízase, sen embargo, para facilita-la lectura nos textos destinados ós extranxeiros.

Nalgúns casos para un mesmo fraseoloxismo polisémico apórtanse (aínda que raras veces) significados distintos ó longo do libro, xa que cada un destes serve como ilustración de teses distintas.

As notas a pé de páxina foron elaboradas, na súa maioría, no proceso de traducción polo autor, a traductora e os revisores. As poucas notas que proceden do texto orixinal levan a marca “Nota do orixinal” diante.

Valerii Mokienko

Ekaterina Guerbek

1999

PREFACIO

O destino principal deste manual é amosa-la dinámica dos procesos de formación da frase nas linguas eslavas (principalmente no ruso) e expoñe-lo método de análise etimolóxico-científica dos fraseoloxismos. Estas tarefas son tanto más importantes canto que o estudio histórico da fraseoloxía está previsto polos programas universitarios de lexicoloxía das linguas eslavas, así como polos programas de lingua rusa para os estudiantes das Facultades de Filoloxía das Universidades e dos Institutos Pedagóxicos.* O libro pode ser utilizado para imparti-los cursos e os seminarios especiais de fraseoloxía eslava e de lexicoloxía comparativa, e sobre todo de fraseoloxía e de lexicoloxía histórica da lingua rusa, e tamén os de dialectoloxía rusa.

Ó presentarlle ó lector a segunda edición do libro, complementada e corrixida, o autor agradécelles cordialmente ós seus críticos que teñan estimulado a súa reedición. No texto están incluídas praticamente tódalas súas correccións e dalgunha maneira está reflectida a reacción dos colegas respecto a este libro e os comentarios que lles suxeriu. Así xurdiu, por exemplo, un capítulo novo, o 5º - “Expresividade /neutralidade das unidades fraseolóxicas”.

O autor considera un deber grato da-las gracias tamén ós colaboradores, ós estudiantes e ós aspirantes do gabinete de diccionarios que leva o nome do catedrático B.A.Larin, e da cátedra de filoloxía eslava da Universidade estatal de Leningrado por lle axudaren a recolle-lo material e por participaren de forma activa na discusión sobre o libro. Aproveito tamén a oportunidade para expresa-la miña gratitud máis sincera ós censores oficiais do libro, colaboradores da cátedra de filoloxía eslava da Universidade estatal de Lvov que leva o nome de Iv.Francó (catedrático Prof. Dr. K.K.Trofimovich).

Valerii Mokienko, 1989

* Os *Institutos Pedagóxicos* son centros docentes, equivalentes de feito ás Universidades polo nivel dos diplomas que expiden. Chamábanse *Institutos* na época en que se publicou este libro e actualmente xa se denominan *Universidades*.

V.M.Mokienko

INTRODUCCIÓN

O estudio teórico da fraseoloxía no noso país iníciase coas obras do académico V.V.Vinogradov e do catedrático B.A.Larin. Vinogradov interesábase ante todo polas cuestións de fraseoloxía funcional. As obras de Larin están dedicadas fundamentalmente á historia das combinacións estables. Precisamente a fraseoloxía histórica é, ordinariamente, a fronteira ante a cal se deteñen moitos fraseólogos que empezan as súas investigacións cunha referencia respectuosa a Larin. De máis de quince mil obras só unhas cantas están dedicadas á historia e á etimoloxía das combinacións estables, apoiándose principalmente nas recompilacións de S.V.Maxímov e M.I.Mighelsón.

A chamada de B.A.Larin a elaborarmos sistematicamente a fraseoloxía no plano diacrónico (Ларин, 1956) non encontrou ata agora, por desgracia, a resposta debida. Non obstante, as obras de carácter sincrónico e as investigacións dedicadas ós problemas teóricos da esencia das unidades fraseolóxicas, das súas propiedades predicamentais, etc., contribúfan á aparición de obras prácticas sobre o funcionamento dos xiros estables na lingua e na fala.

Ó mesmo tempo a carencia case completa de investigación da fraseoloxía diacrónica empaza a frear seriamente o desenvolvemento ulterior da fraseoloxía sincrónica. A discrepancia teórica particular que xurdiu na fraseoloxía como consecuencia dunha aproximación puramente sincrónica, é moi comprensible. Porque, como subliñaba V.I.Lenin, na análise dun fenómeno calquera, sobre todo se é social, cómpre “non esquece-la relación histórica principal, analizar cada cuestión dende o punto de vista de cómo un fenómeno coñecido xurdiu na historia, qué etapas principais pasou no seu desenvolvemento, e a partir deste desenvolvemento mirar en qué parou”*.

O esquecemento da relación histórica repercute ante todo na dificultade á hora de solucionar moitas cuestións teóricas da fraseoloxía. Non hai ningunha cuestión principal que non provoque discusións agudas entre fraseólogos. Polo de agora non están fixados nin os criterios de definición das unidades fraseolóxicas, non hai unidade de opinións acerca de cómo son as propiedades predicamentais destas unidades. Conceptos como estabilidade, reproducibilidade, idiomasticidade, expresividade ou imaxibilidade, soméntense

* **Nota do orixinal:** Ленин В.И. Полное собрание сочинений. [Lenin V.I. Obra completa]. T.39. Páx. 67.

constantemente a revisións críticas: ou ben esaxérase o seu papel na definición do fraseoloxismo sen medida, ou ben se menosprecia de máis. A cuestión dos criterios para distinguilos fraseoloxismos está relacionada coa cuestión dos límites da fraseoloxía: cantas menos propiedades fraseolóxicas se enuncian como postulados polo autor dunha ou outra concepción, tanto máis amplos resultan se-los límites da fraseoloxía.

Por **unidade fraseolóxica** entendemos **unha combinación de lexemas relativamente estable, reproducible e expresiva, que posúe** (ordinariamente) **significado conxunto**. Usando distintos termos (fraseoloxismo, xiro fraseolóxico, unidade fraseolóxica, combinación estable, e outros) e a definición dada de unidade fraseolóxica, apoíámonos na interpretación desta unidade aceptada tradicionalmente pola maioría dos fraseólogos (V.V.Vinogradov, B.A.Larin, S.I.Ójegov, A.M.Babkin, V.P.Júkov, A.V.Kunin, A.I.Fiódorov, Iu.Iu.Aveliani e outros). Ó mesmo tempo acentúase a relatividade de propiedades tan importantes da fraseoloxía como a estabilidade e a enteireza semántica, e atribúeselle unha importancia especial á expresividade.

A falta de investigación dos problemas da fraseoloxía eslava histórica e comparativa reflíctese desfavorablemente non só no desenvolvemento da teoría, senón tamén na práctica do seu ensino e da súa metodoloxía. A información acerca dos procesos históricos que acompañan a formación dos sistemas fraseolóxicos eslavos ou dos fraseoloxismos separados é moi escasa. No mellor caso, os estudiantes aprenden a historia das expresións más estendidas, mentres que ordinariamente non chegan nin a cata-lo mecanismo dos procesos de formación de frases, o seu carácter sistemático. Por iso neste libro préstase lle atención preferente á revelación da dinámica da fraseoloxía, ós factores lingüísticos da súa formación e do seu desenvolvemento ulterior.

O dinamismo da unidade fraseolóxica está moi condicionado polas peculiaridades da súa semántica e polo feito de que “na lingua a combinación de palabras resulta ter un sentido que vai máis alá da simple suma dos “significados” das palabras illadas” (Ларин, 1974: 36). Só agora os fraseólogos empezan a apreciar na súa xusta medida este feito coñecido. Se ata hai moi pouco tódolos esforzos dos investigadores estaban concentrados no estudio do significado fraseolóxico (é dicir, figurado, parcialmente reinterpretado, expresivo, etc.) da unidade fraseolóxica, agora aténdese primordialmente ó seu significado directo nunhas condicións especiais de funcionamento.

A investigación do desenvolvemento dos fraseoloxismos non é unha simple demostración da historia dalgunhas expresións separadas, nin tampouco unha explicación, máis ou menos acertada, do seu sentido. Tal investigación supón a circunvalación sistemática de material diverso, o rexistro dos factores lingüísticos e extralingüísticos, a nominación de amplos paralelos xenéticos e tipolóxicos. As dificultades de tal aproximación son comprensibles: o estudio do sistema dos elementos fraseolóxicos ainda non está empezado, e o mesmo concepto de sistema fraseolóxico é abondo indefinido (como o é tamén o concepto de sistema lingüístico en xeral).

Pero o que non dá lugar a dúbidas é o feito da existencia do sistema fraseolóxico e do seu desenvolvemento constante. Na fraseoloxía o diacrónico e o sincrónico están estreitamente trenzados, o significado directo da unidade fraseolóxica actualízase na fala ar-

tística e na fala viva e o carácter “verbal” do fraseoloxismo deixa permanentemente unha marca no significado da combinación. Na fraseoloxía, onde a semántica se caracteriza pola “adicionalidade” do sentido, o sistema é especialmente contradictorio. Tal “adicionalidade” procede, ó parecer, precisamente da distancia entre o significado común da unidade fraseolóxica e os significados das súas partes. A aspiración de recupera-la simetría do fraseoloxismo como unidade lingüística de carácter especial condiciona o dinamismo do sistema fraseolóxico.

Moitos investigadores mencionan o carácter contradictorio da fraseoloxía. As antinomias fraseolóxicas poden estar condicionadas tanto pola contradictroria dialéctica común da lingua, como polas propiedades igualmente contradictorias do léxico, e tamén polas peculiaridades propriamente fraseolóxicas.

No presente libro analízanse detalladamente só as contradiccionés que, segundo parece, desempeñan un papel en principio importante no desenvolvemento e no funcionamento da fraseoloxía.

A análise da contradicción estabilidade /inestabilidade (capítulo 1) é un intento de establecer uns parámetros fiables das unidades fraseolóxicas. A investigación da contradicción modelabilidade /inmodelabilidade (capítulo 2) amosa a relativa seguridade destes parámetros no plano diacrónico (e tamén, durante a análise etimolóxica). O estudio da antinomia implicadade /explicadade (capítulo 3) amosa cómo se forman os modelos estructurais das unidades fraseolóxicas antes da súa estabilización. A investigación da antinomia imaxibilidade /inimaxibilidade (capítulo 4) revela cómo se forman os modelos semánticos das unidades fraseolóxicas. O estudio da oposición expresividade /neutralidade (capítulo 5) amosa unha aspiración predicamental da fraseoloxía cara á semántica expresivo-emocional. Finalmente, a análise da contradicción más xeral diacronía /sincronía (capítulo 6) amosa unha interdependencia especial destes parámetros na esfera da fraseoloxía e descobre que a interacción do estado prefraseolóxico (combinacións libres) e do estado fraseolóxico (combinacións estables) dos fraseoloxismos está condicionada polas cinco antinomias arriba mencionadas.

As contradiccionés fraseolóxicas, así como as contradiccionés de calquera nivel lingüístico, son demostracións particulares dunha das leis más xerais da dialéctica marxista - a unidade e a loita dos contrarios como factor principal de desenvolvemento. A análise das materializacións concretas na lingua desta tese esencial é a tarefa máis importante da lingüística marxista. Amosar este proceso utilizando o exemplo do desenvolvemento do sistema fraseolóxico é unha das tarefas principais deste manual.

A análise da dinámica do sistema fraseolóxico realiza-se con material do ruso e doutras linguas eslavas. Préstase especial atención, sen embargo, ó material da fala viva, sobre todo dialectal: é precisamente nela onde se atopan as raíces da fraseoloxía nacional das linguas literarias, como dicía B.A.Larin (Ларин, 1959). Realmente, a ampla variabilidade dos fraseoloxismos na fala viva, contraposta ó seu uso rigorosamente normativo na lingua literaria, contribúe en moito a fixa-los límites entre as formacións primitivas e os préstamos, entre as coincidencias tipolóxicas (os paralelos fraseolóxicos) e as xenéticas (fraseoglossas). O material dialectal axuda tamén a comprender máis profundamente o

mecanismo de funcionamento da fraseoloxía na lingua contemporánea. Finalmente, o material de feitos diversos permite, segundo parece, analizar dunha maneira **relativamente completa** algún que outro modelo fraseolóxico e amosa-la súa variabilidade na fala. E precisamente a descripción en serie do material axuda a descubri-la interacción dinámica das propiedades contradictorias do sistema fraseolóxico.

Por suposto, englobar completamente o material léxico dialectal é case imposible; isto é especialmente certo no que se refire ó fondo fraseolóxico que na fala viva é extraordinariamente diverso. Non obstante, na análise concreta foi importante tomar en consideración a máxima cantidade posible de feitos fraseolóxicos: como base material deste libro serviron as recompilacións de proverbios e ditos eslavos, os diccionarios dialectais e literarios fraseolóxicos, as fontes lexicográficas e os ficheiros, as notas persoais do autor feitas durante as expedicións dialectais (na rexión de Pskov, na costa do mar Branco, na terra de Polesie, en Chequia e Eslovaquia) e outros. No manual este material tan extenso persegue o obxectivo de amosar dunha maneira o máis completa posible a situación de fala en que se formou algún xiro fraseolóxico coñecido na lingua literaria. As variacións dialectais da unidade fraseolóxica literaria amosan a riqueza extraordinaria da fraseoloxía nacional popular das linguas eslavas. A análise do material concreto é necesaria tamén para educa-los hábitos de traballo científico dos estudiantes. É importante que o estudiante que empeza a ocuparse da análise histórica da fraseoloxía saiba que a historia dun fraseloxismo non é unha serie de ensaios artístico-alegóricos, senón un sistema rigoroso de testemuños, e que os argumentos só se atopan despois de traballas pescudas en fontes lingüísticas fiables.

Por desgracia, nós non temo-la posibilidade de dar referencias exactas das fontes dos fraseoloxismos dialectais que se usan. Isto nalgúns casos obstaculizou a delimitación rigorosa dos fraseoloxismos eslavos segundo as esferas de uso e maila descripción detallada da súa extensión territorial. Cómpre especificar tamén unha certa desproporción do material de distintas linguas eslavas, que está relacionada co obxectivo principal do libro, isto é: amosa-los procesos dinámicos de formación e de desenvolvemento do sistema fraseolóxico eslavo oriental (ante todo ruso) considerándoo como parte do conxunto das linguas eslavas en xeral. A fraseoloxía eslava occidental a este respecto é o fondo máis axeitado para comparar (o que está relacionado tanto coas peculiaridades da súa formación, como coa súa área xeográfica).

I

ESTABILIDADE /INESTABILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS

1.1. Inestabilidade relativa da forma do fraseoloxismo

1.1.1. A variabilidade como índice da inestabilidade da forma

Un dos problemas máis agudos da fraseoloxía é o problema da estabilidade. A definición da unidade fraseolóxica como unha combinación **estable** contribuí durante moito tempo a considerala estática, tanto no plano formal coma no plano semántico. Os estilistas interpretaban as diversas transformacións das combinacións estables como transformacións individuais deste contexto estático, feitas polo autor.

A pesar de consideraren a estabilidade como o trazo distintivo das unidades fraseolóxicas, os investigadores defñena de maneiras distintas. A maioría dos lingüistas comprenden a estabilidade ben como a **predicibilidade** dos componentes, ben como a sua **reproducibilidade**, é dicir, a estabilidade do uso. Neste libro a estabilidade fraseolóxica enténdese como o **uso relativamente estable da combinación de palabras**. A acentuación do carácter relativo da estabilidade fraseolóxica é necesaria, xa que a estabilidade do uso da unidade fraseolóxica pode ser violentada con moita frecuencia.

Xa o académico V.V.Vinogradov, que elaborou unha clasificación de fraseoloxismos precisamente a partir do distinto grao de estabilidade, prestaba atención ó carácter dialéctico desta propiedade tan importante das combinacións. “Na actividade da fala, - escribía él - así como no estilo individual, os límites dunha palabra e dunha frase son especialmente vacilantes, vertibles, indeterminados” (Виноградов, 1946: 46). Sen embargo, os fraseólogos durante moito tempo non tomaron en consideración este comentario. Tiveron que pasar decenios de observacións escrupulosas para volvermos á comprensión obxectiva e dialéctica desta importantísima propiedade das combinacións estables. Entre os libros deste tipo funcional está o de A.M.Babkin, que amosa que a mobilidade activa

das unidades fraseolóxicas non é simplemente unha innovación artística, senón a manifestación regular “da flexibilidade e dialecticidade coñecidas” do seu uso vivo (Бабкин, 1970: 9). Semellante conclusión tírase tamén de moitas investigacións dedicadas ó problema da variabilidade fraseolóxica. O estudio funcional sincrónico dos fraseoloxismos amosou que a variabilidade é unha das propiedades más características desta parte do léxico. O problema da correlación da estabilidade e variabilidade dos fraseoloxismos é un problema tanto histórico como sincrónico. A unión dialéctica destas dúas características opostas das unidades fraseolóxicas asegura tanto o funcionamento, como o desenvolvemento constante da fraseoloxía.

A fraseoloxía ten a tarefa de descubri-las formas en que se realiza a acción recíproca dos elementos estables e inestables do fondo fraseolóxico, de establece-la medida da relatividade destas características e de determina-los lindes da estabilidade /inestabilidade no plano sincrónico e diacrónico.

Sen embargo, algúns investigadores sinalan a estabilidade da forma só para os componentes arcaicos dos fraseoloxismos (nos xiros do tipo

<u>неровён час</u>	<u>non é igual cada hora</u>	‘é posible que, poida que (suceda algo inesperado ou desagradable)’ ¹ .
--------------------	------------------------------	--

Mesmo en tales casos de conservación e estabilización das unidades fraseolóxicas, ó parecer, indubidables, a absolutización da tese da estabilidade non se confirma polos feitos lingüísticos. É significativo que, precisamente para fraseoloxismos similares a estes, B.A.Larin acentuase “a irregularidade”, “a incorrección” da estructura (Ларин, 1959: 31), que son as cualidades que testemuñan realmente a variabilidade. Unha análise detallada dos xiros que inclúen arcaísmos amosa a súa ampla mobilidade. Os necrotismos (é dicir, palabras que caeron totalmente en desuso) no proceso do uso fraseolóxico literalmente “renacen” e desembocan na corrente da fala contemporánea.

É moi significativo neste sentido o xiro

<u>у чёрта на <u>ку-</u> лічках</u>	(u chorta na <u>culíchkagh</u>)	<i>nas rozas do demo</i>	‘moi lonxe’ ² .
---	-------------------------------------	--------------------------	----------------------------

Xa nos marcos do uso literario as súas modificacións son posibles, tanto as morfolóxicas

<u>находи́ться у</u> <u>чёрта на ку-</u> <u>лічках</u>	(naghoditsa u chorta na cu- líchkagh)	<i>estar nas rozas do demo</i>	‘estar moi lon- xe’
<u>посла́ть к чёр-</u>	(poslat k chortu	<i>mandar ás ro-</i>	‘mandar moi

¹ O componente arcaico neste caso é a palabra неровён ‘non é igual’.

² O necrotismo “renacido” neste caso é a palabra кулічки (kulichki) ‘rozas’. Segundo as supersticións populares, precisamente nas rozas abandonadas, que adoitaban ser lugares afastados, vivían os demos. Comp. en gallego o concepto ‘moi lonxe’ tamén pode ser transmitido por un fraseoloxismo que conteña o concepto de demo: *onde o demo deu as tres voces* (que posiblemente nace do episodio bíblico (Mt 4, 1-11; Mc 1, 12-13 e Lc 4, 1-13) no que Xesús se retira ó deserto a orar e xexuar e ó cabo de corenta días o demo téntao con tres propostas, que serían as *tres voces*).

*ту на кули́ч-
ки*

na culichki)

zas do demo

lonxe'

como as léxicas

*жить у чёрта
на кули́чках*

(jit u chorta na
culíchkagh)

*vivir nas rozas
do demo*

'vivir moi lon-
xe'

*жить у чёрта
на рогах*

(jit u chorta na
rogagh)

*vivir nos cor-
nos do demo*

'vivir moi lon-
xe'.

No uso da fala a combinación

*у чёрта на ку-
ли́чках*

(u chorta na
culíchkagh)

*nas rozas do
demo*

'moi lonxe'

sofre deformacións áinda máis intensas. A palabra *пора* (rogá) 'cornos' que substitúe nesta unidade fraseolóxica o componente *кулички* (culíchki) 'rozás' amplía as súas relacións paradigmáticas:

*бежать хоть к
чёрту на рога*

(bejat ghot k
chortu na ro-
gá)

*correr ainda
que sexa ós
cornos do de-
mo*

'fuxir a calque-
ra sitio'³

*не был только
у чёрта на
рогах*

(ne bil tolko u
chorta na ro-
gagh)

*non estivo só
nos cornos do
demo*

'estivo en moi-
tos sitios'.

Amplíanse tamén as posibilidades dunha substitución sinonímica do componente *кулички* (culíchki) 'rozás':

*пойді́ к чер-
там на бу-
ты́рки*

(poidí k cher-
tiam na buti-
rki)

*vaite cara ós
demos, cara á
casa que está
fóra da aldea*

'vaite ó demo'

*кати́сь (ты) к
чертам на пá-
секу*

(katís ti k cher-
tiam na páse-
ku)

*vaite rodando
cara ós de-
mos, cara á
abellariza*

'vaite ós de-
mos'

(coa variación da categoría do número para a palabra *чёрт* (chort) 'demo'). No uso individual deste fraseoloxismo por un autor pode aparecer: a presencia de dous planos, os cambios semánticos e o xogo coa forma dos componentes. Así é, por exemplo, a unión do microtopónimo moscovita *Кули́чки* (*Кули́шки*) (culíchki (culíxki)) co lexema *кулички* (culíchki) 'rozás' nunha obra de N. Aséev:

³ Comp. en galego o xiro co significado literal moi próximo, *andar nos cornos do demo*, pero que ten significado fraseolóxico distinto, 'escoalle-lo camiño peor para lograr un obxectivo'.

“Конечно, городской шум, механизированные души, обостренность нервов - все это справедливо, но... все-таки я не хотел бы жить у Спаса на Кулічках (u spasa na culíchkagh) в Пречистенской тишине”. (“Московские улицы”)

‘É certo, o ruído urbano, as almas mecanizadas, a tirantez dos nervios - todo iso é certo, pero... sen embargo, non me gustaría vivir á beira do Spas na Kulíchkagh, no silencio da Prechistenskaia’. (*Rúas de Moskova*).⁴

Canto más ampla é a área xeográfica da unidade fraseolóxica, tanto máis amplas son as súas posibilidades de variación. Na lingua literaria polaca o xiro emprestado do ruso

u czorta na kuliczkach nas rozas do demo moi lonxe

xa admite tamén a substitución do primeiro componente: *u diabła na kuliczkach*. Comprérese o bielorruso

ў чортавых зубоў onda os dentes do de- mo moi lonxe

к чортам ў гості пай- шоў *foi de visita ós demos* ‘está non se sabe ónde’.

Como vemos, o material concreto amosa unha gran amplitude de variación dos fraseoloxismos. Propiamente, tódalas características lingüísticas do xiro (a fonética, a de formación da palabra, a paradigmática, a léxica, a sintáctico-estructural e a semántica) sofren variabilidade. ¿Onde están os límites desta variabilidade? ¿Onde está o límite en que remata a variante da unidade fraseolóxica e xorde outro xiro independente? Responder obxectivamente a estas preguntas é unha das tarefas xerais da fraseoloxía funcional e histórica. No plano funcional é descubri-la invariante fraseolóxica, no diacrónico é determina-la combinación primitiva de palabras.

Recoñecendo a variabilidade ampla da maioría dos fraseoloxismos, cómpre, sen embargo, estipula-la posibilidade da aproximación puramente sincrónica á súa estabilidade. Dende o punto de vista da norma literaria, por exemplo, a expresión

у чёрта на ку- личках (u chorta na cu- líchkagh) *nas rozas do demo moi lonxe*

realmente case non varía (sobre todo se interpretamos o xiro

у чёрта на по- гáх (u chorta na ro- gagh) *nos cornos do demo moi lonxe*

como sinónimo fraseolóxico e non como variante).

⁴ Comp. a rúa Prechistenskaia - o camiño cara ó ícono da Virxen de Smolensk no mosteiro Novodévichii en Moscova; Spas na Kulixkagh ‘Salvador en Kulixki’, unha igrexa erixida ó Salvador na parte de Moscova que a xente chamaba así debido á súa posición que naquel tempo se consideraba afastada do centro (xa que a palabra *кулички* (kulichki) nos dialectos rusos ten significado ‘campo abandonado e por iso afastado, en que medra un bosque cativo’).

A tarefa da análise histórica da fraseoloxía (a diferencia da súa investigación sincrónica) é a revelación do *contexto inconstante*, cronolecticamente moi cambiante. Dende este punto de vista a fraseoloxía diacrónica é a doutrina de *unidades de contexto inconstante*. Só a revelación de todo o espectro de variación destas unidades, condicionado historicamente, e o establecemento dos límites da variabilidade de tal contexto, pode levar á definición obxectiva da combinación primitiva de palabras: ó *modelo semántico-estrutural*.

Para a fraseoloxía histórica a idea dos límites da estabilidade e da variabilidade é extremadamente importante porque a etapa do “conxelamento” da combinación é o momento da formación da unidade fraseolóxica⁵. Cómo se realiza isto, qué é o que “se conxela” solidamente e qué é o que non, qué elementos do xiro admiten variacións amplas e cales, a pesar de todo, reservan a estabilidade relativa: este é o círculo de preguntas sen as que a proximación lingüística á historia dos fraseoloxismos non é posible.

A variabilidade que acompaña calquera interacción dos sistemas fraseolóxicos é ó mesmo tempo o resultado desta interacción. O espectro desta interacción pode ser moi amplio: desde os contactos dos sistemas fraseolóxicos de diferentes linguas ata a penetración mutua da fraseoloxía coloquial e literaria nunha mesma lingua.

1.1.2. Dificultades do deslinde das variantes principal e ocasional

Sábese que o uso vivo das unidades lingüísticas estimula a súa variabilidade. Desta tese frecuentemente dedúcese a conclusión errónea de que tales variantes son fundamentalmente ocasionalismos fraseolóxicos. O uso contemporáneo normativizado da unidade fraseolóxica aínda non confirma o carácter primitivo da unidade. V.I.Dal nas súas “Palabras a xeito de prólogo” para a edición dos *Proverbios do pobo ruso* realizada en 1862 (Véxase: Даль, 1957) queixábase de que os críticos da Academia lle reprochaban inxustificadamente que rexistraba proverbios e ditos populares dunha forma *incorrecta, errónea, falsa*. Os numerosos materiais da fraseoloxía popular rusa, que están gardados nos ficheiros e están reproducidos nos numerosos diccionarios dialectais, refutan agora estes reproches inmerecidos: Dal recollía con moita exactitude as variantes dialectais de proverbios e ditos. E o motivo de semellantes reproches é precisamente a proximación funcional ós fraseoloxismos, que leva á confusión das variantes primitiva e individual (individual do autor).

Os lexicógrafos-prácticos, os compiladores de folclore que fixan escrupulosamente tódalas variantes, non son tan categóricos ó afirmaren a ocasionalidade delas, como o son os teóricos da fraseoloxía. E non é estranxo: a multitud de variantes diversas, ás que se teñen que enfrentar os recompiladores de conxuntos paremiolóxicos (é dicir, de compila-

⁵ **Nota do orixinal:** Por iso non é casual que sexan os historiadores da fraseoloxía os que recoñecen a contraposición estabilidade - inestabilidade como “o máis importante na proximación a tódalas combinacións de palabras” (Костючук, 1983: 29).

cíons de proverbios e ditos), ata cinco, dez e máis variantes dun proverbio ou dito (tal é a variación habitual) provocan que o problema da súa reducción á norma literaria sexa demasiado escolástico e artificial.

Á maioría dos así chamados xiros-variantes é difícil denominalos ocasionais porque se fixan polos recompiladores nun territorio abondo amplio. Analizando o enorme material dialectal, é moi difícil, e a miúdo imposible descubri-la súa xerarquía histórica (*primitividade /non primitividade*). Por exemplo, na serie dos sinónimos fraseolóxicos rusos co significado de ‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaqueñen doutros’ unha das unidades fraseolóxicas utilizadas activamente é

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	‘home medio-
<i>(свеча)</i>	<i>chka</i> (svechá)	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ни чéрту кочер-</i>	<i>ni chortu ko-</i>	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-
<i>гá</i>	<i>chergá</i>	<i>dorio para o</i>	racterísticos
		<i>demo</i>	individuais
			que o destaqueñen dou-
			trazos’.

O *Diccionario fraseolóxico da lingua rusa* (Фразеологический словарь, 1967) que habitualmente rexistra a variabilidade dos xiros, só fixa para o fraseoloxismo dado a variación do compoñente *свéчка* (svechka) - *свеча* (svechá) ‘candeа’, que non se espella na semántica da combinación. Esta estructura lexitimada, “normativizada” e a constitución dos compoñentes do fraseoloxismo confírmanse en moitos exemplos literarios. Se temos en conta tal uso “normativizado” o xiro

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	‘home medio-
<i>ни чéрту</i>	<i>chka ni chortu</i>	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ожéг</i>	<i>ojog</i>	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-
		<i>dorio de ma-</i>	racterísticos
		<i>deira para o</i>	individuais
		<i>demo</i>	que o destaqueñen dou-
			trazos’.

fixado por Dal, ten aspecto de ocasionalismo.

Consideremos, sen embargo, a correlación dos compoñentes *кочерга* (kochergá) ‘atizadoiro’ e *ожéг* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’ na composición deste fraseoloxismo dende o punto de vista diacrónico. O significado completo da palabra *кочергá* (kochergá) é ‘vara de metal cunha punta encorvada, para remove-lo combustible no forno’ aclara pouco a motivación interna desta unidade fraseolóxica. ¿Por que a candeа se contrapón á vara de metal? Estas dúas cousas non se refiren ó mesmo círculo temático, pero é precisamente a correlatividade temática común dos compoñentes a que caracteriza a moi abundante serie fraseolóxica con este significado nos dialectos eslavos. Comp.: russo

ни рыба ни мясо	nin peixe nin carne ⁶
ни то ни сё	nin aquilo nin iso ⁷
ни ухо ни рыло	nin a orella nin o fociño
ни пру ни ну	nin xo nin arre ⁸
ни в сноп ни в горсть	nin no feixe nin no puño
ни ткалья ни прядлья	nin tecido nin fiado
ни к селу ни к грободу	nin á aldea nin á cidade
ни дома ни на поле	nin na casa nin no campo
ни от дождя ухороны ни от стужи обороны	nin da chuva garda nin da xeada defensa
ни в городе порука, ни в дороже то- вариц, ни в деревне сосед	nin na cidade fiador nin no camiño compañero nin na aldea veciño
ни в городе Богдан ни в селё Сели- фан	nin na cidade Bogdán nin na aldea Selifán
ни пришёл ни пристегнй	nin prendas con fio nin abotoes
не мыгйт и не телится	nin brúa nin pare o becerro ⁹
ни тянет ни везёт	nin tira nin carrexa
bielorruso	
ні рукою ні нагою	nin coa man nin co pé.

Todo isto suxire a posibilidade doutra interpretación da palabra *кочерга* (kochergá), disinta do ‘atizadoiro’ que recollen os diccionarios contemporáneos. Para isto cómpre referirse ante todo ás variantes dialectais do xiro

ни бόгу свéчка	(ni bogu sve-	nin a candea	‘home medio-
ни чёрту ко- чергá	chka ni chortu	para Deus,	cre, que non
	kochergá)	nin o atiza- doiro para o demo	ten trazos ca- racterísticos individuais

⁶ Comp. cos xiros: en galego *nin carne nin peixe*, e tamén en francés *ni chair ni poisson*, en inglés *neither fish nor flesh*, en alemán *nicht Fisch nicht Fleisch*.

⁷ Comp. en galego *nin unha cousa nin outra*, que pode empregarse co mesmo significado.

⁸ Comp. o xiro analóxico en galego *nin arre nin xo*.

⁹ Comp. en galego *nin pare nin empreña* e tamén outros xiros verbais *nin ata nin desata*, *nin vai nin vén*, todos con este mesmo significado fraseolóxico.

etros'.

A análise da área xeográfica da variante

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	'home medio-
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ожéг</i>	ojog)	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>doiro de ma-</i>	racterísticos
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>deira para o</i>	individuais
<i>ожéг</i>	ojog)	<i>demo</i>)	que o destaca-

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	'home medio-
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ожéг</i>	ojog)	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-

doiro de ma-
deira para o
demo)

'home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o destaca-
quen doutros'

amosa que isto non é unha transformación casual do xiro coñecido na lingua literaria. A variante encóntrase nas falas norteñas rusas

(rexión de Olo-	(ni bogu svitsá	<i>nin a candeа</i>	'home medio-
néts)	ni tsortu ojo-	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ни бóгу свíцá</i>	ga)	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-
<i>ни чéрту</i>		<i>doiro de ma-</i>	racterísticos
<i>ожéга</i>		<i>deira para o</i>	individuais
		<i>demo</i>)	que o destaca-

para Deus,
nin o atiza-
doiro de ma-
deira para o
demo)

'home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o destaca-
quen doutros'

e a mesma palabra *ожéг* (*ожог*, *ожиг*, *ожóх*, *ожёнок*) (ojog (ojog, ojig, ozogh, ojónok)) está fixada nun territorio extenso: dende as falas de Vólogda e Iaroslavl ata as do Kolimá. O significado principal da palabra *ожéг* (ojog) 'pao que se usa en vez do atizadoiro e co que se revolven os carbóns; o cacho de madeira queimado co lume'. Nas falas de Kaluga foi rexistrada tamén a palabra *ожёнок* (ojónok) 'labra queimada que, segundo as supersticións, é capaz de causar un malefício durante unha voda'. Como vemos, na variante dialectal

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	'home medio-
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ожéг</i>	ojog)	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>doiro de ma-</i>	racterísticos
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>deira para o</i>	individuais
<i>ожéг</i>	ojog)	<i>demo</i>)	que o destaca-

para Deus,
nin o atiza-
doiro de ma-
deira para o
demo)

'home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o destaca-
quen doutros'

espéllase dunha maneira moi precisa a contraposición de dúas fontes de luz: a candeia divina e a labra diabólica abrasada. Esta contraposición vese áinda con máis precisión na terceira variante do fraseoloxismo:

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeа</i>	'home medio-
<i>ни чéрту огá- рыш</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
	ogárix)	<i>nin o cabo da</i>	ten trazos ca-

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>labra non</i>	racterísticos
<i>ни чéрту огá- рыш</i>	chka ni chortu	<i>queimado por</i>	individuais
	ogárix)		

para Deus,
nin o cabo da
labra non
queimado por

'home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais

completo para o demo que o destaque non dou-tros’.

Comp.: *орапок* (ogárok) ‘cabo da labra non queimado por completo’ ou (rexión de Ar-
ghánguelsk) *огарки* (ogarki) ‘a labra non queimada ata o final’.

Incluíndo outros paralelos eslavos na nosa análise convencémonos da antigüidade do componente “ocasional” *ожёт* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’. O xiro polaco, que ten na súa composición o equivalente de *ожёт* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’,

<i>ani Bogu świeczki, ni diabłu ozoga</i>	<i>nin a candeja para Deus, nin o atizadoiro de madeira para o demo</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque non dou-tros’,
---	---	--

foi fixado xa no século XVI. Comp. tamén as súas variantes: *ni Bogu świeczki, ni diabłu ozoga, ani Bogu świeczka, ani diabłu ozeg, ni Bogu świeczki, ni diabłu ozogu* co mesmo significado literal e fraseolóxico. Para o ruso

<i>ни бóгу свéчка ни чéрту огá- рыш</i>	<i>(ni bogu sve- chka ni chortu ogárix)</i>	<i>nin a candeja para Deus, nin o cabo da labra non queimado por completo para o demo</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque non dou-tros’
---	---	---	---

están fixadas tamén as variantes correspondentes en polaco:

<i>ni Bogu świeczki, ni ludzim ogarka</i>	<i>nin a candeja para Deus, nin o cabo da labra non queimado por completo para a xente</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque non dou-tros’
<i>ni Bogu świeczki, ni diabłu ogarka</i>	<i>nin a candeja para Deus, nin o cabo da labra non queimado por completo para o demo</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque non dou-tros’.

É precisamente a característica semántica ‘obxecto de madeira ou dalgún outro material susceptible de queimarse’ a que une as outras variantes desta unidade fraseolóxica, coñecidas nas linguas bielorrusa e ucraína, onde tamén están amplamente presentados os componentes analóxicos ó ruso *ожёт* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’, e *огáрыш*: (ogárix) ‘cabo da labra non queimado por completo’ (todas estas variantes posúen o mesmo sig-

nificado fraseolóxico de ‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque doutros’):

bielorruso

ні свéчка ні вóжаг

*nin a candeia, nin o mango do gallete
(para retirar pucheiros do lume)*

ні бóгу свечá, ни чóрту ражóн

*nin a candeia para Deus, nin o pao
cunha punta aguda para o demo*

ні бóгу свéчка, ни чóрту галавéшка

*nin a candeia para Deus, nin o tizón
para o demo*

ucraíno

*ні бóгу свíчку ні чóртові угárka
(огáрок)*

*nin a candeia para Deus, nin o cabo
da labra non queimado por comple-
to para o demo*

*пі бóгові свíчка ні чóртові ожóг
(гожýт, ожýт)*

*nin a candeia para Deus, nin o atiza-
doiro de madeira para o demo*

*пі бóгові свíчка ні чóртові головéш-
ка (каганéць)*

*nin a candeia para Deus, nin o tizón
para o demo*

пі бóгові свíчка пі лука́ваму лáдан

*nin a candeia para Deus, nin o incen-
so para o Astuto¹⁰*

не бóгу свечá не чорту вожáла

*nin a candeia para Deus, nin o pao
queimado para o demo*

*пі бóгові свíчка ні чóртові огáрок
(лáдан, шпíчка, кочергá, рогáчили-
но, на́довбенъ, курíшка, каганéць)*

*nin a candeia para Deus, nin o cabo
da labra non queimado por comple-
to (incenso, labra, atizadoiro, galle-
te para retira-los pucheiros do lume,
cacho de madeira, tizón, candil),
para o demo*

ні к бóгу свíчка, ни к дíльку́ ожýга

*nin a candeia para Deus, nin o atiza-
doiro de madeira para o demo.*

Aquí encóntranse as substitucións léxicas. Sen embargo, se temos en conta o núcleo semántico común que se distingue en todas estas palabras, ‘fonte mala, fumegante de luz’, temos que recoñecer que estas substitucións son plenamente regulares: *шпíчка* ‘labra’, *рогáчилино* ‘gallete para retira-los pucheiros do lume’, *на́довбенъ* ‘cacho de madeira’, *курíшка* ‘tizón’, etc. Noutras linguas eslavas os xiros deste tipo atópanse con menos frecuencia:

¹⁰ O adjetivo *лукавий* ‘astuto’ utilízase na forma substantivada para denominar o demo.

checo

<i>i bohu svíčku i čertu oharek</i>	<i>tanto a candea para Deus, como o tizón para o demo</i>	‘non ser sincero, ser hipócrita; servir a dous señores’ ¹¹ .
-------------------------------------	---	---

Comp.

lituano

<i>neī diēvui žvaké, neī velniui šaké (žarsteclis, pagaikštis, dialectal kačerga)</i>	<i>nin a candea para Deus, nin a forca (o atizadoiro) para o demo</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque doutrinos’
--	---	--

<i>neī diēvūī, neī žmogui</i>	<i>nin para Deus, nin para o home</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque doutrinos’
------------------------------------	---------------------------------------	--

letón

<i>neder ne dievam, ne velnam</i>	<i>nin para Deus, nin para o demo</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque doutrinos’.
-----------------------------------	---------------------------------------	---

A súa imaxibilidade é idéntica á imaxibilidade dos fraseoloxismos eslavos e confirma a lóxica interna da súa formación.¹²

A análise por áreas das unidades fraseolóxicas da serie dada, desta maneira, testemuña

11 Nota do orixinal: Pola ausencia de negación este fraseoloxismo é analóxico ó polaco	<i>palić Panu Bogu świeczkę i diabłu ogarek</i>	<i>tanto a candea para Deus, como o atizadoiro para o demo</i>	‘un home que sabe facer de todo’
e ó ruso dialectal (rexión de Chernígov)	<i>и бóгу свéчка и чéрту кочергá</i>	<i>(i bogu svechka i chortu kochergá)</i>	‘un home que sabe facer de todo’.

12 Comp. tamén en galego <i>ter acendida unha vela a Deus e outra ó demo</i> ‘pretender compracer a todos, a gustos distintos’. Nota do orixinal: Comp.: francés	<i>donner une chandelle à Dieu et une au diable</i>	<i>dar unha vela a Deus e outra ó demo</i>	‘actuar con habilidade a favor de dous partidos opositos’.
--	---	--	--

que tales variantes como

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candea</i>	'home medio-
<i>ни чéрту</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>ожёг (огá- рыш)</i>	ojog (ogárix))	<i>nin o atiza- doiro de ma- deira</i> (cabo de labra non queimado por completo) pa- ra o demo	ten trazos ca- racterísticos individuais que o desta- quen doutros'

non están menos estendidas que

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candea</i>	'home medio-
<i>ни чéрту ко- чергá</i>	chka ni chortu kochergá)	<i>para Deus,</i> <i>nin o atiza- doiro para o demo</i>	cre, que non ten trazos ca- racterísticos individuais que o desta- quen dou- tros',

coñecidas nas linguas rusa e ucraína. Neste contexto a variante fraseolóxica coa palabra *кочерга* (kochergá) ‘atizadoiro’ preséntase como unha variación eslava oriental do xiro antigo eslavo setentrional cos compoñentes *огáриш* (ogárix) ‘cabo de labra non queimado por completo’ e *ожёг* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’.

Para a etimoloxía dos fraseoloxismos polacos, Krjijanovskii presenta unha explicación etnográfica da contraposición das palabras *свеча* (svechá) ‘candea’ e *ожёг* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’: cos últimos, é dicir, coas labras e outras lámpadas primitivas de madeira aluméábanse as izbás¹³ dos servos. É natural que na contraposición *свеча* (svechá) ‘candea’ /*ожёг* (ojog) ‘atizadoiro de madeira’ a última palabra obtivese asociacións negativas (Кржижановский, 1958: 87-88). A interpretación de Krjijanovskii pódese transferir tamén ó xiro rusu

<i>ни бóгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candea</i>	'home medio-
<i>ни чéрту ко- чергá</i>	chka ni chortu kochergá)	<i>para Deus,</i> <i>nin o atiza- doiro para o demo</i>	cre, que non ten trazos ca- racterísticos individuais que o desta- quen dou- tros'.

Non obstante, non se debe entende-lo significado do último compoñente como o interpre-

¹³ *Izbá* é a casa típica dos campesiños rusos, feita de madeira.

tan os diccionarios contemporáneos. *Кочерга* (kochergá) puido chegar a ser unha substancialmente válida dos máis antigos *свеча* (svechá) ‘candeia’ e *огарок* (ogárok) ‘cabo de labra non queimado por completo’ só no caso de que *кочерга* (kochergá) significase ‘obxecto de madeira’. E efectivamente, os dialectos conservan tal significado: (rexión de Riazán) *кочергá* (kochergá) ‘moca cunha punta encorvada para xogar coa pelota’; (rexión de Iaroslavl) *кочергá* (kochergá) ‘bastón, pao con forma de bastón’; (montes do Ural) *кочергá* (kochergá), *кочерыжка* (kocherijka) ‘bastón, pao, bordón’.¹⁴ É precisamente o significado ‘de madeira’ para a palabra *кочерга* (kochergá) o que reconstrúe N.M.Xanskii relacionándoo cos lexemas *корень* ‘raíz’, *коряга* ‘torada nodosa’, *кочерёжка* ‘torada (nodosa)’ e, en diante, coa raíz *ker- /kor- ‘cortar’.¹⁵

No xiro coñecido conservouse, como vemos, o significado máis antigo da palabra *кочерга* (kochergá), esquecido na lingua contemporánea. Pero é unicamente esta palabra a que aclara a “lóxica interna” desta unidade fraseolóxica construída sobre a contraposición das fontes de luz de Deus e do demo. Só falta engadir que en tódalas citadas variantes eslavas do modelo fraseolóxico a contraposición “candeia /tizón” chegou a ser unha parte da contraposición “Deus /demo” que é fundamental para toda a serie fraseolóxica. No plano semiótico a oposición *свеча* (svechá) ‘candeia’ /*ожёт*(ojog) ‘atizadoiro de madeira’ intensifica a oposición xeral “o ben /o mal” que é característica do xiro

<i>ни бόту свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candeia</i>	‘home medio-
<i>ни чéрту ко-</i>	<i>chka ni chortu</i>	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>чергá</i>	<i>kochergá)</i>	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-
		<i>dorio para o</i>	racterísticos
		<i>demo</i>	individuais
			que o desta-
			quen dou-
			etros’.

Polo tanto, o símbolo do demo neste xiro non é o atizadoiro de metal, senón o tizón fumegante¹⁶.

Como vemos, a variante que a primeira vista parecía ocasional, despois de a analizarmos máis detalladamente, resulta non ser menos antiga cá variante literaria normativizada e amplamente estendida. E ademais, a forma interna (a relación co verbo *жечь* ‘queimar’) e unha área xeográfica máis parecen testemuñar que é precisamente o componente *кочерга* (kochergá) ‘atizadoiro’ do noso xiro o que foi substituto léxico da palabra primitiva *ожёт*(ojog) ‘atizadoiro de madeira’, e non ó revés. Por outra parte, o problema da

¹⁴ **Nota do orixinal:** É significativo o xiro *стáрого лéсу кочергá* ‘atizadoiro do bosque vello’ ‘un home que ten experien-

cia’

anotado nos dialectos de Sébej aínda no século XVIII.

¹⁵ **Nota do orixinal:** Véxase: Этимологические исследования по русскому языку. [Investigacións etimolóxicas na lingua rusa]. M., 1972. Вып. 7. Пáкс. 203-213.

¹⁶ **Nota do orixinal:** Comp. unha ampla interpretación mitolóxica da palabra *ожог* como ‘sacrificio a Deus’ e a relación desta realidade da aldea rusa coa serbia *бáдъяк* ‘tronco ou ramas de carballo que se queimaban en noiteboa, conforme a un rito relixioso ortodoxo’, suposta por F.I.Busláev. (Ф.И.Буслáев, 1854: 7).

determinación da variante primitiva do fraseoloxismo é moi difícil, xa que o intento de reducir tódalas unidades fraseolóxicas á única, “primitiva” é o mesmo cá constatación dos ocasionalismos a partir do xiro que chegou a ser normativizado.

Efectivamente, como a maioría dos fraseoloxismos, ó principio foron combinacións libres, a substituibilidade dos compoñentes era natural para eles. Consecuentemente, un xiro estable debe ter na súa base unhas cantas combinacións, para as que a substituibilidade mutua dos compoñentes sexa un fenómeno habitual. Neste sentido, a evolución das unidades fraseolóxicas preséntase como un movemento dende a diversidade de variantes cara á uniformidade sintáctica e compoñencial, dende a “antinorma” cara á norma. Así, da serie de combinacións variables do tipo

закинуть перемёт (лёнку, жёлтицу, сёпти, нёвод, вёршу)

bota-lo palangre (a cana de pescar no fondo, a jériltsa¹⁷, a rede de cerco, a rede de arrastre, a nasa)

só unha obtivo unha nova interpretación e foi fraseoloxicamente “normativizada”:

закинуть ўдочку

bota-la cana de pescar

‘intentar informarse de algo, aclarar algo previamente con coido’.

Asemade pódese supoñer tamén a presencia da diversidade primitiva de variantes para o fraseoloxismo

*ни бόту свéчка
ни чéрту ко-
чергá*

(ni bogu sve-
chka ni chortu
kochergá)

*nin a candea
para Deus,
nin o atiza-
doiro para o
demo*

‘home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o desta-
quen dou-
tros’.

Tal suposición substitúe a pescuda de combinación “primitiva” de palabras pola busca do *prototipo inicial* que é un *fraseoesquema*. Dende este punto de vista, non é tan importante cal é o compoñente primitivo no xiro

*ни бόту свéчка
ни чéрту ко-
чергá (ожёг)*

(ni bogu sve-
chka ni chortu
kochergá
(ojog))

*nin a candea
para Deus,
nin o atiza-
doiro (atiza-
doiro de ma-
deira) para o*

‘home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o desta-
quen dou-
tros’.

¹⁷ Jériltsa é aparello para a pesca do lucio; consiste nunha estaca que se crava no fondo do río, cunha corda atada a un cebo.

demo
quen dou-
tros'.

Para a historia desta expresión ten máis relevancia outra cousa: que o lexema *кощерга* (kochergá) co significado de ‘vara de metal para remove-las brasas no forno’ non pudo chegar a se-la súa base, xa que toda a serie fraseolóxica está construída segundo outro modelo. Precisamente o fraseoesquema baseado nunha idea de algo ardente, emitindo luz, foi aquela construcción semántico-sintáctica inicial, nos límites da cal a variabilidade activa dos componentes pudo realizarse xa no período inicial da formación desta unidade fraseolóxica.

O exemplo co xiro

<i>ни бόгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candea</i>	‘home medio-
<i>ни чёрту ко-</i>	chka ni chortu	<i>para Deus,</i>	cre, que non
<i>чергá</i>	kochergá)	<i>nin o atiza-</i>	ten trazos ca-
		<i>doiro para o</i>	racterísticos
		<i>demo</i>	individuais
			que o desta-
			quen doutros’

amosa o perigo da determinación da ocasionalidade dunha variante léxica das combinacións estables. Tampouco é menos perigosa para a fraseoloxía histórica a “normalización” das variantes morfolóxicas dos fraseoloxismos. É facil amosalo co exemplo

<i>прáздновать</i>	(prázdnovat	<i>“para</i>	‘acovardarse,
<i>тру́су</i>	trusu)	<i>o covarde”</i>	temer’
		<i>[= facer unha</i>	
		<i>festa en ho-</i>	
		<i>nor do covar-</i>	
		<i>de]</i>	

coñecido na lingua literaria contemporánea coa forma

<i>прáздновать</i>	(prázdnovat	<i>celebra-lo co-</i>	‘acovardarse,
<i>тру́ца¹⁸</i>	trusa)	<i>varde</i>	temer’

(o *Diccionario fraseolóxico da lingua rusa* (Фразеологический словарь, 1967) fixa precisamente a última variante na calidade de principal). Sen embargo, os materiais dos diccionarios e ficheiros testemuñan que os escritores clásicos preferían utilizarla forma

<i>тру́су прáзд-</i>	trusu prázdnovat)	<i>“para</i>	‘acovardarse,
<i>новать</i>		<i>o covarde”</i>	temer’.
		<i>[= facer unha</i>	
		<i>festa en ho-</i>	

¹⁸ As palabras *тру́ца* (trusa) e *тру́су* (trusu) poden ser consideradas como formas dun mesmo substantivo *тру́с* (trus) ‘covarde’ (respectivamente en acusativo e dativo).

nor do covarde]

Os investigadores normalmente non prestaban atención a esta variabilidade. O xiro

<i>прáздновать</i>	(prázdnovat	<i>celebra-lo co-</i>	‘acovardarse,
<i>трýса</i> (<i>прáзд-</i> <i>новать трýсу</i>)	<i>trusa</i> (prázd- novat trusu))	<i>varde (cele- brar “para o covarde” [= facer unha festa en ho- nor do covar- de])</i>	temer’

explicábase tradicionalmente polo feito histórico da victoria das tropas de Minin e Pojarskii no verán de 1612 sobre as tropas polacas que inclúan un reximento dirixido polo coronel Struš. Adóitase explica-la metamorfose lingüística do apelido polaco Struš en *trypc* (trus) ‘covarde’ pola influencia deste nome común. A variante

<i>прáздновать</i>	(prázdnovat	<i>celebra-lo co-</i>	‘acovardarse,
<i>трýса</i>	<i>trusa</i>	<i>varde</i>	temer’

que fai consta-lo caso acusativo do compoñente nominativo reconécese como orixinal, e a variante *trýcy* (trusu) ‘para o covarde [= en honor do covarde]’ non se ten en conta en xeral¹⁹.

O feito histórico que serve de base para a etimoloxía tradicional é irrefutable. É dubidosa, non obstante, a argumentación lingüística. Aquí non se toma en consideración precisamente a hipótese lingüística da orixe deste fraseoloxismo presentada por Larin. Esta é máis simple e baséase na realidade lingüística: “Antes, aínda nos séculos XVIII e XIX, dicían: *Trýcyu прáздновать* (trusu prázdnovat) ‘celebrar “para o covarde” [= facer unha festa en honor do covarde]’, é dicir, ‘celebra-la festa de (Santo) Covarde’ (ironicamente), e agora: *Trýsa прáздновать* (trusa prázdnovat) ‘celebra-lo covarde’” (Ларин, 1956: 220). Desgraciadamente, Larin non desenvolve a súa argumentación. Pero detrás deste laconismo está unha gran erudición lingüística e unha intuición sutil das regularidades lingüísticas. En primeiro lugar, Larin presta atención á forma *trýcy* (trusu) ‘para o covarde [= en honor do covarde]’ como a máis antiga. Efectivamente, esta afirmación confírmase polos datos da lingua literaria. É especialmente importante o feito de que sexa precisamente esta, e só esta forma da palabra, a que está fixada na composición deste xiro nas falas populares: as de Vólodga, Kazán, Nóvgorod e Iaroslavl. En segundo lugar, Larin acentúa o carácter irónico da expresión (a xovialidade deste fraseoloxismo séguese percibindo tamén no seu uso vivo). É precisamente o carácter irónico do xiro o que explica a motivación da unión do verbo *прáздновать* (prázdnovat) ‘celebrar’ e do substantivo *trýc* (trus) ‘covarde’. Desta maneira, a hipótese de Larin reconstrúe o lexema *trýcy*

¹⁹ **Nota do orixinal:** Véxase: Руднев А.Г. Проблема фразеологии. [Rúdnev A.G. Un problema de fraseología]. Л., 1960; Уразов И.А. Почему мы так говорим. [Urázov I.A. ¿Por que dicimos así?] М., 1962. Cap. 2.

(trusu) ‘para o covarde [= en honor do covarde]’ como o caso dativo da palabra *trус* (trus) ‘covarde’. A variabilidade morfolóxica característica do uso contemporáneo do xi-
ro, cambiou a súa paradigmática inicial.

N.A.Mescherskii intentou revisar a hipótese de Larin. Presentou a suposición de que este fraseoloxismo se basea na palabra eclesiástica eslava *trус* (trus) ‘terremoto’. Os “recordatorios” de tales terremotos dende a antigüidade están reflectidos nos calendarios eclesiásticos. Só máis tarde, segundo a opinión do investigador, a combinación *память trуса* (pámiat trusa) ‘recordatorio do terremoto’ foi reinterpretada e transformada na expresión verbal

<i>трýсу</i>	<i>прáздн-</i>	(trusu)	<i>prázd-</i>	<i>celebrar “para</i>	‘acovardarse,
	<i>новать</i>		<i>novat)</i>	<i>o covarde / o</i>	<i>temer’²⁰.</i>
				<i>terremoto”</i>	
				<i>[= fazer unha</i>	
				<i>festa en ho-</i>	
				<i>nor do covar-</i>	
				<i>de / o terremo-</i>	
				<i>to]</i>	

Ó investiga-la historia semántica dos componentes *прáздновать* (prázdnovat) e *trус* (trus) na lingua rusa contemporánea e rusa antiga, T.A.Ivanova someteu esta suposición á crítica obxectiva e volveuse á versión de B.A.Larin.²¹

O material dialectal confirma a interpretación de Larin dunha maneira especialmente convincente. Da parte semántica esta interpretación apóiasi en toda unha serie de festas “non-santas” creadas pola ironía popular²²:

<i>Пимена ленивого, лентяя преподобного</i>	‘De Pimen o preguiceiro, o lacazán reverendo’
<i>Трифона гуслиста, Харлампия бана-</i>	‘Festas de Trifon o tocador de gusli ²³ ,

²⁰ **Nota do orixinal:** Véxase: Мещерский Н.А. О происхождении фразеологизма “трýсу праздновать” (“трýса прáздновать”) [Mescherskii N.A. Acerca da procedencia do fraseoloxismo “трýсу прáздновать” (“трýса прáздновать”)] // Язык жанров русского фольклора. [A linguaxe dos xéneros do folclore ruso]. Петрозаводск, 1977. Páxs.76-79.

²¹ **Nota do orixinal:** Véxase: Иванова Т.А. К истории поговорки “трýсу праздновать” (некоторые замечания и уточнения к вопросу о ее происхождении) [Ivanova T. A. Sobre a historia do dito “trусу праздновать” (trusu prázdnovat) (algúns comentarios e especificacións sobre a cuestión da súa procedencia)] // Язык жанров русского фольклора. [A linguaxe dos xéneros do folclore ruso] Петрозаводск, 1979. Páxs. 75-82.

²² En galego pódense lembrar: *Para San Serenín, que é un día antes da fin ‘nunca’; Santa Lilaila pariu por un dedo; certo será pero eu non cho creo ‘fórmula para expresa-la incredulidade’; Ramo de San Ripote ‘bolo que se fai cos restos de masa que se pegan na artesa onde se amasou a fariña’; San Carnaval ‘entroido’; San Logo é santo que nunca chega ‘fórmula para criticar a quen di que vai facer logo_o que lle pedimos, pero non se pon a facelo’; ir á festa de San Nunca (San Porrondón) ‘non ir; úsase para negar autorización para ir a algú lugar’; ir á festa das sábanas brancas ‘non ir; úsase polos pais para negar autorización para ir a unha festa de noite’.*

²³ *Gusli* é un instrumento musical ruso, e *bandura*, palabra que segue máis adiante, é un instrumento musical

дурниста и матери их Хныхны голандских чудотворцев праздники

Када празник, када галалокти, када курни мученики, када припалобный лени - припади да ляжи

Какой нынче праздник? - Перенесение портока на другой гвоздок

Огуры святые и лени праведные

e cousas semellantes.

A interpretación morfolóxica confírmase tanto pola posibilidade de combinación do verbo *праздновать* (prázdnovat) ‘celebrar’ cos nomes dos santos no caso dativo (por exemplo, *Миколе широко празднуют* ‘Están celebrando amplamente para Micola²⁴ [= están facendo unha festa en honor de Micola]’, como pola serie de xiros que teñen carácter bromista-irónico e están formados polo mesmo fraseoesquema (con dativo ou acusativo). Comp.:

(rexión de Pskov)	<i>лытусу <u>праzd-</u> <u>новать</u></i>	<i>celebrar “para o corredor” [= facer unha festa en honor do corredor]</i>	‘irse, fuxir’
-------------------	---	---	---------------

(rexión de Velikie Luki)	<i>Сегóдня Лы- кусу святому, скилáге пре- подóбному...</i> ²⁵	<i>Hoxe “para” [= en honor de] San Preguiceiro, o lacazán reverendo [...]</i>	‘dise cando alguén está folgazaneando’
--------------------------	--	---	--

ou

(rexión de Vítebsk)	<i>недотýки <u>свит-</u> <u>кувáть</u></i>	<i>celebra-la folgazanería</i>	‘folgazanear’,
---------------------	--	--------------------------------	----------------

un comentario viperino dirixido ós partidarios da lacazanería. Pódese lembrar tamén

o popular *праzdновать лентáя* *celebra-lo lacazán*

ucraíno *святкуváти лентáя* *celebra-lo lacazán*

(rexión de Poltava) *Недотéпи праzdнува-* *celebra-lo Porro, ce-*

ucraíno, ámbolos dous de corda.

²⁴ *Mikola* é nome masculino, hipocorístico de Nicolái.

²⁵ Neste exemplo o verbo mesmo está omitido.

de Gharlampii o tocador de bandura e da súa nai Ghnighni, os holandeses que fan milagres’

‘Ora a festa, ora os cóbados desnudos, ora mártires da galiña, ora a preguiça reverenda - apértate e déitate’

‘¿Que festa é hoxe? - O traslado do calzón ó outro cravón’

‘Os santos lacazáns e as honestas preguizas’

celebrar “para o corredor” [= facer unha festa en honor do corredor]

Hoxe “para” [= en honor de] San Preguiceiro, o lacazán reverendo [...]

celebra-la folgazanería

праzdновать лентáя

святкуváти лентáя

Недотéпи праzdнува-

ти, відмінні день
святого Лентяя

lebra-lo día de San
lacazán

‘folgazanear’ e cousas semellantes.

Na comparación da variabilidade léxica

ни бóгу свéчка
ни чёрту ко-
чегrá

(ni bogu sve-
chka ni chortu
kochergá)

nin a candea
para Deus,
nin o atiza-
doiro para o
demo

‘home medio-
cre, que non
ten trazos ca-
racterísticos
individuais
que o destaca-
quen doutros’

e a morfolóxica

праzдновать
trúcy

(prázdnovat
trusú)

celebrar “para
o covarde”
[= fazer unha
festa en ho-
nor do covar-
de]

‘acovardarse,
temer’

no aspecto histórico nótase unha diferencia en principio. Unha ampla substituibilidade mutua dos componentes condicionada polas posibilidades sintácticas da combinación primitiva de palabras fai imposible, como regra xeral, a descuberta da variante léxica “primitiva” do fraseoloxismo. Pola súa parte, o descubrimento da variante morfolóxica orixinal dun dos componentes da unidade fraseolólica é necesario en principio durante a súa análise etimolóxica.

1.1.3. Variabilidade fraseolólica e transformacións individuais do autor

O problema da combinación primitiva de palabras e do ocasionalismo, que é tan importante para a análise histórica dos fraseoloxismos, plantéxase con frecuencia no proceso da certificación da paternidade lingüística e do descubrimento das transformacións individuais das unidades fraseolóxicas, realizadas polo autor. As investigacións deste problema amosaron unha mobilidade excepcional dos fraseoloxismos no seu uso polos escritores, revelaron o efecto estilístico de tales transformacións e propiciaron a súa clasificación detallada. Estas obras fixeron que os teóricos da fraseoloxía prestasen atención ó problema da variabilidade. O mesmo tempo foi precisamente a aproximación estilístico-funcional a que determinou unha maneira firmemente arraigada de ver tales variantes de fala como un fenómeno ocasional contraposto á norma fraseolólica. O escritor é o creador ou o transformador de tal norma, segundo a conclusión da maioría dos lingüistas.

Non obstante, a esaxeración desmedida das posibilidades de creación individual de frases leva a miúdo a falsas constatacóns de carácter histórico. Os xiros amplamente estendidos nas falas populares recoñécense como fruto creado por algún escritor; o xiro xurdido a partir dun modelo lingüístico común denominase apotegma individual; a variante dun fraseoloxismo tomada polo escritor da fala popular determinase como unha transformación da súa autoría. Son bastante frecuentes os casos en que a análise histórica da unidade fraseolóxica se substitúe pola busca da súa fonte literaria. Como regra xeral, o motivo de semellante esaxeración do papel dos escritores na creación do fondo fraseolóxico é a subestimación da variabilidade como rasgo característico do fraseoloxismo.

A intención de descubri-la procedencia dun ou outro xiro nunha fonte literaria determinada é un dos principios fundamentais da selección do material nas coñecidas recompliacións dos apotegmas que explican tales unidades. A convencionalidade e a gran relatividade do principio de selección dos apotegmas dun autor coñecido foron argumentadas de maneira convincente por S.G.Zaimovskii. Para el “a posibilidade de xustifica-la procedencia” de tales xiros é importante dende o punto de vista puramente práctico: o coñecemento do momento e das circunstancias da creación da expresión é esencial para a comprensión correcta da cita (Займовский, 1930: 15). A relatividade da certificación da paternidade lingüística acentúase tamén por N.S.Axukin e M.G.Axúkina, que fan constar, por exemplo, que a expresión

<i>барашек в бумаге</i>	<i>un cordeiriño nun pa-</i>	‘suborno’
	<i>peliño</i>	

se atribúe a M.E.Saltikov-Xedrín erroneamente (Ашукин, Ашукина, 1966: 5). Efectivamente, a atribución deste “termo” da concusión a M.E.Saltikov-Xedrín merece ser criticada. A.N.Afanásiev preséntao como un dos eufemismos para concusión na lingua oficialnesca do século XVIII (Афанасьев, 1857: 629), e P.Simoni rexistra o xiro

<i>барашка в бумаге</i>	<i>un cordeiriño nun pa-</i>	‘suborno’
	<i>peliño</i>	

nun manuscrito do século XVII (Симони, 1899: 84).

Obviamente, tamén é popular a expresión

<i>при царé Гарóхе</i>	<i>durante o reinado do</i>	‘en tempos moi anti-
	<i>зар Ervello</i>	<i>gos’²⁶,</i>

como testemuñan precisamente as súas correspondencias eslavas

(bielorruso

<i>за каралём Гарóхам</i>	<i>durante o reinado do</i>	‘en tempos moi anti-
	<i>rei Ervello’</i>	<i>gos’</i>
<i>царá Гарóха пóмніць</i>	<i>acordarse do rei Er-</i>	‘ter moitos anos’ ²⁷

²⁶ Nesta expresión e nas que seguen máis adiante, trátase dos zares e reis inventados que nunca existiron.

²⁷ Comp. en galego *acorda-lo rei que rabeou ‘ser vello’*.

vello

ucraíno

<i>за царя Горóха</i>	<i>durante o reinado do rei Ervello</i>	‘en tempos moi anti-gos’,
-----------------------	---	---------------------------

así como os numerosos fraseoloxismos con estructura analóxica e significado figurado:
ruso dialectal

<i>при царé Копылé</i>	<i>durante o reinado do zar Barra</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>при царé Косарé</i>	<i>durante o reinado do zar Segador</i>	‘en tempos moi antigos’

ucraíno dialectal

<i>за царя Тимкá</i>	<i>durante o reinado do zar Timok²⁸</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>за царя Панькá</i>	<i>durante o reinado do zar Paniok</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>за царя Хмéля</i>	<i>durante o reinado do zar Lípulo</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>за царя Томкá</i>	<i>durante o reinado do zar Tomok</i>	‘en tempos moi antigos’

polaco

<i>za króla Cwieczka</i>	<i>durante o reinado do rei Cravíño</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>za króla Gwoździca</i>	<i>durante o reinado do rei Cravo</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>za króla Sasa</i>	<i>durante o reinado do rei Saxón</i>	‘en tempos moi antigos’

checo

<i>za krále Cvrčka</i>	<i>durante o reinado do rei Grilo</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>za krále Holce</i>	<i>durante o reinado do rei Rapacete</i>	‘en tempos moi antigos’
<i>za Marie Teremtete</i>	<i>nos tempos de María</i>	‘en tempos moi antigos’

²⁸ O nome masculino *Timok* e os que seguen máis adiante *Paniok* e *Tomok* son hipocorísticos dos Timofei, Panteleimón, Tomás respectivamente.

*Teremtete*²⁹

eslovaco

za Kuruka král'a *durante o reinado* ‘en tempos moi antigos’.
*do rei Kuruk*³⁰

Tampouco ten procedencia literaria a expresión

великий комбинатор *un gran combinador* ‘gran estafador’

que adoita ser relacionada coas famosas novelas de I.Ilf e E.Petrov. Semellante atribución dos fraseoloxismos populares a un autor determinado está condicionada en gran medida pola sona do autor, pola súa influencia na lingua literaria do tempo del e tamén pola experiencia lingüística do colectivo que percibe unha ou outra expresión.

Desta maneira, a busca do fraseoesquema primitivo no plano filolóxico xeral é unha tarefa semiótica. Pola súa parte, no plano lingüístico cómpre salienta-la posibilidade de reducir moitos fraseoloxismos de autor ós tipos estructurais-semánticos más xerais, sobre os que se estratifican as distintas variantes como resultado da elaboración individual da fala.

Moitos xiros que parecen ser imaxes literarias petrificadas, en realidade son variantes dos fraseoloxismos dialectais. Así, a expresión

и мальчики кровавые *e os nenos sanguinosos* ‘(ver) todo boroso’
в глазах *nos ollos*

recoñécese habitualmente sen lugar a dúbidas como apotegma da obra de Puxkin *Borís Godunov*. Pero A.S.Puxkin, segundo parece, só utilizou unha das variantes do xiro

(rexión de *мальчики в* *os nenos nos* ‘(ver) todo bo-
Pskov) *глазах* *ollos* rroso, verde’

e enriqueceu o significado xeral que caracteriza a excitación emocional dunha persoa pola asociación de dous planos co “neno sanguinoso”, o asasinado fillo do zar, Dimitrii. É natural que tal uso do xiro popular quedase na memoria. En realidade foi este uso o que chegou a se-lo apotegma de Puxkin.

Pero para o historiador da fraseoloxía que aspira a encontra-lo prototipo popular do neoloxismo poético son importantes as variantes fraseolóxicas de estructura e semántica analóxicas. E nos dialectos existen tales variantes:

углáнчики в глазах *os rapaces corren nos* ‘(ver) todo charraman-
бегают *ollos* gueiro, escuro’³¹

²⁹ María Teremtete é nome calembúrico de procedencia onomatopeica.

³⁰ Kuruk é nome común de participante da loita nacional liberadora nos séculos XVII-XVIII. Comp. co xiro galego *en tempos de María Castaña*, que corre tamén como *no tempo da raíña María Castaña*, ‘en tempos moi antigos’: María Castaña foi unha muller real que se rebelou violentamente contra os abusos fiscais do bispoado de Lugo no ano 1348 e que foi severamente reprimida coa confiscación de tódolos seus bens.

³¹ Nota do orixinal: Comp.: (rexión de Perm) *углан(чик)*, *угланы*, *угланье*, *углышек* ‘rapaz, adolescente’.

<i>мúхи (мұшки) в гла- зах</i>	<i>as moscas (mosquiñas) nos ollos</i>	‘(ver) os puntos ne- gros, vese todo bo- rroso e flotando’
(rexión de Pskov) <i>перед глазами как мухи ходят</i>	<i>como se andasen as moscas diante dos ollos</i>	‘(ver) todo borroso’
(rexión de Smolensk) <i>чёрные мухи в гла- зах летают</i>	<i>as moscas negras es- tán voando nos ollos</i>	‘sentir noxo, repug- nancia’.
O modelo dialectal presentado xurdiu nun contexto máis amplio e está relacionado coa serie extensa de xiros do tipo		
ruso		
<i>в глазах зелено́ (мелькает, мельте- шит, мутит, пестрит, рябит)</i>	<i>vese todo verde (pasa moi rápido, revoa, vese turbio, charra- mangueiro, borroso) nos ollos</i>	‘alguén perde a capa- cidade de ver nor- malmente, alguén chega a sentirse mal (habitualmente debi- do ó cansazo, á debi- lidade, á axitación’
ou dialectal		
<i>в глазах ма́йкает (матусít, меледйт, мельтешйт, мельты- шит, мельтесйт, ме- люзйт, метлйт, миту- сйт, мреёт, мутыйт)</i>	<i>pasa todo moi rápido (revoa, vese turbio) nos ollos</i>	‘alguén perde a capa- cidade de ver nor- malmente, alguén chega a sentirse mal (habitualmente debi- do ó cansazo, á debi- lidade, á axitación’
bielorruso		
<i>пацямнёла (мітусішча) ў вачáх</i>	<i>vese todo escuro nos ollos</i>	‘alguén perde a capa- cidade de ver nor- malmente, alguén chega a sentirse mal (habitualmente debi- do ó cansazo, á debi- lidade, á axitación’
<i>ў вачáх рэбіть</i>	<i>vese todo borroso nos ollos</i>	‘alguén perde a capa- cidade de ver nor- malmente, alguén

chega a sentirse mal
(habitualmente debi-
do ó cansazo, á debi-
lidade, á axitación'

ucraíno

в очах зеленіє (по-
жовкло, пожовтіло,
потом було тем-
ніє, тъмáриться)

*vese todo verde (vese
todo amarelado,
amarelo, escuro,
opaco, tenebroso)
nos ollos*

chega a sentirse mal (habitualmente debido ó cansazo, á debilidade, á axitación'

*в очах замиготло
(миготить, мерехтить)*

escintila, lampexa, fulxe nos ollos

‘alguén perde a capacidade de ver normalmente, alguén chega a sentirse mal (habitualmente debido ó cansazo, á debilidade, á axitación’

‘alguén ten sensacions visuais desagradables debido ó cambio rápido dos obxectos, á súa brillantez e cou-sas semellantes’,

etc.³²

A imaxe dun home pequeno nos ollos, característica da combinación que comentamos, tampouco é ocasional: está relacionada co modelo semántico “a meniña do ollo - un homiño (unha bonequiña)” que é moi coñecida nas linguas indoeuropeas.³³

Os xiros dialectais

³² Nota do orixinal: Comp.;

(rexión de Irkutsk)

в глазах зелено,
зелено (бзелень) в
глазах

*vese todo verde
nos ollos*

'alguén perde a capacidade de ver normalmente, alguén chega a sentirse mal (habitualmente debido ó cansazo, á debilidade, á axitación'

ukraíno

ТУМАН В ОЧАХ

*vese néboa nos
ollos*

‘alguén perdeu a capacidade de ver diante de sí (debido á axitación, ó cansazo e cousas semellantes),’

etc.

³³ **Nota do orixinal:** Comp.: ruso dialectal *человéчек* (*chelovéchek*) e *мáльчик* (*málchik*) ‘meniña’; bieloruso *лáлька*; polaco *lalka* ‘bonequiña, meniña’; latín *púpa* ‘nena pequena’ e *púpula* ‘meniña’; lituano *lélė* ‘bonequiña’ e akies *lélė* ‘meniña’.

углánчики (мúхи) в глазáх *rapaces (moscas) nos ollos* ‘(ver) todo borroso’

иvánчики скáчут *os ivánchiks³⁴ están saltando* ‘(ver) todo borroso’

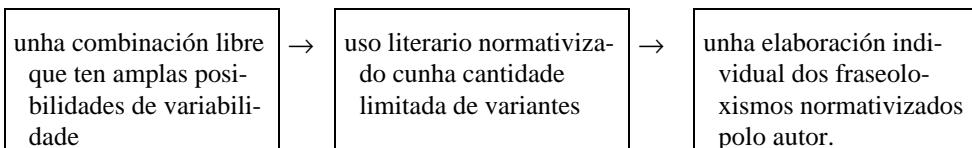
etc., formados pola agrupación das asociacións descritas, teñen o destino de quedaren na periferia da fala rusa. Pero a variante

мáльчики в глазáх *os nenos nos ollos* ‘(ver) todo borroso, verde’

renovada polo talento de Puxkin encóntrase no mesmo centro do sistema fraseolóxico da lingua literaria.

Buscando as fontes literarias de fraseoloxismos hai que prestar unha atención especial precisamente á analise da transformación das unidades fraseolóxicas nacionais e internacionais, da selección dalgunhas variantes fraseolóxicas e dos camiños de creación da norma literaria. Son tarefas más complicadas ca unha simple constatación da paternidade de dun ou outro xiro. Tamén parecen ser más agradables: tal aproximación pode reflectir obxectivamente o proceso sempre actual da interacción da fala popular e da lingua literaria na esfera da fraseoloxía, revela-las tendencias xerais desta interacción (dende a fala viva cara á lingua literaria ou ó revés) en determinados períodos do desenvolvemento da lingua nacional e indica-los camiños do movemento dos fraseoloxismos dende a ampla variabilidade primitiva cara ó uso normativizado.

O desenvolvemento das unidades fraseolóxicas pódese representar así:

Bastante a miúdo, un aspecto que os investigadores do estilo do escritor consideran semellante á última etapa deste desenvolvemento, resulta ser, en realidade, só un reflexo da súa primeira etapa ou unha reacción atenta do mestre da palabra fronte ás posibilidades de variación do fraseoloxismo na fala. O uso do fraseoloxismo, así como da palabra, polo autor é patrimonio tan inalienable da lingua viva como a súa forma fixada nas normas (Véxase: Телия, 1981: 12). A variabilidade de xiros na fala e as chamadas *transformacións individuais de fraseoloxismos* feitas polo autor dende o punto de vista lingüístico, son fenómenos dunha mesma calidade. Non obstante, as últimas a miúdo é coma se fosen variantes secundarias. Créanse con distintos obxectivos estilísticos, por exemplo, para reforza-la expresividade do fraseoloxismo ou para facer un xogo con

³⁴ Ivánchik é un dos nomes hipocorísticos do nome ruso Iván.

efecto cómico. A variabilidade deste tipo é unha actualización constante na fala do uso normativizado das unidades fraseolóxicas.

1.1.4. Variabilidade na fala dialectal

A aproximación funcional á fraseoloxía, ata agora predominante, naturalmente, leva a que o problema da variabilidade se resolva ante todo a partir do material das transformacións individuais feitas polo autor. O segundo plano de variabilidade, o plano da fala popular e dialectal, que é máis importante para a fraseoloxía histórica, quedou sen estudiar durante moito tempo. Mentre tanto, xa Larin acentuaba constantemente a importancia do material dialectal para a fraseoloxía histórica. A limitación derivada do material contemporáneo e ademais case exclusivamente literario, segundo a súa opinión, é unha das carencias esenciais das clasificacións das unidades fraseolóxicas (Ларин, 1956: 211). Na obra *Sobre a fraseoloxía popular* (Ларин, 1959), Larin amosou dunha maneira convincente que a análise histórica do fraseoloxismo depende moito do material dialectal.

A interpretación histórica da fraseoloxía dialectal aínda é unha cuestión do futuro, pero xa se están realizando investigacións nesta esfera. Na maioría das obras de fraseoloxía popular faise consta-la súa ampla variabilidade. E non é asombroso, xa que aquí o problema da variabilidade recibe unhas posibilidades de interpretación moi amplas, dado que poden ser tratados en calidade de variantes, tanto os fraseoloxismos dalgúnhas falas separadas respecto ós xiros populares comúns, como os fraseoloxismos dunha soa fala respecto ás combinacións que se atopan noutras falas.

As observacións da variabilidade da fraseoloxía dialectal amosan unha gran relatividade dos criterios elaborados polos investigadores para a definición dos xiros idiomáticos: *a constancia do contexto, a estabilidade, a arcaización*. Estes son os criterios que enfatizan a separación das unidades fraseolóxicas, por unha parte, e do fondo léxico fundamental, pola outra, no plano do sistema e no plano do léxico. Por suposto, a fraseoloxía dialectal, aínda que sexa móbil, é capaz de conservar moitas peculiaridades lingüísticas. Polo tanto, existe a posibilidade da súa utilización ampla para reconstruí-los elementos arcaicos do léxico. Sen embargo, no contexto da ampla variabilidade da fraseoloxía dialectal, que é a súa peculiaridade tipolóxica, a constatación de singularidade dos xiros dialectais pode ser moi subxectiva.

Así, o fraseoloxismo

как перст в глазу

como un dedo no ollo

‘dise dunha persoa querida, insubstituible’

pode ser interpretado como contaminación, que é un dos casos de variabilidade léxica e que é abondo típica para as transformacións das unidades fraseolóxicas:

<i>оди́н как перст</i>	<i>só coma un dedo</i> ³⁵	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'
<i>е оди́н как пóрох в глаziý</i>	<i>só coma po no ollo</i>	'dise dunha persoa querida, insubstituible'.

Semellante formación do xiro estreitamente local e “orixinal” estivo propiciada pola ampla variabilidade na fala viva das dúas unidades que chegaron a se-la súa base.

O material dialectal amosa que este xiro comparativo se usa activamente; comp.:

(costa do mar Branco)	<i>одна́ как пáлец</i> <i>сидít</i>	<i>está sentada soa coma un dedo</i>	'está totalmente soa'
ruso dialectal	<i>ади́н как пáлец</i> <i>остáлся</i>	<i>quedou só coma un dedo</i>	'quedou sen familia nin parentes'
ucraíno	<i>сам (оди́н) як палец</i>	<i>el mesmo (/el só) coma un dedo</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'

e semellantes. Tamén atopamos identidade de lexemas nos dialectos polacos, onde o xiro *samotny jak palec*

solitario coma un dedo

'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'

é o equivalente máis usado do ruso

<i>оди́н как перст</i>	<i>só coma un dedo</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'.
------------------------	------------------------	---

Os substitutos característicos das palabras *перст* e *пáлец* ‘dedo’ nos dialectos eslavos son os lexemas co significado ‘estaca, pértega, pau’. Nos dialectos rusos esta serie está representada polos fraseoloxismos

<i>оди́н как пáлка (как кол, как щóгla, как верстá в пóле)</i>	<i>só coma un pao (coma unha estaca, coma mastro, pértega, coma un verstá³⁶ no</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'
--	---	--

³⁵ Esta imaxe eslava, que é moi antiga, a primeira vista pode parecer contradictoria, xa que nunha man hai cinco dedos. Pero neste caso trátase do dedo gordo que se situa algo á parte dos outros catro.

³⁶ Verstá significa aquí ‘un poste que estaba instalado xunto con outros iguais ó longo do camiño, na antiga

<p><i>оди́н-одино́шнек как обгорéлый пень (как пень в пóле, как кол на перетыке, как кол в порошках)</i></p>	<p><i>só-soíño coma unha torada queimada (coma unha torada no campo, coma unha estaca no medio do cercado (entre as estacas finais), coma unha estaca na neve porosa)</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’.</p>
--	---	--

Na lingua bielorrusa, ademais do dialectal

<p>(rexión de Ví-tebsk)</p>	<p>як перст (оди́н)</p>	<p><i>coma un dedo</i> (só)</p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’</p>
-----------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	---

atopamo-las expresións

<p><i>адзін, як калок у плоце</i></p>	<p><i>só coma unha estaquña na cerca</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’</p>
<p><i>е адзін, як корч на пасцы</i></p>	<p><i>só coma unha torada arrancada entre outras tantas</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’</p>

onde as cousas que se comparan pertencen aproximadamente ó mesmo círculo léxico. As comparaciós polacas son analóxicas:

<p><i>samotny jak kołek w płocie</i></p>	<p><i>solitario coma a estaca na cerca</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’</p>
<p><i>sam (samotny) jak pień</i></p>	<p><i>só (solitario) coma unha torada</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’.</p>

Os paralelos eslovacos en xeral conservan o lexema co significado ‘dedo’:

<p><i>samotný ako palcěk</i></p>	<p><i>solitario coma o dedo gordo</i></p>	<p>‘totalmente solitario, sen ter familia nin parentes’</p>
<p><i>samotný ako polpalcěk</i></p>	<p><i>solitario coma un dedo</i></p>	<p>‘totalmente solitario,</p>

Rusia. Estes postes servían como sinalización do tráfico para indicaren a distancia; débenlle o seu nome á antiga medida rusa de distancias, verstá, que equivalía a 1,06 km.

(ako prst)

'sen ter familia nin parentes'.

Non obstante, tamén é moi actual aquí a comparación cunha estaca, cun pao:

*samotný ako kôl**solitario coma unha estaca*

'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'.

Para a área checa é máis característica a comparación coa última serie temática:

*samotný (opuštený) jakko kûl (jako kûl v plotě, jako kûl v poli, jako pařez)**só (abandonado) coma unha estaca (coma unha estaca na cerca, coma unha estaca no campo, coma un tronco)*

'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'.

Esta comparación refórzase por unha serie de expresións analóxicas, onde o conxunto dos símbolos da soedade se expresa co nome dunha árbore que está soa no campo:

*samotný (opuštený) jakko javor v lese (jaki hruška v poli, jako lípa v poli, jako suchá šveshka u cesty)**só (abandonado) coma un pradairo no bosque (coma unha pereira no campo, coma o tileiro no campo, coma a ameixeira seca ó pé do camiñoo)³⁷*

'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'.

Desta maneira, o fraseoloxismo

*одинок как пáлец**solitario coma un dedo*

'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'

³⁷ **Nota do orixinal:** Comp. as comparacións semellantes tamén noutras linguas:

ruso (rexión de Irkutsk)	одинокая как сосна	<i>solitaria coma un piñeiro</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'
bieloruso	адзіно́кая, як таполя сярдзі полья	<i>solitaria coma un álamo no medio do campo</i>	
polaco	sam niby Maćkowa grusza w polu	<i>só coma a pereira de Mateo no campo</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'
letón	viens kā koks laukā	<i>só coma unha árbore fóra</i>	'totalmente solitario, sen ter familia nin parentes'.

pódese interpretar como unha formación moi antiga. Comp. en relación con isto o lituano

vienas kaip pirštas

só coma un dedo

‘totalmente solitario,
sen ter familia nin pa-
rentes’

que literalmente corresponde ó eslavo

оди́н как перст

só coma un dedo

‘totalmente solitario,
sen ter familia nin pa-
rentes’³⁸.

O problema da singularidade e da individualidade das unidades fraseolóxicas é, ó cabio, o mesmo problema da variabilidade fraseolólica. Naturalmente, a ampla variabilidade dos fraseoloxismos na fala viva fainos más individuais, reforza as diferencias estructurais e semánticas entre as unidades tomadas por separado. Pero en tales casos non fai falta facer consta-la ausencia de paralelos estructurais e semánticos. É precisamente a busca de tales paralelos o que permite determina-las etapas da evolución histórica das unidades fraseolóxicas.

Arriba acentuábase a diferencia entre a variabilidade fraseolólica nos dialectos e na fala individual dun autor. Esta consiste, por unha parte, na primitividade, na naturalidade da variación dos xiros dialectais e, por outra, na secundariedade, na artificialidade, na orientación funcional das transformacións dos fraseoloxismos feitas polo autor. Non obstante, cómpre resaltar unha estreita correlación destes dous tipos da variabilidade para o uso dialectal individual dun autor.

O metodo de análise etimolólica das unidades fraseolóxicas debe basearse nunha conta detallada do carácter sistemático da variabilidade. O material dialectal, que espella a dinámica inusualmente complicada deste sistema, é precisamente o que pode asegura-lo descubrimento dos feitos de variabilidade consecuente, típica dos fraseoloxismos. Só no contexto destas variantes “típicas” condicionadas pola regularidade, se poden descubrir e poñer aparte como secundarios, os feitos da creación ocasional individual de frases. Para a fraseoloxía histórica é especialmente importante o descubrimento das propiedades **xe-rais** da variabilidade fraseolólica na fala dialectal e a clasificación obxectiva dos seus ti- pos.

1.2. Estabilidade relativa da semántica e da estructura das unidades fraseolóxicas

1.2.1. Identidade e noción de variante

A mobilidade activa da forma e a substituibilidade mutua dos componentes é unha fonte

³⁸ En galego a idea de soiade exprésase máis a través das imaxes animais: comp. *só coma un can (sen dono)*, *só coma unha curuxa, só coma un moucho*.

constante de renovación da expresividade dos fraseoloxismos, e motivo da actualización das combinacións fixas na fala. A condición necesaria da variación, actualización, renovación, etc. é a identidade do signo lingüístico. Estas dúas propiedades contrapostas (a diferencialidade e a identidade do signo) aseguran tanto o seu funcionamento, coma o seu constante desenvolvemento.

O fraseoloxismo como diversidade do signo lingüístico caracterízase polo plano do contenido e o plano da expresión. Como regra, é o plano da expresión o que se somete á variabilidade. O plano do contenido ten que conservarse; se non, non estaremos diante de *variantes fraseolóxicas*, senón de *xiros distintos*. Consecuentemente, a identidade da unidade fraseolóxica, estando presente a súa variabilidade, asegúrase pola estabilidade (por suposto, relativa) do significado fraseolóxico completo. Tal comprensión da identidade e diferencialidade fraseolóxicas dedúcese de dúas propiedades moi importantes dos fraseoloxismos: a *formación separada*³⁹ e a *inseparabilidade semántica*. A primeira condicionea a mobilidade relativamente ampla dos componentes do fraseoloxismo, a segunda condiciona a estabilidade relativa do seu significado xeral.

A cuestión da identidade é a base do problema da variabilidade fraseolóxica. E aínda que a teoría deste problema non está suficientemente elaborada, maioría dos investigadores entenden o feito da identidade do fraseoloxismo dunha maneira máis ou menos común. A noción de variante dun fraseoloxismo preséntase habitualmente precisamente no contexto da identidade do seu significado completo, ou a imaxe. A maioría dos científicos recoñece que “as variantes do xiro fraseolóxico son as súas diversidades léxico-gramaticais que lle son idénticas polo significado e polo grao de inseparabilidade semántica” (Шанский, 1985: 50). Tal definición da variante dun fraseoloxismo está elaborada polos investigadores soviéticos a partir das observacións dos feitos lingüísticos concretos. A variabilidade das unidades fraseolóxicas nos dialectos confirma totalmente tal interpretación da variante fraseolóxica.

Pero no plano diacrónico tal comprensión da identidade do fraseoloxismo, desafortunadamente, subestimouse ata o momento. Aínda reconécedo no plano da sincronía a diversidade do funcionamento formal da unidade fraseolóxica e sendo uniforme o seu contenido (imaxe, significado, etc.), os lingüistas, sen embargo, intentan a miúdo reducir no plano diacrónico esta diversidade ata un tipo limitado formalmente. A iso se debe a comprensión estreita da paternidade do fraseoloxismo, os intentos de localiza-lo límite dos xiros dialectais, a constatación da súa “individualidade”, “orixinalidade”, “singularidade”, etc.

A definición da variante dun fraseoloxismo, elaborada en posicións sincrónicas, como unha unidade de ampla mobilidade formal, que conserva a identidade semántica, pode ser interpretada diacrónicamente da maneira seguinte: como o contenido do xiro posúe unha estabilidade moito maior, durante a análise diacrónica débese atender non á reconstrucción da “forma primitiva” da combinación, senón á reconstrucción do **fraseoesque-**

³⁹ *Formación separada* é un termo que se utiliza varias veces neste texto e designa a propiedade do fraseoloxismo consistente en que este se compón de dúas ou más partes *separadas*.

ma xeral que transmite obxectivamente a imaxe primitiva.

1.2.2. Variantes de combinacións e variantes de palabras

A interpretación proposta da variante dun fraseoloxismo no plano dialectal descobre unha das distincións principais dos métodos da etimoloxía da unidade fraseolóxica e da etimoloxía da palabra. Na base da análise etimolóxica dos lexemas está a aspiración de reconstruí-la forma orixinaria da palabra e o complexo dos seus significados primitivos. Ademáis, a forma do fraseoloxismo é extremadamente móbil, o que dificulta a definición da variante primitiva e secundaria. Por iso a reconstrucción da forma orixinaria non pode se-lo obxectivo final da análise etimolóxica do fraseoloxismo. O obxectivo principal da análise etimolóxica da fraseoloxía é a busca do significado primitivo, da imaxe primitiva da unidade fraseolóxica. Para o etimólogo que está reconstruíndo a forma orixinaria dunha palabra, esta preséntase como unha invariante de lexemas fixados nunha ou outra área xeográfica en concreto. Para o lingüista que reconstrúe a forma orixinaria do fraseoloxismo, a invariante é a esencia das imaxes da combinación “primitiva”.

Naturalmente, o grao de abstracción formal do fraseoloxismo reconstruído está estreitamente relacionado coa súa antiguïdade e coa amplitude da súa extensión. Canto máis antigo é (e tamén, canto más ampla é a súa extensión), máis afastados dos lexemas primitivos son os lexemas que o forman e máis diversa é a variabilidade. E niso consiste certa unidade das formas reconstruídas da palabra e do fraseoloxismo: canto más antiga é a forma orixinaria do lexema, tanto más abstracta resulta; e canto más antigo é o fraseoesquema que se está reconstruíndo, tanto más amplas son as posibilidades do seu recheo concreto.

Cómpre destacar aquí a diferencia principal entre a palabra e a unidade fraseolóxica. A enteireza da semántica aproxima o fraseoloxismo á palabra, pero a formación separada deslíndaa dela. Tanto a palabra coma o fraseoloxismo son unidades nominativas da lingua que entran en relacións paradigmáticas con outras unidades. A formación separada fai o paradigma do fraseoloxismo más complicado en comparación co paradigma da palabra.

A diferencia principal entre o paradigma da palabra e o do fraseoloxismo, por suposto, depende de moitos factores, por exemplo, da maior delimitación do contexto do fraseoloxismo. Non obstante, o factor principal que condiciona a distinción paradigmática entre a unidade fraseolóxica e a palabra é, polo que parece, a unidade dialéctica da enteireza de nominación e da formación separada dos componentes, características do fraseoloxismo. É precisamente iso o que condiciona as diferencias da variabilidade das palabras e dos fraseoloxismos.

As variantes das palabras compréndense habitualmente como as modificacións fonéticas e morfolóxicas dos lexemas, sendo mínimas as diferencias semánticas. As variantes más frecuentes da palabra son modificacións de xénero e cambios fonéticos. É natural espera-

-la máxima proximidade da variación fraseolóxica e léxica precisamente nos cambios fonéticos e morfolóxicos dos compoñentes do fraseoloxismo. Tal constatación, sen embargo, non é posible sen a resolución do problema teórico: ¿considéranse os compoñentes do fraseoloxismo como palabras ou non? Este problema está relacionado co feito amplamente coñecido da debilidade do significado léxico independente dos compoñentes do fraseoloxismo. A análise desta peculiaridade específica dos compoñentes da unidade fraseolóxica leva a non consideralas como palabras (A.I.Molotkov), ou a interpreta-lo compoñente como “unha palabra desactualizada” (V.P.Júkov), “unha palabra potencial” (I.V.Dubinskii) e semellantes.

A esaxeración da importancia de que os compoñentes do fraseoloxismo non sexan palabras en sentido pleno está motivada, segundo parece, polo carácter puramente sincrónico de aproximación á fraseoloxía. Como a ampla variabilidade e a actualización son propiedades das unidades fraseolóxicas de tódalas esferas lingüísticas, e estes procesos son unha manifestación do principio diacrónico na fraseoloxía, a acentuación do feito de que os compoñentes do fraseoloxismo non sexan palabras en sentido pleno, só se pode aceptar como abstracción científica. O material presentado neste libro amosa que no proceso de funcionamento da unidade fraseolólica na fala viva e artística, os compoñentes desta unidade fan uso da capacidade de seren palabras, malia as limitacións que impón a estabilidade.

Os fundadores da fraseoloxía do noso país, V.V.Vinogradov e B.A.Larin, consideraban a palabra como o elemento detonador do fraseoloxismo. A maioría dos fraseólogos tamén parten da correlación estreita do compoñente do fraseoloxismo e da palabra. Sexa como for, en canto á solución teórica da cuestión de se os compoñentes do fraseoloxismo son palabras en plena medida ou non o son, temos que dicir que para a práctica da análise histórica do fraseoloxismo, a **identidade** da palabra e do compoñente da unidade fraseolólica é evidente.

As distincións entre fraseoloxismo e palabra débense buscar non na absolutización rigorosamente sincrónica da enteireza da semántica fraseolólica, senón na súa unión dialéctica coa formación independente da unidade fraseolólica e, consecuentemente, co feito de que esta última está composta de verdadeiras palabras. A formación separada é unha propiedade do fraseoloxismo que motiva constantemente a actualización dos seus compoñentes e que lles devolve na fala o estatus de palabra. A inseparabilidade semántica é unha propiedade que leva a unha situación en que os compoñentes do fraseoloxismo deixan de ser palabras en sentido pleno, e a imaxe interna do fraseoloxismo vaise facendo máis e máis abstracta. Sen unha constante interacción destas propiedades, a unidade fraseolólica non pode existir como categoría independente. A perda ou a ausencia de inseparabilidade semántica aproxima o fraseoloxismo á combinación libre. A perda ou a ausencia de formación separada leva a que o fraseoloxismo se convirta nunha palabra. Nos dous casos o fraseoloxismo destrúese. A formación separada e a enteireza da imaxe do fraseoloxismo tamén aseguran ó mesmo tempo a substituibilidade mutua dos seus compoñentes e a estabilidade da unidade fraseolólica, sendo esta variable.

1.2.3. Variabilidade formal e léxica

A variabilidade dunha palabra enténdese habitualmente como unha modificación externa desta, conservando o significado léxico. Tal consideración leva ó descubrimento de dous tipos principais de variabilidade: fonética e morfolóxica. A variabilidade, dialecticamente, supón a presencia de estabilidade. Cómpre reconece-la estabilidade semántica da palabra, xa que, unha vez recoñecida esta, revélanse as modificacíons fonéticas e morfolóxicas.

Desde esta perspectiva, segundo parece, cómpre aproximarse tamén á análise e á clasificación dos tipos de variabilidade das unidades fraseolóxicas. Aquí débese partir das peculiaridades do fraseoloxismo como unidade lingüística especial. A formación separada é a causa da variabilidade formal dos compoñentes do fraseoloxismo. A enteireza da semántica é a condición imprescindible para a substitución da composición léxica do fraseoloxismo. Consecuentemente, os tipos principais de variabilidade fraseolólica son as transformacíons formais e as substitucións léxicas dos compoñentes do fraseoloxismo. Tal clasificación das variantes fraseolóxicas está recoñecida pola maioría dos investigadores.

O descubrimento das peculiaridades da variabilidade é necesario durante a análise das variantes de fraseoloxismos. Non obstante, este descubrimento non contradí a afirmación de que os tipos principais de variabilidade fraseolólica son variantes formais e léxicas (as variantes sintácticas en principio poden ser interpretadas ben como formais, ben como léxicas). A variabilidade formal dos compoñentes do fraseoloxismo determiníñase polo feito da comunidade xenética da palabra e do compoñente fraseolóxico; por iso, os tipos da variabilidade do compoñente son analóxicos cos da variabilidade dos lexemas. Na fala viva pódense atopar todas estas clases de variantes, dende as relativas ós acentos e as fonéticas (comp.):

<i>гри́бы распу-</i>	(<u>гриб</u>)	ras-	<i>afrouxa-los</i>	'chorar, cho-
<i>скáть е гри-</i>	puskat)	e	<i>beizos</i>	romicar,
<i>бы́ распус-</i>	(<u>гribí</u>)	ras-		queixarse';
<i>кáть</i>	puskat)			

o xiro formado conforme ás leis fonéticas

<i>стать ду́бом,</i>	(stat <u>dúbom</u> ,	<i>quedarse plan-</i>	'quedarse plan-
<i>(ду́бъ́см, ду́-</i>	<u>dubiom</u> , du-	<i>tado coma un</i>	тато estupe-
<i>бы́о)</i>	<u>biu)</u>	<i>carballo</i>	facto ou sen-

saber que fa-

cer',

etc., ou a alteración do xiro literario

<i>варфоломéев</i>	(varfoloméevskaia	<i>a noite de</i>	'degolación ma-
<i>ская ночь</i>	noch)	<i>San Berto-</i>	siva de persoas

inocentes'

que corre na rexión de Pskov como

<u>хыламе́евская</u>	(ghilaméevskaia	a noite de	'degolación ma-
ночь	noch)	San Ghila- meo ⁴⁰	siva de persoas inocentes',

ata as sintácticas (rexión de Pskov)

<u>на штáта рабóтать</u>	traballar <u>para</u> a plan- tilla	'ter un posto de tra- llo fixo'
--------------------------	--	------------------------------------

en vez de

<u>в штáте рабóтать</u>	traballar <u>dentro da</u> <u>plantilla</u>	'ter un posto de tra- llo fixo'.
-------------------------	--	-------------------------------------

Están ben estudiadas as variantes morfolóxicas das unidades fraseolóxicas, que habitualmente se reducen a dous tipos, as paradigmáticas e as da formacion da palabra (utilízanse termos distintos: paradigmáticas e morfolóxicas, paradigmáticas e gramaticais, gramaticais e morfolóxicas, etc.) O primeiro tipo son as variantes condicionadas polas modificaciós paradigmáticas, flexivas dos compoñentes do fraseoloxismo:

<u>было, (бил, била) бак-</u> лúши	golpeo (golpeaba el, golpeaba ela ⁴¹) as bakluxi ⁴²	'folgazanear'
---------------------------------------	--	---------------

<u>держáть в уме</u> (dialec- tal <u>держáть в умáх</u>)	reservar na mente (dialectal reservar nas mentes)	'lembra'.
--	---	-----------

O segundo tipo son as variantes condicionadas polas modificaciós dos elementos que forman a palabra:

<u>ронáть слёзы -</u> <u>выйронить</u> слезу	estar deixando caer as bágoas - deixar caer unha bágoa	'chorar' - 'chorar un pouco' ⁴³
---	--	---

<u>со шкóльной скамьи -</u> (rexión de Pskov) <u>ко</u> <u>шкóльниче́ской</u> <u>скамьи'</u>	dende o banco escolar	'dende os tempos nos que estudiaba no co- lexio'. ⁴⁴
---	-----------------------	---

⁴⁰ É alteración fonética que ten trazos habituais das alteracións existentes na fala popular: /f/ cámbiase por /gh/; a primeira sílaba inacentuada perdeuse (debido ó feito de que está lonxe da sílaba acentuada).

⁴¹ Estas formas do Pasado do verbo *бить* 'golpear' inclúen o gramema de xénero, masculino ou feminino.

⁴² Véxase máis adiante o párrafo 2.4, onde a semántica da palabra *баклúши* se explica máis detalladamente.

⁴³ Aquí téñense en conta as palabras *ронáть* 'estar deixando caer' e *выйронить* 'deixar caer' que teñen aspecto imperfectivo e perfectivo respectivamente. Na gramática rusa os verbos que se distinguen polo aspecto se consideran como verbos distintos, non como formas dun verbo.

⁴⁴ A palabra *шкóльниче́ской* 'escolar' é unha variante dialectal da rexión de Pskov, formada co sufijo complexo *чиеск* da palabra literaria *шкóльной* 'escolar' (ámbalas dúas palabras están aquí nun caso oblicuo).

Sendo moi diferentes estes dous tipos, cómpre menciona-la súa correlación, xa que nas linguas eslavas as relacións paradigmáticas poden expresarse mediante os elementos que forman a palabra:

<i>владеть собой - <u>овладеть</u> собой</i>	<i>posuir de si mesmo - chegar a posuir de si mesmo</i>	'comportarse dunha maneira discreta, non demostra-los sentimentos' - 'chegar a comportarse dunha maneira discreta, non demostra-los sentimentos'
<i>ронять слёзы - <u>выронить</u> слезу</i>	<i>estar deixando caer as bágoas- deixar caer unha bágoa</i>	'chorar' - 'chorar un pouco'. ⁴⁵

A variabilidade formal dos compoñentes non altera habitualmente a enteireza do fraseoloxismo, nin cambia esencialmente a súa semántica. Isto refírese en especial ás variantes paradigmáticas, segundo parece, porque a variabilidade formal dos compoñentes se realiza habitualmente coa condición do paralelismo semántico (por suposto, relativo) das formas que se están substituíndo. Máis aínda, cando se dá semellante variabilidade, un ou outro elemento substitúnte, sobre todo na fala viva, é como se "absorbese" en si as características semánticas do compoñente ó que substitúe. Poden servir como ilustración as variantes prefixais e suficiais dos dialectos:

<i>животы <u>порвать</u></i> (comp. literario <i>животы <u>наорвать</u></i>)	<i>rompe-las barrigas (forza-las barrigas)</i>	'rir intensamente'
<i>до <u>гробовой</u> доскі</i> (comp. literario <i>до <u>гроба</u></i>)	<i>ata a lápida do ataúde (ata o <u>атауда</u>)</i>	'ata o momento da morte'
<i>на вéки <u>векущие</u></i> (comp. literario <i>на вéки <u>вечные</u></i>)	<i>para os séculos <u>secu-</u> <u>lares</u></i>	'para sempre'
<i>вынь да <u>выложь</u></i> (comp. literario <i>вынь да <u>положь</u></i>)	<i>saca e <u>pon</u> fóra (saca e <u>pon</u>)</i>	'dise cando un quiere ter algo de inmediato, sen ter paciencia'

⁴⁵ As parellas dos verbos *владеть* 'posuir' - *овладеть* 'chegar a posuir' e *ронять* 'estar deixando caer' - *выронить* 'deixar caer' distínguense polo seu aspecto: o primeiro verbo de cada parella ten aspecto imperfectivo e o segundo - aspecto perfectivo. Aínda que as relacións dentro de cada parella poden ser consideradas como paradigmáticas, as diferencias formais consisten en prefixos e sufixos que na gramática rusa non se consideran como flexións de conxugación, senón como elementos de formación da palabra. Isto está conforme á concepción que interpreta os membros destas parellas como verbos distintos (véxase a nota 43).

<u>зада́ть храпу́нца</u> (comp. literario <u>зада́ть храпака</u>)	<i>dar un ronquido</i>	‘empezar a roncar’
<u>киш кишёл</u> (comp. literario <u>киши́мá киши́т</u>)	<i>estaba bulindo unha “bulición” (está bu- lindo buliciosamente)</i>	‘había (hai) unha masa continua de animais e de persoas en move- mento confuso’, ⁴⁶
<u>хóдором ходи́ть</u> (comp. literario <u>холунóм холи́ть</u>)	<i>andar como un anda- dor</i>	‘vibrar moito’,

etc. A semántica destas variantes dialectais queda relativamente estable.

Moitos investigadores fan consta-la variabilidade léxica do fraseoloxismo. Pero nas obras máis recentes tamén se pode encontrar un rechazo definitivo a interpreta-las substucións léxicas como variabilidade e unha aspiración a considerar este fenómeno como sinonimia fraseolóxica. É moi apropiada neste sentido a opinión de Babkin que considera indiscutible o concepto de *sinónimo fraseolóxico*, e como moi discutible o concepto de *variante fraseolóxica* para aplicalos ós casos da substitución léxica dos compoñentes do fraseoloxismo (Бабкин, 1970: 84-85). A.I.Fiódorov intenta argumentar teoricamente este punto de vista, afirmando que “o concepto *variante fraseolóxica* está xustificado só nos fraseoloxismos que conteñen distintas formas gramaticais ou fonéticas dunha mesma palabra, por exemplo⁴⁷:

<i>стáточное (стáтимоe, стáтошное) ли дéло</i>	<i>se é posible o asunto</i>	‘¿é posible?’
<i>брать (взять) быкá за рогá</i>	<i>colle-lo touro polos cornos</i>	‘empezar a realizar al- go que é difícil’

(Федоров, 1973: 20). A substitución dun compoñente do fraseoloxismo, segundo a opinión del, cambia o carácter da representación das súas imaxes e o seu colorido valorativo e estilístico. Por iso como resultado da substitución léxica “xorden os sinónimos fraseolóxicos, e non as variantes dun mesmo fraseoloxismo”.

Tal interpretación parece empobrece-la noción de variante fraseolóxica e amplía sen medida a noción de sinónimo fraseolóxico. A premisa principal que leva os investigadores á negación da variabilidade léxica do fraseoloxismo, non se pode recoñecer como obxectiva. A substitución léxica dos compoñentes está lonxe de cambiar sempre a imaxe e o carácter do fraseoloxismo. Non son poucos os casos en que se poden substituí-las

⁴⁶ Comp. coa metáfora, que existe tamén en ruso, *un formigueiro de xente*.

⁴⁷ *Стáточное (стáточноe), стáтимоe (стáтимоe), стáтошное (стáтошноe)*, son variantes fonéticas dunha mesma palabra arcaica co significado de ‘possible’. *Брать e взять* considéranse aquí como variantes gramaticais, son formas dun mesmo verbo co significado ‘coller’, de aspecto imperfectivo e perfectivo respectivamente (o que contradí á concepción tradicional da que se trata na nota 43).

palabras que actúan como sinónimos e que aseguran a estabilidade da representación de imaxes, sendo o círculo destas palabras moi amplo, sobre todo na fala viva. Comp., por exemplo,

<i>выйлупить глаза́;</i>	<i>desencaixa-los ollos</i>	‘abri-los ollos desmesuradamente’
popular <i>выйлупить зéн-ки;</i>		
popular <i>выйголить ша-ры</i>		

e as súas numerosas correspondencias nos dialectos:

<i>андроны пýлить, балашки устáвить, бáньки (белкý)</i>	<i>desencaixa-los ollos</i>	‘abri-los ollos desmesuradamente’.
<i>выйлупить, вýсороочить бéльма, бильюкý вытара-шить, буздрáлы выпýлить, глядéлки вывалить (вый-лупить), зéни выгáлить, зéнки разýть, выпучить пильчукý, тáлы вытара-шить</i>		

Moitas veces a substitución dos compoñentes ten lugar dentro do círculo térmico do léxico que asegura unha identidade relativa da representación das imaxes:

<i>намы́лить шéю -</i>	<i>enxaboa-lo pescozo -</i>	‘pegar varias veces se- guidas no pescozo (na cabeza)’
<i>намы́лить голову</i>	<i>enxaboa-la cabeza</i>	

<i>рехну́ться с умá -</i>	<i>moverse dende a mente -</i>	‘tolear’.
<i>спáтить с ума -</i>	<i>retroceder</i>	
<i>сбýться с ума</i>	<i>dende a mente - des- viarse dende a mente</i>	

É difícil non recoñecer unha proximidade semántico-estructural, case unha identidade total dos xiros de tal tipo. A negativa a determinalos como variantes léxicas do fraseoloxismo vai levar á confusión entre eles e os sinónimos fraseolóxicos de distintas estruturas e valoracións estilísticas do tipo

<i>откýнуть лáпти</i>	<i>arrebola-los lapots⁴⁸</i>	‘morrer’
<i>сыгра́ть в юшник</i>	<i>facer un xogo cara ó caixón</i>	‘morrer’

⁴⁸ Lápot é o calzado de cortiza trenzada (especie de alpargatas) que se utilizaba antigamente nas aldeas rusas.

дать дуба

da-lo carballo

‘morrer’

ou

пересчитать ребра

conta-las costelas

‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’

задать трёпку

dar unha espadelada

‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’

показать кузькину мать

ensina-la nai de Kuzka⁴⁹

‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’.

Sen delimitar estes dous tipos, en principio distintos, de relacions (variativas e sinonímicas) entre as series fraseolóxicas, non se pode realizar consecuentemente a súa análise diacrónica a partir da modelación.

A variabilidade formal da unidade fraseolólica é a variabilidade dos seus compoñentes, a transformación das palabras que amosan ben que os compoñentes do fraseoloxismo son palabras como tales. A variabilidade léxica é a variabilidade **propriamente fraseolólica**, a transformación da unidade que está formada por separado, pero que posúe unha semántica conxunta. Por iso é precisamente este tipo de variabilidade a que deben estudiarlos fraseólogos con especial atención.

O recoñecemento da existencia de variabilidade léxica, por suposto, non significa a solución definitiva do complicado problema “variante-sinónimo” no nivel fraseolóxico. Non é casual que algúns fraseólogos fagan consta-la presencia de casos intermedios entre variantes e sinónimos fraseolóxicos, ou ben detallen a clasificación dos sinónimos. Non obstante, o estudio obxectivo da variabilidade léxica dos fraseoloxismos ofrece, segundo parece, un criterio relativamente seguro para a delimitación de variante fraseolólica e sinónimo fraseolóxico.

1.2.4. Regulamentación semántica da variabilidade léxica

A definición da variante é imposible sen a constatación da identidade da semántica do fraseoloxismo. Isto é debido a que para determina-la variabilidade fraseolólica cómpre basearse precisamente na unidade de motivación interna do fraseoloxismo, na súa imaxe que cimenta a composición léxica da combinación e a súa estructura semántica. Máis alá dos límites de tal identidade, ou unidade, remata a variante e empeza o sinónimo. Outra

⁴⁹ *Kuzka* é un nome hipocorístico con matiz despectivo, formado do nome *Kuzmá*.

condición necesaria para a variabilidade fraseolóxica é a relativa identidade da construcción sintáctica nos límites da cal se dan as substitucións léxicas. A unidade da imaxe e da construcción sintáctica forma unha serie fraseolóxica que se caracteriza pola variabilidade léxica. É precisamente por iso polo que as substitucións léxicas nas variantes das unidades fraseolóxicas teñen, normalmente, carácter **sistemático**, rigorosamente condicionado polas leis lingüísticas.

Como a identidade da imaxe da serie de variantes dos fraseoloxismos é o trazo principal desta serie, a clasificación das variantes léxicas ten que apoiarse ante todo neste trazo. Tal clasificación é, en principio, analólica coa posible distribución das variantes dialectais da unidade fraseolóxica, polo grao da reproducción da imaxe que lle serve de base. Pero prestarase especial atención ó grao de sinonimia dos componentes do fraseoloxismo, e non á identidade da imaxe fraseolóxica en global.

1. O componente que substitúe (vai sublinhado cunha liña) é **sinónimo absoluto do substituído** (vai sublinhado cos puntos). Para os exemplos de tales substitucións seleccionamos intencionadamente os fraseoloxismos literarios (os que se substitúen) e dialectais (os que substitúen)

<u>пёс</u> на сéне - <u>собáка</u> на сéне	<u>o can</u> sobre a herba seca - <u>a cadelá</u> sobre a herba seca ⁵⁰	'unha persoa que non aproveita algo, nin tampouco deixa que o fagan outros'
<u>перстá</u> в рот не <u>сүй</u> - <u>пáльца</u> в рот не <u>клади</u>	<u>non metas o polgar</u> na boca (del) - <u>non po-</u> <u>ñas o dedo</u> na boca (del) ⁵¹	'dise dunha persoa que non perde oportunidares de aproveitarse de negligencias dou- tros'
<u>свéты</u> с глаз <u>посып-</u> <u>лотся</u> - <u>йскры</u> из глаз <u>посыпятся</u>	<u>caerán as faíscas</u> dos (teus) ollos - <u>caerán</u> ⁵² <u>as chispas</u> dos (teus) ollos	'golpearante con for- za' ⁵³
<u>зáри</u> берўт - <u>завéдки</u> берўт	<u>collen as cobizas</u> - co- llen as <u>ен vexas</u>	'dise de alguén que ten envexa'
<u>быть</u> на чье́й-либо <u>хóлке</u> - <u>сидéть</u> на	<u>estar na caluga</u> de al- guén - <u>estar sentado</u>	'vivir á conta de al- guén'

⁵⁰ Ámbalas dous palabras, пёс 'can' e собáка 'cadela', pódense aplicar tanto á femia, como ó macho, en xeral, cando o falante non ten intención de precisa-lo sexo do animal (aínda que estas palabras teñen xéneros gramaticais distintos: пёс 'can' é masculino, e собáка 'cadela' é feminino, sendo a última palabra máis universal, mentres que a outra supón unha maior connotación de sexo masculino).

⁵¹ A palabra перст (en xenitivo перстá) é nome arcaico de dedo polgar e de dedo en xeral.

⁵² Ámbalas dous palabras посыплются 'caerán' e посыпятся 'caerán' son formas de 3ª persoa plural de futuro do verbo посыпаться.

⁵³ Comp. en galego vas ve-las estrelas 'golpearante con forza'.

чъéй-либо ѹнéе	<i>no pescozo de alguén</i>	
мој <u>избá</u> с крајо - мој хáта с крајо	<i>a miña <u>izba</u>⁵⁴ está no extremo - a miña ghata está no extre- mo</i>	'eu non quero ter nada que ver co asunto',

etc., pero están moi estendidos tanto na lingua literaria, por exemplo,

найтý <u>дорогу</u> к сéрд- цу - найтý <u>путь</u> к сéрдцу	<i>atopa-lo <u>camiño</u> cara ó corazón - atopa-la у́я cara ó corazón</i>	'consegui-lo cariño (amor) de alguén',
---	--	---

como na fala dialectal e mesmo nun dialecto local (comp.):

(costa do mar Branco)	<i>позадí <u>óчи</u> - позадí <u>глаз</u></i>	<i>detrás dos <u>lu-</u> <u>ceiros</u> - de- trás dos <u>ollos</u></i>	'por detrás, de maneira hipó- crita').
--------------------------	---	--	--

2. O compoñente substituto é sinónimo do que se substitúe, pero distínguese algo del por un matiz de significado. Así, no xiro dialectal

без зáдних <u>гач</u> спать	<i>dormir sen <u>as cadeiras</u> traseiras</i>	'estar dormido moi profundamente'
-----------------------------	--	--------------------------------------

o compoñente гачи (xenitivo гач) é sinónimo da palabra literaria ноги 'pernas'⁵⁵, pero гачи denomina non a toda a perna, senón unha parte, a cadeira. Outro caso é:

(rexións de Siberia)	<i>нóрку <u>задирáть</u> (задраТЬ)</i>	<i>levanta-lo <u>fociño</u></i>	'ensoberbecerse'
-------------------------	--	-------------------------------------	------------------

que corresponde ó literario

задирáть <u>нос</u>	<i>levanta-lo <u>nariz</u></i>	'ensoberbecerse'
---------------------	--------------------------------	------------------

(норка habitualmente ten o significado 'fociño de animal, cara de persoas'⁵⁶). Exemplos semellantes son:

пéнки снимáть - <u>слíр-ки</u> снимáть	<i>saca-las <u>espumas</u> - sa- ca-la <u>nata</u></i>	'aproveitarse das par- tes boas dun asunto, sen ter que confrontar tamén as malas'
--	--	---

копáть комý-нибудь <u>áму</u> - копáть комý-	<i>escavar un <u>foxo</u> para alguén - escavar un-</i>	'preparar, con malicia, algunha trampa para
--	---	--

⁵⁴ Véxase a nota 13. A palabra ghata, que vai adiante, é unha casa campesiña ucraniana.

⁵⁵ Na lingua literaria existe o xiro

без зáдних <u>ног</u> спать	<i>durmir sen <u>as pernas</u> trasei- ras</i>	'durmir moi profundamen- te'.
-----------------------------	--	----------------------------------

⁵⁶ Nota do orixinal: Comp.: (rexión de Perm) норка 'unha das ventas do can'.

ни́буль роў

ha gabia para alguén

alguén'

Hai que subliñar que as diferencias entre os dous tipos de substitución sinónímica non teñen importancia, xa que a mesma noción de sinónimo absoluto é relativa. Este feito é especialmente importante para a análise diacrónica (e tamén para a análise por áreas) de semellantes compoñentes “sinónímicos” que, ordinariamente, descobre as diferencias de carácter semántico entre eles.

3. O compoñente substituente non é sinónimo do substituído, pero os dous pertencen a un grupo de léxico tematicamente homoxéneo. A primeira vista pode parecer que tal substitución léxica contradí o mesmo principio de variabilidade, tendo como trazo principal recoñecido a identidade semántica. Esta contradicción existiría, se recoñecesemos (segundo a algúns fraseólogos) o carácter “desordenado” de semellantes substitucións. Sen embargo, xa quedou amosada, na serie de exemplos, a súa conformidade coas leis, que se califica nesta obra como a homoxeneidade temática do léxico sometido ás substitucións.

Esta homoxeneidade temática, naturalmente, ten as súas peculiaridades fraseolóxicas e ten que ser entendida dunha maneira máis ampla có simple feito de pertencer a un grupo concreto temático de léxico. Tal comprensión da homoxeneidade temática dos compoñentes da unidade fraseolólica dedúcese das peculiaridades do funcionamento das palabras na composición do fraseoloxismo: como compoñentes fraseolóxicos, as palabras adquieren un significado particular. Esta peculiaridade da “elaboración” fraseolólica da palabra está condicionada por dous estados dela na composición do fraseoloxismo: unhas posibilidades de combinación extremadamente limitadas e a semántica extremadamente xeneralizada (e tamén simbolizada, figurada). O carácter xeneralizado do uso fraseolóxico da palabra, a diminución das funcións nominativas do lexema e o aumento das súas características expresivas traen consigo necesariamente a comprensión amplificada da homoxeneidade temática nas substitucións léxicas.

Por exemplo, o ruso *пазуха* ‘seo’ - *дверь* ‘porta’ - *рамка* ‘marco’; o bielorruso *пазуха* ‘seo’ - *дзвері* ‘portas’; e o ucraíno *пазуха* ‘seo’ - *плечи* ‘ombros’ - *двери* ‘portas’ - *надро* ‘seo, peito’ - *покришка* ‘tapa’ - *кросна* ‘tear’ non son sinónimos. Dende o punto de vista léxico non se poden interpretar tampouco como elementos dunha serie temática. Na fraseoloxía, sen embargo, estes lexemas únense no marco dun fraseoesquema

*как у бóга за пáзухой
(за дверьми, за рам-
кой)*

*кома no seo (detrás
das portas, detrás do
marco) de Deus*

‘(vivindo) felizmente,
sen preocuparse, con
seguridade’;

comp.:

*как у бóга (у Христá)
за пáзухой*

*кома no seo de Deus
(de Cristo)*

‘(vivindo) felizmente,
sen preocuparse, con
seguridade’

(rexión de Pskov)

<i>как у бó́га за дўрью (за рáмкой)</i>	<i>coma detrás da porta (detrás do marco) de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
bielorruso		
<i>як у бó́га за пазухаю (за дзвéрыма)</i>	<i>coma no seo (detrás das portas) de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
ucraíno		
<i>як у бó́га за пазухою (за дверми, за пле- чима, за надром, за кроснами)</i>	<i>coma no seo (detrás das portas, detrás dos ombros, detrás do seo, peito, detrás do tear) de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
<i>як у бó́га під покриши- кою</i>	<i>coma baixo a tapa de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
<i>як у Христы за пазу- хую</i>	<i>coma no seo de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’.

Amplíase aínda máis a cantidade de lexemas que substitúen o compoñente *пазуха* ‘seo’ neste fraseoesquema na lingua polaca, onde ó xiro

<i>jak u Pana Boga za pazuchą</i>	<i>coma no seo de Deus, o Señor</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
---------------------------------------	---	---

corresponden:

<i>jak u Pana Boga za drzwiami (za pleca- mi, za piecem)</i>	<i>coma detrás das por- tas (detrás dos om- bros, detrás do for- no) de Deus, o Señor</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
--	---	---

comp. tamén o eslovaco:

<i>ako v pána bohovom lone</i>	<i>coma no seo de Deus o Señor</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
<i>ako v božom koši</i>	<i>coma na cesta de Deus⁵⁷</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con

⁵⁷ Comp. en galego *coma un rei nunha cesta* ‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’.

<i>ako v svätom koši</i>	<i>coma na cesta santa</i>	seguridade'
		(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade'.
lituano		
<i>kaǐp pas dieva už pe- čiaus</i>	<i>coma detrás do forno de Deus</i>	'(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade'
<i>kaǐp dievo ausyje (ùža- ntyje, ùžkrosnyje)</i>	<i>coma na orella (no seo, detrás do forno) de Deus</i>	'(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade'
letón		
<i>kā dievum azotē</i>	<i>coma no seo de Deus</i>	'(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade'
<i>kā dieva (peles, lāca) ausī</i>	<i>coma na orella de Deus (do rato, do oso)</i>	'(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade'.

As imaxes e a estrutura destes xiros son praticamente idénticos ós eslavos.

A análise semántica dos componentes que substitúen a palabra *пазуха* ‘seo’ nas distintas linguas permite distribuír estes componentes nuns cantos grupos temáticos:

- 1) o nome dunha parte do corpo que se asocia cun refuxio seguro, cun lugar tranquilo: ruso, bielorruso, ucraíno *пазуха* ‘seo’, polaco *pazucha* ‘seo’, ucraíno *плечи* ‘ombros’ e polaco *plecy* ‘ombros’, ucraíno dialectal *на́дро* ‘seo, peito’, eslovaco *lono* ‘seo, peito’;
- 2) os nomes dos obxectos que garanten un refuxio sólido e seguridade: ruso *двери* ‘portas’, bielorruso *дзве́ры* ‘portas’, polaco *drzwi* ‘portas’, ucraíno *покришка* ‘tapa’, polaco *piec* ‘forno’, eslovaco *koš* ‘cesta’;
- 3) os nomes doutros obxectos distintos: ruso *рамка* ‘marco’, ucraíno *кросны* ‘tear’.

Incluso unha clasificación tan incompleta dos componentes que se substitúen permite descubri-la comunidade semántica na que se basea a variabilidade léxica do fraseoesquema dado. Esta comunidade pode estar caracterizada polo significado ‘lugar ben protexido’. Mentres que a análise máis detallada descobre unha relación temática áinda máis grande entre tres grupos de componentes dados. Así, o uso do ucraíno *кросны* ‘tear’ en calidade da palabra que substitúe o lexema *пазуха* ‘seo’, parece estar condicionado polas posibilidades semánticas desta palabra que procede da palabra do eslavo primitivo **krosno* ‘marco de forma determinada que sirve para obxectivos distintos’, formada a

partir da base⁵⁸ *kre- /kro- co significado ‘borde, extremo’. Esta digresión etimolóxica explica a comunidade semántica dos que nas súas areas están afastados un doutro

(rexión de Pskov) <i>как у бóга за рáмкой</i>	<i>coma detrás do marco de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’
e ucraíno (rexión de Chernígov) <i>як у бóга за кróснами</i>	<i>coma detrás do tear de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’.

O eixe semántico común “limitación” aproxima estes dous lexemas ós compoñentes do segundo grupo distinguido (*двери* ‘portas’, *покрышка* ‘tapa’, etc.).

Non se deben entender estas digresións etimolóxicas como a constatación da antigüidade de tódalas variantes fraseolóxicas mencionadas, nin tampouco como a reconstrucción dos significados máis antigos dos compoñentes sometidos á substitución. Trátase das **posibilidades semánticas** destes compoñentes, que chegaron a ser un dos motivos da variabilidade léxica do fraseoloxismo. É precisamente por iso polo que durante a análise da motivación das substitucións léxicas habitualmente basta con facer constar unha homoxeineidade temática común no nivel dos tres grupos de lexemas descubertos para o fraseoesquema

<i>как у бóга за пáзухой</i>	<i>coma no seo de Deus</i>	‘(vivindo) felizmente, sen preocuparse, con seguridade’.
------------------------------	----------------------------	--

4. O compoñente substituínte correlacionase co compoñente substituído, segundo a consonancia, non segundo o sentido. Tales substitucións regularízanse (máis a miúdo) pola rima e por iso parecen non estar xustificadas. Así, o xiro

<i>выменять мы́ло на мы́ло</i>	(vímeniat xilo na milo)	<i>troca-la subela polo xabón</i>	‘de dous males elixi-lo peor’ ⁵⁹
--------------------------------	-------------------------	-----------------------------------	---

parece inxustificado dende o punto de vista de motivación interna. A incommensurabilidade de *мы́ло* (milo) ‘xabón’ e *мы́ло* (xilo) ‘subela’ nótase especialmente se temos en conta tamén os xiros analóxicos:

ruso

⁵⁸ Na teoría da formación de palabras aceptada na gramática rusa os conceptos *base* e *raíz* da palabra son distintos, sendo a base a parte que pode ser más ampla cá raíz, xa que inclúe, ademais desta última, os sufíxos e os prefixos e desta maneira contrapone á flexión (desinencia). (Non é obligatoria a presencia de todas estas partes en cada palabra).

⁵⁹ **Nota do orixinal:** Comp.:

<i>шíльс-мы́лье</i>	(xilie-milie)	<i>subelería-xabone-ria</i>	‘distintos obxectos miúdos’.
---------------------	---------------	-----------------------------	------------------------------

<i>выменять (променя́ть)</i>	<i>troca-lo (cambia-lo)</i>	'de dous males elixi-lo peor, equivocarse nos cálculos'
<i>куку́шку (каку́шку)</i>	<i>cuco polo azor</i>	
<i>на ёстrebца⁶⁰</i>		
(rexión de Smolensk)	<i>trocou o touro polo pavo</i>	'realizou un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; deu o mellor polo peor'
<i>прамынáл бы́ка на индýка</i>		
(rexión de Pskov) <i>менять бы́ка на индýка</i>	<i>troca-lo touro polo pavão</i>	'equivocarse nos cálculos; do malo elixiu-lo peor'
(rexión de Kursk) <i>по-меня́л вáленок на галóшу</i>	<i>trocou o válenok⁶¹ polo chanclo</i>	'equivocouse nos cálculos; do malo elixiu o peor'
(rexión de Ostrogojsk) <i>променя́ли копы́що на бычъ, оцé и мого-рыч</i>	<i>trocaron a pa de madeira polo pao de madeira, e aquí tes un obsequio</i>	'equivocáronse nos cálculos; do malo elixiron o peor, ¡vai a proveito!'
<i>променя́л лён на огóнь (тебéньки на вóйлоки)</i>	<i>trocou o liño polo lume (pezas da sela de cabalo feitas de coiro polas pezas da sela de cabalo feitas de felpo)</i>	'realizou un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; do malo elixiu o peor'
ucraíno		
<i>промінáв вóвки на собáки</i>	<i>trocou os lobos polos cans</i>	'realizou un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; do malo elixiu o peor'
<i>вýміняв ремéнець на лíчко</i>	<i>trocou o cintiño polo liber de tileiro</i>	'realizou un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; deu o mellor polo peor'
polaco		

⁶⁰ **Nota do orixinal:** Comp.: (montes de Ural)
куку́шка не ёстreb, неуч не ма́стер

'o cuco non é o azor, o ignorante non é o mestre'.

⁶¹ Válenok é unha especie de bota de fieltro, calzado típico ruso de inverno.

<i>zamieniť stryjek sie-kierkę na kijek</i>	<i>troca, tío, a machada polo paocíño</i>	'realiza un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; da-lo mellor polo peor'
checo		
<i>dávat vola za ptáka</i>	<i>da-lo boi polo paxaro</i>	'realizar un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; da-lo maior polo menor'
<i>zajíce pustit a komára honit</i>	<i>deixar corre-la lebre e poñerse a correr detrás do mosquito</i>	'utilizar medios incorrectos para conseguir un obxectivo'
<i>koně pustit, myš chytit</i>	<i>deixar corre-lo cabalo e colle-lo rato</i>	'perde-lo maior, deixándose tentar polo menor'
serbio/croata		
<i>продавати рог за све-hy</i>	<i>troca-lo corno pola vela</i>	'realizar un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; da-lo mellor polo peor'

e outros con semellante significado fraseolóxico⁶².

A busca da motivación orixinal leva ó dialectal

<i>выменять шпилько на свайку</i>	(vímeniat xilo na svaiku)	<i>troca-la subela pola svaika</i>	'de dous males elixi-lo peor'
-----------------------------------	---------------------------	------------------------------------	-------------------------------

onde *свайка* (svaika) é 'cravo gordo (ou unha espiga gorda) coa cabeza grande, que se utiliza para o xogo chamado *свайка* (svaika)⁶³'. A lóxica da forma interna nesta variante que non ten rima é indubidable: primeiro, trátase de obxectos semellantes, segundo, o colorido negativo do termo "non-traballador" *свайка* (svaika), en comparación co nome do instrumento *шпилько* (xilo) 'subela' ten analogías amplas nos fraseoloxismos co significado de 'folgazanear', derivados dos nomes de xogos (véxase o párrafo 2.3). Consecuentemente, a substitución do compoñente *свайка* (svaika) por *мыло* (milo) 'xabón' na combinación

<i>выменять шпилько на мыло</i>	(vímeniat xilo na milo)	<i>troca-la subela polo xabón</i>	'de dous males elixi-lo peor'
---------------------------------	-------------------------	-----------------------------------	-------------------------------

⁶² Comp. tamén en galego *cambia-los ollos polo rabo* 'saír perdendo nun cambio'.

⁶³ *Svaika* é un xogo popular ruso (semellante ó xogo galego do pincho) no que os participantes lanzan o mencionado cravo á distancia intentando facelo de maneira que se crave dentro do anel debuxado especialmente no chan.

regularizábase pola rima.⁶⁴ ¿Poden ser interpretadas como “desordenadas”, semellantes substitucións léxicas, regularizadas pola rima ou pola asonancia? Segundo parece, non, xa que a rima encontra unha analoxía coas variantes léxico-semánticas.

Sen embargo, hai que volver acentuar que no plano fraseolóxico existe a posibilidade dunha amplitude temática máis grande para tales substitucións, en comparación co plano léxico. Así, a influencia dos momentos de asonancia leva non só a substituí-la palabra *mex* ‘pel (longa dun animal)’ no xiro

<i>прόжил век не за хол-</i>	<i>viviu o século (=a súa vida) non pola pel de</i>	<i>'viviu a súa vida inu-</i>
<i>щёвый mex</i>	<i>lenzo</i>	<i>tilmente, desordena-</i>

senón tamén a substituí-la súa modificación:

dialectal

<i>прόжил век не за гу-</i>	<i>viviu o século (=a súa vida) non polo berro</i>	<i>'viviu a súa vida inu-</i>
<i>сийный кек</i>	<i>do ganso</i>	<i>tilmente, desordena-</i>
<i>прόжил век не за ку-</i>	<i>viviu o século (=a súa vida) non polo berro</i>	<i>'viviu a súa vida inu-</i>
<i>рийный хек</i>	<i>da galiña</i>	<i>tilmente, desordena-</i>

Cando se fan consta-las variantes léxicas de tipo semellante, a delimitación exacta entre a variante e a unidade fraseolóxica asonante independente pode ser moi complicada. Así é, por exemplo, a parella de combinacións comparativas

<i>глуп как бá- бий пуп</i>	<i>(glup kak babii пуп)</i>	<i>estúpido coma o embigo dunha muller</i>	‘moi estúpido’
<i>е глуп как хлуп</i>	<i>(glup kak ghlup)</i>	<i>estúpido coma o rabiño</i>	‘moi estúpido’
ou ben os xiros			
<i>полторá арапá</i>	<i>(poltorá arará)</i>	<i>unha parola e media</i>	‘nada’
<i>е полторы́ та- рары́</i>	<i>(poltorí tararí)</i>	<i>unha parola e media</i>	‘moi pouco’.

⁶⁴ Nota do orixinal: Comp. tamén o ucraíno:

<i>віміняти</i> (<i>промінáти</i>) <i>шíло</i> <i>на швáйку</i> (<i>шíло</i> <i>на мíло</i> , <i>шíло на</i> <i>мотовílo</i>)	<i>(vímintiati</i> (<i>promi-</i> <i>niati</i>) <i>xilo na xvai-</i> <i>ku</i> (<i>xilo na milo</i> , <i>xilo na motovilo</i>)	<i>troca-la</i> (<i>cambia-</i> <i>la</i>) <i>subela pola</i> <i>xvaica</i> (<i>subela</i> <i>polo xabón</i> , <i>subela</i> <i>pola debandoira</i>)	‘realizar un cambio non-equivalente e sen aproveitarse; do malo elixiu o peor’.
---	---	--	---

[A palabra *швáйка* (xvaica) pode significar ‘subela’ e pode tamén equivaler á palabra rusa *сва́йка* (svaika)].

A dificultade de tal delimitación derívase da mesma esencia dos fraseoloxismos de tipo asonante, para os que é característico o predominio dos momentos formais sobre os semánticos (véxase o capítulo 4). A regulamentación abondo rigorosa das condicións, en que se realiza a substitución léxica nas combinacións de tipo asonante (a grande similitude da forma e a semellanza “temática” deseñable do contido), é o motivo da cantidade relativamente escasa de semellantes variantes léxicas de fraseoloxismos.

1.2.5. Estabilidade relativa da semántica e estructura do fraseoloxismo e a análise diacrónica da fraseoloxía

No funcionamento das series fraseolóxicas tódolos tipos de transformacións formais e léxicas están relacionados estreitamente entre si. Isto está condicionado polo feito de que as variantes de distintas clases non están contrapostas unhas ás outras, senón que, máis ben, son paralelas ou, más que isto, están coordinadas entre elas. Tales son as variantes paradigmáticas e as da formación de palabras⁶⁵

(1) <u>распускать ню́ни</u>	<u>afrouxa-los beizos</u>	‘chorar, choromigar, queixarse’
(2) <u>распусты́ть ню́ни</u>	<u>ter afrouxados os bei-zos</u>	‘estar chorando, choromicando, queixándose’
(3) <u>распусты́л ню́ни</u>	<u>ten afrouxados os bei-zos</u>	‘está chorando, choromicando, queixándose’;

as variantes formais e léxicas⁶⁶

popular (1) <u>до лампочки</u>	<u>ata unha lámpada</u>	‘é indiferente’
argot (2) <u>до фонарь</u>	<u>ata un farol</u>	‘é indiferente’
(3) <u>до фе́ни</u>	<u>ata a Fenia⁶⁷</u>	‘é indiferente’
(4) <u>до фе́ньки</u>	<u>ata a Fenka</u>	‘é indiferente’

⁶⁵ Neste exemplo temos, por unha parte, a parella de verbos (1) *распускать* ‘afrouxar’ e (2) *распусты́ть* ‘ter afrouxado’, que se distinguen polo seu aspecto, imperfectivo e perfectivo respectivamente. Na gramática rusa, como xa comentamos, tales verbos consideráranse como distintos, o que lles proporciona a calidade de variantes da formación de palabras. Por outra banda, os verbos (2) *распусты́ть* ‘ter afrouxado’ e (3) *распусты́л* ‘ten afrouxado’ son variantes paradigmáticas, de infinitivo e pasado singular respectivamente..

⁶⁶ Neste exemplo podemos observa-las variantes formais ((3) *фе́ни* e (4) *фе́ньки* entre si; véxase a nota 67) e léxicas ((1) *лампочки*, (2) *фонарь*, (3) *фе́ни* (ou (4) *фе́ньки*) entre si). (Tódolos substantivos están en xenitivo).

⁶⁷ As expresións (3) до фе́ни e (4) до фе́ньки son formas abreviadas do xuramento до сдрёной фе́ни (Fenia e Fenka son nomes curtos (sendo o segundo algo peyorativo) do nome ruso feminino Fedosia que actualmente ten un matiz arcaizante).

ou formais, léxicas e sintácticas⁶⁸

(1) <i>смόтрит как волк</i>	<i>mira <u>coma un lobo</u></i>	‘mira hostilmente e, posiblemente, de es-guello’
(2) <i>смόтрит вóлком</i>	<i>mira <u>da maneira do lobo</u></i>	‘mira hostilmente e, posiblemente, de es-guello’
(3) <i>смόтрит волк-вóлком</i>	<i>mira <u>da maneira do lobo-lobo</u></i>	‘mira hostilmente e, posiblemente, de es-guello’
(4) <i>смόтрит как би-риóк</i>	<i>mira <u>coma un solitario</u>⁶⁹</i>	‘mira hostilmente e, posiblemente, de es-guello’
(5) <i>смόтрит бирюкóм</i>	<i>mira <u>da maneira dun solitario</u></i>	‘mira hostilmente e, posiblemente, de es-guello’.

Moitos fraseólogos acentúan xustamente o carácter “híbrido” de distintos tipos de variabilidade.

Como tipo máis importante de tal “mestura” queda a interacción das variantes formais e léxicas. Analizando as series fraseolóxicas, polo xeral, atopamos precisamente este tipo de variación. Non é casual que no transcurso da súa investigación diacrónica N.I.Tolstói recoñese como o “paradoxo” máis importante para a reconstrucción da fraseoloxía do eslavo primitivo a ampla mobilidade da “aparencia” e da semántica da unidade fraseolólica, en comparación coa necesaria estabilidade da forma e da semántica dos lexemas (Толстой, 1973: 277-278). Das observacións da variabilidade dos fraseoloxismos dedúcese que as series fraseolóxicas, por moito que posúan mobilidade formal e semántica, e por moito que sexan visiblemente desordenadas de maneira paradóxica, a pesar de todo poden ser consideradas estables. Como mostra a análise das variantes fraseolóxicas na fala viva, a “aparencia” da combinación de palabras está moito más exposta ós cambios cá “aparencia” da palabra. Pero a esta inestabilidade da forma contrapónse a estabilidade activa da construción do fraseoesquema, que, áinda someténdose ós cambios de cantidade e de calidade, regulariza toda a serie fraseolólica de variación. Efectivamente, a semántica do fraseoloxismo non posúe unha “intanxibilidade absoluta”. Pero a súa es-

⁶⁸ Neste exemplo podemos observa-las variantes formais ((2) *вóлком* ‘da maneira do lobo’(uso específico do caso instrumental) e (3) *волк-вóлком* ‘da maneira do lobo-lobo’ (uso específico do caso instrumental co nominativo) entre si); léxicas ((1) *как волк* ‘coma un lobo’ e (4) *как бириóк* ‘coma un solitario’ entre si; e tamén (2) *вóлком* ‘da maneira do lobo’ e (5) *бирюкóм* ‘da maneira dun solitario’ entre si); e sintácticas ((1) *как волк* ‘coma un lobo’ e (2) *вóлком* ‘da maneira do lobo’ entre si e tamén (4) *как бириóк* ‘coma un solitario’ e (5) *бирюкóм* ‘da maneira dun solitario’ entre si).

⁶⁹ Nas últimas dúas variantes a palabra *бириóк* (en caso instrumental *бирюкóм*) pode significar ‘lobo solitario’ ou ‘home solitario’.

tabilidade na serie fraseolóxica supera en moito aquel índice semántico común que se ven obrigados a busca-los etimólogos cando fan as reconstruccións do léxico eslavo primitivo.

É precisamente a estabilidade da estructura da semántica común a que asegura a identidade da unidade fraseolóxica durante as súas diferentes modificacións. A estabilidade semántica non obstaculiza a concreción contextual das combinacións, pero tal concreción en moi rares casos logra as dimensións da polisemia léxica. Desafortunadamente, as peculiaridades da polisemia fraseolóxica (en comparación coa polisemia léxica) aínda non están suficientemente estudiadas. As observacións previas, sen embargo, amosan que ata as alteracións bruscas da forma dos compoñentes (por exemplo, as reinterpretacións da etimoloxía popular) que habitualmente levan á reconstrucción da estructura do sentido da palabra, case non se reflicten no significado completo do fraseoloxismo. E a maioría das concrecións semánticas do significado fraseolóxico completo poden ser interpretadas non como polisemia, senón como a modificación contextual deste significado. O eixe común de sentido da unidade fraseolóxica conserva a estabilidade cunha certeza moi especial, cando tratamos un modelo fraseolóxico activo que se realiza segundo distintos lexemas-compoñentes do fraseoloxismo. Isto é especialmente importante para a fraseoloxía histórica.

Como exemplo de análise etimolóxica dun fraseoloxismo pode servir un intento de nova interpretación etimolóxica da unidade fraseolóxica eslava oriental:

ruso <i>точить балáсы</i> (<i>бáлы, лáсы</i>) (<i>tochit baliasi</i>); bielorruso <i>бáллясы</i> <i>тачыць</i> (<i>тачыць ля- сы</i>); ucraíno <i>точити баляси</i> (<i>ляси</i>)	<i>tornea-los balaústres</i>	'pasa-lo tempo con le- rias, falar por falar (por non estar cala- dos), estar de parola sen obxectivo nin- gún'.
--	------------------------------	---

A súa etimoloxía tradicional está considerada como unha das máis axiomáticas. Segundo parece, xa foi anticipada por Dal, que incluiu no seu diccionario as palabras *балáсина* (baliásina) ‘piariño que serve para apoia-los pasamáns, as varandas, as cercas (do italiano)’ e *балáсы* (baliasi) ‘chistes, contos alegres’ nun mesmo berce. O etnógrafo S.V.Maxímov, apoiándose, en gran medida, no diccionario de Dal, fixo desta indicación lexicográfica unha hipótese etimolóxica “certa”, ó describir cómo os torneiros da aldea de Semiónovo, utilizando como material cepos de choupo tremedor, tornean os balaústres esculpidos, que serven para adorna-las varandas das escaleiras e dos balcóns (Максимов, 1955: 31-33). Vinogradov, no seu ensaio *Da historia do léxico ruso* (Виноградов, 1941) argumenta esta hipótese lingüisticamente, indicando que *точить балáсы* (*tochit baliasi*) ‘tornea-los balaústres’ é unha expresión profesional, sendo o seu núcleo a palabra *балáсы* (baliasi) ‘balaústres’ que deriva da palabra italiana *balaustro* ‘piariño, varandiñas torneadas’ que penetrou na lingua rusa a través do polaco (*balas, balasy* ‘balaústres’). En sentido figurado, a expresión

<i>точить балáсы</i>	(<i>tochit baliasi</i>)	<i>tornea-los ba-</i>	'pasa-lo tempo
----------------------	---------------------------	-----------------------	----------------

<i>laústres</i>	con llerias, falar por falar (por non estar calados), estar de parola sen obxectivo ningún'
-----------------	---

chegou a ser símbolo de llerias e de charlatanería. E o significado ‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’, segundo a opinión de Vinogradov, formouse non máis tarde do século XVIII. O brillo e a concreción da motivación primitiva, a visible lóxica da transición semántica dende o significado directo ó figurado, a xustificación extralingüística e, finalmente, a importancia das fontes e a autoridade dos autores fixeron un axioma desta hipótese que se acepta en tódolos diccionarios etimolóxicos da lingua rusa e se populariza amplamente en numerosos manuais de fraseoloxía.

Aínda que esta versión etimolóxica parece convincente, xa Vinogradov se viu obrigado a mencionar uns cantos aspectos que non “collían” de todo nela. Ante todo, non se podía deixar de prestar atención á presencia de variantes léxicas desta expresión, coñecidas na lingua literaria: *точить бáлы* (tochit bali) e *точить лáсы* (tochit (liasi) ‘pasa-lo tempo con llerias, falar por falar (por non estar calados), estar de parola sen obxectivo ningún’ - e deixar sen nota-las peculiaridades da súa forma interna. Segundo a opinión de Vinogradov, estes xiros repiten “a biografía produccionista” do fraseoloxismo máis forte e estable

<i>точить бáлы</i>	(tochit bali)	<i>tornea-los ba- laústres</i>	‘pasa-lo tempo con llerias, falar por falar (por non estar calados), es- tar de parola sen obxectivo ningún’.
--------------------	---------------	------------------------------------	---

Точить бáлы (tochit bali) relaciónase coa palabra alemana *Ball* ‘bóla, pelota’, polaco *bal* ‘bóla, barra, viga’ e dedúcese dun posible significado primitivo ‘tornea-las bolas’. *Точить лáсы* (tochit liasi) puido formarse ben mediante o cambio do lexema *бáлы* (bali) → *лáсы* (liasi) ‘chistes, contos alegres’ (de xeito semellante a *шлык*←*башлык* ‘gorro de forma cónica, caparaza’), ben mediante o desenvolvemento independente a partir da fala profesional. Polo que se refire ó segundo caso, despois de non atopar na lingua rusa ningún termo torneiro axeitado, Vinogradov ocúpase da reconstrucción, presentando o polaco *lusa* co significado ‘reixa, rede, estrépito’ que está moi lonxe de ‘proceso de tornear algo’.

Vinogradov tampouco puido deixar de sinala-la similitude formal e semántica dos componentes nominais da expresión *точить бáлы* (*балáсы*) (tochit bali (bali)), coas pala-

bras *балáкатъ* (balákat) ‘estar de parola’, *балагуръ* (balagur) ‘charlatán’, e semellantes; el explica esta similitude pola “asonancia calembúrica”. A cuestión das relacións mutuas entre as palabras *бáлы*, *балáсы* (bali, baliasi) ‘lerias, chistes’ e as derivadas da raíz **bal-* ‘estar de parola’ nesta aproximación pode parecer secundaria, non relacionada inmediatamente coa historia dos nosos fraseoloxismos. Sen embargo, precisamente esta cuestión foi o primeiro e, como se sabe, o único empuxón cara á dúbida sobre a certeza da etimoloxía presentada por Maxímov e Vinogradov. Analizando o berce léxico coa raíz **bal-* nas linguas eslavas, A.S.Melnichuk rexela definitivamente a identificación dos préstamos do italiano ó ruso *балáсина* ‘piariño afiado ou torneado’ e ó ucraíno *балáси* ‘varanda’ coas formacións puramente eslavas do tipo ruso *балáсы* ‘contos’, *балáсник* ‘narrador gracioso’, *балáсничать* ‘narrar unha cousa graciosa’, ucraíno dialectal *баляс* ‘ruído’, ruso dialectal *балáзник* ‘charlatán’, checo dialectal *balásat* ‘exhortar’, etc. Segundo a súa opinión, *балáсы* (baliasi) ‘contos’ está relacionado inmediatamente coa base eslava común **bal-* ‘contar, narrar’ (Мельничук, 1967, 63-64). A suposición de Melnichuk destrúe a base etimolóxica da explicación tradicional do xiro *точить балáсы* (tochit baliasi) como un préstamo da terminoloxía profesional.

Imos ver ata qué punto a interpretación tradicional se corresponde coa esixencia da estabilidade semántico-estructural relativa da serie fraseolóxica. A intención de Vinogradov de reduci-las tres variantes léxicas do fraseoloxismo *точить балáсы* (*бáлы*, *лáсы*) (tochit baliasi (bali, liasi)) a unha única motivación non carece de contradiccións, especialmente no caso do xiro *точить лáсы* (tochit liasi). Esta contradicción ainda sería máis grande, se non se tivesen en conta as numerosas variacións dialectais deste modelo fraseolóxico. Imos nomea-las más estendidas, prestando unha especial atención ós significados dos componentes nominativos:

(rexión do Don)	<i>точáть балáн- ды; балáчку тачáть; то- чáть (точítъ) бáлы (бáлки)</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(rexión de Ar- ghánguelsk)	<i>точítъ бáлы (язык, щекá- ми)</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles (tornea-la lingua, as meixelas)</i>	‘estar de paro- la’
(costa do mar Branco)	<i>точítъ базлы</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(comp.: <i>базлáть</i> ‘berrar’ e a combinación <i>сидéть на базлáх</i> <i>estar sentado sobre as lerias</i> ‘conta-los contiños');			
(rexión de Stá- vropol)	<i>балендрóбы</i> <i>точáть</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’

(rexión do Don)	<i>брюхні тача́ть</i>	<i>esparexe-los desatinos, le- rias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
	<i>точáть (то- чить) ерундú</i>	<i>esparexe-los absurdos, le- rias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(rexións de Tomsk, de Ir- kutsk, terras á beira da parte media do Ob)	<i>лýсалки то- чить</i>	<i>esparexe-los chistes, lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(rexión de Ia- roslavl)	<i>лýсы-балýсы точить</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(rexión de Pskov)	<i>точить лýскалы (ре- чи)</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘estar de paro- la’
(rexión de Nó- vgorod)	<i>ставрý точить</i>	<i>esparexe-las lerias inútiles</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’

bielorruso

тачыць басні *esparexe-las fábulas,
os contos* ‘estar de parola’

ucraíno

точити балляндаси *esparexe-los chistes,
lerias inútiles* ‘estar de parola’

бrehnі точити *esparexe-los contos
mentireiros* ‘estar de parola’

теревені точити *esparexe-las lerias in-
útiles* ‘estar de parola’, etc.

A maioría dos xiros non se poden incluir de ningunha maneira na esfera “producciónista”, xa que derivan dos verbos que significan ‘falar, estar de parola’. Isto plantexa unha dúbida moi seria sobre a obxectividade da etimoloxía tradicional. En realidade: ¿non é este un caso de “reconstrucción” da forma interna da unidade fraseolóxica, baixo a influencia dos significados dos seus componentes, máis tardíos pero más activos na lingua literaria contemporánea, xa que tales casos son moi frecuentes na fraseoloxía histórica, onde o significado máis activo se toma polo “orixinal”?

Deixando agora á parte as variacións léxicas do compoñente dos nosos xiros *точить* (tochit) ‘tornear; esparexer’, que non son menos activas, imos considerar algúns datos dialectais sobre os compoñentes *балы* (bali) e *лясы* (liasi). Cómpre mencionar que son coñecidos nos dialectos e no uso libre, e precisamente co significado de ‘lerias inútiles, charlatanería’.

Para a palabra *балы* (bali) tal significado hai tempo que se reflicte en distintas fontes:

Пáлы да бáлы, а всé рассказы (século XVIII)

‘Ta-ta-ta’, pero todo son historias’

(rexión de Perm)

с шáлами да бáлами

‘con chistes e chanzas’

Етих бáл побóлон анбáр

‘Destas chácharas está cheo o celeiro’

говорйт бáлы семигодовáлы

‘di ta-ta-tas de sete anos’

bielorruso

бáлі да гулі ў лапіі абулі

‘as lerias e as esmorgas calzárono con lápots’⁷⁰

Балю, балю, а карова рада і галило;

‘Ta-ta-ta, pero a vaca tamén se alegra por unha ramiña’

ucraíno

бали та бали, а день далі;

‘Ta-ta-ta, pero o día está lonxe’

галу-балу, а свіні в ріпі;

‘ta-ta-ta, e os porcos están no nabo’

балу-балу, а пси в крупах

‘ta-ta-ta, e os cans teñen o crup’.

Poderíanse presentar tamén moitas palabras derivadas que non saen fóra do círculo semántico da palabra orixinal *балы*:

(rexión de Stávropol)

бáлáчка

‘chisme, rumores estúpidos’

(rexión de Moskova)

прибалútка

‘chanza’

болонá (бъланá)

‘charlatán, persoas inútil’

(rexións de Nóvgorod, de Riazán)

бáлить

‘estar de parola’

олéнь-болéни

‘charlatanería’

болáйн

‘charlatán’

⁷⁰ Véxase a nota 48; os lápots son calzado de xente pobre, entón, trátase de chegar á miseria.

	<i>балахня</i>	‘lerias inútiles’
(rexións de Sverdlovsk, Vólogda)	<i>балы́га</i>	‘charlatán, falador’
(rexión de Sverdlovsk)	<i>балы́да</i>	‘persoa que ten un vicio de pronunciación, un defecto na lingua’
	<i>балы́на</i>	‘paroleiro, charlatán’
(rexión de Nóvgorod)	<i>балы́к</i>	‘paroleiro, charlatán’
(rexións de Vólogda, de Perm)	<i>балы́ка</i>	‘paroleiro, charlatán’
ucraíno	<i>бáлли</i>	‘contos, rumores’
	<i>балы́ка</i>	‘lerias inútiles’

e moitos outros. A cantidade de derivacións da raíz **bal-* ‘falar, estar de parola’, é fácil de aumentar botando man do material doutras linguas indoeuropeas.

Pasa o mesmo co lexema *лясы* (liasi). Aínda que nalgúns dialectos rusos están fixados determinados significados “técnicos” desta palabra, están pouco correlacionados co tradicional ‘piariño afiado da varanda que é necesario tornear’. Así, os pescadores do estuario de Dniéper nomean coa palabra *лясы* (liasi) ‘un aparello de pesca feito de xunco ou de táboa, atados cunha corda fina, que non permite que os peixes regresen do lago ó esteiro ou ó río’; os cosacos da aldea Nekrásovo e os pescadores do delta do Danubio denominan así a ‘cerca de xunco ou valo trenzado que se coloca nos ríos para non deixar escapa-los peixes’. Aínda menos corresponde á etimoloxía tradicional o significado da palabra *ляс* (ou *лас*) como ‘bóla de neve’.⁷¹

A interpretación tradicional do xiro *точить лясы* (*балысы*) (tochit liasi (baliasi)) ‘pasa-lo tempo con lerias, falar por falar (por non estar calados), estar de parola sen obxectivo ningún’ condicionou en principio tamén a interpretación etimolóxica da palabra *лясы* (liasi) ‘bromas, adulacións’: habitualmente dedícese da palabra *балысы* (baliasi). Sen embargo, as incertezas xustificadas da orixe “producciónista” do xiro *точить балы* (*балысы*) (tochit bali (baliasi)) provocan unha dúbida respecto a esta relación etimolóxica. Os diccionarios etimolóxicos, como regra, non fixan gran cantidade de usos libres da palabra *лясы* (liasi) e dos seus derivados co significado de ‘lerias inútiles’. Por exemplo, xunto co xiro

<i>лясы подпускать</i>	<i>lanza-las adulacións</i>	‘adular’
------------------------	-----------------------------	----------

nos dialectos de Arghánguelsk os investigadores mencionan tamén *лясы* ‘adulación’ no uso libre

⁷¹ **Nota do orixinal:** O xogo de “lases” (лясы) - as bólas de neve sobre as que se bota auga, está detalladamente descrito por I.Ságharov (Сахаров, 1841: 89).

Завсе он к ему с лясами

‘sempre o está tratando con adulación’,

e ademais derivados tales como *ляса*, *лясарь* ‘adulador, persoa que adulá’, *лясить* ‘adular, compracer a alguén’, *подляснить* ‘lograr adular’. Co significado de ‘palabras astutas e adulantes; amabilidade; lerias inútiles’ o lexema *ля́сы* (liasi) encóntrase tamén noutras falas rusas. Este lexema reflíctese amplamente tamén en contextos de tipos distintos:

Не подъезжай, брат, с лясами, не дам ничего

‘Non te achegues, home, con adulacións, non che vou dar nada’

У кого все шутки да дворки, лясы да балясы

‘Hai persoas que andan sempre con bromas e chistes, lerias e chanzas’

На лясах далеко не уедешь

‘Non se chega lonxe nas lerias’

Лясы да кандуксы она может целый день проговорить

‘Entre lerias e cantos lapóns, ela pode falar o día enteiro’

Ныне лясам-то невод, а денежкам не род

‘Hoxe temos unha rede de arrastre de lerias, pero non temos fecundidade de cartos’.

Como a raíz **bal-*, tamén a raíz **las-* caracterízase nas falas rusas pola productividade: as palabras *лясить* e *лясничать* cos significados ‘contar cousas que existían e fábulas que non existían; adular; aloumifar; adular; chancearse; dicir bagatelas’ e semellantes están fixadas nas falas das rexións de Arghánguelsk, Vladímir, do Don, de Gorkii, Kostromá, Nóvgorod, Olonéts, autonomía de Karelia; *лясать* ‘dicir tonterías, charlar de bagatelas’ nas falas da rexión de Irkutsk; *ляскать* ‘dicir cousas sen importancia, falar por falar (por non estar calados)’ nas falas das rexións de Gorkii, Kalinin, Kaluga, Kurgán, Moskova, Nóvgorod, Olonéts, Oriol, Pskov, Riazán, Tver, das beiras do Kolimá, dos montes do Cáucaso do Norte, das terras de Siberia, dos montes do Ural e das terras de máis alá do Ural. Comp.: *вы́лясить*, *вы́лясничать*, *вы́люснить*, *вы́люстить* ‘apropiarse mediante exhortacións, bromas’; (rexións de Arghánguelsk, Viatka, Kárgopol, Pskov, costa do Mar Branco) *ляса* ‘adulador’; *алýс*, *алóсник*, *алóша* ‘adulador’, etc.

É significativo que Dal, describindo este berce verbal, supoñía a relación coa base onomatopeica: “Probablemente, a partir de *ля(е)скать* ‘resoar, falar por falar (por non estar calados)””, - escribía sobre o verbo *лясить*. Segundo parece, é necesario concordar con esta suposición, xa que, á parte das onomatopeias xa mencionadas, que explican formal e semanticamente a formación do lexema *лясы* (liasi), pódese citar unha serie de verbos con significado e estructura afíns, que teñen carácter evidentemente onomatopeico: ruso *ляскать* ‘estar de parola, rexoubar’; ucraíno *ляскати*, *ласкатать*, *ласкать*, *ласкотать*, *лазготать* ‘estar de parola, rexoubar; cascar’, *лязгать* ‘producir lo ruído específico que caracteriza os choques das cousas metálicas’⁷², *ляжжать*, *лазжать*, *лезгать*, *ляштать*

⁷² Nota do orixinal: Comp.: *лаэготнá* ‘charlatanería das mulleres’, *леэгá*, *леэгүн* ‘charlatán’.

‘chiar; falar sonoramente e sen parar’ e os seus numerosos derivados afixais do tipo *залескотать, заляскотать, поляснить, полоскотать, залоскотать* nos que se engade o matiz semántico de ‘empezar a facer algo’ e outros. Todos estes verbos están relacionados estreitamente coa raíz eslava expresiva **luzg-* /*lyzg-* /*lusk-* /*lysk-* que ten o conxunto de significados máis amplo e que admite outros amplificadores.

Ata agora a nosa atención concentrábase exclusivamente na aclaración dun posible significado primitivo das palabras *балы* (bali), *бала́сы* (baliasi), e *лясы* (liasi). Imos considerar agora, se é certa a interpretación tradicional das nosas unidades fraseolóxicas respecto ó compoñente verbal *точить* (tochit) que Vinogradov consideraba insubstituíble nestes xiros. Nos dialectos os lexemas *балы* (bali), *бала́сы* (baliasi) e *лясы* (liasi) ‘lerias; chanzas’ combínanse con moitos verbos:

(rexións de Siberia)	<i>бáлы гутóрить</i>	<i>dicir lerias</i>	‘chancearse’
(rexión de Riazán)	<i>балы́</i> <i>разводíть</i> (рас- скáзыывать)	<i>disolver (con- tar) lerias</i>	‘estar de paro- la, falar’
(rexión do Don)	<i>разводíТЬ</i> (развести, растворять, растворить) балы́	<i>disolver (ter disoltas, di- luír, ter diluí- das) as lerias</i>	‘folgazanear, falar por falar (por non estar calados)’
(rexións de Vó- ogda, de Ka- luga)	<i>балы́ распу- скáть (стрó- ить)</i>	<i>disolver (cons- truír) as le- rias</i>	‘folgazanear, falar por falar (por non estar calados)’
(rexión de Gor- kii)	<i>бáлы собирáть</i>	<i>recolle-las le- rias</i>	‘pasa-lo tempo ociosamente, falando de nada, folga- zinar’
bielorruso	<i>балы правíшь (вязать)</i>	<i>dirixir (calce- tar) as lerias</i>	‘chancearse’
checho	<i>dělat si bály</i>	<i>face-las lerias, chanzas</i>	‘burlarse de al- guén’
(rexión de Pskov)	<i>балáсы баля́- сить (разво- дить)</i> <i>балáсины го-</i>	<i>charla-las (di- solve-las) le- rias</i> <i>dici-la charla</i>	‘mentir, contar fábulas’ ‘mentir, contar

	<i>ворить</i>		fábulas, ⁷³
(rexión de Omsk)	<i>балáсы разво-дítъ</i>	<i>disolve-las le-rias</i>	'mentir, contar fábulas'
(rexión de Irkutsk)	<i>бóлáсы рас-правлáть</i>	<i>estira-las le-rias</i>	'mentir, contar fábulas'
ucraíno	<i>баляси підпуш-скати</i>	<i>lanza-las lerias</i>	'enganar'
(rexión de Pskov)	<i>лáсы валйтъ</i>	<i>abatana-las le-rias</i>	'adular'
(rexión de Riazán)	<i>лáсы вéять (городлítъ)</i>	<i>abala-las (cer-ca-las) lerias</i>	'adular, desfacerse en cumpridos'
	<i>лосáть лáсы</i>	<i>charla-las le-rias</i>	'adular, desfacerse en cumpridos'
(rexión de Viatka)	<i>лáсы подво-дítъ</i>	<i>acheaga-las le-rias</i>	'adular, desfacerse en cumpridos'
(rexións de Argánguelsk, de Vladímir, de Iaroslavl, de Perm)	<i>лáсы подпуш-скáть</i>	<i>acheaga-las le-rias</i>	'adular'
(rexión de Vologda)	<i>лáсы разво-дítъ (скáзы-ваться)</i>	<i>disolve-las (conta-las) le-rias</i>	'estar de parola, falar por falar (por non estar calados)'
(rexión de Stávropol)	<i>лáсы распу-стить</i>	<i>diluí-las lerias</i>	'estar de parola, falar por falar (por non estar calados)'
(rexións de Ar-	<i>лáсы стрóить</i>	<i>construí-las le-</i>	'estar de paro-

⁷³ **Nota do orixinal:** Comp. na obra de P.P.Erxov *Cabaliño chepudo* (П.П.Ершов “Конёк-горбунок”): “И балáсы начал [рассказывать? -V.M.] снова”. ‘E empezou [a contar? -V.M.] de novo as fábulas.’

ghánguelsk, de Vólogda, autonomía de Karelia)		<i>rias</i>	la, falar por falar (por non estar cala- dos)’
(montes de Ural)	<i>л́ясы стро́чить</i>	<i>cose-las lerias</i>	‘estar de paro- la, falar por falar (por non estar cala- dos)’
ucraíno	<i>ляси распусти- ти</i>	<i>disolve-las le- rias</i>	‘estar de paro- la, falar por falar (por non estar cala- dos)’.

Non son poucas as combinacións semellantes, que se poderían reconstruír mediante a análise etimolóxica das formacións compostas que inclúen tamén os componentes que nos interesan:

<u><i>баламут</i></u>	‘perturbador’
<u><i>балагур</i></u>	‘bufón’
<u><i>балахвост</i></u>	‘folgazán, que gasta o tempo en van, que vaga sen ocupación ningunha’
<u><i>балахлыст</i></u>	‘folgazán, que gasta o tempo en van, que vaga sen ocupación ningunha’
<u><i>балахрыст</i></u>	‘folgazán, que gasta o tempo en van, que vaga sen ocupación ningunha’
<u><i>ласкобой</i></u>	‘persoa que sabe predispoñer a alguén mediante discursos adulantes e servís, conseguindo a súa confianza; adulador, aloumíñeiro’
<u><i>ласкомой</i></u>	‘persoa que sabe predispoñer a alguén mediante discursos adulantes e servís, conseguindo a súa confianza; adulador, aloumíñeiro’.

Pero isto é unha tarefa especial, maiormente se temos en conta que o material presentado aporta motivos suficientes para convencerse da variabilidade activa do componente verbal dos nosos fraseoloxismos. O mesmo tempo hai que recoñecer que, áinda que algúns variantes (por exemplo, co verbo *пускать* ‘soltar’ e cos seus derivados) están estendidas en todo o territorio eslavo oriental, o lexema *точить* (tochit) ‘tornear; espareixer’ segue sendo, nas expresións que consideramos, o principal componente verbal.

O estudio das substitucións léxicas ó mesmo tempo é extremadamente importante para a

interpretación obxectiva do sentido primitivo das nosas expresións, que depende moito tamén da comprensión correcta da semántica do verbo *точить* (tochit) ‘tornear; esparexer’. Vemos, que, a pesar dalgunhas substitucións evidentemente secundarias e periféricas, a maioría dos verbos que substitúen o componente *точить* (tochit) ‘tornear; esparexer’ está relacionada ben co proceso de falar (*гуторить* ‘dicir’, *говорить* ‘falar’, *правиль* ‘dirixir, contar’, *расправлять* ‘estirarse, contar’, *сказывать* ‘contar’, *рассказывать* ‘contar’), ben co proceso de disolución, de conversión en algo fluído (ruso *разводить*, *растворять*, *распустить*; ucraíno *распустити*, todos co significado ‘disolver’), ben con diferentes procesos de producción (*вязать* ‘calcetar’, *собирать* ‘recolher’, *строить* ‘construír’, *городить* ‘cercar’, *вяять* ‘abalear’, *подводить* ‘achegar’). Non é difícil darse conta de que os significados dos verbos da última serie son moi afastados de ‘ornea-los piariños esculpidos’. E ademais, a área das combinacións con estes verbos habitualmente é moi estreita, o que dá razón para consideralas como variantes secundarias, periféricas. Unha análise máis detallada podería amosar que estas variantes xurdían normalmente mediante a contaminación con outros fraseoloxismos.

Tal conclusión confírmase tamén pola presentación da serie de fraseoloxismos dialectais co significado común ‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’, en que a semántica dos componentes verbais habitualmente está relacionada co proceso da fala. Por exemplo:

ruso dialectal	<i>бáйки прáвить</i>	<i>dirixi-los contos</i>	‘dici-las bagatelas’
ucraíno	<i>бáйки каже́ць (каза́ть)</i>	<i>dici-los contos</i>	‘conta-los contos’
(costa do mar Branco)	<i>балагурки расскáзыва́ть</i>	<i>conta-los contos alegres, chistes, chanzas</i>	‘chancearse’
	<i>балагурки раз- води́ть</i>	<i>disolve-los contos alegres, chistes, chanzas</i>	‘chancearse’
	<i>бáять (гово- рить) бáсни</i>	<i>contar (dicir) as fábulas</i>	‘chancearse’
(rexión de Irkutsk)	<i>бáсни расправ- лять</i>	<i>estira-las fábulas</i>	‘folgazanear, estar de parola’
	<i>бáкулы разво- дить</i>	<i>disolve-las pa- labras, discursos, rumores vacíos</i>	‘chancearse’

(rexión de Pskov)	<i>речи водить</i>	<i>conduci-los discursos</i>	‘falar’
	<i>скáзки скáзы- вать</i>	<i>conta-los contos</i>	‘contar algo inverosímil’

e outros.

Todo isto aporta as razóns para ver no verbo *точить* (tochit) non o significado habitual ‘afiar; tornear metal ou madeira’, senón o máis antigo ‘esparexer un líquido’, e en sentido figurado ‘esparexe-las palabras, falar’. A antigüidade do significado concreto confírmase polos amplos paralelos indoeuropeos. E áinda se conserva como arcaico na lingua rusa: libresco *точить слёзы* *esparexe-las bágoas* ‘chorar’, *слезоточивый* ‘lacrimóxeno’⁷⁴, os derivados do tipo *мёдоточивые* (ou *смёртоточивые*) *уста* ‘labios melífluos (ou “mortifluos”), *самоточный* mёд ‘mel que flúe so’, *полтбучная вода* ‘auga que flúe debaixo de algo’ e semellantes. Comp. nos dialectos rusos: (rexión de Olonéts) *точить* ‘gotejar’; (rexión de Vólogda) *току* ‘(eu) goteo, derramo’; *поисточить піво (мёд)* ‘derrama-la cervexa (o mel)’, etc. Con esta semántica, parece que están relacionados tamén os significados de *точить* (tochit) como (rexión de Riazán) ‘botar (corpos sólidos e derramables), dispersar, esmiuzar’, (rexión de Tambov) ‘derramar (corpos sólidos)’, (rexión do Térek (do Norte)) ‘botar (corpos sólidos e derramables), (rexión de Vladímir) ‘espreme-los cartos de alguén’ e outros.

A transición do significado de ‘esparexer un líquido’ a ‘falar’ é unha representación dunha moi antiga metáfora, testemuñada en moitas linguas. Nas falas rusas, por exemplo, é posible notar constantemente o paralelismo dos verbos co significado de ‘fluír’ e ‘falar, estar de parola’: *бухать* ‘botar (un líquido); estar de parola’, *буровить, буробить* ‘botar (un líquido); falar, estar de parola’, *бурулить* ‘burbullar; falar’, *бúркать, булькать* ‘botar (un líquido); falar’ *бура́нить* ‘fluir co ruído; decir parvadas’, *бұзгать* ‘botar (un líquido); estar de parola’, *завыбúривать* ‘empezar a saír (un líquido) impetuosamente; berrar ó emocionarse’ e outros. Este paralelismo tamén se manifesta amplamente na lingua contemporánea; comp. tales combinacións libres como

<i>речь его <u>струилась,</u> <u>лилась, текла</u></i>	‘a súa fala <u>chorreaba, manaba, fluía</u> (= alguén falaba fluida e harmoniosamente)’
<i>изрыгать хулу, про- клáтья</i>	‘ <u>botar</u> ixurias, maldicións (= decir xuramentos)’
<i>пропедить сквозь зу- бы</i>	‘coar por entre os dentes (= decir algo pronunciáandoo sen abrir suficientemente a boca (e habitualmente sen ganas de facelo), rosmar)’

⁷⁴ Nota do orixinal: Comp.: dialectal

берёзовницу точить *esparexe-la resina de bi-
dueiro* ‘chorar’,

точеница ‘alcatrán’ e anotado por F.I.Busláev da fonte do século XVII *нóзри точат вóзгри as fosas nasais esparexen os mocos.*

слова брызнули из него фонтаном

речь его плавно жур-
чала

etc.

‘as palabras saíron del salpicando coma unha fonte (= empezou a falar sen parar e emocionadamente)’

‘a súa fala murmuraba harmoniosamente (= ‘alguén falaba harmoniosa e fluidamente)’,

En xeral, a comparación da corrente da fala coa corrente da auga é unha das más estendidas. É suficiente lembra-las palabras de Puxkin

А как речь-то говорит, словно ре- ченька журчит

‘¡E cómo fala!, coma se murmurase un regato’

do *Conto do zar Saltán*⁷⁵, que se apoia na vella imaxe folclórica da fala coma un río que flúe harmoniosamente. Busláev relacionou esta antiga representación mitolóxica coa etimoloxía das palabras *речь* (rech) ‘fala’ e *река* (reka) ‘río’:

Segundo as representacións míticas, a palabra sae voando desde detrás do cercado dos dentes, coma un paxaro [...] ou ben flúe coma un río: por iso *речь* (rech) ‘fala’ e *река* (reka) ‘río’ proceden da raíz común *рх* ou *рь*, grega *ρεω* [...] Pero é o sánscrito o que une áinda máis claramente na mesma raíz os conceptos de palabra, de río ou auga e de luz; *nad* - ‘falar’ e ‘lucir’, de onde sae o substantivo *nada* ‘río’ (Busláev, 1854: 36).

Dal compartía tamén esta mesma opinión cando escribía que as palabras *река* (reka) ‘río’ e *речной* (rechnói) ‘fluvial’, “probablemente, son da mesma raíz [ca *речь* (rech) ‘fala’ - V.M.], pero afastaronse e son independentes”. Desafortunadamente, os etimólogos contemporáneos esquecen esta relación lóxica, confirmada por moitos feitos, e deixan sen menciona-lo paralelismo semántico na análise das palabras correspondentes.

Para o verbo *точить* (tochit) este paralelismo foi, segundo parece, moi común no tempo da formación da unidade fraseolóxica eslava oriental *точить балы* (*балы*, *лэсы*) (tochit bali (baliasi, liasi)). Aínda agora na lingua rusa está viva a combinación

расточа́ть (напрасно)
речи

prodigar (en van) os
discursos

‘falar intentando (en van) conseguir certo obxectivo’,

e nos dialectos atópase o verbo *точать* (tochat), *точить* (tochit) precisamente cos significados de ‘falar, contar’ (rexións: de Vorónej, do Don), ‘reñer, reprender’ (rexión de Kazán). No fraseoloxismo predominaba, naturalmente, o significado directo ‘botar (un líquido)’ concretado polos compoñentes *балы* (bali), *балясы* (baliasi), *лэсы* (liasi). Pouco a pouco, ó ser sometido á variabilidade activa, este verbo desemantizouse, converteuse en “palabra baleira”, e consecuentemente o fraseoloxismo *балясы точить* (baliasi tochit) e semellantes penetraron na serie dos xiros formados mediante a disgragación dos correspondentes verbos co significado de ‘falar’.

⁷⁵ А.С.Пушкин. “Сказка о царе Салтане”.

Así, o material das falas populares amosa que a interpretación histórica do xiro

<i>точить балáсы (бáлы, лáсы)</i>	(tochit baliasi (bali, liasi))	<i>tornea-los ba- laústres</i>	‘pasa-lo tempo con lerias, fa- lar por falar (por non estar calados), es- tar de parola sen obxectivo ningún’
---------------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	--

proposta por Vinogradov, pode ser considerada como errónea. O concepto de proceso de producción, que consiste en tornea-los balaústres esculpidos, suposto por esta hipótese, puido desenvolverse só secundariamente, cando na fala literaria se estenderon os significados do homónimo *балáсы* (baliasi) ‘piariños esculpidos’ e *точить* (tochit) ‘tornear’. E o mesmo xiro

<i>точить балáсы (бáлы, лáсы)</i>	(tochit baliasi (bali, liasi))	<i>esparexe-las lerias</i>	‘pasa-lo tempo con lerias, fa- lar por falar (por non estar calados), es- tar de parola sen obxectivo ningún’
---------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------	--

xurdiu moito antes do século XVIII. Isto indícanolo sobre todo a área do modelo fraseológico dado: as variantes más diversas deste xiro conserváronse na fala popular dos rússos, ucraínos e bielorrusos, o que testemuña unha procedencia eslava oriental común, probablemente rusa antiga, desta combinación. A motivación orixinal do xiro *точить бáлы* (*балáсы, лáсы*) (tochit bali (baliasi, liasi)) era ‘espareixer sons, botar discursos’.

O desenvolvemento deste xiro, consecuentemente, está relacionado coa progresiva perda da motivación e co cambio de esfera de uso (en todo caso, no transcurso do seu desclfamento polos etimólogos). Desprendéndose da masa das variantes fixadas para este modelo fraseológico nas falas, o xiro

<i>точить балáсы (бáлы, лáсы)</i>	(tochit baliasi (bali, liasi))	<i>esparexe-las lerias</i>	‘pasa-lo tempo con lerias, fa- lar por falar (por non estar calados), es- tar de parola sen obxectivo ningún’
---------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------	--

obtivo a codificación literaria. No seu camiño cara á lingua literaria pasou as etapas bási-

cas da fraseoloxización descubertas por Larin: “a perda histórica da realidade” (no caso dado, o esquecemento da base interxectiva dos componentes), “enriquecemento semántico durante a metaforización inicial”, “a perda dos detalles” (Ларин, 1956: 220). Sen embargo, o fraseoloxismo

<i>точить балысы</i> (бáлы, лáсы)	(tochit baliasi (bali, liasi))	<i>esparexe-las lerias</i>	‘pasa-lo tempo con lerias, fa- lar por falar (por non estar calados), es- tar de parola sen obxectivo ningún’
--------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------	--

conservou a súa semántica inviolable. A estabilidade semántica, regularizada en determinada medida tamén pola estabilidade da estrutura, foi, falando con propiedade, o único eslabón seguro, ó que se podía agarrar un durante a análise desta unidade fraseolóxica.

A transformación formal activa e a estabilidade relativa, que son dúas características tipolóxicas dos fraseoloxismos, abren unhas perspectivas amplas para a súa análise histórica. Son precisamente as propiedades semánticas da unidade fraseolóxica as que xustifican a sua designación como combinación fixa; e son tamén as que poden chegar a se-lo momento inicial do descubrimento dos amplos modelos fraseolóxicos interlingüísticos e, máis amplamente, do descubrimento da interacción dos últimos cos “modelos dos estereotipos” da cultura (comp. Чистов, 1986: 112).

Por suposto, non fai falta absolutiza-la estabilidade da semántica fraseolóxica nos marcos dun fraseoesquema determinado. Pódese denominar estabilidade flexible, que, non obstante, inflúe principalmente na formación das series fraseolóxicas e regulariza a súa creación e funcionamento.

* * *

A análise do noso material permítenos propoñer unha solución obxectiva para o dilema “estabilidade /inestabilidade”. A contraposición destas dúas propiedades dos fraseoloxismos ten que ser entendida dialecticamente como unha das manifestacións da interacción de identidade e diferencia, o dinamismo da cal foi acentuado por F.Engels. No seu libro *Dialéctica da natureza*, criticando a comprensión metafísica do principio de identidade, escribía: “[...] a maioría dos naturalistas aínda imaxinan que a identidade e a diferencia son contrariedades incompatibles, e non que son polos unilaterais que só representan algo verdadeiro na súa interacción, na incorporación da diferencia na identidade”⁷⁶.

⁷⁶ **Nota do orixinal:** Маркс К., Энгельс Ф. Соч. [Marx K., Engels E. Obras, traducido ó ruso]. 2-е изд. Т.20. Пáx.531.

Tal interacción é tamén natural para as unidades lingüísticas de distintos niveis e para as combinacíons destas unidades no texto.

Na fraseoloxía a estabilidade e a inestabilidade están en interacción estreita, supónense unha á outra e aseguran o funcionamento e a dinámica do contexto fraseolóxico. A variabilidade fraseolólica habitualmente só é posible en tanto que o fraseoloxismo conserva indicios da palabra: a variabilidade formal (paradigmática e de formación de palabras) da unidade fraseolólica case non se distingue en nada da variabilidade léxica. E a estabilidade maniféstase precisamente durante a variabilidade especificamente fraseolólica que é a dos compoñentes da combinación, e parcialmente tamén na variabilidade sintáctica: as substitucións léxicas dos compoñentes e os cambios de cantidade (ou de orde) na súa composición, polo xeral, non violentan a súa identidade semántica, nin tampouco a súa homoxeneidade estructural. Como a estabilidade determinada de tal maneira é característica precisamente da variabilidade que é natural para o fraseoloxismo (a diferencia da palabra), entón pode considerarse como o índice diferenciador da unidade fraseolólica.

A mobilidade e a inestabilidade dos parámetros léxicos dos fraseoloxismos aseguran o seu dinamismo, a súa disposición á constante renovación e aumentan a súa expresividade, tan importante para o seu funcionamento. A estabilidade dos índices puramente fraseolóxicos garante a identidade do fraseoloxismo, a comprensión da súa imaxe, estando presentes tódalas diferencias da súa encarnación formal, e fixa a unidade fraseolólica no tempo e no espacio.

II

MODELABILIDADE /INMODELABILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS

A constatación do carácter modelable da lingua en distintos niveis chega a ser un axioma na lingüística contemporánea. As aproximacións á investigación desta importante propiedade son tan diversas, que producen distintas definicións do concepto “modelo”: desde un esquema relativamente concreto da disposición regular dos elementos nas unidades lingüísticas ata unha construción científica hipotética, un constructo que non forma parte da lingua como sistema. Unha interpretación tan distinta do termo “modelo” non crea contradiccións: é, en realidade, unha consecuencia obxectiva da comprensión dialéctica máis común do modelo, tanto do modelo-interpretación, como do modelo-descrición.

Calquera comprensión do modelo en lingüística, estreita ou ampla, non obstante, supón que este ten que reflecti-la esencia interna da unidade lingüística a unha ou outra escala. A modelabilidade que é característica para tódolos niveis da lingua, segundo a opinión acertada de V. Skalička, é unha noción estructural, tipolóxica: “O modelo interno significa que dúas ou máis partes que son compoñentes da lingua (ou doutra estructura) dalgúnha maneira son semellantes unhas ás outras e que esta semellanza como tal “estase experimentando”. Esta “experiencia” pode ser de distintos tipos” (Skalička, 1973: 21). Un dos tipos de tal “experiencia de semellanza”, segundo parece, é precisamente o modelo fraseolóxico.

A noción “modelo fraseolóxico” ata hai pouco tempo considerábbase como radicalmente imposible. A irregularidade, tanto estructural, como, ante todo, semántica, recoñecíase como a cualidade fundamental do fraseoloxismo. A estructura individual, a imaxibilidade, as peculiaridades nacionais, a irrepetibilidade semántica, a inadecuabilidade literal a outro idioma, a perda das relacións sintácticas exteriores (nunha palabra, a idiomatizada) servíalles a moitos investigadores como argumento indiscutible a favor da inmodelabilidade das unidades fraseolóxicas.

[...] A fraseoloxía non é, en esencia, un problema lingüístico xeral, senón só lexicolóxico, lexicográfico [...] - escribía G.O. Vinokur. - Non son uns hábitos sintácticos característicos ou unha construción especial da frase, os que dan a fisionomía fraseolóxica da fala, senón os xiros preferidos de palabras, “as expresións”. A fra-

seoloxía non é a composición da fala, senón a súa fábula e o seu tema (Винокур Г.О., 1929: 146).

A “fabulidade” ou, noutras palabras, a imaxibilidade da fraseoloxía e a individualidade dos “hábitos sintácticos” motivada por ela chegaron a se-lo leitmotiv das obras dedicadas á análise funcional dos fraseoloxismos. Precisamente a énfase nas funcións estilísticas das unidades fraseolóxicas, tan característica das concepcións de Ch.Bally e V.V.Vinogradov, mantivo viva esta tradición.

Moitos ilustres fraseólogos soviéticos que insisten en que o fraseoloxismo é unha estrutura non modelable, na práctica, sen embargo, con frecuencia amosan a sua modelabilidade, polo menos, estructural. O feito de que o fraseoloxismo é modelable descóbrese inevitablemente, cando o investigador pasa da análise funcional á análise do modo de formación das combinacións. Así, por exemplo, S.I.Ójegov destaca un tipo de fraseoloxismos rusos, formados segundo un modelo (Ожегов, 1957: 45), e N.M.Xanskii proporciona exemplos de “fraseoloxismos modelados”, como

<i>берёзовая каша</i>	<i>kaxa</i> ⁷⁷ <i>de bidueiro</i>	‘unha serie de golpes dados con unha(s) vara(s) de bidueiro’
<i>живой труп</i>	<i>o cadáver vivo</i>	‘persoa moi enferma, agotada, que se atopa entre a vida e a morte’; ‘persoa que perdeu o interés pola vida’; ‘unha persoa desolada moralmente’
<i>городить чушь</i>	<i>cerca-lo disparate</i>	‘dcir tonterías’

e outros (Шанский, 1985: 95).

2.1. Modelabilidade estructural

A tese da modelabilidade estructural das unidades fraseolóxicas conta cada vez con máis partidarios. Os investigadores soviéticos indicaban reiteradamente a posibilidade de compoñer las series fraseolóxicas segundo os modelos gramatico-estructurais. As clasificacións segundo os indicios gramatico-estructurais úsanse amplamente na análise dos feitos. Un dos ensaios más fructíferos deste tipo é a monografía de M.F.Palévskaia *Os modelos principais das unidades fraseolóxicas [...]* (Палевская, 1972), onde a noción do modelo chega a se-la base da descripción da fraseoloxía do século XVIII. Os modelos fraseolóxicos divídense, á súa vez, en dous tipos: iguais á combinación de palabras e

⁷⁷ *Kaxa* é unhas papas típicas rusas de cereais cocidos con leite ou auga, que eventualmente poden levar carne, cabaza, etc.

iguais á frase e unha serie de subtipos, agrupados segundo o indicio grammatical, tendo en conta a semántica dos fraseoloxismos.

A **construcción sintáctica** denomínase acertadamente na maioría dos casos **materialización lingüística concreta do modelo estructural do fraseoloxismo**: isto dedúcese da formación separada da combinación de palabras. É precisamente a modelabilidade sintáctica a que permite determinar algunas clases de fraseoloxismos como formacións tipolóxicas. No plano diacrónico existe unha constante interacción entre os modelos activos sintácticos de combinacións libres e os fraseoloxismos. Por iso non teñen éxito as tentativas dalgúns lingüistas de indica-las diferencias principais entre os sintagmas fraseolóxicos e os non-fraseolóxicos, segundo os seguintes parámetros: “a disposición” da reproducción das primeiras e a “novidade” das segundas, “a inhabitualidade semántica” e “a habitualidade semántica”, “invariabilidad” ou “variabilidade limitada” /“unha variabilidade más libre”, etc. En esencia, a análise complexa de combinacións de palabras de varios tipos mostra que, en principio, nas linguas eslavas case non hai diferencias entre os modelos sintáctico-estructurais de fraseoloxismos e as combinacións libres.

Desta maneira, é posible considera-la modelabilidade estructural das unidades fraseolóxicas como unha das manifestacións daquela tendencia lingüística común á “experiencia da semellanza”, á que se refería Skalička. Os investigadores contemporáneos testemuña a modelabilidade estructural mesmo nas esferas da fraseoloxía que parecen más individuais, como os tautoloxismos ou os xiros cun nome propio. Sen ter en conta a modelabilidade da estructura da fraseoloxía, a súa análise actual é imposible.

Do mesmo xeito que a comprensión do modelo en xeral tanto pode ser extremadamente estreita, como extraordinariamente ampla, igual acontece coa interpretación do modelo fraseolóxico-estructural. Na presente obra **o modelo fraseolóxico-estructural comprenderse como tipo das construccions sintácticas, segundo o cal se forma unha serie de combinacións estables**. O modelo estructural é a armazón do fraseoloxismo, é un dos factores que aseguran a súa estabilidade e reproducibilidade, e que en certa medida incluso regula a súa identidade semántica. Cómpre, por suposto, acentua-lo carácter relativo da identidade formal e semántica asegurada polo modelo estructural fraseolóxico. A variación activa das series fraseolóxicas pode “alterar” considerablemente o modelo estructural inicial, e a influencia da analogía errónea e da contaminación pode alteralo ata tal punto que non poida ser recoñecido. Sen embargo, a posibilidade de “alteración” do modelo estructural da unidade fraseolóxica só testemuña a relatividade do seu papel regulador e a conservación da identidade formal e semántica dun xiro estable. O feito da relatividade da conservación de identidade do modelo sintáctico esixe do investigador unha prudencia especial durante a pescuda do prototipo concreto deste modelo. Para isto é necesario compilar a máxima cantidade posible de material concreto, e sobre todo de material da fala viva. É precisamente nela onde se forma o conxunto principal de modelos e series fraseolóxicas nacionais.

2.2. Modelabilidade semántico-estructural

A transformación do modelo estructural do fraseoloxismo, como regra xeral, espéllase na súa semántica dun modo ou outro. En particular, a ampliación dos límites da variabilidade aumenta a importancia dos componentes e a divisibilidade semántica da combinación. Ó mesmo tempo a semántica fraseolóxica limita categoricamente a variabilidade do fraseoloxismo. O concepto *modelo fraseolóxico* semantízase cada vez máis, elabórarse pouco e pouco a súa definición que ten en conta as características, tanto estruturais como semánticas, da serie fraseolóxica expresada por este modelo. Por exemplo, a definición “cada modelo é a unión dalgunhas variantes relacionadas coas variedades semánticas e estruturais dentro de cada tipo”⁷⁸, está próxima á noción da “invariante-esquema” do tipo “*толочь ‘мачакар’ - вода ‘ауга’ - ступа ‘муртиро’*”; comp.:

<i>толо́чъ вóду в стúпе</i>	<i>machaca-la auga nun morteiro</i>	‘pasa-lo tempo con actividades radicalmente inútiles’
<i>носить вóду решетóм</i>	<i>leva-la auga coa peneira</i> ⁷⁹	‘pasa-lo tempo con actividades radicalmente inútiles’.

O modelo fraseolóxico representa a unidade dos tipos semánticos e estruturais.

Cómpre acentuar que a comprensión do modelo fraseolóxico como unha invariante semántico-estructural dunha serie de fraseoloxismos está moi próxima á noción de serie fraseolóxica, que foi presentada por primeira vez por V.L.Arghánguelskii e que agora investigan outros fraseólogos. É significativo que as nocións **serie fraseolóxica** e **serie semántica de fraseoloxismos** sexan case analóxicas, o que testemuña unha interacción abondo estreita da estructura e da semántica en modelos de xénero semellante. Por suposto, a correlación da identidade estructural e semántica será distinta e dependerá do tipo de unidade fraseolóxica. Así, a uniformidade relativa dos modelos estruturais da fraseoloxía comparada xustifica a acentuación do *criterio lóxico-lingüístico*, é dicir, semántico, que se pon na base da noción do modelo. Tal comprensión aproxima a definición de modelo fraseolóxico á noción de motivo fraseolóxico, ou de idea común, segundo a que se organizan as combinacións. Por exemplo, a modelación da fraseoloxía comparada checa e rusa co significado común ‘beber moito alcol, emborracharse’ amosa a preponderancia precisamente da característica semántica, de xeito que se conserva a identidade do modelo fraseolóxico dado.

O modelo estructural das comparacións fixas é semanticamente case non marcado: serve, en realidade, para tódolos grupos temáticos. Outra cousa é, por exemplo, o modelo es-

⁷⁸ **Nota do orixinal:** Бурмистрович Ю. Я. Образование фразеологизмов как процесс, осуществляемый по моделям [Burmistróvich Yu. Ia. A formación de fraseoloxismos como o proceso que se realiza segundo os modelos] // Вопросы семантики фразеологических единиц. [As cuestiós de semántica das unidades fraseolóxicas]. Новгород, 1971. Parte 1. Pax.12.

⁷⁹ Comp. en galego os xiros *apañar auga coa (na) peneira; coller auga cun (nun) cribo (cunha (nunha) criba)* ‘facer algo inútil, en balde’.

tructural do tipo “*распускать ‘afrouxar’ + губы ‘labios’*” = ‘chorar, choromigar, queixarse’, por exemplo,

<i>распустить нибни (губы); dialectal распустить брыльы (грибы)</i>	<i>te-los beizos afrouxados</i>	‘chorar, choromigar, queixarse’.
---	---------------------------------	----------------------------------

A unión da característica semántica coa estructural ofrece en tales casos a posibilidade non só de distinguí-los modelos fraseolóxicos dunha serie doutros modelos e limitalos no plano da área, senón tamén de facer un comentario histórico. En tales casos, a estabilidade do modelo apóiese de igual modo na estructura e na semántica do fraseoesquema. Como amosan as observacións, para a maioría de modelos fraseolóxicos é característica precisamente tal unidade das constantes estructurais e semánticas, por suposto, relativas, en determinada medida. Por iso **comprendémo-lo modelo fraseolóxico como a variante semántico-estructural das combinacións estables que espella esquematicamente a estabilidade relativa da súa forma e semántica**.

Descubrindo tales modelos, debemos prestar unha atención especial á forma interna do fraseoloxismo, xa que esta é precisamente, a que serve de base para a agrupación das series fraseolóxicas. Como a formación do fraseoloxismo é a materialización dun contido determinado seguindo uns modelos lingüísticos regulares, é precisamente a motivación primitiva a que ten que se-la base para a modelación obxectiva da serie fraseolólica. Esta análise, en principio diacrónica, é moi importante tamén para a investigación obxectiva das peculiaridades funcionais das unidades fraseolóxicas, o que está condicionado pola interacción estreita entre forma interna e semántica completa, que é unha das propiedades más importantes da fraseoloxía entendida como medio expresivo da lingua. Consecuentemente, a modelación non é posible se non se toma en consideración a forma interna do fraseoloxismo, tanto durante a análise diacrónica, como durante a sincrónica. Por outra parte, os modelos semántico-estructurais revelados obxectivamente, permiten chegar ó fondo da esencia dos fraseoloxismos, descubri-los matices adicionais da súa semántica que asegura a súa especial expresividade fraseolólica.

2.3. Modelabilidade e análise tipolómica da fraseoloxía

A posibilidade da modelación semántico-estructural dos fraseoloxismos permite utilizar este método na análise comparativo-tipolómica da fraseoloxía das distintas linguas.

Imos realizar unha descripción tipolómica comparada de dous sistemas fraseolóxicos, o ruso e o checo, en canto ó material das combinacións estables co significado común de ‘pegar, castigar’. O carácter tipolómico da comparación destes sistemas fai posible prescindir dalgunhas características que son moi importantes para a análise diacrónica, ante todo da característica da área xeográfica e da estadística (a actividade do uso). A acentuación da análise semántica profunda (é dicir, da tipoloxía da forma interna primitiva) permite deixar de lado tamén as características estilísticas dos xiros que se describen,

aínda que sexan moi importantes, por exemplo, nunha contraposición puramente funcional. En fin, como a modelación supón unha esquematización, unha determinada abstracción da forma concreta e do significado dos fraseoloxismos, os seus matices semánticos, así como a súa polisemia, non se toman en consideración. En particular, na serie común considéranse os fraseoloxismos cos significados ‘castigar mediante golpes, agresión física,’ e ‘castigar mediante unha agresión moral, reñer’, xa que en rares casos representan unha característica común da serie que se analiza e son difíciles de diferenciar.

Por suposto, os resultados da comparación de dous sistemas fraseolóxicos están condicionados en gran medida pola plenitude e competencia dos documentos. Os documentos que tratamos poden ser considerados dun valor relativamente igual: o material ruso foi extraído de numerosos diccionarios, ficheiros e investigacións, tanto literarios como dialectais; o material checo foi extraído da recompilación *Os refráns populares* de J.Zaorálek (véxase: Zaorálek, 1963), que distribuiu escrupulosamente o material recollido segundo un principio ideográfico, e adicionalmente, dos diccionarios checos más recentes, dos ficheiros, etc.

O grupo de fraseoloxismos co significado común de ‘pegar, castigar’, segundo parece, é moi útil para a demostración do método da modelación semántico-estructural na comparación de dous sistemas fraseolóxicos. Este grupo distínguese, por unha parte, por estar marcado no plano estructural dunha forma moi notable (por exemplo, a actividade do modelo estructural “*дать ‘dar’ + substantivo*” do tipo do

ruso

<i>дать трёпку</i>	<i>dar unha espadelada</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
--------------------	----------------------------	--

checho

<i>dát ránu</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar’);
-----------------	---------------------	--------------------

por outra parte, por unha estabilidade semántica abondo alta, condicionada pola súa forte expresividade; e ademais, pola diversidade de motivacións que serven de base para aquela parte da fraseoloxía *percutiente* (é dicir, relacionada coa acción de golpear), que se creou coas metáforas (comp., por exemplo:

ruso

<i>угостить дольгим яй-цом</i>	<i>agasallar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
--------------------------------	-------------------------------	-----------------

<i>почистить прётку</i>	<i>limpa-la fibela</i>	‘golpear con força na cara’
-------------------------	------------------------	-----------------------------

<i>накормить блинками</i>	<i>dar de come-las fi-lloñas</i>	‘golpear empuxando unhas cantas veces’
---------------------------	----------------------------------	--

checho

<i>blahoslovit kyjem</i>	<i>bendicir cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>namazat záda lískovým sádlem</i>	<i>unta-lo lombo con manteiga de nogueira⁸⁰</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira no lombo’
<i>natisknout vizitky</i>	<i>imprimi-las tarxetas de visita</i>	‘pegar na cara’.

Estas propiedades das combinacións do grupo ofrecen a posibilidade de mostrar tanto a modelación que ten en conta, en igual medida, as peculiaridades estruturais e semánticas da serie de fraseoloxismos, como a modelación que se apoia con preferencia nunha destas peculiaridades.

A análise das series fraseolóxicas co significado común ‘pegar, castigar’ nas linguas rusa e checa mediante o método da modelación semántico-estructural permite distinguir cinco modelos básicos:

1) fraseoloxismos coa estructura “*дать (dát)* ‘dar’ + substantivo ou a súa perífrase co significado ‘golpe’⁸¹:

<i>дать пórку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>дать пощёчину</i>	<i>dar unha labazada</i>	‘golpear na meixela’ ⁸²
<i>dát ránu</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar’
<i>dát pohlávek</i>	<i>dar unha covachada</i>	‘golpear na covacha’ ⁸³ ;

2) fraseoloxismos coa estructura “verbo causativo + substantivo ou a súa perífrase co significado ‘golpe’⁸⁴:

<i>навéсить колоту́шек</i>	<i>colga-las losqueadas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>всыпать пórki</i>	<i>botar dentro unha xos-trada</i>	‘xostrear’
<i>sázet kopy</i>	<i>poñe-los empuxóns coa perna ou co pé</i>	‘empuxar varias veces seguidas coa perna ou co pé’
<i>dělat třepanky</i>	<i>face-la sacudida</i>	‘golpear, pegar’;

3) fraseoloxismos coa estructura “verbo con significado ‘golpear, pegar’ + substantivo ou

⁸⁰ Comp. en galego *untarlle o lombo a alguén* ‘golpear, pegar no lombo a alguén’.

⁸¹ Achegamos un exemplo analóxico galego: *dar unha boa felpa* ‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

⁸² Comp.: *шкá* ‘meixela’ - *пощёчина* ‘labazada’.

⁸³ Comp.: *hlava* ‘cabeza’ - *pohlávek* ‘covachada’.

⁸⁴ Neste caso un exemplo analóxico galego pode ser: *facer unha cañeira en alguén* ‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

a súa combinación cunha preposición que designa a dirección do golpe”⁸⁵:

<i>заéхать в мóрду</i>	<i>chegar ata o fociño</i>	‘golpear unha vez na cara’
<i>наколотить загрýвок</i>	<i>golpear moito a cerviz</i>	‘golpear unhas cantas veces na caluga’
<i>natřást hubu</i>	<i>sacudi-lo fociño</i>	‘golpear na cara’
<i>vtělit na usedlost</i>	<i>encarnar no cu</i>	‘golpear nas nádegas’;

4) fraseoloxismos coa estructura “verbo con significado ‘pegar’ + substantivo ou combinación que denomine a ferramenta do golpe”⁸⁶:

<i>огре́ть дуби́нкой</i>	<i>pegar cunha moca</i>	‘golpear cunha moca’
<i>хвати́ть плéтью</i>	<i>pegar cun azoute</i>	‘golpear cun azoute’
<i>blahoslovit kyjem</i>	<i>bendicir cunha moca</i>	‘golpear, pegar cunha moca’
<i>přeměřít dubovým lo- ktem</i>	<i>volver medir co cóba- do de carballo</i>	‘golpear, pegar cun pao de carballo’;

5) fraseoloxismos coa estructura “verbo co significado ‘pegar’ + unha palabra, unha combinación ou unha frase que denomina a calidade (ante todo, a forza) do golpe”⁸⁷:

<i>биткóм бить</i>	<i>golpear a golpes</i>	‘golpear con forza’
<i>поро́ть как сíдорову кóзу</i>	<i>xostrear coma quen xostrea a cabra de Sídor</i> ⁸⁸	‘xostrear con forza’
<i>zmalovat namodro</i>	<i>pintar en azul</i>	‘pegar ata que aparezan negróns’
<i>zkopat, jak financ kozu</i>	<i>empuxar varias veces seguidas como o re- cadador á cabra</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’.

Cada modelo analízase detalladamente e realiza unha clasificación das unidades fraseolóxicas nos límites de cada modelo, sendo o seu criterio fundamentalmente semántico, ou más exactamente, retrospectivo-semántico; é dicir, o criterio é a forma interna. Compárese: o criterio principal da distribución arriba presentada é a estructura da unidade fraseolóxica.

⁸⁵ Un exemplo galego é *medirlle as costas a alguén* ‘golpear no lombo’.

⁸⁶ Un exemplo galego é *alumar con pallas mortas* ‘golpear’.

⁸⁷ Pódese achegar un exemplo galego *bourar coma en saco de la* ‘golpear con forza’.

⁸⁸ *Sídor* é un nome propio ruso masculino.

Analízanse especialmente os fraseoloxismos de diversa estrutura que expresan metafóricamente o significado ‘golpear, pegar, castigar’:

<i>настáвить бáнок</i>	<i>poñer moitas ventosas</i>	‘golpear, pegar’
<i>намы́лить гóлову</i>	<i>xabonea-la cabeza</i>	‘golpear, pegar na cabeza’
<i>выйтопить сухýю бáню</i>	<i>quenta-la bania seca⁸⁹</i>	‘golpear, pegar’ varias veces seguidas
<i>накорми́ть блинкáми</i>	<i>dar de come-las fi-lloínas</i>	‘golpear empuxando unhas cantas veces’
<i>sázet banýy</i>	<i>poñe-las ventosas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
<i>namastit záda dřevé-ným olejem</i>	<i>unta-lo lombo con aceite de madeira</i>	‘golpear, pegar cun pao no lombo’
<i>bez louhu myt</i>	<i>lavar sen álcali</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>vyprašít frak</i>	<i>sacudi-lo frac⁹⁰</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Tal descripción agrupa xenericamente os tipos principais da motivación interna nos límites dos cinco modelos estruturais mencionados. Facendo esta xeneralización, partiremos das cualidades semánticas do fraseoloxismo, prescindindo da súa estrutura.

Dun xeito rigoroso, poderíase utilizar o criterio semántico como base dunha clasificación doutro tipo; esta clasificación sería dual: os fraseoloxismos inímáxicos

<i>дать пóрку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>врéзать в мóрду</i>	<i>gravar no fociño</i>	‘golpear na cara’
<i>dát ránu</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar’
<i>všemi pěti přes hubu dát</i>	<i>dar polo fociño con tó-dolos cinco⁹¹</i>	‘pegar na cara coa man’

e os imáxicos. Unha tal distribución, que metodoloxicamente é máis correcta, requiriría, sen embargo, unha dobre transcripción do mesmo material. Ademais, unha tal aproximación provocaría a necesidade de distribuir, en forma moi detallada e abondo problemáti-

⁸⁹ *Bania* é unha especie tradicional rusa de sauna con baño (o establecemento e o proceso), pero con vapor húmedo, non seco.

⁹⁰ Comp. en galego *sacudirlle o po da chaqueta* ‘golpear, pegar a alguén’.

⁹¹ Comp. en galego *poñe-los cinco dedos na cara a un* ‘darlle unha labazada’.

ca, os fraseoloxismos imáxicos en subtipos, segundo o grao de intensidade expresiva dos seus compoñentes. É moito máis razoable realizar unha tal característica dos compoñentes dentro dos límites dos modelos estructurais presentados abaixo.

2.3.1. Modelo 1 “*дать ч т о = бить*” ‘dar q u e = golpear, pegar’

Este modelo é o esquema semántico-estructural máis productivo da formación dos fraseoloxismos analizados, tanto en ruso coma en checo. Podemos consideralo o modelo dominante na fraseoloxía rusa e, como amosou L.A.Bútoreva⁹² nas súas obras, tamén para toda a fraseoloxía eslava oriental. Este modelo pode ser distribuído entre uns cantos tipos:

1. As combinacións do verbo *дать*⁹³ (*dát*) ‘dar’ cos substantivos, procedentes de verbos co significado golpeante. Este tipo de unidades fraseolóxicas foi, como podemos observar, o orixinal para todo o modelo. Segundo o noso material, este tipo é especialmente activo na lingua rusa.

Toda a serie de substantivos (procedentes de verbos) que forman parte dos xiros deste modelo, coméntase de maneira única coas referencias ós verbos correspondentes, fixados nos diccionarios e nos ficheiros⁹⁴.

датъ бабашку (бўбыны, бў- ханціў)	<i>dar unha pu- ñada</i>	‘pegar co ru- ño’	бабахнуть, бухнуть ‘gol- pear, pegar’
датъ бить	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	бить ‘golpear, pegar’
датъ бойну (вáло)	<i>dar unha serie de golpes (un golpe que fai caer a un)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas (pegando, fa- cer caer)	бить ‘golpear, pegar’; ва- лить ‘facer caer pegando’
болтуху дать	<i>dar unha laba- zada</i>	‘pegar na cara coa man’	болтать ‘sacu- dir’
(за)дáть бўчку (вáлку)	<i>dar unha serie de golpes sa-</i>	‘pegar varias veces segui-	бучить ‘sacu- dir’; валить

⁹² **Nota do orixinal:** Вéxase: Буторева Л.А. Полевая структура восточнославянской глагольной фразеологии с “дать” [Bútoreva L. A. A estructura de campos da fraseoloxía dos verbos eslavos orientais] // Вопросы фразеологии [As cuestiós da fraseoloxía], 9. Самарканд, 1975. Páxs.176-186.

⁹³ Ou do seu correspondente imperfectivo давать ‘dar’ e do verbo, neste caso sinónimo, задать ‘dar’.

⁹⁴ É dicir, as expresións dadas son extensións perifrásicas dos verbos correspondentes que na versión galega están presentadas ó lado do significado de cada expresión.

<i>дать (зада́ть) взбúчуку</i>	<i>cudindo a un (facendo caer a un)</i>	das, sacudindo (facendo caer),	‘facer caer pegando’
<i>дать вздёрку</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>взбучить ‘golpear, pegar’</i>
<i>зада́ть вздўвку</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>драть ‘xostre-ar’</i>
<i>взмё́тку дать</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>взметнуть ‘golpear, pegar con forza’</i>
<i>дать вертá (вертúху)</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘facer caer e pegar varias veces seguidas’	<i>вертеть ‘facer xirar golpeando’</i>
<i>давáть влúпки</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>влупить ‘golpear, pegar’</i>
<i>дать вы́гоны</i>	<i>dar unha serie de golpes “ex-pulsantes”</i>	‘golpeando, expulsar dalgún sitio’	<i>гнать ‘expulsar dalgún sitio golpeando’</i>
<i>вы́дер (вы́дер-ку) дать</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>выд्रать ‘xos-trear’</i>
<i>дать вы́став-ку</i>	<i>dar unha serie de golpes “ex-pulsantes”</i>	‘golpeando, expulsar dalgún sitio’	<i>выставить ‘ex-pulsar dalgún sitio golpeando’</i>
<i>зада́ть вы́таску</i>	<i>dar unha serie de golpes tirándolle a un de algo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas, tirándolle a un de algo’	<i>таскать ‘tirar (a un de algo)’</i>
<i>дать вы́ческу</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>вычесать ‘ras-car’, figurado ‘golpear moi-</i>

			to e con forza'
задать гóну	<i>dar unha serie de golpes “expulsantes”</i>	‘golpeando, expulsar dalgún sitio’	гнать ‘expulsar dalgún sitio golpeando’
дать лáвку	<i>dar unha soba</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	давить ‘apretar, esmagar; sobar’
дать дёрку (дё- ру, дóрку, долбúшку)	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	драть ‘xostre-ar’; долбить ‘golpear moi-to tempo’
драныйы дать	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	драть ‘xostre-ar’
дать (дава́ть) дрáнки (дра́н- ку)	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	драть ‘xostre-ar’
дать дроздá (лúбаса)	<i>dar un golpe forte)</i>	‘golpear con forza’	дрозднуть ‘golpear con forza’, ду- басить ‘golpear con forza’
дать дúху (за- трéшину, ко- лотóвку, ко- лоту́шку)	<i>dar unha los-queada</i>	‘golpear, pegar na cara coa man ou co puño’	дуть ‘golpear’; треснуть ‘golpear’; колотить ‘golpear’
дать ласкатúху	<i>dar un golpe /cóxegas</i>	‘golpear, pegar’	лоскотать, лоскнуть ‘golpear; fa- cer cóchegas; acariciar’
дать лещá (ля- шá)	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	лёскнуть ‘gol- pear, pegar’
дать лúскавку	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar’	лускать ‘gol- pear, pegar con ruxido’

дать лупакá (лúпки)	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, xos-trear varias veces segui-das’	лупить ‘gol-pear, xostrear con forza’
задáть лúпки	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, xos-trear varias veces segui-das’	лупить ‘golpe-ar, xostrear con forza’
дать лýпу (лý- паса, лýпу, ляпúху)	<i>dar un golpe forte, unha labazada</i>	‘golpear, xos-trear varias veces segui-das e con for-za; pegar na cara coa man con forza’	лупить, ляпать ‘golpear con forza’
дать лýску	<i>dar unha los-queada</i>	‘pegar na ca-beza coa man’	ляскнуть ‘golpear con forza e co son alto’
мýлку (мáту) дать	<i>dar unha soba</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	мять ‘sobar’
задáть (дáть) мýтку	<i>dar unha soba</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	мять ‘sobar’
дать нагонýй (нахлобýч- ку)	<i>dar unha serie de golpes “ex-pulsantes”</i>	‘castigar rifan-do con forza e golpeando’	гонять ‘facer correr’; на-хлобýчить ‘poñer (dise do gorro can-do o poñen na cabeza)’; fi-gurado ‘golpear, pegar’
дать оплеýху (плеýху, плю- ху) ⁹⁵	<i>dar unha los-queada</i>	‘pegar na cara coa man’	плохать ‘golpear, pegar’.

⁹⁵ **Nota do orixinal:** Habitualmente os etimólogos relacionan a palabra *оплеуха* (opleúgha) ‘losqueada’ con *плевать* (plevat) ‘cuspír’ - pola relación co hábito de cuspír sobre as mans. A fila dada de fraseoloxismos e todo o modelo presentado testemuñan a súa relación co verbo *плохать* (pliúghat) ‘golpear, pegar’.

<i>задать перевёртышку</i>	<i>pererecar</i>	<i>dar unha serie de golpes que fai caer a un</i>	‘pegando varias veces seguidas, facer caer’	<i>переваливать ‘facer da-la volta’</i>
<i>дать перевёртыша</i>	<i>pererecar</i>	<i>dar unha serie de golpes que fai caer a un</i>	‘pegando varias veces seguidas, facer caer’	<i>перевернуть ‘facer da-la volta a al-guén’</i>
<i>задать передёрпу</i>	<i>xostrear</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>драть ‘xostrear’</i>
<i>дать пёрку</i>	<i>xostrear</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>прать (пороть) ‘xostrear’</i>
<i>задать поволочку</i>	<i>arrastrar</i>	<i>dar unha serie de golpes arrastrando a un</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas arrastrando a un polos pelos’	<i>волочить ‘arrastrar’</i>
<i>пёрки давать</i>	<i>xostrear</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>прать (пороть) ‘xostrear’</i>
<i>дать (задать) потасовку</i>	<i>golpear</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>тасовать ‘golpear’</i>
<i>задать потёбку</i>	<i>arrancar</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>потребить ‘arrancar’</i>
<i>дать пранки (пранку)</i>	<i>xostrear</i>	<i>dar unha xos-trada</i>	‘xostrear’	<i>прать (пороть) ‘xostrear’</i>
<i>дать раза</i>	<i>golpear, pegar</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar’	<i>разить ‘golpear, pegar’</i>
<i>задать сечь</i>	<i>varear</i>	<i>dar unha varreada</i>	‘varear’	<i>сечь ‘varear’</i>
<i>стёбаницу задать</i>	<i>golpear, pegar</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>стебать ‘varear’</i>
<i>дать стукманку</i>	<i>golpear, pegar</i>	<i>dar unha serie</i>	‘golpear, pegar’	<i>стукнуть ‘gol-</i>

	<i>de golpes</i>	varias veces seguidas'	pear, pegar'
<i>зада́ть тásку (тасбóку)</i>	<i>dar unha serie de golpes ti- rándolle a un de algo</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas ti- rándolle a un de algo'	<i>таска́ть 'tirar (a un de al- go)'</i>
<i>тёрку дава́ть</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	'golpear, pe- gar, apretar varias veces seguidas'	<i>тереть 'raiar'</i>
<i>дать токмачá</i>	<i>dar un golpe /un pao, unha estaca</i>	'golpear, pegar cun pao'	<i>токмать 'gol- pear, pegar'</i>
<i>дать толчкá</i>	<i>dar unha pu- ñada</i>	'pegar co pu- ño'	<i>толкать 'em- puzar'</i>
<i>дать трепакá (трёпку)</i>	<i>dar unha "es- padelada"</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'	<i>трепать 'espa- delar'</i>
<i>зада́ть трýску</i>	<i>dar unha serie de golpes, sa- cudindo a un</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas sa- cudindo a un'	<i>трясти 'sacu- dir'</i>
<i>трýсу дать</i>	<i>dar unha serie de golpes, sa- cudindo a un</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas sa- cudindo a un'	<i>трясти 'sacu- dir'</i>
<i>дать тузá (ту- зóв)</i>	<i>dar unha pu- ñada (unhas puñadas)</i>	'pegar (pegar varias veces seguidas) co puño'	<i>тузить 'golpe- ar, pegar'</i>
<i>надава́ть тузóв</i>	<i>dar unhas pu- ñadas</i>	'pegar varias veces segui- das co puño'	<i>тузить 'golpe- ar, pegar'</i>
<i>дать тузмáна (тужмáна)</i>	<i>dar unha pu- ñada</i>	'pegar co pu- ño'	<i>тузить 'golpe- ar, pegar'</i>
<i>тýкманки раз- дава́ть</i>	<i>dar unhas pu- ñadas</i>	'pegar varias veces segui- das'	<i>тýкманиль 'golpear, pe- gar'</i>

		das co puño'	gar'
тү́кманку дать	<i>dar unha puñada</i>	'pegar co puño'	тү́кманиль 'golpear, pegar'
дать тыка́лъ	<i>dar un empuñón</i>	'pegar empuñando'	тыкатъ 'empuñar'
дать тычка́	<i>dar un empuñón</i>	'pegar empuñando'	тыкатъ 'empuñar'
надава́ть хлыс- телей	<i>dar unhas xostregadas</i>	'xostrear'	хлестать 'xostrear'
дава́ть хόду	<i>dar unha serie de golpes</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'	находить 'golpear, pegar'
дать чёсу	<i>dar un golpe forte</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'	чесать 'rascar', figurado 'golpear moito e con forza'
задава́ть чосу	<i>dar un golpe forte</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'	чесать 'rascar', figurado 'golpear moito e con forza'.

Na lista tamén están incluídos aqueles verbos que non expresan o significado de 'golpear' directamente, aínda que están fixados nas fontes coa característica 'pegar, castigar'. Estes verbos encóntranse na serie dada porque sinalan distintos momentos **concretos** relacionados co castigo corporal. Por exemplo, *валить* pode ser comentado semánticamente como 'pegando, facer caer', *гнать* como 'golpeando, expulsar dalgun sitio', etc. Segundo parece, é precisamente esta potencia semántica, é dicir, a posibilidade de desenvolve-lo significado de 'golpear' sen reinterpretalo significado directo, a que asegura a actividade de tales verbos na serie fraseolóxica dada.

A serie fraseolóxica checa, formada segundo este mesmo tipo, non é tan numerosa, e sen embargo é moi activa:

dát bouchanec (bouchanec) ⁹⁶	<i>dar unha puñada</i>	'pegar co puño'	<i>bouchat</i> (bouchnouti) 'golpear, pegar'
--	------------------------	-----------------	--

⁹⁶ **Nota do orixinal:** Comp. (sen *dát* 'dar'): *buchanec* 'puñazo'.

<i>dát pár bu-</i> <i>chancú</i> <i>(buchanú)</i>	<i>dar un par de</i> <i>puñadas</i>	‘pegar un par de veces co puño’	<i>bouchat</i> <i>(bouchnouti)</i> ‘golpear, pe- gar’
<i>dát dvje tří</i> <i>buchti</i>	<i>dar dúas ou</i> <i>tres puñadas</i>	‘pegar dúas ou tres veces co puño’	<i>bouchat</i> <i>(bouchnouti)</i> ‘golpear, pe- gar’
<i>dát buchtu</i> <i>(pardus)</i>	<i>dar unha pu-</i> <i>ñada</i>	‘pegar co pu- ño’	<i>bouchat</i> <i>(bouchnouti)</i> ‘golpear, pe- gar’ (prát ‘golpear, pe- gar’) ⁹⁷
<i>dát hybaj</i>	<i>dar unha mar-</i> <i>cha</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>hybat</i> ‘facer moverse; fi- gurado golpe- ar, pegar’
<i>dát hajc proti</i> <i>srsti</i>	<i>dar un aloumi-</i> <i>ño a contra-</i> <i>pelo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>hajcat</i> ‘acari- ciar’, figurado ‘golpear, pe- gar’
<i>dát mlat</i> (comp.: <i>dos-</i> <i>tal pěknej</i> <i>mlat</i>)	<i>dar unha ma-</i> <i>lleira</i> (comp.: <i>recibiu unha</i> <i>boa malleira</i>)	‘golpear, pegar varias veces seguidas’(co mp.: ‘golpeá- rono, pegá- ronle varias veces segui- das’	<i>mlátit</i> ‘mallar’
<i>dát nakládačku</i> (comp.: <i>dos-</i> <i>tal nakláda-</i> <i>čku “byl rád-</i> <i>ně zmydle-</i> <i>ny”</i>)	<i>dar un “que</i> <i>está posto en</i> <i>moita canti-</i> <i>dade ou ata</i> <i>que o reci-</i> <i>ciente estea</i> <i>cheo”</i> (comp.: <i>reci-</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>nakládat</i> po- ñer moita cantidad ou ata que o re- cipiente estea cheo’, figura- do ‘golpear, pegar’

⁹⁷ O substantivo arcaizado checo *pardus* etimolóxicamente remite ó verbo *prát* que está en uso actualmente (comp.: **perti* do eslavo primitivo, co mesmo significado).

	<i>biu un “que estea posto en moita canti- dade ou ata que o reci- piente estea cheo”)</i>		
<i>dát ránu (rano)</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pellar’	<i>ranit</i> ‘abater’
<i>dát sprask</i>	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pellar’	<i>spráskat</i> ‘xostrear’
<i>dát viks</i>	<i>dar betume</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	“ <i>zvikslovat</i> ” ‘betumear; fi- gurado golpe- ar, pegar’
<i>dát vylizek</i>	<i>dar unha lam- bedura</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>vylizat</i> ‘limpar lambendo’; fi- gurado ‘gol- pear, pegar’
<i>dát výlupek</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>vylupit</i> ‘gol- pear, pegar, xostrear va- rias veces se- guidas’
<i>dát facku</i>	<i>dar unha los- queada</i>	‘pegar na cara coa man’	<i>facka</i> ‘losquea- da’.

Segundo parece, pódese tamén incluír nesta serie a perífrase humorística do verbo *bou-chat* ‘golpear, pegar’:

<i>dal mu na chrám sva- tého Bouchala</i>	<i>deulle para o templo de San Bouchala⁹⁸</i>	‘pegoulle, golpeouno’
(comp.: <i>dát bouchance</i> (<i>buchanec, buchtu</i>)	<i>dar unha puñada</i>	‘pegar co puño’).

2. As combinacóns do verbo *датъ* (*dát*) ‘dar’ con substantivos inimáxicos co significado de ‘golpe’⁹⁹, non procedentes dos verbos co significado de ‘golpear’. Os com-

⁹⁸ Este santo non existe.

⁹⁹ Para as expresións que seguen presentamos dous significados literais destes substantivos: o *non-percutiente* e o *percutiente*.

poñentes nominais de tales fraseoloxismos (os substantivos) poden tanto proceder de verbos, como non proceder:

1) **procedentes de verbos;** entre eles en ruso destácanse as formacións procedentes de verbos co significado ‘fritir, queimar’:

<i>дать дұху</i>	<i>dar vapor (en bania)¹⁰⁰</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>дуть</i> ‘soprar; engadir vapor (en bania)’
<i>дать жару</i> (<i>жёгу</i>)	<i>dar calor (queimadela /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>жáрить</i> ‘fritir’, ‘golpear con forza’; <i>(жигать,</i> <i>жóгнуть</i> ‘queimar’, ‘golpear con forza’)
<i>задáть жегáнку</i>	<i>dar unha queimadela /un golpe</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>жигать, жогнуть</i> ‘queimar’, ‘golpear con forza’
<i>дать жигары́</i>	<i>dar unha queimadela /un golpe</i>	‘golpear cun látigo’	<i>жигáрить</i> ‘golpear con forza’
<i>дать жигонá</i> (<i>жигу, жóгу</i>)	<i>dar unha queimadela /unha serie de golpes</i>	‘golpear con forza’	<i>жигать (жечь,</i> <i>жóгнуть)</i> ‘queimar’; ‘golpear con forza’
<i>дать вздáвку</i>	<i>dar vapor (en bania) /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>взлáнуть</i> ‘engadir máis vapor en bania’ /‘golpear con forza’
<i>дать пárки</i> (<i>припárки</i>)	<i>dar vapor (cataplasmas) /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>парить</i> ‘dar vapor en bania’; ‘golpear con forza’

¹⁰⁰ Véxase a nota 89.

<i>задать пárу</i>	<i>da-lo vapor /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>парить ‘dar vapor en bania’; ‘golpear con fuerza’</i>
<i>дать суходу́шну</i>	<i>da-lo vapor se-co en bania /un golpe brusco co pu-ño por entre os ombros, que provoca falta de respiración</i>	‘golpear co puño con fuerza’	<i>дуть ‘soprar; engadir vapor en bania’.</i>

Unha serie de componentes fraseolóxicos procede dos verbos cos significados ‘rifar; ameazar’:

<i>дать бранка́</i>	<i>dar unha rifa /un golpe</i>	‘golpear, pegar’	<i>браниТЬ ‘rifar’</i>
<i>дать перегрóm-ку</i>	<i>dar unha rifa /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>перегромить ‘golpear, pegar varias veces seguidas co son alto’</i>
<i>дать трезвóн (трезвóна)</i>	<i>dar unha rifa con sons sonoros /un golpe co puño, que provoca este son nos oídos</i>	‘golpear co puño, provocando un son sonoro nos oídos’	<i>трезвонить ‘rifar en voz alta, produciendo sons sonoros’, ‘golpear co son’</i>
<i>задавáть шúму</i>	<i>dar un ruído /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>шуметь ‘rifar en voz alta, produciendo ruído’</i>
<i>дать грозу́</i>	<i>dar unha ameaza /un golpe</i>	‘golpear, pegar’	<i>грозить ‘ameazar’</i>
<i>дать вы́стрast-ку (остrást-ку)</i>	<i>dar unha ameaza /un golpe</i>	‘golpear, pegar’	<i>страшáть ‘ameazar, tratando de provocar medo’</i>

Comp. o coñecido nos dialectos

<i>дать нотáцию</i>	<i>dar unha reprimenda</i>	'dar unha lección, es- carmentar; ler unha reprimenda',
---------------------	----------------------------	---

procedente do literario *прочитáть нотáцию* 'ler unha reprimenda';

2) **nominativos**; aquí as más activas son as combinacións con compoñentes de significados do tipo 'labazada, losqueada', onde a forma interna indica o sitio do golpe:

<i>зау́шин надавáть</i> (comp.: <u>уши</u> 'ore- llas')	<i>dar uns golpes nas orellas</i>	'pegar nas orellas unhas cantas veces'
<i>дать пощёчину (зашё- чицу)</i> (comp.: <u>шёки</u> 'meixelas')	<i>dar unha labazada</i>	'pegar na meixela'
<i>дать лобанá</i> (comp.: <u>лоб</u> 'frente')	<i>dar un golpe na fronte</i>	'pegar na fronte'
<i>дать подзаты́льень</i> (<u>подзатыльников</u>) (comp.: <u>затылок</u> 'sa- luga')	<i>dar unha covachada (unhas covachadas)</i>	'pegar na caluga (unhas cantas veces)'
<i>дать подживóтника</i> (<u>подколéнника</u> ; <u>под- нóжку</u>) (comp.: <u>жи- вóт</u> 'barriga'; <u>колéно</u> 'xeonllo'; <u>нóжка</u> 'perniña')	<i>dar un golpe debaixo da barriga (un golpe debaixo dos xeon- llos; unha cambade- la)</i>	'pegar debaixo da ba- rriga (debaixo dos xeonllos); facer unha cambadela'
<i>надавáть поты́льников</i> (comp.: <u>заты́лок</u> 'sa- luga')	<i>dar unhas covachadas</i>	'pegar na caluga unhas cantas veces'.
Pola súa semántica, estes fraseoloxismos son totalmente analóxicos co modelo 3 (<i>быть</i> к у д а = <i>избить</i> <i>pegar</i> o n d e = <i>golpear moito</i>). Comp. tamén as combinacións do verbo <i>дать</i> 'dar' cos compoñentes que expresan o resultado da acción <i>percutiente</i>		
<i>надавáть синякóв</i> (<u>шишек</u>)	<i>dar uns cantos ne- gróns (croques)</i>	'golpear, pegar pro- ducindo negróns (croques)'

e semellantes.

Posúen unha expresividade especial os fraseoloxismos que conteñen como compoñentes substantivos co significado 'fin, morte':

<i>зада́ть капу́т (каю́к)</i>	<i>da-la fin, a morte</i>	‘golpear, pegar moito, case ata a morte’
<i>дать карау́нá</i>	<i>da-la fin, a morte</i>	‘golpear, pegar moito, case ata a morte’
<i>дать хны</i>	<i>da-la fin, a morte</i>	‘golpear, pegar moito, case ata a morte’ ¹⁰¹ .

O significado *percutiente* destes xiros, como descobre a análise, habitualmente é facultativo, xa que a súa característica semántica principal é ‘asasinar’ ou ‘morrer’.

Son individuais as combinacións

<i>дать стрíжку</i>	<i>dar un corte de pelo (unha tunda)</i>	‘golpear con forza’ ¹⁰²
<i>дать памя́ти</i>	<i>da-la memoria</i>	‘golpear a alguén para que el o recorde’
<i>зада́ть памя́тку</i>	<i>dar un recordo</i>	‘golpear a alguén para que el o recorde’
<i>дать умá</i>	<i>da-la intelixencia</i>	‘golpear a alguén pre- tendendo facelo máis intelixente’
<i>дать жы́зни</i>	<i>da-la vida</i>	‘golpear, pegar’
<i>дaváть (зада́ть) дéла</i>	<i>da-lo asunto</i>	‘golpear, pegar’.

Na lingua checa a fraseoloxía deste tipo é pouco representativa. Nela case non hai combinacións con componentes procedentes dos verbos, e do subtipo nominativo están representados só componentes co significado de ‘labazada, losqueada’ que indican o lugar do golpe:

<i>dát buňu do nosu</i>	<i>dar un golpe no nariz</i>	‘pegar co puño no na- riz’
<i>dát pohlavek</i>	<i>dar unha covachada</i>	‘pegar na caluga’
<i>dát políček</i>	<i>dar unha labazada</i>	‘pegar na meixela’.

Tamén se poden incluír aquí os xiros

<i>dát hobla</i>	<i>dar unha garlopa</i>	‘golpear, pegar pola caluga’
------------------	-------------------------	---------------------------------

e, convencionalmente, a combinación pronominal

¹⁰¹ Comp. galego *dar a matar* ‘golpear con saña’.

¹⁰² *Дать стрíжку* é unha extensión perifrástica do verbo *стричь* ‘cortar (o pelo)’; ‘golpear fortemente’.

<i>dát co proto</i>	<i>dar que por que</i>	‘golpear, pegar a alguén castigándoou ou respondendo’.
---------------------	------------------------	--

3. Combinacións do verbo *дать* (*dát*) ‘dar’ con substantivos (ou coas súas perífrases) que posúan sentido figurado. Estes fraseoloxismos, aínda que moi diversos pola súa forma interna, poden ser atribuídos a uns cantos modelos fraseolóxicos. De momento omitímoso-lo feito da existencia de dous planos, moi importante para a formación dos fraseoloxismos deste grupo (do tipo *дать леща* “golpear, pegar varias veces seguidas”, onde *дать* é ‘dar’ e *леща* é (un dos casos oblicuos do) substantivo ‘o peixe sargo’ ou ben unha formación procedente do verbo *лёскнуть* ‘bater, estalar’) e constatamos só o significado secundario (a miúdo falso-etimolóxico).¹⁰³

1) O compoñente máis activo nos fraseoloxismos rusos son os substantivos que designan un alimento. Moi a miúdo estes son nomes de productos feitos de fariña (filloas, chulas, boliños e fogazas de pan):

<i>дать алáбыш (бабáш-ку, бўлку, блин)</i>	<i>dar unha filloíña (unha chula, un boliño, unha filloa)</i>	‘pegar co puño’
<i>надавáть бόтаницев</i>	<i>dar galletas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать бўханицóв (бўхан-цы)</i>	<i>dar boliños de pan</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>(за)дáть жарёху</i>	<i>dar chulas ou algún prato frito</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e moi forte’
<i>дать жемóк</i>	<i>dar un melindre¹⁰⁴</i>	‘pegar co puño’
<i>дать жемўлю (же-мўльку с квáсом)</i>	<i>dar un melindre (un melindre con kvas¹⁰⁵)</i>	‘pegar co puño’
<i>дать мукóй</i>	<i>dar coa fariña</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Comp. tamén:

<i>дать болтуху</i>	<i>dar unha caldeirada</i>	‘pegar na cara coa man’
---------------------	----------------------------	-------------------------

¹⁰³ **Nota do orixinal:** A primitividade do significado *percutiente* de tales compoñentes acentúase pola súa atribución ó primeiro grupo do modelo dado.

¹⁰⁴ Este xiro e os dous seguintes xurdiron como calembures a base da extensión perifrástica do verbo *жать* (jat) ‘apertar’: comp.: por unha banda, *жму* (*jmu*) [a forma da 1ª persoa singular do presente deste verbo] - e pola outra banda, *жемўля*, *жемўлька*, *жемóк* (*jemulia*, *jemulka*, *jemok*) ‘melindre’.

¹⁰⁵ *Kvas* é unha bebida típica rusa fermentada.

<i>(за)дать жарнио</i>	<i>dar unha fritada</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>дать кáши</i>	<i>dar unha kaxa</i> ¹⁰⁶	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать кисел́</i>	<i>dar un kisel</i> ¹⁰⁷	‘expulsar dando empuxóns co xeonllo’
<i>дать колоту́шку</i>	<i>dar unha tortilla</i>	‘pegar na cara coa man ou co puño’
<i>дать яйшницу</i>	<i>dar unha tortilla</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

É significativo que precisamente nesta serie se revele a tendencia á extensión do compoñente:

<i>дать берёзовой кáши</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’
<i>дать жему́льку с квá- сом</i>	<i>da-lo melindre con kvás</i> ¹⁰⁸	‘pegar co puño’. ¹⁰⁹

Convencionalmente pódense atribuír tamén a este mesmo subgrupo os fraseoloxismos

<i>дать пéрцу (чесноку)</i>	dat pertsu (che-snokú)	<i>da-la pementa (o allo)</i>	‘castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza’
<i>зада́ть фéверу (фéферу)</i>	dat féveru (féferu)	<i>da-la pemen- ta</i> ¹¹⁰	‘castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza’.

¹⁰⁶ Véxase a nota 77.

¹⁰⁷ Kisel é unha bebida típica rusa, especie de xalea de frutas (ou leite) e fécula.

¹⁰⁸ Véxanse as notas 104 e 105.

¹⁰⁹ **Nota do orixinal:** Comp.: irónico
волосянáя брагá

cervexa caseira de cabelo

‘acción de repelar, tirar do pelo’

¹¹⁰ Фéвер (фéфер) (féver (féfer)) son outras designacións máis da pementa nos dialectos rusos, préstamos do alemán (comp.: Pfeffer), sendo a súa designación na lingua literaria пéрец (pérets; caso xenitivo - пéрцу (pertsu)).

De xeito convencional, porque eles, segundo parece, están relacionados coa serie fraseolóxica anterior no plano das connotacións do tipo

<i>дать жáру (жёгу)</i>	<i>dar calor (queimadura) /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>зада́ть пárup</i>	<i>da-lo vapor /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

É significativo que os fraseoloxismos checos tamén se formen bastante segundo este modelo semántico:

<i>dát buchan (buchtu)</i>	<i>dar unha especie de alimento de patacas (empanadilla)</i>	‘pegar coa man no lombo’
<i>dát mlád'atek</i>	<i>dar paxariños</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>dát sodu</i>	<i>dar unha gasosa</i>	‘pegar co puño’ ¹¹¹ .

Na fraseoloxía checa máis amplamente que na rusa están representadas as perífrases con compoñente de significado ‘golpe’. Ademais de *dát březové kaše*, que é o equivalente completo do ruso

<i>дать берёзовой кáши</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’,
----------------------------	-------------------------------	--

atopamos tamén unha formación máis “orixinal”

<i>dát konům cikánského ovsa</i>	<i>da-la avea xitana ós cabalos</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
----------------------------------	-------------------------------------	--

(comp.:

<i>dát kapky</i>	<i>dar gotas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>dát vrbové kapky</i>	<i>dar gotas de salgueiro</i>	‘golpear, pegar cunhas varas de salgueiro’).

2) Algo menos activos, pero ó mesmo tempo máis diversos pola súa motivación interna, son os fraseoloxismos, nos que o compoñente nominativo designa o instrumento do golpe, o pao de madeira:

<i>дать баклúшу; дать рюху (столбúху); дать</i>	<i>dar un pao</i>	‘golpear, pegar cun pao’
---	-------------------	--------------------------

¹¹¹ **Nota do orixinal:** Comp. tamén: *buchan* ‘un golpe no lombo dado coa man’ e *buchan* ‘unha especie de alimento de patacas’.

рогачá (приклада)

<i>бáлок надавать</i>	<i>dar uns paos</i>	‘golpear, pegar cun pao’
o azoute:		
<i>дать близуна; задать жйгу; дать жмéню (куксы); задать пётку</i>	<i>dar un azoute</i>	‘golpear, pegar co azoute’
<i>дать дуйров</i>	<i>dar uns azoutes</i>	‘golpear, pegar co azoute’
Dos fraseoloxismos checos pódense incluír nesta serie só as expresións		
<i>dát lopatky</i>	<i>da-las pas</i>	‘golpear coa pa’
e, moi convencionalmente,		
<i>dát deku</i>	<i>dar unha manta /vinte gramos</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’.

Semanticamente os xiros enumerados son próximos a moitas combinacións do modelo 4 (“*быть ч е м = избить*” ‘golpear c o n q u e = golpear, pegar moito’).

Dous tipos da motivación dos componentes nominativos son característicos da fraseoloxía popular rusa:

3)’Recipiente’:

<i>бáнок (бáнку) дать</i>	<i>dar uns botes (un bote)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas (unha vez)’
<i>надавáть жбанóв</i>	<i>dar uns bidóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, producindo croques’
<i>дать стúпку</i>	<i>dar un morteiro</i>	‘golpear, pegar’;

4) ‘Bania¹¹², proceso de lavarse e cousas afins’:

<i>задáть (дáть) бáйню (бáйню, головомóйку</i>	<i>dar unha bania (báinia, lavado de cabeza)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’.
--	--	---

Nos fraseoloxismos checos atopamos menos paralelos coa estructura “*дать ч т о = быть*” ‘*dar q u e = golpear, pegar*’ que teñan o componente nominativo co significado ‘recipiente’ ou ‘baño’:

¹¹² Véxase a nota 89.

<i>dát velkou baňu</i>	<i>dar un gran baño, lavado</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’, ¹¹³
<i>dát sprchu</i>	<i>dar unha ducha</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’. ¹¹⁴

A parte diso, quedan fóra do tipo estructural dado os xiros checos con forma interna semellante:

<i>sázet baňku</i>	<i>poñe-lo baño, lavado</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>lázeň zatopit</i>	<i>quuenta-lo baño, lavado seco</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’.

Outros fraseoloxismos do modelo 1 (subtipo 3) son formacións individuais e non atopan analoxías nas linguas comparadas:

ruso

<i>барабáна дать</i>	<i>dar un tambor</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать волчá</i>	<i>dar unha buxaina</i>	‘golpear de tal maneira que un empeza a dar voltas coma unha buxaina’
<i>дать дроздá (дýло)</i>	<i>dar un merlo (unha figura)¹¹⁵</i>	‘golpear con forza (golpear na cara co puño)’
<i>кудéльку дать</i>	<i>dar estopa¹¹⁶</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дáть (задáть) кудéло</i>	<i>dar estopa</i>	‘golpear, pegar varias

¹¹³ Comp.:

dostat baňu (baně) *recibir un baño, lavado* ‘ser golpeado, pegado’.

¹¹⁴ Comp.:

dostat sprchu *recibir unha ducha* ‘ser golpeado, pegado’.

¹¹⁵ Figa é un xesto especial - puño co polgar asomado entre o índice e o mediano - que ten o significado de ‘non che dou nada’

¹¹⁶ Este xiro e o seguinte xurdiron como calembures a base da extensión perifrástica do verbo *кудéлить* (*kudélit*) ‘arrancar’ (coma ó liño, elaborándoo para face-la estopa): comp. coas palabras dos xiros citados *кудéльку* (*kudelku*), *кудéло* (*kudeliu*). Comp. co xiro analóxico en galego *dar estopa* ‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

дать пы́лши	<i>dar algo de po</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
дать мéльничу	<i>dar un muíño</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
надавáть чертéй	<i>da-los diabos</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
ческо		
<i>dát nebernou</i>	<i>dar unha falsa</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas, pero un pouco’, ¹¹⁷
<i>dát petardu</i>	<i>dar un petardo</i>	‘golpear, pegar unha vez pero con forza e con son
e perífrases		
<i>dát spropitné, o které se žebračk opírá</i>	<i>dar unha propina na que se apoia un mendigo</i>	‘golpear, pegar cun pao’
<i>dám ti jednu, až z tebe bude zajíć</i>	<i>dareiche unha [=un golpe]¹¹⁸, así que serás unha lebre</i>	‘vouche dar un golpe, así que vas ter que fuxir coma unha lebre’
<i>dám ti, až poteče čer-vená</i>	<i>dareiche, así que flui-rá o sangue</i>	‘vouche pegar e vas sangrar’
<i>dá mu dvacet deka do nosu</i>	<i>deulle vinte mantas (ou vinte veces de dez gramos) no nariz</i>	‘golpeouno no nariz ‘;
comp.:		
<i>dostat míru</i>	<i>colle-la medida</i>	‘golpear, pegar’.

O carácter problemático do desciframento etimolóxico dalgúns compoñentes dos fraseos.

'golpear, pegar varias veces seguidas, pero un pouco',¹¹⁷

¹¹⁸ Véxase a nota 125.

loxismos da serie dada dificulta unha posible identificación deles con un ou outro grupo:

<u>апа́чию</u> <i>дать</i>	<i>dar un golpe de res- posta</i>	‘pegar na cara, como resposta’
<u>бéндыря</u> <i>поддáть</i>	<i>dar un empuxón coa perna ou co pé</i>	‘pegar empuxando coa perna ou co pé’
<i>дать осóса</i>	<i>dar un resto roído, un residuo¹¹⁹</i>	‘golpear con forza, co son ruidoso’
<i>дать шлáмбот</i>	<i>da-lo barco de recolli- da e transporte de algas</i>	‘golpear a alguén ata que el se converte en lixo’.

Facendo balance da análise comparativa dos fraseoloxismos checos e rusos do modelo 1, pódense face-las seguintes consideracións. En ámbalas dúas linguas a fraseoloxía deste tipo está moi amplamente representada. Os tres tipos principais que constitúen este modelo son característicos destas linguas. As diferencias nótanse só na motivación das combinacións, que, ordinariamente, están formadas individualmente e non teñen moita extensión nin na lingua rusa, nin tampouco na checa.

O modelo dado ten carácter activo, para o que serve de testemuño o feito de que os fraseoloxismos descritos non esgotan tódalas combinacións potencialmente posibles deste tipo. Primeiro, os diccionarios e outras fontes están fixando dunha maneira bastante inconsecuente ós compoñentes co significado ‘golpe’: ben co verbo *дать* (*dát*), ben sen el. Segundo, quedou fóra da nosa análise o grupo das palabras rusas e checas con este significado que, segundo parece, poden utilizarse nas combinacións formadas segundo o modelo 1 (así son as rusas *артоплéшина*, *байзá*, *блáхa*, *бýтанцы*, *влéтка*, *вéха*, *вýвозка*, *вýпорка*; checas *cajmрsek*, *dardes*, *rub*, *sek*, *mlat*, *šmekrust*, *výprask*, *nárez*, *výdrbec*). Terceiro, o volume deste Manual non permite pararse na correlación dos fraseoloxismos do modelo “*дать ч то = быть*” ‘*dar q ue = golpear, pegar*’ e do modelo “*получить ч то = быть избитым*” ‘*recibir q ue = ser golpeado, pegado*’ do tipo

<i>получить затréшину</i>	<i>recibir unha losquea- da</i>	‘recibir na cabeza un golpe dado coa man’
<i>dostat bití</i>	<i>recibir uns golpes</i>	‘ser golpeado’.

Os fraseoloxismos do último xénero son moi diversos. A análise amosa que os compoñentes nominativos de tales combinacións poden ser usados plenamente tamén segundo o modelo 1.

A productividade do modelo dado reflíctese tamén en que tanto na lingua rusa como na checa o verbo *дать* (*dát*) ‘dar’ adquire en moitos contextos o significado de ‘golpear’. Tendo en conta que o sentido principal do verbo causativo *давать /дать*¹²⁰ ‘dar’ é provo-

¹¹⁹ A palabra *осос* tamén se pode interpretar como unha alteración da palabra *loscos* ‘salmón’ - a expresión con esta palabra está presentada na páx. 168.

¹²⁰ Os verbos *давать* - *дать* ‘dar’ diferéncianse só polo seu aspecto: imperfectivo e perfectivo respectivamente.

ca-lo estado ‘ter’, é fácil imaxina-lo papel da fraseoloxía deste tipo no desenvolvemento do significado ‘golpear, pegar’: o último é o resultado do acurtamento das unidades fraseolóxicas do modelo 1. Noutras palabras, as combinacións do tipo

<i>дать по голове</i>	<i>dar na cabeza</i>	‘pegar na cabeza’
<i>dát po hlavě</i>	<i>dar na cabeza</i>	‘pegar na cabeza’

son variantes reducidas dos xiros

<i>дать [удар] по голове</i>	<i>dar [un golpe] na cabeza</i>	‘pegar na cabeza’
<i>dát [ránu] po hlavě</i>	<i>dar [un golpe] na cabeza</i>	‘pegar na cabeza’.

Tanto na lingua rusa, como na checa, tales combinacións están moi representadas:

<i>дать в морду (дать в рóжу, дать в шéю)</i>	<i>dar no fociño (dar no fociño, dar no pescocozo)</i>	‘pegar na cara (pegar na cara, pegar no pescozo)’
<i>дать по морде (дать по физиономии, дать по губам)</i>	<i>dar no fociño (dar na fisionomía, dar nos beizos)</i>	‘pegar na cara (pegar na cara, pegar nos beizos)’
<i>дать по загривку (дать по затылку)</i>	<i>dar na caluga</i>	‘pegar na caluga’
<i>надавáть под микýтки</i>	<i>dar na parte subcostal e na ingua</i>	‘pegar na boca do estómago e na ingua’
<i>dát na hrb (dát na zóbak, dát na kokos, dát na teletinu, dát na herberk)¹²¹</i>	<i>dar na chepa (dar no fociño, dar no coco, dar no corpo, dar no lombo)</i>	‘pegar na chepa (pegar no fociño, pegar na cabezota, pegar no corpo, pegar no lombo)’
<i>dát přes drš'ku (dát přes hubu, dát přes díru)</i>	<i>dar na boca (dar no fociño, dar no olliño)</i>	‘pegar na boca (pegar no fociño, pegar no ollo)’
<i>dát do zubú</i>	<i>dar no dente</i>	‘pegar no dente’
<i>dát po hubě</i>	<i>dar no fociño</i>	‘pegar no fociño’
<i>dát za ucho</i>	<i>dar detrás da orella</i>	‘pegar na orella’.

Comp. tamén as combinacións semellantes (especialmente características da lingua checa)

¹²¹ A palabra checa *herberk* (préstamo do alemán), ‘casa, refuxio nocturno para os mendigos’ provoca unha asociación popular etimolóxica con outra palabra checa *hrbet* ‘lombo’.

ca), onde o golpe sobreentendido diríxese non contra unha parte do corpo, senón á roupa:

dát na čepec (dát na čepici, dát na masku, dát na kabút, dát na frak)	dar na cofia (dar no gorro, dar na máscara, dar na chaqueta, dar no frak)	'pegar na cabeza (pegar na cabeza, pegar na cara, pegar no corpo, pegar no corpo)'
dát za čepec	dar detrás da cofia	'pegar na caluga' ¹²² .

O compoñente co significado ‘golpe’ tamén se reduciu durante a formación das combinacións

dát památného (na pamětnou, pro pa- mětnou)	da-lo memorable (pa- ra memorizar)	‘golpear, pegar a al- guén para que o lem- bre despois’.
---	------------------------------------	--

¿Temos que considerar como fraseolóxicas as combinacións do tipo

дать по губам	dar nos beizos	‘pegar nos beizos’
dát přes dršt'ku	dar na boca	‘pegar na boca’?

Xa que o verbo *дать ‘dar’* adquiriu o significado de ‘golpear’, convertíndose en sinónimo dos verbos *ударять, бить, колотить* ‘golpear’ e semellantes. Consecuentemente, pódense interpreta-las combinacións indicadas como libres, iguais ás combinacións *ударить по губам* ‘pegar nos beizos’, *колотить по затылку* ‘golpear na caluga’ e semellantes. Tales combinacións non posúen nin enteireza de nominación, nin estabilidade (fraseolóxica) de uso, nin reinterpretación imáxica, nin outros rasgos “clásicos” do fraseoloxismo. E só a posibilidade potencial de restablecer en calquera momento o compoñente perdido, que é unha diferencia tan característica dos xiros co verbo *дать ‘dar’* respecto ás combinacións cos verbos *percutientes*, xustifica nalgúnha medida a atribución destes xiros ós fraseoloxismos.

A presencia das combinacións reducidas do modelo 1 nas linguas rusa e checa testemuña a súa antiguideade e productividade, sobre todo na fraseoloxía rusa. Trátase non só da predominancia cuantitativa considerable dos xiros rusos. A maior actividade do modelo dado na lingua rusa revélase tamén no amplio potencial de formación das palabras do verbo *дать ‘dar’*. Dos xiros que describimos, 38 seguen o modelo “задать ч то = побить” ‘dar q ue = golpear, pegar varias veces seguidas’, 4 seguen o modelo “давать ч то = бить” ‘dar q ue = golpear, pegar’, 11 seguen o modelo “надавать ч то = побить” ‘dar q ue = golpear, pegar varias veces seguidas’, 3 seguen o modelo “поддавать ч е г о = побить” ‘dar q ue = golpear, pegar varias veces seguidas’, 1 segue o modelo “раздавать ч то = побить” ‘dar q ue = golpear, pegar varias veces

¹²² Nota do orixinal: Comp.:

дать на лápти dar ós lapots ‘golpear, pegar’
(véxase na nota 48 o significado da palabra *lápota*), que se pode interpretar tamén como metafórico ‘da-los cartos para merca-los lápots’.

seguidas'.¹²³ Un índice particular da actividade deste modelo na lingua rusa é o tautologismo

<i>дать взд́вку</i>	<i>dar unha dada</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.
---------------------	----------------------	---

2.3.2. Modelo 2 “*уделять ч т о = быть*” ‘conceder, prestar q u e = golpear, pegar’

Na práctica pódese constatar unha frecuente substituibilidade das construccóns “*дать ч т о = быть*” ‘*dar q u e = golpear, pegar*’ polas construccóns “*уделять ч т о = быть*” ‘*conceder q u e = golpear, pegar*’. Así, na fraseoloxía rusa é regular o paralelismo do tipo

<i>дать оплеуху - навé-шать оплеуху</i>	<i>dar unha losqueada - colgar unha losqueada</i>	‘pegar na cara coa man’
<i>дать тумакá - наградить тумакáми</i>	<i>dar unha puñada - condecorar cos puñetazos</i>	‘pegar co puño’ - ‘pegar co puño varias veces seguidas’
<i>задáть пéрцу - всыпать пéрцу</i>	<i>da-la pementa - botar dentro unha pementa</i>	‘castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza’
<i>задáть фéферу - показать фéферу</i>	<i>da-la pementa - ensina-la pementa</i>	‘castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza’
<i>дать жáру - всыпать жáру</i>	<i>da-la calor /unha serie de golpes - botar dentro a calor /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать чертéй - всыпать чертéй</i>	<i>da-los diabos - botar dentro os diabos</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Son especialmente numerosos os casos de tal paralelismo nas falas rusas:

<i>дать (полнестí, на-шиТЬ) болтúху</i>	<i>dar (traer, coser) unha labazada/ caldeirada</i>	‘pegar na cara coa man’
<i>дать (полнестí, зака-</i>	<i>dar (traer, plantar)</i>	‘pegar na cara ou na

¹²³ Os verbos procedentes de *дать ‘dar’* neste caso diferéncianse principalmente polo seu aspecto, imperfectivo e perfectivo respectivamente: *давать, поддавать, раздавать - дать, задать, надавать*.

<u>тиль, подвесить)</u> блáмбу	<u>colgar) unha puñada</u>	cabeza co puño'
<u>дать волвéни е поса-</u> <u>длítъ волвéнию на лы-</u> <u>сину</u>	<u>dar unha puñada e</u> <u>sentar unha puñada</u> <u>na calva</u>	'pegar na cabeza co puño'
<u>дать (полнестí наса-</u> <u>длítъ) жбáнов</u> (жбéнь) е ata жба- нóм <u>быть</u>	<u>dar (traer sentar) uns</u> <u>bidóns (unha galleta)</u> e ata <u>golpear co bi-</u> <u>dón</u>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, producindo croques'
<u>дать колотýшек - паз-</u> <u>вéшать колотýшек</u>	<u>dar unhas losqueadas</u> - <u>colgar unhas los-</u> <u>queadas</u>	'golpear, pegar varias veces seguidas'
<u>дать терёбочку - слé-</u> <u>дать терёбочку</u>	<u>dar unha serie de ti-</u> <u>róns - facer unha se-</u> <u>rie de tiróns</u>	'golpear moito e con forza'
<u>дать дўлю - закатыть</u> дўлю	<u>dar unha figa124</u> - <u>plantar unha figa</u>	'golpear na cara co pu- ño'
<u>дать чичигу -</u> <u>драть чичигу</u>	<u>da-lo mazote - desga-</u> <u>rra-lo mazote</u>	'golpear, pegar'.
Segundo parece, as combinacíons non fixadas nas fontes co verbo <u>дать</u> ‘dar’ tamén poden ser sometidas a tal substitución dos componentes verbais, por exemplo,		
<u>дунлыре́й накла́сть</u>	<u>coloca-los puñetazos</u>	'pegar co puño varias veces seguidas'
<u>ои посади́ть жи́вчика</u> к нóсу	<u>senta-lo peixiño-cebo</u> no nariz	'pegar no nariz rom- péndoo'.
A mesma situación é característica da lingua checa:		
<u>dát facku (poliček) -</u> <u>vlepít facku (poliček)</u>	<u>dar unha losqueada</u> (labazada) - <u>pegar</u> unha losqueada (la- bazada)	'pegar na cara (na mei- xela) coa man'
<u>dát pohlavek - vlepít</u> pohlavek - <u>vsolit po-</u> hlavek	<u>dar unha covachada -</u> <u>pegar unha covacha-</u> da - <u>dar de repente</u> unha covachada	'pegar na caluga'
<u>uštědřít pohlavek (ko-</u> panec)	<u>agasallar con unha</u> covachada (un empu-	'pegar na caluga (no corpo co pé)'

¹²⁴ Véxase nota 115.

<i>dát pár facek - vrazit pár facek</i>	<i>xón feito co pé)</i>	
	<i>dar un par de losqueadas - pegar un par de losqueadas</i>	‘pegar na cara coa man un par de veces’.

Segundo parece, tampouco saen fóra dos límites de tal paralelismo as combinacións

<i>hodit (střihnout) jednu [ránu]</i>	<i>lanzar (cortar) unha [un golpe]¹²⁵</i>	‘golpear, pegar’
<i>liznout jednu [ránu]</i>	<i>pegar unha [un golpe]</i>	‘golpear, pegar’
<i>přišil jí jednu [ránu]</i>	<i>coseulle unha [un golpe] a ela</i>	‘golpeou, pegoulle a ela’
<i>vlepit roh do koule</i>	<i>pega-lo córner na bóla /cara</i>	‘pegar na cara, na cabeza’
<i>sázet kopy</i>	<i>poñe-los empuxóns coa perna ou co pé</i>	‘empuxar varias veces seguidas coa perna ou co pé’
<i>udeřit jakou [ránu]</i>	<i>golpear con que [golpe]</i>	‘golpear’
<i>udělat binec</i>	<i>facer unha pelexa e desorde</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>dělat třepanky</i>	<i>facer unha sacudida</i>	‘golpear, pegar’.

Tamén se poden incluír aquí os fraseoloxismos onde o compoñente co significado ‘golpe’, expresado polo numeral *jedna [rána]* ‘unha [un golpe]’ ou polo pronome *taková [rána]* ‘tal [golpe]’, desenvólvese nunha frase independente, acentuando a forza do golpe:

<i>přišiju jí jednu, že ji ani neodepře</i>	<i>vou coserlle unha [un golpe], así que ella nin sequera se negará</i>	‘voulle pegar, así que ella nin sequera se podrá negar’
<i>takovou ti vrazím, že hned zuby po zemi sbírat budeš</i>	<i>ímosche gravar tal cousa [golpe], que xa estarás recollendo os teus dentes pola terra</i>	‘ímos pegarche tanto, que che ímos romper-los dentes’.

Tamén a combinación

<i>kozího sena na zadek</i>	<i>aplicar sobre o cu a</i>	‘golpear, pegar nas
-----------------------------	-----------------------------	---------------------

¹²⁵ No checo o xénero neste caso coincide, é feminino para o número ordinal *jedna* ‘unha’ (nun caso oblicuo *jednu*) e para o substantivo *rána* ‘golpe’ (nun caso oblicuo *ránu*).

příkladat

herba seca da cabra

nádegas'

é unha perifrase metafórica do componente co significado ‘golpe’.

Constitúen o tipo perifrástico común os fraseoloxismos cos componentes verbais *показать* ‘ensinar, mostrar’, *узнать* ‘percatarse, chegar a saber, a coñecer’, *ukázat* ‘ensinar’, *dovědět se* ‘percatarse, chegar a saber, a coñecer’, que expresan a ameaza do castigo¹²⁶:

<i>показа́ть (дать знать) ку́зькину ма́ть</i>	<i>ensinar (dar a coñecer) á nai de Kuzka¹²⁷</i>	‘castigar, golpear, pegar con forza’
<i>узна́ешь ку́зькину ма́ть</i>	<i>chegarás a coñecer á nai de Kuzka</i>	‘castigarante, golpeante, pegaranche con forza’
<i>показа́ть, где раки зи- мýют</i>	<i>ensinar ónde pasan o inverno os cangrexos</i>	‘castigar, golpear, pegar con forza’
<i>узна́ешь, чем крапи́ва пáхнет (вкус берёзо-вой кáши)</i>	<i>chegarás a coñecer a qué cheira a ortiga (o sabor da kaxa¹²⁸ de bidueiro)</i>	‘estarás castigado, golpeado, pegado coa ortiga (cunha vara de bidueiro)’
<i>ukázat, zač je toho lo- ket</i>	<i>ensinar cánto vale o cóbado</i>	‘castigar, golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>ukázat, zač je toho (česká) kopa</i>	<i>ensinar cánto vale a kopa¹²⁹ (checa)</i>	‘castigar, golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>ukázat (povědět), zač je pardubický (v Par- dubicích) perník</i>	<i>ensinar (contar) cánto vale o melindre de Párdubitse (en Pár- dubitsei)</i>	‘castigar, golpear, pegar’
<i>ukázat (dovědět se), zač je v Praze máslo</i>	<i>ensinar (chegar a saber) cánto vale a manteiga en Praga</i>	‘castigar, golpear, pegar’
<i>zvít, po čem žen̄ platí</i>	<i>percatarse a canto se paga a colleita</i>	‘ser golpeado, pegado, recibi-lo castigo’.

¹²⁶ Comp. en galego estas formulas de ameaza: *¡Vaste acordar de cantas son dúas e dúas!*; *¡Vaste acordar de min!*; *¡Vas aprender!*.

¹²⁷ Véxase a nota 49.

¹²⁸ Véxase a nota 77.

¹²⁹ *Kopa* é unha antiga unidade monetaria checa.

Consecuentemente, os fraseoloxismos formados segundo o modelo 2 (principalmente mediante a substitución do compoñente verbal) son variantes léxicas das combinacións do modelo 1. É significativo que a relación mutua destes dous modelos enriqueza semanticamente tanto a unha, como a outra serie de fraseoloxismos. O significado causativo do verbo *дать* ‘dar’, que en realidade desapareceu nos xiros do tipo

<i>дать пórки</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’,
-------------------	--------------------------	-------------

gracias á actividade semántica do compoñente *percutiente*, nos xiros do modelo 2 coma se recibise unha nova vida, ó ser fortalecido polas substitucións léxicas (do tipo *попнести* ‘traer’, *накласть* ‘poñer (unha gran cantidade)’, *vsolit* ‘dar de repente’, *uštědřít* ‘agasallar’). Máis que iso, a substitución do compoñente verbal realizañase nos marcos da semántica e, pódese dicir, que se regulariza aquí precisamente por estes marcos. Esta, segundo parece, é a causa de que as listas de verbos que substitúen ó *дать*, *dát* ‘dar’ na fraseoloxía rusa e checa sexan pouco extensas e relativamente iguais:

<i>поднести</i> ‘traer’	<i>насадить</i> ‘sentar’	<i>vlepít</i> ‘pegar’	<i>sázet</i> ‘poñer’
<i>всыпать</i> ‘botar dentro’	<i>посадить</i> ‘sentar’	<i>vrazit</i> ‘pegar’	<i>napařit</i> ‘aplicar cataplasmas’
<i>врезать</i> ‘gravar’	<i>нашпить</i> ‘coser’	<i>vsolit</i> ‘dar de repente’	<i>stříhnout</i> ‘cortar’
<i>накласть</i> ‘colocar’	<i>показать</i> ‘ensinar, mostrar’	<i>uštědřít</i> ‘agasallar’	<i>přišít</i> ‘coser’
<i>навешать</i> ‘colgar’	<i>сделать</i> ‘facer’	<i>hodit</i> ‘lanzar’	<i>ukázat</i> ‘ensinar’
<i>наградить</i> ‘condecorar’		<i>uderít</i> ‘golpear, pegar’	<i>udělat</i> ‘facer’.
		<i>přikládat</i> ‘poñer, aplicar’	

Convencionalmente pódese atribuir ó modelo 2 toda unha serie de fraseoloxismos checos de carácter individual, que se forman mediante a “disgregación” do verbo con significado *percutiente*¹³⁰:

<i>poslat do Bu-chlova</i> ¹³¹	<i>mandar ata Búghlov</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>bouchat</i> (<i>bouchnouti</i>) ‘golpear, pegar’
---	---------------------------	--	---

¹³⁰ Os verbos correspondentes na versión galega están presentados ó lado do significado de cada expresión; os substantivos afins a eles están subliñados.

¹³¹ *Búchlov* (*Búghlov*) é o nome dunha poboación que fai aquí un calembur co verbo correspondente, igual que *Pásov* (*Pásov*) que aparece máis adiante nesta lista de exemplos.

<i>vzít do mlátky</i>	<i>coller na malleira</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>mlátit</i> ‘mallar’
<i>pohnat do Pásova</i>	<i>facer ir ata Pássov</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>pasovat</i> ‘percorrer; figurado ‘golpear, pegar’
<i>vycpat kuží tlučí</i>	<i>reenche-la pel co golpeo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>tlouci</i> ‘golpear, pegar, moer’
<i>dělat trépánky</i>	<i>face-la sacudida</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>třepati</i> ‘sacudir’
<i>udělat binec</i>	<i>facer unha pellexa e desorde</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	<i>bít</i> ‘golpear, pegar; romper’, ¹³²
<i>ustříhnout (uplivnout) lupen někomu</i>	<i>cortar (cuspir) a folla a alguén</i>	‘pegar na cara’	<i>lupnout</i> ‘dar unha labazada’.

A este tipo atribúense tamén as combinacións co compoñente verbal *mít* ‘ter’:

<i>mít v díle</i>	<i>ter na parte</i>	‘golpear, pegar’
-------------------	---------------------	------------------

(comp. *oddělat* ‘eslombar, deixar moído’)

<i>mít v práci</i>	<i>ter no traballo</i>	‘golpear, pegar’
<i>mít v parádě</i>	<i>ter de gala</i>	‘golpear, pegar’
<i>mít v prádle</i>	<i>ter na roupa interior</i>	‘golpear, pegar’
<i>mít v richtyku</i>	<i>ter na orde</i>	‘golpear, pegar’.

É fácil ve-la principal diferencia entre os xiros deste tipo e os descritos arriba: aínda expresando todos o significado de ‘golpear, pegar’, os primeiros non teñen compoñente nominativo co significado de ‘golpe’. Pero, ó mesmo tempo, posúen unha semántica *percutor* e quedan neutrais na expresión da dirección do golpe (que corresponde ó modelo 3), de instrumento de golpe (que corresponde ó modelo 4) e de calidade do golpe (que corresponde ó modelo 5), o que nos ofrece a posibilidade de consideralos aquí. Como vemos, as unidades fraseolóxicas do modelo 2 diferéncianse das combinacións do mode-

¹³² O substantivo checo *binec* etimoloxicamente remite ó verbo *bít*.

lo 1 pola connotatividade¹³³ do compoñente verbal.

Facendo o balance da análise comparativa dos fraseoloxismos rusos con checos, cómpre mencionar unha gran semellanza entre eles. A productividade do modelo semántico-estructural dado en ámbalas dúas lingua é aproximadamente igual. Para a lingua checa nótase unha maior tendencia á extensión perifrásica do compoñente nominativo. Os compoñentes nominativos das series fraseolóxicas dadas caracterízanse polo significado común ‘golpe’, a semántica dos compoñentes verbais non sae fóra dos marcos das relacións causativas. Os matices adicionais dos compoñentes dos xiros rusos e checos coinciden no fundamental.

2.3.3. Modelo 3 “*быть к уда = избить*“ ‘pegar e n o n d e = golpear moiito’

Segundo o indicio semántico, os fraseoloxismos deste grupo son moi próximos ós xiros do modelo 1 (subtipo 3):

<i>дать в морду</i>	<i>dar no fociño</i>	‘pegar na cara’
<i>dát p̄es dr̄š'ku</i>	<i>dar na boca</i>	‘pegar na boca’.

Se para os últimos serve como base de constatación do seu estatuto fraseolóxico a posibilidade viva da reconstrucción do compoñente nominativo co significado ‘golpe’, para os xiros do modelo 3 tal base é a connotatividade do compoñente verbal. Precisamente este indicio diferénciaos en principio das combinacións libres do tipo *ударить по голове* ‘pegar na cabeza’; *uderít po hlave* ‘pegar na cabeza’. Este aporta ás combinacións do modelo 3 imaxibilidade e expresividade, e a miúdo tamén enteireza da nominación. Frequentemente a connotatividade do compoñente verbal está acompañada pola connotatividade do compoñente nominativo do fraseoloxismo: por exemplo,

<i>намáть комý лён</i>	<i>esmagarlle a caluga /o li- ño a alguén</i>	‘pegarlle a alguén na caluga’
------------------------	---	-------------------------------

(*лён* é ‘caluga’ na fala dialectal; e na fala literaria é ‘liño’);

<i>nabourat zpěvník</i>	<i>dana-la cara /o cancionero</i>	‘pegar na cara’
-------------------------	-----------------------------------	-----------------

(*zpěvník* é ‘cara’ na fala dialectal; e na fala literaria *zpěvník* é ‘cancioneiro’). Non obstante, a expresividade do compoñente nominativo non é condición necesaria para a fraseoloxización das combinacións do modelo 3, por iso durante a súa distribución tense en conta só a serie temática (parte de corpo, roupa e cousas semellantes) que caracteriza este compoñente.

Ante todo describimo-la distribución dos compoñentes nominativos polos grupos temáticos:

¹³³ **Nota do orixinal:** Baixo o térmico *connotatividade* comprendémo-la presencia de matices emocionais de significado, debido a que este posúe dous planos.

cos. Segundo o indicio da dirección do golpe distribúense así:

1) ‘golpear, pegar’ + a cara, a cabeza, o ollo, o nariz, as meixelas, os pómulos, as orellas, o pescozo, a caluga:

<i>теребить рóжу</i>	<i>arranca-lo fociño</i>	‘pegar varias veces seguidas na cara’
<i>заéхать в едáло</i>	<i>chegar ata o fociño</i>	‘pegar na cara’
<i>намы́лить (вымыть) гóлову</i>	<i>enxaboar (lavar) a cabeza</i> ¹³⁴	‘pegar varias veces seguidas na cabeza’
<i>понапúдриТЬ гóлову</i>	<i>empoa-la cabeza</i>	‘pegar varias veces seguidas na cabeza’
<i>завезти в бáшку</i>	<i>traer á cabezota</i>	‘pegar na cabeza’
<i>запустить по верхúшке (по макúшке)</i>	<i>lanzar pola cima (pola coroa)</i>	‘pegar na cabeza’
<i>подкóкать (подши- бýть) глаз</i>	<i>mazar (machucar) o ollo</i>	‘pegar no ollo’
<i>подклевáть глаза</i>	<i>picotea-los ollos</i>	‘pegar nos ollos’
<i>выйшибить очки</i>	<i>arranca-las gafas /os ollos</i>	‘pegar nos ollos’
<i>набýть (напластáть, настибáть) глазá (шары) комý-нибúль</i>	<i>golpearlle (esmagar, dobrar) os ollos a al- guén</i>	‘pegar varias veces seguidas nos ollos’
<i>шары́ тыкать</i>	<i>finca-los ollos</i>	‘pegar nos ollos’
<i>приквáсить (подквá- сить, расквáсить) нос</i>	<i>fermenta-lo nariz</i>	‘pegar no nariz’
<i>брать за хóбот</i>	<i>coller trompa</i>	‘pegar no nariz’
<i>сбить храпкí</i>	<i>derriba-lo fociño</i>	‘pegar na cara’
<i>наслевáть по щекám</i>	<i>regá-las meixelas</i>	‘pegar varias veces seguidas nas meixelas’
<i>перевáливать со щекý на щеку</i>	<i>pasar cruzando dunha meixela a outra</i>	‘pegar varias veces seguidas nas meixelas’
<i>подбýть скýлы</i>	<i>maza-los pómulos</i>	‘pegar nas meixelas’

¹³⁴ Comp. en galego *lavarille a cara a un ‘pegar’*.

<i>смáзать по сусáлам</i>	<i>unta-los pómulos</i>	‘pegar nas meixelas’
<i>съéздить в ýxo</i>	<i>ir de ida e volta á orella</i>	‘pegar na orella’
<i>накостылять (наколоти́ть) шéю</i>	<i>apadumar (golpear) moito o pescozo</i>	‘pegar varias veces seguidas no pescozo’
<i>намáть хóлку (шéю)</i>	<i>esmaga-lo pescozo</i>	‘pegar varias veces seguidas no pescozo’
<i>в сугóрбок всыпáть</i>	<i>botar dentro da caluga</i>	‘pegar varias veces seguidas na caluga’
<i>залетйт за загрýвок</i>	<i>voará más aló do pescozo</i>	‘pegarase ó pescozo’
<i>вши́вицу наколоти́ть</i>	<i>golpear moito a caluga</i>	‘pegar varias veces seguidas na caluga’
<i>понатузíть (онахле-стáть) загóрбок</i>	<i>golpear co ruiño (azoutar) o pescozo</i>	‘pegar varias veces seguidas no pescozo’
<i>натеребйт кóчку</i>	<i>arranca-la chepa</i>	‘pegar varias veces seguidas no pescozo’
<i>наколоти́ть шíворот (загрýвок)</i>	<i>golpear moito o pescozo</i>	‘pegar varias veces seguidas no pescozo’;

2) ‘golpear, pegar’ + parte do corpo (costado, costelas, espalda):

<i>набузовáть (бути́ть) бокá</i>	<i>golpea-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>вы́гудить (намáть, промáть) бокá</i>	<i>estañar (esmagar) os costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>бокá намолóть</i>	<i>malla-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>обломáть бока</i>	<i>rompe-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>бýткать (вóхрить) бокá</i>	<i>golpea-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>протерéть (вýтереть) бокá</i>	<i>refrega-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’

пересчитать рёбра *calcula-las costelas*¹³⁵

‘pegar varias veces seguidas nas costelas’

стручить спи́ну *coser (a máquina) a espalda*

‘pegar varias veces seguidas na espalda’.

Comp. tamén as combinacións:

облома́ть рога́ *rompe-los cornos*

‘golpear, pegar varias veces seguidas na cabeza’

навары́ть хвост *coce-lo rabo*

‘golpear, pegar varias veces seguidas nas nádegas’

гнать в хвост и гриву
(*в хвост и в голову*) *botar fóra polo rabo e pola melena (polo rabo e pola cabeza).*

‘golpeando, expulsar dalgún sitio’.

Segundo parece, nesta serie hai que inclui-lo xiro, coñecido na lingua literaria

колоти́ть (сыпать, утюжить) почём зря *golpear (botar dentro, planchar) no sitio que se vexa*

que se pode interpretar como ‘golpear, pegar moi forte e por todo o corpo’.

Os fraseoloxismos checos deste modelo distribúense aproximadamente da mesma maneira:

1) ‘golpear, pegar’ + a cara, a cabeza:

nabourat dršt'ku *dana-la boca*

‘golpear, pegar varias veces seguidas na boca’

natřást hubu *sacudi-lo focinho*

‘golpear, pegar varias veces seguidas na cara’

*vylít majznerku*¹³⁶ *verter unha pincelada*

‘golpear, pegar varias veces seguidas na cara’

natisknout vizitky *imprimi-las tarxetas de visita*

‘golpear, pegar na cara’

nabourat zpěvník *dana-la cara*

‘golpear, pegar na ca-

¹³⁵ Comp. en galego *medirlle as costelas a un* ‘golpear’.

¹³⁶ É un xiro calembúrico baseado en dous significados do verbo do que procede o substantivo *majznerka*, o verbo *majznout* ‘facer unha pincelada’ e ‘golpear, pegar’.

		ra'
<i>natřít kokos</i>	<i>raia-lo coco (a cabe-zota)</i>	'golpear, pegar na ca-beza'
<i>našmolkovat šejtli</i>	<i>azula-lo cráneo</i>	'golpear, pegar na ca-beza'
<i>praštit přes karakter</i>	<i>golpear na fisionomía</i>	'golpear, pegar na ca-ra'
<i>strefit do kompasu</i>	<i>empuxar polo compás</i>	'golpear, pegar na ca-ra'
<i>osolit po rat'afáku</i>	<i>salga-la fisionomía</i>	'golpear, pegar na ca-ra'
<i>vlepit roh do koule</i>	<i>pega-lo córner na bóla /cara</i>	'pegar na cara, na ca-beza'
<i>strefovat se do zpěvníku</i>	<i>asestar na cara</i>	'pegar na cara'
<i>namáčkat čenich</i>	<i>empuxa-lo fociño</i>	'pegar na cara'
<i>zrychtovat masku</i>	<i>malla-la máscara</i>	'pegar na cara';

2) 'golpear, pegar' + parte do corpo (ombros, espalda, orellas, etc.):

<i>dubovcem plece přeměřit</i>	<i>volver a medi-los ombros cun pao de carballo</i>	'pegar nos ombros cun pao de carballo'
<i>natřít páteř</i>	<i>raia-la columna vertebral</i>	'pegar no lombo'
<i>dřevěným olejem namastit záda</i>	<i>unta-lo lombo con aceite de madeira</i>	'pegar cun pao no lombo'
<i>namazat záda lískovým sádlem</i>	<i>unta-lo lombo con manteiga de noguerira</i>	'pegar cunha vara de nogueira no lombo'
<i>namastit (oholit, namydlit) záda (hrábet)</i>	<i>untar (afeitar, enxabear) o lombo (a columna vertebral)</i>	'pegar no lombo'
<i>zvonit na páteře</i>	<i>tanxe-la columna vertebral</i>	'pegar no lombo'
<i>dřevěným olejem na-</i>	<i>unta-lo cu con aceite</i>	'pegar nas nádegas cun

<i>mastit zadek</i>	<i>de madeira</i>	pao'
<i>kozího sena na zadek přikládat</i>	<i>aplicar sobre o cu a herba seca da cabra</i>	'pegar nas nádegas cunha vara'
<i>vtělit na usedlost</i>	<i>encarnar no cu</i>	'pegar nas nádegas'
(comp.: <i>udělat mu ze zadku jelito</i>	<i>facer do seu lombo un salchichón de san- gue)</i>	'pegar no lombo ata que sangue'
<i>namydlit (zvalchovat) kostru</i>	<i>enxaboar (cortar fa- cendo tiras) o esque- leto</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'
<i>namastit (oholit, na- mydlit, natřít, nasolit, naklepat) kůži</i>	<i>untar (afeitar, enxa- boar, raiar, salgar, desempoar golpean- do) a pel¹³⁷</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'
<i>vydrbat kůži</i>	<i>frega-la pel</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'
<i>naštemovat slechy</i>	<i>cose-las orellas</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas nas orellas'
<i>natřít uši</i>	<i>raia-las orellas</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas nas orellas';
3) 'golpear, pegar' + roupa:		
<i>stříhnout na frak (na kabát)</i>	<i>cortar para o frac (para a chaqueta)</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'
<i>vyprášit kožich</i>	<i>sacudi-lo abrigo de pel¹³⁸</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'.
Son próximos ós xa descritos os fraseoloxismos con motivación interna transparente que espella accións concretas (por exemplo,		
<i>надрать вихрьну</i>	<i>descortiza-lo mechón</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas arras- trando a un polos pelos'
<i>oškubat bradu</i>	<i>despluma-la barba</i>	'golpear, pegar varias

¹³⁷ Comp. en galego *untarlle a badana (a pavana) a alguén* 'golpear, pegar varias veces seguidas'.¹³⁸ Véxase a nota 90.

veces seguidas arrastrando a un pola barba'.

A maioría deles utilízase metaforicamente co significado común ‘golpear moito’.

Comparando as series fraseolóxicas rusa e checa, é fácil descubrir, que para os xiros rusos é característica a considerablemente maior especificación do sitio do golpe por todo o corpo, e para o checo é característica a posibilidade de localiza-lo golpe tamén nas prendas de vestir. Cómpre acentua-la relatividade das conclusións que caracterizan os indicios xerais e diferenciadores do modelo dado. Esta relatividade está condicionada polas posibilidades sintácticas dos verbos *percutientes* e pola interacción permanente das combinacións libres e non-libres. Así, para o falante nativo ruso a combinación do tipo

<i>выйколотить</i>	(potre-	<i>desempoar golpeando</i>	‘golpear, pegar’
<i>пать)</i>	<i>шкýру</i>	<i>(espadelar) a pel</i>	

non pode parecer demasiado inusual.

A interacción estreita das combinacións libres e estables (do tipo

<i>удáрить по головé</i>	<i>pegar na cabeza</i>	‘pegar na cabeza’
<i>ou заéхать в едáло</i>	<i>chegar ata o fociño</i>	‘pegar na cara’)

fai moi difícil tamén a tarefa da delimitación exacta dos verbos connotativos e non-connotativos na distribución dos componentes verbais dos fraseoloxismos do modelo 3, que imos ofrecer máis abaixo. Dándonos de conta de que verbos como *поколотить* ‘golpear moito’, *понатузить* ‘golpear moito co puño’, *онахлестать* ‘azoutar’, posúen un mínimo grao de connotatividade, sen embargo, achegámolo-las combinacións onde estes se inclúen na serie fraseolóxica. En primeiro lugar, estructuralmente pertencen, sen dúbida, á serie analizada. En segundo lugar, a polisemia do seu componente verbal pode condicionar la presencia dun matiz emocional, que non só corresponde á emocionalidade dos verbos metafóricos, senón que tamén estimula a súa aparición. Así, polo que parece, a presencia de dous planos no significado do verbo checo *klepat* que forma parte da combinación

<i>naklepat</i>	<i>záda (hřbet, kůži)</i>	<i>desempoar golpeando o lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (na columna vertebral, en algúñ sitio danando a pel’)
-----------------	---------------------------	---	---

favorecía a substitución léxica na combinación

<i>vyprášit</i>	<i>záda (hřbet, kůži)</i>	<i>desempoar sacudindo o lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (na columna vertebral, en algúñ sitio danando
-----------------	---------------------------	---	---

a pel',

xa que doutra forma sería difícil explica-la combinación

<i>vyprášit kuží</i>	<i>sacudi-la pel</i>	'pegar, golpear varias veces seguidas e con fuerza',
----------------------	----------------------	--

porque a forma interna só é comprensible se temos en conta a correlatividade dos significados dos verbos *klepát* 'desempoar golpeando' e *prašít* 'desempoar sacudindo'.

Presentamos aquí unha clasificación xeral das características complementarias dos verbos que se atopan nos fraseoloxismos que investigamos:

1) 'romper, quebrar, destruír':

<i>вышиба́ть очки</i>	<i>arranca-las gafas</i>	'pegar nos ollos'
<i>подкóкать (подклé- вáть) глаз</i>	<i>mazar (picotear) o ollo</i>	'pegar no ollo'
<i>приквáсить (подквá- сить, расквáсить) нос</i>	<i>fermenta-lo nariz</i>	'pegar no nariz'
<i>сбить храпki</i>	<i>derriba-lo fociño</i>	'pegar na cara'
<i>набýть глазá (шарý)</i>	<i>golpea-los ollos</i>	'pegar nos ollos'
<i>подбýть скýлы</i>	<i>maza-los pómulos</i>	'pegar nas meixelas'
<i>обломáть бока (рёб-ра)</i>	<i>rompe-los costados (as costelas)</i>	'pegar nos costados (nas costelas)'
<i>nabourat dršt'ku (zpěvník)</i>	<i>dana-la boca (a cara)</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas na boca'
<i>zlinýrovat záda (hȑbet, kuží)</i>	<i>raia-lo lombo (a co-lumna vertebral, a pel)</i>	'pegar no lombo, (no lombo, no corpo)'
<i>rozbit hubu</i>	<i>rompe-lo fociño</i>	'pegar nos beizos rom-péndoos'
<i>srovnat záda (hȑbet, kuží)</i>	<i>axusta-lo lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	'pegar no lombo, (no lombo, no corpo)';

2) 'dar un golpe brusco, asestar un golpe':

<i>накостыля́ть (наколо- тить) шéю</i>	<i>apadumar (golpear) moito o pezcozo</i>	'pegar varias veces seguidas no pescozo'
--	---	--

<i>наколотить вши́вницу (ши́ворот, загри́вок)</i>	<i>golpear moito a caluga (o pESCOZO)</i>	‘pegar varias veces seguidas na caluga (no pESCOZO)’
<i>понатузить (понахлеста́ть) загóрбок</i>	<i>golpear co ruiño (azoutar) o pESCOZO</i>	‘pegar varias veces seguidas no pESCOZO’
<i>набузовáть (бути́ть) бокá</i>	<i>golpea-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>stříhnout na frak (na kabát)</i>	<i>cortar para o frac (para a chaqueta)¹³⁹</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>prašít přes karakter</i>	<i>golpear na fisionomía</i>	‘golpear, pegar na cara’
<i>strefit do kompasu</i>	<i>empuxar polo compás</i>	‘golpear, pegar na cara’
<i>vlepit roh do koule</i>	<i>pega-lo córner na bóla /cara</i>	‘pegar na cara, na cabeza’;
3) ‘sobar, esmagar, apretar’:		
<i>намáть хóлку (шéю, лён, бокá)</i>	<i>esmaga-lo pESCOZO (o pezcozo, a caluga, os costados)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas no pESCOZO (no pezcozo, na caluga, nos costados)’
<i>промáть бокá</i>	<i>esmaga-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>напластáть (насти- бáть) глазá (шары)</i>	<i>esmagar (dobrar) os ollos</i>	‘pegar varias veces seguidas nos ollos’
<i>natisknout vizitky</i>	<i>imprimi-las tarxetas de visita</i>	‘golpear, pegar na cara’;
4) ‘arrancar; raiar, refregar; limpar; lavar’ ¹⁴⁰ :		
<i>теребíть рóжу</i>	<i>arranca-lo fociño</i>	‘pegar varias veces seguidas na cara’
<i>натеребíть кóчку</i>	<i>arranca-la chepa</i>	‘pegar varias veces seguidas no pESCOZO’
<i>вы́лудить (протерéть</i>	<i>estañar (refregar) os</i>	‘pegar varias veces se-

¹³⁹ Comp. en galego *darlle unha chaqueta a alguén* ‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

¹⁴⁰ Comp. en galego *darlle unhas fregas a alguén* ‘pegarle’.

<i>вытереть) бокá</i>	<i>costados</i>	guidas nos costados’
<i>бокá намолоть</i>	<i>malla-los costados</i>	‘pegar varias veces seguidas nos costados’
<i>утóжить почём зря</i>	<i>planchar no sitio que se vexa</i>	‘golpear, pegar moi forte e por todo o corpo’
<i>напýдрить (намы́лить, вымыть) гóлову</i>	<i>empoar (enxaboar, lavar) a cabeza</i>	‘pegar varias veces seguidas na cabeza’
<i>смáзать по сусáлам</i>	<i>unta-los pómulos</i>	‘pegar nas meixelas’
<i>natřast hubu</i>	<i>sacudi-lo fociño</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas na cara’
<i>naklepat záda (hřbet, kuží)</i>	<i>desempoar golpeando o lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (no lombo, polo corpo)’
<i>vyprášit záda (hřbet, kuží)</i>	<i>sacudi-lo lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (no lombo, polo corpo)’
<i>vydrbat kuží</i>	<i>frega-la pel</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>natřít kokos</i>	<i>raia-lo coco (a cabezota)</i>	‘golpear, pegar na cabeça’
<i>namydlit kostru</i>	<i>enxaboar-lo esqueleto</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>zvalchovat kostru</i>	<i>cortar facendo tiras o esqueleto</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>zvalchovat záda (hřbet, kuží)</i>	<i>cortar facendo tiras o lombo (a columna vertebral, a pel)¹⁴¹</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (no lombo, polo corpo)’
<i>oholit (namydlit) záda (hřbet, kuží)</i>	<i>afeitar (enxaboar) o lombo (a columna vertebral, a pel)</i>	‘pegar varias veces seguidas no lombo (no lombo, polo corpo)’
<i>dřevéným olejem на- mastit záda</i>	<i>unta-lo lombo con aceite de madeira</i>	‘pegar no lombo cun pao’
<i>natřít páteř</i>	<i>raia-la columna verte-</i>	‘golpear, pegar varias

¹⁴¹ Comp. en galego *¡Voute esfolar vivo!* ‘Voute golpear varias veces seguidas con forza’.

	<i>bral</i>	veces seguidas no lombo'
<i>namazat záda lískovým sádlem</i>	<i>unta-lo lombo con manteiga de noguei- ra</i>	'golpear, pegar cunha vara de nogueira no lombo';
5) 'regar, salgar', etc.:		
<i>наслевáть по мóрде (по щекáм)</i>	<i>regar polo fociño (polas meixelas)</i>	'pegar varias veces se- guidas na cara (nas meixelas)'
<i>vylít majznerku</i>	<i>verter unha pincelada</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas na ca- ra'
<i>nasolit záda (hrbet, kuží)</i>	<i>salga-lo lombo (a co- lumna vertebral, a pel)</i>	'pegar varias veces se- guidas no lombo (no lombo, no corpo)'
<i>osolit po rat'afáku</i>	<i>salga-la fisionomía</i>	'golpear, pegar na ca- ra'.
O resto de motivacóns son distintas nas linguas rusa e checa: 'ir (nun vehículo); levar (nun vehículo)':		
<i>заéхать в едáло (в рыло, в морду e se- мellantes)</i>	<i>chegar ata o fociño (ata o fociño, ata o fociño e semellantes)</i>	'pegar na cara'
<i>съéздиТЬ в ýxo (в раз- бóр)</i>	<i>ir de ida e volta á ore- lla (ó fociño)</i>	'pegar na orella (na ca- ra)'
<i>завеэти в бáшку</i>	<i>traer á cabezota</i>	'pegar na cabeza'
<i>залетиТЬ за загрýвок</i>	<i>voará máis aló do pes- cozo</i>	'pegaran(che) no pes- cozo'
<i>перевáливать со щекý на щеку</i>	<i>pasar cruzando dunha meixela a outra</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas nas meixelas';
'traer, lanzar':		
<i>поднести в разбór</i>	<i>traer ó fociño</i>	'pegar na cara'
<i>запустить по верху́ш- ке (по маку́шке)</i>	<i>lanzar pola cima (pola coroa)</i>	'pegar na cabeza';

outras accións:

<i>в сугóрбок всыпать</i>	<i>botar dentro na caluga</i>	‘pegar na caluga’
<i>писануть в потылицу</i>	<i>escribir na caluga</i>	‘pegar na caluga’
<i>стручить спи́ну</i>	<i>coser (a máquina) o lombo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas no lombo’
<i>наварить хóбот</i>	<i>coce-la trompa</i>	‘pegar no nariz’
<i>dubovcem plece pře- měřit</i>	<i>volver a medi-los om- bros cun pao de car- ballo</i>	‘pegar nos ombros cun pao de carballo’
<i>holí přeměřit záda (hřbet, kůži)</i>	<i>volver a medi-lo lom- bo (a columna verte- bral, a pel) cun pao</i>	‘pegar varias veces se- guidas cun pao no lombo (no lombo, no corpo)’
<i>zvonit na páteře</i>	<i>tanxe-la columna ver- tebral</i>	‘pegar no lombo’
<i>naštemovat slechy</i>	<i>cose-las orellas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas nas orellas’
<i>kozího sena na zadek přikladat</i>	<i>aplicar sobre o cu a herba seca da cabra.</i>	‘pegar nas nádegas cunha vara’.

A comparación dos fraseoloxismos rusos e checos do modelo dado segundo o indicio da connotatividade do componente verbal tamén revela a súa gran semellanza. En ámbalas dúas linguas son moi productivos os significados ‘romper, quebrar, destruír’, ‘dar un golpe brusco’, ‘sobar, apretar’, ‘sacudir’, ‘refregar, raiar; arrancar’, ‘limpar, lavar’. As diferencias esténdense ás características más ou menos individuais; entre estas cómpre nota-lo uso abondo activo nas combinacións rusas dos verbos con significados ‘ir (nun vehículo); levar (nun vehículo)’ e ‘traer; lanzar’, e nas checas ‘medir’, non fixados como paralelos. Esta diferencia dos matices pode chegar a se-la causa da formación das unidades fraseolóxicas con motivación individual (formadas mediante a extensión perifrástica do componente verbal):

<i>съездить Харьков- ской губернии в го- род Мордасы</i>	<i>ir de ida e volta á ci- dade Mordasi da re- xión de Ghárkov</i>	‘pegar na cara’
<i>съездить Харьков- ской губернии, Мордасовского уез- да</i>	<i>ir de ida e volta á pa- rroquia Zubtsov, á cidade Rilsk do dis-</i>	‘pegar na cara e nos dentes’

<i>да, в город Рыльск, в Зубцов погост</i>	<i>trito de Mordasi da rexión de Ghárkov¹⁴²</i>	
<i>dřevěné pijavky sázet</i>	<i>poñe-las sambesugas de madeira</i>	‘pegar varias veces se- guidas cun pao’
<i>poslat do Buchlova¹⁴³</i>	<i>mandar ata Búghlov</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>pohnat do Pasova</i>	<i>citar (convocar) ata Pássov</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

2.3.4. Modelo 4 “*быть ч е м = избить*” ‘**golpear con que = golpear, pegar moito**’

Os fraseoloxismos deste modelo, como as combinacións do modelo 3, fórmanse gracias á connotatividade do compoñente verbal. Pódese quizais notar só a súa maior dependencia da semántica do compoñente nominativo. Así, nas combinacións

<i>угостить дольгим яй- цом</i>	<i>agasallar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
<i>dřevěné pijavky sázet</i>	<i>poñe-las sambesugas de madeira</i>	‘pegar varias veces se- guidas cun pao’

precisamente o compoñente *дольгое яйцо* ‘o pao’ esixe necesariamente, segundo parece, o uso do verbo *угостить* ‘agasallar con algunha comida’; e *dřevěné pijavky* ‘sambesugas de madeira’, esixe o verbo *sázet* ‘poñer’. Tal predefinición dos compoñentes, sen embargo, é característica só dos xiros en que o compoñente nominativo ten un significado metafórico vivamente expresado.

Distribuimos primeiro os fraseoloxismos do modelo 4 segundo a pertenza temática do compoñente nominativo ós grupos semánticos:

1) ‘látego, cinto’:

<i>влáрить гáнтом</i>	<i>golpear dentro cun látego</i>	‘pegar cun látego’
-----------------------	--------------------------------------	--------------------

¹⁴² Estes xiros están formados como calembúricos a partir de que os nomes das poboacións con existencia real e as palabras comúns sexan consonantes ou da mesma familia. Comp.: por unha parte, o adjectivo *Харьковской* (Ghárkovskoi) [nun caso oblicuo] ‘de Ghárkov’ e por outra parte, o substantivo *харя* (gharia) ‘fociño’; logo, por unha parte, o nome propio *Мордасы* (Mordasi) e o adjectivo [nun caso oblicuo] *Мордасовского* (Mordásovskogo) ‘de Mordasi’ e por outra parte, o substantivo *морда* (morda) ‘fociño’; despois o nome propio *Рыльск* (Rílsk) e o substantivo *рыло* (riilo) ‘fociño’; logo o nome propio *Зубцов* (Zubtsov) e o substantivo *зуб* (zub) ‘dente’.

¹⁴³ Véxase a nota 131.

<i>ввить кнутá</i>	<i>enlaza-lo látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>понужда́ть ремешкóм</i>	<i>obrigar cun cinto</i>	‘pegar cun cinto’
<i>вкинуть (вы́жечь) ремнём</i>	<i>lanzar dentro (cauterizar) cun cinto</i>	‘pegar cun cinto’
<i>navštívít bykovcem</i>	<i>visitar cun látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>bykovým sluncem pos- vítit</i>	<i>alumear co sol do lá- tego</i>	‘pegar cun látego’;

2) ‘vara’¹⁴⁴:

<i>пробра́ть рóзгами</i>	<i>reprender cunhas va- ras</i>	‘pegar cunhas varas’
<i>вы́тянуть жи́чиной pohladit chloudem</i>	<i>estirar cunha vara</i> <i>acariñar cunha vara</i>	‘pegar cunha vara’ ‘pegar cunha vara’;

3) ‘pao’¹⁴⁵:

<i>огре́ть бадогóм</i>	<i>quentar cun pao</i> ¹⁴⁶	‘pegar cun pao’
<i>поглáдить (отвозить) дубинкой</i>	<i>acariciar (levar) cun- ha moca</i>	‘pegar (varias veces seguidas) cunha mo- ca’
<i>огре́ть дубцóм</i>	<i>quentar cunha moca, cun pao de carballo</i>	‘pegar cunha moca, cun pao de carballo’
<i>дубки́ встáвить</i>	<i>insertar mocas, paos de carballo</i>	‘pegar varias veces se- guidas cunha moca, cun pao de carballo’
<i>обойти́ дубинным ко- решкóм</i>	<i>pasar ó redor coa rai- ziña da moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>уго́стить дóлгим яй- цóм</i>	<i>agasallar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
<i>dubovcem plece pře- měřit</i>	<i>volver a medi-los om- bros cun pao de car-</i>	‘pegar cun pao de car- ballo’

¹⁴⁴ Comp. en galego *medirlle as costas coa vara* ‘pegar cunha vara’.¹⁴⁵ Comp. en galego *debrocarlle a alguén unha orella dun pao; poñerlle o pao no lombo a alguén* ‘golpealo cun pao’.¹⁴⁶ Comp. en galego *¡Vouche quenta-la cuncha (a pavana, as orellas)! ‘Voute golpear’*.

	<i>ballo</i>	
<i>klickem po kūži lechtat</i>	<i>facer cóxegas na pel co paíño</i>	‘pegar cun pao’
<i>blahoslovit kyjem</i>	<i>bendicir cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>hladit kyjem</i>	<i>acariciar cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>metlou pasovat</i>	<i>percorrer cun pao</i>	‘pegar cun pao’
<i>pozdravit kyjem</i>	<i>saudar cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’;

4) ‘puño, man’:

<i>кулák подносítъ</i>	<i>trae-lo puño</i>	‘pegar co puño’
<i>вýвесить на кулакé</i>	<i>colgar no puño</i>	‘pegar co puño’
<i>пáльцем трóнуть</i>	<i>tocar co dedo</i>	‘pegar coa man’
<i>хватить пятериком</i>	<i>coller cos cinco dedos</i>	‘pegar coa man’
<i>приложи́ться рукави́цей</i>	<i>tocar coa manopla</i>	‘pegar coa man’
<i>pěstmi milovat (hladit)</i>	<i>querer (acariciar) cos puños</i>	‘pegar cos puños’
<i>položít se rukou</i>	<i>botarse coa man</i>	‘pegar coa man’
<i>všemi pěti přes hubu dát</i>	<i>dar no fociño con tódolos cinco</i>	‘pegar coa man na cara’;

5) distintos obxectos con que se pode pegar¹⁴⁷:

<i>пестóм поглáдить</i>	<i>acariñar co mazo do morteiro</i>	‘pegar co mazo do morteiro’
<i>сковорóдником хватить</i>	<i>coller coa forca metálica (que serve para retira-las tixelas do lume)</i>	‘pegar coa forca metálica (que serve para retira-las tixelas do lume)’
<i>пробра́ть дробью</i>	<i>reprender cos perdidós</i>	‘pegar varias veces seguidas dando golpes cativos’

¹⁴⁷ Comp. tamén en galego *¡Vouche andar co apeiro!* ‘Voute golpear co apeiro’; *Vouche marca-lo lombo co raño!* ‘Voute golpear no lombo co raño’.

<i>sochorem vychladit</i>	<i>enfriar cunha panca</i>	‘pegar cunha panca’
<i>trdlem kolem hlavy oholit</i>	<i>afeitar ó redor da cabeza co mazo do morteiro</i> ¹⁴⁸	‘pegar na cabeza co mazo do morteiro’.
Como vemos, é característica dos fraseoloxismos deste tipo a identidade case completa dos componentes nominativos. Na lingua checa pódese notar, sen embargo, unha tendencia inusualmente activa ó uso metafórico do componente. Frecuentemente son designacións moi extensas dos “instrumentos de golpear, pegar” principais:		
‘vara’		
<i>oddat s paní Lískovkou</i>	<i>casar coa Señora de Vara de Nogueira</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira’
<i>oddat s lískovicí</i>	<i>casar coa vara de nogueira</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira’
<i>namazat lískovou mastí (záda lískovým sádlem)</i>	<i>untar con pomada¹⁴⁹ de nogueira (o lombo con manteiga de nogueira)</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira (no lombo)’
<i>domluvit lískovými slovy</i>	<i>convencer (aconsellar) con palabras de nogueira</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira varias veces seguidas’
<i>lískovka bude mít pos-vícení</i>	<i>a vara de nogueira terá as festas</i>	‘golpearáse, pegaráse cunha vara de nogueira’
<i>poslal na něho pana Březovce</i>	<i>mandou por el ó Señor de Bidueiro</i>	‘golpeouno, pegoulle cunha vara de bidueiro’
<i>přijde na něho panna Březovka</i>	<i>chegou por el a Señorita de Bidueiro</i>	‘foi golpeado, pegado cunha vara de bidueiro’
<i>vyskočit s březovým psíkem</i>	<i>saltar fóra co canciño de bidueiro</i>	‘golpear, pegar cunha vara de bidueiro’

¹⁴⁸ Comp. en galego *¡Voute afeitar!* ‘Voute golpear’.

¹⁴⁹ Comp. en galego *darlle untura fresca a alguén* ‘golpealo’.

<i>pošvat březového psíka</i>	<i>encirra-lo canciño de bidueiro</i>	‘golpear, pegar cunha vara de bidueiro’
<i>přiložit březové obkladky</i>	<i>aplicar unha compresa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar cunha vara de bidueiro varias veces seguidas’;
‘pao’:		
<i>domlavit dubovými slovy</i>	<i>convencer (aconsellar) con palabras de carbollo¹⁵⁰</i>	‘pegar cun pao de carbollo varias veces seguidas’
<i>vést pout' do Kijova a z Kijova do Buchlova, a z Buchlova do Modřic</i>	<i>dirixirse a Kíiov e de Kíiov a Búghlov, e desde Búghlov a Módritsi¹⁵¹</i>	‘pegar cun pao varias veces seguidas’
<i>dřevěným olejem namastit záda (zádek)</i>	<i>unta-lo lombo (o cu) con aceite de madeira</i>	‘pegar cun pao no lombo (nas nádegas) varias veces seguidas’
<i>dřevěných páterů odzívát</i>	<i>canta-lo “Pater nostro” de madeira / a columna vertebral de madeira</i>	‘pegar cun pao no lombo’
<i>dřevěné pijavky sázet</i>	<i>poñe-las sambesugas de madeira</i>	‘pegar cun pao varias veces seguidas’.
Comp.:		
<i>зану́здывать бечёвкой</i>	<i>embridar cun cordelínio</i>	‘zurrar cunha corda’
<i>принести на когó кнут с пуговкой</i>	<i>traer para alguén un látego cun botonciño</i>	‘pegar cun látego’ de nogueira
<i>женить бы егó не на красной девище, на рябйновой вице</i>	<i>estaría ben casalo non cunha rapaza guapa, senón cunha ramiña fina de capudre¹⁵²</i>	‘estaría ben pegarlle cun látego’.

¹⁵⁰ Comp. en galego *aplicar xustiza de carballeira a alguén* ‘castigalo con golpes’; *xustiza do carballo ‘vinganza con violación física’*

¹⁵¹ Comp.: por unha parte, os nomes das poboacións realmente existentes (no exemplo están nos casos obliquos) *Kijov (Kíiov)*, *Buchlov* (Búghlov) e *Modřicy (Módritsi)* e por outra parte, as palabras *kij* ou *kij* (kíi) ‘pao, cachiporra, maza, porra’; *buchat* (búghat) ‘golpear, pegar’; *modřina* (módjina) ‘negrón’.

¹⁵² O capudre (a palabra rusa equivalente *рябина* ten xénero feminino) é un símbolo da rapaza nova no folclo-

Cómpre tamén acentua-la relación estreita dos fraseoloxismos enumerados coas combinacións libres de estrutura semellante. Isto está condicionado polo feito de que para o prototipo das combinacións desta serie, segundo parece, servíanlle precisamente as combinacións libres do tipo

<i>бить палкой</i>	‘pegar cun pao’
<i>сечь кнутом</i>	‘azoutar cun látego’
<i>наказывать розгами</i>	‘castigar con varas’
(comp.: ruso antigo <i>суковатыми дрёмы быти</i>	‘pegar con paos nodosos’
ou <i>наказывать розгами</i>	‘castigar con varas’).

A substitución léxica do componente verbal complicaba a estrutura semántica dos fraseoloxismos e creaba a imaxibilidade e a expresividade que son tan necesarios para a fraseoloxización das combinacións. Sen embargo, incluso detrás de tales xiros como

<i>угостить долгим яйцом</i>	<i>agasar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
ou <i>dřevěných páteří odzpívat</i>	<i>canta-lo “Pater nostro” de madeira / a columna vertebral de madeira</i>	‘pegar cun pao’

é fácil adiviñar tanto a estrutura, como a semántica do inicial *бить палкой* ‘pegar cun pao’. Empezamos agora a caracterización comparativa dos componentes verbais dos fraseoloxismos do modelo 4:

1) ‘tocar (lxeiramente)’:

<i>погладить дубинкой</i>	<i>acariciar cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>пальцем тронуть</i>	<i>tocar co dedo</i>	‘pegar coa man’
<i>пестом ткнуть (погладить)</i>	<i>empuxar (acariñar) co mazo do morteiro</i>	‘pegar co mazo do morteiro’
<i>pohladit chloudem</i>	<i>acariñar cunha vara</i>	‘pegar cunha vara’
<i>hladit kyjem (pěstmi)</i>	<i>acariñar cunha moca (cos puños)</i>	‘pegar cun pao (coa man)’
<i>klickem po kůži lechtat</i>	<i>facer cóxegas na pel cun paño</i>	‘pegar cun pao’
<i>pěstmi milovat</i>	<i>querer cos puños</i>	‘pegar coa man’

re ruso.

sochorem vychladit *enfriar cunha panca* ‘pegar cunha panca’;

2) ‘dar un golpe brusco’:

<i>вдáрить гáнтом</i>	<i>golpear dentro cun látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>вы́тянуть жи́чиной</i>	<i>estirar cunha vara</i>	‘pegar cunha vara’
<i>хватáть пятерикóм (сковорóдником)</i>	<i>coller cos cinco dedos (coa forca metálica que serve para reti- ra-las tixelas do lu- me)</i>	‘pegar coa man (coa forca metálica que serve para retira-las tixelas do lume)’
<i>вкýнуть ремнё́м</i>	<i>lanzar dentro cun cinto</i>	‘pegar cun cinto’;

3) ‘quentar, queimar’:

<i>вы́жечь ремнё́м</i>	<i>cauterizar cun cinto</i>	‘pegar cun cinto’
<i>огréть бадогóм (дуб- цóм)</i>	<i>quentar cun pao (cunha moca, cun pao de carballo)</i>	‘pegar cun pao (cunha moca, cun pao de carballo)’;

4) ‘ir; levar (nun vehículo)’:

<i>находíть рóпом</i>	<i>andar coa corda</i>	‘pegar coa corda’
<i>отвозíть дуби́нкой</i>	<i>levar cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>обойтí дуби́нным ко- решкóм</i>	<i>pasar ó redor coa rai- ziña da moca</i>	‘pegar cunha moca’;

5) ‘untar; afeitar’:

<i>namazat lískovou mastí (lískovým sá- dlem)</i>	<i>untar coa pomada de nogueira (coa man- teiga de nogueira)</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira’
<i>dřevěným olejem na- mastit záda</i>	<i>unta-lo lombo co aceite de madeira</i>	‘pegar no lombo cun pao’
<i>trdlem kolem hlavy</i>	<i>afeitar ó redor da ca-</i>	‘pegar na cabeza co

<i>oholit</i>	<i>beza co mazo do morteiro</i>	mazo do morteiro’;
---------------	---------------------------------	--------------------

6) ‘medir’:;

<i>dubovcem (dubovým loktem, holi) přeměřit</i>	<i>volver medir cun pao de carballo (co cóbado de carballo, cun pao)</i>	‘pegar cun pao de carballo (cun pao de carballo, cun pao)’;
---	--	---

7) ‘saudar, bendicir’:;

<i>pozdravit holí</i>	<i>saudar cun pao</i>	‘pegar cun pao’
<i>blahoslovit kyjem</i>	<i>bendicir cunha moca</i>	‘pegar cunha moca’
<i>byškovým sluncem posvítit</i>	<i>alumear co sol do látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>navštívít byškovcem</i>	<i>visitar cun látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>lískovka bude míti posvícení</i>	<i>a vara de nogueira terá as festas</i>	‘golpearase, pegarase cunha vara de nogueira’
<i>dřevěných páterů odzippyvat</i>	<i>canta-lo “Pater nostro” de madeira / a columna vertebral de madeira</i>	‘pegar no lombo cun pao’.

O resto de connotacións son individuais e, normalmente, están condicionadas pola metaforidade do componente nominativo:

<i>ввітитет кнута</i>	<i>enlaza-lo látego</i>	‘pegar cun látego’
<i>дубкій встáвить</i>	<i>inserir mocas, paos de carballo</i>	‘pegar cunha moca, cun pao de carballo’
<i>угостіть долгим яйцом</i>	<i>agasallar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
<i>вывесить на кулакé</i>	<i>colgar no puño</i>	‘pegar co puño’
<i>приложиться рукавицей</i>	<i>tocar coa manopla</i>	‘pegar coa man’
<i>понуждать ремешком</i>	<i>obrigar cun cinto</i>	‘pegar cun cinto’
<i>кулак подносить</i>	<i>trae-lo puño</i>	‘pegar co puño’

<i>domluvit dubovými slovy (lískovými slovy)</i>	<i>convencer (aconsellar) con palabras de nogueira (de carballo)</i>	‘pegar cun pao (cunha vara de nogueira)’
<i>oddat s paní Lískovkou</i>	<i>casar coa Señora de Vara de Nogueira</i>	‘pegar cunha vara de nogueira’
<i>poštvat březového psíka</i>	<i>encirra-lo pequeno can de bidueiro</i>	‘pegar cunha vara de bidueiro’
<i>sochorem vychladit</i>	<i>enfriar coa panca</i>	‘pegar coa panca’,
etc.		

A comparación dos fraseoloxismos rusos e checos do modelo dado, feita segundo este indicio, revela unha situación paradóxica: sendo case absolutamente idénticas as motivacións dos componentes nominativos, case non coinciden en absoluto as motivacións dos componentes verbais. Efectivamente, a coincidencia da motivación pódese notar só para os verbos co significado ‘tocar (lixeiramente)’. O resto das series verbais dos grupos de unidades fraseolóxicas comparados diferéncianse moito entre sí. Por suposto, esta conclusión é relativa: na lingua checa, por exemplo, son completamente probables as combinacións con componentes de significado ‘dar un golpe brusco’:

<i>seknot prutem</i>	<i>golpear cunha vara</i>	‘pegar cunha vara’
<i>protáhnout bičem</i>	<i>estirar cun látego</i>	‘pegar cun látego’.
Non obstante, a maioría das diferencias descubertas, por exemplo, os tipos “rusos”		
<i>огреть бадогом</i>	<i>quentar cun pao</i>	‘pegar cun pao’
<i>отвозить дубинкой</i>	<i>levar cunha moca</i>	‘pegar varias veces seguidas cunha moca’
<i>обойти дубинным копешком</i>	<i>pasar ó redor coa raiña da moca</i>	‘pegar cunha moca’,

son diferencias tipolóxicas.

2.3.5. Modelo 5 “*быть как избежать*” ‘pegar como = golpear moi-to’

A diferencia deste modelo respecto dos anteriores consiste na intensa influencia das connotacións verbais sobre outros membros de fraseoloxismos. Se nos modelos 3 e 4 esta influencia era esencial, pero non determinante, no modelo 5 é a condición imprescindible para a existencia dos xiros. Por iso os componentes non-verbais dos fraseoloxismos deste modelo son en realidade unha extensión dos significados complementarios que están de-

positados no seu compoñente verbal. Isto dedícese xa da formulación cualitativa do modelo, xa que a “calidade” do golpe depende directamente do modo da súa realización. As mesmas razóns, e ante todo a necesidade de determinar detalladamente e con certeza a “calidade” do golpe, condicionan a diversidade das partes do discurso con que poden ser expresados os compoñentes non-verbais dos fraseoloxismos da serie dada.

Antes de pasar á análise concreta, cómpre facer unhas cantas aclaracións.

Primeiro, durante a descripción da serie fraseolóxica dada téñense en conta as combinacións cos verbos *быть*, *сбить*, *vrazit*, *zkopat*, que non posúen, a primeira vista, o significado complementario, non *percutiente*. Aparte da correlatividade das combinacións fraseoloxizadas e das non-fraseoloxizadas, é a polisemia dos verbos dados, a que fai necesario telos en conta. Esta polisemia contribúe frecuentemente ó desenvolvemento dos significados colaterais que se afirman polos compoñentes non-verbais:

<i>дратъ в три шкуры</i>	<i>desgarrar a tres peles</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas con fuerza’
<i>mlátil do něho jak do snopu</i>	<i>mallaba nel coma nunha gavela</i>	‘golpeába, pegáballe varias veces seguidas con fuerza’.
(comp.: <i>потаскать как кутузку</i>	<i>levar arrastrando co-ma unha bolsa</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas con fuerza e tirando polos pelos’).

O desenvolvemento de semellantes connotacións, como xa se notaba, condiciona a súa afirmación no aspecto lexicalizado, afastado da semántica *percutiente*.

<i>попрा�виться по-ру́с-ски (по-сво́йски)</i>	<i>recuperarse ó xeito dos rusos (ó xeito familiar)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas con fuerza e tirando polos pelos’).
<i>в дри́жку сбить</i>	<i>bater algo brando e cálido</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas con fuerza’

Segundo, a plenitude das series fraseolóxicas deste modelo é máis que relativa. Isto está condicionado polas dificultades da delimitación exacta das combinacións libres e non-libres nos marcos do modelo 5.

Polo principio de atribución do compoñente non-verbal a unha ou a outra parte do discurso, os fraseoloxismos poden ser distribuídos do seguinte modo.

1) adverbio:

<i>попрáвиться по-ру́с-ски (по-сво́йски)</i>	<i>recuperarse ó xeito dos rusos (ó xeito familiar)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>в дри́жку сбить</i>	<i>bater algo brando e cálido</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>причеса́ть по-сво́ему</i>	<i>peitear á súa maneira</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas na ca-

<i>psát (zmalovat) namodro</i>	<i>escribir (pintar) en azul</i>	beza, desamañando o pelo'
		'golpear, pegar varias veces seguidas ata que aparezan negróns';

2) substantivo con preposición ou sen ela:

<i>раздéлать под опéх</i>	<i>elaborar para que para reza unha nogueira</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>лапшóй сдéлать</i>	<i>facer dun un tallarín</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>драть в три шкúры</i>	<i>desgarrar a tres peles</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>принáть в две щётки</i>	<i>recibir a doux cepillos</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>vydělat ho na zamiš</i>	<i>curtilo para o ante</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>nasušít za sucha</i>	<i>secar en tempo seco</i>	'golpear, pegar a algúén varias veces seguidas sen producir lle feridas de sangue';

3) a construcción comparativa (substantivo + conxunción *как* 'coma'):

<i>потаскáть как кутúзку</i>	<i>levar arrastrando coma unha bolsa</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas con forza e tirando polos pelos'
<i>драть как сíдорову кóзу</i>	<i>desgarrar coma quen desgarra a cabra de Sí dor¹⁵³</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'

¹⁵³ Véxase a nota 88.

<i>zkopal ho, jak financ kozu</i>	<i>empuxouno varias veces seguidas coma o recadador a cabra</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>zmlátil ho jak psa</i>	<i>zurrouno coma a un can</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>vyšlapal ho, jako mo-tejl žábu</i>	<i>pateouno coma a paxarela á ra</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>bušil do něho, jak do žíta</i>	<i>bouraba nel coma no centeo¹⁵⁴</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>mlátil do něho, jak do snopu</i>	<i>mallábao coma un feixe</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>bil do něho, jak do du-bu</i>	<i>bouraba nel coma nun carballo</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>otloukat jako pláneč</i>	<i>varear como se varea o froito ventureiro</i>	‘varear varias veces seguidas e con forza’
<i>sekal do něho jak do jitřnic</i>	<i>xostreábao /picábao coma a unha morcilla</i>	‘xostreouno varias veces seguidas e con forza’;
4) as construccíóns tautolóxicas ¹⁵⁵ :		
<i>биткóм бить</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>побýть побивáлом</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>побóями бить</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’;

¹⁵⁴ Comp. en galego *bourar (mallar, mazar)* en *alguén coma en (nun) centeo verde ‘golpealo’*.

¹⁵⁵ Comp. en galego *¡Voute carnear ben carneado!; ¡Voute afeitar ben afeitado!; ¡Voute peneirar ben penearado!* ‘Voute golpear’.

5) as frases estendidas¹⁵⁶:

<i>zmaloval ho, že hrál všemi barvami</i>	<i>pintouno para que fixese xogo con tódalas cores</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza ata que apareceron sangue e negróns’
<i>zmaluju tě, že tě ani mamička nepozna</i>	<i>voute pintar, tanto que a túa nai non te re-coñecerá</i>	‘voute golpear, pegar-che varias veces se-guidas e con forza, danándoche a cara’
<i>nasekal mu až z něho nudle (cucky) lítaly</i>	<i>azoutouno, tanto que lle voaban os mocos (os tallaríns)</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>zmaluju tě, až zmodráš</i>	<i>voute pintar ata o azul</i>	‘voute golpear, pegar-che varias veces se-guidas e con forza ata que che aparezan ne-gróns’
(comp.: <i>как хвачӯ, так запоёшь сýръ с пе-рехвátom</i>	<i>voute tocar, tanto que cantarás unha sura¹⁵⁷ con modula-cíons)</i>	‘voute golpear, pegar-che varias veces se-guidas e con forza, tanto que berrarás’.

Como vemos, a comparación dos compoñentes non-verbais mostra a súa relativa semellanza gramático-estructural, sendo as motivacións internas moi distintas. A razón desta diferencia, segundo parece, consiste precisamente en que os compoñentes non-verbais son unha extensión respecto ós significados individuais dos verbos que constitúen o eixe dos fraseoloxismos. Son as diferencias na actividade da manifestación dun ou outro significado complementario, as que parecen condiciona-las diferencias componenciais. Non obstante, por moi individuais que sexan as motivacións, pódense notar algunhas liñas semánticas comúns [por exemplo:

<i>дратъ как сýдорову кóзы</i>	<i>desgarrar coma quen desgarra a cabra de Síðor</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>zkopal ho, jak financ kozu</i>	<i>empuxouno varias veces seguidas como o recadador a cabra</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza’

¹⁵⁶ Comp. tamén en galego *Vouche dar un sopapo que te vas acordar do día que naciches* ‘voute golpear con forza’; *Vouche dar unha labazada que te vou traer como barro á parede* ‘voute golpear na cara con forza’.

¹⁵⁷ *Sura* é unha canción desagradable, que se canta en voz moi alta e estridente, con modulacións bruscas.

<i>лапшой слéать</i>	<i>facer dun un tallarín</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>nasekal mu až z něho nudle (cucky) lítaly</i>	<i>azoutouno, así que del voaban os mocos (os tallaríns)</i>	‘golpeouno, pegouille varias veces seguidas e con fuerza’.
Imos comparar agora as características complementarias dos verbos que forman os fraseoloxismos do modelo dado:		
1) ‘pegar, golpear varias veces seguidas e con fuerza’:		
<i>в дрýжку сбить</i>	<i>bater algo brando e cálido</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>битъ не жалúхою</i>	<i>pegar non pola piedade¹⁵⁸</i>	golpear, pegar varias veces seguidas, con fuerza e sen piedade’
<i>биткóм бить</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>побýть побивáлом</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>побóями бить</i>	<i>golpear golpeando</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>takovou ti vrazím...</i>	<i>imosche gravar tal cousa [...]</i>	‘imos golpearte con tanta fuerza [...]’
<i>zkopal ho, jak financ kozu</i>	<i>empuxouno varias ve- ces seguidas coma o recadador a cabra</i>	‘golpeouno, pegouille varias veces seguidas e con fuerza’
<i>bušil do něho, jak do žíta</i>	<i>bouraba nel coma no centeo</i>	‘golpeouno, pegouille varias veces seguidas e con fuerza’
<i>mlátil do něho, jak do snopu</i>	<i>mallaba nel coma nun feixe</i>	‘golpeouno, pegouille varias veces seguidas e con fuerza’

¹⁵⁸ Comp. en galego: *dar sen dó, dar sen dolor* ‘pegar moi forte’.

<i>bil do něho, jak do du- bu</i>	<i>bouraba nel coma nun carballo</i>	‘golpeoulle, pegoulle varias veces seguidas e con forza’
<i>otloukat jako pláneč</i>	<i>varear como se varea o froito ventureiro</i>	‘vareouno varias veces seguidas e con forza’;
2) ‘desgarrar; rascar’:		
<i>причеса́ть по-свóему</i>	<i>peitear á súa maneira</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas na ca- beza, desamañando o pelo’
<i>драть в три шкуры (как сíдорову кóзу)</i>	<i>desgarrar a tres peles (coma quen desgarra a cabra de Sí dor)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’;
3) ‘escribir, pintar’:		
<i>psát namodro</i>	<i>escribir en azul</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas ata que aparezcan os ne- gróns’
<i>zmaloval ho, že hrál všemi barvami</i>	<i>pintouno para que fixese xogo con tódala- las cores</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza ata que aparezcan a sangue e os negróns’;
4) outras accións:		
<i>раздéлать под опéх</i>	<i>elaborar para que pa- reza unha nogueira</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>попráвиться по-рýс- ски (по-свóйски)</i>	<i>recuperarse ó xeito dos rusos (ó xeito familiar)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>принять в две щёчки</i>	<i>recibir a dous cepillos</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
<i>потаскать как кутúзку</i>	<i>levar arrastrando co- ma unha bolsa</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas con forza e tirando polos

<i>nasušít za sucha</i>	<i>secar en tempo seco</i>	pelos'
<i>vydělat ho na zamiš</i>	<i>curtirlo para o ante</i>	'golpear, pegar a alguén varias veces seguidas sen producirlle feridas de sangue'
<i>nasekal mu až z něho nudle lítaly</i>	<i>azoutouno tanto que lle voaban os mocos</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>sekal do něho jak do jitřnic</i>	<i>xostreábao /picábao coma a unha morcilla</i>	'xostreouno varias veces seguidas e con forza'
<i>vyšlapal ho, jako mo-tejl žábu</i>	<i>pateouno coma a paxarela á ra</i>	'golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con forza'.

Como vemos, aquí tamén está presente unha gran diferencia entre os fraseoloxismos checos e rusos: a semellanza é característica só da serie básica dos compoñentes verbais *percutientes* (co significado 'pegar, golpear forte').

O exame da forma interna dos xiros dados amosa que a súa imaxibilidade depende directamente dos significados complementarios do compoñente verbal. Isto está condicionado polo significado verbal común da nosa serie fraseolóxica. O significado do verbo reflexivo tamén na selección do compoñente nominativo: a trama das connotacións do compoñente verbal e do non-verbal crea a imaxe fraseolóxica.

Sen embargo, a análise estructural esixiu unha determinada limitación do material: determinábbase pola necesidade absoluta do compoñente verbal co significado 'golpear, dar un golpe' para os últimos catro modelos e do verbo *дать* 'dar' para o modelo 1. Por iso as unidades fraseolóxicas con estrutura imáxica vivamente expresada (do tipo

<i>бóцманских кáпель прописа́ть</i>	<i>receita-las gotas de contramestre</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>ou vzít roupy někomu</i>	<i>collerlle lombrigas a alguén</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza')

non están incluídas nos modelos estructurais que analizamos. A súa formación e funcionamento determinánse ante todo pola semántica, pola forma interna, xa que nela os falantes perciben ordinariamente os seus dous planos. Tales fraseoloxismos diferéncianse ta-

mén estructuralmente dos xa descritos. Pola motivación, sen embargo, tanto uns coma outros forman modelos semánticos estables (series isosemánticas). Desviándonos da análise puramente semántica, imos intentar descubri-los sistemas das imaxes características dos xiros checos e rusos, con significado ‘pegar, castigar’ e comparalos obxectivamente.

Un dos modos más simples de creación da imaxibilidade nos fraseoloxismos dados é a descripción das accións concretas relacionadas co castigo corporal ou coa pelexa. A acción concreta chega a ser unha xeneralización, un símbolo do castigo. Son características da lingua rusa, por exemplo, tales series fraseolóxicas:

1) ‘danar golpeando, sacudir facendo saír fóra, etc. as entrañas’:

<i>отклáсть (отбить) бé- беки</i>	<i>poñer (danar gol- peando) as tripas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, danando as entrañas’
<i>бéбехи вýпустить (стряхнúть)</i>	<i>deixar saír (sacudir) as tripas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, danando as entrañas’
<i>кишкí стрястí (вý- трясти, вýпотро- шить)</i>	<i>sacudir facendo saír fóra (sacudir facendo saír fóra, destripar) as tripas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, danando as entrañas’;

2) ‘arrancar, desenguedellar, etc. o pelo’:

<i>надра́ть вихрýну</i>	<i>descortiza-la guedella</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas de- senguedellando o pelo’
<i>растрапáть кóсмы</i>	<i>despeitea-las mechas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas de- senguedellando o pelo’
<i>стрястí волосынку</i>	<i>sacudir facendo cae-lo pelo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas de- senguedellando o pelo’.

Non é difícil notar que este tipo de combinacións estables está moi próximo á serie descrita no modelo 3. A diferencia, en realidade, determinase só pola posibilidade dunha asociación concreta do compoñente verbal co nominativo, pola dificultade da súa substitución por outro verbo co significado de ‘golpear’. A relatividade de tal diferencia expre-

souse, por exemplo, no paralelismo das combinacións

<i>нагнуть хряпку -</i> накостылать (нако- лотить, намять) шею (хблку, загорбок)	<i>dobra-lo pescozo -</i> <i>apadumar (golpear</i> <i>moito, esmagar) o</i> <i>pezcozo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas no pescozo’
---	---	---

<i>ou vydrbat kuzhi - na-</i> mastit (<i>namydlit,</i> <i>oholit, naklepat, na-</i> <i>trit, nasolit</i>) <i>kuzhi</i>	<i>frega-la pel - untar</i> (enxaboar, afeitar, desempoar <i>golpear-</i> <i>do, raiar, salgar</i>) <i>a</i> <i>pel</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.
---	--	--

Tanto na fraseoloxía rusa, como na checa destacan uns cantos modelos semánticos activos que predominan, segundo os que se forma a maior parte das combinacións con imaxibilidade más complicada que non reflicte accións concretas da serie *percutiente*:

1) ‘curación’:

<i>бáнок настáвить</i>	<i>poñer moitas ventosas</i>	‘golpear, pegar no lombo varias veces seguidas’
<i>жбáнов насадíть</i>	<i>sentar uns bidóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza, producindo croques’
<i>шéйные маzи пропи-</i> сáть	<i>receita-las pomadas</i> <i>do pescozo</i>	‘pegar no pescozo’
<i>прописáть пропóрию</i>	<i>receita-la proporción</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>namazat zázračnou</i> (lískovou) <i>mastí</i>	<i>untar con pomada co-</i> <i>rrosiva (de nogueira)</i>	‘golpear, pegar (cunha vara de nogueira)’
<i>dřevěným olejem na-</i> <i>mastit záda (zádek)</i>	<i>unta-lo lombo (o cu)</i> <i>con aceite de madei-</i> <i>ra</i>	‘golpear, pegar cun pao no lombo (nas nádegas)’
<i>natřít páteř</i>	<i>raia-la columna verte-</i> <i>bral</i>	‘pegar no lombo’
<i>namazat záda lískovým</i> sádlem	<i>unta-lo lombo con</i> <i>manteiga de noguei-</i> <i>ra</i>	‘golpear, pegar cunha vara de nogueira no lombo’
<i>sázet baňky</i>	<i>poñe-las ventosas</i>	‘golpear, pegar varias

<i>přiložit březové obkladky</i>	<i>aplicar unha compresa de bidueiro</i>	veces seguidas e con forza, producindo croques'
<i>sázet dřevěné pijavky</i>	<i>poñe-las sambesugas de madeira</i>	'golpear, pegar cunha vara de bidueiro varias veces seguidas'
<i>vsadit injekci</i>	<i>lancetar unha inxección</i>	'pegar con algún obxecto puntiagudo'
<i>vyrazit (vzít, vybrat, vyhnat) roupy</i>	<i>expulsar (coller, botar) lombrigas</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>kozího sena na zadek přikladat</i>	<i>aplicar sobre o cu a herba seca da cabra</i>	'pegar nas nádegas';
2) 'hixiene (lavado, corte, etc.)':		
<i>намы́лить (вымы́ть) го́лову</i>	<i>enxaboar (lavar) a cabeza</i>	'pegar varias veces seguidas na cabeza'
<i>помы́лить на суху́ю ру́ку</i>	<i>enxaboar coa man seca</i>	'golpear, pegar'
<i>вы́топить суху́ю ба́ню</i>	<i>quenta-la bania¹⁵⁹ seca</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>вы́гнать блох</i>	<i>botarlle fóra as pulgas a alguén¹⁶⁰</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con forza'
<i>понапу́дриТЬ го́лову</i>	<i>empoa-la cabeza</i>	'pegar na cabeza'
<i>попра́вить причёску</i>	<i>amaña-lo peiteado</i>	'pegar na cabeza desenguedellando o pelo'
<i>vymydlit (hlavu) bez mydla</i>	<i>enxaboa-la cabeza sen xabón</i>	'pegar na cabeza'
<i>spariš mu dršt'ky v</i>	<i>ferverlle a boca na</i>	'pegarlle na cara e nos'

¹⁵⁹ Véxase a nota 89.¹⁶⁰ Comp. en galego, por unha parte, *bota-las pulgas fóra*, pero con outro significado: 'limpa-la casa', e, por outra, *catar(lle) as pulgas a alguén* 'enfadalo; zoupar'; *sacudirlle as pulgas* 'golpear'.

<i>studené vodě</i>	<i>auga xeada</i>	beizos'
<i>bez louhu myt</i>	<i>lavar sen álcali</i>	‘golpear, pegar’
<i>zatopit lázeně</i>	<i>quenta-lo baño, lavado seco</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>pleš holit</i>	<i>afeita-la calva¹⁶¹</i>	‘pegar na cabeza’
<i>vymankýrovat lebušu</i>	<i>facerlle a manicura ó craniño</i>	‘pegar na cabeza’
<i>vybrat véšky (špačky)</i>	<i>botarlle fóra as pulgas (os estorniños) a alguén</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>připravit lázen</i>	<i>prepara-lo baño, lavado</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’;
3) ‘roupa (costura da roupa, coidados da roupa)’ ¹⁶² :		
<i>башмόлку сшить</i>	<i>coser un gorro</i>	‘pegar na cabeça’
<i>сшить ленту (мантá, побочень)</i>	<i>coser unha cinta (un abrigo /un golpe forte, un golpe polo costado)</i>	‘golpear, pegar no corpo’
<i>скройтъ треухá (подчепéшник)</i>	<i>cortar un treúgh¹⁶³ (unha “baixocofia”¹⁶⁴)</i>	‘pegar na cabeça’
<i>стручйтъ спйну</i>	<i>coser (a máquina) o lombo</i>	‘pegar no lombo’
<i>вшить оплеўху</i>	<i>coser unha losqueada</i>	‘pegar na cara’
<i>нашить болтух</i>	<i>coser unhas labazadas</i>	‘pegar na cara coa man varias veces seguidas’
<i>наколотить шíврот</i>	<i>golpear moito o pescozo</i>	‘pegar no pescozo’

¹⁶¹ Comp. en galego *afeitar sen navalla a alguén ‘golpear’*.

¹⁶² Comp. en galego *Vouche andar coa roupa das festas ‘voute golpear’*.

¹⁶³ *Treúgh* é o antigo gorro ruso con oreilleiras.

¹⁶⁴ O que se levaba debaixo da cofia.

<i>попрा�вить шлык (шлайпу)</i>	<i>amaña-lo xlík¹⁶⁵ (o gorro)</i>	‘pegar na cabeza’
<i>прáжку почистить</i>	<i>limpa-la fibela</i>	‘golpear con fuerza na cara’
<i>vybrat mu na záda</i>	<i>elixirlle para o lombo</i>	‘pegarle no lombo’
<i>faldy spravit</i>	<i>amaña-los pregamentos</i>	‘golpear, pegar no corpo’
<i>stříhnout na frak (na kabát)</i>	<i>cortar para o frac (para a chaqueta)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>naměřit na gateč</i>	<i>medir para os pantalóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas nas pernas’
<i>vzít míru na kalhoty</i>	<i>colle-la medida para os pantalóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas nas pernas’
<i>srovnat kajdu</i>	<i>axusta-lo blusón</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas no corpo’
<i>nastříhat na kalhoty</i>	<i>cortar para os pantalóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas nas pernas’
<i>přeměřit dubovým loktem</i>	<i>volver medir cun cóbado de carballo</i>	‘golpear, pegar cun pao de carballo’
<i>natahnout spodky</i>	<i>vestir (con dificultade) a braga</i>	‘golpear, pegar nas nádegas’
<i>vyprášit frak (gateč, kalhoty, kožich)</i>	<i>sacudi-lo frac (pantalóns, ; pantalóns, abrigo de pel)¹⁶⁶</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas no corpo (nas pernas, no corpo)’
<i>vyklepat kanduš (kabát, kalhoty)</i>	<i>desempoar golpeando a falda (a chaqueta, os pantalóns)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas polo corpo (no corpo, nas pernas)’

¹⁶⁵ Xlik é o gorro de forma cónica dos campesiños rusos.¹⁶⁶ Comp. en galego *sacudirlle a alguén a polaina* ‘golpear, pegar varias veces seguidas nas pernas’; pero *sacudi-los calzóns* é ‘correr moito ou bailar con moito brío’. Véxase tamén a nota 90.

<i>vyprášit kozích</i>	<i>sacudi-lo abrigo de pel</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas polo corpo’
<i>vyprášit sukni</i>	<i>sacudi-lo pano</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’;
4) ‘alimentación (a preparación da comida, o agasallo)’:		
<i>спечь (сострять)</i> пирог во весь бок	<i>enfornar (cocinar) a empanada a todo o costado</i>	‘pegar polo costado’
<i>испéчь бúлку (лепёшку) во всю шéку</i>	<i>enfornar un boliño (unha chula) a toda a meixela</i>	‘pegar na meixela’
<i>блинками кормить</i>	<i>dar de come-las fi-lloíñas</i>	‘golpear empuxando unhas cantas veces’
<i>накормить берёзовой кашей (тумаками)</i>	<i>dar de come-la kaxa¹⁶⁷ de bidueiro (as lin-guas de peixe)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro (empuxar varias veces seguidas co pé ou coa perna)’
<i>тýкманцами кормить</i>	<i>dar de come-los mazos</i>	‘pegar cun mazo varias veces seguidas’
<i>угостить долгим яй-цом</i>	<i>agasallar co ovo longo</i>	‘pegar cun pao’
<i>жемкóм угостить</i>	<i>agasallar cun melin-dre</i>	‘pegar cun puño’
<i>улы́ть щéй на лóжку</i>	<i>bota-los schi¹⁶⁸ na cu-lleter</i>	‘pegar na cara’
<i>всыпать пéриу</i>	<i>botar dentro a pemen-ta</i>	‘castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza’
<i>посадить на горóх</i>	<i>sentar sobre os chí-charos</i>	‘castigar’

¹⁶⁷ Véxase a nota 77.¹⁶⁸ *Schi* é un caldo tradicional ruso.

<i>navařit šípkové polévk</i>	<i>coce-la sopa da roseira brava</i>	‘golpear, pegar, castigar’
<i>upeči zelník</i>	<i>fornear unha empanada de verzas</i>	‘golpear, pegar’
<i>solit bez soli</i>	<i>salgar sen sal</i>	‘golpear, pegar’
<i>ohledal mu vodu</i>	<i>examinoulle a auga</i>	‘castigouno’;
 5) ‘profesiós (oficios)’		
<i>раздѣлать под орѣх</i>	<i>elaborar para que pareza unha nogueira</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>снять стру́жку</i>	<i>quita-la labra</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>всучить щетинку</i>	<i>mete-la serdiña</i>	‘golpear, pegar’
<i>воткнуть щетин</i>	<i>crava-las serdas</i>	‘golpear, pegar’
<i>стереть в порошок</i>	<i>machacar ata o po</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>сыпать с вѣрхом</i>	<i>botar (un árido) con montonciño (=acurutando o recipiente)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>vydělat ho na zamiš</i>	<i>curtilo para o ante</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>vycpat kůži tluci</i>	<i>reenche-la pel coa serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<i>vybílit ženě kuchyn</i>	<i>branquearlle a cociña á muller</i>	‘pegarle nas nádegas’
<i>zmalovat namodro</i>	<i>pintar de azul</i>	‘pegar ata que aparezan negróns’
<i>zmaloval ho, že hrál všemi barvami</i>	<i>pintouno para que fixese xogo con tódalas cores</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas e con fuerza ata que

<i>vzít do <u>mlátičky</u></i>	<i>coller na malleira</i>	aparezan sangue e negróns'
<i>записа́ть в памя́тную кни́гу</i>	<i>inscribir no libro memoria</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’;
<i>пересчи́тать рёбра (кости)</i>	<i>calcula-las costelas (os ósos)</i>	‘golpear, castigar a alguén para que recorde’
<i>гру́ши вы́прутись</i>	<i>sacudi-las peras</i>	‘pegar nas costelas (en calquera parte do corpo)’
<i>влепи́ть репъ́</i>	<i>adherirlle a labaza</i>	‘sacudir a alguén con fuerza’
<i>výplatit hotovými</i>	<i>pagar cos preparados</i>	‘golpear, pegar, castigar’
<i>neberou mincí výplátit</i>	<i>pagar con moedas falsas</i>	‘golpear, pegar, castigar’
<i>domluvit dubovými slovy</i>	<i>convencer (aconsellar) con palabras de carballo</i>	‘pegar cun pao de carballo’.

Como vemos, incluso a análise semántica xeneralizada amosa o grande parecido dos sistemas fraseolóxicos comparados. Os primeiro e segundo modelo coinciden case por completo en ámbalas dúas linguas. Para os fraseoloxismos checos do modelo 1 só é característica unha particularización maior das motivacións. Para as combinacións formadas segundo o modelo 2, cómpre menciona-la presencia dos equivalentes semántico-estructurais completos:

<i>намы́лить голову - vymydlit hlavi</i>	<i>enxaboar la cabeza</i>	‘pegar varias veces seguidas na cabeza’
<i>вы́гнать блох - vybrat véšky</i>	<i>botarlle fóra as pulgas a alguén</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’

выйтопить сухýю бáню
-
zatopit (přípravit) lá-zen̄

*quenta-la bania se-
ca¹⁶⁹ - quenta-lo ba-
ño /lavado seco*

‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’.

A coincidencia das motivacións imáxicas tamén se pode notar no modelo 3. Os fraseoloxismos rusos caracterízanse, sen embargo, pola relativamente escasa selección dos componentes verbais, relacionados co concepto ‘costura’ (*шить* ‘coser’, *кроить* ‘cortar (incluso distribui-las partes da futura prenda no tecido, e logo, precisamente, cortalas)’, *строить* ‘coser a máquina’). E os fraseoloxismos checos inclúen case tódolos verbos “xastres” (é dicir, relacionados coa xastrería): a selección do tecido *vybrat*, a súa medición *naměřit*¹⁷⁰, remedición *přeměřit* e corte *stříhnout*, *nastříhnout*, a súa proba *vzít míru* e axuste *srovnat*, o proceso de vestir *natáhnout*, a costura *šít*, a reparación *spravit* e outros. É más detallada na lingua checa unha serie de xiros co significado ‘coidados da roupa’. Esta diversidade, segundo parece, está condicionada pola capacidade dos componentes verbais dos fraseoloxismos checos do modelo 3 (comp. tamén o modelo 1) de combinárense con substantivos que designan pezas de roupa.

O modelo semántico 4, tan activo na lingua rusa, está moi pouco representado no checo. En realidade, só os xiros periféricos con significado ‘preparación de alimentación’

<i>(navařit šípkové polévkky)</i>	<i>coce-la sopa da roseira brava</i>	‘golpear, pegar, castigar’
-----------------------------------	--------------------------------------	----------------------------

e semellantes) amosan o paralelismo. Os xiros con significado ‘agasallo (comestible)’ non se atopan na lingua checa.

O resto de motivacións tanto nos fraseoloxismos rusos, coma nos checos, son máis ou menos individuais e díctanse basicamente polas características complementarias dos componentes verbais. Así, a terminoloxía “profesional” cóllese de distintas esferas de actividades. Por suposto, a definición da esfera da extensión primitiva (“do uso cotidiano dos carpinteiros de banco” e semellantes) aquí é moi convencional, xa que na maioría dos casos, trátase de fraseoloxismos de carácter calembúrico. Consecuentemente, a comparación que utiliza o método da modelación puramente semántica, tamén amosa o predominio das “series fraseolóxicas” típicas na serie dos xiros co significado ‘pegar, castigar’.

Así, tanto no plano estructural, coma no semántico (segundo a motivación interna) a fraseoloxía *percutiente* en ámbalas dúas linguas está representada por combinacións de tipo modelable. Os fraseoloxismos dos 5 modelos investigados caracterízanse pola gran semellanza estructural (as modificacións das construccions son escasamente considerables). A mesma semellanza, precisamente no plano da modelabilidade, pódese notar tamén para a estructura semántica dos fraseoloxismos.

¹⁶⁹ Véxase a nota 89.

¹⁷⁰ Comp. tamén en galego *medi-las costas, medirlle as costelas a un* ‘golpear’.

A estructura e a semántica dos xiros rusos e checos posúen unha relativa estabilidade. É precisamente a permanencia destes dous parámetros básicos a que asegura a posibilidade da súa modelación. A relatividade da estabilidade semántico-estructural do fraseoloxismo revélase no feito de que a estructura da combinación pode transformarse baixo a influencia dos significados complementarios dos compoñentes (ante todo do compoñente verbal), e en que a semántica pode someterse ás modificacións asociativas baixo a influencia da forma (máis frecuentemente, unha analogía falsa). Xorde unha pregunta: ¿é posible falar da estabilidade da unidade fraseolóxica, se é aceptable o cambio dos seus parámetros principais? O material aportado amosa que é posible. Nós temos visto como interaccionan, por exemplo, os fraseoloxismos do modelo 1 e doutros modelos. Así,

<u>запасть</u> бáню	<u>dar</u> unha bania	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
transfórmase no		
<u>устроить</u> (сде́лать) бáню	<u>organizar</u> (<i>facer</i>) unha bania	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<u>вы́топить</u> сухýю бáню	<u>quenta-la</u> bania seca	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
<u>затопи́т</u> lázen̄	<u>quenta-lo</u> baño, lavado	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’
que correlacionan con		
<u>dostat</u> lázen̄	<u>recibi-lo</u> baño, lavado	‘ser golpeado varias veces seguidas e con fuerza’.
As expresións		
<u>дать</u> бáнок (жбáнóв)	<u>dar</u> unhas ventosas (uns bidóns)	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
<u>нала́вáть</u> жбáнóв	<u>dar</u> uns bidóns	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
correlacionan con		

<u>насадить жбáнов</u>	<u>sentar uns bidóns</u>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
<u>жбáном бить</u>	<u>golpear co bidón</u>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
(comp.: <u>получить</u> <u>жбáн</u>)	<u>recibi-lo bidón</u>	‘ser golpeado varias veces seguidas e con fuerza, ata ter croques’)
<u>sázet baňky</u>	<u>poñe-las ventosas</u>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza, producindo croques’
<u>dřevěné baňky sázet</u>	<u>poñe-las ventosas de madeira</u>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza cun pao, producindo croques’.

Tales transformacións estructurais regularízanse habitualmente pola semántica común *percutiente* dos fraseoloxismos da serie dada.

Por outra parte, nós tamén notámoo-los casos en que o modelo semántico da formación dos fraseoloxismos se somete a transformación. A influencia da falsa analogía, por exemplo, traslada a combinación *дать леща dar un golpe* (de *лёскнуть* ‘bater, estalar’) a outro plano semántico¹⁷¹:

(rexión de Pskov) <i>дать подлёшника</i>	<i>dar unha especie de peixe sargo</i>	‘pegar suavemente’
(rexión de Pskov) <i>дать шабёра</i>	<i>dar unha especie de peixe sargo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать лосбóса</i>	<i>dar uns salmóns</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать судакóв</i>	<i>dar unhas luciopercas</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дать осетрóв</i>	<i>dar uns esturións</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Non obstante, incluso os casos de falsa analogía, se regularizan nalgúnha ocasión preci-

¹⁷¹ Comp.: *лещ* na lingua literaria ten o significado ‘peixe sargo’.

samente polo modelo estructural inicial do fraseoloxismo.

O problema da correlación da semántica e da estrutura da combinación fraseolóxica está estreitamente relacionado coa cuestión da correlación dos significados imáxico e inimáxico. Esta cuestión, á súa vez, ten relación directa co problema da modelación, xa que ata o de agora está moi estendida a convicción de que as unidades léxicas inimáxicas modeladas se contrapoñen ós fraseoloxismos imáxicos non-modelados. A análise amosa que son modeladas tanto as combinacións imáxicas como as inimáxicas.

O método de modelación, amosado aquí só no plano tipolóxico, amosa a gran proximidade dos sistemas imáxicos da fraseoloxía das linguas comparadas. O material doutras linguas eslavas permite supoñer que esta semellanza non é só tipolóxica. Pero se a semeillanza está condicionada pola comunidade de procedencia dos modelos fraseolóxicos considerados, entón pódese constata-lo seu carácter comúnn eslavo.

2.4. Modelabilidade e análise diacrónica da fraseoloxía

A tese do carácter modelable das unidades fraseolóxicas concede o dereito de esixir dos historiadores da fraseoloxía unha rigorosidade metodolóxica igual que se lles esixe ós etimólogos da palabra. E as investigacións dos últimos anos amosaron de xeito convincente que o modo máis seguro de análise histórica do léxico é o establecemento de modelos fonéticos, de formación de palabras e semánticos, segundo os que se formou a palabra. Na esfera da fraseoloxía histórica non se podía aplicar un método deste tipo por razóns plenamente obxectivas. Como amosa a historia da etimoloxía, para unha análise sistemática da palabra é necesario o material dos distintos idiomas e dialectos que se vai acumulando durante séculos, son necesarios amplos paralelos tipolóxicos que saen fóra dos marcos da comunidade lingüística xenética. Aínda non hai tal material para a fraseoloxía histórica.

Pero o obstáculo metodolóxico principal, que impedía realiza-la análise histórica e etimolóxica sistemática dos fraseoloxismos, foi que as combinacións estables tradicionalmente eran recoñecidas como unidades inmodelables. Xa que se a unidade fraseolóxica é unha estrutura inmodelable, individual, formal e semanticamente, daquela, naturalmente, tódolos intentos de establece-lo seu “éntimo fraseolóxico” con métodos semellantes ó método da análise etimolóxica da palabra, están condenados de antemán ó fracaso. A imaxe orixinal dunha palabra revélase na intersección dos seus modelos fonéticos, modelos de formación de palabra e modelos semánticos, mentres que o modelo do “éntimo fraseolóxico” (partindo da tese da inmodelabilidade da estrutura do fraseoloxismo) non tíña que existir.

Cando se establecen os modelos lingüísticos, a etimoloxía dos fraseoloxismos (semellante á etimoloxía de palabras) baséase nas relacións **sistemáticas**. Tal análise etimolóxica non ten que construírse só nos feitos da lingua literaria que está lonxe de codificar tódalas variantes fraseolóxicas representadas na fala coloquial. A busca do mo-

de lo inicial dun xiro singular nacional non pode ter éxito sen que se trate o material **dialectal**, o léxico popular. A este tipo de fraseoloxismos é atribuída a expresión

быть баклúши	(bit bakluxi)	golpea-las ba- kluxi ¹⁷²	‘folgazanear’.
--------------	---------------	--	----------------

Nas investigacións do plano sincrónico este fraseoloxismo preséntase como unha mostra de cohesión estreita dos componentes. Nas obras históricas o xiro

быть баклúши	(bit bakluxi)	golpea-las ba- kluxi	‘folgazanear’
--------------	---------------	-------------------------	---------------

chegou a ser unha ilustración crestomática da dependencia dos feitos etnográficos da etimoloxía do fraseoloxismo.

A explicación “producciónista” da procedencia do xiro

быть баклúши	(bit bakluxi)	golpea-las ba- kluxi	‘folgazanear’
--------------	---------------	-------------------------	---------------

pertece a Dal. Esta expresión, na opinión del, significaba primitivamente ‘prepara-los cachos de madeira que servían como materia prima para a vaixela de madeira: cuncas, culleres, xerras’. A hipótese, pasando dunha investigación fraseolóxica a outra, acabou sendo xeralmente recoñecida. A isto contribuíu en especial V.M.Maxímov que “complementou” a etimoloxía de Dal con detalles etnográficos pintorescos do “oficio fácil” de golpea-las bakluxi. A motivación inicial da expresión

быть баклúши	(bit bakluxi)	golpea-las ba- kluxi	‘folgazanear’
--------------	---------------	-------------------------	---------------

tradicionalmente é ‘ocuparse dun asunto fácil, que non ten importancia e que non esixe unha mestría especial’.

V.S.Parasunco propuxo unha motivación algo distinta, intentando concretala partindo das relacións socio-económicas:

A preparación do material (das bakluxi) para os artigos miúdos de madeira podía ser proveitosa, mentres florecían os oficios artesanais que necesitaban tales cousas. Pero cando o oficio artesanal, debido ó desenvolvemento da industria de fábricas, empezou a non ser rendible, a preparación das bakluxi para o artesán tiña que perder-lo seu significado e maila súa xustificación. Nisto, evidentemente, hai que ve las condicións para a reinterpretación da expresión *быть баклúши golpea-las ba-kluxi* ‘folgazanear’.¹⁷³

¹⁷² Na lingua literaria rusa contemporánea a palabra *баклúши* (bakluxi) carece de significado independente e úsase só neste xiro. Sen embargo, nos dialectos ten significado ‘cacho de madeira’, que se comenta máis adiante.

¹⁷³ **Nota do orixinal:** Парасунько В.С. До питання про походження виразу “байдики бити” [Parasunko V.S. Acerca da cuestión da procedencia da expresión “байдики бити”] // Наук. зап. Київського педагогічного інституту. [Notas científicas do Instituto Pedagógico de Kiev] 1963. Т.33. Рáx.106. [Байдики бити є unha equivalencia ucraína da expresión rusa *быть баклúши* (bit bakluxi)].

O autor nin sequera intenta reforzar tal interpretación con ningún material concreto, e polo tanto esta parece aínda más arbitraria.

A.Spirin tamén dubida da etimoloxía tradicional. Os seus argumentos están dirixidos contra a interpretación etnográfica de Dal: “as bakluxi non se golpean, senón que se cortan”¹⁷⁴, “este traballo esixe un gran labor físico, e non pode ser identificado coa folgazanería”, “da preparación das bakluxi nas sociedades artesanais ocupábanse os adolescentes, e ningunha nai lle vai chamar lacazán ó traballador que gaña o seu primeiro kopek”¹⁷⁵. Spirin propón dúas etimoloxías propias del: 1) *баклúша* (bakluxa) é un “instrumento musical”, parecido a unha escudela de madeira, que se golpea con baquetas de madeira; 2) *баклúша* (bakluxa) é un sinónimo da palabra *бакáлдина* (bakáldina), *коллóбина* (koldóbina) ‘charco’, e *битъ баклúши* (bit bakluxi) *golpea-las bakluxi* significa ‘golpear con paos nun charco e lanzarlle pedriñas’. O mesmo autor considera máis verosímil a segunda versión, aínda que non argumenta de ningunha maneira a súa maior probabilidade.

Igual que nos casos de

у чёрта на кули́чках
(u chorta na culích-
kagh)

*nas rozas*¹⁷⁶ do demo

‘moi lonxe’

ou *попáл как кур вó*
ши

caeu coma un galo nos
*xi*¹⁷⁷

’chegou a encontrarse
nunha situación grave
e sen saída’,

temos diante unha típica diferencia de interpretacións: catro versións que se basean nos feitos etnográficos (tres deles confirmados polos datos dialectais), entre as que a primeira se recoñece sen argumentación lingüística pola mayoría dos fraseólogos. Imos analiza-la probabilidade de cada unha das versións, partindo do principio da modelabilidade do fraseoloxismo. Durante a análise etimolóxica dos fraseoloxismos temos que enfrentarnos frecuentemente coa polisemia que inflúe esencialmente na diferenciación da paradigmática dos componentes do xiro. É precisamente a polisemia dos componentes a que atopamos cando intentamos etimoloxizar a combinación

битъ баклúши

(bit bakluxi)

golpea-las ba-
kluxi

‘folgazanear’

tanto o verbo *битъ* (bit) ‘golpear’, como o substantivo *баклúша* (bakluxa) ‘bakluxa’ teñen nos dialectos unha semántica de planos extremadamente diversos (os lexicógrafos distinguen para estes lexemas, aparte dos homónimos, ata catorce significados). Só a intersección do modelo semántico co estructural da expresión

¹⁷⁴ **Nota do orixinal:** Máis exactamente, non “cortan”, senón recortan dos retallos de madeira “a leña inútil para o asunto”.

¹⁷⁵ Kopek é a moeda rusa máis miúda. **Nota do orixinal:** Литературная газета [Periódico literario] 1969. 6 de agosto. Páx.6.

¹⁷⁶ Véxanse a páx. 28 e seguintes.

¹⁷⁷ O significado da palabra *schi* véxase na nota 168, e as interpretacións do xiro nas páxs. 343 e seguintes.

битъ баклúши (bit bakluxi) *golpea-las ba-
kluxi* ‘folgazanear’

pode axudar a descubrir cales indicios semánticos dos lexemas *битъ* (bit) ‘golpear’ e *баклúша* (bakluxa) ‘bakluxa’ fusionaron para formaren o significado figurado ‘folgazanear’.

O establecemento dun modelo semántico de formación do fraseoloxismo significa o descubrimento da productividade da motivación ‘ocuparse dunha actividade útil (aínda que non difícil); folgazanear’ que serve de base para a etimoloxía tradicional. Imos considerar desde este punto de vista as series fraseolóxicas co significado ‘folgazanear’ nalgúns linguas eslavas. Unha análise complexa permite chegar á conclusión de que a maioría das combinacións se construiron segundo tres modelos semánticos:

1. ‘Non facer absolutamente nada = folgazanear’¹⁷⁸:

ruso

*пáлец о пáлец не улáрить (не стýк-
нуть)* *non golpea-lo dedo contra o dedo
(non chocar)*

перст о перст не колонўть *non pica-lo dedo contra o dedo*

*и пáльцем не пошевелить (не по-
гнуть)* *non remover (non dobrar) nin sequera co dedo*

и пáльца не поднять *non levantar nin sequera o dedo*

пáлец в ýхе держа́ть *te-lo dedo na orella*

*пáлки (пáлка об пáлку) не перело-
мить* *non rompe-lo pao (o pao contra o
pao)*

*рукá óб руку не стýкать (не уда-
рить)* *non choca-la man contra a man (non
golpear)*

не знать, кудá сеbя́ девáть *non saber ónde colocarse*

bielorruso

ані пáлец абгарнўть *nin sequera envolve-lo dedo*

lituano

*nė piršto nepajudinti (nepakrutinti,
nepridéti)* *non mover (remover, aplicar) co dedo*

pirštu piršto nepaliesti *non toca-lo dedo co dedo*

nė pirštų nesukeisti *nin sequera trenza-los dedos entre si*

¹⁷⁸ Pódense achegar aquí os exemplos galegos correspondentes *non dar pancada; non dar unha pelotada; non pegar pan.*

letón

*ne pirksta nepakustināt
nepacelt pie darba en pirksta*

*non remover nin sequera co dedo
non aplica-lo dedo ó traballo, etc.*

Aquí mesmo tamén se poden incluír algúns fraseoloxismos substantivais, que, probablemente, procedan dos verbais:

rusos

*ни пру́ти ни ну́
ни в снóп ни в гóрстъ
ни пришéй кобы́ле хвост
ни пришéй ни пристегнý
ни прясть, ни ткать, ни вязьё вязáть
трём свинь́ям кóрму не разделить*

*nin xo nin arre¹⁷⁹
nin no feixe nin no puño
non cósa-lo rabo á femia do cabalo
nin prendas co fío nin abotoes
nin tecer nin fiar, nin ata-las partes
dos trineos
non reparti-lo alimento para tres por-
cos*

ucraínos

*ні до холодної воді
і кішпі (і коту) хвоста не зав'яже
собáці хвоста не зав'яже
ни швéць ни мнéць*

*nin á auga fría (Ларин, 1959, 33)
non lle atará o rabo nin sequera á
gata (ó gato)
non lle atará o rabo nin sequera á
cadela¹⁸⁰
nin zapateiro, nin curtidor*

polaco

nie umie i kozie ogona zawiązać

*non sabe nin sequera atarlle o rabo á
cabra,*

etc.

2. ‘Tomar unha postura na que non é posible facer nada = folgazanear’:

ruso

*лежáть на печí (на боку)
за пéчью сидéть*

*estar deitado sobre e estufa (de cos-
tado)
estar sentado detrás da estufa*

¹⁷⁹ Véxase a nota 8.

¹⁸⁰ Comp. en galego *non poder un can polo rabo* ‘non poder nada’.

(comp.: <i>запéшной гость</i> <i>hóspede, visitante</i> “ <i>de detrás da estufa</i> ” ‘folgazán’)	
сидéть на печи (у грубы)	<i>estar sentado sobre a estufa (ó carón da estufa con azulejos)</i>
сидéть за пéчью в золé	<i>estar sentado detrás da estufa na cinza</i> ¹⁸¹
на пéчке сидéл, кирпичам молáлся	<i>estaba sentado sobre a estufa, rezaba ós ladrillos</i>
сидít как гость	<i>está sentado coma un visitante</i>
сидéть поджáв (поджáвши, склáвши) рýки	<i>estar sentado coas mans dobradas (dobradas, postas)</i>
сидéТЬ сложá рýки (рýки склáвши, рýки сощапíвши)	<i>estar sentado coas mans postas (postas, enganchadas)</i>
рýчки скласть	<i>poñe-las manciñas</i>
рýки (рýчки) сложítъ	<i>poñe-las mans (manciñas)</i>
сидéТЬ рукá на́ руке	<i>estar sentado coa man sobre a man</i>
сидéТЬ богоордáцией	<i>estar sentada coma a Nai de Deus</i>
лежí на бокú да глядí за Окú	<i>está deitado de costado e mira máis alá do Oká</i>
лежáТЬ лёжкой	<i>estar deitado deitadamente</i>
лéжачью лежáТЬ	<i>estar deitado deitadamente</i>
за солнцем лежáТЬ	<i>estar deitado detrás do sol</i>
заты́лком нáволочки стираТъ	<i>lava-las almofadas coa caluga</i>
сто́ять рýки в бóки, глазá в потолó- ки	<i>estar de pé coas mans [apoiadadas] nos costados, cos ollos [dirixidos] ó teito</i>
сто́ять фéртом	<i>estar de pé como un figureiro</i>
сто́ять с разíнутым ртом (развéсив ўши)	<i>estar de pé coa boca aberta (colgando as orellas por tó dolos la- dos)</i>
ковырять в носу́	<i>escaravellar no nariz</i>
биелорусо	
на пéчцы ляжáць	<i>estar deitado sobre a estufa</i>

¹⁸¹ Comp. en galego *estar metido na cinza*, co mesmo significado.

<i>сидзéць да на нéба глядзéць</i>	<i>estar sentado e mira-lo ceo</i>
<i>ашираць бакí</i>	<i>frega-las patillas</i>
<i>сидéТЬ як капá сéна</i>	<i>estar sentado coma unha meda de monllos</i>
ucraíno	
<i>сидíТЬ як засвáтаний</i>	<i>está sentado coma unha persoa, a que se lle acaba de pedi-la man</i>
<i>сидíТЬ сíднем</i>	<i>está sentado coma un “sentadoiro”</i>
<i>посилéньки (лéжни) спрavлýти</i>	<i>celebra-los “sentadoiros” (os “deitadoiros”)</i>
<i>бокí вилéжувати</i>	<i>gardar deitados os costados</i>
polaco	
<i>ležec do góry brzuchem</i>	<i>estar deitado panza arriba,</i>
etc. Para as expresións rusas (coñecidas tamén nos dialectos)	
<i>сидéТЬ сложá рўки</i>	<i>estar sentado coas mans postas</i>
<i>е ходíТЬ рўки в брюки</i>	<i>andar coas mans nos pantalóns</i>
pódese achegar. tamén a serie de correspondencias noutras linguas ¹⁸² :	
lituano	
<i>rankos kišenése</i>	<i>as mans nos petos</i>
letón	
<i>rokas kabatās sabāzis</i>	<i>coas mans nos petos</i>
inglés	
<i>to fold one's hands</i>	<i>dobrar alguén as mans</i>
alemán	
<i>die Hände in den Schoss legen</i>	<i>poñe-las mans na barriga</i>
<i>die Hände in die Tasche stecken</i>	<i>mete-las mans no peto</i>
francés	
<i>se croiser les bras</i>	<i>cruza-los brazos</i>
<i>mettre (garder) les mains dans les po-</i>	<i>meter (gardar) as mans nos petos</i>

¹⁸² Comp. en galego *estar man sobre man coma a muller do escribán*, co mesmo significado.

ches

español

estar con las manos cruzadas

estar coas mans cruzadas

estar mano sobre mano

estar man sobre man.

3. ‘Ocuparse dunha actividade inútil e infructuosa = folgazanear’. Este modelo úsase máis activamente. Dentro del pódense distinguir varios subtipos que se diferencian pola motivación interna concreta.

1) ‘Estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’ (os sinónimos fraseolóxicos deste tipo, ordinariamente, conservan a relación semántica coa noción ‘vanilocuencia’):

точить лясы (бáлы, балáсы)

esparexe-las lerias¹⁸³

переливать из пустого в порожнее

trasfegar (un líquido) do vacío ó de-socupado

литъ вóду

bota-la auga

травить балáнду

gastar-lo potaxe feito con follas de remolacha dándollo de comer ó gando

гнуть бильдюгú

curvar-la moca

разводить балагúры (болáту)

disolve-las lerias (a esponxa)

молоть чушь

moe-lo disparate

городить вздор

cerca-las tonterías

расстёгивать рот

desabotoa-la boca

болтать (трепать, быть, щёлкать, играТЬ) языком¹⁸⁴

axitar (espadelar, golpear, castañetear, xogar) coa lingua, etc.

A motivación interna das formacións desta serie constrúese en base a principios distintos dos da sinonímica da serie ‘folgazanear’ (véxase o capítulo 1).

2) ‘Ocuparse dunha actividade que se sabe de antemán que é infructuosa’:

носить вóду решетом

leva-la auga coa peneira¹⁸⁵

толочь вóду в стúпе

machaca-la auga nun morteiro

искать вчерашний день

busca-lo día de onte

¹⁸³ Véxase o párrafo 1.2.5, onde este xiro se estuda detalladamente.

¹⁸⁴ Comp.: os verbos *болтать* ‘axitar’ e *трепать* ‘espadelar’ poden te-lo significado ‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’ utilizándose sen complemento *языком* ‘coa lingua’.

¹⁸⁵ Véxase os xiros sinonímicos galegos na nota 79; comp. tamén outros nos que se usa a imaxe da auga: *escribir na auga; fazer unha raia na auga para que non se desfaga* ‘facer algo inútil, en balde’.

гонять вётер (comp.: ветрогóн ‘folgazán, persoas lixeira, inconsiderada’)

коптить нéбо

считáть ворóн

ловить гáлок

гонять собáк

levar (facer correr) ó vento

afuma-lo CEO

conta-los corvos

caza-las choias

perseguí-los cans.

Nos dialectos rusos tales formacións son exclusivamente diversas pola súa motivación:

из пескú верёвки вить

trenza-las cordas da area

вить верёвочки

trenza-las cordiñas

(comp.: ucraino з пíскú мотузкí сúче

trenza-las cordas da area)

в проходнóм ряду́ вётром (пýлью)
торгует

está vendendo o vento (o po) na fileira de paso¹⁸⁶

вертеть волá

facerlle da-la volta ó boi

из прáвого кармáна в лéвый (из
мешкá в мешóк) пересыпать

*trasfegar (un árido) do peto dereito ó
esquierdo (dun saco a outro)*

трубить (дуть) в кулáк

trompetear (soprar) co ruño

аб углý бьют

golpean as esquinas

в лáпоть звонить

toca-lo lápot¹⁸⁷

из лéсу в лес возить дровá (водить
медвéдя)

leva-la leña dun bosque a outro bosque

нóги сушиТЬ

seca-las pernas

на оглóблю глядеть

mirar para a cabezalla

пень колотить (да) день проводить

golpea-la torada (e) pasa-lo día

пépel пересыпать

trasfega-la cinza

сáжу колпакóм мéряТЬ

medi-lo feluxe coa campá

мешкóм свет носить

leva-la luz nun saco

решетóм (пихтярём) сóлница ловить

*caza-lo sol coa peneira (co mazo
grande de morteiro)*

¹⁸⁶ Fileira de paso no mercado ruso é, do mesmo xeito que en Galicia, un renque en que se poñen as vendedoras que non teñen un posto de venda estable e construído, e por onde pasa a xente.

¹⁸⁷ Véxase a nota 48. Comp. coa combinación libre в кóлокол звонить тоска-ла кампá.

<i>вертеть солнышко</i>	<i>facer xira-lo sol</i>
<i>полоть снег на росстани</i>	<i>desherba-la neve na rosstan¹⁸⁸</i>
<i>на собáк (на собáке) сéно косыть</i>	<i>segárille-la herba seca ós cans (no can)</i>
<i>на собáках шерсть бить</i>	<i>golpea-lo pelo nos cans¹⁸⁹</i>
<i>на собáк лáять</i>	<i>ladrarlle ós cans</i>
<i>чёрных собáк (чёрных кобелéй) на- бело перемыывать</i>	<i>lava-las cadelas negras (os cans negros) ata que cheguen a ser brancas (os)</i>
<i>шмелéй слúшать</i>	<i>escoita-los abellóns</i>
<i>пáрить ю́ща.</i>	<i>estofa-los ovos</i>
e semellantes. Comp. tamén:	
bielorruso	
<i>абíраць вутлы́</i>	<i>limpa-los rincóns</i>
<i>грэць зўбы</i>	<i>quenta-los dentes</i>
<i>вятрý ганáць</i>	<i>persegui-los ventos</i>
ucraíno	
<i>тovктí вóду в стýпи</i>	<i>machaca-la auga nun morteiro</i>
<i>ловítí ві́тров</i>	<i>caza-los ventos</i>
<i>шукáти ві́тра в пólю</i>	<i>busca-lo vento no campo</i>
<i>горобцíв (ворóн, грáків, гав) лíчити</i>	<i>conta-los gorrións (os corvos, as grallas)</i>
<i>горобцáм ду́ли давáти</i>	<i>da-las figas¹⁹⁰ ós gorrións</i>
<i>тýрів ганáти</i>	<i>persegui-los uros</i>
<i>хáньки м'яти</i>	<i>abranda-las cabazas</i>
polaco	
<i>podpierać ściany (piec)</i>	<i>apoia-las paredes (a estufa)</i>

¹⁸⁸ No inverno os ríos do Norte de Rusia adoitan estar cobertos con neve e xeo, no que se fan buratos para pescar. *Rosstan* é o lugar do río onde están feitos unha serie de buratos.

¹⁸⁹ Comp. en galego: *contarlle os pelos a un can* ‘facer algo inútil, en balde’.

¹⁹⁰ Véxase a nota 115.

<i>chodzić na wagary</i>	<i>ir á ausencia inxustificada no colexio (un alumno)¹⁹¹</i>
<i>obijać (szlifować) bruки</i>	<i>derribar a golpes os pavimentos</i>
<i>rzeszotem (sitem) wodę mierzyć</i>	<i>medi-la auga coa peneira (coa criba)</i>
checo	
<i>sníh v peci sušiti</i>	<i>seca-la neve na estufa</i>
<i>chytat hejly</i>	<i>caza-lo bicotorto</i>
<i>lapat stín</i>	<i>caza-la sombra</i>
<i>honit vítr</i>	<i>persegui-lo vento</i>
<i>šít kouty v hromadu</i>	<i>coloca-las redes no abismo</i>
<i>stříleti panu bohu do oken</i>	<i>disparar ás ventás do Deus o Señor</i>
serbio/croata	
<i>брóјати звéзде (на нéбу)</i>	<i>conta-las estrelas (no ceo)</i>
<i>кráсти бóгу дáне</i>	<i>rouba-los días divinos</i>
<i>лýлу пýти, у тámбуру бýти</i>	<i>chupa-la pipa, toca-lo pandeiro</i>
letón	
<i>varnas dzenáť</i>	<i>persegui-los corvos</i>
<i>mušas skaitiť</i>	<i>conta-las moscas</i>
lituano	
<i>spiáudyti ir gáudyti</i>	<i>cuspir e coller</i>
inglés	
<i>to beat the air</i>	<i>golpea-lo aire</i>
<i>to beat the wind</i>	<i>golpea-lo vento</i>
e semellantes.	
3) ‘Vagar, andar sen ocupación’:	
ruso	
<i>слоняться из углa в угол</i>	<i>vagar dun rincón a outro rincón</i>
<i>слоны́ слонять</i>	<i>vaga-las vagancias</i>

¹⁹¹ Aplícase non necesariamente ós alumnos de colexio. Comp. un caso inverso: en Galicia *ser día de escola* significa para os traballadores manuais ‘ser día laborable’.

е слоны́ прода́вать	<i>vende-las vagancias</i>
граны́ть мостову́ю	<i>talla-lo pavimento</i>
состоя́ть в комите́те по утáптыванию мостово́й	<i>ser membro do comité do apisonamento de pavimento</i>
шáты прода́вать	<i>vende-las vagancias</i>
болта́ться по заугóльям	<i>vagar polos agochos</i>
шатáться по лы́там	<i>vagar polas vagancias</i>
исраíно	
походéнькí (швéнди) спрavляти	<i>celebra-las vagancias</i>
тинáться з кутка́ в кутóк	<i>vagar dun rincón a outro rincón</i>
letón	
slamstíties ka slamstam	<i>vagar coma un vago</i>
gar pakškiem slaistíties	<i>andar virando as esquinas das casas.</i>
4) ‘Хогар а un xogo, divertirse’:	
ruso	
игráть в бирю́льки	<i>xogar ós biriulqui¹⁹²</i>
гонáть мяч	<i>persegui-la pelota</i>
в перебóрочку игráть	<i>xogar á perebórochka¹⁹³</i>
шары́ валáть да к стенé прислоня́ть	<i>face-las bólás rodar e arrima-las contra a parede</i>
inglés	
to twiddle one’s thumbs	<i>xirar alguén os seus polgares</i>
alemán	
die Daumen drehen	<i>xira-los polgares</i>
francés	
tourner ses pouces	<i>xira-los seus polgares</i>
e semellantes.	

¹⁹² *Biriulqui* son os paociños pequenos que se utilizan nun xogo de nenos, co mesmo nome.

¹⁹³ *Перебóроchka* (*perebórochka*) é un substantivo derivado do verbo *перебирать* (*perebirát*) que, acompañado polo complemento indirecto *большими пальцами* ‘cos polgares’, ten o significado ‘facer xira-los polgares un ó redor do outro’.

Naturalmente, cómpre ter en conta a relatividade da xeneralización semántica destes modelos (cada un deles podería dividirse en subgrupos más miúdos), a relatividade das mesmas formulacións dos modelos e a súa estreita correlación que obstaculiza a diferenciación rigorosa. Non obstante, incluso este ensaio semántico-tipolóxico da serie fraseolóxica co significado ‘folgazanear’, lonxe de ser completo, amosa a inconsistencia do modelo “ocuparse da actividade productiva útil (aínda que non difícil) = folgazanear”, no que se constrúe a etimoloxía tradicional da expresión

<i>быть баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’.
---------------------	---------------	---------------------------------	----------------

Cómpre buscarlle outra explicación á súa motivación primitiva, que correspondería ós modelos semánticos mencionados. A ampla polisemia dos componentes desta unidade fraseolóxica nas falas populares admite a busca de tal motivación. O mesmo tempo a polisemia non exclúe a posibilidade de varias hipóteses etimolóxicas, tamén nos marcos dos modelos semánticos xa descubertos. En principio, ámbalas dúas hipóteses de Spirin satisfán o modelo 3 (ocuparse dunha actividade inútil e infructuosa = folgazanear): a interpretación da palabra *баклúши* (bakluxi) como instrumento musical podería corresponder ó subtipo 4 deste modelo (xogar a un xogo, divertirse = folgazanear), e a interpretación da palabra *баклúши* (bakluxi) como ‘charco’ non contradí o subtipo 2 (ocuparse dunha actividade infructuosa = folgazanear). Consecuentemente, o descubrimento dos modelos semánticos regulares da formación da serie fraseolóxica dada só fixo máis estreito o círculo dos posibles significados dos componentes que son útiles para a revelación da motivación inicial da combinación

<i>быть баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’,
---------------------	---------------	---------------------------------	----------------

pero non excluí a posibilidade da existencia das súas distintas interpretacións etimolóxicas. É necesario un indicio que faría mínima a selección destes significados.

Tal indicio é a combinabilidade dos componentes *быть* (bit) ‘golpear’ e *баклúши* (bakluxi) ‘bakluxi’ nas falas rusas, que corresponde ó modelo sintáctico formal do fraseoloxismo. A aproximación formal-sintáctica obríganos a nega-la primeira etimoloxía de Spirin. O verbo *быть* (bit) ‘golpear’ nas combinacións con designacións dos instrumentos musicais de percusión úsase coa preposición *в*¹⁹⁴ (*быть в барабáны, в колоколá* ‘toca-los tambores, as campás’); e ninguna destas combinacións ten o significado ‘folgazanear’. Á parte diso, o significado ‘instrumento de percusión’ para o lexema *баклúша* (bakluxa) está limitado na súa área xeográfica en tal medida, que nos vemos obrigados a nega-la hipótese de Spirin.

É moi pouco habitual tamén a relación sintáctica do verbo *быть* (bit) ‘golpear’ coas palabras que significan ‘charco’. (Tolstói, que describiu detalladamente a terminoloxía xeográfica deste xénero, non presenta ningún caso dunha combinabilidade semellante

¹⁹⁴ *B* é unha das preposicións polisémicas; o seu significado básico é ‘en, dentro de’, que equivale a *en* en galego, aínda que nestes exemplos en galego se omita a preposición.

(Толстой, 1969: 212-240)). O modelo sintáctico esperado, con toda probabilidade, tería que ser do tipo

<i>бить <u>по</u> баклúше /<u>по</u> колдóбине, <u>по</u> лúже, <u>по</u> калúже, <u>по</u> мако-tértii/ пálками</i>	(bit <u>po</u> baklux <u>e</u> ...) [polo charco] cos paos'.
--	---

Á parte diso, no fondo da motivación interna dos fraseoloxismos do tipo

<i>толóchъ вódу в стúpe</i>	<i>machaca-la auga nun morteiro</i>
<i>искáть вчéráшний день</i>	<i>busca-lo día de onte</i>
<i>считáть ворóн</i>	<i>conta-los corvos</i>

(modelo 3), a forma interna reconstruída por Spirin “golpear nos charcos” parece ser moi artificial, e as fontes dialectais non a confírmnan.

A busca dunha motivación semantica e sintacticamente xustificada do fraseoloxismo *бить баклúши* (bit bakluxi) *golpea-las bakluxi* leva á interpretación do compoñente *баклúша* (bakluxa) como ‘un cacho de madeira para o xogo dos gorodkí, riughi ou baki¹⁹⁵’. Tal significado ‘un paño redondo de choupo tremedor, coa gordura dun verxok¹⁹⁶ e coa lonxitude de 6-7 verxoks, para o xogo de babki sobre o xeo’ fíxase nas falas de Tobolsk¹⁹⁷. É un desenvolvemento natural do significado do lexema *баклúша* (bakluxa) máis activo e máis amplamente estendido nas falas rusas ‘cacho de madeira, pao, forma de madeira preparada para levar a cabo un traballo’. *Баклúша* (bakluxa) como termo do xogo dos gorodkí (riughi, babki e semellantes) foi, como podemos observar, amplamente coñecido nos dialectos. Así o indican as formas diminutivas da palabra: (montes do Ural) *баклúшка* e *баклáшка*¹⁹⁸, (rexión de Perm) *баклúшка* ‘cachiño de madeira para o xogo de gorodkí’; (rexión de Vólogda) *бакулáнон* ‘cachiño de madeira, piariño, pequeno recorte de madeira’.

É interesante que nos contos populares rusos se atopa a combinación *игráть в баклúши* (igrat v bakluxi) ‘xogar ás bakluxi’, que espella a motivación directa da futura ligazón fraseolóxica. Como podemos observar, na calidade de reflexo de tal motivación directa,

¹⁹⁵ *Gorodkí, riughi e babki* son nomes de xogos populares rusos e tamén dos seus trebellos, que consisten en sacar, mediante golpes, os cachos de madeira ou as tabas e as pelotas de madeira, de ósos, de metal, de distintos tipos, dun *kon* (dun *górod* [comp.: *gorodkí*, o nome do xogo xa mencionado], dun foxo e semellantes. Unha equivalencia aproximada galega (e non só galega: véxase R.Pérez y Verdes, X.A.Tabernero Balsa. *Xogos populares en Galicia*, Santiago de Compostela, Edicións Lea, 1997, pax.263) é o xogo das tabas.

¹⁹⁶ *Verxok* e unha antiga medida rusa de lonxitude, que equivale aproximadamente a 4,4 centímetros.

¹⁹⁷ **Nota do orixinal:** Cómpre mencionar que neste xogo a bakluxa serve de paleta, coa que golpean a babka (singular de babki). Non obstante, sábese que en semellantes xogos o que derruba e o que se derriba a miúdo intercambianse de lugar. Comp. respecto a iso (falas rusas na república autónoma de Mordovia) *баклúши* (bakluxi) - ‘feixes atados de líber de tileiro’ e pelotas de líber de tileiro, que antes se usaban a miúdo nos xogos aldeáns.

¹⁹⁸ **Nota do orixinal:** Comp. o contexto:

Робята баклáшками играют весь день ‘Os nenos xogan todo o día coas baklaxiñas’.

nalgunhas variantes dialectais do fraseoloxismo

<i>битъ баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’
---------------------	---------------	---------------------------------	---------------

conservouse precisamente a combinación coa preposición *в*¹⁹⁹:

(rexión de Pskov)	<i>в баклúши</i> <i>битъ</i>	(<i>в</i> bakluxi bit)	<i>golpear <u>a</u> las bakluxi.</i>
-------------------	---	-------------------------	--

É característica tamén a serie de variantes coas distintas modificacíons do verbo *битъ* (bit) ‘golpear’:

(rexión de Gorkii)	<i>баклúшки <u>обивáть</u></i>	<i>golpear desgastando as bakluxiñas</i>
(rexíóns de Riazán, de Vorónej)	<i>баклúши <u>обивáть</u></i>	<i>golpear desgastando as bakluxi</i>
(rexión do Don)	<i>сбивáть баклúши</i>	<i>derribar a golpes as bakluxi</i>
(rexión de Vorónej)	<i>баклúши <u>околáчивать</u> (<u>обивáть</u>)</i>	<i>golpear desgastando as bakluxi</i>
(rexión de Arghán-guelsk)	<i>битъ (<u>околáчивать;</u> <u>сбивáть,</u> <u>шибáть,</u> <u>шибáть</u>) баклúши</i>	<i>golpear (golpear des- gastando; derribar a golpes) as bakluxi</i>
(rexión de Omsk)	<i>проколотить баклúши</i>	<i>pasa-lo tempo gol- peando as bakluxi</i>
	<i>сбивáть (<u>пробить</u>) баклúши</i>	<i>derribar a golpes (pa- sa-lo tempo golpean- do) as bakluxi</i>
(rexíóns de Iaroslavl, de Pskov)	<i>обивáть (<u>сбивáть</u>) баклúши</i>	<i>golpear desgastando (derribar a golpes) as bakluxi.</i>

Habitualmente os dialectólogos atribúen estas expresións como variantes do xiro

<i>битъ баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’.
---------------------	---------------	---------------------------------	----------------

Sen embargo, isto é un reflexo particular da motivación *lúdica*, é dicir, relacionada con xogos, na que se basea o significado figurado do xiro. Efectivamente, ningunha das variantes mencionadas pode ser explicada pola tradicional motivación “producciónista” do fraseoloxismo *битъ баклúши* (bit bakluxi), onde o verbo *битъ* (bit) ten que significar ‘recorta-lo sámago dos cachos de madeira’. Estas testemuñan de maneira evidente a ac-

¹⁹⁹ Véxase a nota 194. Neste caso concreto *в* equivale á preposición galega *a*.

ción de derribar a golpes as bakluxi-gorodkí.

Desta maneira, a motivación inicial proposta da expresión *быть баклужи* (bit bakluxi) é ‘derribar a golpes os cachos de madeira ou as tabas; xogar ós gorodkí, riughi, babki’. Semanticamente é satisfactoria para o subtipo 4 do modelo 3 da nosa serie fraseolóxica. É necesaria, sen embargo, unha argumentación máis detallada, tanto no plano sintáctico, como no plano semántico.

O modelo sintáctico “*быть ‘голпear’ + gorodkí, riughi, babki , bólás*” confírmase pola gran cantidade do material dialectal. Son extremadamente diversos os nomes dos xogos, que consisten en sacar, mediante golpes, os cachos de madeira ou as tabas e as pelotas de madeira, de ósos, de metal, de tipos distintos, dun “*kon*” (dun “**гóрод**” [comp.: **gorodkí**, o nome do xogo xa mencionado], dun foxo e semellantes). Para nós é importante que a gran maioría deles se combine cos verbos *быть ‘голпear’*, *сшиба́ть ‘derribar a golpes’*, *вышиба́ть ‘sacar a golpes’* e semellantes. Isto é natural, xa que o proceso que se expresa mediante estes verbos é a condición imprescindible do xogo. Non é casual que moitos deles, por exemplo, *батáлки* (*ботáлки*), *лápки* (*алápки, олápки*), *битóк*, *битовúха*, *бóйки*, *клéпни*, *клéпúшки*, *шибáлка*, *шабала* e semellantes, segundo parece, estean derivados precisamente dos verbos coa semántica *percutiente*. A combinación tautolóxica

(rexión de Pskov)	<i>bóйку быть</i>	<i>golpea- lo golpeo</i>	‘xogar ó chij’ ²⁰⁰
-------------------	-------------------	--------------------------	-------------------------------

é un testemuño moi expresivo da actividade do verbo *бить* ‘golpear’ na terminoloxía dos xogos.

A transición dende a descripción do proceso do xogo dos gorodkí ou babki ata a designación simbólica da folgazanería é característica da semántica da serie fraseolóxica que vimos considerando. Tendo en conta o amplo uso do fraseoloxismo

битъ баклүши (bit bakluxi) *golpea-las ba-kluxi* ‘folgazanear’

e a popularidade do xogo que serve de base para a súa motivación, pódese supoñer a existencia dun modelo máis concreto na fala coloquial: “derribar a golpes os gorodki, riughi, babki = folgazanear”. Así, nas falas do Sviaga fíxase o seguinte contexto para a palabra *блудня* ‘vago’:

Блúдна ты ёзакой, чем книжку читать, он городкі строит ‘Que yago es, en vez de le-lo libro, estás montando os gorodkí.

Non é menos evidente a connotación negativa co significado de ‘folgazanear’ tamén para os seguintes contextos cos termos de xogos:

ruso

цéльный день игрáл в шелугý (шалу-гý)

‘o día enteiro xogaba á pelota (de madeira ou de líber de tileiro)’

²⁰⁰ Chij é o nome dun xogo máis deste tipo do que estamos a falar.

<i>рюхи в брюхе будут играть</i>	‘xogarán os riughi dentro da barriga’
<i>(у него) альчики на уме</i>	‘(ten) as álchiki ²⁰¹ na súa mente’
<i>книгами не лодыгами играть</i>	‘cos libros - non xogar coas lodigi ²⁰² ,
<i>в книги не в чурки</i>	‘(xogar) ós libros - non é ós cachos de madeira’

ucraíno

шо за робота - шахи та маки

‘Que traballo é este - xaques e maces’ (é unha substitución aconsonantada da palabra *mates*, do axe-drez)

ruso

Он все кубцы волит, кубари гоняет

‘El ainda leva as buxainas, persegue os bailaretes’

(comp.: *кубáрить* ‘pasa-lo tempo con cousas sen importancia, facer tonterías’)

Не учила меня мать ни ткать, ни прядь, а учила меня мать шемелой играть

‘A miña nai non me ensinaba nin a fiar nin a tecer, senón que me ensinaba a xogar á xemelá²⁰³.’

Comp. tamén unha serie de fraseoloxismos dialectais, en que o significado ‘folgazanear’ se descifra só dunha maneira, precisamente coa motivación *lúdica*:

(rexión de NÓVgorod)	<i>играть в козны</i>	<i>xogar ós ósos</i>	‘pasa-lo tempo ociosamente’
(rexión de Gorki)	<i>шары катать</i>	<i>roda-las bolas</i>	‘pasa-lo tempo ociosamente’
(rexión de Perm)	<i>шары катать</i>	<i>roda-las bolas</i>	‘ocuparse dun traballo desmiseradamente fácil’
(rexión de NÓVgorod)	<i>турять колобки</i>	<i>empuxa-las bolas</i>	‘pasa-lo tempo ociosamente’

²⁰¹ Álchiki é unha especie de tabas feitas de ósos.

²⁰² Lodigi son ósos maleolares que se utilizan no xogo das tabas.

²⁰³ Xemelá é un xogo de Nadal de nenos e de rapazas novas, en que se disputa unha carreira a créquenas. **Nota do orixinal:** Comp.

шемелу бить *golpea-la xemelá* ‘folgazanear’; ‘axitarse sen moito resultado’.

popular (século XVIII)	<i>кубáрить</i> <i>ку́- барей</i>	<i>facer</i> <i>xira-la buxaina</i>	'folgazanear'.
------------------------	---------------------------------------	---	----------------

Un argumento importante en favor da hipótese etimolóxica proposta é a presencia nos dialectos rusos de multitud de combinacións coa estrutura sintáctica e semántica que corresponde completamente ó modelo “derribar a golpes os gorodkí, as babki , as bólás = folgazanear”. Nas falas da rexión de Barnaúl fixase o fraseoloxismo

<i>бáбки спиба́ть</i>	<i>derribar a golpes ás babki</i>	'vivir de ganancias miúdas';
-----------------------	---------------------------------------	---------------------------------

o contexto amosa a proximidade desta expresión co significado de ‘folgazanear’:

<i>Любите́ль бáбки спиба́ть, рабо́тать- то неохóта</i>	'É un aficionado a <u>derribar a golpes</u> <u>as babki</u> , xa que non ten ganas de traballar'.
--	---

Atopamos unha analogía para esta combinación nas falas da rexión de Pskov:

<i>шáшки спиба́ть</i>	<i>derribar a golpes ós xaxki</i>	'ocuparse dunha tarefa fácil, escapar do tra- ballo difícil'.
-----------------------	---------------------------------------	---

O significado ‘babka para o xogo’ para a palabra *шáшка* nas falas rusas é amplamente coñecido.²⁰⁴ Precisamente co significado ‘non facer nada, folgazanear’ coñécense nas falas bielorrusas e ucraínas as combinacións

<i>бáль (абиа́ль) бáбки</i>	<i>golpea-las tabas</i>
<i>е бáбки зби́вáти</i>	<i>derribar a golpes as tabas.</i>

Segundo parece, desta terminoloxía de xogos derívanse, tamén fraseoloxismos dialectais, tales como

(rexión do Don)	<i>сбиба́ть</i> <i>ши- бáлки</i>	<i>derribar a gol- pes as pas</i>	'folgazanear'
	<i>битъ шабалу́</i> (шебалу́, шо- балы́) (bit ха- balú (xebalú, xobali)) ²⁰⁵	<i>golpea-lo paño (a paleta, a pelota de te- cido)</i>	'folgazanear'
	<i>шабало́ бить</i>	<i>golpea-lo mazo</i>	'folgazanear'
(rexión de Gor- kii)	<i>шабалы́ оби- вáть</i>	<i>golpear des- gastando as xabalí</i>	'folgazanear, vagar sen ocupación al-

²⁰⁴ Na lingua literaria esta palabra ten o significado ‘peón do xogo das damas’.

²⁰⁵ **Nota do orixinal:** Comp. no Diccionario de Dal (Даль, 1955): шибалка (*xibalka*) ‘taba, paleta’.

(autonomía de Karelia)	<i>шамéлу сбить</i>	<i>derribar a golpes o cacho de madeira</i>	‘facer algo en van’
(rexión do Terek, do norte de Rusia)	<i>шаболдый бить</i>	<i>golpea-los paos</i>	‘folgazanear’
	<i>битъ таболу́</i> (bit tabolú)	<i>golpea-lo peón do xogo das damas</i> ²⁰⁶	‘folgazanear, vagar sen ocupación algunha’.

Comp.: *тавлéя (тovлéй)* (*tavléia (tovléi)*) ‘xogo das damas’ (o paralelismo dos significados ‘peón do xogo das damas’ = ‘taba’);

(rexión de Pskov)	<i>битъ сачкá</i>	<i>golpea-lo sa-chok</i> (=tabi-ña)	‘folgazanear’,
-------------------	-------------------	-------------------------------------	----------------

vinculado estreitamente co *сак (cáka)* ‘taba’ e a palabra popular *сачковать* ‘folgazanear’;

(rexión de Omsk)	<i>шишки бить</i> (<i>сбивáть</i>)	<i>golpea-las xixki</i>	‘folgazanear’,
------------------	---	-------------------------	----------------

que posiblemente, se temos en conta a actividade do modelo *lúdico*, sexa derivado de *шишка* ‘peón do xogo das damas, taba, kozna, lodijka de xogo’. Todas estas combinacíons, como vemos, significan ‘folgazanear’ e ó mesmo tempo conservan unha relación estreita coa terminoloxía do xogo de babki .

O verbo *бить* ‘golpear’ combínase activamente cos termos do xogo de bolas (outros nomes deste xogo: *ка́сло*, *дúчки*, etc.); sendo a bolla substituída frecuentemente por unha torada, un cacho de madeira. Deste xogo derívanse as expresións

(rexión de Smolensk)	<i>битъ гúлы</i>	<i>golpea-los gu-li</i> ²⁰⁷	‘folgazanear’
(autonomía de Karelia)	<i>блéйки бить</i> (bleiki bit)	<i>golpea-las bleiki</i> (=go-rodki) ²⁰⁸	‘folgazanear’.

²⁰⁶ A palabra *таболá* (*tabolá*) procede etimoloxicamente da palabra latina *tabula* e primitivamente significaba ‘táboa de xadrez ou do xogo das damas’ (así como a palabra do ruso antigo, que se atopa tamén no presente na fala dialectal, *тавлéя* (*tavléia*), adquirindo despois na fala dialectal, mediante metonimia, outro significado: ‘peón do xogo das damas’. Comp. tamén o verbo dialectal *табалáжитъ* (*tabalájít*) ‘vagar sen ningún obxectivo’.

²⁰⁷ *Guli* son pequenas bolas para o xogo correspondente.

²⁰⁸ Véxase a nota 195.

Delas, probablemente, proveñan tamén outras combinacións:

(rexión do Don)	<i>бéньки</i> <i>битъ</i>	(beñki bit)	<i>golpea-las</i> <i>beñki</i>	‘folgazanear’,
--------------------	------------------------------	----------------	-----------------------------------	----------------

que pode ser relacionado, por unha banda, co termo *lúdico* (rexión de Vólogda) *бéñить* (béñit) ‘golpear ó xogador coa pelota’ e, por outra, coa palabra *бéнька* (beñka) que denomina os obxectos redondos (por exemplo, (rexión do Don) *бéньки* ‘ollos’);

(rexión de Smolensk)	<i>бóнки</i> <i>битъ</i>	<i>golpea-las</i> <i>bonki</i> ²⁰⁹	‘folgazanear’
-------------------------	--------------------------	--	---------------

inclúe o substantivo da mesma raíz (comp.:

ucraíno

<i>бóмки</i> <i>бýти</i>	<i>golpea-las bomki</i>	‘folgazanear’
--------------------------	-------------------------	---------------

polaco

<i>bić bąki</i>	<i>golpea-las baki</i>	‘folgazanear’).
-----------------	------------------------	-----------------

Cos xogos tamén están relacionados, segundo parece, os fraseoloxismos

(rexións de Ria- zán e de Ar- ghánguelsk)	<i>бáлды</i> <i>битъ</i>	<i>golpea-las baldi</i>	‘folgazanear’
---	--------------------------	-------------------------	---------------

(rexión de Smo- lensk)	<i>бóлды</i> <i>битъ</i>	<i>golpea-las boldi</i>	‘folgazanear’,
---------------------------	--------------------------	-------------------------	----------------

a forma interna destes revélase se temos presente tanto o significado principal da palabra *бáлда* (balda) ‘pao, moca’, coma o significado derivado da palabra (rexión de Cheliábinsk) *балóдка* (balodka) ‘pao que ten unha lonxitude de ata 75 cm, co que derriban a boliña no xogo do balodki (especie de xogo de gorodki)’; comp.: *балдítъ* (baldit) ‘folgazanear’. Aproximadamente desta mesma maneira revélase o sentido interno doutros dialectalismos construídos segundo este modelo, por exemplo,

(rexión de Smolensk)	<i>бýзы</i> (<i>бýзки</i>) <i>битъ</i>	<i>golpea-las bizi</i> (<i>bízki</i>) ²¹⁰	‘folgazanear’
	<i>битъ бóхлонки</i>	<i>golpea-las bó- ghlonki</i> ²¹¹	‘folgazanear’
	<i>брýнки</i> <i>битъ</i>	<i>golpea-las brinki</i>	‘folgazanear’

²⁰⁹ A palabra rusa *bonki* e as que van máis adiante, a ucraína *bomki* e a polaca *bąki*, significan ‘bolas do xogo correspondente’.

²¹⁰ *Bizi* é un aneliño ou unha boliña que se derriba coa paleta no xogo correspondente; *bízki* é o diminutivo de *bizi*.

²¹¹ *Bóghlonki*, e algunas palabras que seguen na lista máis en diante *brinki*, *báidaki*, *báidiki*, *baidiukí*, *penki* son cachiños de madeira para os xogos correspondentes.

(rexión do Kubán)	<i>бáйдаки</i> (<i>бáй-дыки</i>) <i>быть</i>	<i>golpea-las báidaki</i> (<i>báidiki</i>)	‘folgazanear’
(rexión de Kursk)	<i>байдюкí</i> <i>быть</i> (<i>сбивáть</i>)	<i>golpear</i> (<i>de-rrivar a golpes</i>) <i>os bai-diukí</i>	‘folgazanear’
	<i>бáнды</i> <i>быть</i>	<i>golpea-las bandi</i> ²¹²	‘folgazanear’
(rexión de Perm)	<i>колáски</i> <i>быть</i>	<i>golpea-las koliaski</i>	‘folgazanear’
(rexión do Don)	<i>сбивáть</i> <i>пенькí</i>	<i>derribar a golpes</i> <i>os penkí</i>	
(rexión do Kubán)	<i>шáбóлды</i> <i>быть</i> (<i>обивáть,</i> <i>сбивáть</i>)	<i>golpear</i> (<i>golpear desgas-tando, derri-bar a golpes</i>) <i>as xábóldi</i> ²¹³	‘folgazanear’
(rexión do Don)	<i>обивáть</i> <i>шиши-ки</i>	<i>golpear</i> <i>des-gastando</i> <i>as xixki</i> ²¹⁴	‘folgazanear’.

A actividade do modelo semántico-sintáctico concreto “derribar a golpes os cachos de madeira, babki , bolas = folgazanear” podería ser confirmada polo material fraseolóxico doutras linguas eslavas: bielorruso *бібікі быць*; ucraíno *бáйдики* (*бáйди, баглаі, бóмки, гáндри*) *быти*; ucraíno dialectal *бýти блýнди*; breñki (*гóбы, бúрла, квóчки, фíглі, коўтю*) *быти*; iñshtráigtis (*ростóпки*) *быти e semellantes*; polaco *bić* (*zbijać*) *baki; bruki* *zbijać* (*obijać*); alto lusaciano *klinki bić*, *klinčki bić* e semellantes. Comp. tamén as locucións idiomáticas lituanas con estructura próxima e con significado común ‘folgazanear’: *dinderj* (*dindas, paibaraq, pimparus*) *mušti golpear* (*derribar*) *obxectos miúdos* ou mol-dávo a *бáте цúрка*; *a бáте пárka* ‘xogar ó chíjik’ e ‘folgazanear’.

Como vemos, a motivación inicial suposta do fraseoloxismo *быть* *баклúши* (*bit bakluxi*) ‘xogar ós gorodkí ou babki ’ corresponde ós modelos sintácticos e semánticos xerais da serie fraseolóxica que describimos.

Por suposto, non cómpre absolutiza-la actividade do modelo *lúdico* na formación dos fraseoloxismos dados. A ampla influencia mutua dos fraseoloxismos populares puido alterar considerablemente a motivación inicial dun ou doutro membro desta expresión e

²¹² *Bandí* e a palabra que segue a continuación na tabla *koliaski* son boliñas, pezas redondas dos xogos correspondentes.

²¹³ *Xábóldi* son pas que se utilizan nos xogos correspondentes.

²¹⁴ *Xixki* aquí significan ‘tabas que se derriban no xogo das tabas’.

aportarlle carácter individual. Tales transformacións populares-etimolóxicas do modelo dado son, por exemplo:

1. (rexión de Kursk)	(liagúxek bit)	<i>golpea-las ras</i>	'ter un modo de vivir ocioso, lacazanear',
<i>лягúшек бить</i>			

que procede, segundo parece, da combinación

bit' <i>баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba-kluxi</i>	'folgazanear';
---------------------	---------------	----------------------------	----------------

2. (rexión de Smolensk)	(gúltiki spravliát)	<i>celebra-los pantalóns</i>	'ter un modo de vivir ocioso, lacazanear'
<i>гúльтики справліять</i>			

que é unha probable transformación de

(rexión de Smolensk)	(guli bit)	<i>golpea-los gu-</i> ²¹⁵	'folgazanear';
<i>гúлы бить</i>			

3. (rexión de Krasnodar)	(bit gaiduki)	<i>golpea-los co-</i> ²¹⁶	'folgazanear'
<i>битъ гайдуки</i>			

en vez de

bit' <i>байдуки</i> (<i>байдики</i>)	(bit baiduki (baidiki))	<i>golpea-los bái-duki</i> (<i>báidiki</i>) ²¹⁷	'folgazanear';
---	----------------------------	---	----------------

4. (rexión do Don)	(kítuxki sbivat)	<i>derriba-las candeas</i>	'folgazanear',
<i>китуши-ки сбива́ть</i>			

que se relacionan con *китушки* (*kítuxki*) 'candeas no salgueiro', aínda que pode derivar de *китки* (*kitki*) 'tabas' (comp. nas falas da rexión de Pskov). A alteración do modelo que describimos, posiblemente, se revelou durante a formación de combinacións dialec-

²¹⁵ Véxase a nota 207.

²¹⁶ *Бить гайдуки* é unha extensión perifrásica do verbo *гайдукатъ* 'correr polo patio sen ningún obxectivo'.

²¹⁷ *Báiduki* (*báidiki*) son cachiños de madeira para o xogo de gorodkí.

tais, tales como

(rexión de Vó-	<i>брұнъки сби-</i>	<i>derribar a gol-</i>	‘folgazanear’
rónej)	<i>вáть</i>	<i>pes as espi-</i>	
		<i>guiñas</i>	
(rexión de	<i>вóзгри бить</i>	<i>golpea-los mo-</i>	‘folgazanear’
Pskov)		<i>cos</i>	
(rexión de	<i>балуй (балуёв)</i>	<i>golpea-los tra-</i>	‘folgazanear’
Smolensk)	<i>бить</i>	<i>vesos</i>	
	<i>белендрýсы</i>	<i>golpea-las le-</i>	‘folgazanear’.
	<i>битъ</i>	<i>rias</i>	

Esixe unha consideración especial tamén toda unha serie de unidades fraseolóxicas do tipo: ruso dialectal *лáнды (лы́нды) бить; бить бáнды (брýнды); бить шлёнды (шльнды, блы́нды); лыни (лы́нды, слóны) бить; bielorruso біць байды (бинды, лынды, брынды, дрынды); блынды правіць*²¹⁸, onde son posibles as contaminacións complexas, non só das combinacións separadas, senón tamén de toda unha variedade de series fraseolóxicas (por exemplo, “xogar ás babki ou gorodki” - “vagar, ruar” - “falar por falar (por non estar calados)”). A rica experiencia na análise funcional da fraseoloxía, acumulada polos lingüistas soviéticos, amosa que, se non se teñen en conta tales transformacións, o concepto do desenvolvemento dun ou outro fraseoloxismo estará incompleto. A variabilidade e a falsa analogía como fontes de formación da fraseoloxía, estreitamente vinculadas co problema da súa modelabilidade, son aspectos especiais do estudio dos fraseoloxismos (véxase o capítulo 4).

Durante a interpretación etimolóxica dun fraseoloxismo de tal xénero é posible a substución da imaxe inicial pola secundaria, nacida baixo a influencia da contaminación de dous ou máis modelos semántico-estructurais e das asociacións imáxicas. Así, o modelo fraseolóxico “*битъ ‘golpear’ + что ‘que’ = folgazanear*” dentro da forza espontánea da fala (dialectal) está estreitamente relacionado co modelo “*точить ‘fluir’ + что ‘que’ = falar por falar (por non estar calados), estar de parola*”, o que se reflicte tanto na estrutura dalgúns dialectalismos, coma na súa semántica; comp., por exemplo, ruso dialectal

<i>битъ бáйки</i>	<i>golpea-los contos</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’,
-------------------	--------------------------	--

derivado mediante a “disgregación” do verbo *бáйкать* (no mesmo significado). A análise etimolóxica comparativa e por áreas amosa que a relación dos modelos citados é secundaria, é contaminativa: a motivación da maioría dos fraseoloxismos do tipo

²¹⁸ As expresións dadas son extensións perifrásicas dos verbos rusos *лýндатъ, шлёндатъ, шльндатъ, блындать, слонáться* ‘vagar, ruar sen ocupación ningunha’, *лýнять ‘vagar, ruar sen ocupación ningunha; escapar do traballo recorrendo a varias astucias, mañas’*, *лáндовать, ландýжничать ‘folgazanear’, бáндать ‘diferir, dilatar, tardar’ e бандахрýстничать ‘pasa-lo tempo sen facer nada, folgazanear’, брýндатъ ‘folgazanear, vagar sen obxectivo nin necesidade’; bielorrusos биндаць, брындаць, дрындаць, лындаць ‘vagar, ruar sen ocupación ningunha’, блындаць ‘andar sen traballo’, байдакъ ‘dicir mentiras’.*

ruso	<i>битъ баклúши</i> (bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’
ucraíno	<i>бáйдки бýти</i>	<i>golpea-las báidiki</i>	‘folgazanear’
e bielorruso	<i>бí бíкі биць</i>	<i>golpea-las bí- biki</i>	‘folgazanear’

baséase precisamente no modelo *lúdico*, representado nas linguas eslavas orientais e occidentais e nas linguas veciñas das eslavas (lituana, moldava e húngara).

O plano lingüístico da análise diacrónica da fraseoloxía, por suposto, é moito más amplio có problema do descubrimento do modelo semántico-estructural inicial da combinación de palabras. É esencial a aclaración das fontes literarias das unidades fraseolóxicas, dos préstamos e dos calcos.

O problema das fontes da fraseoloxía é un problema filóxico xeral. A cuestión da paternidade lingüística, por exemplo, que dende hai moito tempo se consideraba como unha das más discutibles, chega a ser áinda más problemática en canto ó seu estudio no aspecto propiamente lingüístico, onde a paternidade actúa só como unha capacidade de transforma-lo modelo fraseolóxico xa formado (común para todo o pobo). Así, o autor da combinación nominativa rusa

<i>попрыгúнья стрекозá</i>	<i>saltatrix libélula</i>	‘persoa desconsiderada’
----------------------------	---------------------------	-------------------------

é I.A.Krilov. Un significado de *стрекозá* ‘desconsiderada’, tan esencial para o modelo semántico do xiro ruso, relaciónnase estreitamente coa fábula de J. de La Fontaine *La cigale et la fourmi*. Unha análise máis detallada das fontes amosa, sen embargo, que é moi difícil facer constar a paternidade “literaria” deste significado (resp. do suxeito “libélula (cigarra) - formiga”), porque provén de fontes antigas e, segundo parece, está relacionado coa tradición folclórica. Aproximadamente a esta mesma conclusión leva a busca da fonte inicial da expresión

<i>льви́ная до́ля</i>	<i>a parte do león</i>	‘unha parte moito maior e mellor cás outras’.
-----------------------	------------------------	---

O suxeito da fábula, que chegou a se-la súa base, foi empregado por Krilov (na literatura rusa tamén por V.K.Trediakovski, A.P.Sumarókov, I.I.Jemnítsker), por La Fontaine, Fedro; e como autor del considérase Esopo. Xa hai tempo, sen embargo, que se atopou a fonte popular desta expresión: un conto popular árabe. A base lingüística deste suxeito fraseolóxico é a asociación tan antiga “león e potencia, poder”, que se coñece en moitas linguas e que ten, segundo parece, carácter tipolóxico.

A procura do modelo fraseolóxico inicial no plano filolóxico xeral, desta maneira, é unha ampla tarefa semiótica. No plano lingüístico cómpre acentua-la posibilidade da reduc-

ción de moitos fraseoloxismos “de autor” ós modelos semántico-estructurais máis xerais. Para a interpretación, nos límites do estudio das fontes, da expresión

<i>рыцарь на час</i>	<i>cabaleiro para unha hora</i>	‘persoa falta de vontade, que ten impulsos nobles, pero non é capaz de loitar continuamente’,
----------------------	---------------------------------	---

por exemplo, é suficiente facer constar que pertence a N.A.Nekrásov. A análise do contido do verso de Nekrásov²¹⁹ e a estructura desta expresión achegan a razón para supoñer que foi creada por analogía co apotegma

<i>калыйф на час</i>	<i>califa para unha hora</i>	‘persoa que chegou ó poder ou empezou a ocuparse de algo, ocupar un posto impropio del (habitualmente prestixioso) de casualidade e para curto tempo’.
----------------------	------------------------------	--

A substitución do componente (*калыйф* ‘califa’ por *рыцарь* ‘cabaleiro’), como vimos no exemplo

<i>быть баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba-</i>	‘folgazanear’,
---------------------	---------------	-----------------------	----------------

é o caso típico da formación da serie fraseolóxica. É característico que o fraseoloxismo internacional

<i>калыйф на час</i>	<i>califa para unha hora</i>	‘persoa que chegou ó poder ou empezou a ocuparse de algo, ocupar un posto impropio del (habitualmente prestixioso) de casualidade e para curto tempo’
----------------------	------------------------------	---

que procede do conto popular árabe, na lingua rusa cree o modelo semántico-estructural activo “*x + на час* ‘para unha hora’”, onde *x* se substitúe polos lexemas de semántica distinta, pero tematicamente próxima:

<i>факи́р (премье́р, вы- движе́нец, уда́чник) на час</i>	<i>faquir (galán, promo- vido, afortunado) por unha hora</i>	‘persoa que chegou ó poder ou empezou a ocuparse de algo, ocupar un posto impropio del (habitualmente prestixioso)
--	--	--

²¹⁹ Véxase: H.A.Nekrásov “Рыцарь на час” [N.A.Nekrásov Cabaleiro por unha hora].

so) de casualidade e para curto tempo',

etc.

A tarefa do descubrimento do modelo semántico-estructural inicial plantéxase tamén durante a etimoloxización dos préstamos fraseolóxicos e dos calcos. Neste caso fai falta investiga-la ampla área interlingüística, para xustifica-la actividade do modelo inicial nas linguas daquel grupo xenético, do que se supón que provén o préstamo. Así, o xiro comparativo checo

<i>pije jako holendr</i>	<i>bebe coma un zapateiro</i>	‘bebe moito’,
--------------------------	-------------------------------	---------------

por exemplo, interprétase de dúas maneiras: ‘bebe coma unha debulladora para debullalo grao’ ou ‘bebe coma un holandés’. A interpretación etnonímica deste fraseoloxismo confírmase pola presencia dun modelo isosemántico semellante noutras linguas (comp..²²⁰

ruso

<i>пьян как грек</i>	<i>borracho coma un grego</i>	‘moi borracho’
----------------------	-------------------------------	----------------

búlgaro

<i>пиян като циганин</i>	<i>borracho coma un xi-tano</i>	‘moi borracho’
--------------------------	---------------------------------	----------------

serbio/croata

<i>као пијан циганин</i>	<i>coma un xitano borracho</i>	‘con moito ruído; dunha maneira inadequada’
--------------------------	--------------------------------	---

alemán

<i>betrunken wie sieben Sweden</i>	<i>borracho coma sete suecos</i>	‘moi borracho’
------------------------------------	----------------------------------	----------------

francés

<i>boire comme un Suisse (un Polonais)</i>	<i>beber coma un suízo (un polaco)</i>	‘beber moito’, etc.)
--	--	----------------------

e por unha masa de comparacíons estables co compoñente ‘holandés’ nas linguas xermánicas, onde este etnónimo ten unha connotación negativa [comp.:

alemán dialectal

<i>gieng hiemit wie ein Holländer</i>	<i>vagaba coma un holandés</i>	‘vagaba sen ocupación algunha’
---------------------------------------	--------------------------------	--------------------------------

²²⁰ Comp. tamén en galego *beber coma un cosaco* ‘beber moito’.

danés

<i>være skabt som en holander</i>	<i>ser creado coma un holandés</i>	‘ser forte e san, áinda que un pouco torpe’
-----------------------------------	------------------------------------	---

sueco

<i>rik (renlig) som en holländare</i>	<i>rico (pulcro) coma un holandés</i>	‘moi rico (moi pulcro)’
---------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------

<i>svära (supa) som en holländare</i>	<i>blasfemar (xurar) com ma un holandés</i>	‘blasfemar (xurar) intensamente’.
---------------------------------------	---	-----------------------------------

A demostración da modelabilidade dunha ou outra combinación é un criterio lingüístico fiable tamén durante a revelación dos casos da falsa homonimia que se fixa como resultado do calco (do tipo

<i>быть не в своём тарелке</i>	<i>estar nun prato que non é del</i>	‘non estar de humor, non estar a gusto, estar incómodo’).
--------------------------------	--------------------------------------	---

Por suposto, a investigación dos préstamos e calcos, sobre todo a identificación das fuentes literarias da fraseoloxía, teñen non poucos aspectos específicos. E, sen embargo, a súa dominante lingüística é a descuberta da imaxibilidade primitiva (ou da súa ausencia) do fraseoloxismo, noutras palabras, a revelación do modelo da combinación estable. A capacidade deste modelo de variar amplamente e someterse a distintas transformacións falosoanalóxicas ten que ser unha advertencia seria en contra da construcción das etimologías baseada en feitos etnográficos separados e feita sen que se teñan en conta as propiedades lingüísticas das unidades fraseolóxicas.

O seu modo, o tratamiento dos feitos etnográficos durante a análise etimolóxica dos fraseoloxismos está completamente xustificado: a maioría das combinacións estables ten base extralingüística. Pero durante a aproximación puramente lingüística a cuestión da casualidade /non-casualidade dos feitos segue estando sen revelar. Por iso, como momento inicial da análise etimolóxica dos fraseoloxismos cómpre considera-las observacións das posibilidades sinonímicas, estructurais e variativas de determinada serie fraseolólica. Tales observacións, que esixen a aportación dun enorme material de feitos, ante todo dialectal, permitirán reconstruí-lo modelo semántico-estructural inicial da combinación estable, despois, trata-lo material etnográfico, que, á súa vez, ou ben mostrará a certeza da reconstrucción feita, ou ben provocará a necesidade de volver a examinala.

2.5. Límites da modelabilidade

A modelabilidade da estructura e da semántica dos fraseoloxismos, como amosa o material de feitos de moitas linguas, é unha realidade obxectiva. Precisamente o carácter mo-

delable asegura que os falantes nativos comprendan os xiros estables que xorden en distintas transformacións de fala. Esta modelabilidade da fraseoloxía estimula unha constante renovación da súa composición e a aparición de series fraseolóxicas recentes a base dos esquemas semántico-estructurais vellos.

Pero non se pode deixar sen menciona-la relatividade desta propiedade. Xa o mesmo feito de que a investigación da fraseoloxía empezase polas constatacións da súa inmodelabilidade, “individualidade” e semellantes, advirte que esta propiedade non ten que proclamarse como absoluta. Utilizando os modelos fraseolóxicos durante a análise tipológica ou diacrónica das unidades fraseolóxicas, cómpre ó mesmo tempo ter en conta constantemente as peculiaridades de tales modelos, as súas limitacións temporais e espaciais. O que produce a impresión de ser unha serie activamente modelable no plano histórico, pode resultar ser pouco fructífero ou completamente inmodelable no plano sincrónico. O que se reproduce activamente na ampla área eslava na fala dialectal, pode ser rigorosamente regulamentado no aspecto semántico-estructural nos marcos da norma literaria contemporánea. Tampouco se pode deixar sen recoñeце-lo feito de que os modelos fraseolóxicos descritos arriba son, en primeiro lugar, modelos analíticos, e non sintéticos (Fleischer, 1982: 197).

Sendo unha unidade modelable, como tamén é a gran maioría absoluta das unidades lingüísticas, o fraseoloxismo ó mesmo tempo tende cara ós fenómenos inmodelables. “A dobre natureza” do fraseoloxismo era xustamente acentuada por L.I.Roizenzon, que caracterizaba a esencia dicotómica da fraseoloxización, que

actúa tanto en calidade de fenómeno modelado (comp. series fraseolóxicas, etc.), como en calidade de acto derivativo de tipo inmodelado; nesta natureza contraditoria dos fraseoloxismos tamén consiste a peculiaridade da súa formación, a diferencia da formación das palabras-lexemas. (Ройзензон, 1973: 83).

Efectivamente, a contradicción modelabilidade /inmodelabilidade empeza a realizarse xa durante a creación do fraseoloxismo como unha combinación relativamente estable. A fusión semántica dos componentes, a súa reproductividade e expresivididade distinguen a unidade recién formada das combinacións sintácticas analóxicas de palabras. Conservando o modelo estructural, tal unidade fraseolóxica xa se distingue destas combinacións por unha serie de parámetros, ante todo pola súa semántica. Por exemplo, estase producindo un desprendemento progresivo do fraseoloxismo do tipo “*быть ‘golpear’ + babki* , *gorodki*”²²¹ do modelo sintáctico, típico na lingua rusa “*быть, ударять, колотить ‘golpear’ + substantivo en caso acusativo*”, por unha banda, e unha diminución do círculo temático dos substantivos nos límites do modelo dado, por outra.

O potencial expresivo dos componentes das combinacións durante a sua fraseoloxización é precisamente aquel factor limitativo que crea un contrapeso á ampla modelabilidade das combinacións libres. Despois de chegar a ser unha unidade connotativa, o fraseoloxismo diminúe considerablemente as relacións cos modelos, segundo os que está formado, o que dá razón para designalo como unidade relativamente inmodelable (en compa-

²²¹ Acerca destas expresións véxase a páx. 182 e seguintes.

ración coas combinacións libres). Pero tamén esta relativa inmodelabilidade é contraditoria: no plano estructural os fraseoloxismos, ordinariamente, seguen conservando unha relación estreita con aqueles modelos sintácticos, segundo os que se formaran, e a relativa inmodelabilidade revélase ante todo na súa semántica, tanto interna (etimolóxica), como externa (o significado fraseolóxico actual). Neste caso, propriamente dito, ten lugar un orixinal “retraso” da forma do fraseoloxismo, que está modelada e que reflicte a sintagmática típica dunha lingua dada, a comparación do seu contido que posúe *matices adicionais, expresivididade individual, irrepetibilidade semántica* e semellantes.

Desta maneira, a contradicción modelabilidade /inmodelabilidade na esfera da fraseoloxía podería ser interpretada como a contradicción entre a súa forma e o seu contido. Pero tal interpretación sería demasiado simplificada. Por unha banda, na fraseoloxía de cada lingua hai bastantes unidades que conservan os elementos arcaicos da forma que non son modelables do punto de vista das normas contemporáneas, incluso as formas constructivas, sintácticas (comp. o fraseoloxismo

<i>шутка сказать</i>	<i>broma decir</i>	‘dici-lo é unha broma’
----------------------	--------------------	------------------------

que se refire, segundo parece, ás construccíons que noutros tempos eran activas, do tipo *трава косить* ‘herba segar’; *водя носить* ‘auga levar’²²²). A forma de fraseoloxismo, consecuentemente, tamén pode potencialmente tender á inmodelabilidade. Por outra banda, a afirmación da inmodelabilidade da semántica fraseolóxica tamén é relativa: como vimos en numerosos exemplos

<i>ни бόгу свéчка</i>	(ni bogu sve-	<i>nin a candea</i>	‘un home me-
<i>ни чéрту ко-</i>	chka ni chortu	<i>para o Deus,</i>	diocre, que
<i>чергá</i>	kochergá)	<i>nin o atiza-</i>	non ten trazos
		<i>doiro para o</i>	característicos
		<i>demo</i>	individuais
			que o desta-
			quen doutros’
<i>трýсу прáздн-</i>	(trusu prázdnno-	<i>celebrar para</i>	‘acovardarse,
<i>новать</i>	vat)	<i>o covarde (=</i>	temer’
		<i>facer unha</i>	
		<i>festa en ho-</i>	
		<i>nor do covar-</i>	
		<i>de)</i>	
<i>одиñ как перст</i>	(odín kak	<i>só coma un de-</i>	‘moi solitario,
	perst)	<i>do</i>	sen ter familia
			nin parentes’
<i>датъ леща</i>	(dat leschá)	<i>dar un golpe</i>	‘golpear, pegar

²²² As combinacións citadas compónense cada unha dun substantivo en caso nominativo e dun verbo en infinitivo, mentres que na lingua contemporánea o substantivo neste caso concreto tería que estar en caso acusativo, *шутку*, *траву*, *вóду* respectivamente.

/un peixe sar- varias veces
go seguidas',

as unidades fraseolóxicas son capaces de formar series sinónímicas abondo numerosas (tense en conta ante todo a sinonimia dos componentes do fraseoloxismo), idénticas pola súa semántica, tanto interna, como externa.

A comprensión da relatividade da contradicción modelabilidade /inmodelabilidade como consecuencia da contradicción máis xeral entre a forma e o contido do fraseoloxismo, non suspende, en principio, a súa xustificabilidade. A semántica fraseolólica regulamenta a modelabilidade formal das combinacións estables e ó mesmo tempo contribúe á renovación constante da forma das combinacións. Sendo iso así, como vimos, a estabilidade de relativa do significado da unidade fraseolólica é unha condición necesaria para a conservación do modelo. É precisamente a semántica da combinación a que fai limitada a modelabilidade das combinacións libres.

A limitación da modelabilidade pola semántica da combinación pasa por dúas etapas principais. A primeira etapa é a reducción da modelabilidade mediante a limitación da variedade temática das combinacións. Por exemplo, na esfera da fraseoloxía imáxica tal reducción foi a concentración do modelo “*бить* ‘golpear’ + substantivo en caso acusativo” para designa-lo proceso do xogo dos gorodkí ou babki, e na esfera da fraseoloxía inimáxica tal reducción foi a concentración do modelo “*дать* ‘dar’ + substantivo derivado dun verbo” para designa-la acción *percutiente*. Xa nesta etapa observámolo-a redución considerable do potencial semántico dos componentes: no primeiro caso o verbo *бить* ‘golpear’ convértese de polisémico en monosémico, denomina a acción de derribalas babki ou gorodkí; no segundo caso o verbo *дать* ‘dar’ convértese no índice formal da causatividade, que forma combinacións do tipo dado só cos substantivos derivados dos verbos *percutientes*. Na primeira etapa as combinacións co modelo estructural “tematicamente marcado” adquieren a reproductividade, que é o indicio importante do fraseoloxismo.

A segunda etapa é a ulterior fraseoloxización da combinación estable. Na esfera da fraseoloxía imáxica realiza habitualmente mediante unha metaforización, e na esfera inimáxica mediante outros métodos de aumento da expresividade (como imos ver máis polo miúdo no capítulo 4). Nesta etapa o fraseoloxismo sepárase ainda máis do modelo inicial, tende á relativa inmodelabilidade. A metaforización e outros métodos de reforzo da expresividade dos complexos fixos de palabras levan á marxinación das combinacións periféricas, non-expresivas. Así, vimos que, a pesar da cantidade abondo grande de combinacións dos verbos *percutientes* co significado de ‘derribar’ e os nomes dos babki, gorodkí e semellantes, só algunas delas se someteron á metaforización na fala popular. Precisamente así mesmo, da multitud das combinacións do verbo *дать* ‘dar’ co substantivo derivado do verbo co significado ‘golpe’, só as combinacións que posúen maior expresividade adquieren maior actividade.

Esta “selección natural” que se realiza en cada momento na fala viva, pouco e pouco fíxase e codífícase na lingua literaria. Máis que isto, na lingua escrita esta selección chega a ser artificial, condicionada polos factores normativizantes: da cantidade relativamente

grande de fraseoloxismos que representan un ou outro modelo na fala popular, atópanse no uso literario só uns cantos, e frecuentemente só un xiro. O destino do modelo fraseolóxico do tipo “*бить ‘golpear’ + babki, gorodkí e semellantes*” (‘folgazanear’) nas linguas literarias eslavas orientais é extremadamente demostrativo neste plano: en cada unha delas fixouse só un fraseoloxismo deste modelo:

ruso

<i>битъ ба́клúши</i> (bit ba- kluxi)	<i>golpea-las baklux</i>	‘folgazanear’
---	--------------------------	---------------

bielorruso

<i>бі́ць бі́бікі</i>	<i>golpea-las bíbiki</i>	‘folgazanear’
----------------------	--------------------------	---------------

ucraíno

<i>бі́ти бáйдіки</i>	<i>golpea-las báidiki</i>	‘folgazanear’.
----------------------	---------------------------	----------------

Por iso non é casual que para moitos fraseólogos a combinación

<i>битъ ба́клúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’
----------------------	---------------	---------------------------------	---------------

ata o de agora servise como ilustración da inmodelabilidade fraseolóxica.

Consecuentemente, o proceso do desenvolvemento do fraseoloxismo pasa habitualmente dende unha ampla modelabilidade á inmodelabilidade, ó que contribúe en moito o papel codificador da lingua literaria. Pero a inmodelabilidade dos fraseoloxismos, mesmo dos rigorosamente “determinados”, como

<i>битъ ба́клúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’,
----------------------	---------------	---------------------------------	----------------

segue sendo relativa. A pesar da definición rigorosa dos componentes, incluso nas liga-zóns, o máis frecuente de todo, é que se conserve a identidade estructural (ou polo menos a analogía) cos correspondentes tipos de sintagmas, característicos dunha ou doutra lingua. Esta conservación do modelo estructural é a que asegura o ”recoñecemento” da unidade fraseolóxica como combinación, e non como calquera outra unidade lingüística.

Na maioría dos casos consérvase tamén a modelabilidade semántico-estructural dos fraseoloxismos: usados activamente na lingua literaria, os modelos do tipo “*дать ‘dar’ + ‘golpe’ = бить ‘golpear’*” ou

<i>распуска́ть</i>	<i>ни́юни</i> (слóни, гúбы)	<i>afrouxa-las beizos (a saliva, os beizos)</i>	‘chorar, choromicar, queixarse’
<i>пáлить</i> (тарáштъ, пý- чи, вýвáливать)	<i>глазá</i> (зéнки, бúрка- лы, глазенáпы)	<i>desencaixa-los ollos</i>	‘abri-los ollos desme- suradamente’

e semellantes confirmán este feito dunha maneira convincente. Pero incluso naqueles ca-
sos, en que a codificación literaria separou algúñ xiro do modelo semántico-estructural,
característico da fala viva, non perde definitivamente a relación coa serie fraseolóxica
que o creou. “A lingua escrita é unha capa de xeo no río, - escribía J.Vendryes. - O río
que flúe debaixo do xeo é a lingua popular natural”.²²³ Esta comparación caracteriza
dunha maneira inmellorable tamén a relación mutua entre a fraseoloxía nacional da lin-
gua literaria e a fraseoloxía dialectal. A expresividade, a presencia de distintos planos
semánticos e a vivacidade que son propios da fraseoloxía nacional, naceron precisamente
na fala popular. As parcelas da fala viva, fixadas polo uso literario, conservan estas pro-
piedades.

Os límites da modelabilidade da fraseoloxía, consecuentemente, determinánse polo grao
de actualidade da súa relación coa fala viva popular. Canto máis estreita é esta relación e
canto máis comprensible é a imaxe que está na base do fraseoloxismo, tanto máis acti-
vamente se pode reproducir tal unidade segundo o modelo. Canto máis lonxe está o fra-
seoloxismo da fala popular, tanto máis particular e “inmodelable” parece se-la súa se-
mántica e estructura. E, ó mesmo tempo, máis necesaria chega a ser unha ampla análise
por áreas, dirixida á reconstrucción daquel modelo semántico-estructural, segundo o que
tal fraseoloxismo foi creado.

²²³ **Nota do orixinal:** Вандриес Ж. Язык: Лингвистическое введение в историю. [Le language: introduction linguistique, traducido ó ruso]. M., 1937. Páx. 253.

III

IMPLICIDADE /EXPLICIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS

A interacción dialéctica entre implicidade e explicidade está estreitamente relacionada coa interacción xa descrita entre estabilidade e inestabilidade. A estabilidade da unidade fraseolóxica, como vimos, revélase na conservación do modelo semántico-estructural da combinación inicial. Non obstante, á tendencia de conservación deste modelo contrapónse a tendencia ó estreitamento ou á ampliación da cantidade dos componentes fraseolóxicos. Por **implicidade** enténdese precisamente a tendencia do fraseoloxismo (e tamén dun contexto maior: fábulas, proverbios e semellantes) á **diminución** do número dos componentes ata un só lexema, e por **explicidade** enténdese a tendencia do fraseoloxismo (e tamén dun só lexema) ó **aumento** da cantidade dos componentes.

A interacción entre implicidade e explicidade é consecuencia da formación separada, que é o trazo estructural máis importante dos fraseoloxismos. A tendencia á explicidade converte a palabra nun fraseoloxismo, mentres que a implicidade dunha combinación estable destrúea. Ó mesmo tempo, a dialéctica do desenvolvemento da unidade fraseolóxica pode levar ó fenómeno contrario: como resultado da manifestación desmesurada da explicidade, o fraseoloxismo chega a ser unha oración, disólvese no contexto; mentres que a implicitación do contexto (dunha fábula, dun proverbio e semellantes), leva á formación da unidade fraseolóxica.

Como xa viñamos sinalando, o fraseoloxismo caracterízase pola contradicción entre a súa forma, que ten dous membros, e o seu contido, que só ten unha significación. Neste sentido, o movemento do fraseoloxismo cara á palabra é un dos tipos máis estendidos de transformación das combinacións, que ten como esencia a eliminación da contradicción mencionada.

Durante a transición fraseoloxismo → palabra, a forma da palabra chega a encontrarse “sobrecargada”. Unha transformación deste tipo é polo tanto unha desfraseoloxización das combinacións. E como a formación separada é característica do fraseoloxismo, é natural esperar que a fraseoloxización estea provocada precisamente pola “sobrecarga” semántica da unidade formada como enteira (a palabra), que esixe unha expresión explícita, xa que tal “sobrecarga” semántica durante a transición da palabra ó fraseoloxismo está condicionada obxectivamente polo feito amplamente coñecido de que a formación

das combinacións fraseolóxicas provócase principalmente por dous motivos: pola necesidade de designación das nocións novas e pola tendencia á designación más expresiva das nocións xa coñecidas e reflectidas na lingua. E, efectivamente, a observación das expresións coloquiais que aparecen diante dos nosos ollos amosan que precisamente a “sobrecarga” semántica da palabra, a miúdo chega a se-la causa da súa formación como fraseoloxismo.

A idea da “condensación” da fábula e do proverbio nun dito (e tamén nun fraseoloxismo), que propuxo A.A.Potebniá, xa no noso tempo, failles ver ós lingüistas a dirección principal da fraseoloxización precisamente no proceso de compresión, de implicitación do contexto maior cara á combinación estable. Os casos de desenvolvemento das unidades lingüísticas menores cara ás maiores, frecuentemente non se toman en consideración e ata se ven axustados coma se fosen procesos de implicitación. Isto altera a dialéctica da formación e da evolución da fraseoloxía, e leva á súa interpretación diacrónica unilateral.

Cómpre acentuar que o mesmo Potebniá, que prestou unha atención especial ó desenvolvemento das unidades lingüísticas na dirección fábula → proverbio → dito → palabra admitía ó mesmo tempo o desenvolvemento inverso. Por desgracia, a conclusión de Potebniá non chegou a ser percibida pola gran maioría dos fraseólogos que aceptan a súa concepción. Velaí a reseña que Potebniá fai durante a descripción de como “se comprime” a fábula ata chegar ó proverbio:

Aquí farei un inciso: se collemos unha forma como “Son ácidas as uvas, danme denteira”, –dixo a raposa, cando non foi capaz de alcanza-las uvas– veremos que o conto ulterior, o que segue despois da sentencia, dá unha base suficiente para a sentencia inicial. Pero existe un xénero especial de fábulas, o xénero cómico. A forma cómica das fábulas consiste no seguinte: o que segue despois da sentencia, en vez de dar unha base suficiente para a que está no principio, ata a contradi nalgunha medida. Tal forma é preferida (Потебня, 1894: 88).

Aínda que este comentario non se refire directamente ós fraseoloxismos, tendo en conta a estreita dependencia mutua entre fábula, proverbio e dito, que salienta Potebniá, podemos interpretalo tamén no plano puramente fraseolóxico. Se é posible estende-lo proverbio a un contexto maior (unha fábula), logo debemos supoñer que tampouco Potebniá descartara a transformación dito → proverbio ou palabra → dito. Pero é verdade que o investigador limita os marcos de tal posibilidade ós contextos cómicos. Non obstante, o efecto cómico dos casos de extensión de proverbio a fábula que foron descritos por Potebniá, é só unha das refraccións da “sobrecarga” expresiva e semántica da unidade lingüística más compacta.

O “encaixe” e outros casos de ampliación da composición do fraseoloxismo son un dos reflexos da tendencia xeral á explicitade, que é tan característica da fraseoloxía, como tamén a tendencia á implicidate. Ámbalas dúas tendencias están directamente relacionadas coa complicada interacción entre a palabra e o fraseoloxismo.

Durante a análise histórica profunda do léxico revélase claramente que as palabras e as combinacións fraseolóxicas “pertencen a un sistema”. Segundo parece, o desenvolvemento do léxico actúa en espiral, renovando constantemente a semántica e a forma da

unidade lingüística. O dialectismo do proceso de cambio da forma implícita da expresión do significado pola explícita, etc. está condicionado, en resumidas contas, polas propiedades do razoamento humano que, segundo as palabras de F.Engels: “consiste xustamente tanto en descompoñer os obxectos da conciencia nos seus elementos, como en achegalos elementos que están relacionados entre si, ata acadar algunha unión. Sen análise non hai síntese”²²⁴.

A comprensión dos procesos de implicitación /explicitación é imposible sen ter en conta a dicotomía centro - periferia, elaborada pola escola lingüística de Praga. A implicidade é a economía dos medios de fala, a explicitade é a abundancia deles. Polo tanto, a automatización, a “aproximación ó patrón” dos fraseoloxismos é unha das condicións más importantes da “economía” que se realiza mediante a conversión do fraseoloxismo en palabra. Por outra banda, a actualización do fraseoloxismo aumenta a súa capacidade para conserva-la formación separada, e a actualización da palabra (por exemplo, en forma de comparación) leva á súa extensión cara ó fraseoloxismo. É característico neste sentido que, estudiando o problema da interacción de automatización e actualización na lingua, B.Havránek, na primeira engloba ante todo a lexicalización das combinacións, e na segunda - uso pouco habitual dos recursos lingüísticos, por exemplo, das metáforas poéticas.²²⁵

Desta maneira, a implicidade /explicitade dos fraseoloxismos (e tamén das palabras) son tendencias relacionadas entre si. Tanto a implicidade como a explicitade poden levar ben á fraseoloxización, ben á desfraseoloxización.

3.1. Implicidate na fraseoloxía

3.1.1. A implicidate como unha manifestación da lei de economía lingüística

O problema da implicidate está estudiado con especial detalle no plano lexicolóxico en relación coa chamada *condensación semántica* (“compresión” semántica, introducción semántica, reducción semántica e outras) das combinacións de palabras, é dicir, coa súa simplificación nunha única palabra. A esencia da condensación consiste na seguinte contradicción: a denominación ten dous membros e o seu significado é único. Investigando esta idea para descubri-las regularidades do desenvolvemento das unidades lingüísticas, moitos científicos recoñecen que toda denominación é bimembre inicialmente.

²²⁴ Nota do orixinal: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. [Marx K., Engels E. Obras, traducido ó ruso]. 2-е изд. Т.20. Пáx.41.

²²⁵ Nota do orixinal: Véxase: Пражский лингвистический кружок. [*O círculo lingüístico de Praga*]. M., 1967. Páx.355.

A investigación do proceso da condensación semántica amosou, de maneira convincente, o seu papel tanto no proceso de formación de palabras a partir das combinacións, coma no proceso de formación de fraseoloxismos. A teoría de Potebníá, que coloca a implicidáde ó nivel do proceso principal de formación de frases, deu un gran impulso cara ó seu estudio. A implicitación do gran contexto, que leva á fraseoloxización, é un cambio das unidades lingüísticas, non só cuantitativo, senón tamén cualitativo. Os cambios fan as unidades fraseolóxicas máis compactas e lacónicas, o que aumenta o grao de xeneralización.

A implicitación é unha das manifestacións do principio de economía lingüística, que é propio de tódolos niveis da lingua. O sentido deste principio consiste na xa descrita tendencia a mante-lo equilibrio entre a unidade da forma e a unidade do significado. O principio de economía, no sentido máis xeral, implica o gasto mínimo de esforzo en falar para asegura-la comprensión máxima por parte do interlocutor. Este proceso ten unha dirección diacrónica. Habitualmente sublíñase que o principio de economía se realiza activamente na fala. Esta afirmación repítese con frecuencia especial durante as observacións da elipse de distintas construccóns. Efectivamente, a manifestación do principio de economía na fala é más notable porque, entre outras cousas, a fala é más móbil que a lingua. Pero as manifestacións na fala do principio de economía, inicialmente individuais, pouco a pouco “adáptanse” na lingua e chegan a ser fixas, de uso común e normativas.

Esta situación xeral refírese tamén ó principio de economía na esfera de fraseoloxía. Por unha banda, o cambio dos fraseoloxismos é unha propiedade de fala, ocasional en certa medida, xa que se provoca habitualmente pola abundancia de información semántica. Pola outra banda, tal cambio fíxase con frecuencia na lingua, formando grupos numerosos de fraseoloxismos de tipo estructural (por exemplo, as combinacións cun componente que é adxectivo substantivado:

<i>прокатить на вороных</i>	(prokatit na voronigh)	<i>pasear (a al- guén) en ca- balos negros</i>	‘rexitar nunha votación’ ²²⁶
<i>отправиться на боковую</i>	(otprávitsa na bokovúiu)	<i>dirixirse á late- ral</i>	‘irse deitar’).

Nos casos en que é necesario diferenciar a implicidáde dos fraseoloxismos na fala e na lingua, temos que volver á noción de automatización e actualización. A implicidáde da unidade fraseolóxica, que chegou a ser un feito de lingua, caracterízase polo alto grao de automatización. Así, son aplicables en plena medida ós xiros do tipo

<i>пускаться во все тяж- кие</i>	<i>poñerse en marcha en tódolos pesados</i>	‘facer algo intensiva- mente, con toda a forza’; ‘entregarse a
--------------------------------------	---	--

²²⁶ Esta expresión débese a unha tradición antiga de votación: para votar en contra había que botar unha bóla negra.

algo (habitualmente reprobable) impetuoso-

samente'

as palabras de Bally que caracterizaban a elipse como "a omisión dun ou varios elementos lingüísticos que noutrora foron necesarios para a definición do sentido do conxunto, pero que na etapa contemporánea da evolución da lingua xa non xorden na conciencia do falante".²²⁷ O cambio do compoñente que perciben os falantes nativos como a actualización do fraseoloxismo, é un fenómeno de fala; e o cambio automatizado é un fenómeno de lingua.

Neste plano son características a percepción do xiro

и никаких

e ningúns

'está prohibido discutir',

a finais do século XIX (cando áinda se conservaba a súa relación coa orde de cabalería *и никаких движений* 'e ningúns movementos') e o seu uso contemporáneo, "adoptado". Como resultado da automatización do uso da forma implícita do fraseoloxismo, dáse non só a perda das relacóns sintácticas anteriores entre os seus compoñentes, senón tamén a reconstrucción profunda da semántica das palabras compoñentes. Isto é especialmente característico da implicitación en dirección fraseoloxismo → palabra, durante a cal a descomposición da combinación leva, en realidade, ó nacemento dunha palabra nova. Así, antes, o verbo *семенить* podía denominar un movemento rápido de diversos tipos (comp. dialectal *сёматъ* 'atafegarse sen moito resultado; bulir, non estar quieto'). A elipse da combinación

семенить ногами

facer un movemento rápido cos pés

'andar con pasos miúdos'

levou á especialización do verbo neste significado de 'andar con pasos miúdos'.

Os exemplos amosan a interrelación estreita entre, por unha banda, a automatización e a actualización dos fraseoloxismos durante a implicitación e, por outra banda, a presencia /ausencia da súa motivación. A actualización supón a presencia de motivación (verdadeira ou falsa), a automatización supón ausencia de motivación en maior ou menor medida. Esta dependencia foi acentuada por Larin, cando describía o proceso da conversión das combinacións libres en fixas:

No uso longo da fala as expresións "preferidas" perden os seus detalles, córtanse, conservando os elementos más necesarios, frecuentemente só o principio da fórmula. O habitual, o coñecido dende hai moito tempo, o que lembran todos enténdese a medias palabras, a media alusión. A composición inicial normal do dito defórmase, queda del un fragmento de sinal, que pronto se converte nunha locución idiomática, nunha combinación indescomponíble, porque a fórmula inicial completa e clara esquécese (Ларин, 1956: 220).

²²⁷ Nota do orixinal: Балли Ш. Французская стилистика.[Bally Ch. *Traité de stylistique française*, traducido ó ruso]. M., 1961. Páx.317.

Como vemos, se a expresión é amplamente coñecida, ben pola presencia da motivación, ben pola súa vivacidade, ben pola comprensibilidade da imaxe que lle serve de base, automatizarase o seu uso; e a automatización, á súa vez, provocará a perda da motivación. Un dos resultados más importantes desta perda é a implicitación da unidade fraseolóxica.

A conversión dos componentes separados dos fraseoloxismos en componentes facultativos está directamente relacionada coa súa desmantelación. A desmantelación (desmotivación), como se sabe, logra a maior intensidade nas ligazóns fraseolóxicas. É característico que, perdendo a motivación, adquieren unha maior estabilidade fronte á condensación semántica. Non obstante, xorde unha pregunta: ¿por que mesmo as ligazóns, é dicir, os fraseoloxismos menos motivados, conservan a pesar de todo a capacidade de se transformaren en palabra (por exemplo,

бить баклúши →	(bit bakluxi →	golpea-las	‘folgazanear’)?
баклúшничать	baklúxnichat)	bakluxi → “baklúx- nichat”	

Todo indica que, en tales casos, a implicitación é só unha finalización formal do proceso da desmotivación, un reflexo da contradicción entre a formación separada e a enteireza semántica do fraseoloxismo.

3.1.2. Modos de implicitación

A descripción máis detallada dos modos de implicitación preséntana os investigadores que analizan o proceso da condensación semántica. Fan mención de modos de conversión de denominacións bimembres en denominacións unimembres, tales como a composición de palabras, o acoplamento, a elipse, a derivación afixal de palabras, a eliminación da formación gramatical separada das combinacións bimembres, as palabras abreviadas e outros. A clasificación de tipos de transición dende a combinación ata a palabra pode ser tamén máis detallada.

Parece ser suficientemente racional a clasificación xeneralizada dos modos de conversión do fraseoloxismo en palabra, que foi proposta por R.N.Popov:

1) a separación dalgúns componentes da estrutura da combinación

прítcha ← прítcha во язы́шех	parábola ← parábola dos pobos	‘obxecto sabido de todos’
телéц ← золото́й те- лéц	becerro ← becerro de ouro	‘símbolo de riqueza’; ‘poder dos cartos, de ouro’;

2) a separación dalgúns componentes da combinación, acompañada pola afixación

<i>баклúшничать</i> ← <i>быть</i>	<i>"baklúxnichat"</i> ←	'folgazanear'
<i>баклúши</i>	<i>golpea-las bakluxi</i>	
(<i>baklúxnichat</i> ← <i>bit</i> <i>bakluxi</i>)		
<i>волýнить</i> ← <i>тянúть</i>	<i>"cornamusar"</i> ← <i>estira-la cornamusa</i>	'adiar algún asunto, facéndo moi lenta- mente';
<i>волýнку</i>		
3) composición de bases de componentes ²²⁸ e unión das formas de palabras-componen- tes ²²⁹		
<i>очкивтирательство</i> ← <i>втирать очкí</i>	<i>"frotación (feita co aperto) de gafas"</i> ← <i>frotar apertando as gafas</i>	'engano que se fai en- volvendo unha per- soa con razóns falsas' ← 'enganar envol- vendo con razóns fal- sas'
<i>сумасшéдший</i> ← <i>ко- йтí с умá</i>	<i>"o que baixou desde a mente"</i> ← <i>baixar desde a mente</i>	'persoa que perdeu a razón; tolo' ← 'per- de-la razón; tolear'

(Попов, 1976: 162-168). Aínda que semellantes clasificacións están dirixidas á descripción do proceso de "contracción" da combinación ata un lexema, poden ser estendidas tamén á implicitación do fraseoloxismo en xeral.

Considerémos-las peculiaridades principais de tres tipos de implicitación do fraseoloxismo como proceso unido, sen concentrar de momento a atención na cuestión de se o contexto que se implica é maior ou menor. Tales tipos son a elipse, a composición de palabras e a derivación afixal da palabra. Deles só a elipse pode chamarse *modo universal*, tanto no plano da formación da palabra, como no plano da formación da frase. A elipse, que se realiza do contexto maior ó menor, en realidade, prepara os procesos de formación de palabras mediante o modo de composición de palabras e de afixación.

²²⁸ Véxase a nota 58. No primeiro dos exemplos que seguen no texto podemos observa-la composición das bases *очк-* (da palabra *очки* 'gafas') e *втират-* (da palabra *втирать* 'frotar apertando'), que se realiza coa axuda da así chamada vocal interbásica *-о-* e *-тельство* (complexo de dous sufíxos e unha desinencia), formando a palabra *очки + -о- + втират- + -тельство*.

²²⁹ Trátase da forma da palabra (e non do lexema), xa que pode adicionarse unha forma oblicua, que non é de diccionario. Nun dos exemplos dados aquí pódese observar cómo se adicionan a preposición *с 'desde'*, o substantivo *умá* 'mente' (está no caso correspondente á preposición - o xenitivo; o caso nominativo é *ум*) e o participio pasado *сшéдший* do verbo *сойтí* 'baixar', formando a palabra *с + ума + сшéдший*.

3.1.2.1. Elipse

Habitualmente chámase elipse á omisión dun membro da expresión, que pode ser facilmente recuperado no contexto ou na situación de fala. Como unha das manifestacións más características do principio de economía lingüística, o máis frecuente é que se considere a elipse precisamente no nivel de fala. E para os fraseólogos que estudian a elipse como un dos modos más importantes de fraseoloxización, a interpretación da elipse como un fenómeno puramente de fala parece ser insuficiente. Non é casual que na refracción fraseolóxica a vinculación co contexto ou coa situación, que é propiedade “de fala” da elipse, pode ser moi convencional. A elipse do fraseoloxismo, como amosan as observacións, está condicionada non tanto pola súa relación co contexto ou situación de fala, como pola súa estrutura interna, polo tipo de combinación estable.

E isto é comprensible: a elipse do fraseoloxismo leva pouco e pouco a formar na lingua combinacións completas e apocopadas. Estas combinacións apocopadas chegan a ser normativas, reproducíense xa feitas e correlacionanse co contexto só como os elementos que encarnan a semántica conxunta de toda a unidade fraseolóxica. A actualización, a recuperación da parte elidida de tal combinación polo contexto ou pola situación de fala, naturalmente, complícase considerablemente.

O proceso de automatización do uso das combinacións elididas asegura tanto a separación do contexto maior, tan necesaria para a fraseoloxía, como a formación de tipo semántico-estructural especial da combinación, tan importante para ela. Por iso a elipse na fraseoloxía (que condicionou moito as súas peculiaridades idiomáticas), conserva dinamismo interno gracias á interacción constante co contexto.

A actividade dos fraseoloxismos formados mediante distintos modos de elipse, é diferente e depende da lingua na que este proceso se está desenvolvendo. Para a fraseoloxía rusa, por exemplo, os máis característicos son os xiros cun substantivo omitido e un adxectivo-modificador substantivado:

<i>узнать всю подноготную</i>	(uznat vsiu po-dnogótnuiu)	<i>informarse de toda a que está debaixo das unllas</i>	‘informarse de toda a verda-de oculta, de tódolos intrín-gulis’, ²³⁰
<i>отправиться на боковую</i>	(otprávitsa na bokovúiu)	<i>dirixirse á lateral</i>	‘irse deitar’.

A relación irrompible entre a substantivación dos adxectivos e a abreviación das combinacións do substantivo co adxectivo é moi coñecida. E aínda que este momento elíptico inicial da substantivación se complica por moitos factores no proceso do funcionamento e desenvolvemento dos adxectivos e participios, este momento deixá constantemente

²³⁰ Esta expresión débese á práctica de interrogatorios acompañados de torturas, entre as que había unha na que se metía algunha cousa puntaguda debaixo das unllas do torturado.

unha pegada sobre as peculiaridades das palabras substantivadas como unha categoría especial de substantivos.

Para explicar o proceso da implicación na fraseología ten moita importancia a conclusión de dous tipos de substantivación: a verdadeira, durante a que tivo lugar efectivamente a desaparición do substantivo da combinación

гóрничная ← гóрнич- ‘de habitación’ ← ‘serva’
ная дёвушка moza de habitación

портной ← *портной* “de xastrería” ← *mestre de xastrería* ‘xastre’

e a falsa, durante a que a substantivación se realizaba segundo o modelo

шашлычная “de xaxlik” ‘pequeno restaurante onde se serve xaxlik’,²³¹

<i>пельмённая</i>	<i>“de pelmeni”</i>	‘comedor onde servem pelmeni’. ²³²
-------------------	---------------------	---

Na fraseoloxía a delimitación destes tipos é especialmente importante, xa que dela depende o descubrimento da motivación inicial da imaxe.

Así, a interpretación diacrónica do fraseoloxismo

<i>пойти на по-</i>	<i>poití na po-</i>	<i>ir á de retroce-</i>	‘nega-la deci-
<i> пятную (по-</i>	<i>piátnui (poití</i>	<i>so (ir ó de</i>	sión, opinión,
<i>йти на попыт-</i>	<i>na popiatnii)</i>	<i>retroceso)</i>	promesa ante-
<i>кий)</i>			rior’ ²³³

non é posible sen tal delimitación. Xorde a pregunta: ¿cal das variantes do compoñente substantivado: *попытный* (popiatnii) ‘o de retroceso’ ou *попытную* (popiatnui) ‘a de retroceso’ tomaremos como o inicial? A resposta facilitáse porque a forma do xénero femenino só a fixan os diccionarios máis recentes e poucas veces se rexistra nos dialectos.²³⁴ Por iso, pódese supoñer que a variante

²³¹ Xaxlik é um prato típico caucásiano - pequenos anacos de carne de carneiro preparados nun asador.

²³² Pelmeni é um prato típico russo, especie de ravioli.

²³³ Comp. en galego *ir ó trasacordo*, co mesmo significado.

²³⁴ Nota do orixinal: Comp., por unha banda,

Nota do original: Comp., por uma banda, (rexión de Voró- nej)	<i>v popátnuyu</i>	<i>na de retroceso</i>	'negando a deci- sión, opinión, promesa anterior'
	<i>на попáтную</i>	<i>á de retroceso</i>	'negando a deci- sión, opinión, promesa anterior'
(rexión de Iaros- lavl) e, por outra banda,	<i>v obrátnuyu</i>	<i>na de volta</i>	'ó revés'

пойти на по-	(poití na po-	<i>ir á de retroce-</i>	‘nega-la deci-
пятную	piátnuiu)	<i>so</i>	sión, opinión, promesa ante- rior’

é secundaria: isto é resultado da influencia do modelo “*на ‘a’ + substantivo*” , que se formaba no século XIX:

на удалую	<i>á atrevida</i>	‘reflexivamente; á ven- tura’
на боковую (na boko- vúiu)	<i>á lateral</i>	‘(ir) a deitarse’ (locu- ción adverbial).

Polo tanto, tendo en conta que a variante

пойти на по-	(poití na po-	<i>ir á de retroce-</i>	‘nega-la deci-
пятную	piátnuiu)	<i>so</i>	sión, opinión, promesa ante- rior’

está formada segundo este modelo, pódese negar definitivamente a busca dun substantivo de xénero femenino, que non podía estar modificado por este adjetivo.

Outra cousa é a variante

пойти на по-	(poití na po-	<i>ir ó de retroce-</i>	‘nega-la deci-
пятный	piatnii)	<i>so</i>	sión, opinión, promesa ante- rior’.

Nas fontes lexicográficas dos séculos XVIII e XIX aparece, ordinariamente, xunto co componente nominal que máis tarde se omite:

пойти на по-	(poití na po-	<i>ir ó eirado de</i>	‘nega-la deci-
пятный двор	piatnii dvor)	<i>retroceso</i>	sión, opinión, promesa ante- rior’.

Esta variante reflíctese tamén nas fontes dialectais, tanto no seu aspecto estendido, como no implicitado:

на попятный	(na popiatnii	<i>ó eirado de re-</i>	‘negando a de-
двор	dvor)	<i>troceso</i>	cisión, opi-

(rexión de Novo-	пойти в попятку	<i>ir á “retrocesa”</i>	‘nega-la decisión,
sibirsk)			opinión, promesa anterior’.

<i>на попáтны́й</i>	(na popiatnii)	<i>ó de retroceso</i>	nión, promesa anterior'
<i>пойти́ на по- пáтны́й двор</i>	(poití na po- piatnii dvor)	<i>ir ó eirado de retroceso</i>	'negando a de- cisión, opi- nión, promesa anterior'.

Todo isto permite, con gran verosimilitude, reconstruír na calidade da forma inicial a expresión

<i>пуска́ться во все тáж- кие</i>	<i>poñerse en marcha a tódolos pesados</i>	<i>‘nega-la de- cisión, opi- nión, promesa anterior’.</i>
---------------------------------------	--	---

Dunha maneira analóxica establecécese tamén a forma inicial do xiro

<i>пуска́ться во вся тáж- кие (во всë тáжкое)</i>	<i>poñerse en marcha a ámbolos dous pesa- dos (a todo o pesado)</i>	<i>‘facer algo intensiva- mente, con toda a forza’; ‘entregarse impetuosamente a al- go (habitualmente re- probable)’</i>
---	---	---

que ten variantes

<i>пуска́ться во вся тáж- кие (во всë тáжкое)</i>	<i>poñerse en marcha a ámbolos dous pesa- dos (a todo o pesado)</i>	<i>‘facer algo intensiva- mente, con toda a forza’; ‘entregarse impetuosamente a al- go (habitualmente re- probable)’.</i>
---	---	--

Aquí o compoñente nominal omitido resulta se-la palabra *колоколá* ‘campás’, xa que o significado inicial foi ‘tocar tódalas campás pesadas, é dicir, tocar con moita forza’.

A busca da variante inicial facilitáse considerablemente, se temos un modelo fraseolóxico fiable cunha estructura idéntica e cunha semántica relativamente común. Así é, por exemplo, a serie de combinacións arcaicas relacionadas co transporte de cabalos:

<i>éхать на дóлгих</i>	<i>ir nas prolongadas</i>	<i>‘realizar un traslado de longa distancia nos mesmos cabalos (sen cambialos)’</i>
<i>éхать на почтóвых</i>	<i>ir nas de posta</i>	<i>‘ir nunha carruaxe de cabalos que pertencía a unha das institu-</i>

		cíóns de comunica-
		cíóns, postas, que
		realizaban este trans-
		porte regular'
éxать на перемéнных	<i>ir nas mudables (de reposo)</i>	'ir nunha carroaxe, da- quelas que remuda- ban os cabalos nas estacíóns de posta'
éxать на передáточ- ных	<i>ir nas de transmisión</i>	'ir nunha carroaxe, da- quelas que remuda- ban os cabalos nas estacíóns de posta'
éxать на слáточных	<i>ir nas de entrega</i>	'ir nunha carroaxe, da- quelas que remuda- ban os cabalos nas estacíóns de posta, co traspaso dos pasaxeiro- s dun cocheiro a outro, sempre entre- gando o pasaxeiro a cada novo cocheiro unha parte de pago de antemán'
éxать на перекладныx	<i>ir nas "reenganchab- les"</i>	'ir nunha carroaxe, remudando os caba- los nas estacíóns de posta'
éxать на своíx	<i>ir nas de seu (de meu, de teu, de nós, de vós)²³⁵</i>	'ir no seu propio carro de cabalos'
éxать на обывáтель- ских	<i>ir nas dos paisanos</i>	'ir nunha carroaxe de cabalos que era arrendada, ou presta- da obligatoriamente para algúns transpor- tes, polos paisanos que vivían permanen- temente nalgún lugar'

²³⁵ O pronome posesivo ruso *свои* (que nos xiros dados aparece no caso prepositivo de plural - *своих*) ten ca-
pacidade para referirse a calquera persoa (poñéndose na forma que corresponde en número e xénero).

<i>éхать на перекилных</i>	<i>ir nas trasladables</i>	‘ir nas carruaxes de posta, trasladando a equipaxe dunha carruaxe a outra’
<i>éхать на сквозных</i>	<i>ir nas que atravesan</i>	‘realizar un traslado de longa distancia nos mesmos cabalos (sen cambiarlos)’
<i>éхать на простых</i>	<i>ir nas sinxelas</i>	‘ir nunha carruaxe regular sen cambiarlos’.

O componente nominal omitido *лошадях*²³⁶ ‘eguas’ aquí recupérase facilmente, xa que só el pode ser o centro de semellantes combinacións.

A existencia dun modelo semántico-estructural- axuda a resolve-lo problema da procedencia do fraseoloxismo:

<i>на кривой не объё- дешь</i>	<i>na curva non adianta- rás</i>	‘non gañarás en astu- cia, non enganarás’.
------------------------------------	--------------------------------------	---

Dal presenta este xiro en dúas variantes completas:

<i>(егó) на кривых ог- лоблях не объёдешь</i>	<i>non o adiantarás nas cabezallas curvas</i>	‘non lle gañarás en as- tucia, non o engana- rárs’
---	---	--

<i>на кривой лошади плута не объёдешь</i>	<i>non adiantara-lo píca- ro na egua curva²³⁷</i>	‘non lle gañarás ó pí- caro en astucia, non o enganarás’.
---	--	---

O *Diccionario fraseolóxico da lingua rusa* (Фразеологический словарь, 1967), aparte das variantes *на кривой саврácой* ‘na baía escura curva’ e *на кривых вороных* ‘nas negras curvas’, a combinación

<i>на кривой козé не объёдешь</i>	<i>na cabra curva non adiantarás</i>	‘non (lle) gañarás en astucia, non (o) en- ganarás’.
---------------------------------------	--	--

¿E agora cal dos componentes nominais temos que recoñecer como o inicial?

M.I.Mighelsón, recorrendo ó substantivo *оглобли* ‘cabezallas’, explica o sentido da expresión como que “a cabezalla curva, torcida é máis cómoda” (Михельсон, 1902-1903: 62). Roizenzón supón aquí a omisión do componente *лошадь* ‘egua’, reconstruíndo a combinación inicial

²³⁶ *Лошадях* é prepositivo plural da palabra *лошадь* ‘egua’.

²³⁷ A *егуа curva*, como se dirá en seguida, é unha ‘egua coxa’.

*на кривой лошади не
объедешь*

*na egua curva non
adiantarás*

‘non (lle) gañarás en
astucia, non (o) en-
ganarás’.

E efectivamente, o modelo fraseolóxico presentado

*ехать на почтовых ло-
шадях*

ir nas eguas de posta

‘ir nunha carruaxe de
cabalos que pertencía
a unha das institu-
cóns de comunica-
cóns, postas, que
realizaban este trans-
porte regular’

confirma esta interpretación, que adquire un aspecto áinda máis convincente cando a comparamos cos proverbios polacos

*Na zdrowym koniu na targ, na chro-
mym do domu*

*No cabalo san ó mercado, no coxo á
casa*

*Na lekowanym koniu daleko nie poje-
dziesz*

*No cabalo que estivo enfermo e curou
non irás lonxe*

*Nie daj Boże, konia leczyć, bo na
leczonym złe jezdzić*

*Non (me) deas, Deus, cura-lo cabalo,
xa que ir no que estivo enfermo e
curou é mala cousa.*

Os proverbios polacos axudan a aclarar ó máximo o sentido do fraseoloxismo ruso: ‘non o adiantarás na (egua) “curva”, xa que a egua “curva” (é dicir, coxa) camiña a modo.’ É característico que tamén nos proverbios polacos se observe a elipse do componente nominativo con substantivación do adjetivo: *na chromym do domu* ‘no coxo á casa’; *na chromym do domu jadą* ‘no coxo á casa van’.

Como vemos, as variantes

*на кривой козё не
объехать*

*na cabra curva non se
pode adiantar*

‘non (lle) gañarás en
astucia, non (o) en-
ganarás’

*на кривых оглоблях
не объехать*

*nas cabezallas curvas
non se pode adiantar*

‘non (lle) gañarás en
astucia, non (o) en-
ganarás’,

se temos en conta o modelo

ехать на почтовых

ir nas de posta

‘ir nunha carruaxe de
cabalos que pertencía
a unha das institu-
cóns de comunica-

cíons, postas, que realizaban este transporte regular'

e os paralelos polacos, preséntanse como transformacións periféricas, individuais da imaxe inicial da unidade fraseolóxica que está relacionada coas egus "curvas", é dicir, coxas, deficientes fisicamente.

A presencia do modelo semántico-estructural facilita o encontro do compoñente nominal omitido durante a substantivación, pero, por outra banda, tal modelo pode ser secundario e diferenciarse considerablemente do prototipo real. Neste caso vémonos obrigados a reconecelela falsa substantivación, e polo tanto, a imposibilidade de reconstrucción da combinación inicial. Así é, por exemplo, a conclusión dos fraseólogos respecto á expresión

<i>отправиться на боковую</i> ²³⁸	(otprávitsa na bokovúiu)	<i>dirixirse á lateral</i>	'irse deitar'
--	--------------------------	----------------------------	---------------

e a algúns xiros semellantes:

ruso

<i>брать за живое</i>	<i>coller polo vivo</i>	'axitar, producir unha impresión forte'
<i>отдавать долгное</i>	<i>devolve-lo debido</i>	'recoñece-lo que se debe recoñecer (os méritos, a importancia, etc.)'
<i>идти в открытую</i>	<i>ir á aberta</i>	'actuar atrevéndose a descubri-la propia opinión verdadeira'
<i>идти напропалую</i>	<i>ir á perdida</i>	'actuar sen reflexionar, á desesperada, sen facer caso das circunstancias e condicións'

²³⁸ Nota do orixinal: Comp., sen embargo, os dialectais *отправиться на восвую* *dirixirse á de guerra*

<i>отправиться на мировую</i>	<i>dirixirse á pacífica</i>	'dirixirse a resolver unha discusión mediante unha pelea'
<i>идти на ночную</i> ou (rexión de Novosibirsk) на боковину (na bokovinu)	<i>ir á de noite</i> <i>á parte lateral</i>	'dirixirse a face-las paces' 'ir durmir' '(ir) á deita' (locución adverbial)
formado a partir de на боковую (na bokovúiu)	<i>á lateral</i>	'(ir) á deita' (locución adverbial).

polaco

<i>brać za swoje</i>	<i>coller polo propio</i>	‘tomar (alguén algo) com a se fora seu’.
----------------------	---------------------------	--

A conversión da substantivación nun modelo productivo de formación de frases obriga a ser prudente na análise diacrónica dos fraseoloxismos do tipo dado. Maiormente, se a substantivación se pode complicar por distintos momentos relacionados coa expresividade dos fraseoloxismos. Por exemplo, o xiro

<i>задать храповицко-</i> го ²³⁹	dar un “roncadórez”	‘durmir profundamente’
--	---------------------	------------------------

é considerado por algúns científicos no mesmo apartado que as combinacións

<i>узнать всю подноготную</i>	(uznat vsiu po- dnogótñuiu)	<i>decatarse de</i> <i>toda a que es-</i> <i>tá debaixo</i> <i>das unllas</i>	‘darse conta de toda a verda- de oculta, de tódolos intrín- gulis’
-------------------------------	--------------------------------	--	--

<i>идти на попят-</i> ный	(idtí na popiat- nii)	<i>ir ó de retroce-</i> <i>so</i>	‘nega-la deci- sión, opinión, promesa ante- rior’
------------------------------	--------------------------	--------------------------------------	--

e semellantes, onde se supón a elipse do substantivo. Tal interpretación parece ser incorrecta, porque non ten en conta o carácter calembúrico do fraseoloxismo, a súa adecuación ós modelos de formación de apelidos.²⁴⁰ É especialmente exacto este modelo de formación de apelidos na lingua polaca, onde tal tipo antropónímico está moi estendido:

<i>uciąć Chrapickiego</i>	<i>talar “Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’
---------------------------	---------------------------	------------------------

<i>czytać dzieło Chrapickiego</i>	<i>ler unha obra de</i> <i>“Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’.
-----------------------------------	--	-------------------------

Tanto o ruso

<i>задать храповицкого</i>	<i>dar un “roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’,
----------------------------	----------------------------	-------------------------

como o polaco

<i>uciąć Chrapowickiego</i>	<i>talar “Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’
-----------------------------	---------------------------	------------------------

²³⁹ *Храповицкий* (en caso xenitivo *Храповицкого*) é un apelido formado a partir da palabra *храпеть* ‘roncar’; figurado ‘durmir profundamente’.

²⁴⁰ Nota do orixinal: Así se percibía esta combinación nos séculos XVIII-XIX, asociándoa co apelido do escritor A.V. Ghrapovitskii (*Храповицкий*) (véxase: *Киевлянин*. [Kievita] 1867. N 36. Páx.144).

son perífrases dos verbos *xrapéť*, *chrapač* ‘roncar; durmir’, (comp. tamén:

<i>зада́ть храпакá</i>	<i>dar un roncazo</i>	‘durmir profundamente’)
------------------------	-----------------------	-------------------------

coa reinterpretación calembúrica segundo o modelo de formación de apelidos. A propósito, a análise das peculiaridades da formación destes fraseoloxismos amosa que a correlación dos componentes *храпак* roncazo e *храповицкий* “roncadórez” é distinta da que hai, por exemplo, nos casos

<i>нестí околéсную (околéсицу)</i>	<i>levar un camiño indírecto</i>	‘dicir disparates’
--	----------------------------------	--------------------

ou

<i>прокатíТЬ на вороны́х (на чернякáх)</i>	<i>pasear (a alguén) en caballos negros (en bólás negras)</i>	‘rexeitar a alguén nunha votación, non dándolle os votos’ ²⁴¹ .
--	---	--

Se nos últimos casos a substantivación precede á formación do componente como substantivo, no caso de

<i>зада́ть храпакá (храповицкого)</i>	<i>dar un “roncaronazo” (“roncadórez”)</i>	‘durmir profundamente’,
---------------------------------------	--	-------------------------

trátase de formaciónsdobres que xurdiron con relativa independencia unha da outra.

Vémonos obrigados a recoñecer un certo dobre carácter dos fraseoloxismos cos componentes substantivados e non-substantivados tamén nos casos en que o problema da primoridade do componente se complica pola variabilidade activa e pola mestura dos modelos fraseolóxicos. Así son, por exemplo, as combinacións

	<i>хватíТЬ гóря</i>	<i>coller de amargura, pena</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíóns, necesidades’
(terrás de Siberia)	<i>хватíТЬ гóрь-кого до слёз</i>	<i>coller do amargo ata as bágoas</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíóns (necesidades) que fan chorar’
(costa do mar Branco)	<i>хватíТЬ гóрь-кого до дна</i>	<i>coller do amargo ata o fondo</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, priva-

²⁴¹ Véxase a nota 226.

cións (necesidades).

A consideración da fraseoloxía literaria e dialectal con este significado e coa estructura analóxica amosa unha complicada correlación destas combinacións. Na lingua literaria atopamos os xiros:

<i>пить (испить, выпить)</i>	<i>beber (beber completamente) o cálix amargo ata o fondo</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
<i>хлебнуть (хватить)</i>	<i>botar un trago (coller de amargura, pena desbordando)</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
<i>хватить (хлебнуть)</i>	<i>botar algo de (facer un trago de) desgracia</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
<i>вкусить горечи</i>	<i>proba-lo sabor amargo, amargura</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’,

etc. Na fala dialectal o repertorio das substitucións sinonímicas do compoñente nominal é aínda máis amplio:

(terrás de Sibéria)	<i>хлебнуть горчаки (муртсовки, пивца)</i>	<i>botar un trago de chicoria /crista /bebida amarga²⁴² (murtsovka²⁴³, cervexiña)</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
(terrás á beira da parte media do Ob)	<i>хватить пивца</i>	<i>coller algo de cervexiña</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
(rexión de Irkutsk)	<i>муртсовки хватить</i>	<i>coller de murtsovka</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesi-

²⁴² O substantivo *горчак* (en xenitivo *горчаки*), que ten forma interna ‘(algunha cousa) amarga’ (comp. *горький* ‘amargo’), nas falas siberianas pode te-lo significado ‘chicoria (*cichorium intybus*)’; ‘crista (*polygonum lapathifolium*)’; ‘bebida amarga’.

²⁴³ Coa palabra *murtsovka* denomináñanse distintos pratos campesiños, entre os que se encontra unha mestura do 1º e 2º prato e unha mestura de pan, cebola, aceite, sal e auga.

(rexión de Omsk)	<i>хватить халпы</i>	<i>colle-lo (coller de) ventimperio de inverno, neve molada</i>	dades)
			‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’.

É significativo que incluso para as variantes que a primeira vista parecen ser tan individuais, como

<i>хватить пивца</i>	<i>coller algo de cervexiña</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’
----------------------	---------------------------------	---

pódense atopar amplas correspondencias eslavas. Por exemplo, o xiro polaco

<i>nawarzyć piwa</i>	<i>coce-la cervexa</i>	‘causar moitas preocupacións, cousas desagradables a alguén’
----------------------	------------------------	--

ten tamén as variantes explícitas que admiten tal interpretación:

<i>Pij piwo, jakiegoś na-warzył</i>	<i>Bebe a cervexa tal como a cociches</i>	‘Responde polas consecuencias da situación difícil (compli-cada) que provoca-ches’
-------------------------------------	---	--

<i>Jakie kto warzy, takie pije piwo</i>	<i>O tipo (de cervexa) que un coce, ese mesmo tipo bebe</i>	‘O que organizou un asunto malo, pois é responsable polas consecuencias deste asunto’
---	---	---

<i>Uwarzyli, będą pili</i>	<i>Se coceron, beberán</i>	‘Se organizaron un asunto malo, sufrirán as súas consecuencias’
----------------------------	----------------------------	---

e outras.²⁴⁴ Parece que o modelo “beber + algo amargo = experimenta-las privacíons (necesidades)”²⁴⁵ é moi actual na formación dos fraseoloxismos. Esta conclusión parece

²⁴⁴Nota do orixinal: Comp. checo antigo

Věřu pekného [piva] trefil *debe ser que el bebeu de
boa cervexiña (partitivo)* ‘debe ser que sufriu moitas penas, desgracias, privacíons (necesidades)’.

²⁴⁵ En galego a idea de sufrimento tamén pode transmitirse pola noción de ‘beber’. Comp.: *bebe-las bágoas, traga-los feles* ‘sufrir en silencio’; *beber traballos* ‘ser víctima do infortunio’.

permitti-lo recoñecemento do adxectivo, sometido antes á substantivación, na calidade de componente inicial para este modelo:

*выйпить горького на-
пítka → выпить
горького → выпить
гóречи (горчáнки)*

*beber unha bebida
amarga → beber un-
ha amarga → beber
unha amargura (chi-
coria /crista /bebida
amarga)*

‘sufrir moitas penas,
desgracias, priva-
cions (necesidades)’,

etc. O componente nominal podíase substituír despois sinonimicamente; compárese *мурцóвки* ‘murtsovka’, *пивцá* ‘cervexiña’ (ámbalas dúas palabras están no caso xenitivo).

Neste esquema, sen embargo, non cabe a combinación

*хлебнúть (хватить)
góря*

*tomar un trago (coller)
da amargura, pena*

‘sufrir moitas penas,
desgracias, priva-
cions (necesidades)’.

Xorde unha pregunta: ¿el será o substantivo *gópe* (en xenitivo *góръ*) ‘amargura, pena, desgracia’ unha das substitucións sinonímicas do componente nominal (do tipo *горчáнка* ‘chicoria; crista; bebida amarga’) ou será un resultado da substantivación do adxectivo *горький* ‘amargo’? A primeira suposición contradía a ampla extensión do fraseoloxismo

хлебнúть góря

*facer un trago da
amargura, pena*

‘sufrir moitas penas,
desgracias, priva-
cions (necesidades)’

e maila similitude formal das palabras *gópe* ‘amargura, pena, desgracia’ e *горький* ‘amargo’. A segunda suposición contradía a irreducibilidade formal do lexema *gópe* ‘amargura, pena, desgracia’ ata *горький* ‘amargo’, aínda que están relacionados etimoloxicamente. Probablemente, estamos diante dunha contaminación de varios modelos fraseolóxicos. Un deles é primitivamente ruso:

*испытать (мы́кать) го-
ре*

*experimentar (arran-
car coma a estopa) a
amargura, pena*

‘sufrir moitas penas,
desgracias, priva-
cions (necesida-
des)’.²⁴⁶

O segundo remite á sentencia bíblica ‘bebe-lo cáliz ata o fondo’²⁴⁷ e compleméntase pola

²⁴⁶ Nota do orixinal: Comp. neste plano a interpretación do ruso antigo *мы́кать смáгы* *lanza-lo fogo*

‘eliminar, destruír todo ata
as cinzas co fogo’

é o dialectal

смáгу принимáть

tomar agua de fogo

‘beber alcol forte’

(comp. coa palabra dialectal *смáга* ‘sede’).

²⁴⁷ Ls 51, 17 e 22; Salmo 11, 6; Ez 22, 33. Aínda que as citas máis próximas son Mt 20, 22; 26, 34 e Mc 10, 38; 14, 36; 22, 42. Na actual elaboración industrial do viño elimínanse os poucos ou borras, pero na elabora-

palabra *гóрький* ‘amargo’ (en acusativo femenino *гóрькую*), é

<i>выпить горькую чашу</i>	<i>bebé-lo cálix amargo</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, priva- cions (necesidades)’.
<i>до дна</i>	<i>ata o fondo</i>	

O entrecruzamento destes modelos levou, probablemente, tanto á formación do fraseoloxismo co compoñente substantivado

<i>хватить гóрького</i>	<i>coller do amargo</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, priva- cions (necesidades)’,
-------------------------	-------------------------	--

como á formación da variante do fraseoloxismo dunha palabra

<i>хватить горчáнки</i>	<i>coller unha chicoria /crista /bebida amar- ga</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, priva- cions (necesidades)’,
-------------------------	--	--

e á formación do fraseoloxismo co compoñente que non está relacionado coa substantivación:

<i>хватить (хлебнúть) góря</i>	<i>coller (facer un trago) da amargura, pena</i>	‘sufrir moitas penas, desgracias, priva- cions (necesidades)’.
------------------------------------	--	--

Se se teñen en conta as dificultades citadas, a definición do compoñente nominativo, implicitado durante a substantivación, pode ser máis obxectiva.

3.1.2.2. Composición de palabras

Este tipo de implicitación dos fraseoloxismos pódese considerar como o modo máis coherente de resolve-la contradicción entre a formación separada e a entereza semántica. No proceso da elipse ten lugar a eliminación dos compoñentes da combinación, e a reconstrucción deles, ás veces, é problemática. No proceso de derivación afixal de palabras a partir das combinacións (do tipo *баклúшничать* (baklúxnichat) “baklúxnichat” ‘folgazanear’) o compoñente perdido “codifícase” no que forma esta derivación. E no proceso da composición de palabras os compoñentes da combinación de palabras conservanse, pero pérdense ante todo a súa formación separada. Neste sentido pódese considera-la composición de palabras como unha etapa transitoria entre a combinación de palabras e a palabra. Non é casual que moitos investigadores acentúen a gran convenciónalidade (no plano sincrónico) da delimitación de palabras compostas e combinacións de palabras segundo os indicios formais. Ó mesmo tempo precisamente a síntese do signifi-

ción tradicional o viño sedimenta as borras que son amargas. A copa ou cálix como metáfora de castigo é moi antiga e parece que nace do cocido de herbas narcóticas que se lle daba ó condenado a morte antes de executalo.

cado e da forma da palabra composta advirte que non se identifican combinacións e palabras compostas. A necesidade de ter en conta as diferencias estruturais e semánticas das mesmas foi indicada por Vinográdov que subliñaba as diferencias entre as palabras: substantivo

<i>щелкопёр</i>	<i>“esgallaplumas”</i>	‘mal escritor’,
adxectivos		
<i>плодотвóрный</i>	<i>“frutocreativo”</i>	‘fructífero’
<i>жизнестóйкий</i>	<i>“vidaresistente”</i>	‘capaz de resistir condicións de vida pouco favorables, resistente’

e as combinacións *щёлкаю́щий пером* ‘o que está esgallando coa pluma’ *творя́щий плод* ‘o que cre o froito’ *стóйкий по отношéнию к жи́зни* ‘resistente respecto á vida’.²⁴⁸

A composición de palabras está estudiada a fondo no material eslavo, sobre todo no ruso. A maioría dos investigadores relacionan estreitamente este tipo de formación de palabras coa fraseoloxización. Precisamente a fraseoloxización, que precede a composición de palabras, crea as principais premisas para aquela diferencia esencial entre as palabras de tipo

<i>щелкопёр</i>	<i>“esgallaplumas”</i>	‘mal escritor’
-----------------	------------------------	----------------

e as combinacións correspondentes, que indicaba Vinográdov. É característico que a base fraseolóxica das palabras antigas eslavas sexa a razón da súa viva expresividade. En efecto, a tendencia á “selectividade” expresiva das palabras eslavas sorprendentemente corresponde á conclusión de que na “fraseoloxía os campos de connotacións negativas sempre son más importantes (no aspecto cuantitativo) que os campos de connotacións positivas” (Ройзензон, 1972: 18). Polo tanto, neste plano, igual que no plano da conservación da motivación, as palabras compostas están estreitamente relacionadas cos fraseoloxismos. Non obstante, a penas se pode interpretar esta relación como unha identidade absoluta. Só testemuña que as palabras compostas son unha fonte extremadamente valiosa para a fraseoloxía histórica. Nelas están reflectidas frecuentemente as capas máis antigas do léxico, como os nomes e alcumes das persoas (por exemplo, *Мутижир* “Enturbagraxa”, *Толигнев* “Apagaíra”, *Вертиголов* “Viracabeza”) ou os topónimos (*Дерибрюхово* “agarrabarriga”, *Гологузово* “espídoco” = ‘cu ó sol’).

A consideración das palabras compostas como un orixinal “depósito” de fraseoloxía explícarse precisamente porque elas son un resultado intermedio no camiño da eliminación da contradicción entre a formación separada e a entereira semántica, o resultado que conserva case intactos ámbolos dous compoñentes da antiga combinación. A aparición da palabra composta habitualmente é un índice do alto grao de automatización do uso da combinación e do principio da súa desaparición. Así, no século XVII nos documentos

²⁴⁸ Nota do orixinal: Véxase: Русский язык в школе. [A lingua rusa na escola]. 1951. N 2. Páx.4.

oficiais esténdese a combinación

<i>пóлнáя мочь</i> (comp. en ruso antigo <i>зупóлнáя (супóлнáя) мошь</i>)	<i>plena potencia</i>	'pleno poder, dereito outorgado polo poder supremo para a realización de algo'
--	-----------------------	--

que é un préstamo do polaco.

A automatización do uso da combinación leva a que xa no límite dos séculos XVII-XVIII se convirta na palabra composta *полномóчие* ‘plenos poderes, plenipotencia; mandato’.

Os exemplos de duplicación de palabras compostas e combinacións non son numerosos:

<i>скáлить зúбы</i> /зубо- скáл (comp. скalo- зýб)	<i>mostra-los dentes</i> ²⁴⁹ /“mostradentes” (comp. ”dentesmos- tra”)	'sorrir, rir' /‘burlón’
<i>вертéть хвостóм</i> /вер- тихвóстка	<i>xirar coa cola, colear</i> /“xiracola”	'coquetear' /‘muller toleirana, de costumes lixeiros’
<i>губíть дúшу</i> /душе- гýб	<i>mata-la alma</i> /“mata- alma”	'matar unha persoa (matando tamén a súa alma); ‘agrava-la conciencia por cometer un crime’ /‘omicida, criminal, bandido’,

etc. Habitualmente un dos membros de tal combinación sobre está estilisticamente marcado, e, o máis frecuente de todo, é precisamente a combinación que queda na periferia lingüística:

<i>дармоéд</i>	<i>“comegratis”</i>	'persoa que vive pola conta de outros'
(comp. coa palabra dialectal <i>дарма</i> ‘gratis’),		
<i>ротозéй</i>	<i>“abreboca”</i>	'persoa mirona; distraído'
(comp. coa palabra arcaica <i>зи́ять</i> ‘abrir’ e cos seus paralelos indoeuropeos),		
<i>краснобáй</i>	<i>falabonito</i>	'charlatán, falador'
(comp. coas palabras dialectais <i>кráсно</i> ‘dunha forma bonita’ e <i>бáять</i> ‘falar’),		

²⁴⁹ O verbo *скáлить* ‘mostrar’ úsase só referido ós dentes.

<i>щелкопёр</i>	<i>“esgallaplumas”</i>	‘mal escritor’,
<i>куроцáp</i>	<i>“agarragaliña”</i>	‘persoa que rouba galinhas; ladroeiro’ ²⁵⁰ .

É significativo que as combinacións que se poden obter obtidas mediante a “descomposición” artificial de tales palabras compostas xa se percibirán polos falantes nativos contemporáneos non como fraseolóxicas, senón como libres:

<i>блодоліз</i>	<i>“lambepratos”</i>	‘lambeteiro’; ‘persoa que se alimenta de sobras’	* <i>лизать блόдо</i> ‘lambe-lo prato’
<i>чистопло́й</i>	<i>“cuspelimpio”</i>	‘persoa que leva a limpeza (decencia) a un extremo esaxerado’; ‘persoa que odia os traballos manuais sucios’	* <i>чисто плевать</i> ‘cuspír limpiamente’
<i>головорéз</i>	<i>“cortacabezas”</i>	‘matón’	* <i>резать голову</i> ‘corta-la cabeza’.

En tales casos a nosa reconstrucción convértese na actualización dos antigos fraseoloxismos e, polo tanto, tamén se converte na súa desfraseoloxización. Estes fraseoloxismos parécennos libres, xa que “escapan” do seu contexto histórico.

Para as reconstruccións válidas de tales combinacións cómpre incluír na análise cantas más palabras compostas de idéntica estructura e semántica sexa posible, é dicir, realizar unha operación semellante á modelación de fraseoloxismos que se fai durante a súa investigación diacrónica. A combinación **резать голову* ‘corta-la cabeza’, por exemplo,

²⁵⁰ **Nota do orixinal:** Comp. tamén unha orixinal “anticipación” do proceso da composición de palabras-membros de combinacións na periferia lingüística: combinación literaria

<i>глухáя тетéря</i>	<i>pita do monte xorda</i>	‘persoa xorda (aplícase tamén no caso de que alguém non oia por descoido, non sendo realmente xordo)’
e dialectal <i>глухотетéря</i>	<i>“xordopita do monte”</i>	‘persoa xorda (aplícase tamén no caso de que alguém non oia por descoido, non sendo realmente xordo)’.

non parecerá libre no contexto das reconstruccións feitas a partir de palabras compostas do tipo de

ruso

<i>сорви-голова</i>	“arranca-cabeza”	‘persoa temeraria’
<i>сломи-голова</i>	“rompe-cabeza”	‘persoa temeraria’
<i>ссеки-голова</i>	“corta-cabeza”	‘persoa temeraria’
<i>оторви-голова</i>	“arranca-cabeza”	‘persoa temeraria’
<i>головолом</i>	“rompecabezas”	‘persoa temeraria’
<i>головотяп</i>	“cortacabezas”	‘persoa travesa e trapalleira’
<i>ухорез</i>	“cortaorellas”	‘persoa temeraria e cruel’

bielorruso

<i>саrвігалаva</i>	“arrancacabeza”	‘persoa temeraria’
<i>зламігалаva</i>	“rompecabeza”	‘persoa temeraria’

ucraíno

<i>зірвиголова</i>	“arrancacabeza”	‘persoa temeraria’
<i>урвиголова</i>	“arrancacabeza”	‘persoa temeraria’
<i>шибай-голова</i>	“golpea-cabeza”	‘persoa temeraria’
<i>пробийголова</i>	“rompecabeza”	‘persoa temeraria’
<i>зайдиголова</i>	“tremecabeza”	‘persoa desequilibrada, que ten un comportamento que carece de sentido común’.

Como amosan os paralelos fraseolóxicos eslavos, para tales formacións serven de base precisamente as antigas combinacións **estables**.

No proceso de implicitación dos fraseoloxismos mediante a composición de palabras pode tamén ter lugar a contaminación de modelos, a alteración da estrutura inicial das combinacións e das súas motivacións. Neste caso recorrer ós modelos fraseolóxicos axuda a establecer a etimoloxía máis probable da palabra. Así, a palabra *горлопан* ‘esbardalleiro, leriante’ interprétese ben como a composición dos lexemas *горло* ‘gorxa’ e *пан* (do seu probable significado véxase máis abaixo), ben como unha formación sufixal a partir da palabra non fixada *горлопа*. Durante a etimoloxización desta palabra,

segundo parece, cómpre partir das palabras compostas que están fixadas nas falas rusas e que teñen este mesmo significado ‘esbardalleiro, leriante’ e esta mesma raíz: *горлопáйка*, *горлопáнья*, *горлопúня*, *горлопáйл*, *горлопáйт*, *горлопáтина*, *горлóпник*. A segunda parte destas palabras pódese, segundo parece, relacionar co verbo *пáсть* ‘tirar, estirar’. Este verbo, habitualmente na forma *пáлить*, orixina moitos fraseoloxismos co significado ‘berrar’:

<i>рот распáлить</i>	<i>empezar a estira-la boca</i>	‘empezar a berrar’
<i>пáлить рот</i>	<i>estira-la boca</i>	‘berrar’
<i>áлице пáлить</i>	<i>estira-la boca</i>	‘chorar berrando’
<i>пáлить вáчегу</i>	<i>estira-la boca</i>	‘chorar berrando’
<i>пáлить вáрегу</i>	<i>estira-la boca</i>	‘berrar en voz moi alta’
<i>пéлить (распéлить) вíльы</i>	<i>estirar (empezar a estirar) a boca</i>	‘berrar’.

É máis, os verbos co significado ‘abrir; estirarse’ orixinan numerosas series de combinacións formadas segundo este mesmo modelo:

<i>зевáть (разíнуть, раз- зывíТЬ) рот</i>	<i>abri-la boca</i>	‘berrar’
<i>разíнуть хáйло</i>	<i>abri-la boca</i>	‘berrar’
<i>разгáять зевáло</i>	<i>abri-la boca amplamente</i>	‘berrar’
<i>рот растарáщить (рас- щепéрить)</i>	<i>estira-la boca</i>	‘berrar’.

Tendo en conta a existencia deste modelo fraseolóxico, a reconstrucción do formante - *пан* en calidade da raíz *pen- na palabra *горлопан* parece ser probable.

Á parte do perigo de mesturar ou escurece-lo modelo que formou a palabra no proceso da implicitación da combinación, cómpre ter en conta constantemente durante a interpretación fraseolóxica destas palabras a presencia de dous planos, tanto no aspecto semántico, como no sintáctico, que poden estar detrás de cada combinación de palabras inicial. A correlación entre a palabra composta e o fraseoloxismo, como xa subliñaba I.I.Sreznevskii, é moi diversa, e o perigo consiste en que

esta diversidade non queda gravada no aspecto externo das palabras, e por iso a miúdo é difícil adiviñar, qué é exactamente o que expresa a palabra: a palabra *ветрогон* ‘folgazán’ pudo proceder das expresións: *гнать по ветру* ‘facer moverse algo na dirección do vento’, *гнать ветер* ‘facer moverse o vento’ e *гнать ветром* ‘face-lo vento que algo se mova na súa dirección’ (Срезневский, 1873: 248).

Como criterio de proba dunha ou outra hipótese sobre a correlación entre a palabra composta e o fraseoloxismo pode servir en tales casos unha gran cantidade de expresións feitas segundo un modelo idéntico.

3.1.2.3. Derivación afixal

Este tipo de implicitación de fraseoloxismos é o medio máis consecuente e efectivo para a eliminación da contradicción fraseolóxica entre a formación separada e a enteireza semántica. Como resultado de tal implicitación, a palabra sepárase completamente da combinación que chegou a se-la súa base. Un dos componentes perdeuse, “cifrándose” no formante de derivación da palabra.

No fenómeno da composición de palabras consérvanse, xunto con pequenos cambios formais, ámbolos dous componentes da combinación. No fenómeno da elipse, como “alusión” ó componente elidido, queda o contexto fraseolóxico e incluso (como no fenómeno da substantivación) a forma do componente non elidido, que é combinable cun substantivo só nun xénero e número determinado. E no fenómeno da implicitación afixal do fraseoloxismo en realidade non queda información sobre o componente perdido. Así, o prototipo fraseolóxico do verbo

<i>баклúшничать</i> (baklúxnichat)	<i>“baklúxnichat”</i>	‘folgazanear’
ou <i>канитéлься</i>	<i>“canutear”</i>	‘tardar moito en facer unha cousa intencio- nadamente’,

pódese recuperar só porque a lingua contemporánea conservou en uso activo as combinacións que corresponden a estes verbos polo seu significado e polo seu componente cardinal:

<i>бить баклúши</i> (bit bakluxi)	<i>golpea-las bakluxi</i>	‘folgazanear’
<i>е тянúть канитéль</i>	<i>enrosca-lo canutilo</i> ²⁵¹	‘levar a cabo un asunto ou unha conversa lenta e pesada, que dura moito, e que nos fai perder moito tem- po’.

Máis difícil é encontra-lo componente verbal da palabra coloquial *сацковáть*

²⁵¹ *Canutilo* é o arame fino que se extraía coas tenaces a partir da fundición dun lingote de ouro, prata ou cobre. Este arame servía de fío para adorna-los traxes dos eclesiásticos, dos oficiais, das donas, etc. O proceso de extracción do arame foi moi lento e minucioso, de aí a expresión.

‘folgazanear’, xa que esta agora úsase moito máis cá combinación inicial

<i>битъ сáка (сачкá)</i>	<i>golpea-la taba (tabi-ña)</i>	‘folgazanear’
--------------------------	---------------------------------	---------------

nas falas da rexión de Pskov. Velaí por qué non se poden poñer nun mesmo plano os ca-
sos de implicitación dos tipos

<i>битъ баклúши → баклúш- ничать</i>	<i>(bit bakluxi → baklúxni- chat)</i>	<i>golpea-las ba- kluxi → “bak- lúxnichat”</i>	‘folgazanear’
--	---	--	---------------

e

<i>пóлная моchь → пол- номóчие</i>	<i>plena potencia → ple- nipotencia</i>	‘pleno poder, dereito outorgado polo poder supremo para a reali- zación de algo’ → ‘plenos poderes, ple- nipotencia; mandato’.
--	---	---

A reconstrucción do compoñente perdido a partir do afijo complícase tamén no caso de que se coñeza tanto a palabra coma a combinación, que dá orixe a esta palabra; pero ó mesmo tempo a combinación varía. Así,

<i>(rexión de Pskov)</i>	<i>“comediatiir”</i>	‘facerse o parvo, o ri- dículo’
--------------------------	----------------------	------------------------------------

é o resultado evidente da reducción da expresión literaria

<i>ломáть комéдию</i>	<i>romper unha comedia</i>	‘facer comedia; apa- renta-lo que en reali- dade non se sente’
-----------------------	----------------------------	--

coas variantes

<i>игráть (кóрчить) ко- мéдию</i>	<i>representar (crispar) unha comedia</i>	‘facer comedia; apa- renta-lo que en reali- dade non se sente’.
---------------------------------------	---	---

¿Cal dos verbos: *игráть* ‘representar’, *ломáть* ‘romper’ ou *кóрчить* ‘crispar’ se “codifica” coa palabra *комéдить* ”comediatiir”?

A posibilidade de recuperación do compoñente do fraseoloxismo a partir da súa forma implicitada afixalmente, é relativa, mesmo cando hai paralelos fraseoloxismo-lexema, usados activamente. Pero esta posibilidade chega a ser moito máis relativa cando tal paralelismo está ausente. E por último é unha situación característica para o léxico, se temos en conta o feito da anterioridade diacrónica da nominación bimembre con respecto á unimembre. A maioría das palabras perderon hai moito tempo as pegadas da bimembri-dade que tiñan antes; esta pódese reconstruír convencionalmente utilizando o método

etimolóxico: por exemplo, para o lexema do eslavo primitivo **bolto* (*бóлoto* ‘lagoa’ e outras palabras) < * *bolto more* ‘un lugar pantanoso de cor abrançazada’. As palabras contemporáneas non se forman mediante a conversión da forma bimembre e descriptiva na forma unimembre coa adición do afixo, senón segundo os modelos productivos de formación de palabras. A delimitación exacta entre as palabras formadas segundo os modelos e as palabras creadas mediante a reducción da combinación real, en moitos casos é case imposible.

Este feito imponles unha responsabilidade especial ós fraseólogos que intentan fixa-las fontes “combinatorias” da palabra. A tentación de semellantes intentos, sen embargo, é aínda maior porque, de feito, tódalas palabras que teñen unha motivación transparente pódense “descompoñer” ata chegar a unha combinación:

<i>воплощать</i> → * <i>обле-</i>	“ <i>енкорпар</i> ” → <i>revestir</i>	‘encarnar’
<i>кáть в плоть</i>	<i>nun corpo</i>	
<i>пристрани́ть</i> → * <i>дер-</i>	“ <i>cordar</i> ” → <i>ter na</i>	‘facer alguéén obedecer’
<i>жáть в струнé</i>	<i>corda</i>	
(comp.: <i>по струнке</i> <i>ходи́ть</i>)	<i>andar pola corda</i>	‘obedecer sen discutir nin protestar’)
<i>окрылáть</i> → * <i>прида́ть</i>	“ <i>alar</i> ” → <i>dar ás</i>	‘dar ás’
<i>крылья</i>		
<i>осерчáть</i> → * <i>сдéлать</i>	“ <i>corazonearse</i> ” → <i>fa-</i>	‘facer algo ó enfadarse’
<i>что-либо в сердцáх</i>	<i>cer algo en corazóns</i>	
<i>разсобáчиться</i> →	“ <i>descadelarse</i> ” → <i>la-</i>	‘rifar, pelexar (de pa-
* <i>обláять друг друга</i>	<i>drar un a outro coma</i>	<i>labra’)</i>
<i>как собáки</i>	<i>as cadelas</i>	
<i>осовéть</i> (osovet) →	“ <i>curuxarse</i> ” → <i>che-</i>	‘adormecer’.
* <i>стать сонли́вым как</i>	<i>gar a estar somno-</i>	
<i>совá</i>	<i>lento coma unha curuxa</i>	

Non se pode dicir de antemán que tódalas “reconstruccíons” deste xénero sexan incorrecas. Así, a combinación atopada para a palabra *осовéть* “*curuxarse*” ‘adormecer’ confírmase polo material da lingua inglesa (*to be drowsy like an owl* ‘estar somnolento coma unha curuxa’), o que fai probable a reconstrucción da comparación rusa. É importante, sen embargo, que tales intentos se xustifiquen con argumentos lingüísticos.

Como exemplo de tal argumentación pode servir a nova etimoloxía da palabra *ошломáть* (*oxelomit*) ‘pasmar’, proposta por A.E.Suprún. Recorrendo ós feitos de formación de palabras, ós feitos semánticos e acentuais, el xustifica convincentemente que esta palabra non é unha reducción da combinación *удáрить бóухом по головé* ‘golpear

co mango da machada na cabeza' ou *сбить шлем* (**xlem**) 'derriba-lo helmo'²⁵², senón que é un derivado da palabra dialectal *шлётом* (**xelom**) 'ruído' (comp. bielorruso *шлам* (xolam) 'barullo'); e entón a palabra *ошеломить* (oxelomit) 'pasmar' descífrase como "barullar" (=dar co ruído na cabeza).²⁵³ Non é difícil notar que, segundo esta interpretación, esta palabra creouse segundo o modelo de formación de palabras estendido do tipo *огородить* 'cercar'.²⁵⁴

A busca do prototipo dunha ou outra palabra complícase aínda máis cando a súa forma se altera pola influencia de falsas asociacións etimolóxicas. Así, nas falas de Pskov unha serie de verbos co significado 'darse moita importancia' parecen ser reduccións de comparacións estables (do mesmo xeito que *осоветь* (osovet) "curuxarse" 'adormecer'):

<i>выкобéливаться</i> (vikobélivatsa) →	"canar"	→ <i>comportarse coma un can</i>
* <i>вести́ себé как кобéль</i> (kobel)		
<i>выкозу́ливать</i> (vikozúlivat) → * <i>лé- лать что-нибудь как козá</i> (kozá)	"cabrar"	→ <i>facer algo coma unha cabra.</i>

A estreiteza da área xeográfica, a unidade do significado que non se deduce das motivacións metafóricas (*как кобéль* 'coma un can', *как коза* 'coma unha cabra') e, en fin, o potencial de formación de palabras limitado destes verbos xustifican a pertenza dos últimos ó verbo *кобéнить* (**kobénit**) 'facer carantoñas monadas, monear' (*кобéниться* 'obstinarse', *выкобéниваться* (vikobénivatsa) 'darse moita importancia', *перекобéнить* 'superar a alguén en facer carantoñas monadas, monear', *выкобéниться* 'empezar a darse moita importancia', *искобéниться* 'darse moita importancia de máis', *покобéниться* 'obstinarse un pouco', *раскобéнить* 'facer curvo', etc.) que os etimólogos relacionan co significado inicial 'berro; curva'. A motivación inicial 'facer acenos, xesticular' da palabra *выкобéниваться* (vikobénivatsa), polo tanto, resultou alterada na fala viva, fraseoloxizada artificialmente pola analogía cos lexemas *кобéль* 'can' e *коzá* 'cabra'.

A descripción das dificultades de definición da correlación entre a combinación e a palabra, foi imprescindible aquí ante todo porque amosa a ilegalidade da interpretación de cada palabra como resultado da reconstrucción da combinación de palabras. Sen ter en conta tal limitación, o problema da derivación afixal de palabras a partir da implicitación de fraseoloxismos estaría moi simplificado.

²⁵² A forma interna da palabra *ошеломить* (oxelomit) 'pasmar' na lingua literaria contemporánea pódese relacionar, a primeira vista, coa palabra *шлем* (**xlem**) 'helmo'.

²⁵³ Nota do orixinal: Véxase: Русское и славянское языкоzнание. [Lingüística rusa e eslava]. M., 1972. Páxs.244-249.

²⁵⁴ Comp.

<i>шлётом</i> (xelom)	'ruído' -	
<i>ошеломить</i> (oxelomit)	"barullar" (=suministrar co ruído na cabeza)	'pasmar'

<i>изгородь</i>	'cerca' -	
<i>огородить</i>	"acercarar" (=suministrar coa cerca ó redor)	'cercar'.

Máis arriba xa se advertía que no fenómeno de implicitación mediante a derivación afixal de palabras, o compoñente que se perde “codifícase” no formante moi xeneralizadamente. Neste aspecto a palabra

<i>ошеломить</i> (oxelomit)	<i>“barullar”</i> (<i>=dar co ruído na cabeza</i>)	‘pasmar’
-----------------------------	--	----------

non se distingue da palabra

<i>околпáчить</i>	<i>“acaparuchar”</i>	‘enganar’ ²⁵⁵ ,
	<i>(=poñe-lo caparicho a alguén)</i>	

e a palabra

<i>баклúшничать</i> (baklúxnichat)	<i>“baklúxnichat”</i>	‘folgazanear’
---------------------------------------	-----------------------	---------------

non se distingue da palabra

<i>бездéльничать</i>	<i>“senfacer”</i>	‘folgazanear’ ²⁵⁶ ,
----------------------	-------------------	--------------------------------

xa que non hai afixos especiais, peculiares para a reducción da combinación ata a palabra. Non obstante, non se pode deixar sen nota-la posibilidade de desenvolvemento de algo parecido ás peculiaridades funcionais dos afixos, aínda que elas se manifestan nos marcos do funcionamento do formante no aspecto xeral da formación de palabras. Tal formante pode ser, por exemplo, o sufixo reflexivo *-ся*. Sábese que se usa moito no proceso da implicitación de combinacións estables cara á palabra:

<i>смáтывать ю́дочки</i> → <i>смáтываться</i>	<i>enrola-las canas de pescar</i> → “ <i>enrolarse</i> ”	‘largarse, marchar apresuradamente’
<i>мóршить лицó</i> → <i>мóршиться</i>	<i>engurra-la cara</i> → “ <i>engurrarse</i> ”	‘demostrar un con xestos que está descontento de algo’
<i>мóршить лоб</i> → <i>мóр-ши́ться</i>	<i>engurra-la frente</i> → “ <i>engurrarse</i> ”	‘quedar pensativo intentando lembrar ou entender algo’.

En tales casos o compoñente verbal é “como se absorbese en si o significado de toda a combinación” (Гвоздарев, 1973: 64). É característico, sen embargo, que tal “absorción” ten lugar rigorosamente nas mesmas construccíons “verbo + substantivo en acusativo singular”:

²⁵⁵ Ámbolos dous verbos están formados coa axuda dos mesmos afixos: o prefixo *o-* e o sufixo verbal *-и-*.

²⁵⁶ Ámbolos dous verbos están formados coa axuda do mesmo sufixo verbal complexo *-и́и́ха-*.

<i>скáлить зúбы</i> → скá- литъся	<i>mostra-los dientes</i> → “mostrarse”	‘sorrir, rir’ ²⁵⁷
<i>тарáштіть глаzá</i> → та- раштіться	<i>desencaixa-los ollos</i> → “desencaixarse”	‘abri-los ollos desme- suradamente’
<i>поту́пить гóлову</i> → поту́питься	<i>embota-la cabeza</i> → “embotarse”	‘baixa-la cabeza’
<i>зажмúрить глаzá</i> → зажмúриться	<i>entorna-los ollos</i> → “entornarse”	‘entorna-los ollos’
<i>нахóхлить пéрья</i> → нахóхлиться	<i>encrespa-las plumas</i> → <i>encresparse</i>	‘prepararse (dunha ma- neira evidente) a en- frontar con alguén’

e outras.²⁵⁸ A procedencia pronominal do *-ся* suxire a idea de que no proceso de seme-llante implicitación o sufijo realiza a súa función primitiva: substitúe o nome, é dicir, o compoñente omitido. Esta función pódese considerar, en certa medida, particular para o proceso de implicitación, aínda que, na proxección diacrónica, é característica tamén para outros casos de formación de verbos reflexivos.

Por suposto, o exemplo co sufijo *-ся* é especial. Pero en certa medida, a súa capacidade de substituí-lo compoñente que se está perdendo é común tamén para outros sufijos que se utilizan na implicitación. Canto máis grande é a polifuncionalidade e a “polisemia” do sufijo, tanto máis grande é o perigo de que xurda a homonimia debido á absorción de varios compoñentes da combinación por un mesmo sufijo.

3.1.3. Dende o contexto maior ó menor

Durante a descripción dos modos de implicitación das combinacións interesábanos ante todo o aspecto **cualitativo**, é dicir, a cuestión de cómo se realiza este proceso. Agora considerémos-la implicitación no seu aspecto **cuantitativo**, é dicir, prestemos atención á lonxitude dos contextos que se implicitan nos procesos de fraseoloxización e desfraseoloxización. Dende logo, na lingua os aspectos cualitativo e cuantitativo da implicitación están estreitamente correlacionados. Xa sinalamos arriba que a formación do fraseoloxismo na dirección fábula → proverbio → dito realizase fundamentalmente mediante a

²⁵⁷ Comp. en galego *regaña-los dentes*, *regaña-la moa*, *regaña-la arnela* ‘rir abertamente’.

²⁵⁸ Nota do orixinal: Comp., sen embargo, tamén a posibilidade de uso en tales construccions da forma do caso instrumental

трепáть языком

espadelar coa lingua

‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’,

etc.

elipse, e a conversión da combinación en palabra, tanto mediante a elipse, como mediante a composición de palabras e derivación afixal de palabras. Pero a consideración especial do aspecto cuantitativo da implicitación (tendo en conta o cualitativo) está xustificada porque permite destaca-las etapas da formación da unidade fraseolóxica e da súa transición á palabra.

3.1.3.1. Fábula → proverbio

Potebniá, que describiu o proceso de conversión da fábula en proverbio e en dito, vía na palabra o resultado final da prolongada “condensación do pensamento”. Sen embargo, xa antes de Potebniá outros científicos (Busláev, Sneguiriov) mentaban este proceso e acentuaban que os proverbios e os ditos son fragmentos de parábolas ou de fábulas épicas. Pero para Potebniá a fábula actúa como a fonte máis importante de tódalas transformacións cuantitativas posteriores, que levan á creación da unidade léxica.

Ó mesmo tempo, Potebniá tamén interpretaba esta fábula como o resultado da condensación dun contexto ánda máis amplio: “A fábula serve só como un punto ó redor do cal se agrupan os feitos, e destes resulta unha xeneralización” (Потебня, 1894: 74). A xeneralización consecuente é posible porque as persoas posúen, segundo as palabras de L.V.Xerba, a propiedade de “distinguir entre o importante, o esencial e o, por así dicilo, envoltorio.”²⁵⁹ No proceso de evolución da fraseoloxía distintos segmentos de contexto resultan se-lo tal “envoltorio”. A fábula, a canción, o conto popular, a parábola, o chiste popular son só unha fase no desprendemento do “empaquetamento” sobrante.

Primeiramente o proceso de “condensación” do conto relativamente longo ata o curto é unha típica elipse, xa que todo o “necesario para a explicación da expresión que se formou como un proverbio contense no noso pensamento e pódese recuperar facilmente” (Потебня, 1894: 91). Precisamente esta capacidade de “recuperación” do contido chega a ser, segundo Potebniá, a base para destacar dous tipos de conversión de fábula en proverbio: 1) a primeira parte da fábula queda inalterada, a restante “retense no pensamento” e 2) todo o contido da fábula convértese en proverbio (Потебня, 1894: 89). A adaptación posterior de tal fábula elidida, que frecuentemente se realiza durante algúns séculos, fai imposible a recuperación dos elos perdidos. A relación co contexto maior perde-se, e o fenómeno de fala chega a ser un feito de lingua.

Pódense presentar moitas ilustracións do proceso de transformación da fábula en proverbio. É suficiente nomea-los proverbios que remiten ás fábulas de Krilov:

Беда, коль пироги начнет печь сапожник, а сапоги тачать пирожник

É un desastre que as empanadas empece a cocelas o zapateiro, e as botas empeza a coselas o pasteleiro

²⁵⁹ Nota do orixinal: Шерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. [Xerba L.V. Obras selectas sobre a lingua rusa]. M., 1957. Páx.32.

Кукушка хвалит петуха за то, что хвалит он кукушку

Лебедь рвется в облака, рак пятится назад, а щука тянет в воду

Наделала синица славы, а море не зажгла

Орлам случается и ниже кур спускаться, но курам никогда до облак не подняться

Охотно мы дарим, что нам не надобно самим

Лучше пей, да дело разумей

Пой лучше хорошо щегленком, чесмурно соловьем

Услужливый дурак опаснее врага

Хоть видит око, да зуб не имет

e outros.

Ó mesmo tempo cómpre mencionar unha cuestión importante para a fraseoloxización. Potebniá presentaba a condensación como un proceso consecuente, en que o proverbio fai o papel de elo necesario durante o movemento dende a fábula cara ó fraseoloxismo. Efectivamente, tales exemplos, como

зéлен виногráд

están verdes as uvas

‘dino algunas persoas para despreciar unha cousa, non porque realmente a consideren

²⁶⁰ Na fábula de I.A.Krilov *O cisne, o cangrexo e o lucio* (И.А.Крылов “Синица”) estes tres animais xungúronse na mesma carruaxe e pretenderon tirar dela, pero non lograron nin sequera movela do seu sitio, xa que cada un deles tiraba na súa dirección.

²⁶¹ Na fábula de I.A.Krilov *Carboeiro* (И.А.Крылов “Синица”) tratábase dun carboeiro que anunciaba a todos que era capaz de encende-lo mar, pero en realidade non o deu feito.

²⁶² Na fábula de I.A.Krilov *A raposa e as uvas* (И.А.Крылов “Лисица и виноград”) trátabase dunha raposa que un día viu unhas uvas ben maduras e quixo comelas, pero non puido alcanzalas, xa que estaban no alto. Entón, dixo que as uvas estaban verdes.

mala, senón porque
non a teñen á man'

(comp. os proverbios

Зéлен виногráд не слáдок

As uvas verdes non son doces

Зéлен виногráд, когдá не дајо́т

*As uvas están verdes cando non as
dan*²⁶³

parecen xustifica-lo carácter lineal deste proceso. Pero algunas ilustracións deste lingüista famoso contradín este esquema. Así, non está claro de qué proverbio procede o xiro comparativo

как с ду́бу

*coma dende un carba-
llo*

‘de repente, sen que o
espere ningúén’

que é o resultado da condensación do conto popular en que un parvo que se escondía duns bandidos nunha árbore, de repente tirou un morteiro sobre eles. Neste caso a fase “proverbial” evidentemente estaba ausente.

Respecto a isto son significativas as observacións do resultado da implicitación das fábulas de Krilov. Á par dos proverbios mencionados arriba, hai unha cantidade bastante grande de fraseoloxismos que están formados mediante a condensación das fábulas de Krilov:

ворóна в павли́ных
пéрьях

*choia en plumas de
femia de pavón*

‘persoa vestida cun
traxe que non corres-
ponde ás súas mane-
ras rústicas’

Демь́янова ухá

a ughá²⁶⁴ de Demián

‘algo que se lle dá a
unha persoa tan por-
fiadamente, ata que
xa lle empeza a so-
brar, a aburrir’²⁶⁵

вертéться как бéлка в
колесé

*xirar coma un esquío
dentro da roda*

‘ter moitas ocupa-
cións’

²⁶³ Nota do orixinal: Na obra de Potebníá aparece a expresión
кисл виноград

están ácidas as uvas

‘dino algunas persoas para
despreciar unha cousa, non
porque realmente a considé-
ren mala, senón porque non
a teñen á man’

que se relaciona (a través do proverbio) coa coñecida fábula de Esopo (véxase: Потебня, 1894: 91).

²⁶⁴ Ughá é unha típica sopa rusa de peixe.

²⁶⁵ A fábula de I.A.Krilov *A ughá de Demián* (И.А.Крылов “Демь́янова уха”) trataba de cómo un home chamado Demián invitou un veciño e deulle de comer moita ughá, insistindo en que o invitado comese máis e máis, a pesar de que este xa estaba farto e cheo, non quería máis e xa non comía a gusto.

<i>медвéжья услúга</i>	<i>favor de oso</i>	‘un favor que, en vez de axudar, causa dano ou desagrado’ ²⁶⁶
<i>огурéц с гóру (рýмский огурéц)</i>	<i>o cogombro de tamaño de montaña (o cogombro romano)</i>	‘dise dunha esaxeración desmesurada’ ²⁶⁷
<i>ни пáва ни ворóна</i>	<i>nin femia de pavón, nin choia</i>	‘persoa vestida cun traxe que non corresponde ás súas maneiras (habitualmente trátase das maneiras rústicas)’
<i>рыльце в пуху</i>	<i>o estigma do pistilo ten peluxe</i>	‘dise dunha persoa que está algo manchada nun asunto determinado’
<i>слонá не примéтишь</i>	<i>non nota-lo elefante</i>	‘deixar sen reseñar unha cousa que salta á vista, facendo, sen embargo, notar as cousas menos evidentes’
<i>Тришкин кафтáн</i>	<i>o kaftán²⁶⁸ de Trixka</i>	‘dise da eliminación dunhas faltas, pouco pensada, mal proxectada e precipitada, que orixina a aparición doutras faltas’ ²⁶⁹

²⁶⁶ Na fábula de I.A.Krilov *O ermitán e o oso* (И.А.Крылов “Пустынник и медведь”) tratábase da amizade que tiñan un oso e un ermitán. Pasaban os días enteiroos xuntos. Un día o ermitán deitouse para descansar e quedou durmido. O oso tornáballe as moscas. Escorrentou unha mosca da meixela do ermitán, pero volvéuselle pousar no nariz e logo na testa. Entón o oso colleu unha pedra grande, agardou un momento e pegou na testa do ermitán, pretendendo mata-la mosca, pero o que fixo foi escachala cráneo do ermitán e matalo.

²⁶⁷ Na fábula de I.A.Krilov *Mentireiro* (И.А.Крылов “Лжец”) tratábase dun home que contaba que vira en Roma un cogombro do tamaño dunha montaña. (Comp.co proverbio popular xurdido a partir desta fábula en versos

Хорошо скáзывать скáжку про рýмский огурéц *Está ben conta-lo conto do cogombro de Roma.*

²⁶⁸ *Kaftán* é un antigo traxe típico ruso masculino.

²⁶⁹ Na fábula de I.A.Krilov *O kaftán de Trixka* (И.А.Крылов “Тришкин кафтан”) había un tal Trixka (hipocorístico do nome Trifon) que, tendo os cóbados do seu kaftán rotos, para reparalos, cortou unha parte das mangas, e logo, para alonga-las mangas, cortou os faldróns. E o resultado foi que o kaftán chegou a ser

<i>брóсить шу́ку в ре́ку</i>	<i>bota-lo lucio ó río</i>	‘facendo coma quen que o culpable está castigado, liberalo en realidade do castigo merecido; favorece-lo culpable’ ²⁷⁰
<i>жда́ть, что лягúшки парá</i>	<i>esperar coma as ras polo zar</i>	‘dise da xente que non está contenta co poder actual que é liberal e que espera unha “man dura”’ ²⁷¹

e outros. A formación das expresións tiña lugar durante un período relativamente curto do que tódalas etapas son ben coñecidas. Este proceso non cabe no esquema lineal fábula → proverbio → dito e amosa a posibilidade de desenvolvemento directo da fábula ata a unidade fraseolóxica. Neste caso, en realidade, a transición da fábula ó fraseoloxismo acontece tan rapidamente que a etapa “proverbial” chega a sobrar: temos que ter en conta esta posibilidade sempre cando revelámolo prototípico explícito do fraseoloxismo.

3.1.3.2. Proverbio → unidade fraseolóxica

O feito da relación histórica entre o proverbio e o fraseoloxismo é coñecido dende hai moito tempo, o que, particularmente, se reflicte tamén na indiferenciación tradicional no uso dos termos “proverbio” e “dito” en moitas linguas. Dal, situando o dito moi proximo á comprensión contemporánea da unidade fraseolóxica, subliñaba que o dito “é unha parte, a primeira parte do proverbio”. Potební interpretou a relación entre proverbios e fraseoloxismos dende a súa concepción, amosándonos exemplos concretos

<i>на́ руку</i>	<i>á man</i>	‘favorece’
<i>по нутрý</i>	<i>polas entrañas</i>	‘gusta’
<i>в тупíк</i>	<i>á rúa cega (camiño sen saída)</i>	‘a situación (idea, etc.) que non ten saída’

e outros como “a reducción ou a condensación dos proverbios lévanos ata expresións separadas” (Потебня, 1894: 111). V.I.Chernixev consideraba a conversión do proverbio en

curto de mais.

²⁷⁰ Na fábula de I.A.Krilov *Lucio* (И.А.Крылов “Шука”) había uns xuíces estúpidos que, escoitando as palabras dunha raposa astuta, se puxeron de acordo e decidiron castiga-lo lucio culpable afogándoo ó lanzalo ó río.

²⁷¹ Na fábula de I.A.Krilov *As ras que pidien un zar* (И.А.Крылов “Лягушки, просящие царя”), que ten prototípos na literatura da antigüidade clásica (Fedro, Esopo), había unhas ras que, ó estaren descontentas co zar da súa lagoa, pedíronlle a Deus que lles mandase outro zar, pero, ó recibilo, tampouco quedaron contentas, xa que era un grou que as comía; non obstante, xa tiveron que vivir no reino deste último zar.

combinación estable

гóлод не тётка

a fame non é a tía

‘a sensación de fame
fai a un facer algo
que non lle apetece,
faille ceder’

← Гóлод не тётка, пирожкá не под-
сýнет

← *A fame non é a tía, non che vai dar
unha empanadilla*

como resultado do ”deterioro” do proverbio (véxase Чернышев, 1970: 332). Outros investigadores vían neste proceso un reflexo regular da interacción entre o proverbio e o contexto.

A transformación do proverbio en fraseoloxismo ten sido descrita máis dunha vez polos lingüistas contemporáneos. Larin dáballe a este proceso unha grande importancia no aspecto diacrónico, e caracterizábaoo como “casos de ruptura do vello dito pintoresco e da conversión do seu fragmento supervivente en combinación indescomponíble” (Ларин, 1956: 217). As seguintes ilustracións disto, presentadas por Larin, por exemplo,

как с гúсяя водá

*coma a auga (caendo)
do ganso*

‘non lle inflúe, non lle
afecta nada’

← Што с гúсяя водá - небылыé слова

← *Coma a auga (caendo) do ganso -
palabras que non existiron en reali-
dade*

e outras, repítense varias veces na literatura posterior sobre esta problemática.

As clasificacións de formación de unidades fraseolóxicas a partir dos proverbios son a miúdo moi formais e non consecuentes. Así, I.V.Abramets distribúe os casos de formación de fraseoloxismos a partir dos proverbios e ditos entre dous tipos: o corte da última parte

хлопót пóлон rot ←

*a boca está chea de
preocupacóns*

‘hai moitas preocupa-
cóns’

Хлопót пóлон rot, а перекусить нé-
чего

*A boca está chea de preocupacóns,
pero non hai nada para engulir*

e a separación das combinacións verbais, nominais e semellantes da composición do proverbio

держать язы́к за зу-
бами ←

*te-la lingua detrás dos
dentes*

‘calar’

Ешь пирог с грибами, а язы́к держи
за зубами

*Come a empanada de cogomelos, e a
lingua tena detrás dos dentes*

(Abramei, 1969: 106). Non é difícil percibi-la contradicción existente en tal distribución, xa que se forma segundo dous indicios distintos: o primeiro tipo determinase segundo a posición da parte implicitada do proverbio, o segundo determinase segundo a pertenza gramatical dos componentes que se implicitan.

A implicitación dos proverbios cara ós fraseoloxismos pasa non só polo “corte da última parte”, senón que tamén se coñecen casos inversos:

<i>отставной козы́ ба- бáнщик</i>	<i>o tamborileiro da ca- bra retirada</i>	‘persoa que tivo un posto pouco impor- tante e perdeuno ou xubilouse’
← <i>Не велік чин: отставной козы́ ба- рабанщик</i>	← <i>Non é alta a categoría: o tambori- leiro da cabra retirada</i>	
<i>без царя́ в головé</i>	<i>sen o zar na cabeza</i>	‘non ten moita inteli- xencia’
← <i>Свой ум - царь в головé</i>	<i>A propia intelixencia - o zar na cabe- za</i> ²⁷²	

Están fixados os casos en que o proverbio se reduce ben á primeira parte, ben á segunda. Así, o proverbio

O pardal vello non se deixará enganar co miolo

²⁷² Nota do orixinal: Este proverbio está fixado xa no século XVIII. Comp. tamén: ruso		
<i>нет царька в голове</i> (século XVIII)	<i>non ten o zariño na súa cabeza</i>	‘non ten moita intelixencia’
<i>с царем в голове</i> dialectal	<i>co zar na súa cabeza</i>	‘é intelixente’
<i>у каждого - свой царь в голове</i>	<i>cada un ten na súa cabeza o seu propio zar</i>	‘cada un ten a súa mente’
<i>царьствует ум головы</i> (séculos XVII - XVIII) ucraíno	<i>a mente reina na cabeza</i>	
<i>свій розум - цар в голові</i>	<i>a propia mente é o zar na cabeza</i>	
<i>царька в голові немає</i>	<i>non ten o zariño na súa cabeza</i>	‘non é intelixente’.

<i>стáрый воробéй</i>	<i>pardal vello</i>	‘persoa con moitas experiencias’,
e sen a primeira parte orixina o xiro verbal <i>(кого-либо) на мякí- не не проведёшь</i>	<i> alguén non se deixará enganar co miolo</i>	‘alguén non se deixa enganar facilmente’, ²⁷³ .
Comp. tamén os fraseoloxismos		
<i>зavaríть кáшу</i>	<i>empezar a coce-la kaxa</i> ²⁷⁴	‘provocar, empezar unha situación complicada, problemática ou desagradable’
e		
<i>расхлёбывать кáшу</i>	<i>come-la kaxa</i>	‘paga-las consecuencias de provocar unha situación complicada e problemática’
que remiten ó proverbio		
<i>Кто зavaríл кáшу, тот расхлёбывает</i>	<i>Quen empezou a coce-la kaxa, que a coma.</i> ²⁷⁵	
Ó mesmo tempo a omisión da segunda parte e a fraseoloxización da primeira é un caso de elipse máis frecuente cós dous descritos arriba. Precisamente tal modo de formación de fraseoloxismos		
<i>как с гúся водá</i>	<i>coma a auga (caendo) do ganso</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’
<i>хозáйский глаз</i>	<i>o ollo do dono</i>	‘a visión do dono que procura cuida-la casa,
<hr/>		
²⁷³ Comp. en galego <i>non me engana pan de picos</i> ‘non son parvo’.		
²⁷⁴ Véxase a nota 77.		
²⁷⁵ Nota do orixinal: Comp.: polaco <i>kaszy nawarzyć</i>	<i>coce-la kaxa</i>	‘causar preocupacións, problemas a alguén’
eslovaco <i>navaríti si (zlej) kaše</i>	<i>cocerse unha (mala) kaxa</i>	‘causar preocupacións, problemas a si mesmo’
e checo <i>navařit pěkne kaše někomu</i>	<i>cocer unha boa kaxa para alguén</i>	‘causar un disgusto (desagrado) e preocupacións, problemas a alguén’.

etc.²⁷⁶

e semellantes, ordinariamente, descríbese polos fraseólogos cando se resolven os problemas das relacións mutuas entre o proverbio e o dito. Comp. algúns exemplos máis:

<i>собáка на сéне ←</i>	<i>a cadela enriba da herba seca</i>	‘unha persoa que non aproveita algo, nin tampouco deixa que o fagan outros’
<i>Как собáка на сéне лежит: (и) самá не ест, и другýм не даёт</i>	<i>Como a cadela enriba da herba seca: non come ela mesma, nin tampouco lla dá ós outros</i>	
<i>губá не дўра ←</i>	<i>o beizo non é parvo</i>	‘sabe elixi-lo mellor; sabe aproveita-las ocasións’
<i>Губá не дўра, язы́к не лопáта: зна́ют, что гóрько, что слáдко</i>	<i>O beizo non é parvo, a lingua non é unha pa: saben o que é amargo e o que é dulce</i>	
<i>чудесá в решетé ←</i>	<i>milagres na peneira</i>	‘milagres da natureza’, ‘cousas extrañas’
<i>Чудесá в решетé: дыр мнóго, а вы́скочить нéкуда</i>	<i>Milagres na peneira: hai moitos buracos, pero non hai por onde saír</i>	
<i>кто во что горáзд ←</i>	<i>Cadaquén para o que é hábil</i>	‘cadaquén ó seu modo (á súa maneira); cada un tira polo seu lado’
<i>Хто во што горáзд, тот тем и про мышляет (Хто во што горáзд, тот в то и игрáет)</i>	<i>Cadaquén dedícase a aquilo para o que ten xeito (Cadaquén xoga ó que lle dá xeito)</i>	
<i>пáльца в рот не кладí</i>	<i>non lle méta-lo dedo</i>	‘dise dunha persoa que

²⁷⁶ O proverbio completo é
Хозяйский глаз - алмáз

O ollo do dono é un diamante.

←

na boca

non perde oportunidades de aproveitarse de neglixencias dou-tros'

Пáльца в рот не клади, а то откýсит

Non lle méta-lo dedo na boca, que cho pode morder e cortalo

ráno птáшечка запéла

←

o paxariño empezou a cantar moi cedo

‘áinda é cedo para fa-lar de algo ou fazer algo, é preferible ocultalo, xa que hai algúñ perigo’

Рáно птáшечка запéла, как бы кó-шечка не съéла

O paxariño empezou a cantar moi ce-do, oxalá que non o coma a gatiña

чем чёрт не шýтит ←

¿con qué non bromea-rá o demo?

‘pode ser todo, incluso cousas raras, inespe-radas, etc.’

Чем чёрт не шýтит, из дубýнки вы-палит

*¿Con qué non bromeará o demo?
Disparará cunha cachaporra*

e outros.

A observación de semellantes casos de elipse explica a razón da maior probabilidade de conservación da primeira parte do proverbio, en comparación coa segunda. Xa que neses exemplos a primeira parte é, por así dicilo, unha “imaxé” do proverbio, e a segunda parte é un desciframento do seu sentido. O fraseoloxismo como unidade expresiva da lingua, separándose do proverbio, naturalmente, conserva a súa parte máis expresiva e imáxica. Isto explica tamén o porqué de que non tódolos proverbios se poidan converter en fraseoloxismos. As maiores posibilidades para tal conversión posúen os proverbios coa primeira parte imáxica, o desciframento da cal pouco a pouco chega a sobrar.

Aquí tamén cómpre dicir algo sobre a determinada relatividade da implicitación dos proverbios. É posible que algúns dos fraseoloxismos citados (por exemplo,

как с гýся водá

*coma a auga (caendo)
do ganso*

‘non lle inflúe, non lle afecta nada’

non sexan resultado da implicitación dun proverbio, senón unha base para a súa creación, é dicir, reflecten o feito da explicitade das unidades fraseolóxicas.

Cando descubrimos a procedencia dos fraseoloxismos a partir de proverbios cómpre prestar unha especial atención tanto ó sentido interno do proverbio, en comparación co

significado da combinación estable, como á súa área xeográfica. Se non se teñen en conta estas cuestiós, existe o risco de altera-la dinámica semántica do fraseoloxismo. Así, Potebniá, xustamente facendo consta-la procedencia “proverbial” do dito

убить бобра

mata-lo castor

‘enganarse nos cálculos, preferindo o malo ó bo ou o peor ó mellor’,

dá, segundo parece, unha interpretación non de todo precisa da súa evolución semántica. O proverbio inicial, para a idea del, foi:

Не убить бобра - не видать добра

Non mata-lo castor - non ve-lo ben

e de aquí extrae a conclusión de que “o dito utilizábase co significado de adquirir algo valioso”. E a segunda variante do proverbio

Убить бобра - не видать добра

Mata-lo castor - non ve-lo ben

recoñécea como unha alteración do “inicial” (Потебня, 1894: 110). Se a explicación é esta, non queda claro, cómo a partir do significado positivo se desenvolveu o negativo, xa que na lingua rusa a expresión *убить бобра mata-lo castor* significa ‘enganarse nos cálculos, preferindo o malo ó bo ou o peor ó mellor’. Esta discrepancia lóxica aparentemente dá razóns para volver á hipótese de Dal que reconstruíu a forma inicial do noso proverbio así:

“*Убить бобра - не видать добра*

Mata-lo castor - non ve-lo ben

modificado:

не убить - не видать

non matar - non ver”.²⁷⁷

Cómpre dicir que as fixacións más antigas desta expresión non dan unha resposta definida á pregunta de cal das hipóteses é más xusta. É certo que nas recompilacións se atopa más a miúdo a forma “positiva” do xiro dado:

(rexións de Pskov, de Vólodga)

(rexión de Iaroslavl)

(rexión de Níjnii Nóvgo-

Убить бобра - не видать добра

Убить бобра - не видать добра

Ударить в бобра - не видать добра

Mata-lo castor - non está moi ben

Mata-lo castor - non ve-lo ben

Golpea-lo castor - non ve-lo ben

‘enganouse nos cálculos, pre-

²⁷⁷ Nota do orixinal: Os investigadores posteriores non notaron esta contradicción de principios nas interpretacións de Dal e Potebniá e ata as consideran idénticas.

rod)

ferindo o ma-
lo ó bo ou o
peor ó mellor'

e outros. Nalgunhas recompilacións, sen embargo, atopamos tamén a variante contraposta:

З дураком не убить бобра

Co parvo non se pode mata-lo castor

Как бўдёт добр, так бўдёт и бобр

Se é bo, terá o castor

Хто добр, томӯ и бобр, а хто не добр, томӯ и вы́дры не бўдёт

Quen é bo, terá o castor, e quen non é bo, non terá nin sequera a londra.

Por iso nos vemos obrigados a botar man de outros paralelos eslavos. Nas terras de Poliesie (de Bielorrusia e Ucraína) está fixado precisamente o proverbio

Убить бобра - не вилать добрă

Mata-lo castor - non ve-lo ben.²⁷⁸

Os fraseoloxismos polacos

Jak zabijesz bobra, nie będziesz miał dobra

Como máte-lo castor, non terá-lo ben

Jak masz bobra, to sprawa dobra

Como te-lo castor, a cousa é boa

e outros testemuñan que a inicial foi a variante en que non se duplicaba a negación en ámbalas dúas partes do proverbio. E precisamente tal reconstrucción estructural do seu prototipo máis antigo confírmase pola lóxica interna, xa que os eslavos occidentais e orientais tiñan unha crenza sobre a matanza do castor considerándoa como un mal pre-saxio.

A frecuente variación do proverbio sobre o castor explícarse polo feito de que na súa base está o modelo fraseolóxico “matar (capturar e verbos semellantes) un animal = realizar unha acción malograda”, coñecido nas linguaes eslavas orientais e occidentais:

ucraíno dialectal

лýса зловýти

caza-lo raposo

‘queima-lo faldrón
dunha peza de roupa’

вýшукати лýса

atopa-lo raposo

‘queima-lo faldrón
dunha peza de roupa’

лисіцю пýтмáти

caza-la raposa

‘queima-lo faldrón
dunha peza de roupa’

ucraíno

²⁷⁸ Nota do orixinal: Comp.: un informante (rexión do Prípiat das terras de Poliesie) explicou unha motivación que sobreentende precisamente a variante “positiva”: “Se alguén matou o castor, ningunha persoa desta familia pode xa construír alí a súa casa”. Comp. a comparación *плача як бабёр* ‘chora coma un castor’, relacionada nalgúns lugares de Bielorrusia coa idea da ofensa que lles fai a xente ós castores.

<i>куликá вбýти</i>	<i>mata-la píldora (ave)</i>	‘tropezar’
bielorruso		
<i>ліса (лісў, лісіцу)</i> злавіў (спаймáў)	<i>cazou o raposo (a raposa)</i>	‘queimou o faldrón dunha peza de roupa’
polaco		
<i>złapać zajaca</i>	<i>caza-la lebre</i>	‘caer’
<i>złowić wydry</i>	<i>caza-la londra</i>	‘caer na auga’
eslovaco		
<i>vlka zdrapil, raka zdrapil</i>	<i>cazou o lobo, cazou o cangrexo</i>	‘fixo mal para si’
<i>strelit' capa</i>	<i>matar dun tiro ó macho cabrío</i>	‘equivocarse’
<i>chytíl glezga</i>	<i>cazou o escachanoces (ave)</i>	‘fixo algo sen éxito’
<i>chytíl kocúra</i>	<i>cazou o gato</i>	‘fixo algo sen éxito’
checo		
<i>chytíl vydru</i>	<i>cazou a londra</i>	‘caeu na auga’
<i>chytíl zajíce</i>	<i>cazou a lebre</i>	‘caeu’
<i>kozla odřít</i>	<i>esfola-lo macho cabrío</i>	‘equivocarse’
e outros. Comp. letón		
<i>nosaut buku</i>	<i>mata-lo corzo</i>	‘equivocarse nos cálculos’.
Este modelo relacionase ó fin e ó cabo co fraseoloxismo		
<i>уби́ть бобrá</i>	<i>matou o castor</i>	‘enganarse nos cálculos, preferindo o malo ó bo ou o peor ó mellor’
que, segundo parece, sufriu unha dobre fraseoloxización: primeiro, ó destacarse do modelo, a expresión entrou no corpo de proverbios; despois, ó enriquecerse semanticamente no seu uso paremiológico, volvete de novo ó corpo idiomático. Parece que é isto o que pode explicar la difusión semántica do xiro		
<i>уби́ть бобrá</i>	<i>matou o castor</i>	‘enganarse nos cálculos, preferindo o ma-

lo ó bo ou o peor ó mellor'.

Tales exemplos testemuñan que para establece-la procedencia do fraseoloxismo non chega con atopá-lo proverbio do que se formou: cómpre determina-la súa variante inicial e xustifica-la relación lóxica entre o proverbio e a unidade fraseolóxica.

3.1.3.3. Unidade maior → unidade menor

Esta especie de implicitación é a última etapa da “condensación”. Despois dela segue xa a conversión da combinación en palabra. Os historiadores da lingua habitualmente consideran a reducción do número de componentes do fraseoloxismo no curso do proceso de cambio do proverbio cara á combinación. Para Larin esta reducción era un tipo de “perda de detalles” das expresións durante a súa conversión en “fragmento de sinal” (Ларин, 1956: 220). Tal conversión argumentábase por hipóteses tan convincentes sobre a procedencia dalgúnsas expresións coma

<i>ни в зуб (ногой)</i>	<i>nin o dente (co pe)</i>	‘non sabe nada, non ten coñecementos’
-------------------------	----------------------------	---------------------------------------

que Larin relacionaba co máis estendido

<i>ни в зуб толкнуть не смыслит</i>	<i>nin o dente empuxar sabe²⁷⁹</i>	‘non sabe nada, non ten coñecementos’.
---	---	--

Ata o de agora, sen embargo, acentúase xustamente que este proceso está pouco estudiado.

A reconstrucción da forma máis completa do fraseoloxismo, se é obxectiva, é o elo máis importante da análise histórica da fraseoloxía. E no plano sincrónico esta transformación é un dos tipos de variabilidade léxica dos fraseoloxismos. Moitos científicos sublinhána como un cambio propio das combinacións estables. É significativo que os investigadores da variabilidade, considerando este tipo como a “omisión de componentes”, frecuentemente presentan exemplos do plano precisamente histórico:

<i>и вся недолга ← и вся недолга пésня</i>	<i>e toda non longa ← e toda a canción non longa</i>	‘e isto é todo o asunto que non require moi- to tempo’
--	--	--

<i>разбить в пух ← раз- бить в пух и прах</i>	<i>derrotar en peluxe ← derrotar en peluxe e</i>	‘derrotar completamente’
---	--	--------------------------

²⁷⁹ En galego existe a expresión *nin esto* ‘nada, absolutamente nada’ que se aplica a verbos coma *ter*, *comer*, *saber*, *dar* e que se pronuncia cun xesto asociado que consiste en mete-la uña do dedo pulgar dereito detrás dos dentes incisivos superiores empuxándooos cara fóra, facendo coincidi-la palabra *esto* coa liberación da uña.

po

<i>как рукой ← как ру-</i>	<i>com a cunha man ←</i>	<i>(da dor) desapareceu</i>
<i>кой сняло</i>	<i>quitou com a cunha</i>	<i>rapidamente’.</i>

No proceso de perda de compoñentes do fraseoloxismo pouco e pouco aumenta a súa forma interna, pérdense as últimas “alusións” á motivación inicial. Pero a semántica común da combinación permanece relativamente inamobible. Esta estabilidade semántica ás veces pode levar mesmo ós paradoxos orixinais durante a implicitación das unidades fraseolóxicas. Por exemplo, a expresión orixinal das terras á beira da parte media do Ob до жызни ata a vida significa ‘ata a morte’, a pesar de que tal motivación non sexa lóxica. Resulta que tal combinación se formou mediante a implicitación da expresión

<i>до гробовой жызни</i>	<i>ata a vida de ataúde</i>	<i>‘ata a morte’,</i>
--------------------------	-----------------------------	-----------------------

en que este significado común se xustifica pola forma interna. Como vemos, a tendencia á conservación da estabilidade semántica neste caso resultou ser máis forte cá evidente discrepancia lóxica que xurdiu como resultado da implicitación.

¿E que partes do fraseoloxismo poden ser implicitadas durante a súa “enroscadura”? Parece que neste caso tamén, igual que durante a “condensación” do proverbio en combinación estable, chegan a estar de máis os compoñentes que son menos imáxicos e expresivos. Así, o xiro

<i>сам не свой</i>	<i>el mismo non é del</i>	<i>‘perdeu o equilibrio</i>
		<i>espiritual, angustiou-</i>
		<i>se’,</i>

segundo parece, formouse mediante a supresión da súa segunda parte aclarativa половина дьявола ‘a metade é do demo’²⁸⁰; o xiro

<i>не по кармáну</i>	<i>non corresponde ó pe-</i>	<i>‘demasiado caro para</i>
	<i>to</i>	<i>alguén’</i>

formouse mediante a mutilación do adverbio *дóрого* ‘caro’ que lle serve de motivación, etc. Ó mesmo tempo, como o fraseoloxismo, a diferencia do proverbio, non expresa habitualmente unha idea acabada nin contén mensaxe moral, a implicitación neste caso realízase máis formalmente. É característico que, en realidade, poida ser implicitada calquera,

²⁸⁰ Nota do orixinal: Comp. polaco

sam żaden nie swój *el mismo (ningún) non é del* ‘perdeu o equilibrio espiri-

formado a partir dos fraseoloxismos más extensos

Już sam nie swój, połówina dijabłowa

El mesmo xa non é propio de seu, a metade é

do demo

Bo już sam nie swój, połówina dijabłowa

Xa que el mesmo non é propio de seu, a meta-

de é do demo.

no plano sintáctico, parte da combinación:

suxento

лы́ка не в́яжет ← (у него) язы́к лы́ка не в́яжет

non gavela o líber de tileiro ← a (súa) lingua non trenza o líber de tileiro²⁸¹

‘non é capaz de falar debido a que está borracho’;

predicado

в ру́ку ← в ру́ку по-йтти (прийти) e seme-llantes²⁸²

á man ← á man ir (vir e semellantes)²⁸³

‘como oportunidade’ ← ‘aparecer unha oportunidade’

в кусты ← смотréть в кусты

ós arbustos ← mirar ós arbustos

‘escapando da participación en problemas, en dificultades que son comúns coas outras persoas’ ← ‘tender a escapar da participación en problemas, dificultades que son comúns coas outras persoas’

к слóву ← сказáть к слóву

á palabra ← decir á palabra

‘a propósito’ ← ‘dcir a propósito’;

complemento

стáвить в стрóку ←

colocar na tira de tas-

‘reprochar unha equi-

²⁸¹ Comp. en galego *non dobrar a lingua* ‘ter dificultade para pronunciar correctamente por efecto do alcol’.

²⁸² Nota do orixinal: Supónfase que este fraseoloxismo estaba formado mediante a condensación da comparación

как в ру́ку дать

dar coma na man

‘transmitir algo con moita exactitude’.

L.I.Kózirev no material concreto das linguas eslavas orientais amosou que lle serve de base outra combinación: comp. ruso antigo

пришлá кóрысть в ру́ки

chegou o proveito ás mans

‘o proveito, a caza apareceu sen procuralo’

bielorruso antigo

у ру́ку пришлó

chegou á man

‘algo apareceu sen procuralo’.

e semellantes (Козырев, 1985: 143-144).

²⁸³ Tamén en galego existe *vir á man* ‘aparecer unha oportunidade’.

поставить вс́якое
лы́ко в стрóку

чужíми рукáми ←
чужíми рукáми жар
загреба́ть

выноси́ть на ўлицу ←
выноси́ть на ўлицу
кор из избы́

complemento circunstancial

и́шет как игóлки ←
и́шет как игóлки в
стóге сéна

держíй кармáн ←
держíй кармáн шире

etc.

Segundo as observacíons, os complementos implicítanse máis a miúdo. Este feito probablemente se poida explicar precisamente pola función “complementaria” deste membro da oración e pola xa mencionada tendencia do fraseoloxismo a conserva-lo núcleo

*co /na liña ← colo-
car toda a tira de lí-
ber de tileiro na tira
de tasco²⁸⁴*

*coas mans alleas ←
angaza-lo ardor coas
mans alleas²⁸⁵*

*levar fóra á rúa ← le-
var fóra, á rúa, o po-
da izba²⁸⁶*

*está buscando coma as
agullas ← está bus-
cando coma as agu-
llas no palleiro*

*ten o peto aberto ←
ten o peto aberto
máis amplamente*

vocación’ ← ‘repro-
char tódalas equivo-
caciós sen excepción’

‘aproveitándose dos
esforzos doutra persoa (sen ter ningún
dereito nin razón)’←
‘sacar algún benefi-
cio aproveitándose
dos esforzos doutra
persoa (sen ter nin-
gún derecho nin ra-
zón)’

‘facer públicos os pro-
blemas familiares’;

‘está buscando alguén
ou algo en condicións
complicadas, pola
presencia de gran
cantidad de persoas
ou gran cantidad ou
massa doutros obxec-
tos’²⁸⁷

‘non esperes iso, non
contes con iso’,

²⁸⁴ Os trozos de líber de tileiro e as tiras de tasco utilizábanse para face-los *lapots* (véxase a nota 48).

²⁸⁵ Comp. en galego *quita-la pedra da parede (do burato) coa man doutro; saca-las sardiñas do lume coa
man allea; tira-las sardiñas do lume coa man do gato (michiño)*, con ese mesmo significado.

²⁸⁶ Véxase a nota 13.

²⁸⁷ Comp. en galego *ser como recadar unha agulla nun palleiro* ‘tentar algo moi difícil’.

imáxico, expresivo. A perda do complemento, ademais, está estreitamente relacionada co proceso de substantivación durante a implicitación das unidades fraseolóxicas. Comp., por exemplo, a substantivación dos pronomes determinativos ou dos números durante a formación das expresións

<i>наша взяла</i>	<i>colleu a nosa</i>	‘gañamos; vencemos’
<i>брать своё</i>	<i>colle-lo seu</i>	‘chegar (alguén ou algo) a recuperar as súas propiedades, as súas características: despois dunha pausa conseguir algo’
<i>стоять на своем</i>	<i>estar de pé sobre o seu</i>	‘mante-lo seu punto de vista fronte ós outros puntos e fronte ás peticións ou ordes de cambialo’
<i>оставаться при своих</i>	<i>quedarse co que é del</i>	‘non gañou nin perdeu nada’
<i>безо всяких</i>	<i>sen ningúns</i>	‘sen obxeccións’, ‘sen cousas raras’
<i>все до одногó</i>	<i>todos ata o un</i>	‘ó completo todos’
<i>смотреть в о́ба</i>	<i>mirar a ámbolos dous</i>	‘mirar moi atentamente (cos dous ollos)’ ²⁸⁸

e semellantes.

No resultado da implicitación do tipo que describimos, o fraseoloxismo aproxímase máis e máis á palabra. O límite de tal implicitación é a chamada “unidade fraseolóxica mínima”, combinación de preposición e substantivo. Tendo en conta a substantivación das distintas partes do discurso, pódense incluír aquí tamén fraseoloxismos coma

<i>безо всяких</i>	<i>sen ningúns</i>	‘sen obxeccións’, ‘sen cousas raras’
<i>ои до одногó</i>	<i>ata o un</i>	‘ó completo todos’.

Pódese llamar *unidades fraseolóxicas mínimas* tamén ás comparacións estables do tipo

<i>как снег</i>	<i>coma a neve</i>	‘branco’
-----------------	--------------------	----------

²⁸⁸ Comp. en galego *ser todo ollos* ‘mirar moi atentamente’.

*как зáяц**coma a lebre*

'covarde',

xa que tamén consisten na combinación de palabra significativa e palabra auxiliar. A reducción da base que serve para a comparación neste caso xustifícase precisamente porque é a interpretación da imaxe que se expresa pola comparación. A regularidade de tal implicitación dá motivos para considerala como un indicio formal de que unha ou outra comparación estable está fraseoloxizada.

Dende logo, trátase só de comparacións do tipo

*(бéльй) как снег**(branco) coma a neve*

'moi branco'

*(стоít) как столб**(está de pé) coma un esteo*

'está de pé sen facer nin dicir nada'.

As comparacións estables más extensas implicitan algúns compoñentes segundo o tipo unidade maior → unidade menor, igual que outras clases de fraseoloxismos. Os resultados de tal implicitación son varias combinacións:

*как пóлная чáша**coma un cáliz cheo*

'abonda de bens materiais (habitualmente aplícase á casa familiar)'

→ *пóлная чáша*→ *cáliz cheo*

→ 'casa familiar que ten abundancia de bens materiais'

*как мóкрая кўрица**como unha galiña molllada*

'moi mollado (da chuva)'

→ *мóкрая кўрица*→ *galiña molllada*→ 'persoa moi mollada (da chuva)'²⁸⁹*как нож в сéрдце**como un coitelo no corazón*

'inesperadamente causando dor moral, espiritual (habitualmente aplícase a algúnsa noticia)'

→ *ноj в сéрдце*→ *un coitelo no corazón*

→ 'noticia inesperada que causa dor moral, espiritual'.

²⁸⁹ Comp. en galego *mollado coma un pito* 'moi mollado', que tamén funciona omitindo o participio *mollado*.

Na lingua rusa literaria contemporánea calcúlanse aproximadamente 200 combinacóns formadas a partir dos xiros comparativos e a partir das oracións subordinadas comparativas.

A formación de fraseoloxismos a partir das comparacións estables do tipo

<i>пóлная чáшa</i>	<i>cáliz cheo</i>	‘casa familiar que ten abundancia de bens materiais’
--------------------	-------------------	--

<i>мóкraя кúрица</i>	<i>galiña mollada</i>	‘persoa moi mollada’
----------------------	-----------------------	----------------------

realízase mediante a reducción da conxunción comparativa *как* ‘como’. Este mesmo proceso achega outro resultado distinto (a palabra) durante a implicitación de comparacións:

<i>бéльй как снег</i>	<i>branco coma a neve</i>	‘branco’
-----------------------	---------------------------	----------

→ <i>снег</i>	→ <i>neve</i>
---------------	---------------

<i>трусли́вый как заяц</i>	<i>covarde coma a lebre</i>	‘covarde’
----------------------------	-----------------------------	-----------

→ <i>заяц</i>	→ <i>lebre</i>
---------------	----------------

etc. Non cabe dúbida de que en tales casos existe unha relación estreita entre a comparación estable e a metáfora verbal. Tal transformación pódese complicar polos procesos de formación de palabras, por exemplo:

<i>ядрёный</i> (<u>iadzionii</u>)	‘robusto, vigoroso; forte; fresco’
-------------------------------------	------------------------------------

← <i>как ядрышко</i> ²⁹⁰ (<i>kak iádrixko</i>)	← <i>coma a carne de noz</i>	‘robusto, vigoroso; forte; fresco’
--	------------------------------	------------------------------------

<i>у́шлый</i> (<u>uxlii</u>)	‘moi listo e astuto, con moita experiencia’
--------------------------------	---

← <i>хоть (как) в ýxo вдень</i> (ghot (kak) v ugho vden)	← <i>ata se pode meter (é coma se o meteses) no ollo dunha agulla</i>	‘moi listo e astuto, con moita experiencia’
---	---	---

(comp.: <i>пáренъ хоть в ýxo вдень</i>	<i>o rapaz pódese mesmo meter na orella (=ollo dunha agulla)</i>	‘o rapaz é moi listo e astuto, con moita experiencia’
--	--	---

<i>здорóвый</i> (<u>zdorovii</u>)	‘san’
-------------------------------------	-------

²⁹⁰ Nota do orixinal: Comp. o contexto (costa do Mar Branco)

Невеста была как орехово ядрышко ‘A noiva era *coma a carne de noz*’.

← <i>как дέрево</i> ²⁹¹ (kak <u>dérevo)</u>	← <i>coma unha árbore</i>	‘san’.
---	---------------------------	--------

Pero a esencia deste proceso consiste na transición da comparación á palabra, que formalmente se expresa pola implicitación da conxunción *kak* ‘comá’.

A implicitación de comparacións estables amosa vivamente o imperceptibles que son, no plano do proceso que nos interesa, os límites entre o fraseoloxismo e a palabra. Tanto a combinación

<i>пóлна я чáшa</i>	<i>cáliz cheo</i>	‘casa familiar que ten abundancia de bens materiais’,
como a metáfora verbal		
<i>лúсá</i>	<i>raposa</i>	‘persoa astuta’

son resultados dun mesmo proceso. A diferencia entre os resultados determinábase só pola forma de expresión da imaxibilidade das antigas comparacións (bimembre ou unimembre).

Desta maneira, a implicitación leva á conversión da unidade fraseolóxica nun orixinal “fragmento fraseolóxico”, o fraseoloxismo “comprímese” ata o límite final e aproxímase ó límite da combinación, é dicir, á palabra.

3.1.3.4. Unidade fraseolóxica → palabra

O problema de correlación entre o fraseoloxismo e a palabra é extremadamente polifacético. Por iso cómpre subliña-las peculiaridades semánticas de implicitación da combinación estable cara á palabra, que están condicionadas pola destrucción da formación separada da combinación.

Como xa se apuntaba, a implicitación do contexto maior ó contexto menor provoca a “condensación” do contido, a omisión de detalles, cada vez maior “ciframento” da imaxe inicial. O mesmo tempo, sen embargo, consérvase a estabilidade relativa do contido xeral, do significado fraseolóxico. Pero a palabra, por moi estreitamente que estea relacionada co fraseoloxismo, xa posúe significado **léxico** (e non fraseolóxico). ¿Consérvase ou non durante a transición da combinación cara á palabra a mesma estabilidade relativa da semántica que se sinalaba para a implicitación do contexto cara á unidade fraseolóxica?

²⁹¹ Nota do orixinal: Véxase a relación etimolóxica entre as palabras *здорóвый* ‘san’ e *дέрево* ‘árbores’ e os xiros comparativos do tipo do checo

zdravy jako dub (jako buk, *san coma o carballo (coma* ‘moi san e forte’.
jako lipa) *a faia, coma o tileiro)*

A resposta a esta pregunta ten que ser positiva porque a reducción do fraseoloxismo a palabra é unha das etapas do movemento xeral das unidades lingüísticas dende a explícida cara á implicideade. E tamén porque os procesos de formación de combinacións e de palabras teñen moito en común. Pero a formación de palabras é a etapa final da implicitación das unidades formadas de maneira separada. Este feito condiciona as peculiaridades semánticas desta especie de implicitación.

Cómpre subliñar que o proceso de implicitación é profundamente semántico: non é casual que un dos termos que se utilizan máis frecuentemente e que son más acertados para a definición deste proceso sexa o de “condensación semántica”. A “simplificación” é o resultado dun **movemento semántico** complicado, sen que a mesma “simplificación” sexa imposible.²⁹² Temos toda a razón para aplicar este comentario que se fixo dunha das especies da elipse sintáctica a calquera dos descritos arriba como casos de implicitación fraseolóxica. A palabra é a etapa final deste movemento semántico complicado, xa que concentra en si toda a reserva de información fraseolóxica.

A contradicción entre a formación separada e a entereza semántica por fin está eliminada. Sen embargo, segundo require a dialéctica da evolución das unidades léxicas, á vez xorde outra contradicción: unha forma /varios significados. Os fraseoloxismos, como se sabe, na súa maioría posúen un só significado. As palabras, polo contrario, na súa maioría son polisémicas. A implicitación da combinación cara á palabra desempeña un papel importante no desenvolvemento da polisemia léxica. Precisamente aquí, segundo parece, o significado léxico dos compoñentes da (antiga) combinación choca co significado fraseolóxico que xurdiu no proceso de implicitación. Mientras se conservaba a formación separada da combinación, o significado fraseolóxico seguía sendo unha suma (aínda que non literal) dos significados dos compoñentes da combinación. A perda da formación separada cambiou o significado fraseolóxico ata o léxico.

A implicitación da combinación cara á palabra leva ó choque entre o significado fraseolóxico e o léxico; comp.:

трóнуться (trónutsia) ←	‘perde-la razón, tolerar’ e ‘empezar a moverse dun lugar’ ←
трóнуться с умá (trónutsia s umá)	‘empezar a moverse da mente’
переживáть ←	‘experimentar, sufrir’ e ‘sobrevivir (a alguén)’ ←
переживáть гóре	‘sobrevivir a unha amargura, unha pena’
	‘experimentar, sufrir unha pena’

²⁹² Nota do orixinal: Будагов Р.А. Язык, история и современность. [Budágov R.A. A lingua, a historia e a contemporaneidade]. M., 1971. Páx.67.

<i>всыпать ←</i>		‘xostrear’ e ‘botar dentro (un árido)’
<i>всыпать розог</i>	<i>'botar dentro unhas varas</i>	‘xostrear’.

Como vemos, tamén se pode en tales casos facer consta-la conservación daquela estabilidade semántica relativa que caracterizaba os fraseoloxismos. Pero aquí xa empeza a polisemia do léxico. O significado fraseolóxico entra en relacións activas con outros significados do lexema, sufre procesos semánticos de carácter léxico (a redución e a ampliación de significado, a aparición do sentido figurado, etc.), que fan firme a separación formal entre a palabra e a combinación.

Tales procesos son característicos tamén nos casos de conversión do fraseoloxismo en palabra mediante a afixación. Arriba dicíase que a condensación de distintas combinacións coa participación duns mesmos afixos leva á homonimia do tipo

<i>глухáрь</i>	<i>“xordón”</i>	‘pantano “xordo” (=perdido, afastado); ave xorda (pita do monte), persoa xor-dada’.
----------------	-----------------	---

Noutros lexemas, por exemplo, os verbos

<i>проводóнить</i>	<i>“enchoiar”</i>	‘deixar escapar, deixar pasar (unha ocasión, etc.)’
--------------------	-------------------	---

(comp: <i>считáть ворóн</i>	<i>contar, calcular choias</i>	‘estar sen facer nada e contemplando o que rodea a un sen obxectivo ningún’; ‘deixar escapar, deixar pasar unha ocasión, etc.’)
-----------------------------	--------------------------------	---

<i>насобáчтися</i>	<i>“acadelar”</i>	‘aprender a facer algo, adquirir un hábito’
(comp: <i>собáку съесть</i>	<i>come-la cadela</i>	‘saber facer algo moi ben e ter experiencia nisto’)

e semellantes, obsérvase a “complicación da motivación”. A maior proximidade entre a semántica fraseolóxica e a léxica, quizais, é característica das formacións do tipo

<i>баклúшничать</i> (baklúxnichat)	<i>“baklúxnichat”</i>	‘folgazanear’
---------------------------------------	-----------------------	---------------

<i>канитéлиться</i>	<i>“canutear”</i>	‘facer algo dunha maneira lenta e pesada, perdendo moito tempo en van’,
que conservan o compoñente “necrótico” do eixe, que segue estando marcado fraseolóxicamente tamén despois da condensación da combinación ²⁹³ .		
É característico que na competición entre o significado léxico e o (ex) fraseolóxico frecuentemente “gañe” o fraseolóxico. Así, o verbo <i>семенить</i> (que antes designaba un “movemento rápido de diversos tipos”, véxase pág. 205) reduciu o seu significado debido á súa relación coa combinación		
<i>семенить ногами</i>	<i>facer un movemento rápido cos pés</i>	‘andar con pasos miúdos’.
Comp. os exemplos analóxicos ²⁹⁴ :		
<i>моргáть←</i>	‘pestanexar’ (antes ‘abrir e pechar rapidamente’) ←	
<i>моргáть глазами</i>	<i>abrir e pechar rapidamente os ollos</i>	‘pestanexar’
<i>острýть ←</i>	‘dcir agudezas’ (antes ‘agudizar’) ←	
<i>острýть зúбы</i>	<i>agudiza-los dentes</i>	‘dcir agudezas’
<i>зевáть ←</i>	‘bocexar’ (antes ‘abrir moito’) ←	
<i>зевáть рот</i>	<i>abrir moito a boca</i>	‘bocexar’
<i>престáвиться ←</i>	‘morrer’ (antes ‘trasladarse’) ←	
<i>престáвиться в небес-ное цárствие</i>	<i>trasladarse ó reino do ceo</i>	‘morrer’

²⁹³ As combinacións que se condensan neste caso son

<i>бить баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las baklusi</i>	‘folgazanear’
---------------------	---------------	---------------------------	---------------

que se considera detalladamente no párrafo 2.4, e

<i>тзи́уть канитéль</i>	<i>enrosca-lo canutilo</i>
-------------------------	----------------------------

‘levar a cabo un asunto ou unha conversa lenta e pesada, que dura moito, e que nos fai perder moito tempo’

(o significado da palabra *canutilo* véxase na nota 251).

²⁹⁴ Nota do orixinal: Este tipo de formación de palabras é analizada detalladamente por A.I.Kórnev (Корнев, 1981).

<i>рехнү́ться</i> ←	‘tolerar’ (antes ‘moverse’) ←	
<i>с умá рехнү́ться</i>	<i>moverse dende a mente</i>	‘tolerar’
<i>дойти</i> ←	‘chegar ata un límite final de cansazo, de esgotamento’; ‘chegar ata algún límite’ ←	
<i>до ру́чки дойти</i>	<i>chegar ó ferrollo</i>	‘chegar a un límite final de cansazo de esgotamento’
<i>здорово</i> ←	‘¡ola!'; ‘ben, dunha maneira sana’ ←	
<i>здорово живёшь</i>	<i>vives ben, dunha maneira sana</i>	‘¡ola!'.
<i>болтать языком</i>	<i>axitar coa lingua</i>	‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’.

Este tipo fraseolóxico de cambio semántico da palabra moi a miúdo non o teñen en conta os etimólogos, que tradicionalmente interpretan cada significado como resultado de cambios consecuentes (estreitamento, ampliación, aparición do significado figurado e outros) que acontecen dentro dos límites do lexema. Así, M.Fasmer, reconéscendo a dificultade que hai para explicar os significados da palabra *болтать* ‘enturbiar; sacudir; falar moito’, dificultade que é resultado de mutacións semánticas consecuentes, vese obrigado a supoñer la presencia primitiva de dúas raíces distintas que tiñan estes significados. É máis obxectiva, non obstante, a interpretación de Xanskii que reconstruiu neste caso o “elo intermedio”, a combinación

<i>русо</i> <i>болтать языком;</i>	<i>axita-la lingua</i>	‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’.
<i>bielorruso</i> <i>бо́йтись</i> <i>языком;</i>		
<i>bielorruso-polaco</i> <i>be̤t-</i> <i>tać językem</i>		

como pola gran cantidade de xiros formados segundo o mesmo modelo:

<i>бить</i> (<i>чеса́ть, лупи́ть,</i> <i>молоть</i>) <i>языком</i>	<i>golpear</i> (<i>rascar, gol-</i> <i>pear con fuerza, ma-</i>	‘estar de parola, falar por falar (por non es-
---	---	--

llar) coa lingua tar calados’.

Comp. tamén *трепáть, трепáться, моло́тъ* e outros sinónimos do verbo *болтать* ‘estar de parola, falar por falar (por non estar calados)’, que teñen unha historia semántica da cal é imposible falar sen ter en conta o modelo dado.

Desta maneira, a transición da combinación á palabra, é o remate do proceso de implicitación. Este proceso non é só cuantitativo: despois da diminución da cantidade de componentes seguen os cambios cualitativos, semánticos. A implicitación da forma é inseparable da implicitación do contido.

O proceso de implicitación, como vimos, viña estimulado pola existencia da contradicción entre a divisibilidade da forma e a indivisibilidade (para os contextos maiores, por suposto, relativa) do contido. A palabra é o resultado límite deste proceso, xa que esta contradicción elimínase e a unimembridade da forma equilibra a unimembridade do contido.

A eliminación dunha contradicción, sen embargo, provoca outra. Mentre o contido se expresaba pola forma dividida en membros, a “ameaza” de polisemia non era grande. Non é casual que os fraseoloxismos sexan principalmente monosémicos. O significado fraseolóxico distingúase do léxico pola maior expresividade, imaxibilidade, concreción, emocionabilidade, etc. precisamente gracias á división da forma en membros, que lle aportaba aqueles “matices adicionais”, de que falaba Larin. Ó perde-la división formal en membros, a palabra perde tamén estas peculiaridades fraseolóxicas de semántica. O significado léxico e (antigo) fraseolóxico do lexema interaccionan, e a súa semántica amplíase. A polisemia para a palabra convértese nunha regra. Xorde unha nova contradicción: unidade da forma /pluralidade do contido. Precisamente esta contradicción require que o lexema polisémico sexa precisado constantemente polo contexto, determina a relación deste lexema con outras palabras, é dicir, leva á explicitade.

3.2. Explicitade na fraseoloxía

3.2.1. Valoración esaxerada da implicidade e subestimación da explicitade

A concepción de Potebniá, que ata o de agora era aceptada por todos, favorecía considerablemente a valoración esaxerada do papel da implicitación no proceso de fraseoloxización. A formación de fraseoloxismos preséntase habitualmente como un proceso que ten só unha dirección, como unha simplificación da construcción sintáctica da combinación estable. Tal visión podería ser defendida pola maioría dos fraseólogos só a raíz do retraso na investigación diacrónica da fraseoloxía. A escaseza de material e a elaboración insuficiente dos criterios de análise histórica da fraseoloxía levan a que ó seren compara-

dos un proverbio e un fraseoloxismo con compoñentes coincidentes, se afirme a prioridade da unidade máis extensa, é dicir, do proverbio. A análise da área xeográfica, estrutural e semántica, mesmo unha análise feita dunha maneira superficial, amosa a ilexitimidade de semellantes constatacóns.

A unidade fraseolóxica

<i>ни колá ни</i>	(ni kolá ni dvo-	<i>(non ten) nin</i>	‘(non ten) ab-
<i>дворá</i>	<i>rá)</i>	<i>estaca, nin ei-</i>	solutamente

rado

nada’

no último tempo interprétese como o resultado da reducción. L.G.Skrípnik (Скрипник, 1972) deduce o ucraíno

<i>ні кола ні двора</i>	<i>(non ten) nin estaca,</i>	‘(non ten) absolu-
	<i>nin eirado</i>	mente nada’

a partir das combinacóns más estendidas:

<i>ні колá, ні двора, ні</i>	<i>nin eirado, nin boi</i>	mente nada’
<i>рогатого вола</i>	<i>cornudo</i>	

<i>ні колá ні двора -</i>	<i>nin eirado - o camiño</i>	mente nada’
<i>тільки й ходу, що з</i>	<i>que hai é só dende as</i>	
<i>воріт та в воду</i>	<i>portas ata a auga</i>	

<i>сіренъкий коток та</i>	<i>nin eirado, só (ten)</i>	mente nada’
<i>на шлі мотузок</i>	<i>un gato grisiño e</i>	
	<i>máis a corda no pes-</i>	
	<i>cozo</i>	

Xanskii (Шанский, 1972) (e, seguíndoo a el, os outros) deduce o fraseoloxismo ruso a partir do xiro trimembre negativo

<i>ни колá, ни</i>	<i>(ни колá, ни</i>	<i>estaca, nin ei-</i>	solutamente
<i>дворá, ни мý-</i>	<i>dvorá, ni mí-</i>	<i>rado, nin</i>	
<i>лого животá</i>	<i>logo jivotá)</i>	<i>gando queri-</i>	

do

Comp. ruso dialectal

<i>дворá, ни пе-</i>	<i>dvorá, ni pe-</i>	<i>estaca, nin ei-</i>	solutamente

²⁹⁵ Comp. en galego *non ter lume nin fume* ‘ser moi pobre’; *non ter lume nin fume, nin pinta de estrume* ‘non ter nada’.

рэгородкі	regorodkí)	<i>rado, nin ta-</i> <i>bique</i>	nada’
ни колá, ни дворá, ни ку- рýного перá	(ni kolá, ni dvorá, ni ku- rýnogo perá)	<i>(non ten) nin estaca, nin ei- rado, nin un- ha pluma de galiña</i>	‘(non ten) ab- solutamente nada’.

Se aceptámo-la interpretación de Skrípnik e Xanskii, xorde a pregunta lexítima: ¿a partir de qué variante explícita se formou a expresión

ни колá ни дворá	(ni kolá ni dvo- rá)	<i>(non ten) nin estaca, nin ei- rado</i>	‘(non ten) ab- solutamente nada’?
-----------------------------	---------------------------------	---	---

Todas estas variantes teñen carácter local, mentres que o xiro se coñece en tódalas lenguas eslavas orientais (comp. tamén bielorruso

ни калá ни дварá	(non ten) nin estaca, nin eirado	‘(non ten) absolu- tamente nada’). ²⁹⁶
-------------------------	---	--

Esta análise xeral da área xeográfica xa pon en dúbida a hipótese da primitivididade da variante explícita: é difícil que a variante periférica puidese servir de base para a eslava oriental común.

Esta dúbida refórzase tamén polos feitos do plano estructural. Os xiros de semellante xénero co significado ‘nada’ teñen habitualmente construción bimembre²⁹⁷:

ни скотá ни животá	nin ganado, nin bens	‘(non ten) absolu- tamente nada’
ни дóму ни кóму	nin casa, nin terrón	‘(non ten) absolu- tamente nada’
ни слýху ни дýху	nin son, nin olor	‘non se sabe nada (de algúen)’
ни бé ни мe	nin “be”, nin “me”²⁹⁸	‘non sabe decir nada (de algún tema ou

²⁹⁶ Nota do orixinal: Comp. polaco *ni kolka, ni snopka* (*non ten) nin estaquiña, nin feixiño* ‘(non ten) absolutamente nada’.

²⁹⁷ Comp. en galego *non ter lume nin casa, non ter leito nin teito* ‘carecer de case todo’; *nin bigote nin dote* ‘nada’; *nin mel nin fel* ‘indefinido, inoperante’; *nin rei nin Roque* ‘ninguén’; *nin tus nin mus, nin chus nin bus* ‘sen dicir nada, nin unha palabra’; *nin pía nin toa* ‘non fai nada que sexa significativo’; *non entro nin saio* ‘non interveño’; *nin fai nin desfai, nin pon nin quita, nin vai nin volve, nin mata nin espanta* ‘non decide nin aporta nada’;

²⁹⁸ “Be” e “me” son onomatopeias que imitan os sons emitidos respectivamente polas ovellas e as cabras.

<i>ни слы́ху ни вéсти</i>	<i>nin rumor, nin noticia</i>	‘nalgún idioma ex-tranxeiro’)
<i>ни ма́чинки ни роси́н-ки</i>	<i>nin semente de papou-la, ningota de orba-llo</i>	‘ningunha comida, nin bebida (non estivo na boca)’
<i>ни му́чицы ни крути́цы</i>	<i>nin fariñiña, nin gran-ciño</i>	‘ningunha alimentación (non hai na ca-sa)’
<i>ни шлáпы ни мундíра</i>	<i>nin o sombreiro, nin o uniforme</i>	‘non ten beneficio nin oficio’.

En fin, no plano semántico (por dicilo con propiedade, semántico-estructural) é importante que a expresión

<i>ни колá ни дворá</i>	<i>(ni kolá ni dvo-rá)</i>	<i>(non ten) nin estaca, nin ei-rado</i>	‘(non ten) ab-solutamente nada’
-------------------------	----------------------------	--	---------------------------------

posúe enteireza: *кол* ‘estaca’,²⁹⁹ é ‘material co que se fai a sebe’ (comp.:

(rexión de Irkutsk)

<i>ни колá ни ограды́</i>	<i>(ni kolá ni og-radi)</i>	<i>(non ten) nin estaca, nin sebe</i>	‘(non ten) ab-solutamente nada’
<i>ни колá, ни дворá, ни пригорóдки</i>	<i>(ni kolá, ni dvorá, ni pri-gorodki)</i>	<i>(non ten) nin estaca, nin ei-rado, nin edi-ficación ane-xa</i>	‘(non ten) ab-solutamente nada’,

e *двор* (dvor) ‘eirado’,³⁰⁰ e ‘o espacio que se cerca por tales estacas’. Tal interpretación dedúcese tanto das observacións das connotacións da palabra *кол* (kol) ‘estaca’ na fraseoloxía eslava, como da necesidade de contraposición de obxectos similares en tales xiros.³⁰¹

²⁹⁹ *Колá* (kolá) en caso xenitivo.

³⁰⁰ *Дворá* (dvorá) en caso xenitivo.

³⁰¹ **Nota do orixinal:** A palabra *кол* (kol) interprétase aquí tradicionalmente como ‘unha porción de terra de arar, dúas sájens de ancho’ (a sájen é unha antiga medida rusa de lonxitude, equivalente a 2,13 metros). Pero o material lingüístico amosa a posibilidade doutra interpretación - ‘nin a estaca para a cerca, nin o espacio cer-cado (eirado)’. É significativo que na lingua rusa antiga a palabra *дворъ* (dvor) (a súa variante contemporánea *двор* (dvor) ten o significado ‘eirado’) tiña o significado ‘cerca’ que se relaciona loxicamente coa palabra

Todo iso permite, segundo parece, facer constar non a implicitación da combinación

<i>ни колá ни</i>	(ni kolá ni dvo-	<i>(non ten) nin</i>	‘(non ten) ab-
<i>дворá</i>	rá)	<i>estaca, nin ei-</i>	solutamente

rado

nada’

a partir dos xiros mencionados (do tipo do ruso

<i>ни колá, ни</i>	(ни kolá, ни	<i>(non ten) nin</i>	‘(non ten) ab-
<i>дворá, ни мý-</i>	дворá, ni mí-	<i>estaca, nin ei-</i>	solutamente

лого жывотá

logo jivotá)

rado, nin gando querido

nada’,

senón, pola contra, a explicitación da combinación bimembre inicial cara ás variantes más estendidas.

Do mesmo xeito é interpretada polos fraseólogos contemporáneos a expresión

<i>ни ры́ба ни мя́со</i>	<i>nin peixe nin carne</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indivi- duais que o desta- quen doutros’.
--------------------------	----------------------------	---

A fixación, feita por Skrípnik, das variantes ucraínas

<i>ні риба ні м'ясо, а</i>	<i>nin peixe, nin carne,</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indivi- duais que o desta- quen doutros’
<i>щось наче гриб</i>	<i>senón algo coma o</i>	
	<i>cogomelo</i>	

<i>ні риба ні м'ясо, в ра-</i>	<i>nin peixe, nin carne,</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indivi- duais que o desta- quen doutros’
<i>ки не годится</i>	<i>tampouco vale para</i>	

se-lo cangrexo

permite falar do cambio das últimas cara a:

<i>ні риба ні м'ясо</i>	<i>nin peixe, nin carne</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indivi- duais que o desta- quen doutros’.
-------------------------	-----------------------------	---

A unha conclusión semellante chega Fiódorov (Федоров, 1973), interpretando a combi-

коль (kol), na lingua contemporánea *коу* (kol), - ‘parte da sebe’.

nación

ни рыба ни мясо

nin peixe nin carne

‘un home mediocre,
que non ten trazos
característicos indi-
viduais que o desta-
quen doutros’

como o resultado da elipse do “proverbio” (dicíndoo máis exactamente, o fraseoloxismo
máis extenso)

ни рыба ни мясо, ни кафтán ни рýса

*nin peixe nin carne,
nin o kaftán³⁰² nin a
sotana*

‘un home mediocre,
que non ten trazos
característicos indi-
viduais que o desta-
quen doutros’.

Que as variantes mencionadas son extensións secundarias do xiro bimembre máis antigo
testemúñase pola maior tipicidade das formacións de semellante xénero, e tamén por
abundantes paralelos eslavos que están fixados precisamente coa estructura bimembre

bielorruso *ні рыба ні мяса;*

nin peixe nin carne

‘un home mediocre,
que non ten trazos
característicos indi-
viduais que o desta-
quen doutros’

ucraíno *ні риба ні м'ясо;*

nin o peixe nin o can-

‘un home mediocre,
que non ten trazos
característicos indi-
viduais que o desta-
quen doutros’.

polaco *ni ryba ni mięso*

nin o peixe nin o can-

checo *ani ryba ani rak*

grexo

Parece ser non menos discutible a afirmación de Fiódorov de que a expresión

как с гýся водá

*com a auga (caendo)
do ganso*

‘non lle inflúe, non lle
afecta nada’

formouse como resultado da elipse do “proverbio” ruso antigo

Как с гýся водá небывáльые слова

*Coma a auga (caendo) do ganso as
palabras que non foron na realida-
de.*

É coñecida tamén outra hipótese que enlaza este xiro comparativo cun contexto aínda
máis explícito, o conxuro curandeiro, que tamén parece ser dubidosa (véxase Максимов,

³⁰² Véxase a nota 268.

1955: 265; Чернышев, 1970: 337). Tales dúbidas explícanse tanto pola fixación abondo antiga do xiro

<i>как с гу́ся вода́</i>	<i>coma a auga (caendo) do ganso</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’
--------------------------	--	---------------------------------------

fóra do contexto proverbial (por exemplo,

<i>как с гу́ся вода́, с ме- ня сухотá</i>	<i>coma a auga (caendo) do ganso, de min (caendo) a quedada-</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’)
---	--	---

como tamén pola súa área xeográfica bastante ampla en separación da reinterpretación “curandeira”:

bielorruso

<i>як з гу́сі вада</i>	<i>coma a auga (caendo) do ganso</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’
------------------------	--	--

ucraíno

<i>зійде як вода з гуски</i>	<i>caerá coma a auga da oca</i>	‘non lle influirá, non lle afectará nada’
<i>як з гуски (з гу́ся) во- да</i>	<i>coma a auga (caendo) da oca (do ganso)</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’

(dialectal de terras ucraínas de Zakarpatie)

<i>he bo na husku vodu ll'av</i>	<i>coma se lle estivese botando auga á oca</i>	‘alguén esquece algo facilmente, rápidamente e sen deixar pegadas’
--------------------------------------	--	--

polaco

<i>jak z gęsi woda (spły- nie, zleci)</i>	<i>coma a auga (caendo) da oca (caerá fluín- do, caerá voando)</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’
---	--	--

checo

<i>co z husy voda</i>	<i>coma a auga (caendo) da oca</i>	‘non lle inflúe, non lle afecta nada’
<i>spadne z něho co z hu- sy déšť'</i>	<i>caerá del coma a chuvia da oca</i>	‘non lle influirá, non lle afectará nada’

*jako by husu polil**como se regara a oca*

‘falou cunha persoas que esqueceu a conversa facilmente, rápidamente’.

Ó mesmo tempo é significativo que os xiros polacos e checos estean fixados xa a partir do século XVI, é dicir, con anterioridade ós seus reflexos “proverbiais” nas fontes rusas.

Desta maneira, o material dá a posibilidade de supoñela evolución contraria do símbolo fraseolóxico, “ganso do que cae fluíndo a auga”. Esta imaxe explicitábase no conxuro curandeiro (a propósito, coñecido tamén nas falas bielorrusas), e tamén no proverbio

С гúся водá небыва́лье слова

A auga (caendo) do ganso as palabras que non foron na realidade,

á que habitualmente se fai referencia cando se considera a historia desta combinación. A súa evolución fá dende a simple imaxe ata as asociacións máis complicadas.

A subestimación do proceso de explicitación dos fraseoloxismos cara a expresións más extensas ou proverbios está condicionada ante todo pola falta de atención ó material dialectal e comparativo, pola adecuación artificial dalgunhas variantes de combinacións á concepción de Potebníá. Esta concepción, sen embargo, está estreitamente relacionada coa solución unilateral que dá Potebníá ó problema da relación mutua entre a palabra e o concepto. Aceptando como única a liña implícita da evolución das comparacións estable, arriscámonos a entrar en contradicción cos feitos lingüísticos.

¿Pódese, coma tal, interpreta-las comparacións estableas coñecidas en moitas linguas

*хýтрый как лисá**renarte coma unha raposa*

‘moi renarte’

*глúпый как осёл**parvo coma un burro*

‘moi parvo’

e semellantes como o resultado da condensación da fábula? A resposta afirmativa a esta pregunta queda obstaculizada polas seguintes razóns: a amplitude de extensión de semeillantes comparacións, as dificultades de delimitación entre a formación tipolóxica e a xenética, entre os modos de formación do fraseoloxismo (o modo primitivo e o de préstamos ou de calcos); a imposibilidade de determinar a primeira fixación, etc. E sen embargo, parece que aquí tamén, aínda que xa en maior medida inductivamente, se pode aplicalo método de busca da variante inicial, que utilizabamos analizando as expresións

*ни рыба ни мясо**nin peixe nin carne*

‘un home mediocre, que non non ten trazos característicos individuais que o destaqueñen doutros’

*ни колá ни дворá (ni kolá ni dvorá)**(non ten) nin estaca, nin eirado*

‘(non ten) absolutamente nada’

Nestes exemplos, ás unidades implícitas, estables no aspecto semántico-estructural, correspondíalles unha multitud de variantes explícitas que chegaron a ser periféricas precisamente gracias á súa pluralidade e á restricción da área xeográfica. Aproximadamente observámolo mesmo situación tamén no caso das combinacións do tipo

хýтрый как лисá *renarte coma unha raposa* ‘moi renarte’:

é innumerable a serie de proverbios, parábolas, contos populares, etc., en que se “desenvolven” as asociacións da raposa coa renartería, e as do burro coa parvidade, etc. Se aceptamos estes textos diversos en calidade de base para a evolución das comparacións estables, o problema da selección do texto “primitivo” será irresoluble. Segundo parece, a parte principal dos proverbios, fábulas, contos populares sobre os animais é o “desenvolvemento” das connotacións que xurdiron no pasado remoto precisamente a partir das “unidades fraseolóxicas mínimás” que son comparacións ou metáforas. A comparación estable, polo tanto, pódese interpretar como a unidade inicial tanto para a explicitación, como para a implicitación.

Na lingua, segundo parece, estase producindo constantemente unha alternancia destes dous modos contrapostos de fraseoloxización. Por exemplo, non cabe dúbida de que a expresión

xirar coma un esquío dentro da roda

procede dunha fábula. Pero a creación da fábula de Krilov *Esquío*³⁰³ e, polo tanto, da expresión dada foi condicionada polas coñecidas asociacións na lingua popular do esquío con movementos rápidos (comp. *прыгать как векша* ‘saltar coma un esquío’). Polo tanto, pódese facer constar que a fábula xurdíu mediante a explicitación destas connotacións estables (respecto ás comparaciós), e o fraseoloxismo

xirar coma un esquío dentro da roda

mediante a implicitación da fábula.

A conclusión sobre a importancia dos modos explícitos da formación de fraseoloxismos dedúcese do axioma que di que o fraseoloxismo xeneticamente remite á combinación de palabras. A fraseoloxización é o “proceso de estabilización e fixación na práctica da fala dun colectivo lingüístico dado de determinados complexos lingüísticos, relativamente estables, en calidade de xa feitos [...]” (Ройзензон, 1961: 114). Por *complexo lingüístico* enténdese ante todo a combinación de palabras. Aquí incluso a mesma terminoloxía (complexo lingüístico, combinación de palabras, etc.) testemuña o recoñecemento da

³⁰³ И.А.Крылов “Белка”.

tendencia explícita da fraseoloxización.

Efectivamente, cando se trata da formación de combinacións de palabras a partir de palabras, case ningúén disputa o carácter activo deste proceso. A maioría dos lingüistas consideran que o mecanismo fraseolóxico sintáctico é o modo máis efectivo de fraseoloxización. Non é difícil percibir que este modo é unha das etapas da explicitación de fraseoloxismos, contraposta á etapa final de implicitación de combinacións, é dicir, á formación de palabras a partir das combinacións. Recoñecendo a explicitade no nivel de transición das palabras cara ás combinacións, a maioría dos fraseólogos, sen embargo, negána ou subestímana no nivel fraseoloxismo → proverbio → fábula. Pero se o proceso da explicitación da palabra cara á expresión se opón á implicitación do fraseoloxismo cara á palabra, tales contradiccionés teñen que ser características tamén para os contextos maiores: para os proverbios en comparación cos fraseoloxismos, para as fábulas en comparación cos proverbios, etc.

Un dos primeiros que previña contra a absolutización da teoría de Potebnia foi Larin. Considerando os casos da elipse dos proverbios cara ás unidades fraseolóxicas, non puido deixar sen subliña-la posibilidade tamén do proceso da “dirección contraria: as fórmulas antigas, lacónicas e condensadas, de tipo idiomático, desenvólvense, ábreñense cara a unha imaxe máis completa, máis comprensible” (Ларин, 1956: 218). Ó mesmo tempo, a dici-la verdade, Larin notaba a rareza deste proceso e a perda da idiomática como consecuencia. Estes comentarios non se confirman polo noso conxunto de feitos. Pero a tese de Larin sobre o “desenvolvemento” dos fraseoloxismos cara ós proverbios é un paso importante no camiño do establecemento da dialéctica do proceso da fraseoloxización, que foi descrito por Potebnia dunha maneira en certa medida unilateral.

A posibilidade de distintos tipos de extensións de fraseoloxismos era salientada tamén por outros científicos. Xa E.A.Liatskii, discutindo a inclinación unilateral da concepción de Potebnia, escribía que “o dito pode evolucionar a partir dunha palabra, unha imaxe, e non ser só un resto, un resultado da “condensación do pensamento”” (Ляцкий, 1897: 755, comp. tamén Ляцкий, 1897: 751-753). Liatskii fai consta-la posibilidade de que o proverbio se forme a partir do dito. Bally descubriu o papel do pleonasmo como contrario da elipse na fraseoloxía e notou que os “elementos do xiro fraseolóxico poden ser separados uns dos outros por outras palabras da oración, e isto non altera a unidade da combinación”.³⁰⁴ N.N.Amósova describe a partir do material inglés os casos “en que os límites, ó parecer pechados, do fraseoloxismo se abren, admitindo a penetración de compoñentes adicionais variables que se relacionan non con todo o fraseoloxismo, senón con algúnn membro determinado del” (Амосова, 1961: 12). Tales observacións amosan que o movemento cara a unha formación cada vez máis separada é significativo para a evolución do fraseoloxismo. Este movemento vese estimulado por motivos semánticos, ante todo pola necesidade de aumenta-la expresividade da combinación estable.

Mentres que a implicitación é a codificación progresiva da imaxe inicial do fraseoloxis-

³⁰⁴ Nota do orixinal: Балли Ш. Французская стилистика. [*Bally Ch. Traité de stylistique française*, traducido ó ruso]. Páx.99.

mo, a explicitación é a súa renovación, decodificación, e en moitos casos, é a creación da imaxe.

3.2.2. A explicitade como manifestación do principio da superfluidade

A reducción do fraseoloxismo provócase pola superfluidade da súa semántica. Por eso o principio de economía é o principio de economía dos **medios formais** que serven para expresa-lo significado. A ampliación do fraseoloxismo vén motivada pola insuficiencia semántica, pola necesidade de reforza-la expresión perdida mediante a palabra (ou mediante a combinación de palabras), renovando así a motivación. Esta tendencia pódese denominar principio de superfluidade. Trátase precisamente da superfluidade **formal**, que é unha propiedade do fraseoloxismo en tanto que unidade de formación separada.

O fenómeno máis típico que reflicte o principio da superfluidade é a **paráfrase** (perífrase) que habitualmente se determina como “expresión descriptiva”. Son propias das paráfrases, igual que dos fraseoloxismos, a formación separada e a enteireza semántica. A noción de paráfrase é máis ampla cá de fraseoloxismo, xa que non toda “expresión descriptiva” posúe unha relativa estabilidade, expresividade e outras propiedades que son características das unidades fraseolóxicas. Pero tódolos fraseoloxismos poden considerarse unidades parafrásticas, xa que describen o contido e non o designan. A descriptibilidade da paráfrase fai posible tanto ampla como estreita comprensión deste termo: dende os distintos tipos de transformacións sintácticas da proposición ata as combinacións non imáxicas do tipo

<i>дава́ть совéт</i>	<i>dar un consello</i>	‘aconsellar’
<i>одержáть побéду</i>	<i>toma-la victoria</i>	‘vencer, gañar’,

por unha banda, ou ata unha metáfora estendida, pola outra.

Non cómpre, segundo parece, relaciona-la paráfrase coa imaxibilidade ou inimaxibilidade das unidades fraseolóxicas ou especializar estreitamente este termo nouros planos fraseolóxicos. A paráfrase pode consistir en distintas explicitacións do texto. No plano fraseolóxico, é a “evolución” da palabra cara á combinación de palabras, da combinación de palabras cara á expresión máis extensa, do fraseoloxismo cara ó proverbio, do proverbio cara á fábula, etc.

Tampouco é correcto, segundo parece, “atar” a paráfrase a algúns estilos lingüísticos considerados por separado. Efectivamente, algunas combinacións parafrásticas teñen o matiz de librescas ou, por exemplo, son máis utilizadas no estilo científico. Pero son numerosos tamén os casos de uso coloquial dos xiros “estendidos”. Así, as combinacións

<i>дава́ть совéт</i>	<i>dar un consello</i>	‘aconsellar’
<i>одержáть побéду</i>	<i>toma-la victoria</i>	‘vencer, gañar’

teñen un carácter máis libresco que os lexemas *совётовать* ‘aconsellar’ e *победить* ‘vencer, gañar’. Pero, por outra banda, os fraseoloxismos

<i>дáть пóрки</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>дать дёру</i>	<i>dar unha fuxida</i>	‘fuxir’

xa non terán tal matiz, así como as numerosas construccíons analíticas co verbo *держáть* ‘ter suxeitado’, fixados nas falas populares:

(costa do mar Branco)	<i>на смеху́ дер- жáть</i>	<i>ter suxeitado na risa</i>	‘ridiculizar’
	<i>доклáд дер- жáть</i>	<i>ter suxeitado un relatorio</i>	‘facer un rela- torio’
	<i>грусть дер- жáть</i>	<i>ter suxeitada a tristeza</i>	‘estar triste’
	<i>держáть инте- рéс</i>	<i>ter suxeitado o interese</i>	‘interesarse’

e outras. Por iso cómpre explicar concretamente as razóns do funcionamento da paráfrase en distintas esferas da fala. Por exemplo, a súa actividade na esfera da terminoloxía científica explícarse pola maior capacidade de información semántica e pola exactitude da definición estendida, e o seu emprego na fala viva explícarse pola maior expresividade da forma explícita, etc.

3.2.3. Modos de explicitación dos fraseoloxismos

A clasificación dos modos de formación das unidades más extensas a partir das menos extensas pode realizarse segundo criterios distintos. Así, D.P. Vovchok propón os seguintes tipos de clasificación de paráfrases metafóricas características da linguaxe periodística: 1) segundo a palabra dominante

крылатый автобус - самолёт ‘autobús alado - avión’;

2) segundo o carácter do indicio que serve de base á metaforización

степной корабль - комбайн ‘barco de estepas - colleitadora’;

3) segundo a función sintáctica

генеральный штаб - мозг ‘estado maior - cerebro’.³⁰⁵

Son posibles tamén as agrupacións de paráfrases máis detalladas. Sen embargo, o criterio

³⁰⁵ Nota do orixinal: Véxase: Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии. [Problemas actuais de lexicoloxía e lexicografía]. Пермь, 1972. Páxs.95-98.

máis xeral de clasificación dos modos de explicitación dos fraseoloxismos pode ser a relación entre a semántica dos compoñentes da unidade parafrástica (respecto ó fraseoloxismo) e a semántica da unidade non-parafrástica (respecto á palabra), tendo en conta a súa forma.

Os principais modos de impicitación, como xa vimos, son: a elipse, a composición de palabras e a derivación afixal de palabras. No fenómeno da elipse o significado do compoñente que se perde é absorbido polos significados dos compoñentes que quedan; no fenómeno da composición de palabras ámbolos dous compoñentes parecen trenzarse entre eles formando un novo significado léxico; no fenómeno da derivación afixal de palabras un dos compoñentes conserva o seu significado léxico, e o outro “cífrase” no afijo que habitualmente só reflicte o significado gramático xeral do compoñente perdido. Dende logo, non pode existir unha analogía “espellante”, é dicir, completa destes modos no fenómeno da explicitación, dado que a impicitación é o camiño cara á desemantización das combinacións, e a explicitación é o camiño cara á súa semantización. Non obstante, pódese percibir un determinado paralelismo.

No proceso da explicitación correspónelle á elipse o “alongamento” do fraseoloxismo inicial (a palabra) sen cambios formais:

<i>лісá</i> →	<i>raposa</i> →	‘persoa renarte’
<i>лісá Патрикéевна</i>	<i>raposa Patrikéevna</i> ³⁰⁶	‘persoa renarte’
<i>ни рýба ни мясо</i> →	<i>nin peixe nin carne</i> →	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indi- viduais que o desta- quen doutros’
<i>ни рýба ни мясо, ни кафтáн ни рýса</i>	<i>nin peixe nin carne, nin o kaftán³⁰⁷ nin a sotana</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indi- viduais que o desta- quen doutros’.
<i>ни рýба ни мясо</i> →	<i>nin peixe nin carne</i> →	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos indi- viduais que o desta- quen doutros’),

É característico da semántica destas formacións que o significado principal veña expreso polo compoñente inicial (*лісá* ‘raposa’,

³⁰⁶ *Patrikéevna* é un patronímico formado a partir do nome Patrikéi.

³⁰⁷ Véxase a nota 268.

e os componentes “adicionalis” só o especifiquen, facéndoo máis expresivo.

Á composición de palabras correspónelle nalgúnha medida a ensamblaxe de dúas ou máis palabras; a partir destas, unha vez fundidos os significados, se obtén a semántica fraseolóxica:

<i>ни колá ни дворá</i> (ni kolá ni dvorá)	<i>(non ten) nin estaca, nin eirado</i>	‘(non ten) absolutamente nada’
<i>альфа и омега</i>	<i>alfa e omega</i>	‘a base de algo’.

É característica da semántica de tales formacións a “igualdade de dereitos” dos componentes: é difícil distribuí-los seus significados entre “iniciais” e “adicionalis”, xa que se enriquecen mutuamente.

Á derivación afixal de palabras correspónelle a conversión (“descomposición”) da palabra en unidade de formación separada, permanecendo o mesmo significado:

<i>ткнуть</i> →	‘empuxar’ →
<i>дать тычка</i>	<i>dar un empuxón</i>

<i>победить</i> →	‘vencer’ →
<i>одержать победу</i>	<i>toma-la victoria</i>

É característica da semántica de tales formacións a independencia do componente da palabra derivada e a adicionalidade dun segundo componente que habitualmente indica (do mesmo xeito que o fai o afijo no fenómeno da implicitación) a categoría gramatical da palabra inicial.

En realidade, tódolos modos enumerados son variantes do tipo fraseolóxico sintáctico de formación de unidades fraseolóxicas, que na fraseoloxía rusa é o máis estendido.

3.2.3.1. “Alongamento” do fraseoloxismo inicial (a palabra)

Este modo de explicitación está relacionado de maneira más estreita coa superfluidez semántica do léxico, coa necesidade de especificar un dos significados da palabra polisémica ou de reforza-la súa expresividade. Dende este punto de vista é moi significativo que moitas series fraseolóxicas se agrupen ó redor dos grupos léxicos que son capaces de desenvolve-lo complicado sistema dos significados figurados (as denominacións dos animais, das partes do corpo e outros). A polisemia de semellantes lexemas esixe a concreción mediante o contexto, o que frecuentemente dá lugar ós fraseoloxismos mediante o “alongamento” dunha metáfora estendida. Así, o amplo espectro semántico da palabra *головá* ‘cabeza’ provoca a necesidade de marcar fraseoloxicamente incluso algúns usos figurados. A partir do seu emprego para caracteríza-las capacidades mentais dunha per-

soa

ўмная голова -	<i>cabeza intelixente -</i>	‘persoa intelixente’-
глúпая голова	<i>cabeza parva</i>	‘persoa parva’

nace toda unha serie de expresións co significado ‘persoa parva, torpe’:

ruso

елóвая (садóвая, дырáвая, мякíнная, лёгкая) голова	<i>cabeza de abeto (de xardín, esbura- cada, de salvado, lixeira)</i>
непокрытая голова	<i>cabeza non cuberta</i>

bielorruso

варóная галава	<i>cabeza cocida.</i>
----------------	-----------------------

Aproximadamente na mesma dirección vai o “alongamento” das metáforas de denominación de animais. A forza expresiva da palabra *змей* ‘serpe’, por exemplo, increméntase nas falas rusas coa axuda de distintos epítetos:

(rexión de Pskov)

змей спáтый (шелу- дáвый, рогáтый)	<i>serpe enrouquecida (rañosa, cornuda)</i>	‘persoa vil, canalla’
змей беспróкая (глу- хáя)	<i>serpe inútil (xorda)</i>	‘muller inútil e mali- ciosa (xorda e mali- ciosa)’

(rexión de Irkutsk)

змей вострокопытный (кровожáдный)	<i>serpe de uñas agudas (sanguinario)</i>	‘persoa feroz’.
Comp.: гад жгúчий	<i>réptil ardente</i>	‘persoa vil, canalla’
свиньá мокрогúбая	<i>porco de beizos molla- dos</i>	‘borracheiro, persoas descoidadas e babo- sas’.

Testemuña de que semellantes usos de fala chegan a ser feitos de idioma é a combinación literaria

змей подколодная	<i>a serpe de debaixo dos troncos</i>	‘persoa maliciosa, pér- fida e perigosa’.
------------------	---	--

Dende logo, non sempre se pode determinar sen equivocarse o grao de “adicionalidade” da palabra, coa cal se “desenvolve” o contido principal da unidade fraseolóxica. Así, nas combinaciós do tipo

елóвая голова	<i>cabeza de abeto</i>	‘persoa estúpida’
---------------	------------------------	-------------------

o adxectivo desempeñaba un papel importante, xa que non só reforzaba a expresividade do componente de apoio, senón que tamén chegaba a se-la base da súa semántica negativa. Noutros casos a función semántica de semellantes definicións limitáse fundamentalmente pola “adicionalidade” expresiva:

<i>дуби́на стоеро́сова́я</i>	<i>cachiporra que medra de pé</i>
<i>балда оси́нова́я</i>	<i>marra de choupo tremedor</i>
<i>пень берёзо́вый (в два обхвáта, ды́рвый)</i>	<i>torada de bidueiro (de dúas brazadas de circunferencia, esburacado)</i>
<i>чурка с глазáми</i>	<i>cacho de madeira (ou de metal) con ollos.</i>

Estes fraseoloxismos que designan unha persoa estúpida extraen tanto a imaxe principal como a expresividade dos componentes co significado ‘madeira’. O aumento da expresividade aquí conséguese mediante a acentuación do significado directo ‘de madeira’, realizada coa axuda dos componentes que se “alongan”. Segundo parece, teñen un grao de “adicionalidade” aínda máis alto os atributos das palabras *Алёша* ‘parviño’³⁰⁸ ou *дурák* ‘parvo’ que forman expresións co mesmo significado xeral:

<i>Алёша бесконвóйный</i>	<i>parviño sen escolta</i>	‘un preso ó que se lle expide a autorización para traballar fóra do cárcere sen escolta’; ‘persoa estúpida’
<i>Алёха сéльский</i>	<i>parviño aldeán</i>	‘persoa algo parva e inxenua, posiblemente procedente dunha aldea’
<i>Лёха бохáнский</i>	<i>parviño de Boghan</i> ³⁰⁹	‘persoa estúpida’
<i>дурак набýтый</i>	<i>parvo recheo</i>	‘persoa extremadamente estúpida’
<i>круглый (сосвéтный, набелосвéтный) ду́рак</i>	<i>parvo redondo</i> ³¹⁰ (<i>parva todo o mundo</i>)	‘persoa extremadamente estúpida’
<i>дурák без подмéсу</i>	<i>parvo sen adicíóns</i> ³¹¹	‘persoa absolutamente estúpida’.

³⁰⁸ A palabra *Алёша* (Alioxa) no seu significado directo é nome masculino, hipocorístico de *Алексéй* (Alexéi), igual que o son os nomes *Алёха* (Aliogha) e *Лёха* (Liogha) que aparecen nos exemplos seguintes.

³⁰⁹ Esta expresión está formada mediante a reinterpretación calembúrica do nome da vila Boghan en Siberia, que ten asonancia cos verbos *бахнуть* (bághnut), *бухнуть* (búghnut) ‘pegar na cabeza’.

³¹⁰ Comp. en galego *parvo redondo*, co mesmo significado.

³¹¹ Comp. en galego *parvo de remate*, co mesmo significado.

A cuestión do “alongamento” dos fraseoloxismos está estreitamente relacionada co problema das chamadas palabras de apoio, de eixe. Aquí os termos *palabra de apoio*, *palabra de eixe* designan os componentes que conteñen en si a motivación imáxica do fraseoloxismo. S.I.Ójegov, apelando a que se rexeite a idea “nihilista” da imposibilidade de definición da *palabra de apoio* do fraseoloxismo, utilizaba esta palabra para referirse ó “componente da unidade, que forma o sentido, é dicir, tal componente que “fraseoloxiza” a combinación libre de palabras” (Ожегов, 1957: 41). Tal “nihilismo”, non obstante, é propio tamén dalgúns investigadores contemporáneos: A.I.Molotkov, por exemplo, afirma categoricamente que a busca dos centros de sentido, “de apoio” e semellantes no fraseoloxismo carece de obxectivo. Os feitos lingüísticos, sen embargo, confirmán a veracidade da opinión de Ójegov. É significativo que incluso Molotkov, que se opón tan bruscamente a destaca-las *palabras de apoio*, na práctica lexicográfica, como recompilador e revisor do *Diccionario fraseolóxico da lingua rusa* (Фразеологический словарь, 1967), úsaas consecuentemente, sobre todo no sistema de remisións. Tales palabras fan o papel de “centros de sentido”, ó redor dos que se agrupan distintos fraseoloxismos. A miúdo chegan a se-los símbolos de toda unha serie de combinacións.

Outra cousa é que non tódolos tipos semántico-estructurais de unidades fraseolóxicas, nin moito menos, poden ter “palabra de apoio”. Este feito, segundo parece, pode ter unha explicación histórica: xa que o xeito de “alongamento” dos componentes, que é característico de moitos fraseoloxismos (jaínda que non de todos!) coa “palabra de apoio”, é só un dos moitos modos da súa formación (se temos en conta tanto a implicitación como a explicitación).

Arriba o modo de “alongamento” considerábase só nos exemplos de fraseoloxía nominativa, xa que esta permite seguir máis visiblemente a especificación da imaxe mediante a modificación do substantivo que serve de base para a combinación estable. Pero o tipo dado de explicitación é productivo tamén para outras clases de fraseoloxía, por exemplo, para a verbal. Así, o coloquial

<i>тянуть резину</i>	<i>tira-la goma</i>	‘tardar en facer algo intencionadamente’
<i>е тянуть кота за хвост</i>	<i>tirarlle ó gato polo rabo</i>	‘tardar en facer algo intencionadamente’

probablemente, xurdiron mediante a extensión do verbo *тянуть* co mesmo significado. O “alongamento” dos componentes nominais aquí devólvelle ó verbo o seu significado concreto, e o significado figurado obteno toda a combinación. Isto incrementa a esmorecida forza expresiva do uso figurado do verbo *тянуть* e crea xiros calembúricos, se ben a lóxica interna destes non xustifica o significado fraseolóxico ‘tardar en facer algo intencionadamente’.

A explicitación mediante o xeito de “alongamento” é actual tamén para os contextos más grandes, segundo as liñas unidade menor → unidade maior, fraseoloxismo → proverbio, proverbio → fábula, etc.

3.2.3.2. Ensamblaxe de palabras con significados “equitativos”

Este modo de explicitación é unha das fontes principais de formación de fraseoloxismos. A esencia da fraseoloxización no fenómeno de tal explicitación consiste en que ámbolos dous componentes participan activamente na creación do significado fraseolóxico. Isto non é un “alongamento” da imaxe metafórica que se encontra dentro da “palabra de eixe” do fraseoloxismo, senón que é a fusión de significados relativamente equitativos dos seus componentes, sen a cal é imposible a imaxe fraseolóxica. É natural que este modo exclúa a presencia da “palabra de apoio” na combinación.

Moitos fraseoloxismos están formados precisamente mediante tal xeito de explicitación. Son en primeiro lugar as expresións que teñen estrutura similar:

<i>ни слúху ни дўху</i>	<i>nin son, nin olor</i>	‘non se sabe nada (de alguén)’
<i>ни бóгу свéчка ни чéрту кочергá (ni bogu svechka ni chortu kochergá)</i>	<i>nin a candea para Deus, nin o atizadoiro para o demo</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaqueñen doutros’
<i>ни ры́ба ни мя́со</i>	<i>nin peixe nin carne</i>	‘un home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaqueñen doutros’
<i>от ма́ла до велíка</i>	<i>dende o cativo ata o grande</i>	‘todos, independente-mente da idade’
<i>не в бровь, а в глаз</i>	<i>non na cella, senón no olló</i>	‘moi acertadamente, tocando o máis esen-cial (dunha expre-sión, dunhas palabras de alguén)’
<i>не на жи́вот, а на смерть</i>	<i>non á vida, senón á morte</i>	‘(estar) disposto a sa-crifica-la vida; dunha maneira moi decidi-da’
<i>не мытьём, так кáта-ны́ем</i>	<i>se non é co lavar, en-tón será co calandrar</i>	‘se non pode ser así, farémo-lo doutra ma-neira’.

Aquí a similitude da estructura e a contraposición diametral do significado dos componentes crea a tensión expresiva que é tan necesaria para a fraseoloxización. Ámbolos dous componentes, ó se fusionaren, dan en tales casos o significado fraseolóxico que po-

de ser designado convencionalmente como ‘nada’ (as expresións do tipo

ни слу́ху ни ду́ху

nin son, nin olor

‘non se sabe nada (de alguén’),

‘todos’ (as expresións do tipo

стáрый да мáлый

vello e cativo

‘todos, independente-
mente da idade’).

Tamén son próximos a tales formacións os fraseoloxismos coa estructura tautolóxica do tipo

оди́н к одному́

un a un

‘dise sobre unha serie
de persoas ou ob-
xectos que son igua-
lmente bos, fortes,
etc.’

день за днём

día tras día

‘moitos días seguidos’.

Tamén se poden incluír aquí as repeticións do tipo

кишмá́ кишмá́т

bule bulindo

‘hai unha gran canti-
dade de persoas ou
animais (máis a miú-
do insectos ou répti-
les) que se moven
desordenadamente’

хоть пруд пруди́

*... que mesmo puedes
“diquear” (=con-
truír) un dique*

‘hai moita cantidade’,

baseándose en que xa non cabe dúbida da “igualdade de dereitos” semántica dos seus componentes.

Na relación semántica relativamente equitativa encóntranse tamén, uns respecto dos outros, os componentes da maioría das combinacións verbais, que deducen a motivación fi-
gurada da fusión dos significados do verbo e substantivo:

смáтывать ю́дочки

*enrola-las canas de
pescar*

‘largarse, marchar
apresuradamente’

плевáть в потолóк

cuspir ó teito

‘folgazanear’.

Isto refírese tamén a aqueles fraseoloxismos coa motivación interna escurecida (o tipo

<i>бить баклúши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba- kluxi</i>	‘folgazanear’):
---------------------	---------------	---------------------------------	-----------------

a análise amosa que a fusión dos componentes en tales combinacións foi primitivamente “equitativa”.

Pódense enumerar tamén outros grupos de fraseoloxismos que non teñen “palabras de apoio” e polo tanto admiten posibilidade de fraseoloxización mediante a ensamblaxe de palabras que teñen significados “equitativos”: as comparacións estables que inclúen varios componentes co significado pleno

<i>как пáтое колесо в тélége</i>	<i>com a quinta roda na telega</i> ³¹²	‘é de sobra’
--------------------------------------	---	--------------

<i>как в вóду кáнул</i>	<i>com a caese na auga</i>	‘desapareceu’),
-------------------------	----------------------------	-----------------

as combinacións calembúricas

<i>пóсле дóждичка в четвéрг</i>	<i>o xoves despois da chuvia</i>	‘nunca’
-------------------------------------	--------------------------------------	---------

<i>сéмь пáтнїц на недéле</i>	<i>(ten) sete venres na se- mana</i>	‘(persoa que) cambia de proxecto facilmen- te e nun prazo moi curto’
------------------------------	--	---

e outras.

Sen embargo, cómpre subliñar que non sempre unha unidade fraseolóxica que inclúe *palabra de apoio* se pode considerar formada por “alongamento”, nin tampouco se pode sempre considerar a unidade fraseolóxica que non a ten como formada mediante a ensamblaxe de componentes con significados “equitativos”. O caso é que o concepto de **palabra de apoio** é moi amplio. Así, os nomes das partes do corpo chegan a se-las *palabras de apoio* para un grupo grande da fraseoloxía somática.³¹³ Unha parte deste (do tipo

<i>елóвáя головá</i>	<i>cabeza de abeto</i>	‘persoa parva, torpe’)
----------------------	------------------------	------------------------

pode ser tratada como formacións feitas mediante “alongamento”, mentres que outros fraseoloxismos creados a partir da mesma palabra poden ser atribuídos ó segundo tipo, xa que a “igualdade de dereitos” dos componentes de tal combinación é evidente (comp.:

<i>мы́лить гóлову</i>	<i>enxaboar la <u>cabeza</u></i>	‘castigar’
-----------------------	----------------------------------	------------

<i>сломá гóлову</i>	<i>ó rompe-la <u>cabeza</u></i>	‘rapidamente’)
---------------------	---------------------------------	----------------

e o componente *головá* (no caso acusativo *гóлову*) ‘cabeza’ non fai puramente a función *de apoio*. En tales casos cómpre ter en conta tanto a relatividade do mesmo concepto

³¹² *Telega* é un carro típico ruso de transporte de catro rodas.

³¹³ Nota do orixinal: Do grego σωμα (soma), no caso xenitivo σωματος (sómatos) - ‘corpo’.

“palabra de apoio”, como a delimitación dos compoñentes do fraseoloxismo que se realiza segundo o criterio semántico e que os divide en **equitativos** ou **de apoio e adicionais**. O recoñecemento desta relatividade testemuña a necesidade de ser especialmente prudente ó facer tal delimitación, así como ó distribuí-los dous tipos descritos de explicitación da palabra cara á unidade fraseolóxica.

3.2.3.3. “Descomposición” da palabra cara ó fraseoloxismo

Este tipo de explicitación é característico só da formación de combinacións a partir das palabras. Habitualmente trátase da “descomposición” do verbo ata a combinación do substantivo formado a partir deste verbo e outro verbo que non ten o seu propio significado léxico:

пороть →

‘xostrear’ →

задать порку

dar unha xostrada

‘xostrear’

чистить →

‘limpar’ →

наводить чистоту

establece-la limpeza

‘limpar’.

Por suposto, a ausencia de significado léxico en semellantes verbos é só relativa, xa que posúen unha semántica abstracta moi diversa. Ó mesmo tempo, a sobrecarga funcional e a combinabilidade excesivamente ampla que está relacionada con ela levan efectivamente a un determinado “baleiro” léxico-semántico destes verbos. O “baleiro” semántico do compoñente verbal de tales construcións é a razón de que ordinariamente sexan combinacións inímáxicas. (Sobre a lexitimidade da atribución deste tipo de combinacións á fraseoloxía véxase o capítulo 4).

O primeiro modo de explicitación consistía en que o significado do compoñente “de apoio” se complementaba coa semántica do compoñente dependente, o segundo consistía na fusión da semántica de ámbolos dous compoñentes do fraseoloxismo. E o terceiro modo caracterízase pola plena concentración do significado léxico no compoñente nominativo, sendo este significado habitualmente concreto e conservando a correlatividade co verbo a partir do cal se formou o compoñente. No primeiro e no segundo modo de explicitación a elección de compoñentes é case ilimitada no aspecto léxico. Mientras que para as combinacións formadas segundo o terceiro modo a lista de compoñentes é moi escasa: *дать ‘dar’, брать ‘coller’, держать ‘ter (suxeitado)’, лёгать ‘facer’, вести ‘levar’, идти ‘ir’* e semellantes. Isto explícase porque o papel de tales compoñentes poden desempeñalo só verbos de “amplo volume semántico” que “perderon o contido material real” (Ожегов, 1957: 44). A “amplitude” de significado é precisamente a razón principal de que se escollan precisamente eses verbos no proceso de “descomposición” como portadores de funcións puramente gramaticais.

A presencia de tal compoñente verbal pode se-lo indicador formal de que temos diante de nós unha combinación formada mediante “descomposición”. Sen embargo, tal constatación non será correcta en tódolos casos, nin moito menos. O problema está en que a maioría deses verbos posúe, á parte dunha semántica “ampla”, funcional, unha semántica propiamente léxica. Estes significados poden dar resultados fraseolóxicos distintos. Comparemos dúas series de fraseoloxismos: por unha banda,

<i>дáть пóрку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>задáть взбúчку</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
e semellantes, e, pola outra,		
<i>дать берёзовой кáши</i> (алáбыш, жемúльку с квáком)	<i>da-la kaxa³¹⁴ de bideiro (filloíña, melindre con kvas³¹⁵)</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas coa vara de bidueiro (‘pegar co puño’)

e semellantes. A primeira serie de expresións formouse mediante a “descomposición” de palabras, e o verbo *дать ‘dar’* desempeña un papel que é típico para o terceiro modo de explicitación. A segunda serie creouse formalmente segundo o mesmo modelo, pero o verbo *дать ‘dar’* aquí xa desempeña un papel léxico independente, o seu significado organiza tódalas combinacións. Así é coma se se realizase a semantización secundaria deste compoñente formalizado, o que estimula tamén o desenvolvemento ulterior dos fraseoloxismos deste modelo, mediante a substitución do verbo *дать ‘dar’* polas palabras *угощать ‘agasar, obsequiar con alguma comida; convidar, invitar a comer algo’;* *пóтчевать ‘agasar con alguma comida’;* *кормить ‘nutrir, alimentar, dar de comer’* e semellantes:

<i>угостить берёзовой кáшой</i>	<i>agasallar coa kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>накормить блинками</i>	<i>dar de come-las filloñas</i>	‘golpear, pegar’.

Estes grupos de fraseoloxismos, como vimos, están sen dúbida relacionados segundo a súa modelabilidade. Pero desde o punto de vista do modo de formación parece que cómpre delimitalos con precisión; as expresións do tipo

<i>дáть пóрку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>задáть взбúчку</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’

son fraseoloxismos formados mediante a “descomposición” da palabra, e

³¹⁴ Véxase a nota 77.

³¹⁵ Véxanse as notas 104 e 105.

<i>дать берёзовой кашу</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
----------------------------	-------------------------------	--

é a ensamblaxe de palabras con significados “equitativos”.

Outra limitación que impide a definición do modo de “descomposición” da palabra cara ó fraseoloxismo é que os verbos do tipo *дать* ‘dar’, *брать* ‘coller’ fórmanse historicamente como compoñentes auxiliares. Por iso algúns verbos só se aproximan pola súa función a tales verbos, conservando en moitas combinacións o seu significado léxico. Así xa Potebniá mencionaba que o verbo *ходиться* ‘ir, andar’ na lingua antiga rusa ía perdendo pouco a pouco o contido “real de fala” e empezaba a desempeñar nas combinacións do tipo

<i>ходить ро́тъ</i>	<i>ir ó xuramento</i>	‘xurar’
<i>ходить у стóрож</i>	<i>ir á garda</i>	‘facer garda, vixiar’
<i>ходить въ лóбы</i>	<i>ir á “captura”</i>	‘cazar’

as funcións próximas ás do verbo auxiliar. O emprego dialectal deste verbo confirma a exactitude de tal observación:

<i>на побéг уйтý</i>	<i>ir á fuxida</i>	‘fuxir’
<i>войтý в пéрья</i>	<i>entrar nas plumas</i>	‘emplumar’
<i>войтý в ум</i>	<i>entrar na mente</i>	‘facerse máis intelixente’
<i>в слух не идти</i>	<i>non ir á escoita</i>	‘non escoitar (obedecer) a alguén’
<i>входи́ть в жíвность</i>	<i>entrar na vida</i>	‘revivir, renacer’.

Non se pode, sen embargo, deixar de notar que en moitos fraseoloxismos rusos o verbo *ходить* ‘ir, andar’ é compoñente “equitativo”, e o seu significado léxico contribúe á fraseoloxización:

<i>ходить на задних лáпах</i>	<i>andar nas patas traseiras</i>	‘comportarse dunha maneira servil (ante alguén)’
<i>ходить на голове</i>	<i>andar, camiñar apoiándose na cabeza</i>	‘facer trasnadas (os nenos)’
<i>ходить по струнке</i>	<i>andar pola cordiña (dun instrumento musical)</i>	‘obedecer plenamente (a alguén), sen discutir nin protestar’
<i>ходить по нýточке</i>	<i>andar polo fiúño</i>	‘mostrarse moi submiso’.

Tal limitación refírese tamén en certa medida a outros verbos que participan na formación de fraseoloxismos que se realiza mediante a “descomposición” da palabra (*держа́ть* ‘ter suxeitado’, *брать* ‘coller’ e outros).

En fin, durante a revelación de casos de “descomposición” da palabra cara á unidade fraseolóxica cómpre ter en conta tamén as dificultades históricas concretas de definición exacta da primitividade da palabra, en comparación co xiro parafrástico. A isto xustamente prestaba atención Xanskii, dando os exemplos dos pares

реша́ть →
принять решéниe

‘decidir’ →
tomar unha decisión

‘decidir’

налáдить →
пойтí на лад

‘amañar’ →
dirixirse ó amoño

‘empezar a amañarse’:

“non está claro se o fraseoloxismo é unha “descomposición” descriptiva da palabra ou se, polo contrario, a palabra é o resultado da “condensación” do fraseoloxismo ata unha unidade léxica” (Шанский, 1985: 128). Aínda que, para el, en tales casos o habitual é precisamente a “descomposición” da palabra, sen embargo, a parella

реша́ть →
принять решéниe

‘decidir’ →
tomar unha decisión

‘decidir’

é unha excepción, xa que o verbo é un préstamo da lingua eslava antiga, e o xiro
принять решéниe

tomar unha decisión

‘decidir’

é un calco fraseolóxico do francés. A posibilidade de calco das construccíons analíticas para a lingua literaria rusa é bastante grande, o que esixe de nós unha prudencia especial cando as correlacionamos coas palabras.

As limitacións enumeradas cómpre telas en conta, pero de maneira ningunha refutan o mesmo feito da formación do fraseoloxismo, que se fai mediante a “descomposición” da palabra. Segundo este xeito, como vimos, formáronse a maioría das combinacións da serie *percutiente*:

бить →
дать бýту (бóйну)

‘golpear, pegar’ →
dar unha serie de golpes

‘golpear, pegar varias veces seguidas’

валýть →

‘facer caer (posiblemente, pegando)’ →

да́ть вáлку (вáлью, пе-

dar unha serie de gol-

‘pegar varias veces se-

ревалку) *pes facendo caer a un* *guidas facendo caer a un'*

гнать → ‘expulsar de algún sitio (posiblemente, golpeando’ →
дать вы́гоны (гóну, *dar unha serie de gol-* ‘golpeando, expulsar
нагоня́й, нагону́ша, *pes expulsantes* dalgun sitio’
погонку, разгонку,
сугона, сутонку)

драть → ‘xostrear’ →
дать взлёрку (вылéр, *dar unha xostrada* ‘xostrear’.
выдерку, дёрку, дё-
ру, дёрку, драныйы,
дрáнки, дрань, пере-
дёру)

Esta actividade é característica tamén dos fraseoloxismos do modelo “*дать ‘dar’ + substantivo*”, que teñen outros significados. Tales combinacións están moi estendidas tanto na lingua literaria, como tamén, especialmente, na fala dialectal.

Na fala viva atópanse máis a miúdo os fraseoloxismos formados mediante a “descomposición” do verbo; así son, por exemplo, as expresións co significado ‘fuxir, correr’:

дать бежкá (побéг, деру, деркá, ди- *dar unha carreira.*
ракá, драля, лытка, стрекачá, тáгу,
тикалá)

Comp. semellantes fraseoloxismos con outros significados:

<i>верткá дать</i>	<i>da-la volta</i>	‘torcer’
<i>дрыг дава́ть</i>	<i>da-lo tremor</i>	‘tremor’
<i>дать ма́ху (машкá,</i> <i>falla-lo tiro</i> ‘equivocarse’ <i>промаха)</i>		
<i>дать стрел (вы́стрел)</i>	<i>da-lo disparo</i>	‘disparar’.

Ó mesmo tempo, nas falas e na lingua literaria hai moitos fraseoloxismos co verbo *дать ‘dar’*, en que a “procedencia verbal” do componente nominativo é moi convencional:

<i>дать вину́</i>	<i>da-la culpa</i>	‘acusar’
<i>дать вспы́шку</i>	<i>dar un flash</i>	‘facer algo inesperadamente’

(comp. *вспыхнуть* ‘inflamarse, encenderse’ e tamén ‘facer algo inesperadamente’)

<i>дать помо́чь (подмо́г- гу)</i>	<i>da-la axuda</i>	‘axudar’
<i>помо́шь дать</i>	<i>da-la axuda</i>	‘axudar’
<i>дать зарóк</i>	<i>dar xuramento de non volver facer unha cousa</i>	‘xurar non volver facer unha cousa’
<i>дать кля́тву</i>	<i>dar xuramento</i>	‘xurar’
<i>дать прися́гу</i>	<i>dar un xuramento ofi- cial (militar, estatal, xudicial)</i>	‘xurar oficialmente (no ámbito militar, esta- tal, xudicial)’
<i>дать совéт</i>	<i>dar un consello</i>	‘aconsellar’.

En tales casos pódese atopar un verbo que ten a mesma base³¹⁶ que o compoñente nominativo da combinación, pero non se pode afirmar a primitivididade deste verbo.

Unha convencionalidade aínda máis grande da correlación entre o verbo e o compoñente nominativo é característica dos fraseoloxismos para os cales é moi difícil atopa-lo compoñente verbal que coincidiría coa súa base:

<i>дать гóлос (гул)</i>	<i>da-la voz (o murmu- rio)</i>	‘chamar (cunha pala- bra, cun grito); res- ponder (cunha pala- bra, cun grito)’
<i>дать голк</i>	<i>da-lo murmurio</i>	‘producir un son’
<i>слух пода́ть</i>	<i>da-lo oído</i>	‘producir un ladrido’
<i>дать здра́вству́й (здра́сте, здра́в- ству́йте, здорово́)</i>	<i>da-los “Bos días”</i>	‘saudar’
<i>до свидáнья дава́ть</i>	<i>da-lo “Deica logo”</i>	‘despedirse’
<i>дава́ть спаси́бо</i>	<i>da-las “Gracias”</i>	‘agradecer’.

En fin, pódense mencionar moitos xiros en que o verbo *дать* ‘dar’ se combina cos substantivos (a nominatividade destes se expresa vivamente):

literario

<i>дать крюка́</i>	<i>dar un gancho</i>	‘dar un rodeo’
e os seus sinónimos dialectais		

³¹⁶ Véxase a nota 58.

<i>дать круг (кулігу, окольшу, хобота)</i>	<i>dar un círculo (unha curva, as aforas, unha trompa)</i>	‘dar un rodeo’
<i>дать спокой</i>	<i>da-la tranquilidade</i>	‘deixar en paz’
<i>зуба дать</i>	<i>da-lo dente</i>	‘burlarse’
<i>дать турмана</i>	<i>dar unha volta de cabeza abaixo</i>	‘caer de maneira que a cabeza está dirixida cara a abaixo’.

Son característicos respecto a esto os casos de “proba” nas falas do léxico de procedencia literaria:

<i>депеш дать</i>	<i>da-lo despacho</i>	‘enviar un telegrama’
<i>кино давать</i>	<i>da-lo cine</i>	‘proxectar unha película’
<i>штрафу дать</i>	<i>poñer unha multa</i>	‘multar’.

A diversidade de tipos de unidades fraseolóxicas amosa unha vez máis dunha maneira convincente que non todos estes xiros, nin moito menos, poden ser interpretados como unha unidade formada mediante a “descomposición” do verbo. Estas últimas son ante todo as unidades, que teñen paralelismo evidente co verbo:

<i>пороть →</i>	‘xostrear’ →	
<i>дать порки</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>бежать →</i>	‘fuxir, correr’ →	
<i>дать бежка</i>	<i>dar unha carreira</i>	‘fuxir, correr’.

Pero para moitos xiros pódese só facer consta-la formación segundo o modelo “*дать* ‘dar’ + substantivo”. Non obstante, o “prototipo” deste modelo pódese considerar, segundo parece, precisamente a paráfrase do verbo.

O grao de “baleiro” da semántica do verbo *дать ‘dar’*, desta maneira, depende do componente nominativo con que combine. ¿E como é, entón, a semántica xeral do verbo *дать ‘dar’* en tales xiros? A resposta a esta pregunta habitualmente non presenta dúbidas: para o emprego fraseológico deste verbo sérvelle de base o significado causativo. No fenómeno da “descomposición” do verbo esta causatividade, segundo parece, adquire carácter non léxico, senón case gramatical. Nunha fase posterior prodúcese o enriquecemento léxico-semántico progresivo de tales verbos nas combinacións analíticas, que leva á separación dos fraseoloxismos formados mediante “descomposición”.

3.2.4. Dende o contexto menor ó maior

A explicitación é a contrariedade dialéctica da implicitación. Do lado **cualitativo**, é díciir, dende o punto de vista dos modos de realización da explicitación, a analogía coa implicitación non era sempre proporcional nin moito menos. A razón desta desproporción consiste ante todo na diferenza de direccións destes procesos: a implicitación reforza o carácter de signo que posúe a unidade lingüística, a explicitación reforza a súa expresividade. Mentre que do lado **cuantitativo**, é díciir, respecto á lonxitude dos segmentos de texto, a analogía “de espello”, é díciir, completa, entre estes dous procesos é máis completa. Tódalas especies de texto, dende a palabra ata a fábula, sométense ó desenvolvemento.

3.2.4.1. Palabra → unidade fraseolóxica

A conversión da palabra en combinación concreta a súa semántica de maneiras distintas. Máis frecuentemente esta concreción encamíñase pola eliminación da polisemia. Non se pode, sen embargo, entender este proceso dunha maneira simplificada, como unha fixación mecánica dun dos significados do lexema. Os significados dos componentes do fraseoloxismo enlázanse entre si, cóbrense de matices especificamente fraseolóxicos. Precisamente (en maior ou menor medida) tal concreción da semántica é característica dos lexemas que se “desenvolven” ata a combinación. Por exemplo, para os xiros do tipo

<i>елóвáя головá</i>	<i>cabeza de abeto</i>	<i>'persoa parva, torpe'</i>
----------------------	------------------------	------------------------------

a concreción do componente *головá* ‘cabeza’ é o significado ‘persoa parva, torpe’ que se forma mediante a “absorción” nel das características semánticas dos distintos atributos “alongados”.³¹⁷ Tal concreción fraseolóxica é necesaria para as condicións de presencia de moitos planos semánticos na palabra *головá* ‘cabeza’.

Algo semellante temos tamén nos fraseoloxismos

<i>вýдимое дéло</i>	<i>asunto evidente</i>	‘é evidente’
<i>гýблое дéло</i>	<i>asunto desastroso</i>	‘é perigoso’
<i>дéло десáтое</i>	<i>décimo asunto</i>	‘non é tan importante’
<i>извéстное дéло</i>	<i>asunto coñecido</i>	‘dende logo’
<i>дéло - табáк (дрянь, швах, трубá)</i>	<i>o asunto é o tabaco (unha porquería, un-</i>	‘o asunto vai mal’, ‘es parvo; acabas de facer unha parvada!’

³¹⁷ Nota do orixinal: É testemuña de que existe a posibilidade de non expresar explicitamente semellantes atributos, por exemplo, a frase

<i>Эх ты, голова!</i>	<i>¡vamos, ti, cabeza!</i>	<i>¡es parvo; acabas de facer unha parvada!</i>
-----------------------	----------------------------	---

ha cousa mala, un tí-ro de cheminea)

onde só a concreción fraseolóxica mediante o “alongamento” fai máis estreita a inusualmente ampla semántica da palabra *дέло* ‘asunto; ocupación; pleito; expediente; empresa, etc.’. Aquí incluso a polisemia é limítrofe co ”baleiro” semántico desta palabra: esta convértese, en realidade, no equivalente léxico do afijo (comp. a posibilidade de formacións paralelas:

<i>гáблое <u>дéло</u> -</i>	<i>asunto desastroso -</i>	‘é perigoso’
<i>гáбельно</i>	<i>‘(é) perigoso’</i>	

<i>извéстное <u>дéло</u> -</i>	<i>asunto coñecido -</i>	‘dende logo’
<i>извéстно</i>	<i>‘dende logo’.</i>	

Sen embargo, o “desenvolvemento” da palabra ata o fraseoloxismo non sempre está relacionado immediatamente coa eliminación da polisemia. Se isto fose así, non podían servir de fontes de combinación as palabras non sobrecargadas semanticamente, pero iso contradí os feitos lingüísticos. As expresións

<i>дубíна стоерóсовая</i>	<i>cachiporra que medra de pé</i>	
<i>балдá осйновая</i>	<i>marra de choupo tremedor</i>	
<i>пень дырáвый</i>	<i>torada esburacada</i>	

que nos dialectos serven para designar unha persoa estúpida son unha ilustración típica desta afirmación. As palabras *дубína* ‘cachiporra’, *балдá* ‘marra’, *пень* ‘torada’ teñen cada unha dous significados, o directo e o figurado. Se no fenómeno do seu “alongamento” só a eliminación da polisemia fose importante, compría espera-lo reforzo precisamente do significado figurado, é dicir, a acentuación das propiedades “humanas”. E tal camiño de concreción é posible:

<i>чýрка с глазáми</i>	<i>cacho de madeira (ou de metal) con ollos</i>	‘persoa parva’.
------------------------	---	-----------------

Pero nas combinacións do tipo

<i>балдá осйновая</i>	<i>marra de choupo tremedor</i>	‘persoa parva, estúpida, torpe’
-----------------------	---------------------------------	---------------------------------

os compoñentes adicionais concretizan precisamente o significado **directo**, aínda que o significado fraseolóxico xeral do xiro é figurado.

¿Cabén tales fenómenos no concepto “concreción da semántica”? Parece que si. Pero trátase do aumento da expresividade da palabra mediante a acentuación do seu significado directo. No noso caso o emprego da metáfora “árbores - persoa” está automatizado hai moito tempo na lingua. A necesidade de refrescar esta metáfora provoca o

“alongamento” dos componentes co significado “de madeira”

<i>балда осиновая</i>	<i>marra de choupo tre-</i>	‘persoa parva, torpe’
	<i>medor</i>	

<i>пень берёзовый</i>	<i>torada de bidueiro</i>	‘persoa parva, torpe’,
-----------------------	---------------------------	------------------------

o que concentra a atención na imaxe xa estereotipada. A actualización desta imaxe aumenta a expresividade das “palabras de apoio”. Créase unha nova expresión imáxica a partir do vello modelo.

Os exemplos de semellante concreción semántica son abondo numerosos. Precisamente este fenómeno explica a formación das combinacións

<i>вагон и маленькая тележка</i>	<i>un vagón e unha tele-</i>	‘moita cantidade’
	<i>гишка³¹⁸ pequena</i>	

← <i>вагон</i>	← ‘vagón’; ‘moita cantidade’
----------------	------------------------------

<i>жук навозный</i>	<i>escaravello de esterco</i>	‘persoa pícara e astuta’
← <i>жук</i>	← ‘escaravello’; ‘persoa pícara e astuta’.	

Canto máis habitual é a reconstrucción do significado directo, tanto máis viva é a forza expresiva, da que a medida é precisamente a relación entre o significado directo dos componentes e o significado figurado do xiro. No caso de

<i>тянуть кота за хвост</i>	<i>tirarlle ó gato polo rabo</i>	‘tardar en facer algo intencionadamente’
-----------------------------	----------------------------------	--

esta inhabitualidade conséguese polo reforzo da semántica concreta da “palabra de apoio” (a acción física para o verbo *тянуть* ‘tirar’), polos lexemas que subliñan vivamente esta concreción.

No proceso de “descomposición” da palabra a fonte principal da forza expresiva do fraseoloxismo formado é a mesma transición formal dende a unidade dun lexema á unidade de dous lexemas. Tal transición contribúe ó estreitamento da polisemia da palabra inicial, xa que a maioría das súas características semánticas van más alá dos límites da paráfrase. Así, nas falas rusas o verbo *бить* ‘golpear, pegar; etc.’ ten 14 significados , pero para a formación das paráfrases

<i>дать бойну (биту, бить)</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
--------------------------------	---------------------------------	--

utilízase só un deles. Os casos de polisemia en semellantes exemplos son posibles, pero escasos. A miúdo en tales casos xorde a necesidade de aumenta-la forza expresiva da construción analítica cos medios semánticos. Normalmente isto faise mediante a fixa-

³¹⁸ Véxase a nota 312.

ción de falsas asociacións provocadas polo xiro nominativo procedente do verbo (véxase o capítulo 4).

Os exemplos de “descomposición” da palabra cara ó fraseoloxismo podíanse multiplicar considerablemente. Sen embargo, cando se busca a procedencia das combinacións estables, precisamente o “desenvolvemento” lineal subestímase frecuentemente, a fraseoloxización vese na reinterpretación de tódolos compoñentes da combinación, e non no desenvolvemento das posibilidades semánticas dun deles. Intentemos amosar isto utilizando un exemplo de interpretación etimolóxica tradicional da expresión

<i>литъ колокола́ (пúш-ку, пúлм)</i>	<i>fundi-las campás (o canón, as balas)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’.
--------------------------------------	---	------------------------------------

Xa Dal comunica que

<i>колокола́ литъ</i>	<i>fundi-las campás</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
-----------------------	-------------------------	-----------------------------------

está relacionado cunha “superstición” de que “na fundición da campá, segundo a superstición, disolven algúns contos inventados”. Esta versión máis tarde repíteala Maxímov (que a confirma, como é propio del, por un conxunto de detalles etnográficos), e popularízala Mighelsón. Vinogradov considera especialmente a procedencia destas combinacións, estendendo a hipótese tradicional ós xiros

<i>литъ пúшку (пúли)</i>	<i>fundi-lo canón (as balas)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
--------------------------	----------------------------------	-----------------------------------

e aportando unha gran cantidade de citas literarias (Vinogradov, 1948: 12-21).

Parece que é difícil dubidar da explicación que se apoia na crenza popular coñecida e no hábito que realmente existe de divulgar rumores increíbles mentres que se fondon as campás. Non obstante, imos ver se os feitos lingüísticos confirman esta versión etimolóxica. Nos dialectos coñécense as variantes tanto morfolóxicas, como léxicas das expresións dadas:

<i>слить³¹⁹ пúлю (кóло- кол, пúльку)</i>	<i>fundi-la bala (a cam- pá, a baliña)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
<i>зали́ть пúлю (пúшку)</i>	<i>fundi-la bala (o ca- nón)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’.

Comp. tamén:

(costa do mar Branco)	<i>врёт как пúли льёт</i>	<i>mente coma se fundise as balas</i>	‘mente sen reparo ningún’
--------------------------	-------------------------------	---	---------------------------

³¹⁹ Nota do orixinal: Comp. *слитик*

“cousiña fundida”

‘rumor inventado’.

bielorruso	<i>атліваць пулі</i>	<i>fundi-las balas</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
ucraíno	<i>одлив пули</i>	<i>fundiu as balas</i>	‘mentiu, estendeu rumores falsos’.

Á parte dos fraseoloxismos

<i>литъ пúлти (литъ коло- колá, литъ пúшку)</i>	<i>фundi-las balas (фundi- las campás, fundi-lo canón)</i>	<i>‘mentir, estender ru- mores falsos’</i>
---	--	--

que efectivamente provocan asociacións “metalúrxicas”, na fala rusa son coñecidas tamén outras expresións co significado ‘mentir’, que conteñen o verbo *литъ* noutro dos seus significados, ‘botar (líquidos)’ (ou os verbos *заливáть* ‘botar dentro (un líquido); inundar; facer apagarse’, *отливáть* ‘botar unha parte (de líquido que contén un recipiente)’, *переливáть* ‘trasfegar (un líquido)’)⁴²⁰:

	<i>литъ (перели- вáть) вóдú</i>	<i>botar (trasfe- gar) auga</i>	‘perde-lo tem- po en van charlando’
	<i>галóши зали- вáть</i>	<i>inunda-los chanclos</i>	‘mentir’
popular	<i>арáпа заливáть</i>	<i>inunda-lo mou- ro /pícaro</i>	‘contar histo- rias irreais, mentir’
(rexión de Pskov)	<i>заливáть анек- дóты</i>	<i>inunda-los chistes</i>	‘contar histo- rias ridículas e incríveis’
(rexión do Don)	<i>отливáть (от- лить) пúнти- ки (пúльтики, пúльтки)</i>	<i>botar chistes e historias in- cribles</i>	‘dixir algo ridí- culo’
(rexión de Ia- roslav)	<i>брехню́ лить</i>	<i>bota-la mentira</i>	‘compoñer contos inven- tados sobre algo que nun- ca pudo ser’
(rexión de Vo- vodiv)	<i>заливáть моз-</i>	<i>inunda-lo ce-</i>	‘sermonear

⁴²⁰ En galego tamén existe a idea de fluír, aplicada ás mentiras, en frases coma *bota-las andrómenas* ‘mentir’.

rónej)	тый	rebro	dunha maneira fastidiosa'
(montes do Ural)	отлышть фафý- ру ³²¹	botar unha historia inventada e increible	'compoñer unha mentira'
(rexión de Vólogda)	заливáйтъ неугасиму-то!	janda, fai que se apague a inapagable!	'o que dis é mentira, a verdade sábe-se'
(terras de Siberia)	заливáть в три ручъя в гору лить	inundar tres arroios botar subindo a costa	'mentir' 'mentir moito'.

¿Pódense relacionar tamén estas combinacións cos hábitos dos fundidores? A súa lóxica interna suxire, naturalmente, unha resposta negativa. A analogía premeditada co líquido testemuña a relación delas co verbo *литъ* nos significados 'mentir; falar por falar (por non estar calados)'. É significativo que tales usos dos derivados do verbo *литъ* 'botar (líquidos)' xa estean fixados por Dal:

как прόлито	сома се фосе дerramado	'a noticia divulgouse'
переливки	"trasfegados"	'chistes';
comp. dialectal		
заливáха	"inundación"	"mentireiro".

Nas falas coñécese o uso do verbo *литъ* 'botar (líquidos); mentir; falar por falar (por non estar calados)' tamén sen prefixo:

Говорил, говорил, как уш льёт, как липоф лист кладёт "Falaba, falaba, e xa bota (= mente) coma se puxese a folla de tileiro" .³²²

É característica tamén a comparación

говорйт, как рекá льётся 'fala, coma se fluíse o río'.

A evolución do significado inicial do verbo *литъ* 'botar (líquidos)' ata o significado 'mentir, enganar' é xustificada dende o punto de vista da lóxica e confírmase por moitos feitos lingüísticos. Son ben coñecidos usos del coma

брани полилась пото- ком 'os xuramentos empezaron a fluír coma unha corrente (= alguén empezou a dicir xuramentos)'

³²¹ A palabra *фафýра* é onomatopeica. Comp. *фуфý* 'engano, timo'.

³²² Comp. o significado figurado 'falsificación' da palabra *литна*, que significa directamente 'tileiro'.

излить хулú на когó-
нибудь

речь шилásь плáвно и
глáдко

изливáть гóре (пе-
чáль, досáду)

‘botar fóra a inxuria sobre alguén (= rifarlle a al-
guén)’

‘a súa fala манаба harmoniosa e fluidamente (= al-
guén falaba harmoniosa e fluidamente)’

‘botar fóra (= confesar) a pena (a tristeza, o despei-
to)’

ou formacíons procedentes dun verbo, do tipo изливáния ‘efusíóns’, coloquial полива ‘charlatanería’. A analogía da corrente de fala co líquido que flúe é tan estendida que non hai necesidade de aportar moitos exemplos:

егó речь теклá стру-
йлась, журчáла

‘a súa fala fluía, chorreaba, murmuraba (= alguén fa-
labla harmoniosa e fluidamente)’

он проле́дил сквозь
зубы

‘escorreuse por entre os dentes (= dixo algo pronun-
ciándoo sen abrir suficientemente a boca (e habi-
tualmente sen ganas de facelo); rosmou)’

словá брýзнули из
негó фонтáном

‘as palabras saíron del chapurreando coma unha
fonte (= empezou a falar sen parar e emocionada-
mente)’

он захлёбывался сло-
вами

‘el atrapallábbase coas palabras (= tiña moita presa
por falar e comía palabras)’.

Precisamente esta analogía reflectiuse no fraseoloxismo

переливáть из пустóго
в порóжнee

*trasfegar do baleiro ó
desocupado*

‘falar por falar (por
non estar calados)’

que simboliza os discursos inútiles. Comp.:

búlgaro

наливам (прелíвам)
от пýсто в прázno

*botar (trasfegar) do
baleiro ó desocupado*

‘falar por falar (por
non estar calados)’

polaco

przelewać z pustego w
prózne

*trasfegar do baleiro ó
desocupado*

‘falar por falar (por
non estar calados)’

checo

z pustého v prázdné
přelívati

*trasfegar do baleiro ó
desocupado*

‘falar por falar (por
non estar calados)’

do unávení vodu přelí-
vati

*ata o cansancio tras-
fega-la auga*

‘falar por falar (por
non estar calados)’.

Os paralelos eslavos amplían tamén a serie de fraseoloxismos co verbo *լլլլ*, que sen dúbida están formados a partir do seu significado ‘facer fluír, manar; inundar’. Na fala viva ucraína están fixados os xiros:

popular	<i>заливáти гусá- ра</i>	<i>inunda-lo hú- sar</i>	‘contar algo con arte e enxeño, mes- turando o real co inventado’
(rexión de Kaméntse-Podolskii)	<i>мурý заливáти</i>	<i>inunda-la bagatela</i>	‘estar de parola para distrae-la atención’
(terrás de Bucovina)	<i>пускáти вóду аж з трьох лотóк</i>	<i>facer fluí-la auga ata den-de tres quen-llas</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’.

Na lingua polaca á par do verbo *zalewać* ‘facer fluír, inundar; inventar, mentir’ atopámoo-la combinación

<i>zalewać gódnych kawałków</i>	<i>inunda-los famentos</i>	‘inventar, mentir xac- tanciosamente’
<i>zalewać kolejkę</i>	<i>inunda-lo ferrocarril</i>	‘mentir’
<i>zalać na beton (na żebeton)</i>	<i>face-lo fluír coma o formigón (o cemento armado)</i>	‘enganar’.

Comp. tamén o emprego do verbo *nalewać* ‘botar dentro (un líquido)’ en contextos do tipo do polaco antigo

<i>nieprawdy nalewali</i>	botaban dentro a men- tira	‘mentían’.
---------------------------	-------------------------------	------------

Na lingua checa á par do verbo *nalevat* ‘botar un líquido’; ‘engañar’ son coñecidas as expresións

<i>nalívat lživých patok</i>	<i>bota-las cervexas mentireiras</i>	‘engañar a alguén’
<i>lže, až se mu po patač leje</i>	<i>mente ata que lle flúe polos talóns</i>	‘el é un gran mentireiro’.

Comp.: checo

<i>nalévat někomu čistého vína</i>	<i>bota-lo viño puro a alguén</i>	‘dici-la verdade’.
------------------------------------	-----------------------------------	--------------------

Poderíanse indicar analogías semellantes tamén nas lingua non-eslavas. Así, o letón *ūdeni liet* equivale tanto no seu significado literal como no seu significado fraseolóxico ó ruso

<i>литъ въду</i>	<i>bota-la auga</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’.
------------------	---------------------	--

O material achegado amosa que nunha ampla área eslava o verbo *литъ* desenvolve unha asociación estable con ‘mentira’ non a partir do significado ‘facer algo a partir dunha substancia fundida’, senón a partir do primeiro indicio semántico ‘facer fluír, manar’.

Desta maneira, o desenvolvemento dos fraseoloxismos do tipo

<i>литъ въду</i>	<i>bota-la auga</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’
<i>галόши заливáть</i>	<i>inunda-los chanclos</i>	‘mentir’
<i>zalewać g³odnych kawałków</i>	<i>inundar ós cachiños famentos</i>	‘inventar, mentir xactiosamente’

pódese considerar como o “alongamento” do verbo *литъ* no seu significado ‘mentir, enganar’. Os componentes *вода* ‘auga’, *галоши* ‘chanclos’, *kawałki* ‘cachiños’, *żebeton* ‘cemento armado’, *beton* ‘formigón’, sendo así a interpretación, contribúen a aquela concreción semántica que é necesaria para o aumento da expresividade do verbo *литъ* no seu uso figurado.

A análise do material achegado esixe recoñece-la distinta procedencia das series fraseolóxicas: os fraseoloxismos

<i>литъ колоколá (литъ пúли, литъ пúшку)</i>	<i>fundi-las campás (fundi-las balas, fundi-lo canón)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
--	---	-----------------------------------

están relacionados co verbo *литъ* ‘facer algo a partir de metal fundido’, mentres que as expresións

<i>литъ въду</i>	<i>bota-la auga</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’
<i>переливáть из пустóго в порóжнee</i>	<i>trasfegar do baleiro ó desocupado</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’
<i>галόши заливáть</i>	<i>inunda-los chanclos</i>	‘mentir’

e semellantes están relacionadas co verbo *литъ* ‘facer fluír, manar’. Recoñece-lo desenvolvemento independente destas series significa recoñece-la súa homonimidade. En contra de tal constatación, sen embargo, testemuña a estabilidade do significado ‘mentir, falar por falar (por non estar calados)’ para todo o grupo destes fraseoloxismos. A relación inicial dos xiros do tipo

литъ колокола́	<i>fundi-las campás</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
co oficio da fundición, se temos en conta os amplos paralelos eslavos “литъ ‘facer fluír, manar’= mentir”, parece ser sospeitosa.		

Volvamos de novo á hipótese que detalladamente describiu Vinográdov. En realidade, a relación co hábito antigo de divulga-los contos, as murmuracións durante a fundición é lóxica en certa medida só para a expresión

литъ колокола́	<i>fundi-las campás</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
----------------	-------------------------	-----------------------------------

(non é casual que tanto Dal, como Maxímov e como tamén Mighelsón acheguen a lenda sobre a fundición das campás só respecto desta combinación), mentres que Vinográdov a estendeu tamén ós fraseoloxismos

литъ пúшку (литъ пý- ли)	<i>fundi-lo canón (fundi- -las balas)</i>	‘mentir, estender rumores falsos’.
-----------------------------	---	------------------------------------

A unidade fraseolóxica

литъ пúшку	<i>fundi-lo canón</i>	‘mentir, estender rumores falsos’,
------------	-----------------------	------------------------------------

segundo a opinión de Vinográdov, transformouse máis tarde no argotismo

брать на пúшку	<i>coller (a alguén) ó ca- nón’</i>	‘intentar conseguir que alguén faga algo, enganándoo e asustán- do’.
----------------	---	--

E polo que se refire á combinación

литъ пýлъ	<i>fundi-las balas</i>	‘mentir, estender rumores falsos’,
-----------	------------------------	------------------------------------

a apelación ó hábito dos fundidores parece ser moi dubidosa. Efectivamente, divulgar rumores e contar contos inventados durante a fundición de balas miúdas apenas é relevante: xa que a bala non é un divulgador de noticias tan “sonoro” como a campá. Se a interpretación “fundible” (é dicir, relacionada coa fundición) da procedencia do fraseoloxismo

литъ пýлъ	<i>fundi-las balas</i>	‘mentir, estender rumores falsos’
-----------	------------------------	-----------------------------------

non resiste a crítica, entón o que queda é reconece-la posibilidade do “alongamento” do verbo *литъ* ‘mentir’ polo compoñente *пýлъ* ‘bala’. Neste caso a “conmutación” da semántica deste verbo xustificárase pola necesidade do aumento da forza expresiva, de que xa se trataba.

E no que se refire á etimoloxía tradicional do fraseoloxismo

<i>литъ колокола́</i>	<i>fundi-las campás</i>	‘mentir, estender rumores falsos’,
-----------------------	-------------------------	------------------------------------

a constatación do “alongamento” do verbo *литъ*, efectivamente, impide a existencia da crenza popular (divulgar rumores falsos durante a fundición das campás). Non obstante, no fondo dos paralelos eslavos aportados tamén pode ser explicada precisamente pola influencia fraseolóxica. Coñécese, por exemplo, que as reinterpretacións etimolóxicas populares frecuentemente dan á luz moitas lendas, crenzas populares e hábitos. Non é casual que os lingüistas chamen a tales lendas “a enfermidade da lingua”, destacando con isto o papel das asociacións puramente lingüísticas na formación das nocións supersticiosas.³²³ ¿Non xurdio tamén o hábito supersticioso ruso dos fundidores precisamente como unha igualmente “enfermiza” reinterpretación do xiro humorístico

<i>литъ колокола́</i>	<i>fundi-las campás</i>	‘mentir, estender rumores falsos’,
-----------------------	-------------------------	------------------------------------

ó que serve de base o verbo *литъ* no seu significado ‘facer fluír, manar’, e que xa hai tempo chegou a se-lo sinónimo de vanilociencias?

A actividade de formación de fraseoloxismos mediante o “alongamento” dos compoñentes coa actualización expresiva da palabra inicial podíase amosar tamén no exemplo doutros grupos semántico-estructurais de fraseoloxismos. Un deles consiste nas comparacións estables formadas mediante a acentuación do significado directo da base de comparación, sendo figurado o significado de toda a combinación. O significado directo acentúase polos compoñentes que forman a parte comparativa do xiro, o que crea unha presencia especial de dous planos e, polo tanto, a expresividade do fraseoloxismo:

ruso

<i>обдира́ть как лíпку</i>	<i>escascar coma a un tileiriño</i>	‘quitarlle todo (a unha persoa)’
<i>но́сится как ку́рица с яйцóм</i>	<i>corre (con iso) coma unha galiña co ovo</i>	‘acaricia de máis unha idea ou unha cousa e préstalle moita atención desmerecida’
<i>трещít как стáрая телéга</i>	<i>renxe coma unha telega³²⁴ vella</i>	‘da persoa que fala moito, gruñindo’
<i>гни скáзку готовую что дугý черемхóвую</i>	<i>encurva o conto preparado coma un arco de cerdeira</i>	‘mente, conta fábulas e historias increbles’

³²³ Nota do orixinal: Véxase: Вандриес Ж. Язык Лингвистическое введение в историю. [Vendryes J. *Language introduction linguistique*, traducido ó ruso]. M., 1937. Páx.173.

³²⁴ Véxase a nota 312.

<i>бъёт языком что шер- стобйт струной жильной</i>	<i>golpea coa lingua co- ma o arqueador de la coa corda de veas</i>	‘charla dunha maneira rápida e intelixente’
checo		
<i>tupý jako motyka (jako sekera, jako pantok)</i>	<i>parvo coma unha aixada (coma unha machada, coma un machado)</i>	‘moi estúpido’
<i>nalítanyý jako cepelín</i>	<i>ter voado moito coma un dirixible</i>	‘moi borracho’
<i>nataženyý jako prut</i>	<i>tirante coma un bacelo</i>	‘moi borracho’.

Tal “desenvolvemento” das comparacíons estables condiciona tamén a súa evolución ulterior polo camiño da explicitación.

3.2.4.2. Unidade menor → unidade maior

Esta especie de explicitación é unha nova etapa do “desenvolvemento” do contexto. Durante a explicitación da palabra cara ó fraseoloxismo limitábase esencialmente a estrutura semántica da unidade inicial, e aumentábase considerablemente a súa expresividade. Durante a explicitación do fraseoloxismo, o seu significado, ordinariamente, permanece igual, e os compoñentes adicionais só reforzan a expresividade da combinación.

Isto xa o amosan as comparacíons, nas que a concreción da súa parte comparativa é o que aumenta a forza expresiva:

<i>смóтрит как барáн →</i>	<i>mira coma un carnei- ro →</i>	‘mira dunha maneira estúpida, torpe’ ³²⁵ →
<i>смóтрит как барáн на новые ворóта (на гумно)</i>	<i>mira coma un carneiro a porta nova (a eira)</i>	‘mira moi sorprendido, sen comprender e dunha maneira torpe e estúpida’
<i>лíпнет как смолá →</i>	<i>pégase coma o alca- trán →</i>	‘pégase dunha maneira moi inoportuna’→
<i>лíпнет как смолá от кéдра</i>	<i>pégase coma o alca- trán de cedro</i>	‘pégase dunha maneira moi inoportuna’.

³²⁵ Comp. en galego *mira coma un carneiro mal morto*, co mesmo significado.

Os compoñentes adicionais en tales casos fan a imaxe do fraseoloxismo máis concreta, descriptiva (por dicilo máis exactamente, pintoresca). Este feito subestímase frecuentemente no plano diacrónico, cando (nos marcos da concepción de Potebníá) se fai constata la primitividade da comparación estable máis estendida, a pesar dos feitos lingüísticos. Así, V.M.Ógoltsev sen argumentación ningunha afirma que as comparacións

<i>как на угольях</i>	<i>como en ascuas</i>	'padecer gran ansiedade ou impaciencia'
<i>как птица</i>	<i>com a un paxaro</i>	'totalmente libre, sen preocupacións'
<i>как машина</i>	<i>com a un coche</i>	'sen parar, automáticamente'
<i>как день</i>	<i>com a o día</i>	'moi claro, evidente'
<i>как в лесу</i>	<i>com a no bosque</i>	'sen entender, sen dominar nada algúnhha cousa'

son resultados da elipse das unidades máis estendidas

<i>как на горячих угольях</i>	<i>como en ascuas <u>quen-tes</u></i>	'padecer gran ansiedade ou impaciencia'
<i>как птица небесная</i>	<i>com a un paxaro <u>celes-te</u></i>	'totalmente libre, sen preocupacións'
<i>как заведённая машина</i>	<i>com a un coche <u>co-motor en marcha</u></i>	'sen parar, automáticamente'
<i>как божий день</i>	<i>com a o día <u>divino</u></i>	'moi claro, evidente'
<i>как в тёмном лесу</i>	<i>com a no bosque <u>escuro</u></i>	'sen entender, sen dominar nada algúnhha cousa'.

Máis detalladamente describe a “omisión” do compoñente *кóшка* ‘gata’ durante a formación da comparación

<i>как угорёлый</i>	<i>com a un atufado</i>	'moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)
<i>как угорёлый</i>	<i>com a un atufado</i>	'moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)

está fixada na súa forma “incompleta” dende non hai menos tempo que a combinación

как угорёлая кошка

coma unha gata atufada

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”).’

A parte diso, o fraseoloxismo

как угорёлый

coma un atufado

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

é unha formación regular realizada segundo o modelo amplamente coñecido nas linguas eslavas:

ruso

как шалённый

coma un tolo

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

как чумной

coma un apestado

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

как бешеный

coma un rabioso

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

как ошпаренный

coma un escaldado

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

bielorruso

як падсмаленый

coma un chamuscado

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

ucraíno

як скажений

coma un rabioso

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

checo

jako strílený

coma un ferido a tiros

‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)’

jako splašený

coma un asustado

‘moi rapidamente (nor-

malmente aplicado a
“correr, fuxir”).

É significativo que nas linguas eslavas as expresións en que o significado de ‘correr rápidamente’ se relaciona con “queimadura” normalmente refírense a unha persoa:

ucraíno

<i>як опарений</i>	<i>coma un escaldado</i>	‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)
<i>як ошпарений</i>	<i>coma un escaldado</i>	‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)
<i>як очманілый</i>	<i>como un atufado</i>	‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)

checo

<i>utíká, jako by mu pod nohama hořelo</i>	<i>foxe coma se lle arde-se debaixo dos pés</i> ³²⁶	‘foxe moi rapidamente’
<i>utíká, jako když mu panímandu zapálí,</i>	<i>foxe como cando lle prenderon lume no cu</i>	‘foxe moi rapidamente’
<i>utíká, jako by mu paty hořely</i>	<i>foxe como se lle arde-sen os calcañares</i>	‘foxe moi rapidamente’
<i>utíká, jako by mu šosy hořely (doutnaly)</i>	<i>foxe como se lle arde-sen (fumegásenlle) os faldróns</i>	‘foxe moi rapidamente’
<i>utíkal jako by pálíl</i>	<i>fuxía coma se estivese queimado</i>	‘fuxía moi rapidamente’

En fin, o uso estable da palabra *угорéльш* ‘atufado’ precisamente no xénero masculino é un argumento adicional a favor da primitivididade da unidade menos estendida. Segundo parece, a comparación

<i>как угорéлая кóшка</i>	<i>coma unha gata atufada</i>	‘moi rapidamente (normalmente aplicado a “correr, fuxir”)
---------------------------	-------------------------------	---

é a explicitación do xiro

<i>как угорéльш</i>	<i>coma un atufado</i>	‘moi rapidamente (nor-
---------------------	------------------------	------------------------

³²⁶ Comp. en galego *foxe coma se tivese lume nos pés; foxe a fume de carozo* ‘foxe moi rapidamente’.

malmente aplicado a
“correr, fuxir”),

que aumenta a súa forza expresiva.

A ampliación do fraseoloxismo mediante a introducción de compoñentes adicionais é sinalada ordinariamente polos investigadores que estudan os modos de transformación das combinacións estables polos escritores. Este método de “renovación” de xiros é ben característico. A especificación do compoñente ou o seu “encaixe” é resultado da “sobretensión” semántica do fraseoloxismo, é tamén o medio de incrementa-la súa forza expresiva, o modo especial de actualización da súa forma interna. ¿Que transformacións semánticas sofre o fraseoloxismo durante tal actualización?

Os investigadores que consideran o “encaixe” como o método individual do autor inclínanse habitualmente por ver nel a “destrucción” do fraseoloxismo, a súa transformación semántica en principio.

Dende o noso punto de vista, o “encaixe” como unha especie de explicitación de fraseoloxismos é un medio de aumenta-la súa expresividade, conservando o significado fraseolóxico común. O reforzo da expresividade habitualmente pasa pola actualización do significado dun dos compoñentes. Esta actualización frecuentemente consiste na concreción máxima do compoñente, do cal xa se dissolveu o seu significado léxico propio na semántica fraseolóxica conxunta. Así, o xiro popular

<i>зали́ть глаза́ (шары́)</i>	<i>inunda-los ollos (os globos)</i>	‘emborracharse’
-------------------------------	-------------------------------------	-----------------

nunha poesía de S.A.Esenin adquire unha especial expresividade gracias á especificación do verbo *зали́ть* ‘inundar’ polo complemento:

<i>И я сам, опусьсь головою, Заливаю глаза вином...</i>	‘E eu mesmo, baixando a miña cabeza, /Inundo os meus ollos co viño [...]’
---	---

Comp. exemplos analóxicos na fala viva, onde se sométen á concreción compoñentes distintos:

ruso

<i>концы в воду и пузы́- рья вверх (и пузы́- в гóру)</i>	<i>os cabos á auga e as burbullas arriba (e as burbullas subindo a costa)</i>	‘borrar tódalas pegadas; destruí-las probas’
--	---	---

← *концы в воду*

← *os cabos á auga*

← ‘borrar tódalas pegadas;
destruí-las probas’

<i>из пустого в порож-</i>	<i>trasfega-la auga do baleiro ó desocupado</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’
<i>нее вóду переливать</i>		
<i>← переливать из пустого в порожнее</i>	<i>←trasfegar do baleiro ó desocupado</i>	‘falar por falar (por non estar calados)’
<i>толкí вóду до мéлкой пыли</i>	<i>machaca a auga ata o po miúdo</i>	‘ocúpate de actividades radicalmente inútiles’
<i>← толо́чъ вóду в сту́пе</i>	<i>←machaca-la auga nun morteiro</i>	‘pasa-lo tempo con actividades radicalmente inútiles’
<i>развéшивать ўши вáрежками</i>	<i>colga-las orellas en diversos lugares co ma as manoplas</i>	‘escoitar con interese e credulidade’
<i>← развéшивать ўши</i>	<i>←colga-las orellas en diversos lugares</i>	‘escoitar con interese e credulidade’
<i>хоть стой дéрево,</i>	<i>se queres, queda de pé, árbore, se queres, cae</i>	‘dise cando un se atopa cunha cousa extremadamente asombrosa’
<i>хоть пáдай</i>		
<i>← хоть стой, хоть пáдай</i>	<i>←se queres, queda de pé, se queres, cae</i>	‘dise cando un se atopa cunha cousa extremadamente asombrosa’
<i>в трубú вы́летел с ды́мом</i>	<i>saiu voando polo tiro da cheminea xunto co fume</i>	‘arruinouse’
<i>← вы́лететь в трубу́</i>	<i>←saiu voando polo tiro da cheminea</i>	‘arruinouse’
bielorruso		
<i>даць перцу с імбер-</i>	<i>dar pementa con xen-</i>	‘castigar golpeando,

<i>там</i>	<i>xibre</i>	pegando varias veces seguidas e con forza'
← <i>дать перцу</i>	← <i>dar pementa</i>	'castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza'
<i>бить языком аб зубы</i>	<i>golpea-la lingua contra os dentes</i>	'estar de parola, falar por falar (por non estar calados)'
← <i>бить языком</i>	← <i>golpear coa lingua</i>	← 'estar de parola, falar por falar (por non estar calados)'
ucraíno		
<i>кум королю, сват Терешенку</i>	<i>compadre do rei, consogro de Teréschenko</i> ³²⁷	'persoa que ten moita relación na alta sociedade (habitualmente sen pertencer a ela)'
(comp.: ruso <i>кум королю, сват министру</i>)	<i>compadre do rei, consogro do ministro</i>	'persoa que ten moita relación na alta sociedade (habitualmente sen pertencer a ela)'.

Un tipo orixinal de tal explicitación son os fraseoloxismos humorísticos, en que a concreción se consegue pola introducción de indicios que fan imposible o significado figurado:

<i>у него ума палата, да не покрыта</i>	<i>el ten un pazo de intelixencia, pero este non está cuberto</i>	'el é pobre'
← <i>ума палата</i>	← <i>(ten) un pazo de intelixencia</i>	← 'ten moita intelixencia e coñecementos'.

Esta clase é especialmente característica das comparacións estables en que as partes que se comparan contradín, gracias a tal concreción, unhas ás outras:

хозяин что ширей: где захотел, там и *o dono é coma un furuncho: onde*

³²⁷ M.I.Teréxenko (1886-1956) foi un gran latifundista ruso e ucraíno, capitalista, propietario dunha fábrica de azucré. Chegou a ter unha fortuna enorme e despois da Revolución de febreiro de 1917 foi ministro de Finanzas do goberno provisional, e a partir de maio de 1917 ministro de Asuntos Exteriores.

сел

quixo, alí sentou

хозяин что чирéй

o dono é coma un furuncho

'dise do carácter caprichoso, esixente e independente do dono'

стыдлив как рак: на огнё краснеет

é vergonzoso coma un cangrexo: estando no lume ponse vermello

стыдлив как рак

é vergonzoso coma un cangrexo

'dise dunha persoa que sente ou demostra o sentimento de vergüña só cando se ve obrigada polas circunstancias'

земля - тарéлка: что положишь, то и возьмёшь

a terra é un prato: o que poñas, collerás

земля - тарéлка

a terra é un prato

'a terra é fertil só cuando aportas o teu trabalho'.

Como tipo especial de explicitación dos fraseoloxismos pódese considera-la **contaminación**. O mesmo concepto da contaminación supón o “encaixe” dunha unidade lingüística con outra. E as condicións principais do “encaixe”, que se describiron arriba, é dicir, a conservación da relativa estabilidade semántica e o aumento da expresividade, mantéñense completamente no fenómeno da contaminación. Son característicos tres tipos de contaminación dos fraseoloxismos:

1) ensamblaxe das partes de dous xiros que non coinciden pola súa composición léxica, pero que teñen estructura semántica e funcións semellantes

попасть на ю́дочку

chegar a encontrarse enganchado pola cana de pescar

'encontrarse enganado'

(comp.:

*поддава́ться на ю́доу-
ку*

*deixarse enganchar
pola cana de pescar*

‘deixar un que o enga-
nen’,³²⁸

попа́сть в гало́шу

*chegar a encontrarse
nun chancló*³²⁹

‘encontrarse nunha si-
tuación ridícula, em-
barazosa, incómoma-
da’);

2) ensamblaxe de combinacións que empezan por unha mesma palabra

валом валить с ног

*coma unha vaga de
mar facer caer das
pernas*

‘facer caer con moita
forza’

(comp.:

валить валом

*caer coma unha vaga
de mar*

‘caer en moita canti-
dade (neve, etc.)’

е валить с ног

facer caer das pernas

‘facer caer’);

*поднáть высокó на
щит*

*levantar (a alguén) al-
to no escudo*

‘eloxiando moi inten-
sivamente axudar a
alguén a conseguir
unha posición alta’

(comp.:

поднáть высокó

*levantar (a alguén)
alto*

‘axudar a alguén a
conseguir unha posi-
ción alta’

поднáть на щит

*levantar (a alguén) no
escudo*

‘eloxiar’);

3) extensión dunha parte do fraseoloxismo, que consiste na substitución desta por un xiro independente

свить оси́ное гнездо

*trenza-lo niño de nes-
pras*

‘crear algunha unión
de xente maliciosa’

(comp.:

свить гнездо

trenza-lo niño

‘construí-lo seu fogar
familiar’

оси́ное гнездо

nño de nespras

‘algunha unión de xen-

³²⁸ Comp. en galego *acudir ó engado / ó cibo* ‘deixarse enganar’.

³²⁹ Comp. en galego *estar coma tres nun zapato*, co mesmo significado.

te maliciosa');

<i>подслас्तить горькую пилоблю</i>	<i>endulza-la píldora amarga</i>	'facer un pouco máis agradable unha cousa desagradable'
-------------------------------------	----------------------------------	---

(comp.:

<i>подслас্তить пилоблю</i>	<i>endulza-la píldora</i>	'facer un pouco máis agradable unha cousa desagradable'
<i>горькая пилоблю</i>	<i>píldora amarga</i>	'algo desagradable').

O proceso de contaminación dos fraseoloxismos na fala viva prodúcese máis activamente que na lingua literaria. É característico que algunas expresións contaminadas se fixen en zonas afastadas. Así, a combinación

<i>почём зря попало</i>	<i>acertou no sitio que viu</i>	'(cos verbos de significado 'golpear, pegar') moi forte e por todo o corpo'
-------------------------	---------------------------------	---

que, segundo parece, é unha fusión das

<i>почём зря</i>	<i>no sitio que viu</i>	'moi forte; moito; con intensidade'
------------------	-------------------------	-------------------------------------

e

<i>почём попало</i>	<i>no sitio que acertou</i>	'por todo o corpo' ³³⁰ ,
---------------------	-----------------------------	-------------------------------------

está fixada nas falas das terras á beira da parte media do Ob e tamén nas da rexión de Irkutsk. Tal unidade pode fixarse tamén na fala literaria.

Tales exemplos son significativos, xa que se a contaminación (que é unha especie de explicitación dos fraseoloxismos moi individual e moi limitada en canto ás condicións da formación) pode ser fixada case como a normativizada, tanto máis importancia para a fraseoloxización deben de ter outras especies de "encaixe". E efectivamente, moitas combinacións amplificadas están hai moito tempo "probadas" pola lingua.

<i>ни в зуб →</i>	<i>nin ó dente →</i>	'non sabe nada, non ten coñecementos' →
<i>ни в зуб ногой</i>	<i>nin ó dente co pé</i>	'non sabe nada, non ten coñecementos'

³³⁰ Estes tres xiros úsanse habitualmente con verbos co significado 'golpear, pegar'.

<i>стáвить вопрос</i> →	<i>coloca-la pregunta</i> →	‘presenta-la cuestión’ →
<i>стáвить вопрос ребróм</i>	<i>colocar de canto a pregunta</i>	‘presentar enerxicamente a cuestión’
<i>как собáк</i> →	<i>(hai tantos) coma cans</i> →	‘(hai) moitos’ →
<i>как собáк нерéзаных</i>	<i>(hai tantos) coma cans non degolados</i>	‘(hai) moitos’
<i>жизнь бьёт ключом</i> →	<i>a vida abrolla coma unha fonte</i> →	‘a vida de alguén transcorre dunha maneira moi activa e vertixinosa’ →
<i>жизнь бьёт ключом и всё по голове</i>	<i>a vida abrolla /golpea coma unha fonte /coa chave, e sempre pola cabeza</i>	‘a vida de alguén transcorre dunha maneira moi activa e vertixinosa, presentándose nela algunas cousas desagradables, problemas difíciles de resolver, etc.’
<i>грош цена</i> →	<i>un grox³³¹ é o seu prezó</i> →	‘non vale case nada’, ³³² →
<i>грош ценá в базárный день</i>	<i>un grox é o seu prezó no día da feira</i>	‘non vale case nada’
<i>пройти огóнь и вóду</i> →	<i>pasar a través do lume e da auga</i> →	‘ter moita experiencia da vida’ →

³³¹ Grox é unha antiga moeda rusa, equivalente a $\frac{1}{2}$ copec (nun rublo hai 100 copecs).

³³² Comp. en galego *non valer un pataco (un can, unha cadela)* e máis antigos *non valer un chavo (dous cartos, dúas motas)* co mesmo significado. Todas estas notroura eran moedas de pouco valor, que actualmente están en desuso.

*пройти огónь, вóду и
мéдные трúбы*

*pasar a través do lu-
me, auga e trompetas
de cobre*

‘ter moita experiencia
da vida’

e outras.

É significativo que tamén durante a análise diacrónica de semellantes casos os fraseólogos contemporáneos adoitan aplica-la concepción de Potebniá mecanicamente, sen análise dos feitos lingüísticos concretos, e isto leva a conclusións incorrectas. Consideremos un exemplo moi típico, a interpretación diacrónica da expresión

вéшать нос

colga-lo nariz

‘entristercerse, aflixir-
se, desanimarse’.

Algúns científicos considérano como elipse do xiro

вéшать нос на квíнту

*colga-lo nariz na quin-
ta³³³*

‘entristercerse, aflixir-
se, desanimarse’,

axustando este caso á concepción de Potebniá. Pero xa Mighelsón colocaba o compoñente *на квíнту* *na quinta* entre parénteses coma quem presupón o carácter secundario da variante máis estendida.

O criterio resolutorio de primitividade dunha ou outra variante frecuentemente é o indicio xeográfico. Imos recorrer por iso ó material eslavo:

bielorusso

вешаць нос на квінту

*colga-lo nariz na quin-
ta*

‘aflixirse, perder la es-
peranza’

нос повесіць на квінту

*colga-lo nariz na quin-
ta*

‘perde-lo ánimo, deca-
er’

polaco

*spuścił (zwiesił) nos
na kwintę*

*baixou (colgou) o na-
riz na quinta*

‘entristerceuse, aflixiu-
se, desanimouse’.

Ó mesmo tempo, cómpre acentuar que o xiro polaco está fixado xa hai moito tempo, dende o século XVIII; non obstante, a variante menos estendida

spuścił (zwiesił) nos

*baixou (colgou) o na-
riz na quinta*

‘entristerceuse, aflixiu-
se, desanimouse’

coñécese xa no século XVI. Máis que isto, nas recompilacións paremiolóxicas do século XVIII nótase a tendencia a delimita-los fraseoloxismos

spuścić na kwintę

baixar na quinta

‘facerse obediente’

³³³ Véxase a nota 365.

<i>zwiesić nos</i>	<i>colga-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’.
--------------------	-----------------------	--

Temos, polo tanto, tódalas razóns para supoñer a contaminación destes xiros, o que provocou a explicitación da unidade fraseolóxica

<i>zwiesić nos</i>	<i>colga-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’.
--------------------	-----------------------	--

Precisamente esta interpretación confírmara as numerosas equivalencias eslavas do fraseoloxismo *вéшать нос colga-lo nariz* ‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’, que amosan a súa primitividade respecto á variante humorística *вéшать нос на кийнту colga-lo nariz na quinta* ‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’:

ucraíno

<i>вішати (хнюпіти) носа (ніс)</i>	<i>colgar (baixar) o nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
------------------------------------	--------------------------------	---

búlgaro

<i>прөвесьвам (клюмна) нос</i>	<i>baixar (colgar) o nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
--------------------------------	--------------------------------	---

eslovaco

<i>zvesit' (ovesit') nos</i>	<i>colga-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
------------------------------	-----------------------	---

esloveno

<i>nos je pobesil (obmolknil je nos, povlekel se je nos)</i>	<i>colgou o nariz (fixo cala-lo nariz, estendeu-se o nariz de alguén)</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
--	---	---

serbio/croata

<i>спустити нос</i>	<i>baixa-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
---------------------	-----------------------	---

<i>обесити (отомбољити) нос</i>	<i>colga-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
---------------------------------	-----------------------	---

e outros. Comp. tamén os antónimos desta serie fraseolóxica:

<i>поднимать (задирать) нос</i>	<i>levantar (alzar) o nariz</i>	‘darse moita importancia’,
---------------------------------	---------------------------------	----------------------------

coñecidos por moitas linguas. Son características neste plano tamén as correspondencias indoeuropeas do lexema *нос* ‘nariz’ co significado ‘o estado grave, os sentimentos desagradables dunha persoa’:

lituano

<i>nósi nukabinti (pakabinti, nuleisti, pakárti)</i>	<i>colgar (baixar, colgar, colgar) o nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
--	--	---

letón

<i>nokart (nolaist) degunu</i>	<i>baixa-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
--------------------------------	-----------------------	---

alemán

<i>die Nase hangen lassen</i>	<i>deixa-lo nariz colgado</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
-------------------------------	-------------------------------	---

francés

<i>baisser le nez</i>	<i>baixa-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’.
-----------------------	-----------------------	--

Tendo en conta este material lingüístico que amosa que a área xeográfica da combinación bimembre

<i>вéшать нос</i>	<i>colga-lo nariz</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’
-------------------	-----------------------	---

é moito más ampla que a área xeográfica do explícito

<i>вéшать нос на квйнту</i>	<i>colga-lo nariz na quinta</i>	‘entristecerse, aflixirse, desanimarse’,
-----------------------------	---------------------------------	--

é fácil chegar á conclusión do carácter secundario do último.

Os exemplos de fixación das variantes dos fraseoloxismos explicitadas pola lingua literaria son abondo numerosos. Tales exemplos amosan que o tipo de explicitación, que acabamos de considerar, non é só un método individual dun autor, utilizado para a transformación das combinacións fraseolóxicas, nin un medio de fala, que serve para renovalas, senón tamén un dos métodos máis activos de formación fraseolólica de palabras, que se percibe na lingua.

3.2.4.3. Unidade fraseolólica → proverbio

Os exemplos da análise diacrónica dos fraseoloxismos amosan que a subestimación da explicitade é especialmente característica da análise das relacións mutuas entre os proverbios e as unidades fraseolóxicas. E efectivamente, se a mesma definición tradicional do dito (fraseoloxismo) supón que este é unha parte do proverbio, o seu carácter implícito parece sobreentenderse. A “parcialidade” do fraseoloxismo en comparación co pro-

verbio, sen embargo, non sempre, nin moito menos, pode entenderse como o resultado da súa implicitación. A unidade fraseolóxica no proverbio é a miúdo un eixe estructural e semántico estable, sobre o que se “enfíá” un contexto variable. Sucede algo semellante co “alongamento” da palabra ata o fraseoloxismo ou co “desenvolvemento” do último mediante o “encaixe”. Tal eixe fraseolóxico do proverbio habitualmente queda invariable, mentres que os compoñentes “non-fraseolóxicos” varían amplamente.

Así, a expresión

по Сέньке шápка

o gorro é tal como corresponde a Senka³³⁴

‘alguén recibe o que merece, o que lle corresponde’

é o eixe do proverbio

*По Сέньке и шápка,
по Ерёме и колпák*

O gorro é tal como corresponde a Senka, o caparucio é tal como corresponde a Erioma (Eriomka)³³⁵

‘Cada un recibe o que merece, o que lle corresponde’.

A primitividade do fraseoloxismo e o carácter secundario do proverbio confírmanse polo feito de que as fontes máis antigas (dende o século XVII) fixan a forma implícita

по Сέньке (Стéньке) и шápка

o gorro é tal como corresponde a Senka (Stenka)³³⁶

‘alguén recibe o que merece, o que lle corresponde’.

Pero o argumento áinda máis convincente do carácter secundario do proverbio é a variabilidade activa da súa parte “non-fraseolóxica”:

По Сέньке шápка, по Ерёме каftán

O gorro é tal como corresponde a Senka, o kaftán³³⁷ é tal como corresponde a Erioma

‘Cada un recibe o que merece, o que lle corresponde’

*По Сέньке и шápка,
по горшкú и крышка*

O gorro é tal como corresponde a Senka, a tapa é tal como corresponde á ola

‘Cada un recibe o que merece, o que lle corresponde’

*По Сέньке и шápка,
по свиньé мешáлка*

O gorro é tal como corresponde a Senka, o pao de remexer é tal

‘Cada un recibe o que merece, o que lle corresponde’

³³⁴ *Senka* é nome propio masculino, hipocorístico de Semión.

³³⁵ *Erioma (Eriomka)* son nomes propios masculinos, hipocorísticos de Ereméi.

³³⁶ *Stenka* é nome propio masculino, hipocorístico de Stepán.

³³⁷ Véxase a nota 268.

<i>По Сέньке и шápка, по бáбе бráга</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, a cervexa caseira é tal como corresponde á muller</i>	‘Cada un recibe o que merece, o que lle co- rresponde’
<i>По Сéньке шápка, по Ермóшке колпák</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, o caparicho é tal como corresponde a Ermox- ka³³⁸</i>	‘Cada un recibe o que merece, o que lle co- rresponde’
<i>По Сéньке и шápка, по Вáньке колпák, по Ефиму кулáк</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, o caparicho é tal como corresponde a Van- ka, o puño é tal como corresponde a Efim³³⁹</i>	‘Cada un recibe o que merece, o que lle co- rresponde’.
<i>По Сéньке и шápка, по Сéнькиной мате- ри и кафтáн</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, o kaftán³⁴⁰ é tal como corresponde á nai de Senka</i>	‘Cada un recibe o que merece, o que lle co- rresponde’
<i>По Сéньке шápка, по Дудíнке и шкóла</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, a escola (o colexiio) é tal como corresponde a Dudinka³⁴¹</i>	‘A escola (o colexiio) é tal como a merece a cidade de Dudinka’.
Dende logo, son posibles tamén determinadas variacións da “combinación de eixe”:		
<i>По Сéньке и шлы́к, да не по нём сши́т</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Senka, pero non está cosido</i>	‘Algo non lle corres- ponde nada a alguén, ó seu estatuto e ás

³³⁸ *Ermoxka* é nome propio masculino, hipocorístico de Ermol.

³³⁹ *Vanka* (hipocorístico de Iván) e Efim son nomes propios masculinos.

³⁴⁰ Na fala dialectal a palabra *kaftán* pode designar tamén unha especie de roupa antiga de muller: abrigo curto axustado, feito do pano tecido na casa.

³⁴¹ *Dudinka* é unha cidade siberiana, na parte baixa do río Eniséi.

	<i>para el</i>	súas capacidades'
<i>По Афо́ньке шáпка, по Ерё́мке колпáк</i>	<i>O gorro é tal como co- rresponde a Afon- ka³⁴², o caparicho é tal como corresponde a Eriomka</i>	'Cada un recibe o que merece',
pero son moi esporádicas. Comp. as series analóxicas de variantes noutras linguas eslavas orientais:		
bielorruso		
<i>па Хóмку шáпка</i>	<i>o gorro é tal como co- rresponde a Ghomka³⁴³</i>	'alguén recibe o que merece'
<i>па Юрку шáпка</i>	<i>o gorro é tal como co- rresponde a Jurko³⁴⁴</i>	'alguén recibe o que merece'
<i>па Cáýку шáпка</i>	<i>o gorro é tal como co- rresponde a Savka³⁴⁵</i>	'alguén recibe o que merece'
<i>па Сéнькí (Сéньку) шáпка</i>	<i>o gorro é tal como co- rresponde a Senka³⁴⁶</i>	'alguén recibe o que merece'
<i>не па шу́бе рукáў, не па Сéньку шáпка</i>	<i>a manga non é tal co- mo corresponde ó abrigo de pel, o go- rro non é tal como corresponde a Senka</i>	'algo non corresponde nada a alguén, a súa categoría e ás súas capacidades'
<i>па Iвáшку i рубáшка</i>	<i>a camisa é tal como corresponde a Iva- xka³⁴⁷</i>	'alguén recibe o que merece'
ucraíno		
<i>по сýнку шáпка</i>	<i>o gorro é tal como co- rresponde ó filliño</i>	'alguén recibe o que merece'
<i>по Сáвчи свýтка, по пáну шáпка</i>	<i>o kaftán de estame é tal como corresponde a Savka, o gorro é tal</i>	'cada un recibe o que merece'

³⁴² Afonka é nome propio masculino, hypocorístico de Afanasi.³⁴³ Ghomka é nome propio masculino, hypocorístico de Ghomá.³⁴⁴ Jurko é nome propio masculino, hypocorístico de Iurii.³⁴⁵ Savka é nome propio masculino, hypocorístico de Savva.³⁴⁶ Igual que en ruso, en bielorruso Senka é nome propio masculino, hypocorístico de Semión.³⁴⁷ Ivaxka é nome propio masculino, hypocorístico de Iván.

*como corresponde ó
señor*

e semellantes. En xeral as variantes citadas amosan que os proverbios, no caso dado, créanse mediante unha especie de “acción de enfiar” a combinación facultativa sobre o fraseoloxismo primitivo.

Os investigadores bastante a miúdo perden de vista tal variabilidade dos compoñentes do proverbio e fan constar sen razón o cambio do proverbio cara ó fraseoloxismo, incluso nos casos en que as variantes explícitas son periféricas. Así, Skrípnik considera que o xierto

<i>не всі́ дóма</i>	<i>non están todos na casa</i>	‘dise dunha persoas parva’
---------------------	--------------------------------	-------------------------------

é unha reducción, baseándose na fixación de tales variantes como ucraíno

<i>не всі́ дóма, полови́на</i> <i>поїхала</i>	<i>non están todos na casa, a metade púxose en marcha</i>	‘dise dunha persoas parva’
--	---	-------------------------------

<i>не всі́ дóма, пішлі́ по</i> <i>дровá</i>	<i>non están todos na casa, foron por leña</i>	‘dise dunha persoas parva’
--	--	-------------------------------

<i>не всі́ дóма, поїхали</i> <i>по курай</i>	<i>non están todos na casa, foron por cardo</i>	‘dise dunha persoas parva’
---	---	-------------------------------

(Скрипник, 1973: 140). Non é difícil notar que estas variantes aumentan a forza expresiva do xiro

<i>не всі́ дóма</i>	<i>non todos están na casa</i>	‘dise dunha persoas parva’
---------------------	--------------------------------	-------------------------------

pola concreción do significado directo dos compoñentes. Isto fai supoñer que aquí está presente a explicitación dos compoñentes. Tal suposición confírmase polos feitos lingüísticos: nas falas ucraínas percíbense habitualmente as combinacións non estendidas

<i>не всі́ дóма</i>	<i>non todos están na casa</i>	‘dise dunha persoas parva’
<i>нemá всіх дóма (вдó- ма)</i>	<i>todos non están na casa</i>	‘dise dunha persoas to- talmente parva’,

como tamén na lingua literaria.

<i>O ruso не все́ дóма,</i> <i>bielorruso не ўсé́ дó- ма, polaco nie wszyscy</i> <i>w domu</i> (fixado na for-	<i>non todos están na casa</i>	‘dise dunha persoas parva’
--	--------------------------------	-------------------------------

ma curta xa a partir do
século XVI)

checo <i>nemít všechn do-</i>	<i>non ter ningúén na ca-</i>	'dise dunha persoa es-
<i>ma</i>	<i>sa</i>	trafalaria, extremada- mente parva'

e outros paralelos eslavos amosan a falta de fundamento na interpretación do xiro ucraíno como unha reducción das variantes más estendidas.

Como xa se sinalaba, cando se resolve a cuestión de se o modo de formación das unidades fraseolóxicas é implícito ou explícito, cómpre ter en consideración a amplitude de divulgación do xiro ou do modelo fraseológico. A obxectividade da constatación da primitividade dunha ou outra variante depende en boa medida precisamente deste criterio.

3.2.4.4. Proverbio → fábula, fraseoloxismo → fábula

Potebniá, reservando a posibilidade de explicitación do proverbio cara á fábula, estreita ba esta posibilidade ata a fábula cómica. Non obstante, non son raros os casos en que o proverbio se explicita para especificar ou acentua-lo seu sentido aleccionador. No plano semántico este proceso é analóxico dos métodos de incremento da expresividade das palabras e dos fraseoloxismos mediante o “alongamento” ou “desenvolvemento”: os compoñentes adicionais centran a atención no significado directo do proverbio. É precisamente iso o que crea a correspondencia entre o seu significado figurado, que xa está fixado, e a comprensión literal renovada. Nunha palabra, a explicitación do proverbio ou do fraseoloxismo habitualmente é unha actualización deles, unha digresión á “historia” deles. Un exemplo de tal actualización é o proverbio antigo *рукá рýку мóет* ‘unha man lava a outra’ (latino *Manus manum lavat*; grego *χεῖρ χεῖρα νίπτει*). Nas fontes paremiológicas russas pódese atopar tamén cun aspecto estendido³⁴⁸:

<i>Рукá рýку мóет, а óбе хотáт бéлы</i> быть	<i>Unha man lava a outra, pero ámbalas</i> <i>dúas queren ser brancas</i>
<i>Рукá рýку мóет - óбе белы живýт</i>	<i>Unha man lava a outra - ámbalas</i> <i>dúas viven brancas</i>
<i>Рукá рýку мóет, вор ворá крóет</i>	<i>Unha man lava a outra, un ladrón</i> <i>encobre a outro.</i>

Comp. os casos analóxicos de “desenvolvemento” dos proverbios coñecidos³⁴⁹:

³⁴⁸ Comp. en galego *unha man lava a outra e as dúas lavan a cara* ‘pondera a colaboración’.

³⁴⁹ Son os proverbios

Рыба ищет, где глубже, человéк ищет, где лúтче, а на дне ме́ста мнóго (сéculo XVIII)

O peixe busca o máis profundo, o home ónde está mellor, e no fondo hai moito espacio

Вóрон вóрону глáза не вы́клонет, а хотá и вы́клонет - не вы́тащишт (сéculo XVIII)

Un corvo non lle vai pica-lo ollo ó outro, e aínda que llo pique, non lle vai sacar.

Tal actualización é característica tamén dos proverbios que chegan a se-la base das fábulas. Pero, dicindo a verdade, aquí o comentario textual non sempre é, nin moito menos, marcadamente “histórico”: en moitos casos isto é unha ilustración que confirma a exactitude do sentido figurado da fábula. Tal comentario dos proverbios rusos, feito en forma de fábulas, é moi común, por exemplo, para Krilov. O gran fabulista utilizou os proverbios populares tanto en calidade de ensinanza da fábula, como en calidade dunha orixinal introducción aleccionadora que se desenvolvía posteriormente ó longo do texto da fábula. Respecto a iso son características as acotacións do autor que subliñaban que iso era a sabedoría popular:

Недáром говорýтся, Что дéло ма́с-тера бойтся (“Щука и кот”)

Non se di en van, que o oficio lle ten medo ó mestre (*O lucio e o gato*)

Не пóпуstu в нарóде говорýтся: Не плой в колóдезь, пригодítся Воды напáться (“Лев и Мышь”)

Non en van di o pobo: non cuspas no pozo, serache útil para bebe-la auga (*O León e o Rato*).

Krilov neste punto segue a tradición antiga, xa que os proverbios populares en calidade de ensinanza se utilizaban amplamente xa na fábula da antigüidade clásica. É natural que, chegando a ser parte dunha fábula, o proverbio cambie en certa medida e se estilice, pero non tanto como para que non sexa visible o seu prototipo popular común. Comp.:

На вóлка тóлько слáва, а ест овéц-то
- Сáвва (“Пастух”) - На вóлка по-
мóлвка, а пастúх телéнка укráл

O lobo só leva a sona, pero quen come as ovellas é Savva’ (cita da fábula *La Pastor*) - ‘Os rumores son acerca do lobo, pero quen roubou o becerro foi o pastor (proverbio)

Трудíшься мнóго ты, да тóлку в

Tí traballas moito, pero non obtés re-

Рыба ищет, где глубже, а человéк, где лúтше
Вóрон вóрону глáза не вы́клонет

O peixe busca o máis profundo, o home onde está mellor
Un corvo non lle vai pica-lo ollo ó outro.

этом нет (“Обезьяна”) - *Много
трудился, а толку не добился*

Надёлала Синица слáвы, А мóря не
зажглá (“Синица”) - *Синица хотéла
мóре выпить - не выпила, тóлько
лишь слáву здёлала*³⁵⁰

sultados (cita da fábula *Mona*) -
‘Traballou moito, pero non conseguiu resultados (proverbio)

Chegou a ter moita fama o carboeiro,
pero non chegou a encende-lo mar
(cita da fábula *Carboeiro*) - ‘O car-
boeiro quería bebe-lo mar todo e
non o bebeu, só se fixo famoso
(proverbio).

Cando se constata a explicitación dos proverbios cara ás fábulas, cómpre lembrar constantemente que moitos proverbios son “de trama”, é dicir, cómpre lembrar que en moitos casos representan un texto implicitado e de maior extensión. Así, parece ser que a fábula de Krilov *Carboeiro*³⁵¹ é un desenvolvemento dun dos argumentos populares sobre o carboeiro xactancioso (comp. o proverbio citado arriba que quedou fixado a principios do século XVIII), que aínda estaban vivos no uso popular daquel tempo. É probable que o fabulista ruso coñecese non só o proverbio do carboeiro, senón tamén a correspondente parábola popular.

En semellantes casos a definición de “inicialidade” de implicitación ou explicitación chega a ser moi complicada e entrelázase estreitamente co problema de paternidade das fábulas dos proverbios e fraseoloxismos. A solución destes problemas require investigacións especiais de carácter tanto xenético como tipolóxico. E aquí atopámonos a miúdo coa situación que é algo analóxica do xa descrito proceso de definición da variante inicial da combinación, que se realiza mediante a análise da área xeográfica. Así, o xiro

львиная доля

a parte de león

‘a parte que é maior e
mellor que as outras’,

por unha banda, é resultado da “condensación” da parábola máis antiga das parábolas orientais que reflectiron as asociacións do león coa potencia e coa forza e, por outra banda, é unha fonte permanente de “desenvolvemento” destas ideas nas fábulas de distintos pobos.

O emprego do proverbio en calidade de núcleo do argumento, que se desenvolve ata un contexto maior, é un fenómeno moi frecuente na historia do folklore e da literatura. Coñécese, por exemplo, que os proverbios e ditos chegaban a se-las bases das pezas cómicas curtas e das facecias rusas antigas, da épica popular, dos *enxemplos* contemporáneos e medievais, e tamén chegaban a se-las fontes dos ditos poéticos, das novelas curtas estilizadas adecuándose á fala popular ou das chamadas “novelas máxicas”. Tales casos de “desenvolvemento” dos proverbios nun contexto maior son analóxicos ó seu “desenvolvemento” cara ás fábulas.

Os investigadores contemporáneos que estudian o papel do proverbio na estructura da

³⁵⁰ A forma *здёлала* reflicte a ortografía dunha recompilación manuscrita de proverbios.

³⁵¹ И.А.Крылов “Синица”.

fábula subliñan acertadamente que o proverbio é o núcleo do seu sentido. Velaí unha condensada, pero exacta descripción da evolución da fábula:

No inicio da evolución do xénero da fábula están as parábolas das tabliñas de Nippur, as parábolas da Biblia, [...] de Hesíodo, Arquíloco: elas teñen en conta o caso singular, existen só no contexto, fan un papel auxiliar na composición das obras grandes, tenden á brevidade esquemática, **aseméllanse ó proverbio**³⁵². No final da evolución do xénero da fábula están as obras de La Fontaine e de Krilov que son polisémicas, existen independentemente, son unha estrutura artística pechada [...] **inclínanse ó conto popular, ó chiste, á escea da vida cotiá**³⁵³

Como vemos, a esencia da evolución da fábula está na explicitade da súa evolución.

A fábula, como amosa a súa evolución, é unha limitación só convencional das posibilidades de explicitación das unidades menores cara ás maiores. Xa que o proverbio está potencialmente preparado para o “desenvolvemento” amplio da imaxe. Tal contexto pode superar moito a fábula pola súa lonxitude. Sendo isto así, o proverbio ou o fraseoloxismo chegan a se-lo símbolo de toda a obra popular. Dende logo, o termo “explicitación” en tal caso ten xa un significado moi amplio.

* * *

Facendo balance, cómpre subliñar unha vez máis a interacción estreita entre a tendencia á implicidade e a tendencia á explicitade, a súa convencionalidade mutua e interdependencia. Estas tendencias constitúen fontes farturentas de fraseoloxización e, ó mesmo tempo, de desfraseoloxización: contribuíndo ó desenvolvemento, á renovación e, gracias a iso, ó incremento da viabilidade dos fraseoloxismos, estas tendencias cooperan simultaneamente na destrucción; contribuíndo ó proceso de consolidación, de estabilización das combinacións, poden tamén neutralizar activamente a súa estabilidade estructural e semántica. A implicidade leva á concentración do contenido do fraseoloxismo a conta da economía da forma, e provoca a fusión semántica dos compoñentes que é tan necesaria para a fraseoloxización. A explicitade impide o principio de economía de medios de expresión e leva ó enriquecemento semántico dos fraseoloxismos, á súa actualización. O resultado da implicitación é, polo tanto, a enteireza semántica das combinacións; o resultado da explicitación é a súa formación separada. O equilibrio entre a implicidade e a explicitade primeiramente condiciona o desenvolvemento e a existencia dos fraseoloxismos como unidades lingüísticas especiais.

³⁵² As palabras deste xiro que van en negriña están marcadas así por V.M..

³⁵³ Nota do orixinal: Гаспаров М.Л. Античная литературная басня (Федр и Бабрий). /Gaspárov M.L. *Fábula literaria da antigüidade clásica (Fedro e Babrio)*. M., 1971. Páx.227.

IV

IMAXIBILIDADE /INIMAXIBILIDADE DAS UNIDADES FRASEOLÓXICAS

A imaxibilidade é unha das propiedades máis importantes da fraseoloxía, que frecuentemente se subliña nas definicións de fraseoloxismo. Pero non tódolos fraseoloxismos posúen esta propiedade. Este feito presenta a cuestión da valoración obxectiva do papel da imaxibilidade na creación da expresividade das unidades fraseolóxicas e esixe unha análise de correlación entre a imaxibilidade e a inimaxibilidade na esfera da fraseoloxía. Tal análise é especialmente necesaria porque no plano diacrónico estas propiedades están contrapostas, e porque para moitos tipos de combinacións a reinterpretación do significado foi o límite que dividiu as combinacións libres e as estables.

O termo “imaxibilidade”, como amosou D.N.Xmeliov respecto á imaxibilidade da fala artística, admite unha serie de “variantes”.³⁵⁴ Sen embargo, tradicionalmente por imaxibilidade compréndese a capacidade das unidades lingüísticas de crear representacións sensitivas evidentes sobre os obxectos e os fenómenos da realidade. A esencia da imaxibilidade en sentido amplio, segundo a visión profunda aportada por Larin, consiste na “realización semántica” da fala “principalmente nas representacións concretas” (Ларин, 1974: 47). Tal comprensión do termo “imaxibilidade” supón a presencia de dous planos na semántica da palabra ou combinación de palabras. O mesmo tempo a ampliación do concepto de imaxibilidade máis alá dos límites do uso figurado de palabras e combinacións de palabras levaría á súa confusión cos conceptos de “expresividade”, “emocionalidade”, etc. Non cabe dúbida de que a imaxibilidade e a expresividade no léxico están vencelladas, pero a imaxibilidade actúa só como un dos medios de creación da forza expresiva. E a imaxibilidade baséase precisamente na contradicción entre a percepción concreta e a figurada do lexema. É esta confrontación contradictoria interna entre o abstracto e o concreto a que crea a expresividade.

Os fraseólogos déronlle moita importancia dende sempre á imaxibilidade, como a peculiaridade más viva dos proverbios e ditos. Isto reflectiuse na terminoloxía da antigüidade clásica; o grego *παρομία*, o latino *proverbium, ambitio, adagio* (máis serodio *adagium*) e outros, con significados literais próximos ó ruso *иносказание* ‘alegoría’, aparecían in-

³⁵⁴ **Nota do orixinal:** Véxase: Шмелев Д.Н. Слово и образ. [Xmeliov D.N. A palabra e a imaxe]. M., 1964. Páx.104.

terpretados nas gramáticas antigas como xiros que “se din en vez das propias palabras”, que “contornean a fala”, etc. A descriptividade, a presencia de dous planos nos proverbios e ditos non é outra cousa que a constatación da súa imaxibilidade. Na paremioloxía rusa Busláev concedíalle unha importancia especial á “imaxe da expresión” dos “idiotismos característicos” (véxase: Буслав, 1854: 167).

Atopamos unha valoración parecida da imaxibilidade dos fraseoloxismos nas investigacións máis recentes. Así Palévskaia chámalle imaxibilidade de combinacións de palabras á “capacidade de crear distintas representacións que levan á alteración da correspondencia entre o denotado e o denotante, a causa de que a combinación libre de palabras se someta á reinterpretación, á reconstrucción semántica e á fusión sintáctica” (Палевская, 1972: 238). “A imaxibilidade da fraseoloxía consiste, - como subliñan N.D.Fominá e M.A.Bákina, - en que moitos fraseoloxismos non simplemente designan os fenómenos, atributos, obxectos, accións, senón que tamén conteñen unha imaxe determinada” (Фомина, Бакина, 1985: 7). E a inimaxibilidade é tanto a ausencia inicial de apoio imáxico evidente, como a perda da forma interna da combinación no proceso do seu desenvolvemento.

Moitos investigadores, dándolle unha valoración alta ó papel da imaxibilidade na creación e no funcionamento da fraseoloxía, atribúenlle significado predicamental, o que se reflicte nas numerosas clasificacións e definicións das unidades fraseolóxicas: seguen vendo na imaxibilidade tanto a peculiaridade, como, en realidade, a única fonte de formación dos fraseoloxismos. Nalgunhas obras afírmase que neles está incluída unha imaxe que reflicte a realidade, incluso cando se analizan os xiros evidentemente inimáxicos, por exemplo,

o ruso e ucraíno <i>датъ</i>	<i>da-lo tiro fallado</i>	‘equivocarse’.
máxy, bielorruso <i>даць</i>		

Cando a aproximación ós fraseoloxismos é diacrónica, as afirmacións da imaxibilidade como principio de cada expresión soan especialmente categóricas. “Cada fraseoloxismo no proceso da súa formación é unha metáfora ou unha comparación, ou unha parte de proverbio, de apotegma”, - escribe, por exemplo, Fiódorov (Федоров, 1973: 123). A solución simple da cuestión remite á maneira tradicional de ve-la fraseoloxía como unha capa primitivamente imáxica da lingua. Na fraseoloxía rusa este punto de vista promociónase intensamente en relación coa concepción de Potebniá, que tomaba a imaxibilidade de por “unha condición imprescindible da poeticidade” e afirmaba que é unha obra poética case cada “palabra separada, como *вездёт* ‘1. leva (alguén a algo ou a alguén) nun vehículo; 2. ten sorte (impersoal)’,” (Потебня, 1894: 111). Dunha maneira aínda más determinada escribiu Potebniá sobre a prioridade da imaxibilidade na súa obra *Verbo das notas sobre a gramática rusa*: “[...] na evolución do pensamento e da lingua a expresión imáxica é máis antiga cá inimáxica e esta sempre supón aquela” (Потебня, 1968: 218).

As ideas de Potebniá están estreitamente relacionadas coa concepción de “poeticidade” do pensamento antigo, coa sobreestimación do papel das nocións mitolóxicas na súa formación. A lingüística contemporánea rexeita dunha maneira convincente a conclusión

da primitividade dos significados imáxicos no léxico. Na fraseoloxía, sen embargo, moitos toman esta conclusión por un axioma.

Cómpre dicir que Potební estipulou a posibilidade de creación inimáxica das palabras e combinacións de palabras. Máis áfinda, el subliñaba que

a poeticidade elemental da lingua, é dicir, a imaxibilidade de palabras separadas e de combinacións permanentes, por moi notable que sexa, é insignificante comparada á capacidade da lingua de crear imaxes a partir dunha combinación de palabras, **sendo indiferente se estas son imáxicas ou inimaxáticas**³⁵⁵ (Потебня, 1894: 104).

Desafortunadamente, os discípulos de Potební non prestaron atención a semellantes reservas. Mientras tanto, reconhecendo a capacidade de crear imaxes a partir de combinacións de palabras inimáxicas, Potební, en realidade, supera o carácter unilateral da súa concepción e restablece a marcha obxectiva da evolución do léxico: dende a imaxibilidade á inimaxibilidade, dende a inimaxibilidade á imaxibilidade, etc.

Hai moito tempo que madrouou tanto na fraseoloxía diacrónica, coma na sincrónica, a necesidade de valorar dialecticamente a imaxibilidade como fonte importante, pero non única, da expresivididade dos fraseoloxismos. No plano diacrónico tal valoración significa que se teñen en conta os modos inimáxicos de creación das combinacións estables, que indicaban Vinogradov e Larin, e no plano sincrónico supón o recoñecemento da lexitimidade de inclusión de clases determinadas de combinacións inimáxicas na fraseoloxía.

Os paremiólogos xa hai moito tempo que notaron a existencia de fraseoloxismos inimáxicos (máis amplamente, de proverbios e ditos). Así, F.Seiler subliñaba tanto as dificultades “clásicas” que aparecen cando se ten a intención de delimitar con exactitude os proverbios e ditos “imáxicos e abstractos”, como as vellas coñecidas posibilidades da súa creación puramente inimáxica coa axuda da asonancia, da rima, do paralelismo, da repetición e outros (Seiler, 1922: 7). Na ciencia contemporánea a cuestión da correlación entre a imaxibilidade e a inimaxibilidade dos fraseoloxismos soluciónase como unha cuestión da esencia da combinación estable, ou dos límites da fraseoloxía.

É unha cuestión especialmente actual para a fraseoloxía a delimitación entre a imaxibilidade e a expresivididade, xa que as unidades fraseolóxicas son medios lingüísticos expresivos. A confusión destes dous conceptos é a que leva á constatación da imaxibilidade de tódolos tipos de combinacións. A **imaxibilidade** é un elemento facultativo do fraseoloxismo, e a expresivididade é o **predicamental**. A afirmación do carácter non-predicamental da imaxibilidade en principio pódese recoñecer como obxectiva, pero coa reserva de que non cómpre entende-la súa “facultatividade” en sentido cuantitativo, xa que os fraseoloxismos imáxicos de cada lingua constitúen unha parte considerable, se non a principal, do fondo idiomático.

O recoñecemento do carácter facultativo da imaxibilidade dos fraseoloxismos está relacionado cun problema tan importante como é a definición dos límites da fraseoloxía. Os

³⁵⁵ A negriña é de V.M.

partidarios dunha visión estreita da fraseoloxía habitualmente clasifican como fraseoloxismos as unidades que teñen significado xeralizado-metafórico conxunto, mentres que os partidarios dunha visión ampla consideran como fraseoloxismos as combinacións de palabras que son reproducibles en calidade de xa prefabricadas e que están unidas polo mesmo concepto. A visión estreita da fraseoloxía, polo tanto, supón a imaxibilidade como propiedade predicamental das combinacións estables. Na ciencia contemporánea, sen embargo, establecese pouco e pouco unha consideración ampla da fraseoloxía, que se apoia nas tradicións de A.A.Xághmatov, V.V.Vinográdov, S.I.Ójegov e outros. Comprendida así a fraseoloxía, a inclusión dalgúns tipos de combinacións inimáxicas de palabras dentro dos fraseoloxismos está obxectivamente xustificada. Isto vese ben tamén nas definicións contemporáneas das unidades fraseolóxicas, en que características como “imaxibilidade”, “metaforicidade”, “figuratividade”, “reinterpretabilidade” e semellantes ou ben se omiten, ou ben se acollen cunhas reservas esenciais que limitan as dimensións destas propiedades como indicios fraseolóxicos. A fraseoloxía contemporánea, pódese dicir que está gañando categoricamente o “dereito á inimaxibilidade”.

Para comprender a esencia do fraseoloxismo, e para diferencialo doutras unidades lingüísticas é prexudicial tanto sobreestimar, como subestima-la imaxibilidade. Valorar obxectivamente a interacción dialéctica entre a imaxibilidade e a inimaxibilidade das combinacións no proceso do seu desenvolvemento e funcionamento, significa descubrir unha das fontes más importantes da expresividade que é a propiedade predicamental da fraseoloxía.

4.1. Dende a imaxibilidade á inimaxibilidade

4.1.1. Creación da imaxibilidade do fraseoloxismo

“Tódolos significados da lingua son imáxicos na súa orixe, pero todos co tempo poden chegar a ser inimáxicos”, - escribiu Potebníá (Потебня, 1905: 203). E se a idea da imaxibilidade primitiva de cada palabra ou combinación de palabras, como vimos, é moi discutible, a afirmación da posibilidade potencial de conversión das unidades imáxicas en inimáxicas confírmase polos feitos de maneira convincente. O esquecemento da motivación inicial, que habitualmente está relacionado coa perda das nocións reais sobre as que se constrúe a imaxe leva a que se va borrando pouco e pouco. As distintas asociacións lingüísticas poden se-la causa da alteración da imaxe primitiva, do seu desprazamento ó plano doutros conceptos reais. No proceso de desenvolvemento do fraseoloxismo frecuentemente cambia a correlación entre o significado directo e o figurado das combinacións e o significado fraseolóxico sepárarse dos significados léxicos dos componentes do fraseoloxismo, chegando a ser cada vez máis e máis independente, nunha palabra, pasa a ser inimáxico.

O significado da combinación inimáxica de palabras ordinariamente precede ó significado imáxico, figurado, fraseolóxico. Sábese que o modo principal de creación das unidades fraseolóxicas é a transformación semántica das combinacións libres de palabras, con significado directo comprensible para os falantes nativos. Descoñecendo o significado directo, non se pode percibi-lo sentido desta transformación semántica, é dicir, comprender completamente a imaxe contida na combinación estable. Cómpre, sen embargo, subliñar, que precisamente cando se crea unha imaxe a partir dunha combinación libre, iniciase unha interacción complicada entre a imaxibilidade e a inimaxibilidade, que deixa a súa pegada en todo o destino posterior do fraseoloxismo. Por unha banda, a imaxe está motivada polo significado directo da combinación libre. Por outra, como subliñaba acertadamente Amóssova, “a imaxe de partida” do fraseoloxismo que está representada na súa motivación determina a “selección de material para a combinación inicial variable de palabras ou o contido do conxunto de fala, que inclúe esta combinación” (Amossova, 1965: 103-104). Polo tanto, a imaxibilidade fraseolóxica regúlase tanto pola combinación inicial inimáxica, como por ela mesma.

Algúns investigadores, sinalando unha gran diferencia entre o significado directo e o figurado do fraseoloxismo, afirman que a partir mesmo da súa aparición o fraseoloxismo non ten nada que ver coa combinación libre polo que se refire ó significado. Outros, polo contrario, subliñan que a imaxibilidade das unidades fraseolóxicas se apoia habitualmente nunha combinación variable. O segundo punto de vista parece ser máis obxectivo, xa que se a unidade fraseolóxica dende o principio non tivese nada que ver cunha combinación variable de palabras analóxica a ela, non xurdiría correlación entre o significado directo e o figurado do xiro, é dicir, aquela expresividade, sen a que a fraseoloxización imáxica é imposible.

Cómpre ter en conta especialmente a interacción entre o significado directo e o figurado no plano diacrónico, xa que é precisamente ela a que a miúdo explica o primeiro paso da fraseoloxización. Este momento describiuno con extrema exactitude Larin, que consideraba que os fraseoloxismos se basean nos “xiros libres da fala, que son completos pola súa composición, normais pola súa constitución gramatical e directos polo seu significado”. Estas combinacións, directas polo seu significado, renóvanse semanticamente “a raíz do uso cada vez más libre, más figurado: dende o significado concreto ó abstracto, dende o caso particular á xeneralización”. A metaforización leva á maior fusión dos componentes da combinación, provocando tamén a súa simplificación: os elementos particulares da frase inicial omítense, cambia a súa estrutura gramatical. O resultado é que “as antigas fórmulas estables chegan a ser cada vez más descomponíbles nos planos semántico, léxico e gramatical” (Ларин, 1956: 218).

Como vemos, Larin consideraba a transición dende o significado directo da combinación ó figurado como a etapa máis importante da fraseoloxización, que condiciona todo o seu desenvolvemento posterior, tanto semántico, como formal. A obxectividade de tal valoración da “renovación semántica” da combinación mediante a metaforización confírmase de maneira convincente para os fraseoloxismos de tipo imáxico polos feitos de lingua.

4.1.1.1. Factores extralingüísticos de creación da imaxibilidade

¿E que “xiros libres da fala” amosan maior preparación para a reinterpretación? ¿Que combinacións libres de palabras adquieren unha maior forza expresiva durante a metaforización? A base da imaxibilidade é a capacidade de crea-las imaxes sensitivas evidentes dos obxectos e dos fenómenos. A forza dunha imaxe consiste na súa concreción, na súa estreita relación co contexto en sentido amplo. Canto máis concreto é o concepto que se refilte mediante o significado directo da combinación, tanto máis forte é a contradicción entre os seus significados directo e figurado. Por iso é de esperar que a maior capacidade de fraseoloxización a manifesten aquelas combinacións libres que espellan fenómenos concretos da realidade material, que están relacionados coa vida do home.

Hai tempo que os paremiólogos percibiron este feito (na tradición rusa sobre todo Busláev, Sneguiriov e Dal). Por exemplo, xa no século pasado dividían os fraseoloxismos en dous grupos segundo este criterio: fraseoloxismos que literalmente designan algúnsha acción física e figuradamente unha non-física; e xiros que literalmente denominan unha acción física e figuradamente outra. Dende logo, a reducción de tódalas especies imáxicas da fraseoloxía á designación da “acción física” constitúe unha esaxeración. Non obstante, esta reducción é significativa porque subliña o feito da concreción, da materialidade das nocións que se manifestan mediante as combinacións libres de palabras, que son prototipos de unidades fraseolóxicas.

Esta concreción maniféstase vivamente cando se realiza unha clasificación temática dos fraseoloxismos, que deixa ve-la súa motivación: as expresións relacionadas con distintas esferas da actividade humana, co mundo animal e vexetal, cos fenómenos de natureza, etc. Tal clasificación atópase a miúdo nas obras que tratan problemas de fraseoloxía histórica. É ela a que permite descubrir aquel complexo de conceptos concretos que deron á luz, segundo a expresión de Potebnia, “asociacións de pensamento dun xénero especial” (Потебня, 1894: 106), que se gravaron na fraseoloxía de distintos pobos. Estas nocións concretas frecuentemente teñen as súas raíces no pasado remoto, facendo patente o carácter universal dalgunxs mecanismos psicolóxicos de creación da figuratividade “a través do home”, o chamado “dereito de asociacións” (véxase: Skorupka), que se revela dunha maneira especialmente efectiva mediante a comparación interlingüística (Rejakowa, 1986: 91-92). Poden espellar tamén unha realidade relativamente contemporánea.

A clasificación máis xeral dos fraseoloxismos segundo a súa procedencia distribúeos en dous grupos: naturais e convencionais. No primeiro grupo inclúense os fraseoloxismos que xorden independentemente en distintas lingüas e espellan os fenómenos da natureza, o mundo animal e vexetal, os estados físicos e psíquicos do home e cousas semellantes, no segundo inclúense as combinacións que están condicionadas polas peculiaridades do desenvolvemento nacional e que espellan os feitos da cultura material e espiritual dun ou outro pobo. No primeiro grupo atópanse, por exemplo, os fraseoloxismos somáticos cos compoñentes *голова* ‘cabeza’, *рука* ‘man’ e semellantes; as combinacións zoolóxicas cos compoñentes *лошадь* ‘egua’, *собака* ‘cadela’, *волк* ‘lobo’, *заяц* ‘lebre’ e semellantes; os fraseoloxismos xeográficos e meteorolóxicos cos compoñentes *море* ‘mar’, *океан* ‘océano’, *туча* ‘nube’ e semellantes. No segundo grupo atópanse principalmente os fra-

seoloxismos de procedencia profesional (campesiños, relativos ós oficios, militares, xuídicos e outros) (Skorupka, 1958: 125-147).

O noso obxectivo non é enumerar tódolos grupos temáticos das unidades fraseolóxicas, nin moito menos realizar unha descripción detallada. Consideremos só un deles, o **profesional**; xa que habitualmente se lle concede un lugar especial nos traballos de fraseoloxía, pola súa importancia no proceso de fraseoloxización e polo seu colorido nacional. Dentro da fraseoloxía profesional compréndense as combinacións estables que “espellan tanto os métodos antigos de traballo, como as formas especiais de confraternidade (comunidade) dos participantes no traballo colectivo, e como a maneira en que os artesáns ou os industriais vían o seu traballo” (Ларин, 1959: 36). A clasificación de tales combinacións redúcese habitualmente á construción de series “profesionais” de fraseoloxismos.

Os máis antigos son os relacionados co traballo e coa vida cotiá dos campesiños, que ata agora tiveron un uso moi activo. Hai tempo que entraron no fondo fraseolóxico da lingua literaria xiros coma estes:

<i>через пень колоду</i>	<i>(arrastrar) o tronco a través do tocón</i>	‘con descuido; apenas’
<i>наломать дров</i>	<i>partir moita leña</i>	‘facer moitas cousas estúpidas, cometer moitos erros’
<i>не мытьём, так кáтанием</i>	<i>se non co lavar, pois co calandrar</i>	‘se non pode ser así, xa o faremos doutra maneira’
<i>дым коромыслом</i>	<i>o fume coma a panca (que serve para levantar los caldeiros ós ombros)</i>	‘alboroto, desorde’
<i>из кулька в рогожку</i>	<i>da bolsa de papel á esteira</i>	‘intentando saír dunha situación grave, chegar a encontrarse nunha situación aínda máis ou igualmente grave’; ‘vivir sufrindo necesidades un día nunha cousa, outro noutra; vivir na pobreza’
<i>поворачивать оглобли</i>	<i>darlles volta ás cabezallas</i>	‘retroceder’

<i>сумá перемётная</i>	<i>motela que se coloca sobre o ombreiro ou albarda que se coloca na sela do cabalo</i>	‘persoa que cambia a miúdo a súa ideoloxía, que pasa con frecuencia dun partido a outro’.
A cantidade de expresións deste tipo na fala dialectal é verdadeiramente ilimitada:		
<i>шиллом хлеба́ть</i>	<i>comer (un prato líquido) coa subela</i>	‘aforrar’
<i>подковáть сáни</i>	<i>ferra-lo trineo</i>	‘enganar’
<i>загнúть пóлозы</i>	<i>dobra-los patíns (do trineo)</i>	‘castigar, dobrándolle a alguén as pernas por detrás da cabeza’
<i>до негó и шестóм не достáнешь</i>	<i>non o alcanzarás nin co pértigo</i>	‘chegou a ser un gran señor’
<i>межу́ переéхать</i>	<i>cruza-lo límite das fincas</i>	‘facer algo que provocará enfados, rifas, pelexas’
<i>догнáть бáтькину по- лосу́ до сáмого лéсу</i>	<i>chega-la porción de terra do pai ata o mesmo bosque³⁵⁶</i>	‘malgastar todo’
<i>берёзовицу точáть</i>	<i>esparexe-la resina de bidueiro</i>	‘chorar’.
Ós fraseoloxismos “profesionais” no sentido amplo da palabra pódenselles atribuír tamén os xiros que están relacionados coas realidades campesiñas arcaicas:		
<i>выйобу́ть из сапóг в лáпти</i>	<i>descalzarlle a alguén as botas e poñerlle os lápots³⁵⁷</i>	‘arruinar a alguén’
<i>лáпtem ши хлеба́ть</i>	<i>come-los schi co lá-pot³⁵⁸</i>	‘dise dunha persoa analfabeta’
<i>на однóм сólнце óну- чи сúшат</i>	<i>baixo un mesmo sol secan os panos de cubri-los pés</i>	‘un vale o mesmo que o outro’
<i>на пеchí проéзду нéту</i>	<i>non hai paso para os</i>	‘desorde’

³⁵⁶ As porciones de terra a veces van como tiras de terra que rematan onde remata o campo e empeza o bosque. A persoa que traballa (incluso que recolle a anada) vai en dirección ó bosque.

³⁵⁷ Véxase a nota 48.

³⁵⁸ Véxase a nota 168.

	<i>que van na estufa</i>	
<i>в пе́чку сви́стнет</i>	<i>asubiará na estufa</i>	‘desaparecerá sen dei-xar pegadas’.
<i>нажима́ть на все педа́-ли</i>	<i>accionar tódolos pedais</i>	‘utilizar tódalas posibilidades para alcanzar algo’
<i>принима́ть эстафéту</i>	<i>recibi-la testemuña³⁵⁹</i>	‘continua-la obra, a actividade, as tradicións de alguén’
<i>быть в фóрме</i>	<i>estar en forma</i>	‘encontrarse en bo estado de saúde e de ánimo’
<i>брать барьéр</i>	<i>salta-la barreira</i>	‘alcanzar algo que non é fácil’
ou a terminoloxía da cosmonáutica		
<i>дости́чь апогéя</i>	<i>alcanza-lo apoxeo</i>	‘alcanza-lo máximo grao dalgún estado (de gloria, popularidade, poder, potencia, florecemento, etc.)’
<i>трéтий витóк чье-гó-либо путí</i>	<i>a terceira espira da ruta de alguén</i>	‘terceira etapa importante da actividade dalguén’
<i>втянúть в орбítу чье-гó-либо вли́яния</i>	<i>arrastrar dentro da órbita da influencia de alguén</i>	‘incluir unha persoa na esfera das actividades de alguén, dos seus intereses’
<i>вывести на орбítu</i>	<i>levar á órbita</i>	‘incluir a alguén na esfera da actividade productiva’
<i>выйти на орбítu</i>	<i>sair á órbita</i>	‘entrar na esfera da actividade productiva’
<i>быть на орбítе</i>	<i>estar na órbita</i>	‘estar incluído na esfe-

³⁵⁹ Esta expresión vén do xogo de carreiras de relevos.

ra da actividade productiva'

e outras. A asimilación ampla dunha parte da terminoloxía "profesional" contemporánea amosa a mobilidade do fondo fraseolóxico, desmentindo as afirmacións estendidas do carácter pasivo da "civilización urbana contemporánea" no proceso da creación de frases.

Unha clasificación detallada da fraseoloxía, feita segundo un criterio temático-profesional, podería dar unha representación exacta do papel que desempeña unha ou outra terminoloxía na creación de fraseoloxismos en épocas distintas. Pero non asegura a diferenciación rigorosa das súas peculiaridades lingüístico-estructurais e imáxicas. Non é menos importante, segundo parece, delimita-las combinacións formando dous grupos diferentes segundo o criterio "social":

1) fraseoloxismos que reflecten o contido profesional real

<i>снять стру́жку</i>	<i>quita-la labra</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza'
<i>заки́нуть ў́дочку</i>	<i>bota-la cana de pescar</i>	'intentar informarse de algo, aclarar algo previamente con coñecido'
<i>тянúть канитéль</i>	<i>enrosca-lo canutilo</i> ³⁶⁰	'levar a cabo un asunto ou unha conversa lenta e pesada, que dura moito, e que nos fai perder moito tempo';

2) fraseoloxismos que teñen un contido condicionado pola valoración social común dunha ou outra profesión

<i>напýлся как сапóжник</i>	<i>emborrachouse coma un zapateiro</i>	'emborrachouse moito'
<i>черни́льная душá</i>	<i>a alma de tinta</i>	'funcionario preiteiro que está concentrado de máis nos seus pais'
<i>приказнóй крючóк</i>	<i>o gancho do prikaz</i>	'funcionario preiteiro que traballa no pri-

³⁶⁰ Véxase a nota 251.

<i>взятки гладки</i>	<i>os subornos son lisos</i>	kaz, ³⁶¹ ‘funcionario que practica subornos e tarda moito en resolve-las cousas’.
----------------------	------------------------------	---

As unidades fraseolóxicas do primeiro grupo, relacionadas con terminoloxía específica (ampla ou estreitamente coñecida), créanse no ambiente profesional e espellan a lingua deste. Non é casual que a motivación interna de tales combinacións frecuentemente requeira un comentario especial:

<i>попасть впросак</i>	<i>chegar a encontrarse na máquina de trenza-las cordas para face-los cabos</i>	‘encontrarse nunha situación incómoda, embarazosa ou ridícula’, ³⁶²
<i>тянуть лямку</i>	<i>tira-lo tirante</i>	‘facer un traballo difícil e monótono durante un tempo considerable’, ³⁶³
<i>проходить красной нитью</i>	<i>pasar coma un fio vermello</i>	‘ser evidente, predominante (unha idea)’, ³⁶⁴
<i>вешать нос на квйнту</i>	<i>colga-lo nariz na quinta</i>	‘entrustecerse, aflixirse, desanimarse’, ³⁶⁵
<i>склизкие голышки</i>	<i>as perniñas pegadizas</i>	‘oficinista’

³⁶¹ *Prikaz* foi o nome da institución estatal na Rusia anterior a Pedro I.

³⁶² Esta expresión ten as súas raíces na vida dos mestres rusos que noutrora trenzaban cabos a partir de cordas. A máquina que utilizaban tiña unha rede complicada de cordas que se estiraban dende a roda de fiar ata o trieno en que se retorcían as cordas. Esta máquina instalábase habitualmente fóra e ocupaba un espacio considerable. Mete-la barba ou unha parte dalgúnha prenda posta dentro desta máquina significaba para o mestre quedarse sen estas, e ás veces tamén sen vida. Ó caer en desuso a realidade, esqueceuse o significado directo deste xiro.

³⁶³ Esta expresión remite á fala dos burlaks que vogaban contra a corrente nos ríos rusos, sobre todo no Volga. O tirante estaba colgado no ombro do burlak.

³⁶⁴ Esta expresión está relacionada coa tradición de introducir un fío vermello nos cabos da mariña inglesa (así pretendían protexelos de roubos).

³⁶⁵ Esta expresión xurdíu na fala dos músicos. A corda de son máis agudo do violín chámase *quinta* (igual que na terminoloxía musical francesa; ó mesmo tempo que o térmico máis estendido, incluso en Galicia, é *prima*). O violinista apoia o instrumento co queixo, de xeito que o nariz case lle tocaba a quinta. Esta postura evocaba un home triste, desanimado.

стáryй юс *o vello Ius³⁶⁶* ‘oficinista con experiencia’.

Os científicos habitualmente confunden estes dous grupos de fraseoloxismos, diferentes por principio. Así, S.Skorupka describe conxuntamente as combinacións “artesanais” polacas que están sen dúbida relacionadas cos termos dos zapateiros:

<i>robić wszystko na jedno kopyto</i>	<i>facer todo segundo un mesmo molde</i>	‘facer algo sen reparar moito en matices, aplicando un modelo xa feito’
---------------------------------------	--	---

<i>tak się rozjadł, jakby go kto szydłem ukląt</i>	<i>irritouse tanto coma se o picase alguén coa subela</i>	‘irritouse moito’
--	---	-------------------

<i>wylazło szydło z worka</i>	<i>asomouse a subela do saco</i>	‘chegou a ser coñecida unha cousa secreta, pero difícil de ocultar’
-------------------------------	----------------------------------	---

<i>siedzieć jak na szydtach</i>	<i>estar sentado coma nas subelas</i>	‘estar moi inquedo’,
---------------------------------	---------------------------------------	----------------------

e ademais cita estoutras que son só unha característica social expresiva da profesión de zapateiro:

<i>upiąć się jak szewc</i>	<i>emborrachouse coma un zapateiro</i>	‘emborrachouse moito’
----------------------------	--	-----------------------

<i>ma szewskie święto</i>	<i>está de festa de zapateiro</i>	‘emborrachouse moito’
---------------------------	-----------------------------------	-----------------------

<i>szewc bez butów chodzi</i>	<i>o zapateiro anda sen zapatos</i>	‘un artesán non dispón dos froitos do seu traballo para si mesmo’
-------------------------------	-------------------------------------	---

<i>śpieszy się jak szewc z butami na jarmark</i>	<i>ten présa coma o zapateiro coas botas camiño da feira</i>	‘ten moita présa’
--	--	-------------------

(Skorupka, 1958: 142). Así mesmo tampouco delimita estes dous momentos para a fraseoloxía ucraína Skrípnik, que atribúe, por exemplo, ó “oficio de carreteiro” a combinación

<i>чумак с сіллю (возом)</i>	<i>o chumak³⁶⁷ co sal (co</i>	‘dunha cousa salgada’
------------------------------	--	-----------------------

³⁶⁶ *Ius* é un nome común de dúas letras no alfabeto eslavo antigo, “Ius grande” e “Ius pequeno”.

³⁶⁷ A palabra arcaica ucraína *chumak* denomina o carreteiro do sal nas estepas de Ucraína.

<i>перекинувся</i>	<i>carro) deu a volta</i>	
е		
<i>сбиратися як чумак по сіль</i>	<i>prepararse coma o chumak indo polo sal</i>	‘prepararse tardando moito’
ó lado do xiro		
<i>у Крим по сіль</i>	<i>a Crimea por sal</i>	‘a ningunha parte’

(Скрипник, 1973: 163). Entretanto descóbreste unha diferencia considerable na expresividade dos fraseoloxismos de ámbolos dous grupos, que se destacan segundo o criterio “social”: as combinacións do segundo grupo polo xeral son marcadamente negativas, mentres que os xiros con contido profesional real a miúdo só describen un fenómeno de maneira máis imáxica e viva. Non é casual que os fraseoloxismos coloridos “socialmente” con frecuencia funcionen como comparacións estables nas que a mesma estructura asegura o carácter devaluante:

ruso

<i>напілся как сапожник</i>	<i>emborrachouse coma un zapateiro</i>	‘emborrachouse moito’
-----------------------------	--	-----------------------

polaco

<i>pije jak szewc</i>	<i>adoita emborracharse coma un zapateiro</i>	‘adoita emborracharse moito’.
-----------------------	---	-------------------------------

A delimitación dos fraseoloxismos “profesionais” e “sociais valorantes ou devaluantes” é esencial para a comprensión das peculiaridades da imaxibilidade da fraseoloxía. A imaxibilidade das combinacións do primeiro grupo está relacionada immediatamente coa terminoloxía profesional. A historia de xiros coma

<i>не всякое лыко в стрóку</i>	<i>non cada anaco de líber de tileiro na tira de tasco</i> ³⁶⁸	‘non se debe reprochar (dar importancia a) tódalas equivocacións sen excepción’
<i>на живýю нýтку</i>	<i>ó fío vivo</i>	‘(facer algo) de maneira pouco segura’
<i>на мазý</i>	<i>na pomada</i>	‘(o asunto) está empêzado e vai ben’

amosa que durante o proceso de adaptación fraseolóxica unha imaxe moi específica pouco e pouco chegaba a ser máis e máis xeneralizada, mentres que a imaxibilidade dos fraseoloxismos do segundo grupo está relacionada coa terminoloxía profesional de maneira indirecta. Aquí a imaxe ten que ser moi actual dentro do ambiente social precisamente no

³⁶⁸ Véxase a nota 284.

momento de creación do fraseoloxismo.

Cómpre delimitar entre os factores extralingüísticos e os sociais tamén noutros grupos temáticos de unidades fraseolóxicas, aínda que o seu grao de influencia poida ser distinto. Segundo as observacións preliminares, por exemplo, na fraseoloxía que remite ás imaxes do mundo animal

(мокрая курица	<i>galiña mollada</i>	‘persoa moi mollada’)
заблудиться в трёх соснах	<i>extraviarse entre tres pinos</i>	‘extraviarse, estando o destino final moi pre- to e fácil de atopar’; ‘confundirse nunha cousa moi simple e fácil’,
проще пárеной рéпы	<i>máis fácil que o nabo estofado</i>	‘moi fácil, moi sim- ple’,
ou, por moi paradóxico que sexa, a somática		
с рук долой	<i>fóra das mans</i>	‘desfacerse de algo’
на свой голову	<i>á súa propia cabeza</i>	‘en propio prexuízo (dano)’.

A clasificación temática dos fraseoloxismos, polo tanto, achega unha idea tanto sobre as súas fontes, como sobre a valoración humana das imaxes fraseolóxicas. Distribuindo as combinacións en grupos, restablecémos-las circunstancias extralingüísticas que condicionaron a aparición da imaxe fraseolólica. No plano lingüístico tal distribución significa a reconstrucción da combinación libre inicial co significado directo dos compoñentes. Pero isto é só unha parte da tarefa que se lle presenta ó fraseólogo. Non é menos importante amosa-los modos de creación da correlación entre o significado directo e o figurado da combinación estable, o proceso de separación do fraseoloxismo da combinación libre e as etapas do seu enriquecemento semántico. Neste caso trátase de procesos puramente lingüísticos que condicionan a imaxibilidade.

4.1.1.2. Factores lingüísticos de creación da imaxibilidade

A expresividade do fraseoloxismo, “a forza da imaxe” que está incluída nel, depende, como xa se dicía, da correlación entre o significado directo e o figurado na combinación de palabras. Os modos imáxicos más activos de creación de unidades fraseolóxicas son as comparacións e as metáforas (incluídas a metáfora hiperbólica e a lítote). Os xiros comparativos estables compoñen unha parte considerable do fondo fraseolóxico de cal-

quería lingua. Isto non é casual, xa que, segundo a expresión de Potebniá, “o mesmo proceso de coñecemento é o proceso de comparación” (Потебня, 1894: 130).

A comparación estable e a combinación metafórica están estreitamente relacionadas entre elas. Algúns investigadores incluso non marcan diferencias entre elas, e ás veces utilizan o termo metáfora exclusivamente co significado de “comparación estable” (Spears, 1973) ou consideran que os xiros comparativos son unha especie de metáfora, vendo só unha diferencia formal entre eles, a presencia de convencións comparativas (Antilla, 1972: 142). Outros subliñan a comunidade semántica e funcional da comparación e da metáfora e considéranas como un complexo unido. A comunidade semántica da comparación e da metáfora está condicionada polo feito de que ámbalas dous se basean na semellanza do determinante e do determinado. O mesmo tempo, cómpre ter constantemente en conta que na metáfora relaciónanse obxectos non idénticos e que a condición principal da metáfora é “a dislocación da correlatividade de obxectos”.³⁶⁹

A comunidade da comparación e da metáfora, desta maneira, consiste na creación de asociacións fraseolóxicas a partir da semellanza dos obxectos ou dos fenómenos. Tal comunidade en principio, sen embargo, non impide a delimitación tradicional destas dous especies de fraseoloxismos. A diferencia entre elas cómpre vela ante todo na expresión do contido. A comparación como medio máis simple de descripción da imaxe é máis explícita cá metáfora. Na comparación está representado o que se compara, o obxecto de comparación, o indicio da comparación (a convención comparativa) e tamén, a miúdo, a base para a comparación (*tertium comparisonis*). Pola contra, a metáfora expresa a semellanza de contido dunha maneira implícita, coa imprescindible omisión da base para a comparación e do indicio da comparación. O proceso de transición da comparación estable cara ó fraseoloxismo (á metáfora fraseolólica), desta maneira, é un dos tipos de implicitación. Comp.:

<i>(ушёл) как несόлоно хлебáвши -</i>	<i>(marchou) coma despois de comer sen sal</i>	‘(marchou) sen obte-lo resultado que quería’
<i>несόлоно хлебáвши</i>	<i>despois de comer sen sal</i>	‘sen obte-lo resultado que quería’
<i>как кровь с молоком -</i>	<i>coma o sangue co leite</i>	‘persoa moi sa, de aspecto saudable’ -
<i>кровь с молоком</i>	<i>o sangue co leite</i>	‘persoa moi sa, de aspecto saudable’
<i>разбирается как сви-</i>	<i>domina, coñece algo</i>	‘non domina, non en-

³⁶⁹ **Nota do orixinal:** Стеблин-Каменский М.И. Спорное в языкоznании [Steblin-Kamenskii M.I. O discutible na lingüística]. Л., 1974. Páx.79.

нъ́й в апельси́нах -	<i>como a porca entende de laranjas -</i>	tende nada de algo' -
неста́ть свиньé апельси́ны	<i>non son para a porca as laranjas</i>	'alguén non domina, non entende nada de algo'
как с цепí сорвáлся -	<i>coma se se soltase da cadea -</i>	'coma se se desencaleouse' -
с цепí сорвáлся ⁷⁰	<i>soltouse da cadea</i>	'desencadeouse'
как из-за угла мешкóм прибýтыи -	<i>coma se o golpeasen co saco dende detrás da esquina -</i>	'estúpido' -
из-за угла мешкóм прибýтыи	<i>golpeado co saco dende detrás da esquina</i>	'estúpido'
(rexión de Irkutsk) рóвно чурка с гла́зками -	<i>coma un pedazo de madeira con ollíños -</i>	'unha persoa non amable' -
чурка с глазами	<i>coma un pedazo de madeira con ollos</i>	'unha persoa estúpida'
тóщая как селёдка -	<i>fraca coma un arenque -</i>	'moi fraca' -
селёдка в корсéте	<i>o arenque no corsé</i>	'muller moi fraca'.

¿Cambia a semántica da comparación estable durante a súa conversión nunha unidade fraseolóxica metafórica? Os fraseólogos habitualmente responden a esta pregunta negativamente. Efectivamente, durante a implicitación deste xénero a semántica dos xiros permanece relativamente estable. Non se pode, sen embargo, deixar de sinalar algúns cambios cualitativos que habitualmente están relacionados coa “perda de detalles”, sobre a que escribiu Larin. A “economía” da conxunción comparativa e da base para a comparación leva á concentración da imaxe. Este proceso explica o carácter máis dinámico dos fraseoloxismos comparativos en relación coas combinacións doutra estrutura. A simplifi-

³⁷⁰ **Nota do orixinal:** Comp. o proceso analóxico para as equivalencias eslovacas desta combinación: (ako) z ret'aze pustený (coma) un soldado da cadea ('(coma) un desencadeado').

ficación formal da comparación e a concentración semántica conseguem que o xiro recén formado sexa máis estático que o seu prototipo comparativo.

A formación dunha comparación estable supón o debilitamento semántico do obxecto de comparación. Polo tanto, na comparación aínda non témo-la formación do significado figurado, xa que tódolos seus elementos están indicados explicitamente. Pero canto más estable é a comparación, tanto más se enche o obxecto de comparación co contido que está incluído na base da comparación. Esta faise, por fin, inútil e omítese. Precisamente esta “economía” *tertium comparationis* é, en esencia, aquela dislocación semántica que habitualmente se percibe nas metáforas fraseolóxicas. A forma lóxica da comparación completa simplifícase, e o contido satúrase. A metaforización é, polo tanto, a omisión dalgúns indicios explícitos da comparación.

De aquí, segundo parece, dedúcese a conclusión da existencia dunha **diferencia cualitativa** entre a comparación estable e o fraseoloxismo-metáfora. Non consiste na semántica destes xiros que teñen estruturas distintas, senón na **forza expresiva**. No fraseoloxismo comparativo a base da comparación e o obxecto de comparación son relativamente equitativos, aínda que o último é más activo: debilitando o seu propio significado, “absorbe” unha parte do significado da primeira. No xiro metafórico formado a partir dunha comparación “a imaxe” da comparación concéntrase nun compoñente, o que reforza a expresividade.

Tal interpretación pode provocar obxeccións, sobre todo porque supón para o xiro comparativo a existencia dunha base de comparación e dun obxecto de comparación, mentres que se coñecen bastantes unidades en que é posible a omisión do primeiro compoñente:

<i>как снег</i>	<i>coma a neve</i>	‘branco’
<i>как заяц</i>	<i>coma a lebre</i>	‘covarde’.

A “proba” da actualidade da **sempre sobreentendida** base de comparación é en tales ca-
sos o indicio de comparación (a convención comparativa), que non posúen os correspon-
dentes fraseoloxismos-metáforas. A elipse da base de comparación é coma se preparase a
transición da comparación estable á expresión metafórica (ou palabra-metáfora).

Considerando o problema da aparición da imaxibilidade na fraseoloxía, non é casual que prestemos unha atención especial ás relacións mutuas entre a comparación (que é a expresión más simple da imaxe) e a metáfora (que é a súa transformación más complicada). Dende logo, non tódolos fraseoloxismos de tipo metafórico, nin moito menos, están formados a partir dunha comparación. Pero os principios de creación dunha forza expresiva especial mediante a “colocación” dunha imaxe concreta sobre un trazo más abstracto, que son perceptibles de maneira tan evidente nas comparacións, son característicos tamén doutros tipos de metáforas.

Uns cantos grupos temáticos de fraseoloxismos, por exemplo, os zoolóxicos e os botánicos, están más estreitamente vinculados coa comparación; outros, por exemplo, os “profesionais” ou os somáticos, menos. Pero non cabe dúbida de que as imaxes fraseolóxicas se crean ben dunha vez como metáforas, evitando a fase de comparación, ben

como resultado do emprego metafórico (sinecdóquico). Achequemos algúns exemplos típicos:

1) fraseoloxismos-metáforas:

<i>пить вóду на мéльни- цу (чыб-лібо)</i>	<i>botarlle a auga ó muíño (de alguén)</i>	‘favorecer a alguén’
<i>ломáть кóпья</i>	<i>rompe-las lanzas</i>	‘defender algo con moito entusiasmo, con ardor nunha dis- cución’
<i>покупáть котá в меш- кé</i>	<i>compra-lo gato no sa- co</i>	‘comprar unha cousa sen vela previamen- te’;

2) combinacóns formadas mediante metonimia:

<i>разынуть рот</i>	<i>abri-la boca</i>	‘empezar a falar’; ‘asombrarse’
<i>разводíть рукáми</i>	<i>abri-los brazos</i>	‘expresa-la perplexi- dade, o asombro ou confusión ante unha situación embarazosa (difícil)’
<i>пожимáть плечáми</i>	<i>encolle-los ombros</i>	‘expresa-la perplexida- de’
<i>намáть шéю</i>	<i>aplasta-lo pescozo</i>	‘pegar varias veces se- guidas no pescozo’
<i>держíй кармáн</i>	<i>ten o peto aberto</i>	‘non esperes iso, non contes con iso’;

3) combinacóns formadas mediante sinédoque:

<i>пустáя головá</i>	<i>cabeza baleira</i>	‘persoa estúpida’
<i>злой язы́к</i>	<i>lingua maliciosa</i>	‘persoa sarcástica’
<i>большáя рукá</i>	<i>man grande</i>	‘persoa influente, im- portante segundo a súa posición’
<i>свой крýша над голо- вóй</i>	<i>teito de seu enriba da cabeza</i>	‘propia casa’.

O feito de que a imaxe fraseolóxica se cree habitualmente mediante distintos tropos é un axioma. A delimitación dos fraseoloxismos, feita segundo sexa o cambio do significado

en que se basean, é un modo semántico de clasificación.

A desemantización da combinación estable (é dicir, a perda da forma interna) non é tanto o modo de formación do fraseoloxismo como o resultado do seu desenvolvemento posterior:

<i>бить баклúши</i> (bit bakluxi)	<i>golpea-las bakluxi</i>	'folgazanear'
<i>собáку съел</i>	<i>comeu a cadelu</i>	'sabe facer algo moi ben e ten experiencia nisto',

xa que no momento de creación destas unidades estaban vixentes os mesmos medios metafóricos (en sentido amplo), que para os xiros que teñen unha motivación transparente.

A reinterpretación calembúrica é un tipo particular de creación de fraseoloxismos en que se reúnen tanto os medios imáxicos (figurados), como os inimáxicos.

En fin, tamén a **eufemización** (ademas da **tabuización** e a **disfemización**³⁷¹) desempeña un papel moi importante na formación dalgunhas series fraseolóxicas, pero é preciso considerala como un fenómeno do plano sociolingüístico, é dicir, doutro nivel clasificatorio distinto ó dos modos puramente lingüísticos de creación da imaxibilidade. Os eufemismos e tabús fraseolóxicos créanse a partir de medios figurados ou inimáxicos. Así son, por exemplo, as combinacións co significado común 'morrer'. A motivación de tales xiros pode ser inimáxico-descriptiva

<i>окончить жизнь</i>	<i>termina-la vida</i>
<i>жизнь скончать</i>	<i>termina-la vida</i>
<i>скончать свой век</i>	<i>termina-lo seu século</i>
<i>окончить дни свой</i>	<i>termina-los seus días</i>
dialectal	
<i>в недокон пойти</i>	<i>ir cara a fóra da zona marcada para o xogo das tabas</i>
<i>в кон пойти</i>	<i>ir á zona marcada para o xogo das tabas,</i>
e tamén pode ser metafórica	
<i>жизнь угасла</i>	<i>a vida apagouse</i>
<i>сойти в могилу</i>	<i>baixar á tumba.</i>

³⁷¹ **Nota do orixinal:** *Disfemismo* é un tropo que consiste na substitución da denominación dalgún obxecto, que no contexto dado é natural, por outra máis vulgar, familiar ou mesmo malsonante.

No plano puramente lingüístico pódese considerar la tabuización (e tamén a eufemización e a disfemización) como unha especie de paráfrase, o que xustifica a súa atribución ó tipo explícito de formación de fraseoloxismos.

A análise detallada dos modos e procesos de formación de frases é unha tarefa particular que require unha investigación á parte. Aquí só nos interesa subliñar que en tales clasificacións cómpre seguir un criterio único. Ó describi-los modos de creación da imaxibilidade fraseolóxica, é necesario delimita-los os seus medios principais (comparación, metáfora, metonimia e sinédoque) e os medios de reforza-la imaxibilidade e a expresividade dos xiros (eufemización, tabuización e disfemización, arcaización e desemantización, reinterpretación calembúrica, aloxismos e outros).

4.1.2. Alteración da imaxibilidade primitiva do fraseoloxismo

A imaxe fraseolóxica, creada dun ou outro modo, conserva a súa actualidade mentres que os falantes nativos perciban a presencia de dous planos nela, é dicir, a correspondencia entre o significado directo e o figurado da combinación. A actualidade do significado directo da combinación, como vimos, está condicionada polos factores extralingüísticos sometidos ós cambios históricos. Os conceptos reais que deron vida á imaxe fraseolóxica pouco e pouco vólvense anticuadas e por último desaparecen. Asemade, pouco e pouco, as unidades fraseolóxicas que espellan tales conceptos vólvense anticuadas e desaparecen. Pero moitas expresións seguense empregando activamente mesmo despois da desaparición da imaxe primitiva. En tales casos consérvase só o significado figurado da combinación.

A desmotivación do fraseoloxismo é a etapa final do seu desenvolvimento. O carácter expresivo do fraseoloxismo esixe constantemente a recuperación da correspondencia entre o significado directo e o figurado da combinación. Tal recuperación é moi difícil no caso de que a imaxe se apoie nun lexema que caeu en desuso (do tipo *πῦο* ‘terra, fondo, base’, *ἄρα* ‘campaña de trineo’³⁷²). Sen embargo, pode realizar facilmente en caso de que o que caia en desuso non sexa o lexema, senón un dos seus significados que foi a fonte da imaxe. Tal expresión pode obter un novo recheo imáxico, o que asegura, e a miúdo mesmo aumenta, a súa forza expresiva. A ”reconstrucción” da imaxe inicial en tales casos será incorrecta porque está dirixida polas regularidades dunha falsa analogía.

A falsa analogía, contribuíndo ó establecemento da correspondencia entre o significado conxunto fraseolóxico da combinación e o significado literal dividido en membros, representa, en realidade, a ruta pseudo-retrospectiva do desenvolvemento da connotatividade do fraseoloxismo. Tal desenvolvemento pódese realizar de tres maneiras: mediante a transformación paronímica de compoñentes do fraseoloxismo, mediante a transformación homonímica destes compoñentes e mediante a transformación polisémica dos seus compoñentes. Todos estes modos teñen tendencia semántica, contribuíndo á alteración

³⁷² Véxase o párrafo 4.1.2.4.

da imaxe fraseolóxica primitiva.

4.1.2.1. Transformación paronímica de compoñentes

A esencia desta especie de reinterpretación pseudo-etimolóxica consiste na “atracción” dunha palabra pouco coñecida por outra máis coñecida e na “conmutación” da semántica a partir da transformación formal. Semellantes casos de alteración da imaxe fraseolóxica están moi estendidos na fala, tanto artística, como dialectal.

Velaí como a expresión

<i>сочетаться узами Ги-</i>	<i>unirse polos lazos de</i>	‘contraer matrimonio’
<i>менея</i>	<i>Himeneo</i>	

se transforma nos beizos do revisor de trens Stichkin do conto de Chéghov “O bo final”:

“Я человек образованного класса, при деньгах, но ежели взглянуть на меня с точки зрения, то кто я? Бобыль, все равно, как какой-нибудь будь ксендз. А потому я весьма желал бы сочетаться узами игуменея, то есть вступить в законный брак с какой-нибудь будь достойной особой.”

‘Eu son unha persoa de clase instruída, teño cartos, pero se me miras *do punto de vista*, ¿quén son? Un solteirón, igual que algún *ksendz*³⁷³. E por iso desexaría moito unirme polos lazos de igumenei³⁷⁴, é dicir, contraer matrimonio legal con algúna persoa digna.’

Aínda que esta substitución paronímica foi creada por Chéghov con obxectivos humorísticos, non obstante, é moi típica: a imaxe de Himeneo representada dunha maneira confusa na mente de Stichkin, un ignorante, transfórmase noutra imaxe máis familiar, a de *igumen* (transformado en *igumenei*). Tal transformación non aclara de todo o sentido da combinación

<i>сочетаться узами Ги-</i>	<i>unirse polos lazos de</i>	‘contraer matrimonio’,
<i>менея</i>	<i>Himeneo</i>	

pero elimina o compoñente descoñecido. E, aínda por riba, o carácter alóxico do xiro creado mediante substitución paronímica suavízase por unha orixinal “xerarquía de sacerdotes”, tamén creada artificialmente: nela o *ksendz* é símbolo do home solteiro, mentres que o *igumen* (*igumenei*), na asociación antonímica, nos beizos de Stichkin ten a posibilidade de “*unirse polos lazos*”. Así nace un xiro novo, motivado incorrectamente, pero ó mesmo tempo deducible dos compoñentes “comprensibles” do fraseoloxismo.

Outra cousa é a transformación paronímica en que a falsidade da transición dende a mo-

³⁷³ *Ksendz* é o nome polaco dun sacerdote católico.

³⁷⁴ *Igumen* (aquí transformado como *igumenei*) é un superior dun mosteiro en Rusia.

tivación real cara á falsa non se percibe. É característica neste sentido a fala infantil: o significado completo da combinación habitualmente está claro para o neno, mentres que os componentes do fraseoloxismo por separado se perciben de maneira pouco precisa. De aquí procede a falsa división “diacrónica” da combinación, un exemplo en que a fin dos contos máxicos

жить-поживать - *добра наживать*

yivir-existir - *os bens pouco e pouco adquirir*

recibe a seguinte “análise”:

“Дедушка, а как жевали Добрана? -
Какого Добрана? - Ну, в сказке
читал: “Стали они жить, поживать
да Добрана жевать.”³⁷⁵

‘Avó, e ¿como masticaban Dobrán? -
¿Que Dobrán? - Liches no conto
máxico: “E empezaron a *yivir..existir* e *masticar Dobrán.*”³⁷⁶.

Na fala atopamos constantemente con alteracións paronímicas:

У них в семье кол да
перетыка (кол) -

Teñen na súa familia
unha estaca e o me-
dio de cercado

‘Son moi pobres, non
teñen nada’

У них в доме голь да
перетыка (гол)

Teñen na súa casa os
descamisados e o
medio de cercado

‘Son moi pobres, non
teñen nada’

(rexión de Pskov)

всем гáмузом (гáму-
зом) -

todo o montón

‘xuntos, por unanimi-
dade’

всем гáрбузом (гár-
бузом)

toda a cabaza

‘xuntos, por unanimi-
dade’.

Habitualmente tales transformacións son locais. Por iso cómpre descubrir esas transformacións mediante o método de modelación, no fondo de tódolos fraseoloxismos dunha serie semántica-estructural, o que xa amosamos polas variantes³⁷⁷

быть баклúши
(быть лягú-

(bit baklúxi, bit
liagúxe)

golpea-las ba-
kluxi (golpea-

‘folgazanear’

³⁷⁵ **Nota do orixinal:** Носов Н. Повесть о моем друге Игоре. [Nóssov N. Novela curta sobre o meu amigo Ígor] // Нева [Neva]. 1971. № 5. Рáx.119.

³⁷⁶ O neto percibiu as palabras dun conto ruso lidas polo avó
добра + наживать (dobrá + najivat)

os bens + pouco e pouco adquirir’

dunha maneira equivocada, confundindo o lugar do límite entre palabras:
Добрана + жевать (dobraña + jívat)

‘Dobrán + masticar’

(живать e жевать pronúncianse igual, como (jívat).

³⁷⁷ Véxase a páx. 190.

шек)

las ras)

ou

битъ гайдуки

(bit **gaiduki**)

*golpea-los co-
rrementos*

‘folgazanear’

en vez de

битъ байдики

(bit **báidiki**)

*golpea-las
báidiki*

‘folgazanear’

e outras.

Analóxicas destas son as alteracións da imaxe primitiva que constantemente suceden na fala urbana e que se califican habitualmente como errores lingüísticos:

*довести до бéлого ко-
лéна (**kolena**)*

*levar ata o xeonlllo
branco*

‘irritar a alguén ata o
punto límite’

en vez de

*довести до бéлого ка-
лéния (**kalenia**)*

*levar ata a ignición
branca (incandescen-
cia)*

‘irritar a alguén ata o
punto límite’;

*Лавр спéлал своё дé-
ло... (**lavr**)*

*O Lauro fixo o seu
asunto [...]*

‘dise dunha persoa que
fixo o seu papel im-
prescindible en algo
importante, despois
de que xa non a ne-
cesitasen’

en vez de

*Мавр спéлал своё дé-
ло... (**mavr**)*

*O Mouro fixo o seu
asunto [...]*

‘dise dunha persoa que
fixo o seu papel im-
prescindible en algo
importante, despois
de que xa non a ne-
cesitasen’;

*Будь женá хотъ косá
лишь бы золотые
рогá (**kosá**)*

*Que a muller (esposa)
sexa mesmo unha
gadaña, o importante
é só que teña cornos
de ouro*

‘O máis importante na
muller (esposa) é que
sexa rica, e o resto dá
igual’

en vez de

Будь женá хоть коzá
лишь бы золотые
рога (коzá)

Que a muller (esposa)
sexa mesmo unha
cabra, o importante é
só que teña cornos
de ouro

‘O máis importante na
muller (esposa) é que
sexa rica, e o resto dá
igual’;

ни сучкá ни зазóринки
(зазórinki)

nin ramiños nin bura-
quiños

‘sen tropezos; feito
dunha maneira ideal’

en vez de

ни сучкá ни задóрин-
ки (задórinki)

nin ramiños nin noíños

‘sen tropezos; feito
dunha maneira ideal’

e outras. A transformación deste xénero é un dos tipos da variabilidade fraseolóxica. Posúen carácter de fala vivamente expresado, independentemente de que se crean de maneira intencional ou xurdan casualmente no proceso de comunicación.

Sen embargo, non podemos esquecer que “non hai nada na **lingua**, que non houbese antes na **fala**”.³⁷⁸ En fraseoloxía a transformación paronímica da fala fíxase frecuentemente como un feito de lingua. Tal aconteceu co xiro

оди́н как есть

(odín kak est)

‘só como está’

(en vez de

оди́н как перст

(odín kak perst)

‘só coma un dedo’);

estendeuse amplamente a combinación

с копыт доло́й (kopit)

cara a fóra dende os
pezuños

‘morreu’

(en vez de

с копыльев доло́й (ko-
píliev)

cara a fóra dende as
kopils³⁷⁹

‘morreu’);

a pesar das recomendacións dos filólogos emprégase cada vez más frecuentemente na fala e na prensa a expresión

покá суть да лέло
(sut)

mentres (dura) a
еsencia e o asunto

‘mentres dura iso’

³⁷⁸ **Nota do orixinal:** Бенвенист Э. Общая лингвистика. [Benveniste E. Problèmes de linguistique générale, traducido ó ruso]. M., 1974. Páx.140.

³⁷⁹ *Kopil* é unha barra disposta nos trineos de patíns, e que serve de apoio á carrocería.

(en vez de

покá суд да дéло *mentres (dura) o xuízo* ‘mentres dura iso’).
 (sud)

E se os exemplos citados están (polo menos, dende o punto de vista filolóxico) “no límite (a punto) de ser recoñecidos”, o fraseoloxismo

сажáть (посадítъ) в калóшу (kaloxu) *facer sentar (alguén) no chanclo* ‘deixar a un nunha situación ridícula, embrazosa, incómoda’

rexístrano tódolos diccionarios da lingua literaria, a pesar de que se formou hai relativamente pouco tempo a partir de

сажáть в калúжy (ka-lužju) *facer sentar (alguén) no charco* ‘deixar a un nunha situación ridícula, embrazosa, incómoda’.

Non cabe dúbida da secundariedade da primeira expresión en vista de que nos dialectos están amplamente estendidas as combinacións creadas segundo o mesmo modelo (do tipo

сеéть в лúжy (lužju) *sentar (unha persoal no charco* ‘encontrarse nunha situación ridícula, embrazosa, incómoda’).

A alteración da imaxe fraseolóxica inicial, fixada polo uso, pode influír tamén no emprego do xiro. As distintas interpretacións etimolóxicas da unidade fraseolóxica levan, por exemplo, a que se exprese na ortografía tamén de maneiras distintas. O exemplo clásico é a historia da combinacion

попáл как кур вó ши (popal kak kur *caeu coma un galo nos schi*³⁸⁰ ‘chegou a encerrarse nunha situación grave e sen saída’,

que moitos partidarios da “corrección da fala” reconstrúen na forma de

попасть как кур в óшип (popal kak kur *caer coma un galo na espenadura* ‘chegar a encerrarse nunha situación grave e sen saída’).

Algúns investigadores deducen a segunda parte da combinacion da palabra *óшип* (oschip) ‘espenadura’ (formada a partir do verbo *óшипать* (oschipat) ‘espenar’); outros

³⁸⁰ Véxase a nota 168.

dedúcena da palabra *шип* (schip) que pode tamén aparecer nas variantes *шап* (schap) ou *шемы* (schemi) ‘panterlo de madeira fendida para caza-los paxaros’, e outros dedúcena da palabra *ши* (schi) ‘caldo tradicional ruso’. ¿E cal destas imaxes serve de base para a expresión? Os investigadores aproximáronse á solución desta cuestión principalmente dende o punto de vista etnográfico, manexando ante todo o feito da posibilidade ou imposibilidade do “caldo-schi co galo”. Os outros feitos, incluso os lingüísticos, considéranse como dependentes de se é verosímil a imaxe da “chegada do galo ós schi”. Imos comprobar as tres hipóteses dende o punto de vista lingüístico, aportando da maneira máis completa posible as expresións populares rusas formadas segundo este modelo.

A última hipótese confírmase semanticamente polos seguintes xiros:

(rexión de Iaroslavl)	<i>втрéпался как кур в б ши</i>	<i>caeu coma o galo nos schi</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
(rexión de Irkutsk)	<i>попасть как таракан в борщ</i>	<i>chegar a encontrarse coma a cascudo no borsch³⁸¹</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
(rexión de Nóvgorod)	<i>попал как гусь в кашу</i>	<i>chegou a encontrarse coma o ganso na kasha³⁸²</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
literario	<i>попался как ворона в суп</i>	<i>chegou a encontrarse coma a choia na sopa</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'.

Comp. co ucraíno

<i>впав в біду́ як курка в борщ</i>	<i>caeu nunha desgracia coma a galinha no borsch</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>впав як курка у спирбаку</i>	<i>caeu coma a galinha no caldo de carne</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'

³⁸¹ Borsch é outro típico caldo ruso, parecido ós schi, pero de cor vermella, xa que leva tomate e/ou remolacha.

³⁸² Véxase a nota 77.

<i>впав як котя в борщ</i>	<i>caeu coma o gatiño no borsch</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>попаў як ворóна в юшку</i>	<i>chegou a encontrarse coma a choia na sopá</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>улізти як півень в юшку</i>	<i>entrar coma o galo na sopa</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>попасти як мұха в окріп</i>	<i>chegar a encontrarse coma a mosca na auga fervendo</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>заліз як мұха в пато-ку (в сметану)</i>	<i>entrou coma a mosca na melaza (na crema de leite)</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>приліп як мұха до смолі</i>	<i>pegouse coma a mosca no alquitrán</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>звивáеца як мұха в смолі</i>	<i>retórcese coma a mosca no alquitrán</i>	'encóntrase nunha situación grave e sen saída intentando resvela con gran dificultade'

e semellantes. A favor de tal plantexamento están tamén algunas combinacións libres que non foron reinterpretadas, do tipo:

<i>Таракáн вó ши втróпался</i>	'A cascuda caeu nos schi'
<i>Личь вó шах, а всё таракáны</i>	'Hai caza menor nos schi, pero todo son cascudas'
<i>Волк попа́л в капка́н, мұха вó ши</i>	'O lobo chegou a encontrarse no cepo, e a mosca nos schi'
<i>И гусá на свáльбу тáцат, да вó ши</i>	'Ó ganso tamén o levan arrastrando cara á voda, pero para os schi...'

Cómpre notar, sen embargo, que tanto os xiros rusos como os ucraínos están fixados en áreas extremadamente estreitas, o que testemuña o seu carácter ocasional. E ademais diso, algunas fixacións son variacións da coñecida fábula

<i>попа́л как ворóна в суп</i>	<i>chegou a encontrarse coma a choia na sopá</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave
--------------------------------	--	---

pa

e sen saída'.

A relación do fraseoloxismo de *κυρ* ‘galo’ co *шап* ‘pantero de madeira fendida para caza-los paxaros’ confírmase polo modelo áinda máis activo, en que a ‘situación difícil; perigo, desgracia’ se transmiten imáxicamente polos nomes de distintas especies de trampas:

‘cepo, lazo’:

(rexión de Pskov)	<i>оказаться в давалках (далваках) (davalkagh, dalvakhg)³⁸³</i>	<i>chegar a encerrarse no cepo para cazar perdices brancas</i>	'chegar a encerrarse nunha situación grave e sen saída'
(costa do mar Branco)	<i>попасть в за-жом (zajom)³⁸⁴</i>	<i>chegar a encerrarse no foxo no que se pon o cepo co cebo para o oso</i>	'chegar a encerrarse nunha situación grave e sen saída'
	<i>попал, как медведь в капкан</i>	<i>chegou a encerrarse com a un oso no cepo</i>	'chegou a encerrarse nunha situación grave e sen saída'
	<i>попасть (попасться) в клещи</i>	<i>chegar a encerrarse entre as tenaces</i>	'chegar a encerrarse nunha situación grave e sen saída'
popular (século	<i>попасть(ся) в</i>	<i>chegar a en-</i>	'chegar a en-
<hr/>			
³⁸³ Nota do orixinal: Comp.: (rexión de Arghánguelsk) <i>давилка</i> (davilka)'aparato para caza-las per brancas'; as palabras <i>давóк</i> (davok), <i>давиха</i> (davigha), <i>давыга</i> (daviaga) teñen o mesmo significado.			
³⁸⁴ Nota do orixinal: Comp.: (rexión de Arghán- gueusk)	<i>в жом пришло</i> (jom)	<i>chegou ó foxo en que se pon o cepo co cebo para o oso</i>	'a situación chegou a ser difícil, grave e sen saída'
	<i>в жомах нахо-</i> <i>диться (jómagh)</i>	<i>encontrarse nos foxos en que se pon o cepo co cebo para o oso</i>	'encontrarse nunha situación difícil, grave e sen saída'.

³⁸³ **Nota do orixinal:** Comp.: (rexión de Arghánguelsk) *давілка* (davilka) ‘aparato para caza-las perdices blancas’; as palabras *давоўк* (davok), *давічка* (davichka), *давіца* (davitsa) teñen o mesmo significado.

³⁸⁴ Neta da orixinal: Comp.:

XVIII) e dialectal	кляпцы́	<i>contrarse nun cepo</i>	contrarse nunha situación que non ten saída'
(rexión de Pskov)	взять когó в кляпцы́	<i>coller a alguén meténdoo nun cepo</i>	'facer que alguén faga algo'
	попасть(ся) в лещёдку (в ловушку)	<i>chegar a entrar-se nunha panterlo (nunha trampa)</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
(rexión de Irkutsk)	попасться, как мышь в мышеловку (в капкán)	<i>quedar capturado coma un rato nunha rateira³⁸⁵ (nun cepo)</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
(terrás de Siberia)	в осел залéзть	<i>meterse dentro dun lazo</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
(século XVII)	попасть в пасть	<i>chegar a entrar-se (quedar capturado) nun cepo</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
(rexión de Arhangáuelsk)	попасть в перевéс	<i>chegar a entrar-se nun lazo</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
	попасться как бес в перевéс	<i>quedar capturado coma o demo nun lazo</i>	'chegar a entrar-se nunha situación grave e sen saída'
(rexión de Ar-	попасть в слов-	<i>chegar a en-</i>	'chegar a en-

³⁸⁵ Comp. en galego *caer no garamelo, caer na gaiola* 'caer na trampa'.

ghánguelsk)	<i>пέц</i>	<i>contrarse nun ichó</i>	contrarse nunha situación grave e sen saída'
попасть в пе- ремялье (в плёнки, в скрыт)	<i>чегар a en- contrarse nunha apiso- nadora (nun lazo, nunhas tenaces)</i>	<i>chegar a en- contrarse nunha apiso- nadora (nun lazo, nunhas tenaces)</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación grave e sen saída'
впасть в ступай- цу	<i>caer na trampa que está feita de maneira de cubo da roda</i>	<i>caer na trampa que está feita de maneira de cubo da roda</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación grave e sen saída'
попасть в тенё- та	<i>чегар a en- contrarse nunha trapela</i>	<i>chegar a en- contrarse nunha trapela</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación grave e sen saída'
запутался как мизгирь в те- нётах (что мизгирь в те- нётах)	<i>enredouse co- ma unha ara- ña na sua propia ara- ñeira</i>	<i>enredouse co- ma unha ara- ña na sua propia ara- ñeira</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación moi complicada e difícil'
попасться в тиский	<i>quedar captu- rado entre as tenaces</i>	<i>quedar captu- rado entre as tenaces</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación grave e sen saída'
попасть в юло- во	<i>chegar a en- contrarse no cepo</i>	<i>chegar a en- contrarse no cepo</i>	'чегар a en- contrarse nunha situación grave e sen saída';

'redes':

popular (século XVIII) e dialectal	<i>попасть(ся) в вёршу</i>	<i>chegar a encontrarse (quedar capturado) na nasa</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
	<i>попал, как сом в вёршу</i>	<i>chegou a encontrar-se coma un siluro na nasa</i>	'chegou a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'
	<i>проводил, как сома в вёршу³⁸⁶</i>	<i>levouno coma a un siluro á nasa</i>	'levouno a unha situación grave e sen saída'
	<i>незданый кара́сь в вёршу попал</i>	<i>un carpín inesperado chegou a encontrarse na nasa</i>	'capturaron un delincuente inesperadamente'
(rexión de Pskov)	<i>в вёршу влезть</i>	<i>meterse na nasa</i>	'chegar un a encontrarse nunha situación grave e sen saída, pola súa propia culpa'
(costa do mar Branco)	<i>попасть в морёжу</i>	<i>chegar a encontrarse na nasa</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
	<i>влез что в морду (в непрёт, в венгер): ни в зад, ни вперёд</i>	<i>meteu-se coma nunha nasa</i>	'chegou un a encontrarse nunha situación grave e sen saída,'

³⁸⁶ Nota do orixinal: Comp.:

попался как чёрт в вёршу

quedou capturado como o demón na nasa

'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'.

(rexión de Ar- ghánguelsk)	<i>попасть в рю- ху</i>	<i>chegar a en- contrarse na nasa</i>	pola súa pro- pia culpa'
			'chegar a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída';

‘obxectos que poden servir de trampas’:

(rexión de Olo- néts)	<i>ввалился, как мышь в за- кром (в кó- роб)</i>	<i>entrou caendo coma un rato na despensa (na caixa)</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
(montes do Ural)	<i>попался как мышь в кó- роб</i>	<i>quedou captu- rado coma un rato na caixa</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
(rexión de Nó- vgorod)	<i>попасть в за- хлобушку</i>	<i>chegar a en- contrarse na portiña con que pechan o fumeiro</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
(terras do Don)	<i>попасть в за- молот</i>	<i>chegar a en- contrarse nunha mallei- ra</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción difícil debido á abundancia de problemas urxentes'
(rexión de Gor- ki)	<i>попасть в плёнку</i>	<i>chegar a en- contrarse nun lazo</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
	<i>попасть в смо-</i>	<i>chegar a en-</i>	'chegar a en-

kii)	<i>л ý</i>	<i>contrarse no alquitrán</i>	contrarse nunha situación grave e sen saída'
	<i>попасть в скрыт</i>	<i>chegar a encontrar-se nas tenaces</i>	'chegar a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'
popular	<i>влететь в кадушку</i>	<i>entrar voando nunha cubeta</i>	'chegar a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'
	<i>попасть в мешок головой</i>	<i>meteu-se coa cabeça nun saco</i>	'chegou a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'
	<i>попасть впрочем как</i>	<i>chegar a encontrar-se na máquina de trenza-las cordas para face-los cabos</i>	'encontrarse nunha situación incómoda, embarazosa ou ridícula';

'foxo; pantano':

(terras de Siberia)	<i>попасть как медведь в берлог</i>	<i>chegar a encontrar-se com um oso no foxo</i>	'chegar a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'
	<i>попасть в пропыху (в рюху, на рюху)</i>	<i>chegar a encontrar-se nun foxo</i>	'chegar a encontrar-se nunha situación grave e sen saída'

	<i>попасть в óмут (в прóпасть, в жму)</i>	<i>chegar a en- contrarse nun remuñío (nun abismo, nun foxo)</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción perigosa'
	<i>сесть в лúжу (в калúжу)</i>	<i>sentar (unha persoa) no charco</i>	'quedar un nunha situa- ción ridícula, embarazosa, incómoda'
(montes do Ural)	<i>выбраться из глухого рёму в болотное окóшко</i>	<i>saír con difi- cultade do pantano in- zado de brión á "fiestra" do pantano (= unha parte de pantano, na que a auga é visible)</i>	'saír dunha desgracia e caer noutra'.

Representan unha “subzona” xeográfica especial os xiros eslavos co concretizador imáfico ‘lazo’³⁸⁷:

ruso <i>попасть в плёнку,</i> ucraíno <i>попасти в си- ло</i> , bielorruso <i>упáсті в пругло</i> , polaco <i>w sidła wpaść</i> , alto lu- saciano <i>do prudla popadnyc</i>	<i>chegar a encontrarse nun lazo</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'.
--	--	---

Como demostración da actividade do segundo modelo fraseolóxico podíase aportar tamén un grupo extenso de combinacións con motivación parecida, pero con estructura algo diferente:

<i>попасться на ю́дочку (на кукáн)</i>	<i>deixarse enganchar coa cana de pescar (co nó)</i>	'deixar un que o enga- nen'
<i>попасть промéж двух огнéй (на острякí)</i>	<i>chegar a encontrarse entre dous lumes (nas estacas agudi-</i>	'chegar a encontrarse no medio de dúas partes (persoas ou

³⁸⁷ Comp. tamén en galego *caer no lazo* ‘caer nunha trampa, deixarse enganar’.

	<i>zadas)</i>	grupos) enfrentados'
<i>пропа́л как мышь на подтóпе</i>	<i>pereceu coma un rato durante a riada</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída e pereceu'
<i>попа́л как чёрт в ру- комо́йник</i>	<i>chegou a encontrarse coma o demo nun lavamáns</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'

e outras.

É moi importante para a confirmación da hipótese “de trampas” o material eslavo que espella a imaxe da caída do **paxaro** nun ichó (non sendo importante se a trampa a colo- caron adrede ou se encontraba casualmente na ruta do paxaro). Estes xiros abarcan as árees xeográficas eslava oriental e eslava occidental:

ruso dialectal

<i>попáлся как сороко- пút в цápки³⁸⁸</i>	<i>quedou capturado coma unha pega rebol- dá no pantero</i>	'chegou a encontrarse nunha trampa'
--	---	-------------------------------------

bielorruso

<i>папáўся як верабéй ў шáпку</i>	<i>quedou capturado coma un gorrión no go- rro</i>	'chegou a encontrarse nunha trampa'
-----------------------------------	--	-------------------------------------

ucraíno

<i>вскочíв нáче птáшка в тенéта</i>	<i>entrou saltando coma un paxaro nunha tra- pela</i>	'chegou un a encon- trarse nunha situación grave e sen saída'
-------------------------------------	---	---

<i>заплутáвся як горо- бéць у ятéри</i>	<i>enredouse coma un gorrión no grao</i>	'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'
---	--	---

<i>пропáв як синíця в кýзові</i>	<i>pereceu coma un car- boeiro na caixa</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída e pereceu'
----------------------------------	---	--

polaco

<i>uwiązł jako ptak na le- pie</i>	<i>afundiuse coma un pa- xaro no pegamento</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave
------------------------------------	--	---

³⁸⁸ **Nota do orixinal:** Comp. no ruso antigo a expresión *аки птенцá от кляпци* ‘com a un paxariño do pantero’ fixada na *Oración de Daniil Zatóchnik* (“Моление Даниила Заточника”). B.A.Larin relacionaba a motivación desta coa palabra popular *клепци* ‘pantero, ichó, trapela para cazar paxaros’, fixada nas rexións de Arghánguelsk, de Vólogda, de Onega (Ларин, 1975: 192).

e sen saída'

checo

zapletl se co holub v koudel̄

enredouse coma unha pomba na estopa

'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'.

Comp.:

lituano

kaip akla varna į balq̄

coma unha choia cega ó charco

'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'.

Segundo este modelo están formadas as comparacións eslavas comúns, en que o galo (e más raramente a galíña) chega a encontrarse nalgúnha trampa:

(rexión de Nóvgorod)

запутался как петух в коноплях (в пáкле)

enredouse coma un gallo nos cáñabos (nas estopas)

'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'

polaco

wplatał się jak kokosz w zgrzebie

enredouse coma a galinha na estopa

'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'

búlgaro

обърквам се (обърквам се) като пате в решето

enredarse coma un pato na peneira

'chegar a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'

serbio/croata

splesti se (zaplesti se, plesti se) kao pile u kućine

enredarse coma un polo na estopa de cárnicos

'chegar a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'.

Comp. tamén as expresións do

lituano

kaip višta į pakulas

(chegou a encontrararse) coma a galinha na estopa'

'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'

letón

<i>sapinies kā vista paku-lás</i>	<i>enredouse coma unha galiña na estopa</i>	'chegou a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'
-----------------------------------	---	---

e do francés

<i>être comme un coq en pâte</i>	<i>estar coma un galo en paté</i>	'chegar a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil'.
----------------------------------	-----------------------------------	--

O exame de todo o conxunto de variantes dos modelos fraseolóxicos “*попасть ‘чегар а incontrarse’ + comida líquida*” e “*попасть ‘чегар а incontrarse’ + trampa*” co significado ‘caer nunha desgracia’ permite negar definitivamente a relación do fraseoloxismo

<i>попасть как кур в бó ши</i>	(popast kak kur vo schi)	<i>caer coma un galo nos schi</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída',
--------------------------------	--------------------------	-----------------------------------	---

coa palabra *óшпип* (óxip) ‘espenadura’ como un derivado do verbo *óшппать* (óxipat) ‘espenar’. A imaxe da acción de espena-lo galo resulta demasiado individual, e cómpre recoñecer que é unha das alteracións (e, por moi paradóxico que sexa, alteracións ‘puristas’) do modelo inicial.

Unha análise máis detallada nega tamén a vinculación entre o noso fraseoloxismo e o lexema *ши* (xi) ‘caldo tradicional ruso’. Á primeira vista, tal negación non é lexítima. T.A.Ivanova indica a posibilidade de preparación dos xi con galos ou galiñas, a existencia da variante léxica

<i>попал как ворона в суп</i>	<i>chegou a encontrarse coma a choia na soppa</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída',
-------------------------------	---	---

a antigüidade da expresión precisamente na forma

<i>попал как кур в бó ши</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeu coma un galo nos schi</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
------------------------------	-------------------------	-----------------------------------	--

(Léxico de Veismann do ano 1731³⁸⁹) e a regularidade da combinación da preposición *во* ‘en’ co lexema *ши* (schi) ‘caldo tradicional ruso’,³⁹⁰. Sen embargo, estes argumentos, segundo parece, perden o seu poder de convicción no contexto da actividade do modelo

³⁸⁹ Вейсманов Лексикон 1731 г.

³⁹⁰ Nota do orixinal: Véxase: Этимологические исследования по русскому языку. [Investigaciones etimológicas na lingua rusa]. M., 1976. Вып.8. Páxs. 87-94.

aportado “*попасть ‘chegar a encontrarse’ + trampa”*. Primeiro, o feito de utilización dos galos (galiñas) nos xi non é máis convincente dende o punto de vista etnográfico que a caída dos paxaros nunha trampa (*шип* (schip), *шап* (schap) ‘pantero de madeira fendida para caza-los paxaros’). Segundo, as variantes das combinacións, que espellan a imaxe da “caída na comida líquida”, son moi locais, mentres que o modelo de “trampa” está representado cunha amplitude excepcional non só nos dialectos rusos, senón tamén en moitas linguas:

checo

<i>vehnat do vlčí jámy</i>	<i>acurralar a alguén ó foxo do lobo</i>	‘facer caer a un nunha trampa’
----------------------------	--	-----------------------------------

eslovaco

<i>dostat' sa do klepca</i>	<i>chegar a encontrarse nunha trampa</i>	‘chegar a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil’
-----------------------------	--	---

inglés

<i>to be in a jam</i>	<i>estar metido nun lío</i>	‘chegar a encontrarse nunha situación moi complicada e difícil’
-----------------------	-----------------------------	---

francés

<i>tomber dans le lacs</i>	<i>caer no lazo</i>	‘encontrarse nunha trampa’.
----------------------------	---------------------	--------------------------------

O fraseoloxismo

<i>попа́л как ворóна в суп</i>	<i>chegou a encontrarse coma a choia na sopa</i>	‘chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída’,
--------------------------------	--	---

como recoñece con certeza Ivanova, é só unha variante (creada, probablemente, por Krilov) do xiro

<i>попа́л как кур вó ши</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeu coma un galo nos schi</i>	‘chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída’.
-----------------------------	-------------------------	-----------------------------------	---

O xiro ucraíno

<i>уlí́зти як пíвень у ю́шку</i>	<i>entrar coma o galo na sopa</i>	‘chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída’
----------------------------------	-----------------------------------	--

é, segundo parece, un calco do ruso: este xiro non está recollido nas fontes vellas. As demais combinacóns

<i>попасть как в борщ таракан</i>	<i>chegar a encontrarse coma a cascuda no borsch</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
ucraíno		
<i>попасти як муха в окріп</i>	<i>chegar a encontrarse coma a mosca en auga fervendo</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>заліз як муха в патоку (як муха в смечі)</i>	<i>entrou coma a mosca na melaza (coma a mosca na crema de leite)</i>	'chegou a encontrarse nunha situación grave e sen saída',

por dicilo rigorosamente, reforzan máis ben a hipótese de acordo coa cal o paxaro non comestible chega a encontrarse na comida, e o insecto “pégase” á melaza, crema de leite, auga fervendo e cousas semellantes. Para un insecto isto é, en realidade, unha trampa.³⁹¹ Probablemente, cómpre delimita-las imaxes do “galo nos schi” e da “mosca na melaza”.

Se aceptámo-la suposición da primitivididade da forma

<i>попа́л как кур вó шиp (вó шап)</i>	(popal kak kur <u>vo schip</u> ou <u>vo schap</u>)	<i>caeu coma un galo nun pantero de madeira fendida para ca-za-los paxa-ros</i>	'chegou a encontrarce nunha situación grave e sen saída'
---------------------------------------	---	---	--

o fraseoloxismo

<i>попа́л как кур вó шиp</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeu coma un galo nos schi</i>	'chegou a encontrarce nunha situación grave e sen saída'
------------------------------	----------------------------	-----------------------------------	--

chegará a ser unha alteración da imaxe que está con tanta regularidade representada nos dialectos rusos e noutras linguas eslavas e non-eslavas. O feito de que a forma

³⁹¹ **Nota do orixinal:** Comp.:

checho

sednouť na lep

*sentar alguén sobre o pe-
gamento*

'chegar a encontrarse nunha trampa'.

<i>попа́л как кур вó ши</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeu coma un galo nos schi</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
---------------------------------	----------------------------	---------------------------------------	--

esta fixada dende hai moito tempo e a regularidade da combinación da preposición *во* 'en' coa palabra *ши* (schi) 'caldo tradicional ruso' non poden desmenti-la suposición da primitividade da expresión

<i>попа́л как кур вó ши (вó шап)</i>	(popal kak kur <u>vo</u> <u>schip</u> ou <u>vo</u> <u>schap</u>)	<i>caeu coma un galo nun panterlo de madeira feni- dida para ca- za-los paxa- ros</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída',
--	---	---	---

xa que a antigüidade do modelo de "trampa" pódese xulgar pola amplitude da súa área xeográfica, e os xiros

<i>попа́сть в шé- мы, в шéпéц</i>	<i>chegar a encontrarse nun panterlo de ma- deira fendida para caza-los paxaros</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>взять в шéмíлы</i>	<i>coller nas tenaces</i>	'educar dunha maneira severa'

e outros confirman plenamente a posibilidade da realización antiga deste modelo na lingua popular co aspecto

<i>попа́сть вó шип</i>	(popast vó schip)	<i>chegar a en- contrarse nun panterlo de madeira feni- dida para ca- za-los paxa- ros</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
----------------------------	----------------------	--	--

(comp.: por unha banda,

<i>попа́сть в шап</i>	(popast v schap)	<i>chegar a en- contrarse nun panterlo de madeira feni- dida para ca- za-los paxa-</i>	'chegar a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída'
-----------------------	---------------------	--	--

ros

e, por outra banda, *ща* (scha), forma do singular da palabra *шиш* (schi) ‘caldo tradicional ruso’).

Os paralelos eslavos testemuñan que se trata dunha caída desintencionada, inesperada para a ave doméstica no *шип* (schip) ‘un listón fendido que limita a liberdade do galo’, semellante á estopa ou cánabo en que o galo chega a encontrarse noutras linguas eslavas. Foi “o efecto inesperado” o que probablemente reforzou a expresividade do noso xiro, asegurando con isto a súa popularidade na nosa lingua.

O feito da transformación formal do xiro inicial, é dicir, da omisión da letra *п* (*p*) en *шип* (schip) ou unha posible conversión do lexema *шап* (schap) en *ща* (scha) e máis adiante en *шиш* (schi), non é un obstáculo para esa interpretación, xa que cando se altera unha imaxe fraseolóxica, como vimos máis dunha vez, son posibles tamén cambios más bruscos do tipo

<i>быть баклúши</i>	(bit bakl <u>uxi</u>	<i>golpea-las ba-</i>	‘folgazanear’ ³⁹² .
→ <i>быть лягú-шек</i>	→ bit liag <u>ú-</u> <u>sek</u>)	<i>kluxi</i> → <i>gol- pea-las ras</i>	

Precisamente esta transformación, segundo parece, asegurou unha renovación radical da imaxe fraseolóxica, e esta renovación tivo unha base falsa.

A interpretación que se propón pode ser confirmada por un exemplo máis recente e polo tanto máis comprobable da “comutación” da imaxe do fraseoloxismo, que se realizou nos límites deste mesmo modelo. O xiro

<i>сесть в калúжу (лыжy)</i>	<i>sentar (unha persoal no charco</i>	‘quedar un nunha situación ridícula, embraxosa, incómoda’
------------------------------	---------------------------------------	---

ó separarse deste modelo, creou unha expresión nova coa motivación “orixinal”

<i>сесть в калóшу (гало-шу)</i>	<i>sentar (unha persoal no chanclo</i>	‘quedar un nunha situación ridícula, embraxosa, incómoda’.
---------------------------------	--	--

O seu carácter secundario non provoca dúbidas en vista de que está rexistrada recentemente e de que nos dialectos están amplamente estendidas as combinacións do tipo

ruso

<i>сесть в лúжу (калúжy, кáлево)</i>	<i>sentar (unha persoal no charco (nun charco, un esterco)</i>	‘quedar un nunha situación ridícula, embraxosa, incómoda’
<i>чебурáхнуть в глы́зу</i>	<i>caer nunha gleba</i>	‘quedar un nunha situación ridícula, em-

³⁹² Véxase a páx. 190.

			barazosa, incómoda'
checo			
<i>trefit z bláta do louže</i>	<i>sair do barro (entrando) no charco</i>		'saíndo dunha situación grave chegar a encontrarse noutra igual ou más grave'.
Sen embargo (igual que no caso de			
<i>попасть как кур в щи</i>	(popast kak kur vo schi)	<i>caer coma un galo nos schi</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída')

esta variante alterada estendeuse amplamente: está fixada nalgúns dialectos:

(rexión de Ir-	<i>в калóш поса-</i>	<i>fazer sentar</i>	'deixar a un
kutsk e terras	<i>дítъ</i>	<i>(alguén) no chanclo</i>	nunha situación ridícula,
á beira da			embarazosa,
parte media			incómoda'
do Ob)			

e ademais na lingua literaria ucraína:

<i>посадити в калошу</i>	<i>fazer sentar (alguén) no chanclo</i>	'deixar a un nunha situación ridícula, embarazosa, incómoda',
--------------------------	---	---

ó lado de

<i>посадити в калюжу</i>	<i>fazer sentar (alguén) no charco</i>	'deixar a un nunha situación ridícula, embarazosa, incómoda'. ³⁹³
--------------------------	--	--

³⁹³ Nota do orixinal: É curioso que tamén o xiro alemán <i>in die Brüche kommen</i> chegar a encontrarse nun pantano			'caer en desgracia'
admite unha alteración, de xeito parecido ós rusos			
<i>попасть как кур в щи</i>	(popast kak kur vo xi)	<i>caer coma un galo nos schi</i>	'chegar a encontrarse nunha situación grave e sen saída'
<i>сесть в калóшу</i>	<i>sentar (unha persoas) no chanclo</i>		'quedan un nunha situación ridícula, embarazosa, incómoda'.

Asociábanoo coa palabra do alemán baixo *broke* 'multa que se paga ás autoridades'.

Como vemos, a historia do fraseoloxismo

<i>сесть в калóшу</i>	<i>sentar (unha persoa) no chanclo</i>	'quedan un nunha si- tuación ridícula, em- barazosa, incómoda'
-----------------------	--	--

é totalmente analóxica da suposta creación da combinación

<i>попáл как кур вó ши</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeу кома un galo nos schi</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída',
--------------------------------	----------------------------	---------------------------------------	---

que é reconstruíble a partir do modelo achegado “*попáсть* ‘chegar a encontrarse’ + *трам-па*”. É significativo que en ámbolos dous casos a alteración paronímica do compoñente do fraseoloxismo levase á renovación intensa da imaxe e ó aumento da expresividade do xiro. Ó separarse do modelo semántico inicial, estas expresións, más orixinais e vivas, chegaron a estar amplamente estendidas. É erróneo relaciona-la cuestión de se a fala é correcta ou non co problema da procedencia da combinación

<i>попáл как кур вó ши</i>	(popal kak kur vo schi)	<i>caeу кома un galo nos schi</i>	'chegou a en- contrarse nunha situa- ción grave e sen saída',
--------------------------------	----------------------------	---------------------------------------	---

xa que esta imaxe fraseolóxica alterada chegou a ser un feito de lingua. Desta maneira, a transformación paronímica dos fraseoloxismos, que é característica dos distintos tipos de fala, é aceptable, se a nova imaxe revitaliza con éxito a expresividade do xiro.

4.1.2.2. Transformación homonímica dos compoñentes

O proceso de alteración da imaxe inicial do fraseoloxismo a partir da homonimia está próximo en principio á transformación paronímica. A diferencia consiste só en que no último caso realiza un “axuste” do compoñente fraseolóxico conforme ó homónimo, mentres que no primeiro caso a homonimia existente contribúe á aparición de falsas analogías. Así, a palabra *сокол* ‘falcón’; ‘ariete antigo’,³⁹⁴ no xiro

<i>гол как сокóл</i>	<i>nú кома un ариete</i>	'moi pobre, sen nada'
----------------------	--------------------------	-----------------------

provoca unha asociación falsa coa ave rapaz, e non coa primitiva arma que servía para derribar murallas; a expresión

³⁹⁴ O primeiro significado aportado está vivo na lingua contemporánea, mentres que o segundo caeu en desuso, igual que a realidade correspondente.

<i>ГОНЯТЬ лόпыря</i>	(goniat <u>lódiria</u>)	<i>fazer corre-lo preguiceiro</i>	‘folgazanear’
----------------------	--------------------------	---------------------------------------	---------------

dedúcese da anécdota histórica dun médico moscovita Loder que, según se di, curaba a obesidade prescribindo paseos fatigantes polo seu xardín; e a expresión

<i>Потёмкинские дерёв- ни</i>	<i>aldeas de Potiomkin</i>	‘mostras do traballo que alguén presenta ó seu superior e que están feitas especial- mente para darlle contas sen reproducir- la situación real, sen- do moito mellores que esta’ ³⁹⁵
-----------------------------------	----------------------------	--

na fala relaciónnase directamente coas “tebras” ou “aldea escura”³⁹⁶.

Cando se confrontan dous homónimos nunha unidade fraseolóxica, gaña, como regra xeral, o que máis se usa actualmente. Por exemplo, o xiro

<i>наговорить сорок бó- чек арестáнтов</i>	<i>ter dito corenta barrís de presos</i>	‘ter dito moitas cousas irreais’
--	--	-------------------------------------

non está rexistrado nin nos diccionarios da lingua literaria, nin no ficheiro do Instituto de Lingüística da Academia de Ciencias da URSS. Non obstante, é amplamente coñecido na fala coloquial e está fixado en distintos dialectos:

(rexión de Pskov)	<i>наговорить бóчку (ку́чу) арестáнтов</i>	<i>ter dito un ba- rril (un mon- tón) de presos</i>	‘ter dito moitas cousas irre- ais’
(costa do mar Branco)	<i>наговорить сó- рок бóчек арестáнтов</i>	<i>ter dito corenta barrís de pre- sos</i>	‘ter dito moitas cousas irre- ais’
(montes do Ural)	<i>наскázать сó- рок бóчек арестáнтов</i>	<i>ter dito corenta barrís de pre- sos</i>	‘ter dito moitas cousas irre- ais’.

Comp.:

bielorruso

³⁹⁵ Esta expresión procede dun feito histórico e débese ó apelido do príncipe G.A.Potiomkin (1739 - 1791). Cando a emperatriz Catalina II viaxou a Crimea, Potiomkin montou ó longo da súa ruta unhas aldeas parecidas ás que existían na realidade, pero moito mellores, para convencela dos éxitos da actividade estatal do príncipe.

³⁹⁶ Comp.: *Потёмкин* (Potiomkin, o apelido que figura no xiro) e *потёмки* (potiomki) ‘tebras; escuridade’.

<i>нагавары́шь бочку (сто бочак) арыш- тантай</i>	<i>ter dito un barril (cen barreles) de presos</i>	‘ter dito moito e sen discernimento’
---	--	---

bielorruso-polaco

<i>peńna beczka arestan- tów</i>	<i>o barril cheo de presos</i>	‘algo irreal’.
--------------------------------------	--------------------------------	----------------

A motivación deste fraseoloxismo é escura, aínda que o significado de cada un dos componentes tomados por separado sexa, segundo parece, extremadamente claro. É natural que os falantes nativos partan precisamente destes significados “claros” (ante todo da palabra *арестáнт* ‘preso’) cando reconstrúen o sentido directo do xiro. Así, T.I.Maghilióva, narradora de contos populares do pobo Sumpasád, da costa do mar Branco, relaciona directamente a procedencia da combinación co lexema *арестáнт* ‘preso’: “Nos barrís levaban os presos [...] eu non o vin, por dici-la verdade”. A asociación directa cos presos leva ás veces incluso ó cambio da estrutura semántica do fraseoloxismo:

bielorruso

<i>бочка рыштантаў</i>	<i>un barril de presos</i>	‘compaña sospeitosa’.
------------------------	----------------------------	-----------------------

Os fraseoloxismos con tal significado constrúense habitualmente a partir da acentuación do carácter irreal do conto ou promesa:

(montes do Ural)	<i>наскáжешь четвергóв с пятыницами</i>	<i>dirás uns cantos xoves cos venres</i>	‘contarás /prometerás algo irreal’
(comp.:	<i>насказáл семь четвергóв</i>	<i>dixo sete xoves</i>	‘contou /prometeu algo irreal’)
	<i>наскáжешь ворбáй на сос- нé</i>	<i>dira-lo gorrión no pino</i>	‘contarás /prometerás algo irreal’
	<i>наскáжешь семь вёрст до небес и всë лéсом</i>	<i>dira-las sete verstás³⁹⁷ ata o ceo e todo polo bosque</i>	‘contarás /prometerás algo irreal’.

Entre eles están tamén os que inclúen distintos “recipientes de medida”:

<i>наговорить (наврать) с три кóроба</i>	<i>ter dito (mentido) do tamaño de tres caixóns</i>	‘contar moitas cousas irreais’
--	---	--------------------------------

³⁹⁷ Véxase a nota 36.

<i>насуліл с три кóроба</i>	<i>prometeu do tamaño de tres caixóns</i>	‘prometeu moitas cousas irreais’
<i>наврál, что в три кóроба не слóжишь</i>	<i>mentiu (tanto) que non poderás metelo en tres caixóns</i>	‘contou moitas cousas irreais’
ucraíno		
<i>наговорити (набалакати, намолоти, наплести) сім кіп</i>	<i>ter dito sete montóns</i>	‘contar /prometer moitas cousas irreais’
<i>наговорити три мішки гречаної вовни та чотири копи гречки</i>	<i>ter dito tres sacos de “la” de trigo zarraceno³⁹⁸ e más catro montonciños de trigo zarraceno</i>	‘contar /prometer moitas cousas irreais’.
A análise da motivación deste xiro leva á palabra dialectal (rexión de Olonets) <i>аpectáнт</i> ‘peixe cativo secado’. Tal interpretación, segundo parece, explica a lóxica da imaxe inicial: ‘contar moitas cousas irreais da pesca que, según estes contos, foi moi grande’. Neste caso o fraseoloxismo		
<i>наговорить сóрок бó-чек арестáнтов</i>	<i>ter dito corenta barrís de presos</i>	‘ter dito moitas cousas irreais’
non só corresponde ó modelo		
<i>наговорить с три кóроба</i>	<i>ter dito por tres cai-xóns</i>	‘contar moitas cousas irreais’
ou		
<i>наказати сім мішків гречаної вовни...</i>	<i>ter dito sete sacos de “la” de trigo zarraceno [...]</i>	‘contar /prometer moitas cousas irreais’,

senón que tamén atopa analogías nas comparanzas mariñeiras, é dicir, relativas á pesca, doutro plano semántico. Comp.:

<i>набýлись как сéльди в бóчке</i>	<i>encheron o espacio coma os arenques no barril</i>	‘dise da moita cantidade de de xente ou, máis raramente, obxectos, que están apertados nun espacio relativamente pequeno’
------------------------------------	--	---

³⁹⁸ Esta “la” non existe.

ucraíno

<i>як оселедців у бочці</i>	<i>coma os arenques no barril</i>	‘dise da moita cantidade de de xente ou, máis raramente, obxectos, que están apertados nun espacío relativamente pequeno’ ³⁹⁹ .
-----------------------------	-----------------------------------	--

As asociacións estendidas da nosa expresión co lexema *аpectáнт* ‘preso’, desta maneira, son unha transformación homonímica deste compoñente.

É significativo que, a pesar da diferencia de linguas e de estructuras dos fraseoloxismos, nos xiros

<i>наговорить сорок бó- чек арестáнтов</i>	<i>ter dito corenta barrís de presos</i>	‘ter dito moitas cousas irreais’
e		
<i>píje jako holendr</i>	<i>bebe coma un zapateiro</i>	‘bebe moito’ ⁴⁰⁰

o significado máis actual e contemporáneo do compoñente suprime a súa semántica inicial, aumentando con isto a expresividade da combinación.

4.1.2.3. Transformación polisémica dos compoñentes

Cando se altera a imaxe fraseolóxica, a transformación homonímica e a polisémica dan un resultado praticamente igual. Nalgunha medida esto está relacionado co móbiles que son (no plano diacrónico) os límites entre homonomia e polisemia. En ámbolos dous casos a alteración está relacionada coa comunidade absoluta da forma sendo diferente o contido. A identidade da forma orixina a identificación (falsa) do contido.

No caso da polisemia, sen embargo, a posibilidade da alteración da imaxe aumentase. O significado actual do compoñente fraseolóxico con frecuencia substitúe completamente o seu sentido primitivo perdido no proceso de desenvolvemento da combinación. A nova interpretación do compoñente dá á luz unhas asociacións novas, unha nova “xustificación” lóxica da forma do fraseoloxismo, nunha palabra, un mito fraseolóxico más ou menos verosímil.

³⁹⁹ Comp. en galego: *coma sardiñas na lata*, ‘dise da moita cantidade de xente ou, máis raramente, obxectos, que están apertados nun espacío relativamente pequeno’. A variante *coma sardiñas na banastrá* é obsolescente pero anterior a esta, porque alude ós recipientes redondos e de madeira (*banastras*) en que se metía o peixe afumado, para o seu transporte, antes de que se estendese o sistema actual da lata hermeticamente cerrada na que o peixe se conserva en aceite para a súa comercialización posterior.

⁴⁰⁰ Véxase pág. 194.

É significativa a motivación da unidade fraseolóxica

попасть в переплёт

*chegar a encontrarse
nunha encadernación*

‘chegar a encontrarse
nunha situación di-
fícil, perigosa ou de-
sagrable’.

Ningún dos significados actuais da palabra *переплёт* ‘encadernación (acción)’; ‘coberta (dun libro)’; ‘barrotes (dunha fiestra, etc.)’ dá razón para o desciframento do xiro enteiro. Negando a asociación coa lingua profesional dos encadernadores, que vén á cabeza, A.I.Alperin⁴⁰¹ ofrece unha hipótese acerca da procedencia desta expresión, apoiándose no testemuño do libro de D.Smirnov *Debuxos da vida cotiá de Níjnii Nóvgorod do sécu-
lo XIX* (1948)⁴⁰². Os cargadores de Níjnii Nóvgorod chamábanlle “encadernacións” ós
refuxios nocturnos máis sucios e más baratos do corpo de Encadernadores no mercado
da parte baixa da cidade. “A expresión especial de Níjnii Nóvgorod”, segundo a opinión
de Smirnov e Alperin, primitivamente significaba precisamente isto, ‘sufrir unha necesi-
dade extrema, vivir en condicións noxentas, apenas soportables’. Só despois este xiro
adquiriu un uso máis amplio e o significado contemporáneo. Tal explicación contradí-
tanto a extensión extremadamente ampla da combinación

попасть в переплёт

*chegar a encontrarse
nunha encadernación*

‘chegar a encontrarse
nunha situación di-
fícil, perigosa ou de-
sagrable’,

en comparación co significado estreitamente local da palabra *переплёт* ‘corpo de Enca-
dernadores’, como o seu significado ‘chegar a encontrarse en condicións complicadas,
difíciles de vida’.

A análise do material amosa que o significado abstracto da palabra *переплёт* é resultado
do seu uso fraseolóxico realizado nunha área ampla e durante longo tempo. Nas diferen-
tes falas locais están estendidas as expresións formadas segundo o modelo “*попасть*
‘chegar a encontrarse’ + cepo, lazo”. No uso figurado todas elas significan aproximada-
mente o mesmo que

попасть в переплёт

*chegar a encontrarse
nunha encadernación*

‘chegar a encontrarse
nunha situación di-
fícil, perigosa ou de-
sagrable’.

O carácter activo do uso deste modelo na fala popular fainos supoñer que a palabra
переплёт tamén pode significar unha trampa. E así é: nos dialectos, por exemplo, nos de
Arghánguelsk, *переплёт* significa ‘cercado feito de ramas, estendido a partir da beira ca-
ra ó fondo do río, que serve para colocar aparellos da pesca do salmón (= pesqueira’).

⁴⁰¹ **Nota do orixinal:** Véxase: Альперин А.И. Почему мы так говорим. [Alperin A.I. ¿Por que o dicimos así?]. Барнаул, 1956.

⁴⁰² Д.Смирнов “Картинки нижегородского быта XIX века” (1948).

Polo tanto, a imaxe inicial do noso xiro é unha situación habitual da caída nun aparello de pesca, que aparece moitas veces na fraseoloxía de distintos pobos.

É aínda máis dificultosa a reconstrucción da imaxe inicial de tales fraseoloxismos, se os seus componentes son palabras que teñen un alto grao de polisemia. Tales componentes son, por exemplo, nomes de animais. Por iso os fraseoloxismos zoolóxicos se interpretan de maneiras moi distintas, dependendo do significado que elixe o investigador (habitualmente dunha maneira arbitraria). Así, o significado literal das palabras *подложить* ‘poñer disimuladamente’ e *свинья* ‘porca’ non explica á motivación da combinación

<i>подложить свинью</i>	<i>poñer disimuladamente una porca</i>	‘causar un gran desagrado a alguén’.
-------------------------	--	--------------------------------------

D.Iu.Kobiakov por iso propón partir do significado ‘formación militar en forma de cuña’ que é coñecido para a palabra rusa antiga *свинья*, e Skripnik (Скрипник, 1973: 173) relaciona o xiro ucraíno correspondente

<i>підклости (підсунути) свиню</i>	<i>poñer disimuladamente una porca</i>	‘causar un gran desagrado a alguén’
------------------------------------	--	-------------------------------------

co xogo popular *свиня*⁴⁰³.

O carácter polisémico da palabra *собака* dificulta da mesma maneira a revelación dos inicios da expresión

<i>вешать собаку</i>	<i>colgar cadelas</i> ⁴⁰⁴	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’.
----------------------	--------------------------------------	---

A tradición paremiolólica rusa (empezando pola recompilación de Sneguiriov) relacionao con *собака* ‘labaza que, segundo se di, se colgaba na roupa do inimigo con fins de conxuro’. O xiro analóxico polaco

<i>psy wieszać</i>	<i>colgar cadelas</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’
--------------------	-----------------------	--

Krzyżanowski (1960) relaciónao, sen embargo, co castigo medieval que consistía en que unha persoa fose aforcada xunto coas cadelas. Skripnik (Véxase: Скрипник, 1973) acepta esta hipótese para o ucraíno

<i>вешати собак (пушкаев)</i>	<i>colgar cadelas (cachorros)</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’.
-------------------------------	-----------------------------------	---

⁴⁰³ **Nota do orixinal:** Véxase: Кобяков Д.Ю. Бессмертный дар: Повесть о словах. [Kobiakov D. Iu. O don immortal: Novela curta sobre as palabras]. Барнаул, 1971. Comp.: ruso *свинка*, ucraíno *свиня* ‘xogo; bóla de madeira que se fan correr cunha paleta neste xogo’.

⁴⁰⁴ O significado actual da palabra *собака* na lingua literaria é ‘cadelas’.

Cómpre dicir, sen embargo, que a hipótese de Krzyżanowski é so un traslado da etimoloxía do xiro alemán ó material polaco

<i>Will ich lieber Hunde</i>	<i>prefiro leva-lo can no</i>	‘non vou facer isto’,
<i>tragen (führen) bis</i>	<i>colo (pola correia)</i>	
<i>Bautzen</i>	<i>ata Bautzen</i>	

que é moi lonxano tanto pola súa estrutura, como pola súa semántica do polaco

<i>psy wieszac'</i>	<i>colgar cadelas</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’
---------------------	-----------------------	--

ucraíno

<i>вішати собак (циши-ків)</i>	<i>colgar cadelas (cachorros)</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’
--------------------------------	-----------------------------------	--

ruso

<i>вёшать собáк на когó-либо</i>	<i>colgar cadelas a alguén</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’
----------------------------------	--------------------------------	--

O material eslavo testemuña máis ben a favor da hipótese antiga. En primeiro lugar, a palabra *собака* (diminutivo *собачка*) coñécese, efectivamente, co significado de ‘labaza’. En segundo lugar, é significativo que, por exemplo, nos dialectos bielorrusos a expresión dada se use co verbo *чапляць* ‘enganchar’ que é moi apropiado precisamente para a labaza:

<i>чапляць (начапліваць, пана чапляць) сабак</i>	<i>enganchar labazas</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’.
--	--------------------------	---

En terceiro lugar, os nomes da labaza teñen connotacións de desagrado, o que se reflicte, por exemplo, na expresión dialectal rusa

<i>влепить репъя кому́-нибудь</i>	<i>adherirlle a labaza a alguén</i>	‘causar un despeito’ ⁴⁰⁵ .
-----------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------------

En fin, son coñecidas as combinacións formadas segundo un modelo semellante en que a “marca” de alguén (comp.

<i>очернить</i>	<i>“anegrar”</i>	‘infamar, calumniar’)
-----------------	------------------	-----------------------

desenvolve o significado ‘infamar, calumniar’:

⁴⁰⁵ Comp. outro significado desta expresión na páx. 165.

polaco

<i>przypiąć komu łatkę</i>	<i>colocar un remendo ou unha mancha</i>	‘calumniar a alguén’.
----------------------------	--	-----------------------

Son significativos neste aspecto os paralelos bálticos: por unha banda, a expresión lituana

<i>visus šunis kárti (kárstyti) ant ko</i>	<i>colga-las cadelas en alguén</i>	‘imputarlle a un os pecados que non come-teu, calumniar’
--	--	--

e o verbo letón

<i>sunit</i>	<i>“cadelar”</i>	‘blasfemar, infamar’
--------------	------------------	----------------------

e, por outra banda, a palabra letona *sunišķi* ‘cadeliñas’; ‘labaza (unha das especies)’. O mesmo tempo, cómpre falar agora dunha maior probabilidade da hipótese de Sneguiriov: soamente o material dialectal eslavo poderá confirmala.

O carácter discutible das interpretacións diacrónicas que reflictan o tipo polisémico da alteración da imaxe inicial é extremadamente típico para os fraseoloxismos que conteñen a palabra co significado ‘cadela’ como compoñente “de eixe” en moitas linguas. Así, para o alemán

<i>auf den Hund kommen</i>	<i>chegar ata o can</i>	‘chegar a encontrarse nunha situación miserável’
----------------------------	-------------------------	--

os investigadores ofrecen cinco versións “históricas” que son comprobables (ou non-comprobables) en igual medida. Hai pouco tempo alguén propuxo a sexta versión que explica a expresión alemana por un feito etnográfico casual: a existencia dun cofre que ten no seu fondo unha imaxe incrustada dun can. Sen argumentos lingüísticos convincentes, esta interpretación transmítese á etimoloxía da unidade fraseolóxica eslovaca

<i>vyjst' na psí tridsiatok</i>	<i>saír á trintena de cadelas</i>	‘empobrecer’.
---------------------------------	-----------------------------------	---------------

Non obstante, a análise da área xeográfica permite desmentir esta suposición: o xiro eslovaco no aspecto estructural e semántico distínguese considerablemente tanto do alemán

<i>auf den Hund kommen</i>	<i>chegar ata o can</i>	‘chegar a encontrarse nunha situación miserável’,
----------------------------	-------------------------	---

como das combinacións checas e polacas de tipo parecido, pero presenta unha semellanza asombrosa coa húngara

<i>ebek harmincadjára kerül</i>	<i>saír á trintena de cadelas</i>	‘empobrecer’,
---------------------------------	-----------------------------------	---------------

que posúe unha forma interna analóxica. Isto permite reconstruí-la imaxe primitiva do fraseoloxismo eslovaco doutra maneira: está relacionado, segundo parece, co dereito feudal que permitía percibir un imposto especial (*tridsiatok* ‘trintena’) das ganancias dos pequenos vendedores (este dereito era habitual para o reinado húngaro medieval, do que Eslovaquia formaba parte).

En tódolos casos de existencia de variantes etimolóxicas a reconstrucción da imaxe fraseoloxica inicial en gran medida depende de que se teña en conta o carácter serial da fraseoloxía. Esta propiedade dos fraseoloxismos adquire un valor especial na análise diacrónica.

As transformacións paronímica, homonímica e polisémica dos compoñentes fraseolóxicos, desta maneira, levan á alteración brusca da motivación inicial da combinación. Practicamente en tódolos casos semellantes se pode falar da actualización dos compoñentes, da substitución do compoñente menos coñecido polo máis coñecido (nos primeiros dous tipos de transformación, tamén co cambio da forma). As alteracións dos compoñentes reflicten a tendencia dos falantes nativos a conservaren o carácter actual da imaxe do fraseoloxismo. O proceso de borrado da motivación fraseolóxica, sen embargo, está condicionado, en resumidas contas, por factores extralingüísticos. Distintos tipos de transformación dos compoñentes do fraseoloxismo, freando este proceso incesante e enciendo de novo contido a forma interna deste, que se vai borrando, fan máis lenta a conversión das combinacións imáxicas en inimáxicas. E áinda que as alteracións da imaxe inicial complican moito a análise diacrónica obxectiva dos fraseoloxismos (e nalgúns ca- sos fana imposible), non se pode deixar sen ver o papel positivo de tales transformacións falsas. Estas dinamizan as unidades fraseolóxicas e mais énchenas de expresividade, que é tan necesaria para o funcionamento das combinacións estables.

4.1.2.4. Escurecimento da imaxibilidade inicial

Moitos investigadores (como, por exemplo, Amóssova e Júkov) subliñan a dependencia directa da imaxe fraseolóxica do grao de motivación do fraseoloxismo. Coa perda de motivación, o fraseoloxismo deixa de ser, segundo a terminoloxía de Potebniá, “obra poética” e chega a ter un potencial connotativo moi baixo. Non é casual que a perda de motivación frecuentemente se acompañe pola neutralización da importante contradicción fraseolóxica: unidade de contenido /divisibilidade de forma (nos marcos da implicitación da combinación cara á palabra). É suficiente nomear tales combinacións como

ruso

<i>сгорéть <u>дотла</u></i>	<i>queimarse ata o fondo</i>	‘queimarse totalmente’
<i>разбýть <u>вдрéбезги</u></i>	<i>romper en cachíos</i>	‘romper totalmente’
polaco		

*spalić sie do cna**queimarse ata o final*

'queimarse totalmente',

xa que os seus componentes nominativos (subliñados), ó se fusionaren coas preposicións, (subliñadas con liña dobre), convertíronse en adverbios; ou, noutro caso, ó se fusionaren coas partículas (subliñados con liña dobre), en “mini-fraseoloxismos” negativos do tipo de

ruso

*ни зги**(non se ve) nin a cam-
paíña do trineo*

'(non se ve) nada'

polaco

*ani zbla**(non se ve) nin un tali-
ño*

'(non se ve) nada',

que son idénticos ó pronomé funcional e semanticamente⁴⁰⁶.

En casos semellantes a imaxe fraseolóxica inicial perde a súa vivacidade, non atopando o apoio na combinación variable perdida que noutrora lle servía de base, por exemplo: ruso дотлá (пло ‘terra, base, fondo’); вдрéбезги (дрéбезг ‘fragmento, cacho’); polaco do cna ← do kna (do kona), da mesma familia que *koniec* ‘fin’. Non hai necesidade de describir detalladamente as combinacións que perderon a súa motivación debido á arcaización dos seus componentes. A estes xiros, chamados habitualmente xiros idiomáticos, ligazóns, ou fraseoloxismos moi idiomáticos, os paremiólogos préstanolles unha atención especial. Os esforzos dos recompiladores das coñecidas recompilacións fraseolóxicas do século pasado dirixíronse ante todo á revelación da motivación de tales xiros.

Dende logo, a análise diacrónica das ligazóns, non sempre leva, nin moito menos, a unha combinación que primitivamente foi imáxica: por exemplo, o fraseoloxismo

*зада́ть стрекачá**dar unha carreira*

'poñerse a correr escapando'

(zadat strecachá)

resulta ser só un resultado da explicitación do verbo *стrekatъ* (strekat) ‘correr’⁴⁰⁷. Pero se a ligazón segundo a súa base é imáxica, o fraseólogo restablece sen problema a combinación variable. Cando tal combinación se usa en sentido figurado e se separa do fenómeno concreto que **designa** (pero non describe vivamente), chega a ser imáxica. O momento en que o significado directo e o figurado da combinación son capaces de actualizarse por igual na mente dos falantes nativos, pódese chamar culminación natural da imaxibilidade deste xiro. Sendo así a percepción, conséguese un maior grao de expresión.

⁴⁰⁶ Os cinco substantivos que figuran nestas expresións na lingua literaria contemporánea carecen de sentido; só se coñecen como partes das expresións fraseolóxicas.

⁴⁰⁷ Na lingua literaria contemporánea tanto o substantivo separado *стrekach* que forma parte deste xiro, como o verbo *стrekatъ* carecen de sentido, aínda que poden provocar asociacións con outras palabras que teñen cor expresiva; por exemplo, *стrekotatъ* (strekotat) ‘chirlar’, *стrekоза* (strekozá) ‘libélula’.

vidade.

É verdade que son posibles os casos en que durante a evolución ulterior do fraseoloxismo a expresividade resulta ser máis enérxica. Son casos de actualización falsa e secundaria da imaxe (descritos arriba como alteracións dos componentes fraseolóxicos). Efectivamente, a imaxe dunha persoa que sentou nun chanclou ou da que están colgadas as cadelas é moito más eficaz e viva que a imaxe dunha persoa que caeu nun charco ou que está cuberta polas labazas. A inhabitualidade de tales imaxes non só renova a motivación perdida (ou que se está perdendo) da combinación, senón que tamén aumenta a súa expresividade. Estas son anomalías, dende o punto de vista da lóxica do desenvolvemento da fraseoloxía imáxica, pero é un método bastante activo de fraseoloxización en canto á creación dunha forza expresiva adicional ou á reconstrucción da imaxibilidade.

Ó desenvolverse, a unidade fraseolólica pode separarse máis e máis da combinación variable inicial, debido a varias razóns. A medida que se distancian o significado concreto e o abstracto, diminúe a imaxibilidade e consérvase só o significado fraseolóxico conxunto. O pleno funcionamento do fraseoloxismo nesta etapa queda asegurado xa non pola contradicción semántica entre o significado directo e o figurado da combinación, senón pola contradicción fundamental para a fraseoloxía entre formación separada e entereza semántica. De feito unha parte das combinacións descomponse no resultado deste proceso (compárese a formación de adverbios de tipo *дотлá* ‘ata o fondo’ que úsase cos verbos de significado ‘queimar’); e outra parte conserva o estatuto fraseolóxico só debido ó carácter semántico dun dos seus componentes e á formación separada da súa estructura, claramente expresada. Polo tanto, o fraseoloxismo, ó empeza-lo seu desenvolvemento a partir da combinación inimáxica, volve á inimaxibilidade.

4.2. Dende a inimaxibilidade á imaxibilidade

4.2.1. Tipos de fraseoloxismos inimáxicos

As combinacións inimáxicas son tanto as fontes dos fraseoloxismos, como, en moitos casos, o resultado final da súa evolución histórica. A isto se debe a necesidade dun estudio especial das combinacións de palabras para as que a reinterpretación imáxica, por distintas razóns, é moi dificultosa ou incluso parece ser imposible por principio. Entón, ¿en que consiste o carácter fraseolóxico de tales combinacións? ¿Que é o que permite consideralas unidades fraseolóxicas?

A resposta a esta pregunta, segundo parece, implica a observación das combinacións que inclúen necrotismos. Amósava, caracterizando a esencia fraseolólica de tales xiros, escribe:

Aínda que a desactualización dos significados propios dos componentes pode che-

gar ata a súa desemantización de feito, a existencia de cada un dos compoñentes como palabra separada na composición dun xiro idiomático, segundo parece, impide a súa necrose completa (Амосова, 1963: 91).

Polo tanto, a formación separada da estrutura aquí tamén actúa como indicio principal das unidades lingüísticas.

Pero o recoñecemento da formación separada como único criterio do estatuto fraseolóxico da combinación levaría a unha ampliación desmesurada do concepto de fraseoloxía. Por exemplo, Ójegov (Ожегов, 1957: 45) non marcaba diferencias entre aqueles ditos que sufriron fraseoloxización como, por unha banda,

<i>кисéйная бáрышня</i>	<i>señorita de muselina</i>	‘rapaza moi remilgada’
<i>е лíшние лóди</i>	<i>xente de máis</i>	‘tipo de persoas que non saben encontrar -lo seu lugar na vida social’ ⁴⁰⁸ ; ‘desempregados’
e, por outra, combinacións terminolóxicas		
<i>скóрая пóмощь</i>	<i>axuda rápida</i>	‘ambulancia’
<i>молóчна я кúхня</i>	<i>cociña láctea</i>	‘leitería especial para bebés’.

Un criterio importante para deslinda-las unidades fraseolóxicas dos non-fraseoloxismos en casos semellantes é a **expresividade**. O carácter valorativo da semántica dos fraseoloxismos distíngueos das combinacións libres que son semanticamente neutras. Precisamente a expresividade permite distinguilos fraseoloxismos das numerosas unidades inímicas que posúen unha formación separada: os xiros analíticos de carácter expresivo

<i>задáть вэбúчку</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	
<i>дать тáгу</i>	<i>dar unha carreira</i>	‘fuxir, correr’;	
combinacións tautolóxicas			
<i>ходíть ходунóм</i>	<i>andar coma un andador</i>	‘vibrar moito’	
<i>хоть пруд пруди́</i>	<i>...que mesmo podes “diquear” (=conservar) un dique</i>	‘hai moita cantidade’;	
xiros rimados			
<i>ни кóжи ни рó-</i>	(ni koji ni roji)	<i>nin pel nin fo-</i>	‘persoa moi

⁴⁰⁸ A expresión procede da literatura rusa do século XIX.

жи		ciño	fraca e fea'
<i>сáми с усáми</i>	(sami s usami)	<i>os mesmos temos bigote</i>	'non (somos) peores, nin más estúpidos cós outros';
<i>разводить турýсы на колёсах</i>	<i>disolver torres de ase-dio⁴⁰⁹ nas rodas</i>		'falar por falar (por non estar calados)'
<i>у чёрта на кулíчках</i> (u chorta na culích-kagh)	<i>nas rozas do demo</i>		'moi lonxe'.

Dende logo, estes tipos de fraseoloxismos inimáxicos non son homoxéneos en canto ó carácter da súa inimaxibilidade e ó modo de creación da forza expresiva fraseolóxica.

4.2.1.1. Xiros analíticos de carácter expresivo

As peculiaridades dos fraseoloxismos deste tipo xa se consideraron cando se analizaba a explicitación das palabras (capítulo 3). Agora cómpre amosar qué construccíons analíticas poden ser interpretadas como fraseolóxicas.

O problema de se as combinacíons cos verbos *дать* 'dar', *делать* 'facer' e semellantes

<i>дать совéт</i>	<i>dar un consello</i>	'aconsellar'
<i>слéдать одолжéние</i>	<i>facer un favor</i>	'favorecer'

pertenecen ós fraseoloxismos ou non, segue provocando discusíons. Nalgunhas linguas, por exemplo, en inglés, son normativos. Amósava, prestándolle gran atención a semeillantes xiros, non os considera, sen embargo, como fraseoloxismos. Segundo a súa opinión, os xiros do tipo dos ingleses

<i>to give a smile</i>	<i>dar un sorriso</i>	'botar un sorriso'
<i>to take a walk</i>	<i>coller un paseo</i>	'dar un paseo'
<i>to have a swim</i>	<i>ter unha natación</i>	'nadar'

distínguese dos fraseoloxismos polo seu "carácter modelado, pola regularidade da rela-

⁴⁰⁹ A palabra *турýсы* 'torres de asedio' e a do xiro seguinte *кулíчки* (en caso prepositivo *кулíчках*) 'rozas' caeron en desuso xunto coas realidades correspondentes, e os significados destas palabras tomadas por separado, fóra dos fraseoloxismos, na lingua literaria contemporánea son totalmente opacos. Respecto ó segundo destes xiros, véxanse tamén as páxs. 28 e seguintes.

ción que existe entre a súa estructura e o resultado semántico que se deriva dela: a expresión dunha acción que sucede unha soa vez ou dunha acción breve, ou dunha acción repetida-dividida” (Amocoba, 1963: 117-118). É significativa, non obstante, a observación de que tales construccions “non son unha forma analítica que está incluída no paradigma gramatical dos verbos” e o recoñecemento dunha “maior enerxía expresiva” de tales paráfrases. Os especialistas da lingua rusa manteñen tamén puntos de vista extremos sobre o “carácter fraseolóxico” de tales combinacións.

O criterio da expresividade axuda a delimita-las unidades fraseolóxicas e non-fraseolóxicas na composición destas construcións analíticas. A gran maioría de combinacións descriptivas da lingua inglesa do tipo

<i>to give a laugh</i>	<i>dar unha risada</i>	‘rir’
e as paráfrases rusas do tipo		
<i>дать совѣт</i>	<i>dar un consello</i>	‘aconsellar’
<i>сдѣлать одолженіе</i>	<i>facer un favor</i>	‘favorecer’

que non posúen expresividade poden ser retirados, dende este punto de vista, do corpo da fraseoloxía. E poden ser considerados fraseoloxismos aqueles que teñan unha expresividade facilitada ou ben pola semántica expresiva do compoñente nominativo

<i>дать взбучку</i>	<i>dar unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	comp. dialectal взбучить ‘golpear, pegar’,
---------------------	---------------------------------	--	--

ou ben pola reinterpretación deste compoñente

(за)датъ жáру	<i>dar calor (queimadela) /unha serie de golpes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’	comp.: жáрить ‘fritir’, ‘golpe- ar con forza’
дать тáгу	<i>dar unha trac- ción /unha carreira</i>	‘fuxir, correr’	comp.: тянутъ ‘realiza-la tracción’, ‘fu- xir, correr’,

ou ben pola súa desmotivación

зада́ть стрека- чá (zadat strecachá)	<i>dar unha ca- rreira</i>	‘поñerse a со- rrer escapan- do’	comp.: <i>stre- кать</i> (strekat) ‘correr’
дать дра́ла (dat	<i>dar unha ca- rreira</i>	‘поñerse a со- rrer escapan- do’	comp.: <i>драть</i> (drat) ‘со-

drala) do' rrer⁴¹⁰.

Dende logo, propoñendo esta delimitación, cómpre decatarse da súa relatividade: a identidade estructural das combinacións fraseolóxicas e non-fraseolóxicas e as dificultades que xorden durante a determinación da medida da expresividade dos compoñentes nominativos (comp.: o verbo *бежать* ‘correr’ e a expresión dialectal

дать бежкá *dar unha carreira* ‘fuxir; correr’)

non sempre permiten realizala dunha maneira consecuente. Non obstante, non se pode deixar, en principio, de nota-la diferencia entre estes dous tipos de construccíons analíticas: as combinacións que carecen de expresividade son só “materia prima semi-preparada” dos fraseoloxismos.

Na lingua rusa a conversión das combinacións analíticas inímáxicas en fraseoloxismos é un proceso moi activo. Está relacionado coa “complicación cualitativa” das formas analíticas da fala que foi notada xa por Vinogradov (Виноградов, 1986: 575). Unha das manifestacións principais desta “complicación cualitativa” é a saturación expresiva de tales construccíons e, polo tanto, a súa fraseoloxización.

4.2.1.2. Fraseoloxismos tautolóxicos

As peculiaridades dos fraseoloxismos tautolóxicos foron caracterizadas dunha maneira bastante acertada por L.I.Roizenzón, que subliñou a súa capacidade de “expresar parcialmente toda unha gama de finos matices semánticos mediante unha orixinal “alaxe” dos significados léxicos e gramaticais ata un enteiro unido” (Роїзензон, 1972: 20). Efectivamente, a característica puramente gramatical, estructural de tales xiros ten para a fraseoloxización case unha maior importancia cá léxica. Segundo parece, isto é unha inercia antiga, xa que primitivamente as repeticións non reforzaban tanto o significado, senón que expresaban unha determinada relación sintáctica. A forma dos tautoloxismos frecuentemente desempeña un papel moi importante: cando se crea a forza expresiva fraseolóxica, lexicalízase a mesma construcción.

Por iso non é casual que moitos investigadores valoren excesivamente o aspecto formal dos tautoloxismos, sen delimita-los fraseoloxismos e as construccíons tautolóxicas de fala e de lingua, as fórmulas tópicas. Esta valoración excesiva reflíctese tamén na práctica lexicográfica. Probablemente, o alto peso específico da fraseoloxía tautolóxica nas falas populares, que habitualmente se rexistra nos diccionarios, podería ser algo rebaixado ó excluí-las construccíons non-expresivas.

En semellantes casos, igual que durante a revelación dos fraseoloxismos de tipo paráfrastico, é precisamente a expresividade a que pode chegar a se-lo criterio de “carácter

⁴¹⁰ Acerca da desmotivación no primeiro dos exemplos véxase a nota 407; no segundo, a desmotivación foi provocada pola existencia do verbo homónimo *драть* (drat) ‘berrar’.

fraseolóxico”. Exprésase por un destes rasgos: polo carácter expresivo da semántica dos componentes

<i>дрожмá дрожáть</i>	<i>tremer tremendo</i>	‘tremer intensivamente’
<i>глóтом глотáть</i>	<i>tragar tragando</i>	‘comer con avidez’,
pola posibilidade de reinterpretación dun deles		
<i>дёром драть</i>	<i>berrar berrando</i>	‘facer algo rapidamente e con ganas; berrar, chorar intensivamente’
<i>ходи́ть холунóм</i>	<i>andar coma un andador</i>	‘vibrar moito’
e pola desmotivación		
<i>кишмá кишéТЬ</i> (kixmiá kixet)	<i>bulir bulindo</i> (etimológicamente <i>fermentar fermentando</i>)	‘estarse movendo desordenadamente (dunha gran cantidade de persoas ou animais, máis a miúdo insectos ou réptiles)’
<i>тýром турíТЬ</i> (turom turit)	<i>expulsar expulsando a golpes</i>	‘expulsar insistente mente’, ⁴¹¹ .
Estes trazos amosan o carácter non-fraseolóxico dos tópicos “profesionais” e “rituais” do tipo		
<i>драть драньé</i>	<i>desgarra-lo desgarramento</i>	‘quita-los cachíños de madeira dos tellados’
ou arcaico dialectal <i>убежáТЬ убёгом</i>	<i>fuxir fuxindo</i>	‘facer unha voda secreta, sen rito solemne, nin banquete’.

Dende este punto de vista tampouco poden ser calificadas como fraseoloxismos as construccóns estables do tipo

<i>мосты мостити</i>	<i>“понтear” as pontes</i>	‘face-lo pavimento das pontes’
<i>клятвою клятися</i>	<i>xurar co xuramento</i>	‘facer un xuramento’

⁴¹¹ A desmotivación foi provocada pola consonancia da primeira destas expresións coa palabra *кишки* (kixki) ‘tripas’ e da segunda coa palabra *тур* (tur) ‘uro’.

que se atopan a miúdo nas crónicas antigas, ou tópicos do tipo

<i>ловы ловити</i>	<i>cazar caza</i>	'ir de caza'
<i>в поход ходити</i>	<i>marchar de marcha</i>	'emprender unha mar-cha militar'

e semellantes que foron atopados por Potebniá nos documentos oficiais rusos antigos. Dende o punto de vista da expresividade, tamén resultan ser non-fraseoloxismos, as combinacións tautolóxicas procedentes das epopeyas rusas, do tipo

<i>думу думать</i>	<i>pensa-lo pensamento</i>	'pensar en algo'
<i>стрелочку стрелять</i>	<i>"frechar" frecha</i>	'dispara-la frecha'.

Ó mesmo tempo non se pode deixar sen ve-la relación estreita entre os tautoloxismos fraseolóxicos e os tautoloxismos de tipo non-fraseolóxico. Isto está condicionado ante todo pola dependencia do contido expresivo de tales fraseoloxismos da súa forma. A pesar do carácter especialmente nacional, da "orixinalidade" que aparentan ter os modelos dos tautoloxismos, están amplamente estendidos en moitas linguas. Segundo a opinión de Potebniá, a repetición subliña "a duración dunha acción, a intensidade dunha cualidade, unha multitud de cousas" (Потебня, 1968: 441). A isto se debe o carácter maiormente relacionado coa fala, o carácter dialectal, folklórico do funcionamento das combinacións tautolóxicas.

É a expresividade propia das construcións tautolóxicas a que condiciona a súa fraseoloxización activa. Ó mesmo tempo arriba achegábanse os exemplos en que a forza expresiva "tautolóxica xeral" non se realiza como fraseolóxica. O motivo disto consiste en que a repetición pode servir a obxectivos tanto gramaticais coma léxicos. A grammaticalización diminúe a expresividade (comp.:

<i>думу думать</i>	<i>pensa-lo pensamento</i>	'pensar en algo',
--------------------	----------------------------	-------------------

onde se subliña a duración da acción), e a lexicalización auméntaa. Canto máis lexicalizada estea a combinación tautolólica, tanto máis próxima estará ó fraseoloxismo.

4.2.1.3. Unidades fraseolóxicas rimadas

As expresións rimadas do tipo

<i>судить-риадить</i>	(sudit-riadit)	<i>xulgar-vestir</i>	'murmurar de algo ou de algúen'
<i>жить-быть</i>	(jit-bit)	<i>vivir-ser</i>	'vivir, existir, ser (aplícase ó inicio dos

contos),⁴¹²

frecuentemente consideranse como unha das variedades da repetición. A repetición da fala, incluso a repetición da rima, é o material que máis se usa para a costrucción enfática das frases. Efectivamente, a expresividade dos fraseoloxismos rimados créase maiormente a conta da repetición de distintos elementos lingüísticos - partes de palabra.

O carácter desta expresividade, sen embargo, distínguese algo da expresividade fraseolóxica dos tautoloxismos, tanto no plano estructural, coma no semántico. Os tautoloxismos fraseoloxízanse mediante a repetición dos lexemas, e os fraseoloxismos rimados fraseoloxízanse mediante a repetición dos complexos sonoros que forman parte dos lexemas. Disto procede o carácter léxico ou grammatical da expresividade dos tautoloxismos, a súa estabilidade semántica relativa, a posibilidade de revelación de parámetros valorativos tales como a duración da acción, a intensidade da cualidade e a multitud de obxectos, mentres que os fraseoloxismos rimados se caracterizan pola “expresividade fonética”. Así, comparando os distintos tipos de fraseoloxismos rimados como

<i>шалтái-болтái</i>	(xaltái-boltái)	<i>balancea-axita</i>	‘dise cando un pasa o tempo sen ocupación útil, en van’
<i>тáры-бáры</i>	(tari-bari)	<i>tari-bari</i> ⁴¹³	‘lerias inútiles’
<i>ўшкі на ма- кушке</i>	(uxki na ma- kuxke)	<i>orelliñas na ci- ma</i>	‘dise dunha persoa que está alerta’
<i>сáми с усáми</i>	(sami s usami)	<i>os mesmos te- mos bigote</i>	‘non (somos) peores, nin más estúpi- dos cós ou- tros’,
<i>от горшкá два вершкá</i>	(ot gorxká dva verxká)	<i>dous verxoks</i> ⁴¹⁴ <i>a partir da cazola</i>	‘(ten) altura moi baixa, (é) fraco e feble (dise habi- tualmente dun neno ou dun adolescente)’
<i>послéдняя спíша в ко- леснíце</i>	(poslédniaia spitsa v ko- lesnitse)	<i>o último raio na carroza</i>	‘persoa que fai un papel in- significante’

⁴¹² Comp. en galego: *Érase unha vez....; Dunha vez era..., etc..*

⁴¹³ Son onomatopeias que imitan as voces das persoas que charlan.

⁴¹⁴ Véxase a nota 196.

na sociedade,
nun asunto',

é fácil notar que o único trazo común da fraseoloxización destas combinacións é a énfase, mentres que a súa concreción semántica depende da composición léxica da unidade fraseolóxica e da súa estructura.

A función principal da rima é crea-la simetría sonora do fraseoloxismo. As relacións léxico-semánticas e lóxico-sintácticas, subordinándose a esta función, desempeñan un papel secundario na organización das parellas rimadas, coma se “se axustasen” á súa “simetría sonora”. Os elementos de rima e os rítmicos inflúen de maneira activa na estructura gramatical, na orde das palabras e nos outros elementos estructurais do fraseoloxismo.

Cando ten lugar unha unión de palabras realizada por medio da rima, sitúase no primeiro plano a identidade da expresión e non a identidade do contido. É precisamente o carácter “hiperlexémico” da rima o que condiciona a expresividade enfática xeral dos fraseoloxismos rimados.

A especial expresividade das combinacións rimadas (en comparación coas tautolóxicas) é moi importante para comprender as peculiaridades da súa fraseoloxización. Os tautoloxismos, como vimos, poden gramaticalizarse, o que impide a conversión dalgúns deles en unidades fraseolóxicas, mentres que as combinacións rimadas non se someten á grammaticalización. Gracias a isto practicamente cada combinación rimada é susceptible de ser fraseoloxizada. Sendo isto así, as distintas clases de tales combinacións utilizan de maneiras diferentes “a forza expresiva fonética” da rima, frecuentemente combinándoa con medios imáxicos.

Pódese considerar como puramente rimada, quizais, só a fraseoloxía nominativa do tipo

<i>шалáй-валáй</i>	(xaliái-valiái)	<i>xaliái⁴¹⁵-fai</i> <i>rodar (algo)</i>	‘con descuido’
<i>шалтáй- boltáй</i>	(xaltái-boltái)	<i>balancea-axita</i>	‘dise cando un pasa o tempo sen ocupación útil, en van’
<i>тáры-бáры- растабáры</i>	(tari-bari- rastabari)	<i>tari-bari-rasta- bari⁴¹⁶</i>	‘lerias inútiles’
<i>шурýм-бурýм</i>	(xurum-burum)	<i>xurum-bu- rum⁴¹⁷</i>	‘obxectos cativos, inútiles’

e semellantes, que está moi estendida nas falas populares. Á fraseoloxización de tales xiros contribúe a falta regular de motivación dun dos componentes que habitualmente xor-

⁴¹⁵ A palabra *xaliái* carece de sentido, é artificial, rimada coa outra.

⁴¹⁶ Son onomatopeyas das voces dos que charlan. Comp. en galego *tataratá*.

⁴¹⁷ Son onomatopeyas de procedencia turca.

de no proceso de creación da rima. Comp. tamén:

<i>шо́ша да ерό-</i>	(xoxa da eroxa)	<i>home vestido con descuido sucio e de roupa rota e mailo home de cabeza de- senguedellad a</i>	‘xente baixa e ruín’
<i>хай да май</i>	(ghai da mai)	<i>ruído, gritos e desorde</i>	‘todo tipo de xente baixa e ruín’
<i>гай да май</i>	(gai da mai)	<i>ruído, gritos e desorde</i>	‘rifas, pelexas’
<i>смұты да пере- мұты</i>	(smuti da pere- muti)	<i>pelexas domés- ticas, desorde e murmura- ciones</i>	‘varios desa- grados’.

Noutros tipos de fraseoloxismos que posúen rima esta actúa máis frecuentemente como un factor que aumenta a forza expresiva dos modelos semántico-estructurais dos fraseoloxismos imáxicos:

<i>ро́жки да нόж-</i>	(rojki da nojki)	<i>corniños e per- niñas</i>	‘(non quedou) absolutament e nada’
<i>тын да овыйн</i>	(tin da ovín)	<i>cercado e se- cadeiro de gavelas</i>	‘desorde’
<i>и смех и грех</i>	(i smegh i gregh)	<i>e risa, e pecado</i>	‘dise dunha cousa algo errónea pero que provoca risa’
(rexión de Omsk)	(smeghotá i greghotá)	<i>risa e pecado</i>	‘dise dunha cousa algo errónea pero que provoca risa’
<i>ни складу ни лайду</i>	(ni skladu ni ladu)	<i>nin boa com- posición, nin</i>	‘dise dalgo que non posúa

		<i>harmonía</i>	lóxica, sentido, harmonía'
<i>ни слуху ни дыху</i>	(ni slughu ni dughu)	<i>nin son, nin olor</i>	'non se sabe nada (de al-guén)'
<i>днём с огнём не сыскать</i>	(dniom s og-niom ne sis-kat)	<i>non se pode atopar nin sequera de dia e co lume</i>	'é imposible atopalo'
<i>опять двадцать пять</i>	(opiat dvádtsat piat)	<i>outra vez más vintecinco</i>	'(reproche): volves repetir outra vez o mesmo'

e outros. A rima pode regularizar, en semellantes fraseoloxismos, os cambios formais:

<i>cám c ycám</i>	(sam s usam)	<i>o mesmo ten bigote</i>	'non (son) peor, nin más estúpido cós outros'
-------------------	--------------	---------------------------	---

en vez de

<i>сами с ycá-⁴¹⁸ ми</i>	(sami s usami)	<i>os mesmos temos bigote</i>	'non (somos) peores, nin más estúpi-dos cós ou-tros';
-------------------------------------	----------------	-------------------------------	---

<i>сбóку припёку</i>	(sboku pripio-ku)	<i>cachiños queimados de massa pegados por fóra ó pan xa cocido</i>	'alguén ou algo inútil, alleo'
----------------------	-------------------	---	--------------------------------

en vez de

<i>сбóку припё-</i>	(sboku pripio-	<i>cachiños quei-</i>	'alguén ou algo
---------------------	----------------	-----------------------	-----------------

⁴¹⁸ Ó cambiarse a palabra *cámi* (sami) 'mesmos' pola súa forma singular *cam* (sam) 'mesmo', a palabra 'bigote' cambia a súa forma literaria do caso instrumental *ycámu* (usami) pola forma do instrumental que se considera incorrecta na lingua literaria (pero que existe nos dialectos) *ycám* (usam), o que serve para conserva-la rima.

<i>ка⁴¹⁹</i>	ka)	<i>mados de ma- sa pegados por fóra ó pan xa cocido</i>	inútil, alleo'.
-------------------------	-----	---	-----------------

É posible tamén a alteración da lóxica interna do modelo fraseolóxico baixo a influencia da tendencia á rima:

<i>менять шíло на мýло ←</i>	(meniat xiло na milo)	<i>troca-la subela polo xabón</i>	'de dous males elixi-lo peor'
<i>менять шíло на свáйку</i>	(meniat xiло na svaiku)	<i>troca-la subela pola svaika⁴²⁰</i>	'de dous males elixi-lo peor'.

Non é casual que os paremiólogos expresasen desde xa hai moito tempo a opinión de que os proverbios e ditos rimados habitualmente son formacóns más tardías que os non rimados.

Temos considerados tres tipos de fraseoloxismos inimáxicos, intentando revela-las peculiaridades semánticas de cada un deles. Poderíanse describir tamén algúns outros medios inimáxicos de creación de unidades fraseolóxicas, que non son tan activos respecto á fraseoloxía. A relación coa imaxibilidade, sen embargo, non é neutra, nin moito menos, nos tipos de fraseoloxismos analizados. Para a fraseoloxía analítica e tautolóxica a posibilidade da reinterpretación dos componentes é un paso non menos importante que o carácter expresivo da semántica dos componentes ou que a súa desmotivación. Habitualmente a rima e a combinación imáxica interaccionan nos marcos dun modelo estructural productivo do fraseoloxismo. Tales métodos de aumento da expresividade testemuñan a tendencia á imaxibilidade das unidades inimáxicas que posúen unha formación separada.

4.2.2. Mestura dos fraseoloxismos inimáxicos cos imáxicos

Considerando os tipos más característicos de fraseoloxismos inimáxicos, vimos que o seu movemento común cara á expresividade pode realizarse tamén gracias á aproximación á imaxibilidade. Imos describir agora os casos en que tal aproximación é máxima, cando os medios de fraseoloxización imáxicos e inimáxicos interaccionan dunha maneira tan estreita que se pode facer constar un orixinal sincretismo deles. Tal unidade de propiedades contrarias pode realizarse ben mediante a interacción dos modelos fraseolóxicos inimáxicos cos imáxicos, ou ben mediante a creación de falsa imaxibilidade nunha base inimáxica.

⁴¹⁹ *Припёка* (pripioka) é caso nominativo, e *припёку* (pripioku) é acusativo.

⁴²⁰ Véxase a pág. 71 e seguintes.

4.2.2.1. Interacción dos modelos fraseolóxicos inimáxicos cos imáxicos

Os modelos estructurais dos fraseoloxismos poden concretizarse tanto polos medios imáxicos, como polos inimáxicos. Así, o modelo analítico estructural descrito “*датъ ‘dar’ + golpe = бить ‘golpear’*” pode realizarse tanto pola paráfrase dos verbos *percutientes*

(*пороть - ‘xostrear’ -*

задать пόрку *dar unha xos-trada* ‘xostrear’),

como pola combinación do verbo *датъ ‘dar’* cun substantivo interpretado metaforicamente

задать бáню *dar unha bania*⁴²¹ ‘golpear, pegar varias veces seguidas e con fuerza’;

un modelo fraseolóxico que contén negación pode materializarse mediante unha concordancia lóxico-temática rigorosa dos compoñentes reinterpretados

<i>ни рýба ни мясо</i>	<i>nin peixe nin carne</i>	‘home mediocre, que non ten trazos característicos individuais que o destaque doutrros’
------------------------	----------------------------	---

<i>ни сучкá ни задорин-</i> <i>ки</i>	<i>nin ramiños nin nudi-</i> <i>ños</i>	‘sen tropezos; feito dunha maneira ideal’,
--	--	--

e tamén se pode materializar mediante a creación da rima dos compoñentes

<i>ни в гóроде</i>	<i>(ni v górode</i>	<i>nin na cida-</i>	‘home mediocre,
<i>Богдáн ни в</i>	<i>Bogdán ni v</i>	<i>de Bogdán</i>	que non ten tra-
<i>селé Селифáн</i>	<i>selé Selifán)</i>	<i>nin na al-</i>	zos característi-
		<i>dea Selifán</i>	cos individuais
			que o destaque
			doutros’

<i>ни костéй ни</i> <i>вестéй</i>	<i>(ni kostéi ni</i> <i>vestéi)</i>	<i>nin ósos nin</i> <i>noticias</i>	‘non hai noticias
			ningunhas sobre
			alguén’.

Ó mesmo tempo existen modelos estructurais dos fraseoloxismos que se realizan habitualmente ben con medios puramente imáxicos, ben con aqueles puramente inimáxicos. O modelo máis representativo do primeiro tipo son as comparacións estables. Un exem-

⁴²¹ Véxase a nota 89.

plo dos fraseoloxismos de tipo, en principio inimáxico, son combinacións con estrutura tautolóxica. Os fraseoloxismos comparativos e tautolóxicos distínguese uns dos outros formal e semanticamente, coma se fosen un símbolo estructural da oposición imaxibilidade /inimaxibilidade da fraseoloxía. Pero precisamente debido á contraposición dos fraseoloxismos destes tipos é posible a súa interacción activa na fala. Estas características contrarias crean unha expresividade adicional.

Un modelo habitual de comparación (tanto estable, coma inestable) é a combinación dun verbo cun substantivo no caso instrumental:

<i>ходи́ть го́голем</i>	<i>andar coma unha oca (de colo elevado)</i>	'andar orgulloso, con aspecto atrevido, audaz'
<i>кричáть петухóм</i>	<i>berrar coma un galo</i>	'berrar en voz alta e estridente'.

A fraseoloxización de tales combinacións, como amosou A.K.Panfílov, está condicionada en gran medida pola súa imaxibilidade ben perceptible. Non obstante, o caso instrumental con significado gramatical de comparación pódese usar amplamente tamén na creación de combinacións tautolóxicas do tipo

<i>дурáк дуракóм</i>	<i>o parvo coma un parvo</i>	'persoa parva'.
----------------------	------------------------------	-----------------

A agrupación da estrutura comparativa coa tautolóxica reforza considerablemente a expresividade do modelo. Os diccionarios non sempre rexistran esta reforzada expresividade; así, o xiro

(rexión de Ir-	<i>тумáк тумакóм</i>	<i>o torpe coma un torpe</i>	'persoa torpe'
----------------	----------------------	----------------------------------	----------------

interpretase dunha maneira moi neutra como 'dise dunha persoa torpe', e na descripción lexicográfica do xiro

(rexión de Briansk)	<i>грóхва грóх- вой..(groghva groghvoi)</i>	<i>a groghva co- ma unha groghva⁴²²</i>	'muller grande e gorda, cun andar lento e harmonioso'
---------------------	---	--	--

non se determinan de ningún modo as peculiaridades fraseolóxicas deste xiro comparativo en comparación coa palabra a partir de que está formado. Ó mesmo tempo, en moitas fontes con distintos métodos nótase o grao máximo dunha cualidade ou dunha propiedade expresada por tales fraseoloxismos:

<i>сморчóк сморчкóм</i>	<i>o engurrado coma un</i>	'persoa que ten moitas
-------------------------	----------------------------	------------------------

⁴²² Гróхва (groghva) (no caso instrumental гróхвой (groghvoi)) significa 'muller grande e gorda, cun andar lento e harmonioso'. Para expresa-las peculiaridades fraseolóxicas do xiro, deberíamos dar unha definición como 'muller desmesuradamente grande e gorda, cun andar lento de más'.

	<i>engurrado</i>	<i>engurras'</i>
<i>пóрох пóрохом</i>	<i>o fogoso coma un fogoso</i>	'persoa moi fogosa'
<i>головá пóршень пóршинем</i>	<i>a (súa) cabeza está desenguedellada como algunha cousa desenguedellada</i>	'a (súa) cabeza está moi desenguedellada'.

Os cambios cualitativos da semántica do fraseoloxismo, que acompañan a interacción entre os modelos tautolóxico e comparativo, están estreitamente relacionados coas súas transformacións cuantitativas. Comparando as expresións

<i>летéть стрелóй</i>	<i>voar coma unha frecha</i>	'correr moi rapidamente'
e		
<i>дурák дуракóм</i>	<i>o parvo coma un parvo</i>	'parvo de remate',

non é difícil notar que nas combinacións do primeiro tipo a presencia do verbo é obligatoria, mentres que nas do segundo este a miúdo está ausente. Ademais, as expresións do primeiro tipo non se forman a partir de tódolos verbos, nin moito menos, senón só a partir daqueles que son coloquiais e están semanticamente limitados pola necesidade de caracteriza-la acción que realiza un ser vivo ou un obxecto (fenómeno) do mundo da natureza. Algunxs fraseoloxismos comparativo-tautolóxicos seguen conservando o compoñente verbal que subliña ben unha intensidade extrema da acción, ou ben unha calidade especial desta:

<i>перевáливается (илéт) копнá копнóй</i>	<i>bambéase (anda) o montón de feixes coma un montón de feixes</i>	'anda bambeando (dise dunha muller gorda)'
<i>глядít мужик мужи- ком</i>	<i>mira o home coma un home</i>	'ten aspecto dun home verdadeiro'
<i>хóдит конь конём</i>	<i>anda o cabalo coma un cabalo</i>	'está san e animoso'.

O carácter tautolóxico do elemento de comparación reforza a nominatividade das construccions aportadas que conteñen un substantivo en caso instrumental⁴²³. O reforzo da nominatividade leva á elipse completa do compoñente verbal:

<i>дурák дуракóм</i>	<i>o parvo coma un parvo</i>	'parvo de remate',
----------------------	------------------------------	--------------------

⁴²³ Son os substantivos que van arriba, dende a páx. 385, subliñados con liña punteada.

TUMÁK ТУМАКОМ

o torpe coma un torpe

'persoa torpe'.

Estas e semellantes expresións son típicas combinacións nominativas que posúen unha función semántica que é característica e común deles: valora-los obxectos e os seres vivos.

A interacción entre os modelos tautolóxico e comparativo, desta maneira, provocou cambios esenciais tanto na estrutura, como na semántica fraseolóxica e grammatical dos tipos iniciais de combinacións. A comparación, enriquecida pola tautoloxía, deixou de ser unha característica auxiliar da acción e adquiriu unha semántica cualitativo-valorativa, subliñánda coa separación estructural completa do verbo.

Tal reforzo da imaxibilidade pódese notar tamén para os xiros de tipo comparativo coa convención *kak* 'como'. Sendo utilizada nestes casos tamén a tautoloxía, obsérvase unha correspondencia entre a base de comparación e o elemento comparativo, o que concentra a atención precisamente naquela característica que quere subliñar o falante nativo:

(rexión de Ir-kutsk)	<i>пуши́стый как пух</i>	<i>plumoso</i> (=laúdo) <i>coma o plumón</i>	'moi laúdo'
	<i>покрасне́л как кра́сный ку- мáч</i>	<i>púxose rubio</i> <i>coma a tea vermella</i> ⁴²⁴	'púxose moi rubio'
(costa do mar Branco)	<i>кра́сный как крашени́на</i>	<i>vermello coma a tea pintada de cor vermella</i>	'arrubiado dunha maneira intensa'
(montes do Ural)	<i>мéлется как мéленка</i>	<i>moe coma un pequeno muíño</i>	'ponse de parola'
(rexión de Ir-kutsk)	<i>замоло́л как мéльница</i>	<i>empezou a moer coma un muíño</i>	'púxose de parola'
(costa do mar Branco)	<i>загорéть как огáрыш</i>	<i>poñerse moreno coma un cabo de vela</i>	'poñerse moi moreno'.

A miúdo a expresividade aumenta porque a base de comparación e o elemento de comparación non se separan pola convención, senón que se colocan xuntos (coma nas construcións tautolóxicas):

⁴²⁴ *Кумáч*, o pano de que aquí se trata é un pano barato, de liño, algodón, etc., sempre de cor vermella, que utilizaba como roupa de festa a xente pobre.

(rexión de Pskov)	<i>как бузá бузйт</i>	<i>alborota coma un alborotador</i>	‘alborota, pelexa’
	<i>врёт что в убрóд бредёт</i>	<i>mente, coma se andase por un vao</i>	‘mente sen ningún reparo’
	<i>как оснóву снуёт, так и хóдит</i>	<i>anda así, coma se urdise o urdido de tea</i>	‘anda constantemente dun lado para outro’
(rexión de Irkutsk)	<i>как вертéшка вéртится</i>	<i>xira coma un xirador</i>	‘compórtase dunha maneira inquieta’
(rexión de Irkutsk e terras á beira da parte media do Ob)	<i>как вéртник вертéться</i>	<i>xirar coma un xirador</i>	‘comportarse dunha maneira inquieta’.

Nas combinacóns do tipo

(rexión de Irkutsk)	<i>как вертéшка вéртится</i>	<i>xira coma un xirador</i>	‘compórtase dunha maneira inquieta’
---------------------	------------------------------	-----------------------------	-------------------------------------

o carácter tautolóxico, en esencia, predomina sobre o comparativo. É case imposible identificar semanticamente o lexema *вертéшка* ‘xirador’ neste xiro, xa que calquera dos outros significados del (‘aparato xiratorio que se instala na fiestra para limpa-lo aire’, ‘muíño pequeno infantil’, ‘cataventos de fabricación caseira’, ‘cágado’, ‘persoa bulliciosa’ e outros) praticamente pode ser percibido como o elemento comparativo. Sen embargo, a fraseoloxización deste xiro e o seu funcionamento están condicionados non tanto pola semántica deste substantivo, *вертéшка*, senón pola súa dependencia do verbo *вертéться* ‘xirar’. A comparación aquí nace, en esencia, máis ben por vía inímáxica, é dicir, tautolóxica, coa creación do substantivo *вертéшка* ‘xirador’ a partir do verbo *вертéться* ‘xirar’.

A tautoloxía nos xiros comparativos pode ser parcial e non condicionada pola relación real entre palabras; comp.: (rexión de Irkutsk)

<i>болтáть как балабóлка</i>	<i>(boltat kak balabolka)</i>	<i>charlar coma un charlatán</i>	‘falar sen parar’
<i>болтáть как балалáйка</i>	<i>(boltat kak balalaika)</i>	<i>charlar coma unha balalai-</i>	‘falar sen parar’.

ka

A consonancia das sílabas *бол-* (bol) e *бал-* (bal)⁴²⁵ en tales comparacións, que sen dúbida desempeñou un papel fraseoloxizador importante na creación destes, serve para aumenta-la súa forza expresiva. Este tipo de combinacións está próximo ós xiros comparativos formados coa axuda da rima. Pero o modo inímáxico de creación da expresividade (a rima) en tales expresións case nunca domina sobre o imágico (a comparación). A asonancia de distintos componentes de comparación só subliña a imaxibilidade da combinación:

<i>ребёнок что</i>	(rebiónok chto	<i>o neno é coma</i>	'o neno é es-
<i>телёнок</i>	teliónok)	<i>un becerro</i>	túrido'
<i>тош как хвощ</i>	(tosch kak ghvosch)	<i>fraco coma o rabo de caba-</i>	'moi fraco'
<i>старичок что</i>	(starichok chto	<i>lo⁴²⁶</i>	
<i>сморчок</i>	smorchoch)	<i>o vello é coma unha mor-</i>	'o vello ten
		<i>chella</i>	moitas engu-
		<i>(=especie de cogomelo)</i>	rras'
<i>скáжет как за- вáжет</i>	(skájet kak za- viájet)	<i>dirá coma se atase</i>	'ten unha ma- neira categó- rica e brusca de dici-las cousas'
<i>с тобо́й разгово- риться как мё- ду напи́ться</i>	(s tobói raz- govoritsia kak miodu napitsia)	<i>falar contigo é coma bebe-lo mel</i>	'é agradable fa- lar contigo'.

O carácter secundario da función do modo inímáxico de creación da expresividade nos fraseoloxismos comparativos rimados maniféstase tamén en que a súa estrutura de comparación se conserva incluso cando está presente a rima dobre:

<i>Тит в гóре что</i>	(Tit v gore chto	<i>gracia está</i>	'dise dunha pe-
<i>кит в мóре</i>	kit v more)	<i>coma unha</i>	rsoa que ten
		<i>balea no mar</i>	moitas des-
			gracias'
<i>Молодéц что</i>	(Molodets chto	<i>O rapaz bravo</i>	'dise de broma
<i>огурéц, а</i>	ogurets, a	<i>é coma un co-</i>	dun rapaz for-
<i>огурéц что</i>	ogurets chto	<i>gombro, e o</i>	te e san, e ta-

⁴²⁵ Notemos que a sílaba *бóл-* (bol), cando non leva acento, pronúnciase como (bal).

⁴²⁶ *Equisetum*.

МОЛОДÉЦ

molodets)

cogombro é
coma un ra-
paz bravo

mén dun co-
gombro bo'.

A omisión da conxunción comparativa tampouco cambia o carácter imáxico dos xiros:

Мáмона́ка родíмая -
свеча́ неугасíмая,
мáмона́ка нерóдная -
похлёбочка голóд-
ная

(Mámonka rodímaia -
svechá neugasímaia,
mámonka neródnaya -
poghlióbochka goló-
dnaia)

A nai é unha candeia
inapagable, a ma-
drasta é un caldo
frío.

Ó mesmo tempo o modo inimáxico, co uso da rima, do aumento da forza expresiva, non pode deixar sen reflectirse na imaxe expresada pola comparación. A oposición imaxibilidade /inimaxibilidade en tales fraseoloxismos realiza regularmente a favor da imaxibilidade, aínda que a rima pode facer esta imaxe máis individual, pouco habitual, mesmo contradictoria, como na combinación irónica

делá как сáжа
белá

(delá kak saja
belá)

as cousas son
como a feluxe
branca

'as cousas van
mal'.

Por iso non é casual que na fala apareza constantemente a necesidade de precisar tales comparacíons cun comentario especial, desenvovelas, para xustifica-la lóxica da imaxe:

лжа что ржá: тлít

(Lja chto rza: tlit)

a mentira é coma a fe-
ruxe: destrúe

(montes do Ural) *порá*
что горá: скáтишься
так оглáнешься

(porá chto gorá: ská-
tixsia tak oglánexsia)

a época é coma un
monte: cando caías
rodando e te encon-
tres abaixo, entón
miraráis atrás

в ми́рý как в пи́ру́:
всего́ мнóго, и добра́
и ху́да

(v mirú kak v pirú:
vsegó mnogo, i dobrá
i ghuda)

no mundo é coma no
festín: hai moito de
todo, tanto do ben,
coma do mal

муж с женой что
мукá с водой: сбол-
тать сболтáеш, а
раз boltatáть не раз-
boltáesh

(muj s jenói chto muká
s vodói: sboltat
sboltáex, a raz boltat
ne raz boltáex)

o marido e a muller
son coma a fariña e a
auga: batelos xuntos,
bátelos, pero des-
compoñelos, non os
descompós.

Practicamente tales comentarios explicitan as comparacíons rimadas en tal medida que as combinacíons chegan a ser proverbios.

4.2.2.2. Creación da falsa imaxibilidade na base inimáxica

Na fraseoloxía tamén está estendida a mestura dos fraseoloxismos imáxicos cos inimáxicos cando a forma non subliña a imaxe fraseolóxica que xa existía, senón que a crea. Estes son fraseoloxismos-calembures que se forman como resultado dunha interpretación específica da forma dos componentes:

<i>кормыть завтраками</i>	<i>dar de come-las “mañás” /os almorzos</i>	‘facer promesas que non se cumplen (máis dunha vez)’
(rexión de Perm)		
<i>кормыть соусом</i>	<i>dar de come-las exhortacíons /a salsa</i>	‘exhortar, recurrir á conciencia’
<i>óxa поймать</i>	<i>captura-lo “ai”</i>	‘sufrir moitas penas’, ⁴²⁷
<i>охáленки есть</i>	<i>come-los “ai”</i>	‘dici “ai” varias veces seguidas’
<i>играть в озябушки</i>	<i>xogar ós “enfriados”</i>	‘ter moito frío debido á xeada’, ⁴²⁸
<i>сéять горючу</i>	<i>sementa-la pena</i>	‘aburrirse’.

Os fraseoloxismos aportados distínguense uns dos outros polo modo de formación. Así, o xiro

<i>кормыть завтраками</i>	<i>dar de come-las “mañás” /os almorzos</i>	‘facer promesas que non se cumplen (máis dunha vez)’
---------------------------	---	--

está creado mediante o cruzamento das palabras *зáвтра* (zavtra) ‘mañá, o día seguinte’ e *зáвтрак* (závtrak) ‘almorzo’ e mediante a percepción dual da primeira destas palabras; o xiro

<i>кормыть соусом</i>	<i>dar de come-las exhortacíons /a salsa</i>	‘exhortar, recorrer á conciencia’
-----------------------	--	-----------------------------------

está creado mediante falsa analogía da palabra *cóyc* (sous) ‘salsa’ e o verbo *усóвестить* (usóvestit) ‘exhortar’; o xiro

<i>играть в озябушки</i>	<i>xogar ós “enfriados”</i>	‘ter moito frío debido á xeada’
--------------------------	-----------------------------	---------------------------------

está creado mediante a paráfrase do verbo *озябнуть* ‘chegar a ter moito frío’,⁴²⁹.

⁴²⁷ Comp.: *ох ‘ai’* e *óхать ‘dici-lo “ai”’* para este fraseoloxismo e para o seguinte.

⁴²⁸ Comp.: *горевать ‘aflixirse’* e *гóре ‘pena, desgracia, amargura’*.

⁴²⁹ **Nota do orixinal:** Comp. as combinacións de carácter imáxico, creadas segundo o modelo real *lúdico*:

<i>играть в бирюльки</i>	<i>xogar ós biriulqui</i> (Véxase a nota 192)	‘ocuparse dunha actividade inútil e infructuosa’
<i>играть в прятки</i>	<i>xogar ó escondite</i>	‘ocultar algo’

Sen embargo, a pesar de todas estas diferencias, é facil ve-lo trazo xeral que distingue en principio estes fraseoloxismos tanto das combinacións imáxicas como das inimáxicas. A imaxe neles non está vinculada loxicamente co significado fraseolóxico do xiro, só é comprensible se se ten en conta a “palabra clave” que é idéntica (ou próxima) semánticamente a toda a unidade fraseolóxica, e formalmente ó seu compoñente. Nunha palabra, para tales combinacións é característica a presencia constante de dous planos de significado, que é a condición necesaria do “xogo de palabras” como medio especial de creación de expresividade. O “xogo de palabras” é imposible sen unha constante actualización semántica do plano da expresión. Esta actualización, sen embargo, está dirixida non á “revitalización” da motivación inicial do fraseoloxismo, cousa que é característica da fraseoloxía imáctica, senón á creación dunha motivación que é falsa de antemán e baseada na semellanza formal casual dunhas palabras. A inxustificación da motivación e a semellanza formal, a contradicción entre a forma e o contido é a fonte principal de expresividade dos calembures.

O máis frecuente é que os calembures se creen mediante o “desenvolvemento” parafrásico dun verbo, que habitualmente posúe significado fraseolóxico completo. A diferencia das paráfrases inimáxicas do tipo

зада́ть по́рку

dar unha xostrada

‘xostrear’,

as paráfrases calembúricas “revitalízanse” frecuentemente polos verbos de semántica léxica concreta. Neste caso o substantivo procedente do verbo en que se realiza o significado fraseolóxico, “axústase” a miúdo ós modelos de formación de palabras que teñen unha viva nominatividade:

купá́ рéзать

corta-lo bañante /o ne-gociante

‘bañarse’

(comp.: *купá́ться* ‘bañarse');

жмýриков лови́ть

caza-los “entornapál-pebras” /os difuntos

‘estar somnolento’

(comp.: *жмýриться* ‘entorna-las pálpebras');

(costa do mar Branco)

come-lo lambón

‘caer esvarando’

лизунá съесть

(comp.: *лизнуться* ‘esvarar');

игráть в кóшки-мы́шки
(terras de Siberia) *в под-даккí игráть*

xogar ós gatos-ratos
xogar ó gañaperde

‘obrar con astucia’
‘dcir a miúdo “si” mentres alguén fala’.

*доторговáться до лó-
паница* *mercadear ata a
“quebraza”* ‘fracasar, quebrar un
comercio’

(comp.: *лóпнуть* ‘quebrar');

checo

dobře tlachem dělat *facelo ben co “charla-
tán”* ‘falar por falar (por
non estar calados)’

(comp.: *tlachat* ‘falar por falar (por non estar calados)’;

lenochem orat *arar co “preguizón”* ‘folgazanear’

(comp.: *lenošít* ‘folgazanear’).

Condicionan a individualidade de semellantes combinacións o carácter calembúrico e maila súa relación inseparable coa palabra (habitualmente co verbo) da que están formadas. Pero aquí tamén, coma nos fraseoloxismos doutros tipos, o individual aparece cando observámolo común e o regular: os xiros calembúricos fórmanse segundo modelos semántico-estructurais estendidos. Así, o verbo *дрожать* ‘tremer’ pode “desenvolverse” cara á combinación tanto segundo o modelo inímáxico analítico (comp.:

(rexión de Tomsk e terras á beira da parte media do Ob)	<i>дрóгу давáТЬ</i>	<i>dar un “tremelique”</i>	‘tremer, estremecerse’
---	---------------------	----------------------------	------------------------

(rexión de Riazán)	<i>дать дрогунká (дрогунkóv)</i>	<i>dar uns “tremeliques”</i>	‘tremer moi forte’),
--------------------	--------------------------------------	------------------------------	----------------------

como segundo os modelos pseudoímáxicos, calembúricos do tipo de

(rexión de Riazán)	<i>дрогунkóv принимáТЬ</i>	<i>recibir uns “tremeliques”</i>	‘tremer moi forte’
--------------------	--------------------------------	----------------------------------	--------------------

(rexión de Tomsk e terras á beira da parte media do Ob)	<i>дроганцы про- давáТЬ</i>	<i>vende-los “tremeliques”</i>	‘tremer co frío’
---	---------------------------------	--------------------------------	------------------

(rexión de Smolensk)	<i>дры́жки про- давáТЬ</i>	<i>vende-los “tremeliques”</i>	‘tremer co frío’
----------------------	--------------------------------	--------------------------------	------------------

(rexión de	<i>поймáТЬ</i>	<i>dro-</i>	<i>captura-la “tre-</i>
------------	----------------	-------------	-------------------------

Pskov)	жáнку	<i>meliiqueira”</i>	frío’
(terrás de Sibéria e costa do mar Branco)	<i>продавáть</i> <i>дрóжжи</i>	<i>vende-los “tre-meliques”</i>	‘tremer co frío’.

Os fraseoloxismos calembúricos e non calembúricos interaccionan estreitamente. Ademais, tales modelos fraseolóxicos estructuralmente activos, como

дать дрогунка *dar uns “tremeliques”* ‘tremer moi forte’,

estimulan a aparición dos calembures. Neste caso tamén o favorece o modelo tautolóxico

<i>дрóжкой</i> (<i>дрожмá</i>)	<i>tremer tremendo</i>	‘tremer moito’;
<i>дрожатъ</i>		

a area xeográfica deste coincide coa do xiro

<i>дроганы́ продавáть</i>	<i>vende-los</i>	<i>“tremeli-ques”</i>	‘tremer co frío’.
---------------------------	------------------	-----------------------	-------------------

Nalgúns casos o carácter tautolóxico da palabra que se “desenvolve” cara ó calembur inflúe na expresividade do fraseoloxismo. Así, os fraseoloxismos

<i>ждáны (ждáнки) съесть (поéсть)</i>	<i>come-las “esperas”</i>
<i>ждáлы проéсть</i>	<i>come-las “esperas”</i>
<i>ждáнки потерять</i>	<i>perde-las “esperas”</i>
<i>ждáнцы съесть</i>	<i>come-las “esperas”</i>
<i>ждáны переéсть</i>	<i>come-las “esperas” de más</i>
<i>ждáнушки поéсть</i>	<i>come-las “esperas”</i>
<i>ждáны потерять</i>	<i>perde-las “esperas”</i>

co significado común ‘verse un obrigado a esperar moito e sen paciencia’, amplamente estendidos nos dialectos, anticipápanse ordinariamente pola repetición do verbo **ждать** ‘esperar’:

(terrás de Sibéria)	Ждали, ждали и жданы съели	<i>Esperabamos, esperabamos, e comemos</i>	‘esperabamos moito e sen paciencia’
(rexións de Petersburgo e de Kostromá)	Мы тебя ждали, ждали, да и жданки потеряли	<i>Esperabámos-te, esperabámos, e perdémo-las “esperas”</i>	‘esperabamos moito e sen paciencia’

(rexión de Vóronej)	Ждал, ждал, да и все жданки поел	<i>Esperaba, esperaba, e co-</i> <i>meu tódalas</i> “esperas”, ⁴³⁰	‘esperaba moi- to e sen pa- ciencia’.
---------------------	--	---	---

A modelabilidade estructural especialmente convincente das expresións notoriamente “individuais” revélase na comparación das series fraseolóxicas con moita variabilidade léxica. É típico neste sentido o modelo “продава́ть ‘vender’ + substantivo formado a partir dos verbos co significado de ‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil, bocexar’”:

(terras de Siberia)	глядéлы продава́ть	<i>vende-los “miradeiros”</i>
(comp.: <i>глядéТЬ ‘mirar’</i>);		

(rexión de Kursk)	вы́галы продава́ть	<i>vende-los “miradeiros”</i>
(comp.: <i>вы́галáТЬ ‘desencaixa-los ollos’</i>);		

(rexións de Stávropol e do Don)	вы́тришки продава́ть	<i>vende-los “miradeiros”</i>
---------------------------------	-----------------------------	-------------------------------

comp.: *вы́трашить, вы́трешить ‘desencaixa-los ollos’*).

Nos dialectos rusos tamén están rexistrados os xiros co compoñente nominativo *глазá ‘ollos’*:

(rexións de Omsk, de Irkutsk e terras á beira da parte media do Ob)	глазá продава́ть	<i>vende-los ollos</i>	‘folgazanear’
(rexión de Pskov)	продава́ть глá-зы	<i>vende-los ollos</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’.

⁴³⁰ **Nota do orixinal:** Comp.: *Прожда́лись мне ждáнки ёти* Xa me “desesperaron” estas “esperas” ‘estou farto de esperar’.

É significativo que a partir do último xiro sexan posibles ulteriores transformacións calembúricas:

(rexión de Pskov)	<i>хлебáть</i> зýху	<i>гла-</i> <i>глазúху есть</i> (<i>покупáть</i>)	<i>come-la “olla-diña” /tortilla de ovos</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’
			<i>comer (comrar) a “olla-diña” /tortilla de ovos</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’.

Cando se comparan as expresións

<i>глядéлы продавáть</i>	<i>vende-los “miradeiros”</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil, bocejar’
<i>е продавáть глáза</i>	<i>vende-los ollos</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’,

pode parecer que o segundo é primitivo, debido á sua claridade compoñencial e a que a palabra *глаз ‘ollo’* se usa frecuentemente. O material eslavo, non obstante, amosa a ilexitimidade de tal suposición: estando ausente o modelo “*продавáть ‘vender’ + ollos*”, atopamos en tódalas linguas eslavas o modelo calembúrico descrito arriba:

bielorruso		
<i>разінькі прадаваць</i>	<i>vende-los “aberto-miradeiros”</i>	‘mirar coa boca aberta e sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’
ucraíno		
<i>вýтришки продавáти</i> (<i>куповáти, ловítти</i>)	<i>vender (comprar, atrapar) os “desen-caixantes”</i>	‘folgazanear’
checo		

<i>prodávat (chytat) zevly</i>	<i>vender (atravar) os “miradeiros”</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’
--------------------------------	---	---

serbio/croata

<i>продавати зијаке (зијане, зјаке, зјале, зјала)</i>	<i>vende-los “miradei- ros”</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil; folgazanear’.
---	-------------------------------------	---

A área xeográfica dos xiros deste tipo permite supoñer que temos diante un tipo orixinal de “calembur fraseolóxico eslavo primitivo”.

Cómpre mencionar que o carácter calembúrico e a “individualidade” e “peculiaridade nacional” das combinacións deste tipo, frecuentemente relacionadas con el, non significan, segundo parece, a limitación xeográfica dos calembures como modelo fraseolóxico:

(rexión de Smolensk)

<i>гіги прадава́ть</i>	<i>vende-los “risos”</i>	‘rir’
<i>загля́дки вары́ть</i>	<i>cose-los “miradeiros”</i>	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’

ucraíno

<i>хапає дрижаки (дри- жаків)</i>	<i>(alguén) atrapa os “tremeliques”</i>	‘(alguén) treme’
<i>пробирають (напали) дрижаки</i>	<i>penetran (atacaron) os “tremeliques”</i>	‘(alguén) treme’
<i>дріжаки беруть</i>	<i>collen os “tremeli- ques”</i>	‘(alguén) treme’
<i>наївся забудьків</i>	<i>comeu moitos “esque- cedeiros”</i>	‘esqueceu todo’

bielorruso

<i>дрыжыкі пaeу́</i>	<i>comeu os “tremeli- ques”</i>	‘(alguén) treme’
<i>жданкі праесць</i>	<i>come-las “esperas”</i>	‘verse obrigado un a esperar moito e sen paciencia’

<i>зубы прадаваць</i>	<i>vende-los dentes</i>	‘chancearse de alguén, rirse mostrando os dentes’
<i>разінькі прадаваць</i>	<i>vende-los “aberto-mirantes”</i>	‘mirar coa boca aberta e sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil’.

As observacións do carácter da expresividade dos fraseoloxismos calembúricos permiten revela-las súas peculiaridades en comparación cos xiros imáxicos. Se a imaxibilidade, segundo a definición de Larin, caracteriza “a intuición da universalidade a través de imaxes concretas” (Ларин, 1974: 45), a falsa imaxibilidade distínguese pola tendencia á concreción máxima da noción máis común, pola conversión nunha noción singular que conserva, coa axuda das asociacións lingüísticas, a vinculación co común. Non é casual que moitos calembures se formen mediante a creación dun nome falso:

ruso

<i>зада́ть храпови́шко-</i> <i>го⁴³¹</i>	<i>dar un “roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’
--	----------------------------	------------------------

<i>(comp.: зада́ть храпа- ка́</i>	<i>dar un roncazo</i>	‘durmir profundamente’);
---------------------------------------	-----------------------	--------------------------

polaco

<i>uciąć Chrapickiego (Chrapowickiego)</i>	<i>talar “Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’
<i>trnięć Chrapickiego</i>	<i>toca-lo “Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’
<i>czytać dzieło Chrapi- ckiego</i>	<i>ler unha obra de “Roncadórez”</i>	‘durmir profundamente’

ruso

<i>поéхать в Могилёв- скую губéрнию</i>	<i>ir á rexión de Moguiliov⁴³²</i>	‘morrer’.
---	---	-----------

⁴³¹ Este xiro e os que lle seguen, co mesmo significado, xa foron descritos más detalladamente no capítulo 3 (véxase a páx. 216).

⁴³² Comp.: por unha banda, rexión de Moguiliov e, pola outra, o substantivo *могила* (moguila) ‘tumba’.

A singularidade do nome propio, único no seu xénero, entra nunha contradicción brusca co contido xeneralizado. É esta contradicción a que condiciona a forte expresividade de tales combinacións.

4.2.2.3. Consolidación da falsa imaxibilidade do fraseoloxismo

No proceso de evolución do fraseoloxismo inímáxico, o carácter actual do calembur que lle serve de base pódese borrar. O carácter humorístico da combinación xa non o perciben os falantes nin un instante. Empezan a xurdi-las interpretacións (na súa maioría pseudo-etimolóxicas) dos xiros que son calembúricos pola súa procedencia. Son típicas neste sentido algunas “historias” das expresións con nomes propios ficticios. Así, a expresión

<i>гонять ло́диря</i>	(goniat <u>lódiria</u>)	<i>fazer corre-lo preguiçheiro</i>	‘folgazanear’
-----------------------	--------------------------	--	---------------

relaciónase co nome dun médico moscovita Loder⁴³³; a expresión

<i>прázdnovать трýсу</i>	(prázdnovat trusu)	<i>celebrar “para o covarde” [= fazer unha festa en ho- nor do covar- de]</i>	‘acovardarse, temer’
------------------------------	-----------------------	---	-------------------------

relaciónase co xefe militar polaco Struś⁴³⁴; a expresión

<i>при царé Горохе</i>	<i>durante o reinado do zar Ervello</i>	‘en tempos moi anti- gos’
------------------------	---	------------------------------

relaciónase co bogatir mítico Pokatí-goróxek⁴³⁵; a expresión checa

<i>za krále Holce</i>	<i>durante o reinado do rei Rapaceté</i>	‘en tempos moi anti- gos’
-----------------------	--	------------------------------

relaciónase co rei Ladislav Pohrobek (1440-1457) ou Václav III (1289-1306)⁴³⁶. É fácil descubri-lo carácter pseudo-histórico de tales explicacións realizando unha análise lingüística destes fraseoloxismos e tendo en conta a gran cantidade de xiros formados segundo os modelos calembúricos, que teñen semántica e estructura fraseolóxicas semeillantes.

⁴³³ Verbo desta expresión véxase arriba a páx.362.

⁴³⁴ Verbo desta expresión véxanse as páxs. 41 e seguintes.

⁴³⁵ *Bogatiros* son heroes da épica rusa, persoas moi fortes, hercúleas. O nome Pokatí-goróxek pode traducirse como ‘Roda-Ervello’. Acerca desta expresión véxase tamén a páx. 46.

⁴³⁶ Verbo desta expresión véxase a páx. 47.

Frecuentemente un fraseoloxismo orixinalmente inimáxico, cando, por causas distintas, se separa do modelo inicial, empeza a percibirse como imáxico. Así, na combinación

<i>ходи́ть ходунóм</i>	<i>andar coma un anda- dor</i>	‘vibrar moito’
------------------------	------------------------------------	----------------

Ójegov ve un fraseoloxismo no que noutrora “se percibía unha imaxe, o que era posible mentres existía e era coñecida a realidade, a parte móbil dos foles de fragua, e o significado da expresión percibíase como ‘moverse dunha maneira semellante ó ‘andador’”(Ожегов, 1957, 51). Esta interpretación, sen embargo, non se confirma polo material lingüístico das falas. O componente

<i>ходун</i>	<i>“andador”</i>	‘parte móbil dos foles de fragua’
--------------	------------------	--------------------------------------

resulta ser variable⁴³⁷:

<i><u>ходенсм</u> ходи́ть; хо-</i>	<i>andar coma un anda-</i>	‘vibrar moito’.
<i>лить <u>ходором</u>; хо-</i>	<i>dor</i>	
<i>дом (<u>хольмá</u>, <u>хóды-</u> <u>рем</u>) ходи́ть</i>		

Comp. tamén os datos dos dialectos contemporáneos:

(rexións de Perm, de Gor-	<i><u>хóденем</u> хо-</i>	<i>andar coma un anda-</i>	‘vibrar moito’
kii e terras á beira da parte media do Ob)	<i>дить</i>	<i>andador</i>	
(terras de Sibéria)	<i><u>хóдором</u> хо-</i>	<i>andar coma un anda-</i>	‘vibrar moito’
	<i>дить</i>	<i>andador</i>	
(rexións de Irkutsk e terras á beira da parte media do Ob)	<i><u>хóдора</u> ходи́ть</i>	<i>andar coma un anda-</i>	‘comportarse dunha maneira inquieta, axitarse’
(terras de Sibéria)	<i>на <u>хóдорах</u> хо-</i>	<i>andar nuns anda-</i>	‘vibrar moito’
	<i>дить</i>	<i>dadores</i>	
(rexión de Perm)	<i><u>хóдом</u> ходи́ть</i>	<i>andar coma un anda-</i>	‘estar movéndose permanentemente’.

Tales exemplos amosan convincentemente o carácter primitivamente inimáxico do fraseoloxismo

⁴³⁷ As variantes deste elemento veñen subliñadas abaixo.

*ходи́ть ходунóм**andar coma un anda-
dor /andar andando*

'vibrar moito'

que está creado segundo un modelo tautolóxico extremadamente activo nas falas populares:

*рёвом ревéть**berrar berrando*

'chorar berrando moi forte'

*бéгом бежáть**correr correndo*

'correr moi rapidamente'

*лётом летéть**voar voando*

'correr moi rapidamente'

*лéзом лезть**trepar trepando*

'trepar insistente mente'

*лýвнем лить**chover chovendo⁴³⁸*

'chover moito'

*гóном гнать**expulsar expulsando*

'expulsar reiteradamente'

*лёром драть**berrar berrando*

'facer algo rapidamente e con ganas; berrar, chorar intensamente'

*гúдом гудéть**soar soando*

'soar moi alto'

*гóром горéть**arder ardendo*

'arder intensamente'

*тýром турýть**expulsar expulsando*

'expulsar reiteradamente'

*мóром морýть**"morbear morbean-
do"*

'exterminar, levar á morte'

*вáром варýт**coce cocendo*

'dise das mortes múltiples debidas a algunha enfermidade'.

Ordinariamente o carácter tautolóxico aumenta a forza expresiva do verbo inicial. Precisamente isto sucedeu tamén co verbo *ходи́ть* 'andar' no xiro

*ходи́ть ходунóм**andar coma un anda-
dor /andar andando*

'vibrar moito'.

E na lingua literaria esta combinación illouse do modelo tautolóxico popular. A estructura, semellante ó xiro comparativo que inclúe o substantivo en caso instrumental, levou ás

⁴³⁸ Comp. en galego *chove-los sete choveres; chover a chover* 'chover intensamente'.

asociacións do plano imáxico reflectido pola etimoloxía de Ójegov.

A percepción imáctica da combinación inímáctica condiciónase habitualmente pola capacidade dos seus compoñentes de desenvolver asociacións pseudo-etimolóxicas. E a separación do modelo inímáxico explícase por distintas transformacións da estrutura inicial do fraseoloxismo. Consideremos, por exemplo, o movemento cara á imaxibilidade do xi-ri tautolóxico

<i>слоны́ (слонóв) сло-</i>	<i>vaga-las vagancias /os</i>	'vagar sen ocupación
<i>нáть</i>	<i>elefantes</i>	ningunha, folgazanear' ⁴³⁹ ,
que é propio da fala viva (comp. os dialectais		
<i>шáтом шатáться</i>	<i>vaga-las vagancias</i>	'vagar sen ocupación
		ningunha, folgazanear'
<i>шмóном шмоня́ться</i>	<i>vaga-las vagancias</i>	'vagar sen ocupación
		ningunha, folgazanear'
<i>гульниó гуля́ть</i>	<i>pasea-los "paseantes"</i>	'vagar sen ocupación
		ningunha, folgazanear'.

O substantivo *слон* 'vagancia', formado a partir do verbo *слоня́ть(ся)* 'vagar', provoca na fala asociacións homonímicas constantes co nome do animal *слон* 'elefante', condicionando o desenvolvemento da construción tautolólica cara á comparativa.

A relación asociativa co nome do animal pode consolidarse tamén polas construcións do tipo

<i>пошёл слонóв</i>	<i>foi vende-las</i>	'foi vagar sen
<i>продавáть</i>	<i>vagancias /os</i>	ocupación
	<i>elefantes</i>	ningunha'
(rexión de		
Perm)	<i>слонá гоня́ть</i>	'vagar sen ocu-
		pación nin-
		gunha'
(rexión de		
Omsk)	<i>слоны́ пинáть</i>	'folgazanear'
	<i>dar empuxóns</i>	
	<i>ás vagancias</i>	

⁴³⁹ **Nota do orixinal:** Son coñecidas tamén outras formas de repetición:

<i>слонъ слонитáсь</i>	<i>vaga-las vagancias</i>	'vagar sen ocupación nin-
<i>слон слоном шатáться</i>	<i>vaga-las vagancias coma as</i>	gunha, folgazanear'
	<i>vagancias /un elefante coma</i>	'vagar sen ocupación nin-
	<i>un elefante</i>	gunha, folgazanear'.

O verbo *слоня́ть(ся)* 'vagar' é, segundo parece, eslavo primitivo (*slonati).

(rexión de Ir-kutsk)	СЛОНОВ ГОНЯТЬ	facer corre-las vagancias /os elefantes	‘gasta-lo tempo en van’.
----------------------	---------------	---	--------------------------

Se algunhas das transformacións citadas, coma

продава́ть слонóв	vende-las vagancias /os elefantes	‘vagar sen ocupación ningunha’,
-------------------	-----------------------------------	---------------------------------

aínda son evidentemente calembúricas, dependentes do verbo *слоняться(ся)* ‘vagar’ (comp.

продава́ть шáты (шáт-ни)	vende-las vagancias	‘vagar sen ocupación ningunha’
--------------------------	---------------------	--------------------------------

дры́жики продава́ть	vende-los “tremeliques”	‘tremer do frío’
---------------------	-------------------------	------------------

глядéлы продава́ть	vende-los “miradeiros”	‘mirar sen obxectivo, observar algo cunha curiosidade estúpida e inútil, bocejar’),
--------------------	------------------------	---

outras xa están sometidas case completamente ó significado animal da palabra *слон* ‘elefante’. O carácter humorístico e maila expresividade de combinacións coma

гоня́ть слонóв (слонá)	facer corre-las vagancias /os elefantes (a vagancia /o elefante)	‘vagar sen ocupación ningunha’
------------------------	--	--------------------------------

е слоны́ пина́ть	dar empuxóns ás vagancias /ós elefantes	‘folgazanear’
------------------	---	---------------

xa están condicionados non pola relación interna co verbo *слоняться* ‘vagar’, senón pola inverosimilitude e maila “orixinalidade” da imaxe. Así, pouco e pouco, a falsa imaxibilidade estase consolidando e pode percibirse na fala como a verdadeira. Xiros coma o inglés

tit for tat	o carboeiro pola vredura	‘por un dano víngase cun dano equivalente’, ⁴⁴⁰
-------------	--------------------------	--

con frecuencia fan que os etimólogos expresen suposicións moi discutibles verbo da súa gran antigüidade.

⁴⁴⁰ Comp. co probable *tip for tap* ‘golpe polo golpe’.

4.2.3. Escurecemento da inimaxibilidade primitiva do fraseoloxismo

A mestura dos fraseoloxismos inimáxicos cos imáxicos e a consolidación da imaxibilidade secundaria é o proceso contrario á desmotivación dos xiros imáxicos. A forza expressiva de tales combinacións, creada inicialmente por medios formais (estructura analítica, tautolóxica ou de rima), refórzase por segunda vez. Canto más individual é a imaxe en que se basea o fraseoloxismo, tanto más afastado está do sistema dos modelos fraseolóxicos da lingua dada e tanto más probable é a procedencia primitivamente inimáctica desta expresión: a análise diacrónica permite chegar a esa conclusión.

Non se pode, sen embargo, deixar de ter en conta tamén as posibilidades de modelación da falsa imaxe fraseolóxica. As substitucións léxicas dos compoñentes fraseolóxicos levan á formación de series fraseolóxicas. Se o fraseoloxismo que posúe unha base inimáctica está incluído nunha serie semellante, a súa análise diacrónica complícase considerablemente. Só a aportación dun abundante material lingüístico permite deslindar obxectivamente os fraseoloxismos imáxicos dos xiros, que teñen escurecida a súa motivación primitivamente inimáctica.

Así, na rexión de Pskov están anotadas as expresións

<i>дать (поднес- ти) шабёра</i>	(dat (podnestí) xabiora)	<i>dar (traer) un golpe /unha especie de peixe sargo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.
-------------------------------------	-----------------------------	--	---

Os significados que máis se usan da palabra *шабёр* (xabior), que son ‘veciño, compaíñeiro, socio; familia, animais de tiro, fume’ non aclaran a motivación deste xiro. Dal anotou para esta palabra no distrito de Gdov tamén un terceiro significado: ‘especie de peixe sargo’ (acompañándoo, sen embargo, polo signo de interrogación).

O rexistro nas falas de Pskov da expresión

<i>дать леща</i>	(dat leschá)	<i>dar un golpe /un peixe sar- go</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
------------------	--------------	---	--

e a súa ampla extensión nas formas

<i>дать (поддáть, задáТЬ, поднести) леща</i>	<i>dar (dar desde de- baixo, dar, traer) un golpe /un peixe sargo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
--	---	---

<i>дать шабёра</i>	(dat xabiora)	<i>dar un golpe /unha especie de peixe sar- go</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
--------------------	---------------	--	--

é a variante léxica precisamente deste xiro. A etimoloxía do fraseoloxismo

<i>дать леща́</i>	(dat leschá)	<i>dar un golpe /un peixe sar- go</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
-------------------	--------------	---	--

amosa que se trata dunha paráfrase dos verbos *лёскать* ‘golpear, pegar, xostrear’ e *лёскунуть* ‘bater, estalar’, amplamente representados nas falas. Mighelsón subliñaba a relación da palabra *лещ* ‘peixe sargo’ co verbo *лещить* ‘rachar; romper a golpes; golpear estalando co látigo’. E efectivamente, a concreción inímáxica da palabra *лещ* ‘especie de peixe sargo’ neste xiro confírmase pola existencia de moitos fraseoloxismos *percutientes*, creados mediante a “disgregación” dun verbo⁴⁴¹:

<i>дать пórку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>дать трёпку</i>	<i>dar unha “espadela- da”</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
<i>дáть тásку</i>	<i>dar unha serie de gol- pes tirándolle a un de algo</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas tirán- dolle a un de algo’
<i>дать дра́нку</i>	<i>dar unha xostrada</i>	‘xostrear’
<i>дать взбúчуку</i>	<i>dar unha serie de gol- pes</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Nas falas de Pskov está tamén rexistrada a combinación

<i>дать подлéщица</i>	<i>dar unha especie de peixe sargo</i>	‘pegar suavemente’,
-----------------------	--	---------------------

e nun ensaio de G.Uspenskii está creada toda unha cadea de xiros:

“Я, не долго думая, как треханул, да как почал лудить, да как почал вклейивать, да как почал конопатить, надставлять, да притукивать, приколачивать, да засмаливать - как почал раздавать лещей, супаков и осетров кому в нос, кому в лоб, кому в разные места... словом сказать, расшивырял я нечистую силу.”

‘Eu, sen pensar moito, sacudín⁴⁴² e empecei a “estañar”, e empecei a “pegar dentro”, e empecei a “calafatear”, “alongar”, e golpear suavemente, “cravar”, e “alquitranar”: empecei a “reparti-los peixes sargos, as luciopercas e os esturións”, a uns na nariz, a outros na testa, a outros en distintos sitios... nunha palabra, espallei os espíritos do mal’.

Os ocasionalismos

⁴⁴¹ Véanse os verbos correspondentes na tabla da páx. 102 e seguintes, en que estas expresións se estudian con máis detalle.

⁴⁴² Este verbo e outros verbos e xiros desta cita, incluídos entre comiñas, úsanse aquí co significado común de ‘golpear, pegar’.

раздава́ть лешéй (судакóв, осетрóв)

reparti-los peixes sargos (as luciopercas, os esturións)

‘golpear, pegar varias veces seguidas’

son unha realización da posibilidade potencial de creación de frases a partir do novo modelo imáxico falso “*дáть ‘dar’ + peixe*”. É significativo que facendo as interpretacións etimolóxicas de tales xiros incluso os lexicógrafos que teñen experiencia noten na súa base un principio imáxico: por exemplo, o dito ruso

употчевали гостя липовым лещом

agasallaron o invitado co peixe sargo de tileiro

explícano como unha metáfora: ‘agasallárono só cunha culler, pero non hai nada de comer’.

Pode parecer que as transformacións fraseolóxicas semellantes a

дать шабёру

(dat xabioru)

dar un golpe /unha especie de peixe sargo

‘golpear, pegar varias veces seguidas’

ou *раздава́ть судакóв*

reparti-las luciopercas

‘golpear, pegar varias veces seguidas’

son características da fala coloquial e individual artística e por iso non desempeñan un papel importante na formación das series fraseolóxicas. As observacións, sen embargo, amosan que a subestimación de tales transformacións pode simplificar considerablemente o cadre de interacción da fraseoloxía imáxica e a inimáxica. Por iso intentaremos amosar o complicada que é esta interacción cun exemplo da serie fraseolólica co significado común ‘golpear, pegar’.

O modelo estructural “*дáть ‘dar’ + substantivo = ‘golpear, pegar’*”, como vimos no capítulo 2, admite a presencia tanto do componente nominativo inimáxico coma do imáxico:

дать пóрки

dar unha xostrada

‘xostrear’

задáть бáнию

*dar unha bania*⁴⁴³

‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’.

É significativo que en moitos fraseoloxismos desta serie sexa posible unha interpretación sobre do componente nominativo. Así, moitos fraseoloxismos formados a partir das palabras cos significados ‘filloas; boliño’ conservan ó mesmo tempo a relación cos verbos co significado de ‘golpear’:

(rexión de Pskov)

бабáху дать

dar unha labazada /unha

‘pegar na cara’

⁴⁴³ Véxase a nota 89.

chula

(rexión do Térek, do Norte)	<i>дать (надавать) буханцев (буханчиков)</i>	<i>dar uns golpes /boliños de pan</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
(rexión de Samara, de Kostromá e de Riazán)	<i>дать (задавать) жарёху</i>	<i>dar uns golpes /chulas ou algún prato frio</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e moi forte’. ⁴⁴⁴

Probablemente, tales combinacións conservan nas falas a presencia de dous planos de sentido, o que as fai especialmente expresivas. Esta expresión pode reforzarse pola substitución léxica do compoñente verbal:

<i>дать жемόк</i>	<i>dar unha “aperta” /un melindre</i> ⁴⁴⁵	‘pegar co puño’
<i>угостить жемкóм</i>	<i>agasallar cunha “aperta” /cun melindre</i>	‘pegar co puño’
<i>употчевать лíповым лешом</i>	<i>agasallar cunha serie de golpes /co peixe sargo de tileiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’.

Semellantes substitucións xa preparan a separación ulterior de tales combinacións da base verbal inímáxica, analítica e a creación dos fraseoloxismos puramente metafóricos (de aparenzia). Así, as palabras *олáбыш* ‘filloña’, *блін* ‘filloa’ ou *булка* ‘boliño’ xa non se motivan na fala contemporánea por ningún verbo *percutiente*. Non obstante, poden formar parte das combinacións do modelo “*дáть ‘dar’ + substantivo = ‘golpear, pegar’*”:

(rexión de Ar- ghánguelsk)	<i>прибавлять по алáбышу</i>	<i>engadir cada vez unha fi- lloña más</i>	‘pegar co puño unhas cantas veces’
(rexión de Ka- luga)	<i>дать бўлку</i>	<i>dar un boliño</i>	‘pegar co pu- ño’
	<i>испéчь бўлку</i>	<i>coce-lo boliño</i>	‘pegar co pu- ño’
	<i>блін дать</i>	<i>dar unha filloa</i>	‘pegar co pu-

⁴⁴⁴ Comp. os verbos dialectais *бабахнуть*, *бухнуть*, *жарить* co significado ‘golpear, pegar’.

⁴⁴⁵ Véxase a nota 104.

(rexión de Viatka)	<i>блинкáми кор-мáть</i>	<i>dar de come-las filloñas</i>	‘golpear empu-xando unhas cantas veces’
(rexión de Pskov)	<i>печь берёзо-вые блины</i>	<i>coce-las filloas de bidueiro</i>	‘golpear cunha vara de bideiro’.

A inimaxibilidade inicial aquí escurécese, cede o lugar a unha imaxibilidade case real.

¿Pódese afirmar neste caso que na base de tal serie fraseolóxica está un modelo inimaxíco? Segundo parece, pódese: disto é testemuña o paralelismo tan antigo dos verbos co significado ‘golpear, pegar’ e dos substantivos cos significados ‘pan, filloa’. Se o significado máis antigo de moitas denominacións de produtos de cereais é precisamente o significado *percutiente* (en sentido amplo), pódese supoñer que as connotacións puramente metafóricas dos componentes nominativos da nosa serie fraseolóxica se desenvolvían precisamente a partir do modelo inimaxíco analítico “*быть ‘golpear, pegar’ = дать ‘dar’ + golpe*”.

Nesta mesma dirección realizábase tamén o enriquecemento do modelo inimaxíco deste tipo polas motivacións imáxicas secundarias:

(rexión de Kangu)	<i>болтúху дать (поднесть, нашить)</i>	<i>dar (traer, coser) unha labazada /unha caldeirada</i>	‘pegar na cara coa man’
(rexión do Don)	<i>дать жарни́ю</i>	<i>dar unha serie de golpes /unha fritada</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas e con forza’
(rexión de Nogorod)	<i>дать колоту́ши-ку</i>	<i>dar unha labazada /unha tortilla</i>	‘pegar na cara coa man ou co puño’.

E se nos exemplos aportados é fácil determina-la primitivididade da motivación verbal (a partir dos verbos *болтать, жарить, колотить* co significado ‘golpear, pegar’), para as combinacións

<i>дать кáши</i>	<i>dar unha kaxa⁴⁴⁷</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
------------------	------------------------------------	--

⁴⁴⁶ En galego existe un disfemismo relixioso co mesmo significado e mesmo con parecida imaxe: *dar unha(s) hostia(s)*, que alude ó pan da comuñón que ten certo parecido, en pequeno, coas filloas. Mesmo existe *da-la comuñón, dar de comulgar ‘golpear’*.

⁴⁴⁷ Véxase a nota 77.

<i>я́шницу дать</i>	<i>dar unha tortilla</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
---------------------	--------------------------	--

que se coñecían xa no século XVIII, ou para o dialectal

<i>дать киселя</i>	<i>dar un kisel</i> ⁴⁴⁸	‘expulsar dando empuxóns co xeonlló’
--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

é moi difícil descubrir tal motivación. Por exemplo, pódese só supoñer que

<i>дать я́шницу</i>	<i>dar unha tortilla</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’
---------------------	--------------------------	--

é resultado da variación léxica da expresión

(rexión de Nóvgorod)	<i>дать колотушку</i>	<i>dar unha labaza /unha tortilla</i>	‘pegar na cara coa man ou co puño’
----------------------	-----------------------	---------------------------------------	------------------------------------

(do tipo de

<i>дать леща</i> →	(dat leschá) →	<i>dar un golpe /un peixe sargao</i> →	‘golpear, pegar varias veces seguidas’ →
--------------------	----------------	--	--

<i>дать шабёра</i>	(dat xabiora)	<i>dar un golpe /unha especie de peixe sargao</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’).
--------------------	---------------	---	--

Tales suposicións, sen embargo, hai que facelas moi prudentemente. Por exemplo, a historia do fraseoloxismo

<i>дать кáши</i>	<i>dar unha kaxa</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas’,
------------------	----------------------	---

segundo parece, está relacionada coa metaforización real. É posible que isto sexa unha elipse do xiro

<i>дать берёзовой кáши</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’
----------------------------	-------------------------------	---

que está amplamente presentado nos dialectos eslavos:

<i>накормить берёзовий кáшней</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’
-----------------------------------	-------------------------------	---

<i>узнáешь вкус берёзо-</i>	<i>chegarás a coñece-lo</i>	‘castigarante, golpea-
-----------------------------	-----------------------------	------------------------

⁴⁴⁸ Véxase a nota 107.

вой кáши	<i>sabor da kaxa de bidueiro</i>	rante, pegar anche cunha vara de bidueiro'
bielorruso		
<i>даць (даваць) бярозавай кашы</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
<i>бярозаваю кашаю пачаставаць</i>	<i>agasallar coa kaxa de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
ucraíno		
<i>дати (всыпать) берёзовой каше</i>	<i>dar (botar dentro) a kaxa de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
checo dialectal		
<i>dać březové kaše někomu</i>	<i>darlle a kaxa de bidueiro a alguén</i>	'golpear, pegar a alguéen varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'.
Comp.:		
lituano, arcaizado		
<i>beržiné koše (beržo koše; lapiené, taukai)</i>	<i>kaxa (kaxa, follas, grasas) de bidueiro</i>	'acción de golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
<i>beržinés košes (lapienes) duoti</i>	<i>da-la kaxa (follas) de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
<i>beržo košes (medaus, lapienes, taukū) duoti</i>	<i>da-la kaxa (mel, follas, grasa) de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
letón		
<i>sadot (uzcienāt) berzu putru</i>	<i>dar (agasallar) coa kaxa de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'.

A análise do material eslavo testemuña precisamente que o desenvolvimento da semânti-

ca neste caso ía partir do compoñente inicial inimáxico ‘vara de bidueiro’. É significativo neste sentido que o motivo “de bidueiro” na fraseoloxía eslava occidental estea relacionado con outras ideas. Se o checo

<i>dač březové kaše</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	‘golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’
-------------------------	-------------------------------	---

está rexistrado por agora só nas falas liaghas, encontramos unha imaxe semellante nas falas eslovacas:

<i>dal mu brezovej polievky</i>	<i>deulle a caldeirada de bidueiro</i>	‘golpeouno, pegoulle varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’.
---------------------------------	--	---

Na lingua polaca está rexistrado só un xiro ocasional, en que o motivo “de bidueiro” se relaciona co verbo *dać*:

<i>Daj joj róžu, ale brzozowego</i>	<i>dálle a ela o rubor, pero o de bidueiro</i>	‘golpéaa a ela, pégalle varias veces seguidas cunha vara de bidueiro’.
-------------------------------------	--	--

Pero son más características das linguas eslavas occidentais as combinacións en que ‘a vara de bidueiro’ se expresa mediante calembures con personificación, ou non recibe ningunha manifestación imáxica:

polaco

<i>powachasz się (poznaś się) s panią Brzezowską</i>	<i>facer coñecemento coa señora de Bidueiro</i>	‘ser golpeado cunha vara de bidueiro’
--	---	---------------------------------------

checo

<i>přijel sem pan Březovce</i>	<i>chegou aquí o Señor de Bidueiro</i>	‘golpeárono, pegáronlle a alguén cunha vara de bidueiro’
--------------------------------	--	--

poslati na koho pana Březovce

mandar por alguén ó Señor de Bidueiro

‘golpear, pegarlle a alguén cunha vara de bidueiro’

přijde na něho panna Březovka

chegou por el a Señorita de Bidueiro

‘golpeárono, pegáronlle cunha vara de bidueiro’

pozdravuje březovku koho

saudará a vara de bidueiro a alguén

‘golpearano, pegaránlle a alguén cunha va-

ra de bidueiro’;

comp.: eslovaco

dostal brezoviny

*recibiu a vara de bi-
dueiro*

‘golpeárono, pegáron-
lle cunha vara de bi-
dueiro’.

Se temos en conta tales variantes nos dialectos eslavos, podemos considerar como un dos más activos o fraseoloxismo

дать берёзовой кашу

da-la kaxa de bidueiro

‘golpear, pegar varias
veces seguidas cunha
vara de bidueiro’.

E pódese nota-la súa ampla área de extensión, ademais da súa extensa variabilidade léxica nas falas bielorrusas, ucraínas e rusas e na fala popular. É moi significativo que precisamente nos dialectos rusos (ou na fala popular) se desenvolva a liña culinaria do tema “de bidueiro”:

(rexión de
Pskov)

*печь берёзовые
блины*

*coce-las filloas
de bidueiro*

‘golpear, pegar
varias veces se-
guidas cunha
vara de biduei-
ro’

(rexión de
Irkutsk)

*угостить берё-
зовым пивом*

*agasallar con
cervexa de bi-
dueiro*

‘golpear, pegar
varias veces se-
guidas cunha
vara de biduei-
ro’

*полечить берё-
зовой лапшой*

*curar con talla-
rins de biduei-
ro*

‘golpear, pegar
varias veces se-
guidas cunha
vara de biduei-
ro’.

A ausencia case completa de tales metáforas na zona eslava occidental pódese explicar, segundo parece, só polo feito da substitución do verbo *дать* ‘dar’ no modelo fraseolóxico “*дать* ‘dar’ + substantivo = ‘golpear, pegar’” polos verbos de temática culinaria, principalmente no territorio eslavo oriental.

A creación das metáforas “de bidueiro” nas linguas eslavas empezou, segundo parece, precisamente a partir do modelo inimáxico, pero non parafrástico, é dicir, pola combinación concreta do tipo

*дать берёзового пру-
та*

da-la vara de bidueiro

‘golpear, pegar varias
veces seguidas cunha

vara de bidueiro'.

O desenvolvemento ulterior da semántica levou á mestura deste modelo con outros. Precisamente como resultado deste proceso xurdiron as combinacións do tipo de

<i>дать берёзовой кáши</i>	<i>da-la kaxa de bidueiro</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas cunha vara de bidueiro'
<i>е дать кáши</i>	<i>dar unha kaxa</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas'.

Neste caso estarían condenadas ó fracaso as buscas dun modelo parafrástico inimáxico desta combinación (comp.):

<i>дать леща́</i>	(dat leschá)	<i>dar un golpe /un peixe sar-go</i>	'golpear, pegar varias veces seguidas').
-------------------	--------------	--------------------------------------	--

Tampouco obterían resultado ningún tales buscas na análise das expresións

<i>задавáть пéрцу кому́-ли́бо</i>	<i>darlle a pementa a al-guén</i>	'castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza'
<i>задавáть (покáзывать) фéферу (пфéферу) кому́-ли́бо</i>	<i>darlle (ensinarlle) a pementa a alguén</i>	'castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza'

báltico

<i>дать чесноку́</i>	<i>da-lo allo</i>	'castigar golpeando, pegando varias veces seguidas e con forza',
----------------------	-------------------	--

que se basean efectivamente nunha metáfora (a dor da xostrada compárarse coa amargura da pementa ou do allo).

Como vemos, en tales casos a imaxibilidade real da combinación e a súa imaxibilidade secundaria e falsa aproxímase unha á outra en tal medida que interaccionan nos marcos de case un mesmo modelo estructural e semántico. Os exemplos de tal interacción para os componentes nominativos dos fraseoloxismos da estrutura “*дáть ‘dar’ + substantivo = ‘golpear, pegar’*” son moi significativos, xa que amosan a tendencia das combinacións de palabras, creadas segundo o modelo analítico inimáxico, cara á imaxibilidade. No proceso de evolución a súa imaxibilidade inicial escurécese, e percíbense como expresións cunha viva motivación interna.

* * *

O movemento das combinacións imáxicas cara ás inimáxicas e, ó mesmo tempo, das inimáxicas cara ás imáxicas, espella o complicado proceso de evolución dos fraseoloxismos. Os fraseoloxismos tenden a conserva-la imaxibilidade inicial ou a adquirila dunha forma moito máis activa que outras unidades lingüísticas. Isto está condicionado en primeiro lugar polo feito de que a imaxibilidade é unha das fontes principais da expresividade. “Por moi solidamente que estean unidas as palabras no plano semántico, a súa unión habitualmente é motivada, se non en sincronía, en diacronía”, subliña A.A.Bráguna (Брагина, 1983: 174). A imaxe fraseolóxica supón unha dependencia lóxica entre os obxectos e os fenómenos do mundo circundante. Tal dependencia establecese habitualmente a partir da semellanza dos conceptos que se comparan. Polo tanto, a imaxibilidade fraseolóxica regularízase polo **contido** da combinación libre inicial.

Na creación das unidades fraseolóxicas inimáxicas destácase, no primeiro plano, non o contido da combinación de palabras, senón a forma da súa expresión. Así, as combinacións analóxicas de tipo parafrástico conservan completamente a semántica dos verbos a partir dos cales foron formadas, e aumentan a súa expresividade só a conta da “disgregación” dos verbos; os tautoloxismos reforzan a expresividade da “palabra inicial” mediante a duplicación desta palabra (ou da súa base⁴⁴⁹), etc. A tendencia ó aumento ulterior da expresividade dos xiros inimáxicos pode levar á súa mestura cos imáxicos, mestura tanto estructural, como semántica.

O movemento dos fraseoloxismos imáxicos cara ós inimáxicos corresponde á tendencia fundamental da lingua: a perda de motivación do signo. Para a maioría dos niveis lingüísticos esta tendencia é a dominante, xa que contribúe á realización máis racional da función de nominación. Mentres que na fraseoloxía, en relación coa súa dirección expresivo-funcional, esta tendencia está considerablemente debilitada. Os fraseoloxismos tenden constantemente á actualización da motivación, para conservar (ou reforzar) a correspondencia entre o significado directo e o figurado da combinación. Polo tanto, para a fraseoloxía ten unha importancia especial a reconstrucción (verdadeira ou falsa) da motivación. Precisamente a unidade destas tendencias contradictorias determina o desenvolvemento da fraseoloxía.

⁴⁴⁹ Véxase a nota 58.

V

EXPRESIVIDADE /NEUTRALIDADE NA FRASEOLOXÍA

5.1. Informatividade, superfluidade e expresividade

O interés común pola teoría da nominación, que está vixente nos últimos tempos, obrigou os lingüistas a investigaren máis profundamente o lado emotivo do signo lingüístico. Como amosaron as investigacións, a valoratividade, a emocionalidade e a expresividade desempeñan un papel no funcionamento de tódolos niveis da lingua, non menos importante cá propia nominatividade e informatividade. A antinomia das dúas funcións da lingua — a puramente informativa e a expresiva, que está condicionada pola asimetría do signo lingüístico — é un potente estímulo para a dinámica do sistema lingüístico. Esta antinomia defínese como a contradicción entre, por unha banda, “a tendencia cara á regularidade das unidades e, por outra banda, a tendencia cara ó seu realce expresivo”⁴⁵⁰. A función informativa da lingua asegura o carácter estándar, a regularidade das unidades lingüísticas, mentres que a función expresiva estimula o seu carácter non estándar, a súa capacidade de destacarse da serie, é dicir, a idiomatizade en sentido amplio. Esta contraposición, sen embargo, non supón, nin moito menos, unha irregularidade das unidades expresivas (na refracción fraseolóxica, irreproducibilidade ou inmodelabilidade), o que quedou amosado co material de fraseoloxía nos capítulos 1 e 2 deste libro.

A contradicción *expresividade /neutralidade* non é antagónica: entre os seus extremos hai moitas posibilidades e casos intermedios. Moitas unidades lingüísticas no seu proceso de funcionamento poden oscilar entre estes dous polos, achegándose unhas veces a un e outras veces a outro.

A *superfluidade*, a *información estética* e a *expresividade*, desta maneira, teñen tanta impor-

⁴⁵⁰ **Nota do orixinal:** Русский язык и советское общество: Лексика современного русского литературного языка. [A lingua rusa e a sociedade soviética: Léxico da lingua literaria rusa contemporánea]. M., 1968. Páx.27.

tancia no proceso de comunicación como a estricta *informatividade*. A interacción da forza expresiva e do estándar é extremadamente importante para o proceso de comunicación, aínda que en distintas esferas deste proceso a interacción ten certas peculiaridades.

A *superfluidade* informativa das unidades lingüísticas expresivas, frecuentemente interpretada como unha deficiencia dende o punto de vista da nominación, nesta aproximación resulta ser tan necesaria como a informatividade concentrada ata o límite final. Para o fraseoloxismo como unidade expresiva esta constatación é especialmente importante, xa que a súa *superfluidade* informativa pode parecer absoluta. Isto débese a que, en esencia, parece non ser necesario para a lingua en calidade de signo comunicativo, de *informema*, debido a que a maioría dos fraseoloxismos é reducible ata os significados léxicos, entra en relacións sinónímicas con eles, etc., nunha palabra, dende o punto de vista da **designación** é idéntica ós lexemas. Non é casual que moitos lingüistas consideren a fraseoloxía como o nivel superfluo da lingua.

O mesmo termo **superfluidade** con tal característica adquire unha connotación negativa. Créase a impresión de que as unidades fraseolóxicas, igual que outras unidades expresivas, son superfluas debido á súa non-informatividade. Reconocer tal característica non é posible xa que calquera información que se transmite dunha persoa a outra contén inevitablemente a valoración realizada polo emisor e, á súa vez, a do receptor. A valoratividade e a expresividade, como imos ver máis en diante, non son nocións idénticas, pero están entrelazadas estreitamente.

Tódolos medios lingüísticos, polo tanto, pódense distribuír convencionalmente ó longo da escala *expresividade /neutralidade*⁴⁵¹. É comprensible que para cada nivel lingüístico esta contraposición posúa as súas peculiaridades. O fondo léxico dende este punto de vista está equilibrado cuantitativa e cualitativamente. Cada un dos polos da contraposición dada está representado por unha ampla capa do léxico, propriamente nominativo (que realiza a función nominativa da lingua), e expresivo (en que se materializa a función expresiva da lingua). As palabras do segundo tipo nos últimos tempos recibiron un nome especial: **os expresivos**, que está completamente xustificado pola existencia de todo un complexo de indicios que os unen, a pesar das diferencias semántico-gramaticais, estilísticas, funcionais e outras (Лукьянова, 1980; 1986). Este léxico serve habitualmente para designa-los sentimientos, as emocións, o estado espiritual da persoa, expresa a relación emocional, valoracións sociais e individuais dun ambiente lingüístico concreto e é un reflexo da actividade intelectual, sentimental, psíquica da conciencia humana. Sendo un medio expresivo da lingua, este léxico realiza unha función expresiva, caracterizadora e por iso ten unha esfera de uso limitada.

Daquela ¿en que consiste en principio a diferencia entre o léxico nominativo e os expresivos?

Ante todo, no carácter social, vivamente expresado, no antropomorfismo dos últimos. O

⁴⁵¹ **Nota do orixinal:** A denominación desta contradicción, dende logo, é convencional. Son possibles, por exemplo, tamén as súas denominacións como *informatividade /superfluidade*, *nominatividade /expresividade*, *expresividade /non-expresividade*.

signo expresivo na semiótica é aquel que axuda o falante a expresa-la súa actitude verbo dos fenómenos que o rodean, ou ben aquel en que, independentemente da vontade do falante, se manifestan as propiedades da súa personalidade (Grabias, 1978: 107). E dende o punto de vista lingüístico-estilístico, a forza expresiva é unha categoría semántica connotativa de tipo xeneralizador (Винокур, 1980: 54-57). E a xeneralización connotativa ten as súas raíces precisamente na valoratividade social dos expresivos.

5.2. Expresividade, emocionalidade e valoratividade

Sendo distintas as definicións e interpretacións da expresividade, habitualmente trátase de fénómenos semánticos próximos: valoratividade, imaxibilidade, expresividade da fala e emocionalidade. Notando a súa vinculación, os investigadores emprenden tamén intentos de delimitalos con maior ou menor exactitude. A delimitación entre a expresividade, emocionalidade e valoratividade presenta neste sentido unha dificultade especial. Sábese que na estilística tradicional (por exemplo, nas obras de J.Vendryes, Ch.Bally, V.V.Vinogradov) identificábanse as noções de emocionalidade ou afectivididade e de expresividade. Actualmente marcan unha liña definida entre eles. Así, E.A.Plaghin tende a caracteriza-la *expresividade da palabra* como "toda a gama subxectivo-sentimental de valoracións dos feitos da realidade, que potencialmente se contén nela", e a *emocionalidade da palabra* como "unha manifestación concreta, dunha soa vez, dunha das valoracións que está introducida na intención da comunicación"⁴⁵². Conforme ó punto de vista contrario, "o concepto de emocionalidade pódese aplicar á composición e ó significado das unidades lingüísticas, mentres que o concepto de expresividade está vinculado á súa selección e realización na fala"⁴⁵³.

É fácil notar que os autores citados separan os fenómenos de expresividade e emocionalidade distribuíndo no eixe "lingua - fala", o que non é moi lexítimo. Os datos da psicolinguística amosan que no significado emocional se destacan os compoñentes da valoración, da forza e da actividade, que son constantes nas distintas linguas. Consecuentemente, tanto a emocionalidade, como a expresividade poden atribuirse de igual xeito á lingua ou á fala. Só se pode recoñecer, quizais, que a expresividade é unha propiedade semántica menos inmediata cá emocionalidade e que ten un repertorio lingüístico de funcionamento máis amplio. Para dicilo con outras palabras, calquera manifestación da semántica emocional é expresiva, pero non todo o expresivo é emocional. Existe outra correlación entre a expresividade e a valoratividade. O repertorio da valoratividade ten máis "alcance" có reperto-

⁴⁵² **Nota do orixinal:** Плахин Е.А. Экспрессивность и эмоциональность слова. [*Plaghin E.A. Expresividade e emocionalidade da palabra*]. // Русское языкознание. [*Lingüística rusa*]. Алма-ата, 1973. Вып.2. Пáx.46.

⁴⁵³ **Nota do orixinal:** Осипов Ю.М. Об уточнении понятия "эмоциональность" как лингвистического термина. [*Ósipov Iu.M. Sobre a especificación do concepto "emocionalidade" como termo lingüístico*] // Ученые записки Московского университета. [*Memorias científicas da Universidade de Moscova*]. 1970. N 422. Páx.121.

rio da expresividade. Así, os adverbios *хорошо* ‘ben’ e *плохо* ‘mal’, sen dúbida, son valorativos, pero non son expresivos, a diferencia dos seus sinónimos léxicos do tipo *отменно* ‘perfecto’, *недурственно* ‘pasable’ (pola forma interna, ‘non mal’), *паршиво* ‘de xeito perralleiro’, *неважненки* ‘mediocre, regular’ (pola forma interna, ‘non significante’) e dos seus sinónimos fraseolóxicos do tipo

<i>на все сто</i>	<i>a tódolos cen</i> ⁴⁵⁴	‘completamente ben’
<i>на ять</i>	<i>a “iat”</i> ⁴⁵⁵	‘perfectamente ben’
<i>из рук вон</i>	<i>fóra das mans</i>	‘terriblemente mal’
<i>ниже всякой критики</i>	<i>máis baixo que cal- quera crítica</i>	‘absolutamente mal’,

mentres que as unidades expresivas sempre conteñen nunha ou outra medida elementos de valoratividade. Non é casual que a expresividade se interprete só como unha das cinco propiedades do predicado valorativo: emotividade (é dicir, a propia valoratividade), emocionalidade, afectividade e intensificación. Tamén son posibles comprensións da valoratividade algo "estreitas", que aproximan os seus límites á expresividade.

Frecuentemente, durante os intentos de delimitación entre a expresividade, a valoratividade e a emocionalidade manéxase tamén a noción **imaxibilidade**. A dependencia destes conceitos é evidente, xa que a imaxibilidade é un dos factores poderosos de aumento de potencial valorativo-emocional e expresivo do léxico e da fraseoloxía. "Cada denominación imáxica ten matiz valorativo" (Mukařovský, 1971: 328). Non é lexítimo, sen embargo, mesturar ou uni-la imaxibilidade e a expresividade (comp.: Копыленко, Попова, 1972: 14-15), interpretalas como fenómenos equiparables, dunha mesma serie. A imaxibilidade, como intentamos amosar no capítulo 4, é só un recurso, unha fonte de expresividade e precisamente por iso non pode ser interpretada como unha propiedade relevante do fraseoloxismo. Se a expresividade, a emocionalidade e a valoratividade son propiedades rigorosamente sincrónicas, "horizontais", monofuncionais do léxico e da fraseoloxía, a imaxibilidade é unha propiedade de diacrónica, "vertical", polifuncional. Noutras palabras, entre a imaxibilidade e a expresividade existe unha relación de causa e efecto: a primeira pode provoca-la outra, ser só fonte, pero non indicio funcional. O mesmo é característico da relación entre, por unha banda, a imaxibilidade, e pola outra banda, a valoratividade e a emocionalidade. Por iso non é lexítimo consideralas nunha única serie de clasificación.

5.3. A expresividade como propiedade predicamental dos fraseolo-

⁴⁵⁴ Comp. en galego *ó cento por cento* ‘plenamente’ (este significado tamén pode ter a citada expresión rusa).

⁴⁵⁵ *Ять* (pronúnciase /iat/ e escríbese й) é unha letra do alfabeto ruso antigo, con pronunciación coincidente xa na antigüidade coa da letra *e*, así que as regras de ortografía das palabras que contiñan й considerábanse entre os escolares como as máis difíciles. Polo tanto, saber “a iat” significaba ‘saber perfectamente ben’.

xismos

O resultado importante do estudo da expresividade, valoratividade e emocionalidade das unidades lingüísticas é a comprensión do feito de que estas propiedades son elementos da estructura semántica tan necesarios como a propia nominatividade, é dicir, o recoñecemento da súa informatividade en sentido amplio. Gracias a estas propiedades, a lingua é capaz de realizar unha das súas funcións más importantes, a pragmática, é dicir, a función da influencia da fala. Dende este punto de vista, o complexo das unidades lingüísticas que realizan a función nominativa da lingua representántase como un conxunto de *informemas*, e a totalidade dos seus medios expresivo-valorativos representántase como un conxunto de *pragmemas* (Киселева, 1978: 106-109). Os fraseoloxismos son, por dicilo así, pragmemas "ideais", xa que a expresividade é a súa propiedade inmanente, como consecuencia de que funcionan na lingua precisamente como unidades que inflúen no destinatario.

A función expresivo-comunicativa, estética para o fraseoloxismo é especialmente importante; pódese dicir, que para o nivel fraseolóxico esta función está hipertrofiada, elevada ata o absoluto e é coma se xustificase a existencia da fraseoloxía como nivel lingüístico especial. E a expresividade do fraseoloxismo distínguese da expresividade do lexema e doutras unidades lingüísticas, segundo a expresión de B.A.Larin, pola súa "adicionalidade do sentido", pola presencia de matices semánticos que permiten concretar dunha maneira máis exacta os acentos más finos da forza expresiva. O fraseoloxismo é unha das manifestacións más vivas da función estética da lingua, que, aínda que, posiblemente, é superflua, dende o punto de vista do "feito de ser signo" e da "nominatividade", non obstante, é imprescindible para a lingua como fenómeno social.

En esencia, a antinomia "expresividade /nominatividade" tampouco se interpreta dunha única maneira para o nivel léxico. Recoñecendo a nominatividade dos expresivos léxicos, N.A.Lukiánova, por exemplo, ó mesmo tempo subliña correctamente as súas peculiaridades, que son: o desprazamento da función nominativa á periferia debido a que a función dominante dos expresivos é a función de expresar (Лукьянова, 1980: 10). Tal amortecemento da función nominativa a favor da expresiva é aínda máis propio da fraseoloxía. No fraseoloxismo o nominativo está disolto no expresivo, está subordinado a isto. Estes dous lados do signo lingüístico son sincréticos no fraseoloxismo, mentres que no léxico (sobre todo non-expresivo) están diferenciados, separados.

Por iso moitos fraseólogos acentúan con precisión o predominio do elemento expresivo-valorativo na semántica do fraseoloxismo. "O peso específico do significado valorativo é moito maior nas unidades fraseolóxicas ca nas palabras", nota A.V.Kunin (Кунин, 1970: 102). "A diferencia dos lexemas e dos sintagmas, os frases desempeñan un papel lingüístico expresivo" (Д.Мршевић-Радовић, 1979: 461). En semellantes declaracións percíbese a tendencia obxectiva a subliña-la diferencia entre o fraseoloxismo e a palabra no que se refire á antinomia que nos interesa, acentua-la expresividade predicamental dos fraseoloxismos tendo en conta a nominatividade predicamental dos lexemas.

Dende logo, non é posible deixar de ver que o recoñecemento da expresividade predicamental do fraseoloxismo depende en gran medida do modo de pensar dun ou doutro inves-

tigador no sentido da teoría e da terminoloxía, ante todo depende da definición da unidade que el acepta. Notemos só que canto máis ampla é a comprensión do fraseoloxismo, tanto máis inevitable é rexeita-lo recoñecemento da súa expresividade en calidade de trazo predicamental. E, se por fraseoloxismo se comprenden só unidades estables e reproducibles, cómpre incluír no corpo da fraseoloxía tamén os termos compostos e as nomenclaturas que son unidades, por dicilo así, da "nominación pura". Neste caso a oposición *expresividade /neutralidade* para o léxico e para a fraseoloxía resultará ser case idéntica, xa que ós expresivos léxicos corresponderánllles os expresivos "fraseolóxicos", e ós nominativos léxicos corresponderánllles os nominativos "fraseolóxicos".

Como neste libro o fraseoloxismo se interpreta como unidade idiomática, é dicir, como fraseoloxismo en sentido estrito, a expresividade recibe aquí calidade de indicio relevante: asegura, segundo parece, unha selección suficientemente rigorosa e determinada respecto ás unidades homoxéneas como obxecto de investigación. O rexitamento desta propiedade como indicio relevante do fraseoloxismo leva inevitabilmente á ampliación de tal obxecto. E se o rexitamento está condicionado polo obxectivo de descripción e de demostración dun ou outro método⁴⁵⁶, isto está completamente xustificado e esixe só unhas estipulacións terminolóxicas. Pero no caso de que o autor exclúa da súa definición de fraseoloxismo a expresividade e que ademais a interprete tradicionalmente, a súa aproximación pode traer consigo unha inconsueta. Así, A.S.Iúrchenco só recoñece propiedades relevantes do fraseoloxismo, tales como a formación separada, a indivisibilidade semántica e a estabilidade relativa (Юрченко, 1984: 20), pero ó mesmo tempo investiga exclusivamente unidades idiomáticas, notando correctamente a relatividade da "neutralidade" estilística dos así chamados fraseoloxismos interestilísticos do tipo dos rusos

<i>мáла и веліка</i>	<i>de pequenos e grandes</i>	'de tódalas idades'
<i>день и ночь</i>	<i>día e noite</i>	'vintecatro horas seguidas' ⁴⁵⁷
e o ucraíno		
<i>і пíлом і душéю</i>	<i>co corpo e alma</i> ⁴⁵⁸	

(Ibid.:140-141). De maneira analólica actúa tamén I.Ia.Lépexev que rexeita o estatuto predicamental da expresividade fraseolóxica e subliña que tales fraseoloxismos, así como os bielorrusos

<i>ўсе рóўна</i>	<i>todo é igual</i>	'é indiferente'
<i>ва ўсýкім выпáлку</i>	<i>en todo caso</i>	'independientemente de nada'
<i>з гóдú ў год</i>	<i>de ano en ano</i>	'varios anos seguidos'

⁴⁵⁶ **Nota do orixinal:** Comp. a tipoloxía de combinabilidade dos lexemas composta a partir das combinacións dos semas denotativos e connotativos na obra de M.M.Kopilenko e Z.D.Popova (Копыленко, Попова, 1972).

⁴⁵⁷ En ruso existe a palabra *сутки* que designa este período de tempo.

⁴⁵⁸ Comp. en galego: *en corpo e alma* co mesmo significado.

<i>час ад ча́су</i>	<i>hora da hora</i>	'cada vez más',
"apenas posúen expresividáde" (Лепешаў, 1984: 11), ou que os xiros do tipo do bielorruso		
<i>бáбіна лéтa</i>	<i>verán da muller</i>	'outono temperán con días mornos'
teñen cor expresivo-valorativa mímina (Ibid: 14-15). Sen embargo, noutro lugar do seu libro o autor amosa de maneira convincente que só uns poucos deles, por exemplo,		
<i>ў́ce рóўна</i>	<i>todo é igual</i>	'é indiferente',
poden "funcionar libremente en tódolos estilos sen producir disonancia na fala" e explícao polo feito de que na esfera da fraseoloxía non existe "neutralidade estérilmente pura" (Ibid: 20).		

Efectivamente, os casos do tipo do ruso

<i>всё равнó</i>	<i>todo é igual</i>	'é indiferente'
------------------	---------------------	-----------------

son extremadamente escasos no corpo fraseolóxico considerado tradicionalmente, incluso se interpretamos tales xiros como fraseoloxismos. Ademais, tamén se cualifican de maneiras distintas nos diccionarios: non é casual que o mesmo I.Ia.Lépexev sinale que no *Diccionario fraseolóxico escolar da lingua rusa* de V.P.Jukov⁴⁵⁹ este xiro se caracterice como neutro, mentres que no *Diccionario-libro de referencia da fraseoloxía rusa* de R.I.Iarántsev⁴⁶⁰, que se utiliza no ensino, caracterízase como popular.

E os casos do tipo do ruso

<i>бáбье лéто</i>	<i>verán da muller</i>	'outono temperán con días mornos'
-------------------	------------------------	--------------------------------------

non se pode interpretar como falta de marca expresiva, a pesar do carácter de nomenclatura da súa semántica, que condiciona unhas determinadas dúbidas á hora de incluílas no corpo de unidades idiomáticas. Isto pode ser fácilmente amosado, tanto pola valoratividade bastante estable deste xiro, como pola apelación insistente á súa forma interna nos textos artístico-publicitarios:

*За окном - в летающих паутинках и
желтом кружеве листьев - стояло
чудесное “бáбье лето”. (Р.Армeeв)*

'Detrás da fiestra, nas arañeiras voantes
e no encaixe amarelo de follas, facía
un marabilloso “verán da muller”'
(R.Armeev)

*Не бáбье лето - мужиковская весна.
Есть зимний дуб. Он зацветает
позже... (А.Вознесенский)*

'Non o verán da muller - a primavera
do home. Existe o carballo invernal.
Florece máis tarde [...]’ (A.Voznesen-
skii).

⁴⁵⁹ “Школьный фразеологический словарь русского языка” В.П.Жукова.

⁴⁶⁰ “Словарь-справочник по русской фразеологии” Р.И.Яранцева.

Non é casual que esta expresión chegase a ser tamén un símbolo orixinal da idade determinada da muller: isto é só unha das materializacións do seu potencial expresivo. E a forma interna e a semántica "de temporada" resultan ser expresivamente dependentes. Un efecto expresivo de tal tipo créase, por exemplo, na poesía de O.Berggolts "Verán da muller"⁴⁶¹:

*Есть время природы особого света,
неяркого солнца, нежнейшего зноя.*

Оно называется

бабье лето

*и в прелести спорит с самою
весною...*

*О мудрость шедрейшего бабьего
лета⁴⁶²,*

*с отрадой тебя принимаю... И всё
же,*

*любовь моя, где ты, аукнемся, где
ты?*

*А рощи безмолвны, а звёзды все
строже...*

'Na natureza existe unha temporada
de luz especial /

de sol non brillante, de calor máis ten-
ro. /

Chámase

o verán da muller /

e dispútalle encanto á mesma prima-
vera ... /

Oh, sabedoría do máis xeneroso verán
da muller, /

acéptote con agrado... E, sen embar-
go, /

meu amor, ¿onde estás ti? ímonos di-
cir algo un ó outro ¿onde estás ti? /

E os bosquiños están silenciosos, e as
estrelas son cada vez más e más
severas [...]'

É significativo que na traducción desta poesía ó inglés o traductor Avril Pirman se vise obrigado a ofrecer un comentario que apelaba precisamente ó significado literal dos componentes: "In Russian Indian Summer is called "Women's summer""⁴⁶³. Esta claro que en tales casos trátase de reinterpretacións estéticas da forma interna, que se basean na transparencia que esta aparenta ter.

E frecuentemente esta transparencia non significa claridade etimolóxica. Así, os investigadores interpretan o xiro

бáбье лéто

verán da muller

'outono temperán con
días mornos'

de maneiras distintas, tanto máis canto que el posúe unha área xeográfica bastante ampla: ruso *бáбье лéто*; bielorruso *бáбіна лéта*; ucraino *бáбіне (бáбське) літо*; polaco *babie lato*; eslovaco *babie (babské) léto*; checo *babí léto*; serbio/croata *бабино (бáблье) лéто*; es-

⁴⁶¹ О.Берггольц "Бáбье лéто".

⁴⁶² Aquí vai subliñado o mesmo xiro no caso xenitivo.

⁴⁶³ Nota do orixinal: "En ruso ó Verán Indio chámolle *verán da muller*": *Three Centuries of Russian poetry*. Moscow, 1980. Páx.725. [Verán Indio é un nome habitual para designar esta temporada en inglés].

loveno *babje leto*; alemán *Altweibersommer*⁴⁶⁴; lituano *bóbų vasara*. Uns interpretan metáforicamente, relacionando a denominación do inicio do outono coa arañeira, que nesta época adoita voar e que fai lembrar as primeiras canas da muller que empeza a avelentarse, ou ben partindo da comparación co amor serodio (e curto) das mulleres que se están avelantando, ou ben da alusión á súa beleza "outonal" que se está murchando; outros parten da motivación "produccionista", xa que coa chegada dos días de setembro as mulleres aldeanas empezaban a *senta-los seráns*, é dicir, ocuparse de fiar, de tecer e doutros traballos domésticos típicos das mulleres; os terceiros supoñen unha transición metafórica que parte de *bába* 'curandeira, bruxa' e *léto* 'o que está voando', é dicir, os fíos da arañeira no aire no outono temperán'. A existencia de versións etimolóxicas tan distintas, estando extremadamente claros os componentes, tamén é un reflexo orixinal da expresividade do xiro

бáбъе лéто

verán da muller

'outono temperán con
días mornos'.

No capítulo 4 amosouse cómo casos semellantes de animación da imaxibilidade se reflictan no aumento do potencial expresivo das unidades fraseolóxicas.

Desta maneira, unha consideración máis atenta das combinacións estables de palabras, ás que I.Ia.Lépexev e outros fraseólogos lles someten a dúbida a expresividade, amosa que estas son ou ben casos transitorios do tipo

всё равнó

todo é igual

'é indiferente',

que son inevitables cando se establecen límites de calquera nivel lingüístico, ou ben as expresións do tipo

бáбъе лéто

verán da muller

'outono temperán con
días mornos',

que nin son neutras, nin moito menos, debido á súa forza expresiva.

5.4. Os nominativos e os expresivos na esfera das combinacións estables

A delimitación das unidades léxicas segundo a escala *expresividade /neutralidade*, como vimos, provoca a súa distribución entre expresivos e nominativos. Aplicada ás combinacións estables de palabras, a mesma delimitación leva á contraposición exacta entre os fraseoloxismos como expresivos que posúen unha formación separada e as combinacións terminolóxicas e nomenclatúricas de palabras como os nominativos. Considerando as relacións entre os fraseoloxismos e os termos compostos dende o punto de vista da antinomia que nos interesa, é fácil ver como funciona exacta e regularmente a expresividade en calificadas.

⁴⁶⁴ **Nota do orixinal:** A palabra composta alemana, segundo parece, é un préstamo do eslavo, xa que está fixada só a principios do século XIX e non ten paralelos noutras linguas xermánicas.

dade de criterio que axuda a delimitar estes dous tipos de unidades lingüísticas, distintas no plano funcional.

Sabemos que o termo, actuando nos textos especiais ante todo coa función intelectual-informativa, pode funcionar tamén como pragmema (máis frecuentemente en textos artísticos e publicitarios), adquirindo expresividade. A función informativa do termo no texto científico-técnico é praticamente única: os fenómenos de variación, de sinonimia, de antónimia e semellantes, que son tan significativos esteticamente nun texto artístico-publicitario, neste caso non aumentan as potencias pragmáticas do termo, senón que só detallan a manifestación da súa nominatividade predicamental. No texto artístico-publicitario o repertorio do termo amplíase considerablemente, xa que adquire a capacidade de caracterizar socialmente a situación, o personaxe e servir como característica de fala, é dicir, cumpri-la función deíctica. Isto é o movemento cara á valoratividade e expresividade, os distintos tipos da función pragmática.

A reinterpretación do termo que se realiza na fala ou que é individual dun autor, que se percibe polos oíntes ou polos lectores estando só presente tamén o seu significado directo, crea unha tensión estética especial, condicionada pola vibración semántico-estilística entre os polos *neutralidade /expresividade*. O uso múltiple dos termos compostos reinterpretados desta maneira fai deles expresivos estables, é dicir, fraseoloxismos. A efectividade da fraseoloxización e o carácter actual do fraseoloxismo novo dependen en gran medida do grao en que se coñece o termo-fonte, do seu estatuto lingüístico xeral que permite crea-la presencia de dous planos e, con isto, a tensión expresiva. De aquí procede a "selectividade" realizada polo sistema terminolóxico da lingua no plano fraseolóxico. Tal selectividade está relacionada directamente coa capacidade do termo de actualización, dicíndoo dunha maneira más simple, coa posibilidade do seu desciframento non terminolóxico, "de vida cotiá".

É típico neste sentido o uso figurado do termo *чёрная дыра buraco negro* nun ensaio sobre un científico físico:

В его творчестве отсутствуют “чёрные дыры” - временные остановки после покорения какой-нибудь научной высоты. (В.Щепилов)

'Na súa obra creativa están ausentes os "buracos negros", as paradas temporais despois da superación dunha altura científica.' (V.Schepílov).

O mesmo autor do ensaio semantiza o fraseoloxismo ocasional

чёрная дыра

buraco negro

'parada temporal despois da superación dunha altura científica'

que creou para caracteriza-lo científico. O significado 'parada temporal despois da supera-

ción dunha altura científica', sen embargo, non é consecuencia directa da reinterpretación do termo. O termo físico *чёрная дыра buraco negro* está lonxe de significar 'parada na altura', é 'coágulo de substancia de estrelas que posúe tal grao de condensación e tales forzas de gravidade, que non deixan saír ó espacío ningunha partícula nin onda'⁴⁶⁵. O uso figurado do termo, segundo parece, estimúlase, por unha banda, mediante un significado da palabra *дыра* 'buraco', que é "de vida cotiá": 'algún sitio vacío, lagoa', e, por outra banda, pola tradición de uso dos antónimos fraseolóxicos "de cor":

<i>чёрное (тёмное) пятно</i>	<i>mancha negra (escura)</i>	'algo que infama, deshonra moito'
------------------------------	------------------------------	-----------------------------------

e

<i>белое пятно</i>	<i>mancha branca</i>	'problema non investigado, que necesita resposta, solución'.
--------------------	----------------------	--

Na última oposición fraseolólica cabe tamén o antónimo terminolóxico de *чёрная дыра buraco negro*, que é *белая дыра buraco branco* 'obxecto hipotético do Universo, que é resultado da ampliación da substancia que antes se encontraba nun estado superdenso'⁴⁶⁶. Tamen contradí o significado terminolóxico 'coágulo de substancia de estrelas' a interpretación poética do termo *чёрная дыра buraco negro*, rexistrada polo arriba citado diccionario *Palabras e significados novos*.⁴⁶⁷:

Над речкой, над стогом душистого сена, Над вспышками дальних зарниц, Я чувствую “черные дыры” Вселенной, Как взгляд из бездонных границ. (Техника - молодежи. 1975. № 8)

'Enriba do río, enriba do palleiro da herba seca olorosa, Enriba dos flashes dos lóstregos lonxanos, Eu sinto os buracos negros do Universo, coma unha mirada dende os límites insondables.' (*Técnica para a xente nova*. 1975. № 8).⁴⁶⁸

En tales casos a presión da forma interna resulta ser máis efectiva que a partida directa da semántica terminolólica. E isto é unha testemuña máis de que cando unha combinación de

⁴⁶⁵ **Nota do orixinal:** Новые слова и значения: Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов /Под ред. Н.З.Котеловой. [Palabras e significados novos: Diccionario-libro de referencia baseado nos materiais da prensa e da literatura dos anos 70 /Baixo a revisión de N.Z.Kotelova]. M., 1984. Páx.211.

⁴⁶⁶ **Nota do orixinal:** Ibid. Páx.210.

⁴⁶⁷ "Новые слова и значения".

⁴⁶⁸ Comp. tamén outro significado fraseolóxico desta expresión rexistrada nun diccionario máis tardío

<i>чёрная дыра</i>	<i>buraco negro</i>	'lugar onde todo desaparece, se absorbe sen deixar pegadas'
--------------------	---------------------	---

(véxase: Словарь русской фразеологии: Историко-этимологический справочник. [Diccionario de fraseología rusa: Libro de referencia histórico-etimológico]. Санкт-Петербург, 1998. Páx.178).

palabras "commuta" dende o plano terminolóxico no fraseolóxico, está orientada en gran medida ás potencias expresivas dos componentes que forman este termo.

A fala profesional recoñécese unanimemente polos fraseólogos como un dos recursos máis activos para complemento do fondo fraseolóxico das distintas linguas. A actividade das combinacións terminolóxicas de palabras no campo da formación de frases no pasado foi condicionada en gran medida polo coñecemento común de tales procesos laborais que se designaban por elas. Precisamente por iso a terminoloxía profesional "reflicte ás veces os antigos métodos de traballo; outras veces formas especiais de colaboración dos participantes do proceso produccionista colectivo; e outras, as opinións dos artesáns ou dos explotadores do seu propio traballo" (Ларин, 1959: 36).

Polo tanto, o feito de que todos coñecesen a terminoloxía profesional no pasado é a razón da súa constante disposición á actualización estética, á reunión das funcións nominativa e expresivo-emocional, que leva á fraseoloxización. A especialización da actividade produccionista, da ciencia e técnica no noso tempo, a primeira vista, leva á debilitación das posibilidades de actualización. É por iso polo que nas linguas literarias contemporáneas hai máis fraseoloxismos baseados na terminoloxía tradicional profesional, que na actual, na científico-técnica.

A fraseoloxía tamén neste plano manifesta un carácter máis conservador có léxico. É sabido que na lingua rusa a revolución científico-técnica provocou non só unha activa creación de termos e os seus procesos de préstamo, senón tamén o funcionamento activo deles na lingua literaria común. E neste proceso hai moitas veces menos innovacións fraseolóxicas que innovacións léxicas.

E a principal razón da desteminoloxización do léxico científico-técnico e da fraseoloxía é a mesma: a dependencia mutua constante entre a esfera produccionista-científica e a da vida cotiá do home.

Entre o vocabulario da ciencia e o vocabulario da vida cotiá, - sinalou V.V. Vinogradov, - existe unha directa e estreita relación. Calquera ciencia empeza a partir dos resultados que acadaron a mentalidade e a fala do pobo, e o seu desenvolvemento ulterior non se separa da lingua popular, xa que incluso as chamadas ciencias exactas seguen retendo nos seus vocabularios termos collidos da lingua de todo pobo (peso, traballo, forza, calor, son, luz, reflexo e semellantes) (Виноградов, 1977: 165).

O noso tempo, o tempo do progreso científico-técnico, intensifica especialmente o segundo lado dialéctico desta relación entre o vocabulario da ciencia e o vocabulario da vida cotiá: a lingua de todo pobo agora adopta moitas cousas da esfera terminolóxica, adaptando semanticamente moitos termos especiais.

O proceso de *xeneralización do significado* afecta tamén ós termos compostos estables, facéndoos fraseoloxismos. Tal xeneralización produce un efecto expresivo aínda maior nos casos en que o componente estructural da combinación terminolóxica resulta ser simultaneamente palabra da vida cotiá, como pasou coa formación do fraseoloxismo ocasional

чёрная дыра

buraco negro

'parada temporal des-

pois da superación dunha altura científica'.

Falando con propiedad, precisamente nisto consiste a peculiaridade da *determinoloxización* dos termos compostos, que a distingue do proceso analóxico que se realiza para os termos-lexemas. A fraseoloxización pode realizarse ben mediante preferencia acentuada do eixe semántico, que é o máis cómodo para a desespecialización, ou ben, como tamén ocorre no léxico, sen tal acentuación, a conta da terminoloxización da combinación enteira de palabras. Os exemplos de fraseoloxización do segundo tipo son moito menos numerosos, xa que os termos compostos ordinariamente inclúen tamén o compoñente da semántica literaria común. Comp.:

<i>выйти из строя</i>	<i>saír da formación</i> (termo militar)	'deixar de funcionar, desarreglarse'
<i>задавáть тон</i>	<i>da-lo ton</i> (= <i>da-lo "la"</i> , termo musical)	'ser exemplo, modelo para outros en algo; ser unha persoa que inflúe moito na mar- cha dun proceso ou proxecto, etc.'
<i>давáть зáдний ход</i>	<i>dar marcha atrás</i> (termo de transpor- tes)	'nega-lo que se dixo antes, as opinións anteriores, etc.'

<i>слви́нуть с мёртвой точки</i>	<i>quitar do punto morto</i> (termo técnico)	'dar movemento a al- go, quitalo do seu si- tio, supera-lo estan- camento',
--------------------------------------	---	--

onde os verbos son praticamente a-terminolóxicos. Incluso os fraseoloxismos nominativos que sufriron desteminoloxización, do tipo

<i>цепнáя реакция</i>	<i>reacción en cadea</i> (termo físico)	'dise dun proceso in- cesante e incontrola- ble de incorporación dalgunhas persoas ou cousas nalgunha esfe- ra'
<i>центробéжная сила</i>	<i>forza centrífuga</i> (ter- mo técnico)	'dise dunha forza que atrae as persoas a al- go'
<i>дымовáя завéса</i>	<i>cortina de fume</i> (termo militar)	'un disimulo que oculta intencións e ideas verdadeiras'

<i>тóчка замерзания</i>	<i>punto de conxelación</i> (termo físico)	'situación en que algo está parado sen ir adiante'
<i>необратимый процесс</i>	<i>proceso irreversible</i> (termo físico-químico)	'dise dalgo que se vai desenvolver adiante, sen volver á situación anterior'

non están equilibrados neste sentido: ordinariamente un dos compoñentes inclínase cara ó "desciframento da vida cotiá". Precisamente neste carácter selectivo do acento da reinterpretación, segundo parece, consiste un dos motivos propiamente lingüísticos da desproporción cuantitativa dos fraseoloxismos desactualizados en comparación cos correspondentes termos léxicos. As posibilidades de desactualización aquí estréitanse pola existencia dunha relación semántico-estructural con outros compoñentes do termo composto.

O carácter selectivo maniféstase tamén na ampliación do círculo do léxico que pode combinararse co termo desespecializado. Así, o xiro *ход конём* 'xogada de cabalo' no significado da terminoloxía deportiva ten unha esfera de uso moi estreita, designando un desprazamento na táboa de xadrez dunha figura concreta. Neste plano a combinación *ход конём* 'xogada de cabalo' é analóxica ás combinacións *ход слоном* 'xogada de alfil' ou *ход пешкой* 'xogada de peón'. No significado figurado, fraseolóxico enriqueceuse por unha valoratividade vivamente subliñada: 'medio decidido que se utiliza nun caso extremo; acción enxeñosa e astuta que achega cambios inesperados a unha situación complicada'.

Un proceso semellante é consecuencia típica dos termos fraseolóxicos. A liña semántico-estilística desta fraseoloxización vai dende a informatividade cara á expresividade máxima e a valoratividade. A antinomia *expresividade /neutralidade*, polo tanto, resulta ser extremadamente importante, ten calidade de eixe para a delimitación entre a combinación terminolóxica de palabras e o fraseoloxismo. Calquera desvío da nominatividade cara á expresividade xa é un paso do termo composto en dirección ó fraseoloxismo. A fixación da expresividade deste termo testemuña o remate do proceso de fraseoloxización.

Desta maneira, correspóndenlle os polos da antinomia *neutralidade /expresividade* dous tipos de unidades estables que posúen formación separada: os termos e os fraseoloxismos. Ó mesmo tempo, coma sempre na lingua, pódense notar tamén dous grupos de combinacións estables de palabras, que se afastan dos polos e representan unha orixinal zona de transición dende as unidades nominativas cara ás expresivas. Trátase dos chamados *termos imáxicos* e das perífrases. A pesar dunha orixinal aliaxe da expresividade e a nominatividade, a orientación consecuente cara á expresividade como propiedade relevante dos fraseoloxismos permite, segundo parece, "separar" tamén estas unidades e distribuirlas entre os polos da nosa antinomia.

Imos considera-las combinacións terminolóxicas de palabras, que teñen carácter imáxico. Hai moitas nas linguas eslavas. Adoitán ser primitivamente nacionais pola súa procedencia e por iso son vivamente metafóricas:

ruso

<i>аніотини гла́зки</i>	<i>olliños de Aniúta</i> ⁴⁶⁹	‘pensamento’
<i>Ивáн-да-Мáрья</i>	<i>Iván e María</i>	‘trigo de vaca’
<i>льви́ный зев</i>	<i>boca de león</i>	‘mexacán’
<i>вóлчье лы́ко</i>	<i>líber de tileiro do lobo</i>	‘trobisco’
checo		
<i>vlčí mák</i>	<i>papoula do lobo</i>	‘papoula’
búlgaro		
<i>мóмина сълзá</i>	<i>bágoa de rapaza</i> ⁴⁷⁰	‘lirio dos vales’.

A motivación imáxica de tales termos na fala viva popular non sempre é suficientemente concreta, xa que un ou outro componente que se interpreta como o eixe da imaxibilidade chega a ser só unha especie de signo nomenclatural. Así é, por exemplo, o adjetivo *волчий* ‘de lobo’, do que se derivan moitas denominacións populares na lingua rusa⁴⁷¹:

(rexión de Ás-traghan)	<i>вóлчыи бобкí</i>	<i>bagas de lobo</i>	‘silveira’
(rexión de Simbirsk)	<i>вóлчья лáпа</i>	<i>pata de lobo</i>	‘uvas de raposa’
	<i>вóлчыи гла́зки</i>	<i>olliños de lobo</i>	‘uvas de raposa’
(rexión de Arghánguelsk)	<i>вóлчья ду́дка</i>	<i>asubío de lobo</i>	‘anxélica’
	<i>вóлчыи ў́шки</i>	<i>orelliñas de lobo</i>	‘belitroque’.

A pesar do carácter nomenclatural, os falantes dialectais perciben tales termos como imáxicos, xa que a relación coas metáforas correspondentes suxírea a mesma lingua.

E ademais, tales termos populares fórmanse a miúdo a partir das asociacións folclóricas comúns, incluso paremiolóxicas. Así, o nome da pranta

<i>Ивáн-да-Мáрья</i>	<i>Iván e María</i>	‘trigo de vaca’
procede da asociación que existe entre os nomes rusos estendidos, que se atopan con fre-		

⁴⁶⁹ Aniúta é hipocorístico do nome feminino Anna.

⁴⁷⁰ Comp. en galego: *bágoas de San Pedro, bagoíñas de San Xoán..*

⁴⁷¹ Comp. en galego: *herba do lobo, herba da loba, etc.*

cuencia tamén nos proverbios:

Иван был в орде, а Марья вести скажывает

‘Iván estivo en *horda*⁴⁷², pero as notícias cóntaas María’

Иван был в орде, а у Марии вести

‘Iván estivo en *horda*, pero as noticias tenas María’

Иван Марии не слушает

‘Iván non escoita a María’.

Nisto tamén se manifesta unha determinada proximidade desta terminoloxía ós fraseoloxismos. Unha testemuña desta proximidade é tamén a modelabilidade das motivacións imáxicas dalgúns termos compostos: comp.

(rexión de Smolensk)

брат-и-сестра

irmán e irmá

‘trigo de vaca’

брать с сестрой

irmán con irmá

‘trigo de vaca’

polaco

bratki

irmanciños

‘trigo de vaca’.

¿Constitúen tódolos trazos mencionados unha base suficiente para incluír tales combinacións de palabras na clase dos fraseoloxismos? É sabido que algúns fraseólogos actúan precisamente así, considerando a imaxibilidade como propiedade relevante do fraseoloxismo.

Non obstante, a imaxibilidade, como se espuxo no capítulo anterior, é só unha das fontes da expresividade, e non é unha propiedade obrigatoria do fraseoloxismo como unidade lingüística especial. Precisamente tal aproximación permite separa-los termos compostos imáxicos dos propios fraseoloxismos. A pesar da comunidade dalgúns trazos, que son a formación separada, a estabilidade, a entereza semántica, non son expresivos, aínda que son imáxicos. Na fala úsanse como nominativos, e non como expresivos, o que é fácil de comprobar, comparando as equivalencias de tales unidades coas equivalencias das unidades fraseolóxicas en distintas linguas. Así son, por exemplo, as correspondencias entre o ruso e o serbio/croata e entre o ruso e o checo:

ruso

Ивán-да-Мáрья

Iván e María

‘trigo de vaca’

serbio/croata

⁴⁷² *Horda* é nome común que denominaba orixinariamente o antigo estado tártaro-mongólico.

<i>ливадор</i>	“de prados”	‘trigo de vaca’
<i>првенка</i>	“de cor vermella”	‘trigo de vaca’
checo		
<i>černyš</i>	“de cor negra”	‘trigo de vaca’

ruso		
<i>заячья капуста</i>	<i>col de lebre</i>	‘leitaruga’
serbio/croata		
<i>кислница</i>	“a que é ácida”	‘leitaruga’
checo		
<i>rozchodník veliký</i>	<i>gran andador</i>	‘leitaruga’

ruso		
<i>львиный зев</i>	<i>boca de león</i>	‘mexacán’
serbio/croata		
<i>жабица</i>	“de ra”	‘mexacán’
<i>зијевалица</i>	“a que bocexa”	‘mexacán’
checo		
<i>lví hubičky</i>	<i>beiciños de león</i>	‘mexacán’.

E cando se buscan equivalencias dun fraseoloxismo, é importante a transmisión non só da semántica fraseolóxica, senón tamén do seu potencial expresivo-imáxico, o que converte o problema da traducción do fraseoloxismo nos textos artístico-publicitarios na pedra de toque de mestría de traducir. Polo tanto, neste caso o criterio da expresividade resulta ser decisivo: a pesar da motivación imáxica, os termos coma

<i>ано́тины гла́зки</i>	<i>ollíños de Aniúta</i>	‘pensamento’
son más próximos ó polo da “neutralidade” có da “expresividade”.		

As perífrases fraseolóxicas, que se definen como “bloque de palabras formado de diversas maneiras con significado actualizante léxico” (Юрченко, 1983: 14), teñen outro estatuto semántico, aínda que non menos “dobre na súa unidade”. Por *significado actualizante*, para dicilo con propiedade, cómpre entender a expresividade da perífrase. Os xiros perifrásticos do tipo

<i>корáбль пустыни</i>	<i>barco do deserto</i>	‘camelo’
------------------------	-------------------------	----------

<i>царь зверей</i>	<i>rei dos animais</i>	‘león’
<i>оу царыца полей</i>	<i>raíña dos campos</i>	‘infantería’

están baseados, igual que os termos compostos do tipo imáxico-metafórico, nunha imaxe. A diferencia dos últimos, sen embargo, a imaxibilidade aquí está intencionadamente actualizada, agudizada. En esencia, como consideran moitos investigadores das perifrases, os límites entre fraseoloxismos e perifrases son bastante convencionais, áfada que, sen dúbida, existen diferencias semántico-funcionais entre estas unidades.

Consideremos unha serie de perifrases unidas polo adxectivo *белый* ‘branco’:

<i>бэлая жатва</i>	<i>colleita branca</i>	‘recolección do algodón’
<i>бэлая страда</i>	<i>época de colleita branca</i>	‘recolección do algodón’
<i>бэлая нефть</i>	<i>petróleo branco</i>	‘gas condensado’
<i>бэлая пахота</i>	<i>labranza branca</i>	‘retención da neve’
<i>бэлое зерно</i>	<i>grao branco</i>	‘arroz’
<i>бэлое золото</i>	<i>ouro branco</i>	‘algodón’
<i>бэльй дельфін</i>	<i>arroaz branco</i>	‘arroaz polar’, ⁴⁷³
<i>бэльй континент</i>	<i>continente branco</i>	‘Antártida’
<i>бэлая убийца</i>	<i>asasina branca</i>	‘quenlla’
<i>бэльй уголь</i>	<i>carbón branco</i>	‘enerxía eléctrica’.

A pesar da heteroxeneidade de motivacións, que aquí parece estar presente, e a pesar do distinto grao de afastamento semántico da designación concreta das cores, todas estas unidades están agrupadas por dúas propiedades semántico-funcionais: unen dialecticamente en si a nominatividade e a expresivididade. E con isto as perifrases chegan a ser unha especie de “zona de aproximación máxima” destes dous polos semánticos.

De aproximación, pero non de choque e moi menos de exterminación mutua, como compría esperar debido á acción da lei da unidade e loita dos contrarios. A razón disto consiste na especialización exacta destas propiedades da perífrase, contrapostas unha á outra. A perífrase, por unha banda, é a unidade expresiva, xa que, ordinariamente, non só repite a designación léxica correspondente, senón que lle dá unha valoración. Non é casual que os periodistas para escalaren a expresivididade utilicen con frecuencia a perífrase precisamente xunto co lexema neutral. Así, o xiro

⁴⁷³ En ruso esta especie ten unha designación especial dunha soa palabra: *бэлы́ха*: a súa forma interna tamén é “a branca”.

*béloе зóлoto**ouro branco*

'algodón',

utilizado ó lado da palabra *хлопок* 'algodón', preséntase como unha unidade "mellorativa", é dicir, que está relacionada cos traballos de mellora do terreo, e que subliña "o heroísmo de cada día" da colleita desta materia prima importante para o noso país.

Tales usos amosan que a perífrase reúne organicamente na súa estructura a semántica expresiva e a nominativa. Ademais, estes dous tipos de semántica na perífrase están equilibrados e funcionan como "equitativos". Segundo parece, precisamente con isto pódese explicar o feito de que o efecto expresivo da perífrase non é tan considerable coma a tensa estética do fraseoloxismo, e o seu estatuto nominativo está moi debilitado en comparación co termo. A perífrase ordinariamente é tautolóxica no aspecto nominativo e estandarizada ó máximo, nivelada, no plano expresivo. Disto procede o subliñado do seu carácter tópico e borrado, da súa superfluidez funcional, etc. Nunha palabra, a perífrase ou ben é o "fraseoloxismo non completamente terminoloxizado", ou ben o "termo non completamente fraseoloxizado". Nesta dualidade consiste a esencia semántica da perífrase, áinda que segundo a presencia da expresividade pode ser atribuída á fraseoloxía e pode ser un obxecto de descripción fraseográfica. E cómpre ter en conta constantemente o carácter convencional de tal atribución e o carácter periférico da posición da perífrase no sistema dos fraseoloxismos.

5.5. Expresividade /neutralidade no espectro da ideografía

A asimetría semántica dos fraseoloxismos maniféstase dunha maneira especialmente viva no espectro ideográfico. Cando se distribúen entre os campos semánticos, grupos temáticos ou series sinonímicas, resulta que tanto no aspecto cuantitativo, coma no cualitativo, a zona "do núcleo" de tal distribución é precisamente a zona da expresividade forte. A fraseoloxía en sentido estrito preséntase aquí en contraste brusco tanto co léxico equilibrado no plano nominativo e connotativo, como coas combinacións estables de palabras de tipo nominativo. É significativo que incluso os fraseólogos que comprenden o fraseoloxismo dunha maneira moi ampla subliñen tal asimetría. Así, L.I.Roizenzon que inclúe na fraseoloxía tódolos tipos de "complexos estables de palabras" que se caracterizan pola reproducibilidade ó mesmo tempo subliña que

na fraseoloxía os campos que teñen connotación negativa sempre son máis potentes (en canto ó aspecto cuantitativo!), que os campos que teñen connotación positiva. Isto é unha regularidade común da fraseoloxía nas linguas do mundo en xeral. Practicamente isto significa que, por exemplo, en calquera lingua o campo da negación une moitos máis fraseoloxismos, có campo da afirmación (Ройзензон, 1972: 18).

É comprensible que esta connotación sexa verdadeira só no caso de que non se inclúan na esfera da fraseoloxía as numerosas series de combinacións nominativas reproducibles

de carácter terminolóxico e nomenclatúrico.

A acentuación da concentración semántica do fraseoloxismo ó redor das nocións valorativas negativas chegou a se-lo *leitmotiv* de moitas investigacións que dun ou outro modo están relacionadas coa análise ideográfica da fraseoloxía. É significativo que este fenómeno sexa un *universale phraseologicum* propio tanto das unidades fraseolóxicas primitivas, como das emprestadas. A.I.Fiódorov, que investigou detalladamente a fraseoloxía dialectal siberiana, chega á conclusión de que a maioría dos fraseoloxismos caracteriza distintas cualidades, trazos, accións ou estados do home: supoñen o 95% da cantidade xeral do fondo fraseolóxico das falas siberianas. Só un grupo non considerable da fraseoloxía caracteriza o mundo animal e vexetal, e máis algúns fenómenos da natureza (Федоров, 1980: 112). Segundo parece, pódese estender esta estatística á fraseoloxía da lingua literaria rusa, e tamén á fraseoloxía doutras linguas.

Efectivamente, se comparamos o esquema ideográfico da fraseoloxía co esquema ideográfico do léxico, pódense descubrir unhas lagoas grandes. A experiencia da descripción ideográfica do léxico, acumulada durante moitos anos, revelou un complexo extremadamente amplio de campos semánticos e de grupos léxico-semánticos, que en total espella o cadro obxectivo da realidade relacionada co home. E isto é comprensible: o campo semántico, o grupo temático e a serie sinonímica no léxico parten en gran medida das potencias denotativas da palabra, aínda que, dende logo, o nivel de abstracción na relación mutua “mundo circundante /palabra” é distinto.

Por iso a elaboración ideográfica do léxico habitualmente está sometida á división extra-lingüística do mundo e baséase nos principios lóxico-conceptuais. As seccións máis xerais de tal clasificación o máis frecuente é que sexan tales como “Espacio”, “Substancia”, “Vexetación”, “Mundo animal”, “Home”, etc. Tal división ideográfica, en distintas transformacións e cun maior ou menor detalle, utilízase tanto nas investigacións semasiolóxicas, coma nos numerosos diccionarios ideográficos e escolares. A pesar de determinadas limitacións e deficiencias (en particular, a desproporción dalgunhas seccións, o recheo dalgunhas delas con material periférico, a ausencia de exactitude na agrupación do material, a repetición dalgunha parte do léxico en distintas seccións, etc.), a aproximación ideográfica ó léxico resultou ser moi productiva e encontrou diversas aplicacións.

Se a elaboración ideográfica do léxico ten unha longa tradición, da ideografía fraseolólica e da ideografía aforística aínda se está empezando a falar. A ausencia de método ideográfico elaborado respecto da fraseoloxía leva a que se copie a descripción ideográfica do léxico en tales casos en que o lexicógrafo prefire a distribución temática á alfabetica. Unha consecuencia disto é a identificación non lexítima dos sistemas léxico e fraseolóxico e a elaboración lexicográfica dos fraseoloxismos, que se realiza cos mesmos métodos que se utilizan para a descripción dos lexemas.

O carácter “antropomórfico” do material fraseolóxico explica a capacidade deste último de concentrarse ó redor de poucos centros connotativos que habitualmente teñen colorido negativo - apariencia do home, trazos do seu carácter, estado psíquico e emocional, accións físicas realizadas por el. Por iso os fraseólogos recoñecen unanimamente o grupo temático “Home” como obxecto central de investigación. A obxectividade deste

“recoñecemento” confírmase polo feito de que se chega a tal conclusión investigando o material de linguas eslavas moi distintas, incluso o ruso e os seus dialectos.

O recoñecemento como tal do carácter “antropomórfico” do fondo fraseolóxico, dende logo, non garante a construción dunha clasificación ideográfica rigorosa. Como amosa a experiencia xa acumulada, para tal construcción é necesario un rexistro detallado de tódalas propiedades do fraseoloxismo como unidade lingüística especial que se caracteriza pola contradicción interna. As oposicións dialécticas que se describen neste libro dinamizan a semántica do fraseoloxismo e determinan a existencia de moitos aspectos da ideografía fraseolólica reunidos dunha forma complicada, en comparación coa ideografía léxica.

No espectro ideográfico revélase outra vez con exactitude a contraposición entre as unidades fraseolóxicas como unidades de esencia expresiva e os termos estables como unidades rigorosamente nominativas. Poderíase neste sentido determinar tamén a inclinación das perifrases e dos termos imáxicos precisamente cara á esfera terminolólica, xa que tanto unhas coma outros cobren ideograficamente a zona de nominación “de obxectos”, coa única diferencia de que os últimos poden atoparse praticamente en tódalas esferas terminolóxicas, mentres que as perifrases só nas esferas que son amplamente coñecidas, o que asegura o seu “colorido” emocional-valorativo. Respecto ó léxico, a contraposición no eixe *expresividate /neutralidade* revela a *deficiencia* ideográfica dos fraseoloxismos que ocupan só as posicións “antropomórficas” da rede ideográfica e o carácter universal dos lexemas que son capaces de encher tódolos seus ocos.

A razón do carácter selectivo rigoroso da fraseoloxía na esfera da ideografía consiste nas peculiaridades da semántica fraseolólica, que se distingue pola súa dualidade dialéctica. Por unha banda, o significado dos fraseoloxismos, igual có dos lexemas, é denotativo, xa que serve ós obxectivos de nominación da realidade circundante. Por outra banda, o significado fraseolóxico posúe un potencial expresivo-connotativo elevado, xa que o espectro das súas posibilidades denotativas é extremadamente “estreito” en comparación co significado léxico: a unidade fraseolólica, como xa subliñamos, é a unidade social-valorativa que serve para caracterizar.

Tal dualidade condiciona dous tipos de expresividade fraseolólica, dependendo do campo semántico ó que pertence un ou outro fraseoloxismo. Se este campo como tal é expresivo, os fraseoloxismos correspondentes posúen, por dicilo así, expresividade dobre: a denotativa e a connotativa. Así son os numerosos campos fraseolóxicos cos significados comúns ‘estúpido’, ‘astuto’, ‘folgazanear’, ‘enganar’, ‘darse moita importancia’ e semeillantes. Pero se o mesmo campo é nominativo, entón a expresividade créase só pola conta da connotatividade das unidades fraseolóxicas que están dentro del. Así son os campos de relacións cuantitativas, espaciais e temporais con significados comúns ‘moito’, ‘pouco’, ‘lonxe’, ‘preto’, ‘hai moito tempo’, ‘nunca’. Estes campos semánticos son especialmente interesantes, xa que amosan dunha maneira convincente a expresividade predicamental da fraseoloxía.

Os conceptos obxectivos do mundo exterior, que son cantidade, espacio e tempo, no aspecto fraseolóxico, adquieren subxectividade, xa que se valoran socialmente. A isto débe-

se a alta connotatividade dos campos semánticos de tal tipo.

As unidades fraseolóxicas do campo cuantitativo posúen unha parte bastante grande do nominativo (e tamén do significativo-denotativo), o que condiciona as posibilidades dun maior detalle delas, en comparación cos campos fraseolóxicos de “estupidez”, “folgazanería” ou “golpeo”, que non son semanticamente exactos. O carácter pouco exacto dos dous últimos campos xa se amosou no material concreto do capítulo 2, e o carácter diferencial da fraseoloxía cuantitativa rusa, ucraína e checa revelárona ben, áinda que dende distintos puntos de vista, L.A.Ivaxko, S.I.Kravtsova e I.M.Tepliakov. O índice común de tal diferenciación é a combinabilidade dos fraseoloxismos con distintos grupos de léxico, o que caracteriza as propiedades da multitud que se designa, a composición, o emprazamento, o modo de actuar, a extensión no tempo e no espacio, o estado físico, etc.

Os diccionarios, por desgracia, reflecten tales trazos diferenciais dos fraseoloxismos ben dunha maneira moi pouco consecuente, ou ben dunha maneira demasiado xeneralizada, a consecuencia de que “o carácter adicional” do sentido desta unidade resulta non estar explicado de todo na definición e nas notas estilísticas.

Tal aproximación lexicográfica ás unidades fraseolóxicas está predeterminada en gran medida precisamente polo carácter expresivo-imáxico, concretador detallista da semántica fraseolólica, que “condiciona a súa intraducibilidade á lingua dos conceptos formalizados” (Федоров, 1986: 181). Se se orienta só ó núcleo significativo do significado fraseolóxico, é inevitable a xeneralización semántica que para o fraseoloxismo está de máis. A.I.Fiódorov subliña acertadamente que para a serie sinónímica dos xiros siberianos

как мурашей на кóчке	(hai tantos) coma formigas nun terrón
как мόшки набýто	coma se estivese cheo de moscas
мень-мéньшего	máis pequeno có más pequeno
киш кишéл	estaba bulindo (fermentando) unha “bulición” (“fermentación”)
хоть лопáтой копáйт	ata que poidas cavalo coa pa
битком набýто	está enchido “cheamente”
прорéзу нет	non hai “esburacamento”
как коры на соснë	(hai tantos) coma a casca no piñeiro

o significado xeneralizante ‘hai moita cantidade’ é só un dos elementos de significado. Para o funcionamento concreto contextual destas unidades, sen embargo, son importantes as características connotativo-valorativas, que son individuais e concretas ó maximo para cada unha delas (Федоров, 1986: 182-183). Son estas características as que teñen que chegar a se-lo obxecto de lexicografización.

Cando se realiza unha descripción pormenorizada das unidades fraseolóxicas dun campo

semántico ou dunha serie sinonímica nos dialectos, o modelo semántico-estructural é o que pode chegar a ser un inicio organizador. Ordinariamente a semántica e as potencias expresivas do modelo son bastante próximos: aquí a presión da forma interna impide a difusión semántica. Son características neste sentido as variacións dialectais do xiro popular

<i>до чёрта</i>	(do chorta)	<i>ата о демо</i>	'hai moita cantidade' ⁴⁷⁴ ,
-----------------	-------------	-------------------	--

que se utiliza habitualmente para a valoración desaprobadora dunha cantidade demasiado grande de obxectos e, en menor medida, de persoas ou doutros seres vivos:

(rexión de Irkutsk)	<i>до полчёрта</i>	<i>ата о medio demo</i>
(costa de mar Branco)	<i>до ви́хора</i>	<i>ата о demo do remuiño</i> (dise de cou-sas)
(terras de Siberia)	<i>до ви́хря</i>	<i>ата о demo do remuiño</i>
(rexión de Moskova, terras de Siberia)	<i>до ги́бели</i>	<i>ата о demo da morte</i> (dise de cogomelos e froitos do bosque)
(rexión de Pskov, au-tonomía de Karelia)	<i>до ду́ру, до ду́ры, до ду́ри</i>	<i>ата о demo que provoca tolemia</i> (dise de cogomelos, legumes, paxaros)
(terras de Siberia)	<i>до злы́дня</i>	<i>ата о demo malvado</i> (dise das persoas)
(rexión de Perm)	<i>до леснóго</i>	<i>ата о espírito do bosque</i>
(terras á beira do Ob)	<i>до лéшего</i>	<i>ата о espírito do bosque</i>
(terras de Siberia)	<i>до параличá</i>	<i>ата о demo que provoca a parálise</i>
(autonomía de Karelia)	<i>до прáха</i>	<i>ата о demo da cinza</i> (dise de froitos do bosque, de persoas)
(terras de Siberia)	<i>до прóпasti</i>	<i>ата о demo do abismo</i> (dise de cogomelos e

⁴⁷⁴ Comp. en galego: *habe-lo demo de algo* 'haber moito'.

(rexión de Perm)	<i>до чёмору</i>	froitos do bosque)
		<i>ата о демо que causa a dor de cabeza e de barriga.</i>
Comp. tamén o xiro siberiano		
<i>с три лéшего чегó</i>	<i>hai cantidad equiva- lente a tres espíritos do bosque</i>	‘hai moita cantidade’.

As ilustracións contextuais ordinariamente reflecten esta pexoratividade, subliñan o sema do carácter superfluo, innecesario, inútil dos obxectos ou das persoas que se valoran. As fontes de tal forza expresiva pexorativa están na imaxe mitolóxica, que é o eixe deste modelo. Inicialmente distintas variantes componenciais de semellantes expresións reproducían a “lista xerárquica” demonolóxica (Мокиенко, 1986: 170-189), pero ó mesmo tempo estaban cheas da expresividade xeral. Na semántica do fraseoloxismo

<i>до чéрта</i>	(do chorta)	<i>ата о демо</i>	‘hai moita can- tidade’
-----------------	-------------	-------------------	----------------------------

e nas súas variantes dialectais o sema ‘carácter innecesario, superfluo’ maniféstase etimolóxicamente cando se ten en conta a semántica dialectal da preposición *до* (do) ‘cara a’, ‘en dirección a’, ‘para’⁴⁷⁵. O significado literal desta expresión primitivamente foi ‘o que pode ser dado, mandado ó demo, para o demo’, ‘o que non é necesario para o home’⁴⁷⁶. Tal semántica está expresada, entre tanto, tamén no xiro ucraíno

<i>до бéса</i>	<i>cara ó diaño</i>	‘hai moita cantidade de persoas ou obxectos’
<i>е Iпi до сто бeсiв!</i>	<i>¡Vaite ós cen diaños!</i>	‘blasfemia’
<i>ou до чóрта в зубы</i> (íдти)	<i>ós dentes do demo (ir)</i>	‘ir cara a moi lonxe, a un lugar afastado e perdido’.

Comp. coas construccóns estendidas nas falas rusas, do tipo

(rexións de Smolensk, Tver, Tula)	<i>А нý их <u>до бó-</u> гу!</i>	<i>¡Que se vaian cara ó Deus!</i>	‘dise para ex- presa-la ma- licia ou o me-
---	--------------------------------------	---------------------------------------	--

⁴⁷⁵ Na lingua literaria esta preposición carece dos significados ofrecidos aquí.

⁴⁷⁶ Compárese coa popular expresión galega *dou ó demo (algo)* que se contrae en *dodemo /dódemo /dédemo* e que significa que ese *algo* carece de valor ou de interese para quen fala. Tamén existe en galego *coma o demo* que é unha locución adverbial que significa ‘demasiado, excesivamente’ e acompaña verbos de significado desagradable: *Fede coma o demo* ‘cheira que apesta’; *¡Ata o demo dixo ‘¡Basta!’* que é unha fórmula de crítica a algo que resulta excesivo.

			nosprezo respecto a algunhas persoas ou obxectos, e tamén o desexo de despachalos, desprenderse destes'
ou (rexión de Pskov)	<i>Он <u>до</u> Тóни хорóший</i>	<i>El é ben cara a Tonia⁴⁷⁷</i>	'El trata ben a Tonia'.

Representan outro tipo distinto de connotatividade e, como consecuencia disto, da realización contextual, os modelos semántico-estructurais do campo cuantitativo do tipo, por unha banda,

<i>кишмá кишéТЬ</i>	<i>bulir bulindo</i> (etimologicamente <i> fermentar fermentando</i>)	'estarse movendo desordenadamente (unha gran cantidade de persoas ou animais, máis a miúdo insectos ou réptiles)'
<i>кипом кипéТЬ</i>	<i>ferver fervendo</i>	'estarse movendo desordenadamente (unha gran cantidade de persoas ou animais, máis a miúdo insectos ou réptiles)'
<i>вáром варíТЬ</i>	<i>cocer cocendo</i>	'estarse movendo desordenadamente (unha gran cantidade de persoas ou animais, máis a miúdo insectos ou réptiles)'
<i>хоть пруд прудíй</i>	<i>...que mesmo podes “diquear” (=conservar) un dique</i>	'hai moita cantidade'
<i>хоть гать гатíй</i>	<i>...que mesmo podes “pantanear” unha</i>	'hai moita cantidade'

e, por outra banda,

<i>хоть пруд прудíй</i>	<i>...que mesmo podes “diquear” (=conservar) un dique</i>	'hai moita cantidade'
<i>хоть гать гатíй</i>	<i>...que mesmo podes “pantanear” unha</i>	'hai moita cantidade'

⁴⁷⁷ *Tonia* é hipocorístico do nome feminino Antonina.

	<i>“pantaneira” (=construir un camiño de ramas e leña nun sitio pantanoso)</i>	
<i>хоть мосты мости</i>	<i>...que mesmo podes “pontear” (=face-lo pavimento de) unha ponte</i>	‘hai moita cantidade’.

No primeiro caso acentúase a totalidade e o movemento da multitud que se caracteriza, e no segundo caso, o carácter innecesario e superfluo, de segunda calidade. E aquí, como vemos, a imaxe inicial invade a semántica fraseolóxica sincrónica, e concreta a expresividade dos xiros correspondentes.

Como as imaxes dos fraseoloxismos habitualmente remiten a conceptos do mundo circundante concreto, a oposición *expresividade /neutralidade* no plano ideográfico é unha das formas da oposición *sincronía /diacronía*. Se, dende o punto de vista do significado fraseolóxico sincrónico, os fraseoloxismos cobren as zonas de expresividade, dende o punto de vista diacrónico, a súa división ideográfica ordinariamente é neutral, nominativa. É por iso polo que son posibles dúas clasificacións, distintas en principio, das unidades fraseolóxicas: realizadas segundo o principio sincrónico e segundo o principio diacrónico.

As seccións de clasificación do primeiro tipo son rigorosamente antropomórficas: inclúen grupos de fraseoloxismos, como *Trazos de carácter e comportamento do home, Relacións entre persoas, Estado físico e sensacións, Aspecto exterior do home, Cambios no estado, comportamento e aspecto exterior do home*. As seccións de clasificación do segundo tipo están orientadas en gran medida á esfera material-obxectiva e á espiritual da vida humana, completando, desta maneira, a lagoa ideográfica na clasificación sincrónica: *Natureza, mundo animal e vexetal, Anatomía do home, Conceptos da vida cotiá, Feitos históricos, Relacións sociais, Cultura espiritual, Folclore, fala popular, humor*. Isto é, en realidade, aquel conxunto de denotados do que se compón un “trampolín imágico” para a fraseoloxización das combinacións estables de palabras. Case sempre este proceso supón unha interacción dos principios nominativo-concreto e expresivo-abstracto. Esta interacción está vixente non só para a etapa da aparición da unidade fraseolóxica, senón tamén para o seu funcionamento, xa que a constante actualización da imaxe inicial é unha das fontes da expresividade fraseolóxica. A vibración entre os polos da *expresividade e neutralidade* asegura, desta maneira, o carácter multifuncional dos fraseoloxismos.

5.6. Expresividade /neutralidade e estilística fraseolóxica

A asimetría das unidades fraseolóxicas, que nace como resultado da resistencia entre a

neutralidade e a expresividade, maniféstase dunha forma especialmente paradóxica nos intentos de marcación estilística dos fraseoloxismos. O paradoxo máis grande, quizais, consiste en que os lexicólogos e os lexicógrafos o recoñecen unanimamente como estatuto estilístico especial do fraseoloxismo como unidade viva, imáxica e expresiva, pero ó mesmo tempo en moi rares casos lle dan unha valoración multilateral. Non presentan excepción neste sentido tampouco os diccionarios fraseolóxicos especiais, sobre todo os monolingües. Incluso os recompiladores do máis grande e competente *Diccionario fraseológico da lingua rusa*, que se editou baixo a revisión de Molotkov (Фразеологический словарь, 1967), que seguen moitos compiladores de diccionarios ulteriores, negáronse praticamente á cualificación estilística dos fraseoloxismos.

É evidente que nalgúnha medida tal situación está provocada por dificultades obxectivas, relacionadas ante todo coas peculiaridades da semántica dos fraseoloxismos. Unha destas consiste en que a característica estilística se compón de moitos elementos: da dirección funcional xeral do texto, da relación coa situación concreta, da cor semántica de toda a combinación estable e dos matices estilísticos dos seus componentes, etc. Percibir esta multitudine estilística de cores é difícil, tamén porque todos estes componentes non son precisos e ó mesmo tempo están organicamente aliados todos xuntos. A razón disto é o carácter expresivo-valorativo da semántica fraseolóxica.

A atribución rigorosa dos fraseoloxismos á clase das unidades expresivas loxicamente leva ó recoñecemento da súa marca estilística obrigatoria. Neste sentido a oposición *expresividade /neutralidade* é outra vez un delimitador entre a fraseoloxía e o léxico non-expresivo, por unha banda, e entre a fraseoloxía e a terminoloxía estable, por outra. No aspecto estilístico a fraseoloxía distínguese do léxico porque o grupo máis productivo aquí resultan ser unidades coloquiais e populares, mentres que as neutrais están praticamente ausentes. Incluso nos casos en que algúns xiros se encontran moi preto do *polo de neutralidade*, aínda “está en brasa” o matiz da expresividade. O indicio do estatuto expresivo de tales unidades son as diferencias nas súas interpretacións presentadas polos fraseólogos (véxase a páx. 421).

Outra cousa é que, debido á mencionada asimetría, a contraposición *expresividade /neutralidade* na esfera da fraseoloxía adquira outra calidade. A maioría dos fraseoloxismos, como xa quedou claro, son xiros coloquiais e populares. Dende o punto de vista estilístico xeral, son, sen dúbida, un elemento expresivamente marcado de texto, igual có léxico coloquial e popular. Sen embargo, a diferencia do último, que está contraposto ó léxico estilisticamente neutral, os fraseoloxismos coloquiais-populares non están contrapostos ós fraseoloxismos doutro rexistro estilístico-funcional no eixe *neutralidade /expresividade*. Son unidades predicamentalmente expresivas, pero esta expresividade revélase en comparación con outras unidades de texto, non-fraseolóxicas.

E no sistema da fraseoloxía as unidades coloquiais e populares son nalgúnha medida unidades “neutrais”, xa que, debido á sua exclusiva frecuencia, chegan a se-lo punto de partida estilístico. Precisamente por iso, probablemente, os diccionarios fraseolóxicos e os diccionarios de lingua ordinariamente non destacan os fraseoloxismos coloquiais cunha marca especial *coloquial*: para eles esta característica estilística é normativa. Pero isto

non é norma de neutralidade, como a que ten o léxico estilisticamente neutral.

A identificación das propiedades estilísticas da palabra e do fraseoloxismo, como xa notamos, está relacionada coa identificación da tonalidade de estilo do compoñente do fraseoloxismo coa súa característica estilística xeral. Na composición de moitos fraseoloxismos rusos nacionais, por exemplo, están presentes os dialectalismos: *баклужи* (bakluchi) ‘cachos de madeira’,⁴⁷⁸ no xiro

<i>битъ баклұши</i>	(bit bakluxi)	<i>golpea-las ba-kluxi</i>	‘folgazanear’;
<i>типүн ‘pebida’ no xiro</i>			
<i>типүн тебé на язы́к!</i>	<i>/(que xorda) unha pebida na túa lingua!</i>		‘díselle á persoá que di algo que por algúñha razón non debería dicir’.

Non obstante, isto non fai que os fraseoloxismos correspondentes se convirtan en xiros dialectais: gracias a que son amplamente coñecidos e utilizados na lingua literaria, percíbense como elementos coloquiais-populares de estilo.

As peculiaridades estilísticas da unidade fraseolóxica poden ser comprendidas só cando se entende o seu especial papel expresivo durante o funcionamento no texto e cando se ten en conta o carácter interno contradictorio desta unidade. A cor estilística do fraseoloxismo é só unha das manifestacións da súa expresividade predicamental. “Na unidade fraseolóxica, - subliña acertadamente V.N.Vakúrov, - primeiro é o significado emocional, e o estilístico xorde máis tarde” (Бакыров, 1983: 31). Nacido no terreo emocional-expresivo, este significado non pode funcionar como significado neutral. Sen que se teña conciencia desta cuestión, calquera intento de caracterización estilística dos fraseoloxismos está condenada ó fracaso, xa que levará inevitablemente á identificación del coa palabra.

A tendencia a delimita-las propiedades estilísticas da palabra e do fraseoloxismo, desde logo, non significa que durante a valoración destas non sexa xustificable a distribución tradicional das unidades lingüísticas entre as liñas estilístico-funcionais e expresivo-estilísticas. Este principio segue sendo actual e aplícano na práctica con éxito moitos fraseólogos (J.Mlacak, I.Ia.Lépexev, L.V.Kovaliova, V.N.Vakúrov e outros). Trátase só de que, cando se realice unha clasificación estilístico-funcional de unidades fraseolóxicas, o carácter coloquial non se debería interpretar erroneamente como *neutralidade*, e de que, cando se realice unha distribución expresivo-estilística, debía terse en consideración a *adicionalidade do sentido* desta unidade, que esixe unhas marcas máis matizadas.

Os investigadores que traballan na esfera da estilística fraseolóxica áinda teñen diante a tarefa difícil da graduación estilística das unidades que estudian. Canto más fina e diferenciada sexa tal graduación, tanto máis preto estaremos da tarefa da descripción exacta de todo-

⁴⁷⁸ Véxase o párrafo 2.4, onde este xiro se analiza con detalle.

los matices semánticos do fraseoloxismo.

A.I.Fiódorov propón, por exemplo, un sistema moi detallado de notas estilísticas na esfera expresiva: humorístico, irónico, “reprendente”, “desaprobante”, despreciativo, degradante, denigrante, inxurioso, cariñoso, apaixonado, diminutivo, aumentativo. O mesmo tempo o autor subliña acertadamente que tamén este aparato lexicográfico pode resultar insuficiente para caracterizar a expresividade dos fraseoloxismos. En tales casos a característica expresiva ten que ser complementada pola interpretación do significado que indicaría, por exemplo, a intensividade da acción, a manifestación da calidade, o carácter pasivo ou activo da súa manifestación, etc. (Федоров, 1986: 183)⁴⁷⁹. Naturalmente, tamén é importante que se teñan en conta as posibilidades gramaticais da unidade fraseolóxica e as súas relacóns co que a rodea.

A diferenciación dos fraseoloxismos segundo as liñas funcional e expresiva, igual que calquera cualificación lingüística, é moito máis exacta na teoría do que é na práctica. Son necesarios uns criterios rigorosos, a partir dos cales estas clasificacións poderían funcionar nas acepcións do diccionario. É curiosa neste plano a aproximación que realiza I.Ia.Lépexev que ofreceu sete criterios de delimitación estilística da fraseoloxía bielorrusa, que el aplíca cando recompila o gran diccionario da fraseoloxía da lingua bielorrusa: 1) criterio etimolóxico; 2) significación da forma interna do fraseoloxismo; 3) criterio semántico; 4) criterio estructural; 5) criterio eufónico; 6) criterio compoñencial; 7) criterio cuantitativo (Лепешаў, 1984, 26-34). A pesar de que os criterios enumerados sexan moi diversos, efectivamente, poderían axudar a unha distribución máis efectiva da fraseoloxía entre as clases estilístico-funcionais e expresivo-estilísticas.

* * *

A consideración da contradicción *expresividade /neutralidade* amosa, por unha banda, a acción dos principios lingüísticos xerais da dialéctica da norma e da antinorma, do estandar e da forza expresiva, do informativo e do “superfluo” na esfera da fraseoloxía, e, por outra banda, axuda a revelar tamén as súas propias peculiaridades fraseolóxicas. Para a fraseoloxía a expresividade, como cualidade importante do signo lingüístico, está hiper-trofiada, convertida en propiedade semántica independente, que se basta por si mesma, sen a que o fraseoloxismo non pode funcionar como unidade especial. Non obstante, ó mesmo tempo, debido á dialéctica, a expresividade da unidade fraseolóxica pode manifestarse só cando está presente tamén a neutralidade, o que condiciona consecuencias considerables para o funcionamento desta unidade na fala e no texto e para a súa interacción con outras unidades lingüísticas. Debido á súa expresividade predicamental, por exemplo, contrapónse ó proverbio como unidade sintáctica acabada, que reúne organicamente as propiedades semánticas nominativas e expresivas. Esta mesma peculiaridade

⁴⁷⁹ **Nota do orixinal:** Comp. tamén o intento da diferenciación estilística dos fraseoloxismos checos no eixe de xiros “positivos” - “negativos” (Cermák, 1982: 100).

distingue o fraseoloxismo tamén da palabra que é capaz de servir tanto en calidade de expresivo, como en calidade de nominativo.

O estatuto semántico claramente expresivo do fraseoloxismo non supón a súa deficiencia funcional e informativa. Desempeña unha función extremadamente importante na lingua: transmíti-la valoración humana dos distintos fenómenos do mundo circundante. E o elemento valorativo-emocional, como se coñece, é unha parte composicional importante tanto da semántica como da lóxica, xa que, segundo o acertado aforismo de V.I.Lenin, “sen “emocións humanas” nunca houbo, non hai e non pode haber *busca humana da verdade*”⁴⁸⁰. O fraseoloxismo como unidade lingüística expresivo-emocional contribúe á “busca da verdade”, diferenciando mediante a súa valoratividade os fenómenos negativos dos positivos e graduando finamente esta distribución. O neutral que carece de tal valoratividade queda, segundo parece, máis alá dos límites da fraseoloxía. Pero isto non é de todo así, xa que o fraseoloxismo tamén se percibe estando presentes as asociacións materiais-obxectivas, nominativas, e parte destas no proceso da súa formación. É por isto polo que a contraposición *expresividade /neutralidade* delimita con tanta exactitude a ideografía sincrónica e a diacrónica dos fraseoloxismos e ó mesmo tempo dinamiza o funcionamento destas unidades na fala, onde se realiza a actualización permanente do seu plano directo. Polo tanto, esta oposición fraseolóxica tamén é unha das formas da contraposición dialéctica máis xeral no sistema lingüístico, a contraposición entre sincronía e diacronía.

⁴⁸⁰ **Nota do orixinal:** Ленин В.И. Полное собрание сочинений. [*Lenin V.I. Obra completa*]. Т.25. Рáх. 112.

VI

SINCRONÍA /DIACRONÍA NA FRASEOLOXÍA (A MODO DE CONCLUSIÓN)

Un dos fundadores da lingüística contemporánea, F. de Saussure, determinou dunha maneira moi imáxica as relacións entre a sincronía e a diacronía como un barco que está no estaleiro e que se entrega ás forzas marítimas. Os discípulos de Saussure, cando editaron as súas conferencias, nivelaron esta imaxe, ó cambiala pola frase case non-metáforica “língua [...] que leva a corrente”. Esta imaxe, sen embargo, espella dunha maneira moi acertada o carácter contaditorio e pouco claro das interpretacións da dicotomía sincronía /diacronía, que ofrecen moitos representantes da lingüística contemporánea.

Por unha banda, esta dicotomía é un feito sen compromiso, como tamén o é a comparación do barco en terra co barco no mar aberto.

“A contraposición de dous puntos de vista, - subliñou Saussure de maneira inequívoca, - do sincrónico e do diacrónico, é totalmente absoluta e non soporta ningún compromiso”⁴⁸¹.

Por outra banda, a relación estreita entre sincronía e diacronía é tamén natural como a identidade do barco, estea onde estea. Pero Saussure, como consideran algúns historiadores contemporáneos da lingüística, non foi tan categórico cando delimitaba a sincronía e a diacronía, a pesar daquelas súas palabras *sen compromiso*, xa que, en primeiro lugar, subliñaba as dificultades teóricas e metodolóxicas que xorden no proceso da realización da delimitación entre sincronía e diacronía e, en segundo lugar, nunca negaba nin a relación dos cambios no sistema, nin o seu papel na reorganización do sistema⁴⁸².

Tal aproximación ó problema dado explícarse pola amplitude das ideas de Saussure sobre a esencia do sistema lingüístico: revelando as contradiccións más importantes deste sis-

⁴⁸¹ **Nota do orixinal:** Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. [de Saussure F. Cours de linguistique générale, traducido ó ruso]. M., 1933. Páx.90.

⁴⁸² **Nota do orixinal:** Véxase: Слюсарева Н.А. Теория Ф.де Соссюра в свете современной лингвистики. [Sliúsareva N.A. A teoría de F. de Saussure no marco da lingüística contemporánea]. M., 1975. Páxs.87-88.

tema, Saussure refírese frecuentemente ás posibilidades da súa interacción. A dicotomía entre sincronía e diacronía proposta por el é unha comprensión obxectiva da importancia dos estados contrapostos da lingua. A esixencia de delimitalos sen compromiso, que el subliña, vén provocada pola necesidade metodolóxica de destacar convencionalmente o estado sincrónico da lingua, delimita-la diacronía para realizar unha análise máis concetrada da sincronía.

É significativo que xa os discípulos máis próximos de Saussure, os editores do *Cours de linguistique générale*, Ch.Bally e A.Sechehaye, se aproximasen de distintas maneiras á dicotomía sincronía /diacronía: Bally aceptou a tese do carácter descomprometido desta contraposición, mentres que A.Sechehaye prestou atención principalmente á diacronía, reducindo a lingüística sincrónica ás relacións lóxicas que unen os elementos lingüísticos. En esencia, as distintas interpretacións da dicotomía proposta por Saussure están condicionadas pola tendencia dos autores dunha ou outra concepción a agudiza-lo carácter contraposto de sincronía e diacronía, a separalas unha doutra, ou a absolutizar unha das partes desta unidade dialéctica.

Os científicos discuten xa hai moito tempo o carácter absoluto da contraposición entre sincronía e diacronía. I.A.Baudouin de Courtenay, por exemplo, subliñou que a estática da lingua non é outra causa que un caso particular da súa dinámica⁴⁸³. Mientras que para Jespersen, polo contrario, os procesos históricos que se realizan na lingua son importantes só porque reflicten as características principais do estado lingüístico contemporáneo⁴⁸⁴. Por moi contrapostas que parezan estas dúas opinións, case “clásicas”, acerca da significación dos aspectos sincrónico e diacrónico da lingua, non obstante, estas opinións teñen en conta a **interacción** real e constante no marco da dicotomía dada. Os representantes da Escola Lingüística de Praga subliñaron especialmente o carácter actual desta interacción. Unha das teses dos lingüistas de Praga foi o rexiteitamento dos “obstáculos invencibles entre os métodos sincrónico e diacrónico”, que foron erixidos pola Escola de Xenebra, e a apelación á consideración dialéctica dos feitos de diacronía e sincronía durante a descripción dos fenómenos lingüísticos⁴⁸⁵.

Na lingüística contemporánea a absolutización da contraposición entre sincronía e diacronía supérase a medida que se revelan e se describen outras contraposicións que se confunden sen razón con esta⁴⁸⁶. Incluso un estructuralista tan consecuente como Martinet agora declara directamente que non existe ningunha incompatibilidade entre a estrutura e a evolución, recoñecendo a posibilidade da “sincronía dinámica”⁴⁸⁷.

A lingüística marxista considera calquera estado sincrónico da lingua como resultado do

⁴⁸³ **Nota do orixinal:** Comp.: Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные работы по общему языкознанию. [Baudouin de Courtenay I.A. *Obras selectas de lingüística xeral*]. M., 1963. T.1. Páx.349.

⁴⁸⁴ **Nota do orixinal:** Jespersen O. *Growth and structure of the English Language*. Leipzig, 1905. Pax.1.

⁴⁸⁵ **Nota do orixinal:** Пражский лингвистический кружок. [*O círculo lingüístico de Praga*]. M., 1967. Páx.18.

⁴⁸⁶ **Nota do orixinal:** Véxase: Основные теории речевой деятельности. [*As teorías principais da actividade de falar*]. M., 1974. Páx.53.

⁴⁸⁷ **Nota do orixinal:** Véxase: Martinet A. *Évolution des langues et reconstruction*. Presses Universitaires de France. 1975. Pax.7.

seu desenvolvemento diacrónico durativo. Isto dedúcese da aproximación dialéctica ós fenómenos da realidade, sobre todo ós fenómenos sociais.

[...] As nocións humanas non son inamobíes, - subliñaba V.I.Lenin - senón que se moven, pasan unhas ás outras, botan unha cousa á outra, e sen isto non espellarían a vida viva. A análise dos conceptos, o seu estudio, “a arte de manexalas” (segundo as palabras de Engels) esixe sempre o estudio do **movemento** dos conceptos, da súa relación, das transicións mutuas entre eles⁴⁸⁸.

En calquera feito lingüístico contemporáneo pódense atopar las pegadas da súa historia. Por moito que delimitasemos metodoloxicamente a historia da lingua e a contemporaneidade, o investigador ten que ter en conta a súa constante interacción real, xa que, en principio, se volvemos á imaxe aportada por Saussure, as propiedades de navegación do barco no mar aberto están determinadas en gran medida por cómo o construíron no estaleiro. Determinar cómo esta predeterminación diacrónica se reflicte nos estados sincrónicos dos distintos niveis da lingua é unha das tarefas más importantes da lingüística.

6.1. Dificultades de delimitación da sincronía e da diacronía na fraseoloxía

É natural que a predeterminación diacrónica do estado sincrónico non sexa igual para os distintos niveis lingüísticos. Isto está condicionado por moitos motivos. Son especialmente importantes, segundo parece, as peculiaridades funcionais de cada nivel; é a primeira de todas a característica deste nivel como un signo de tipo especial. Canto máis tenden as unidades dun ou outro nivel ó “signo puro” e tanto máis consecuentemente cumpren unha función comunicativa na lingua, tanto menos directamente se espella nelas a predeterminación diacrónica. Canto máis emotivo é o signo e cantas máis asociacións comunicativas e nocións se estratifican sobre el, tanto máis perceptible é a predeterminación diacrónica das unidades no nivel correspondente. O grao de predeterminación diacrónica da unidade dun ou outro nivel lingüístico, desta maneira, depende inmediatamente do grao de motivación desta unidade.

Na fraseoloxía, como nivel especial de lingua, a reunión das características de contido e de asociacións é especialmente diversa. Non cabe dúbida da existencia de actualización do significado dos compoñentes fraseolóxicos, que posúe dous planos, xa que sen elas non é posible o funcionamento dos fraseoloxismos como unidades expresivas. Xa a mesma divisibilidade formal do fraseoloxismo supón unha constante actualización dos seus compoñentes. Sendo isto así, a maioría das unidades fraseolóxicas posúen semántica conxunta, é dicir, reúnen características comunicativas e emotivas. Apoiándose nas ideas de Larin e outros investigadores do significado fraseolóxico, Fiódorov chega a unha conclusión convincente acerca da dualidade da unidade fraseolólica, en canto hai nela un

⁴⁸⁸ Nota do orixinal: Ленин В.И. Полное собрание сочинений. [Lenin V.I. Obra completa]. T.29. Páxs.226-227.

constante agrupamento nela dos significados material e etimolóxico (Федоров, 1973: 8-9). Neste agrupamento semántico consiste a base da interacción especial entre diacronía e sincronía na fraseoloxía. A dificultade de delimitación de diacronía e sincronía na fraseoloxía chega a ser unha cuestión de principio, xa que, se unha palabra reflicte alguma situación extralingüística dunha maneira estática, o fraseoloxismo reflíctea dinamicamente.

A "estática dinámica" da fraseoloxía condiciona o carácter problemático de moitas clasificacións de fraseoloxismos. Incluso os sincronistas máis convencidos, cando distribúen os fraseoloxismos segundo os seus tipos, non poden deixar de confundir os criterios sincrónicos cos diacrónicos. É especialmente típica neste aspecto a estendida clasificación de Vinogradov. Nesta clasificación as ligazóns e as uniões fraseolóxicas delimitáñanse segundo o grao da súa motivación, e as combinacións fraseolóxicas delimitáñanse segundo o criterio de limitación da combinabilidade, o que é un aloxismo evidente (Амосова, 1963: 7). Segundo o principio puramente etimolóxico, os autores de semellantes clasificacións utilizanlo ó mesmo tempo como un indicio diferencial sincrónico, confundíndo co principio funcional. A clasificación rigorosamente diacrónica de Larin dos fraseoloxismos (Ларин, 1956) neste sentido é máis consecuente.

Frecuentemente os investigadores contemporáneos inclúen na análise sincrónica das unidades fraseolóxicas argumentos diacrónicos, o que aumenta a obxectividade da descripción do material, aínda que a primeira vista contradí a unidade do criterio de análise. Así é, por exemplo, a análise do conxunto fraseolóxico

<i>сorváТЬ зло</i>	<i>arranca-la maldade</i>	'permitirse alguén expresa-la maldade (a malicia, a ofensa, a ira) que ten no fondo'
<i>сorváТЬ злобу</i>	<i>arranca-la malicia</i>	'permitirse alguén expresa-la maldade (a malicia, a ofensa, a ira) que ten no fondo'
<i>сorváТЬ обиду</i>	<i>arranca-la ofensa</i>	'permitirse alguén expresa-la maldade (a malicia, a ofensa, a ira) que ten no fondo'
<i>сorváТЬ сéрдце</i>	<i>arranca-lo corazón</i>	'permitirse alguén expresa-la maldade (a malicia, a ofensa, a ira) que ten no fondo',
que permite identifica-lo xiro		
<i>сorváТЬ сéрдце</i>	<i>arranca-lo corazón</i>	'permitirse alguén ex-

presa-la ira que ten
no fondo'

como unha combinación analítica (Гвоздарев, 1973: 52). É significativo que, mentres que na determinación do tipo do significado da palabra o modo en que está formada habitualmente non se ten en conta, en cambio, durante a determinación do tipo de significado do fraseoloxismo ordinariamente tense en consideración. É por iso polo que moitas teorías fraseolóxicas teñen unha verosimilitude só relativa, se se forman a partir de unidades fraseolóxicas que se interpretan historicamente dunha maneira errónea. Na literatura fraseolólica contemporánea hai moitas interpretacións deste tipo, tomadas das recompilacións de Mighelsón e Maxímov. A mestura do plano sincrónico co diacrónico é característica tamén da práctica fraseolólica. Así a insuficiencia da análise puramente etimolólica crea deficiencias nas descripcións sincrónicas da fraseoloxía.

6.2. As contradiccionés da fraseoloxía como resultado da interacción entre sincronía e diacronía

A combinación orgánica dos aspectos diacrónicos e sincrónicos, que é característica dos fraseoloxismos como unidades lingüísticas dun nivel especial, determina a dinámica do sistema fraseolóxico. A análise da contradicción **estabilidade /inestabilidade** leva, como vimos no capítulo 1, á interpretación da fraseoloxía sincrónica como unha teoría das unidades de contexto permanente e á interpretación da fraseoloxía diacrónica como unha teoría das unidades de contexto variable. A reconstrucción obxectiva da "combinación inicial de palabras", é dicir, do *fraseoesquema*, é posible só xunto coa revelación de toda unha serie fraseolólica de variantes que está condicionada historicamente.

A unidade fraseolólica "sempre é resultado dun establecemento gradual", "nunca xorde dunha vez, nin tampouco no primeiro momento da creación e do uso da súa composición material" (Амосова, 1965: 102). Este feito non pode quedar sen percibirse no funcionamento dos fraseoloxismos. No proceso da variación a diacronía "empótrase" constantemente na sincronía, o que confirman numerosos casos de actualización, verdadeira ou falsa, no funcionamento dos fraseoloxismos na fala. Precisamente por isto a miúdo diversas variantes dunha ou outra unidade fraseolólica son identificables no plano funcional con algunha unidade que é normativizada polo uso literario.

O estudo do problema da variabilidade fraseolólica segue realizándose precisamente no plano sincrónico. Pero a natureza deste fenómeno, a súa esencia, son diacrónicas. Sen aproximación histórica non é posible a solución do problema da variabilidade: a análise funcional leva á confusión constante entre a variante primitiva e a variante que xurdiu como resultado da elaboración creativa dun autor. Larin acentuaba insistentemente o papel de rexistro detallado das variantes fraseolóxicas e proverbios para a análise histórico-fraseolólica e propuña a creación da fraseoloxía histórica (Ларин, 1956: 213).

A realización da contradicción **modelabilidade /inmodelabilidade** tamén se condiciona en

gran medida pola dicotomía sincronía /diacronía. No plano puramente sincrónico e funcional o fraseoloxismo interprétese habitualmente como unha formación inmodelable con semántica e estructura "irrepetibles", "individuais", etc. Non obstante, no plano diacrónico cada fraseoloxismo preséntase en calidade da materialización lingüística concreta do modelo fraseolóxico. E nas situacións lingüísticas reais estes dous planos crúzanse constantemente: por unha banda, a variabilidade ampla dos fraseoloxismos en distintas esferas da fala practicamente exclúe a inmodelabilidade, por outra banda, no curso da evolución histórica moitas materializacións concretas do fraseoloxismo chegan a ser periféricas, desaparecen pouco e pouco do uso lingüístico, algunha das variantes adquire carácter especialmente activo na lingua literaria e frecuentemente acaba normativizada por esta como única. A tendencia á inmodelabilidade relativa, desta maneira, é propia dos fraseoloxismos gracias ó carácter "conservador" diacrónico xeral da fraseoloxía. Ó mesmo tempo a inmodelabilidade relativa descóbreste só cando se aplica unha aproximación puramente sincrónica á fraseoloxía, cando non se teñen en consideración as numerosas relacións estruturais e semánticas que unhas ou outras unidades fraseolóxicas seguen mantendo co modelo-invariante correspondente.

O movemento dende a pluralidade de variantes que conforman o modelo fraseolóxico na fala cara á limitación de variantes deste modelo na lingua é, polo tanto, resultado da interacción modelabilidade /inmodelabilidade na esfera da fraseoloxía. Este movemento determina unha das propiedades principais do fraseoloxismo: a reproducibilidade fraseolóxica. A reproducibilidade feita debilita a dependencia diacrónica do fraseoloxismo dos seus componentes, do modelo a partir do que naceu a variante fraseolóxica concreta. Por iso pódese considera-la inmodelabilidade da unidade fraseolóxica como unha manifestación do principio sincrónico na fraseoloxía, e a modelabilidade como unha manifestación do principio diacrónico.

A contradicción **implicadade /explicadade** tamén está condicionada pola interacción de sincronía e diacronía. Como o movemento do fraseoloxismo cara á implicadade ou explicadade é un dos tipos de variabilidade fraseolóxica (e máis exactamente, da variabilidade sintáctica), o papel da dicotomía sincronía /diacronía neste caso é tan importante coma no caso da realización da contradicción estabilidade /inestabilidade. Ó mesmo tempo os procesos de implicitación e explicitación saen fóra dos límites da variabilidade puramente fraseolóxica: poden crear fraseoloxismos mediante explicitación (palabra → fraseoloxismo) ou mediante implicitación (fábula → proverbio → fraseoloxismo). Isto condiciona as peculiaridades da manifestación da dicotomía sincronía /diacronía na realización da contradicción dada.

Canto máis implícita é a unidade lingüística, menos motivada é. O paso dende a maior desmembración cara á menor leva ó estreitamento da motivación do contexto, mentres que o movemento dende a menor desmembración cara á maior auméntaa. O fraseoloxismo neste aspecto é unha orixinal transición dende as unidades lingüísticas motivadas cara ás non motivadas.

Durante a implicitación dos contextos cara ó fraseoloxismo realiza-se unha "condensación" da motivación. Aínda que o fraseoloxismo se "comprime" semanticamente ata o límite, conserva a desmembración formal. Neste caso a dicotomía sincronía /diacronía maniféstase

como un retraso da forma do fraseoloxismo (consistente aquí no indicio diacrónico) en comparación co seu contido (o indicio sincrónico). Xa Vinogradov subliñaba esta importante contradicción, notando que "a desmembración gramatical [das combinacións fraseolóxicas. - V.M.] leva ó coñecemento da natureza etimolóxica destas combinacións, e non das súas formas sintácticas e das súas funcións na lingua contemporánea" (Виноградов, 1986: 33). Esta contradicción pode resolverse a favor da *formación enteira*⁴⁸⁹ da unidade fraseolóxica, é dicir, levar á conversión dela nunha palabra. Como vemos, a ruptura da dicotomía sincronía /diacronía durante a implicitación do fraseoloxismo extermínao como tal.

A destrucción da unidade fraseolóxica ten lugar tamén durante a súa explicitación cara ós contextos maiores. Neste caso, sen embargo, a alteración do equilibrio sincronía /diacronía realiza doutra maneira: o sentido conxunto do fraseoloxismo empeza a complicarse, explicitarse xunto coa forma, a causa de que a contradicción entre a enteireza do contido e a formación separada se anula. Por outra banda, a actualización da dicotomía sincronía /diacronía favorece precisamente a creación do fraseoloxismo durante a explicitación da palabra.

Na fraseoloxía, polo tanto, a implicidade (e tamén a enteireza semántica) maniféstase como unha das realizacións da sincronía, e a explicitade maniféstase como unha das realizacións da diacronía. A constante interacción destas é a fonte máis importante do dinamismo das unidades fraseolóxicas.

A condicionalidade da dicotomía sincronía /diacronía maniféstase de maneira máis viva durante a realización da contradicción **imaxibilidade /inimaxibilidade**, que é característica da fraseoloxía. Para os fraseoloxismos que son primitivamente imáxicos o significado directo da combinación actúa como o aspecto sincrónico, e o figurado actúa como o aspecto diacrónico. Para os fraseoloxismos que son primitivamente inimáxicos e que tenden á imaxibilidade secundaria, esta relación mutua é máis complicada.

A unidade fraseolóxica imáxica, igual que calquera metáfora, é contraditoria internamente. Larin formulou dunha maneira moi exacta a esencia deste carácter contradictorio, caracterizando a metáfora como "unha dobre significación (representación simultánea de dous significados)" (Ларин, 1974: 66). Precisamente "a simultaneidade" na representación do significado directo e do figurado crea un enfrentamento brusco entre diacronía e sincronía, sen que a expresividade sexa imposible. A esencia dialéctica da metáfora consiste na unidade e, ó mesmo tempo, na separación do significado inicial e do figurado. A separación destes significados crea dous polos entre os que se realiza unha vacilación semántica que asegura a unidade interna da metáfora. Esta vacilación non é outra cousa que a neutralización da contraposición sincronía /diacronía.

A forza expresiva que nace durante a neutralización desta contraposición é especialmente intensiva na metáfora fraseolóxica. A agrupación dos significados do fraseoloxismo pode ser distinta. Canto máis concreta é a representación que se contén no significado directo do fraseoloxismo, tanto máis intensiva é a contradicción entre o plano directo e o figurado da combinación. Polo tanto, canto máis estreitamente están entrelazadas na unidade fraseolóxi-

⁴⁸⁹ É o contrario da formación separada.

ca a sincronía e a diacronía, tanto más amplio é o campo semántico desta unidade. Por iso a característica diacrónica e a sincrónica do fraseoloxismo nun caso ideal tenden ó sincretismo da semántica.

No proceso de uso do fraseoloxismo na fala e no curso do seu desenvolvemento, sen embargo, o sincretismo "ideal" altérase constantemente ben a favor da sincronía (escurecemento da motivación inicial, distintas transformacións), ou ben a favor da diacronía (actualización da forma interna do fraseoloxismo na fala, creación de calembures a partir do significado inicial, reinterpretación popular etimolóxica, etc.). A superioridade do plano sincrónico habitualmente leva á diminución da expresividade fraseoloxica, mentres que a superioridade do plano diacrónico, o máis frecuente é que a aumente. Precisamente por iso a condición necesaria do funcionamento dos fraseoloxismos como medios expresivos da lingua é a súa actualización.

6.3. A actualización do plano diacrónico: a condición máis importante do funcionamento sincrónico dos fraseoloxismos

A actualización que habitualmente se define como "correlación do signo potencial [...] coa realidade"⁴⁹⁰, é un dos conceptos importantes da lingüística contemporánea. É significativo que, formulando por primeira vez este concepto, Havránek aporta en calidade de ilustración precisamente unha metáfora.

Por **actualización** [...] - escribiu, - entendémo-lo uso de medios lingüísticos, que atrae a atención por si mesmo e se percibe como un uso inhabitual que carece de automatismo, uso desautomatizado, como, por exemplo, unha metáfora poética viva (a diferencia da lexicalizada, que xa está automatizada)⁴⁹¹.

Unha contraposición semellante da unidade actualizada e automatizada da fala pódese transmitir tamén á fraseoloxía.

Na fraseoloxía a contradicción automatización /actualización adquire unha maior agudeza. Tales trazos específicos dos fraseoloxismos como a reproducibilidade, a estabilidade relativa e a inmodelabilidade relativa, caracterizan estas unidades como automatizadas. A variabilidade activa, o constante movemento cara á explicitade ou cara á implicidade, a capacidade de formarse segundo os modelos, a tendencia de conservar ou de recuperar la motivación inicial ó mesmo tempo caracterizan os fraseoloxismos como unidades que poden actualizarse. No proceso de desenvolvemento e funcionamento dos fraseoloxismos estas propiedades crúzanse constantemente.

¿E como son as condicións que estimulan o movemento cara á actualización? Xa no principio dos anos corenta, J.Mukářovský deu resposta a esta pregunta na súa investigación

⁴⁹⁰ **Nota do orixinal:** Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. [Aghmánova O.S. Diccionario de términos lingüísticos]. M., 1966. Páx.37.

⁴⁹¹ **Nota do orixinal:** Пражский лингвистический кружок. [O círculo lingüístico de Praga]. Páx.355.

fundamental dos proverbios. O carácter xeneralizado do proverbio, a súa independencia da situación concreta leva, segundo a súa opinión, á automatización semántica desta unidade. Pero da situación concreta, do contexto en que constantemente "se introduce" o proverbio, emana unha之力 contraria que

tende á correspondencia integral entre a materialización lingüística e a situación. A consecuencia da tensión que xorde entre estas dúas forzas, a xeneralizante e a "individualizada", é unha vacilación constante, que non só contribúe considerablemente á desautomatización das relacións entre a unidade lingüística e a situación, senón que tamén [...] aporta ricas posibilidades para expresa-los matices de sentido (Mukárovsky, 1971: 309).

O carácter valorativo dos proverbios e dos ditos, como amosa máis adiante Mukárovsky, está directamente relacionado coa súa capacidade de actualización. E o dito (e tamén o fraseoloxismo), a diferencia do proverbio, en principio inclínase más cara á actualización, xa que esta sempre indica directamente, con algúns dos seus componentes, a situación a que se aplica e que é a base do contexto.

O contexto en sentido amplo, a situación de fala é, polo tanto, condición necesaria para a actualización de proverbios e ditos. A contraposición dos distintos tipos de contexto e, ó mesmo tempo, a súa interacción estreita forman, segundo parece, as peculiaridades das condicións da actualización fraseolóxica, en comparación coa actualización do léxico (e tamén das metáforas léxicas).

A relación especial que ten o fraseoloxismo co contexto, polo tanto, maniféstase en que esta unidade é simultaneamente parte do contexto e contexto independente: "introducíndose" no contexto, conserva ó mesmo tempo unha determinada autonomía semántico-estructural. Como o contexto en sentido amplo non é outra cousa que a corrente de fala en que se concretizan as unidades lingüísticas, entón as peculiaridades contextuais do fraseoloxismo son, en esencia, peculiaridades fraseolóxicas da interacción lingua /fala. As unidades fraseolóxicas unen dunha maneira moi paradólica a característica lingüística e a de fala:

As unidades fraseolóxicas (as frases) son equivalentes funcionalmente ás proposiciones, e debido a isto pertencen ó nivel de fala, pero, por outra banda, gracias á súa estabilidade e reproducibilidade en calidade dalgún enteiro comunicativo, forman parte inseparable da lingua (*Ройзензон*, 1973: 81).

Como vimos, a actualización activa dos fraseoloxismos na fala caracterízase polos xeitos aproximadamente iguais da transformación das combinacións "estables" tanto na fala oral (dialectos, fala popular), como na escrita (obra artística dos escritores). Dende logo, cada un dos xeitos de transformación dos fraseoloxismos na fala oral e escrita ten as súas peculiaridades. Na fala oral o máis frecuente é que tal transformación se realice espontaneamente, "a renovación" dun ou outro xiro estimúlase pola nova situación real ou de fala. Na fala escrita, o máis frecuente é que as transformacións dos fraseoloxismos se determinen pola función estética da fala artística.

A pesar destas diferencias funcionais, o mecanismo interno das variacións do fraseoloxismo na fala é o mesmo e consiste nunha constante actualización da súa forma interna e da súa estrutura que posúe formación separada. A ampla extensión de tal actualización desmente

os intentos de algúns investigadores de reduci-la unión do significado coa forma interna á producibilidade intencionada con obxectivos artísticos. En realidade "a producibilidade intencionada" da forma interna do fraseoloxismo é só unha acentuación do feito de que está sempre disposto á actualización, un avance desta propiedade orgánica do fraseoloxismo ata o límite, realizada con obxectivos estéticos. En tales casos o escritor como artista da palabra (ou o falante), que xoga co fraseoloxismo, crea un contexto que subliña a dicotomía dos significados sincrónico e diacrónico desta unidade. En tal contexto "o significado productor [...] non só non se suprime, senón que, polo contrario, necesariamente aparece sempre, servindo como unha especie de fondo para o significado figurado"⁴⁹². Tal fondo do significado directo está presente constantemente no fraseoloxismo, para actualizarse na fala.

Moitos lingüistas contemporáneos (Júkov, Fiódorov e outros) subliñan o carácter actual da forma interna, a súa influencia na semántica do fraseoloxismo. Fiódorov fai un resumo obxectivo da esencia deste problema coas seguintes palabras: "Na fraseoloxía o carácter dos indicios diferenciadores da semántica depende maiormente das peculiaridades da forma interna e das súas funcións" (Федоров, 1973: 14). A.V.Júkov acertadamente chámalle a tal capacidade "o principio do boomerang" (Жуков, 1984: 88). Tales conclusóns, que se apoian na análise de material de moitos feitos, desmenten completamente as constatacóns feitas a priori acerca da falta de motivación dos fraseoloxismos en principio.

A agrupación da característica diacrónica (a forma interna) coa sincrónica (o significado fraseolóxico) orixina o especial carácter complicado da semántica do fraseoloxismo. Larin subliñaba a necesidade de ter en consideración este carácter complicado, esta "existencia de matices adicionais" da semántica fraseolólica⁴⁹³. O carácter "adicional", "complicado", etc. da semántica fraseolólica, condicionado pola vacilación constante entre o significado inicial e o secundario é o que fai da fraseoloxía un sistema de unidades do plano **expresivo**. A expresividade é unha propiedade **predicamental** do fraseoloxismo, igual cá formación separada e a estabilidade relativa.

A base da expresividade fraseolólica consiste, sen dúbida, na reunión dos planos semánticos do fraseoloxismo como unha realización da contradicción imaxibilidade /inimaxibilidade. Non obstante, esta reunión é un recurso importante, pero non único da expresividade fraseolólica, xa que as unidades expresivas inimáxicas tamén forman parte da fraseoloxía. A expresividade dos fraseoloxismos imáxicos refórzase considerablemente, e a expresividade das combinacóns inimáxicas créase mediante a realización das contradicccións principais que son propias da fraseoloxía: estabilidade /inestabilidade, modelabilidade /inmodelabilidade, explicitade /implicidade, imaxibilidade /inimaxibilidade, expresividade /neutralidade. Pódense nomear tamén outras contradicccións que incrementan o dinamismo e a expresividade dos fraseoloxismos: carácter xeneralizado /individual, carácter abstracto /concreto, "afastamento" do contexto /"introducción" dentro do contexto e outras. Todas elas, sen embargo, dependen das cinco contradicccións investigadas

⁴⁹² **Nota do orixinal:** Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение. [Katsnelsón S. D. *O contenido da palabra, o significado e a designación*]. М.; Л., 1965. Рáх.71.

⁴⁹³ **Nota do orixinal:** A idea de Larin acerca do carácter "adicional" da semántica fraseolólica foi desenvolta amplamente nas obras de Fiódorov (Федоров, 1973).

e son periféricas respecto a estas. A contradicción máis xeral é sincronía /diacronía; precisamente no marco dela realízanse as restantes oposicións.

Os medios específicos de resolución de calquera contradicción, como consideran os filósofos, son dous: a estructura e a unidade dos elementos e da estructura: “[...] A estructura sempre está para resolve-la contradicción da correlación entre os elementos dados, e a unidade dos elementos e da estructura serve como medio de resolución dalgúnha contradicción, principal ou derivada”⁴⁹⁴. Tal unidade está condicionada, en resumidas contas, pola interacción dialéctica entre a forma e a esencia, que foi formulada laconicamente por V.I.Lenin: “A forma é esencial. A esencia é formada. Así ou doutra maneira [...]”⁴⁹⁵. A unidade dos elementos e da estructura na fraseoloxía caracterízase pola total disposición á actualización. E como esta unidade é condición imprescindible para a resolución de contradiccionés, na fraseoloxía tal resolución realizase dunha maneira moi móbil. Nisto, segundo parece, consiste a base das peculiaridades da interacción entre a sincronía e a diacronía na fraseoloxía.

A constante actualización do plano diacrónico e a súa importancia para o funcionamento dos fraseoloxismos como unidades expresivas presenta o problema da fraseoloxía histórica dunha maneira especialmente aguda. Non é casual que no *Diccionario fraseológico da lingua rusa* (Фразеологический словарь, 1967) que se editou baixo a revisión de Molotkov e que é puramente sincrónico, igual que noutros diccionarios, se poidan atopar los comentarios etimológicos: estes son moi importantes para a caracterización funcional dos fraseoloxismos. Tales comentarios, sen embargo, son escasos, xa que as interpretacións dadas por Mighelsón e Maxímov son tan inverosímiles que os fraseógrafos contemporáneos xa non as aceptan.

* * *

A tendencia principal deste manual foi a revelación das regularidades dialécticas do establecemento e desenvolvemento do fondo fraseolóxico eslavo (ante todo o ruso) e, ade más, a elaboración dalgúns principios de análise lingüística obxectiva das unidades fraseolóxicas. En tal análise ocupaba un lugar especial a busca dun método de investigación diacrónica dos fraseoloxismos. A fraseoloxía, gracias ás obras de moitos científicos, acumulou a experiencia suficiente para dar un paso decidido cara a tal investigación. A contradicción entre o aspecto sincrónico e o diacrónico da investigación dos fraseoloxismos, que xurdiu debido a unha atención case exclusiva á sincronía, ten que ser, por fin, resolta.

⁴⁹⁴ **Nota do orixinal:** Свидерский В.И., Зобов Р.А. Новые философские аспекты элементно-структурных отношений. [Sviderskii V.I., Zobov R.A. Novos aspectos filosóficos das relacóns estruturais dos elementos]. Л., 1970. Páx.70.

⁴⁹⁵ **Nota do orixinal:** Ленин В.И. Полное собрание сочинений. [Lenin V.I. Obra completa]. Т.29. Пáx.129.

V.M.Mokienko

ÍNDICE DE FRASEOLOXISMOS CITADOS⁴⁹⁶

I. Línguas eslavas

Alto lusaciano

do prudla popadnyc, 352
klinčki bić, 189
klinki bić, 189

Bielorruso

абівáць бáбкі, 186
абіráць вуглы́, 178
адзін, як калок у плоце, 54
адзін, як корч на пасецы, 54
адзіно́ка я, як таполя сярбд полья, 55
ані пáлец абгарнúць, 172
атліваць пулі, 289
ашираць бакі, 175
бáбіна лéта, 420; 422
балі да гулі ў лапші абулі, 81
балы вязать, 84
балы правіць, 84
балю, балю, а карова рада і галлю, 81
бáлясы тачышь, 77
бéбкі бищь, 189; 192
бищь бáбкі, 186

біць байды, 191
біць бéбкі, 199
біць бінды, 191
біць брынды, 191
біць дрынды, 191
біць лынды, 191
біць языком, 302
бищь языком аб зубы, 302
блынды правіць, 191
боўтаць языком, 257
бочка рыштантай, 363
бярозаваю кашаю пачаставаць, 410
ва ўсякім выпáдку, 420
вароная галавá, 272
вешаць нос на квінту, 307
вятры ганяць, 178
грэць зўбы, 178
даць (даваць) бярозавай кашы, 410
даць маху, 320
даць перцу с імберцам, 301-302
дрыжыкі паеу, 397
жлёнкі праесць, 397
з гóду ў год, 420
за каралём Гарóхам, 46

⁴⁹⁶ Os fraseoloxismos preséntanse non sempre así como aparecen en diccionario, conforme á concepción utilizada nos índices do libro orixinal.

зубы прадаваць, 398
к чэртам ў го́сі пайшбоў, 30
ліса (лісú, лісіцу) злавіў (спаймáў),
245
мітусі́ща ў вача́х, 49
на пέцы ляжáць, 174
нагавары́ць бочку арыштантаў, 363
нагавары́ць сто бочак арыштантаў,
363
начапліваць сабак, 368
не па шу́бе рукаў, не па Сéньку
шáпка, 312
не ўсé дóма, 313
нелоты́ки світкува́ль, 44
ні бóгу све́чá, ни чóрту ражо́н, 36
ні бóгу свéчка, ни чóрту галавéшка,
36
ні калá нí двара, 260
ні рукою нí нагою, 33
ні рыба ні мяса, 263
ні свéчка нí вóжаг, 36
нос повесі́ць на квінту, 307
па Івáшку і рубáшкa, 312
па Cáýку шáпка, 312
па Сéнькі (Сéньку) шáпка, 312
па Хóмку шáпка, 312
па Юрку шáпка, 312
пана чапляць сабак, 368
папáўся як верабéй ў шáпку, 353
пацимнéла ў вача́х, 49
плача як бáбёр, 244
разінъкі прадаваць, 396; 398
сидéТЬ як капá сéна, 175
сядзéць да на нéба глядзéць, 175
тачыць басні, 80
тачыць лясы, 77
ў вача́х рэбíть, 49
у рўку пришлó, 248
ў чóртавых зубоў, 30
упáсти в пруглу, 352
ўсе рóйна, 420-421
царá Гарóха помніць, 46
чапляць сабак, 368
час ад ча́су, 420

як з гúсí вада, 264
як падсмаleный, 298
як перст (один), 54
як у бога за дзверыми, 69
як у бога за пазухаю, 69

B ú l g a r o

клюмна нос, 308
мóмина сълзá, 429
нали́вам (прелíвам) от пúсто в прázно,
291
обърквам се (объркам се) като пате в
решето, 354
пиян като циганин, 194
провесвам нос, 308

C h e c o

ani ryba ani rak, 263
ani zbla, 371
babí léto, 422
bez louhu myt, 101; 161
bil do něho, jak do dubu, 153; 156
blahoslovit kyjem, 99-100; 144; 149
bušil do něho, jak do žita, 153; 155
bykovým sluncem posvítit, 143; 149
co z husy déšť, 264
co z husy voda, 264
dá mu dvacet deka do nosu, 120
dač březové kaše (někomu), 410-411
dal mu na chrám svatého Bouchala,
110
dám ti, až poteče červena, 120
dám ti jednu, až z tebe bude zajíc, 120
dát bouchance, 110
dát bouchanec, 108
dát březové kaše, 117
dát buchan, 117
dát buchanec, 108; 110
dát buchtu, 109-110; 117
dát buňu do nosu, 114
dát co proto, 115
dát deku, 118

- dát do zubu, 122
 dát dvě tři buchti, 109
 dát facku, 110; 125
 dát hajc proti srsti, 109
 dát hobla, 114
 dát hybaj, 109
 dát kapky, 117
 dát korům cikánského ovsu, 117
 dát lopatky, 118
 dát mlád' atek, 117
 dát mlat, 109
 dát na čepec, 123
 dát na čepici, 123
 dát na frak, 123
 dát na herberk, 122
 dát na hrb, 122
 dát na kabaf, 123
 dát na kokos, 122
 dát na masku, 123
 dát na pamětnou, 123
 dát na teletinu, 122
 dát na zóbak, 122
 dát nakládačku, 109
 dát nebernou, 120
 dát nebernou minci, 120
 dát památného, 123
 dát pár buchanců, 109
 dát pár buchanů, 109
 dát pár facek, 126
 dát pardus, 109
 dát petardu, 120
 dát po hlavě, 122
 dát po hubě, 122
 dát pohlavek, 99; 114; 125
 dát políček, 114; 125
 dát přes díru, 122
 dát přes dršťku, 122-123; 130
 dát přes hubu, 122
 dát pro pamětnou, 123
 dát ránu, 98-99; 101; 110
 dát rano, 110
 dát sodu, 117
 dát sprask, 110
 dát sprchu, 119
 dát spropitné, o které se žebrač opírá, 120
 dát velkou baňu, 119
 dát viks, 110
 dát vrbové kapky, 117
 dát vylízek, 110
 dát výlupek, 110
 dát za čepec, 123
 dát za ucho, 122
 dávat vola za ptáka, 73
 dělat si bály, 84
 dělat třepanky, 99; 126; 129
 do unávění vodu přelívat, 291
 dobrě tlachem dělat, 393
 domluvit dubovými slovy, 146; 150; 165
 domluvit lískovými slovy, 145; 150
 dostat baňu (baně), 119
 dostat bití, 121
 dostat lázeň, 167
 dostat míru, 120
 dostal nakládačku, 109
 dostal pěkněj mlat, 109
 dostat sprchu, 119
 dostat' sa do klepca, 356
 dřevěné banky sázet, 168
 dřevěné pijavky sázet, 142; 146
 dřevěných páterů odzpívat, 146-147; 149
 dřevěným olejem namasit záda, 134; 139; 146; 148; 159
 dřevěným olejem namasit zadek, 134-135; 146; 159
 dubovcem plece přeměřit, 134; 141; 143
 dubovcem přeměřit, 149
 dubovým loktem přeměřit, 149
 faldy spravit, 162
 hladit kyjem, 144; 147
 hladit pěstmi, 147
 hodit (stříhnout) jednu, 126
 holi přeměřit, 149
 holí přeměřit hřbet, 141
 holí přeměřit kuží, 141

- holí přeměřit záda, 141
honit vítr, 179
chytat hejly, 179
chytat zevly, 397
chytíl vydru, 245
chytíl zajíce, 245
i bohu svíčku i certu oharek, 37
jako by husu polil, 265
jako by mu paty hořely, 299
jako by mu šosy hořely (*doutnaly*), 299
jako když mu panímandu zapálí, 299
jako splašený, 298
jako strílený, 298
klickem po kůži lechtat, 144; 147
koňe pustit, myš chytit, 73
kozího sena na zadek přikladat, 126-
127; 135; 141; 160
kozla odřít, 245
lapat stín, 179
lázeň zatopit, 119
lenochem orat, 393
lískovka bude mít posvícení, 145; 149
liznout jednu, 126
lví hubičky, 431
lže, až se mu po patách leje, 292
metlou pasovat, 144
mít v díle, 129
mít v parádě, 129
mít v práci, 129
mít v prádle, 129
mít v richtyku, 129
mlátil do něho, jak do snopu, 151; 153;
155
nabourat dršt'ku, 133; 137
nabourat zpěvník, 130; 133; 137
naklepat hřbet, 136; 139
naklepat kůži, 135-136; 139; 159
naklepat záda, 136; 139
nalévat někomu čistého vína, 292
ndlítaný jako cepelín, 296
nalívat lživých patok, 292
namáčkat čenich, 134
namastit hřbet, 134
namastit kůži, 135; 159
namastit záda, 134
namastit záda dřevěným olejem, 101
namazat lískovou mastí, 145; 148; 159
namazat lískovým sádlem, 148
namazat záda lískovým sádlem, 99;
134; 140; 159
namazat zázračnou mastí, 159
naměřit na gatě, 162
namydlit hřbet, 134; 139
namydlit kostru, 135; 139
namydlit kůži, 135; 139; 159
namydlit záda, 134; 139
nasekal mu až z něho cucky lítaly, 154-
155
nasekal mu až z něho nudle lítaly, 154-
155
našmolkovat šejtli, 134
nasolit hřbet, 140
nasolit kůži, 135; 140; 159
nasolit záda, 140
naštemovat slechy, 135; 141
nastříhat na kalhoty, 162
nasušit za sucha, 152; 157
natáhnout spodky, 162
natažený jako prut, 296
natísknout vizitky, 99; 133; 138
natřást hubu, 100; 133; 139
natřít kokos, 134; 139
natřít kůži, 135; 159
natřít páteř, 134; 139; 159
natřít uši, 135
navářit pěkne kaše někomu, 240
navářit šípkové polévky, 164; 166
navštívit bykovcem, 143; 149
neberou mincí výplatit, 165
nemít všech doma, 314
oddat s lískovicí, 145
oddat s paní Lískovkou, 145; 150
ohledal mu vodu, 164
oholit hřbet, 134; 139
oholit kůži, 135; 139; 159
oholit záda, 134; 139
oskubat bradu, 135
osolit po rat'afáku, 134; 140

- otloukat jako pláneč, 153; 156*
pěstmi hladit, 144
pěstmi milovat, 144; 147
pije jako holendr, 194; 365
pleš holit, 161
pohladit chloudem, 143; 147
pohnat do Pasova, 129; 142
položit se rukou, 144
poslat do Buchlova, 128; 142
poslat na něho pana Březovce, 145
poslati na koho pana Březovce, 411
poštovat březového psíka, 146; 150
pozdravit holí, 149
pozdravit kyjem, 144
pozdravuje březovka koho, 411
praštit přes karakter, 134; 138
prodávat zevly, 397
protáhnout bičem, 150
přeměřit dubovým loktem, 100; 162
přijde na něho panna Březovka, 145; 411
přijel sem pan Březovec, 411
přiložit březové obkladky, 146; 160
připravit lázen, 161; 166
příšiju jí jednu, že ji ani neodepře, 126
přišil jí jednu, 126
psát namodro, 152; 156
rozbít hubu, 137
samotný (opuštěný) jako hruška v poli, 55
samotný (opuštěný) jako javor v lese, 55
samotný (opuštěný) jako kuň, 55
samotný (opuštěný) jako kuň v plotě, 55
samotný (opuštěný) jako kuň v poli, 55
samotný (opuštěný) jako lípa v poli, 55
samotný (opuštěný) jako pařez, 55
samotný (opuštěný) jako suchá švesťka u cesty, 55
sázet baňky, 101; 159; 168
sázet baňku, 119
sázet dřevěné pijavky, 160
sázet kopy, 99; 126
sednout na lep, 357
- sekal do něho jak do jitřnic, 153; 157*
sekhnout prutem, 150
sníh v peci sušiti, 179
sochorem vychladit, 145; 148; 150
solit bez soli, 164
spaříš mu dršťky v studené vodě, 160-161
srovnat hřbet, 137
srovnat kajdu, 162
srovnat kůži, 137
srovnat záda, 137
strefit do kompasu, 134; 138
strefovat se do zpěvníku, 134
stříhnout na frak, 135; 138; 162
stříhnout na kabát, 135; 138; 162
stříleti panu bohu do oken, 179
šít kouty v hromadu, 179
takovou ti vrazím, že hned zuby po zemi sbírat budeš, 126; 155
trdlem kolem hlavy oholit, 145; 148-149
trefit z bláta do louže, 360
tupý jako motyka, 296
tupý jako pantok, 296
tupý jako sekera, 296
udělat binec, 126; 129
udělat mu ze zadku jelito, 135
uderít jakou, 126
ukázat (povědět), zač je pardubický (v Pardubicích) perník, 127
ukázat, zač je toho (česká) kopa, 127
ukázat, zač je toho loket, 127
ukázat (dovědět se), zač je v Praze máslo, 127
upéci zelník, 164
uštědřit pohlavek (kopanec), 125
ustříhnout (uplivnout) luppen někomu, 129
utíká, jako by mu pod nohama hořelo, 299
utíkal jako by pánil, 299
vehnat do vlčí jámy, 356
Věru pěkného [piva] trefil, 219

vést pout do Kijova a z Kijova do Buchlova, a z Buchlova do Modřic, 146
vlčí mák, 429
vlepit facku, 125
vlepit pohlavek, 125
vlepit poliček, 125
vlepit roh do koule, 126; 134; 138
vrazit pář facek, 126
vsadit injekci, 160
vsolit pohlavek, 125
všemi pěti přes hubu dát, 101; 144
vtělit na usedlost, 100; 135
vyblížit ženě kuchyně, 164
vybrat mu na záda, 162
vybrat roupý, 160
vybrat špačky, 161
vybrat vešky, 161; 165
vycpat kuži tluci, 129; 164
vydělat ho na zamiš, 152; 157; 164
vydrbat kuži, 135; 139; 159
vyhnat roupý, 160
vyklepat kabát, 162
vyklepat kalhoty, 162
vyklepat kanduš, 162
vylít majznerku, 133; 140
vymankýrovat lebušu, 161
vymydlit (hlavu) bez mýdla, 160
vymydlit hlavu, 165
výplatit hotovými, 165
vyprášit frak, 162
vyprášit gate, 160; 162
vyprášit hřbet, 136; 139
vyprášit kalhoty, 162
vyprášit kožich, 135; 162-163
vyprášit kuži, 136-137; 139
vyprášit sukni, 163
vyprášit záda, 136; 139
vyrazit roupý, 160
vyskočit s březovým psíkem, 145
vyšlapal ho jako motejl žábu, 153; 157
vzít do mlátičky, 129; 165
vzít míru na kalhoty, 162
vzít roupý (někomu), 157
z pustého v prázdné přelívat, 291

za krále Cvrčka, 47
za krále Holce, 47; 399
za Marie Teremtete, 47
zajíce pustit a komára honit, 73
zaplet se co holub v koudelí, 354
zatopit lázeň, 161; 166-167
zdravy jako buk, 253
zdravy jako dub, 253
zdravy jako lípa, 253
zkopal ho, jak financ kozu, 153-155
zkopat, jak financ kozu, 100
zlinýrovat hřbet, 137
zlinýrovat kuži, 137
zlinýrovat záda, 137
zmaloval ho, že hrál všemi barvami, 154; 156; 164
zmalovat namodro, 100; 152; 164
zmaluju tě, až zmodraš, 154
zmaluju tě, že tě ani mamička nepozná, 154
zmlátil ho jak psa, 153
zrychtovat masku, 134
zvalchovat hřbet, 139
zvalchovat kostru, 135; 139
zvalchovat kuži, 139
zvalchovat záda, 139
zvít, po čem ženě platí, 127
zvonit na páteře, 134; 141

E s l o v a c o

ako v božom koší, 69
ako v pána bohovom lone, 69
ako v svätom koší, 70
(ako) z ret'aze pustený, 334
babie léto, 422
babské léto, 422
dal mu brezovej polievky, 411
dostal brezoviny, 412
chytil glezga, 245
chytil kocúra, 245
navarit'si (zlej) kaše, 240
ovesit' nos, 308
raka zdrapil, 245

samotný ako kôl, 55
samotný ako palec, 54
samotný ako palcák, 54
samotný ako polpalcák, 54-55
samotný ako prst, 54-55
strelit' capa, 245
vlka zdрапil, 245
vyjst' na psí tridsiatok, 369
za Kuruka kráľ'a, 48
zvesit' nos, 308

E s l o v e n o

babje leto, 422
nos je pobesil, 308
obmolknil je nos, 308
povlekel se je nos, 308

P o l a c o

ani Bogu świeczka, ani diabłu ożeg, 35
ani Bogu świeczki, ni diabłu ożoga, 35
babie lato, 422
bełtać język'em, 257
bić bąki, 188-189
Bo już sam nie swój, połówina dijabłowa, 247
brać za swoje, 216
bruki zbijać (obijać), 189
czytać dzieło Chrapickiego, 216; 398
chodzić na wagary, 179
Daj joj różę, ale brzozowego, 411
do cna, 371
do kna, 371
do kona, 371
Jak masz bobra, to sprawia dobra, 244
jak u Pana Boga za drzwiami, 69
jak u Pana Boga za pazucha, 69
jak u Pana Boga za piecem, 69
jak u Pana Boga za plecami, 69
jak z gęsi woda, 264
Jak zabijesz bobra, nie będziesz miał dobra, 244
Jakie kto warzy, takie pije piwo, 219

Już sam nie swój, połówina dijabłowa, 247
kaszy nawarzyć, 240
leżeć do góry brzuchem, 175
ma szewskie święto, 330
na chromym do domu, 214
na chromym do domu jadą, 214
Na lekowanym koniu daleko nie pojedziesz, 214
Na zdrowym koniu na targ, na chromym do domu, 214
nawarzyć piwa, 219
ni Bogu świeczki, ni diabłu ogarka, 35
ni Bogu świeczki, ni diabłu ożoga, 35
ni Bogu świeczki, ni diabłu ożogu, 35
ni Bogu świeczki, ni ludzim ogarka, 35
ni kolka, ni snopka, 260
ni ryba ni mięso, 263
Nie daj Boże, konia leczyć, bo na leczonym źle jezdzić, 214
nie umie i kozie ogona zawiązać, 173
nie wszyscy w domu, 313
nieprawdy naliewać, 292
obiąć bruki, 179
pałcić Panu Bogu świeczkę i diabłu ogrerek, 37
pełna beczka arestantów, 363
Pij piwo, jakiegoś nawarzył, 219
pije jak szewc, 331
podpierać ściany (piec), 178
powachasz się (poznasz się) s panią Brzezowską, 411
przelewać z pustego w próżne, 291
przypiąć komu łatkę, 369
psy wieszać, 367-368
robić wszystko na jedno kopyto, 330
rozchodník veliký, 431
rzeszotem wodę mierzyc, 179
sam (samotny) jak pien, 54
sam niby Maćkowa grusza w polu, 55
sam żaden nie swój, 247
samotny jak kołek w płocie, 54
samotny jak palec, 53
siedziec jak na szydłach, 330

*sitom wodę mierzyc, 179
spalić się do cna, 371
śpieszy się jak szewc z butami na jar-
mark, 330 spuścić na kwintę, 307
spuścił nos, 307
spuścił nos na kwintę, 307
szewc bez butów chodzi, 330
szlifować bruiki, 179
tak się rozjadł, jakby go kto szydził
ukłuł, 330
trnieć Chrapickiego, 398
u czorta na kuliczkach, 30
u diabła na kuliczkach, 30
uciąć Chrapickiego, 216; 398
uciąć Chrapowickiego, 216; 398
upił się jak szewc, 330
Uwarzyli, będą pili, 219
uwiązał jako ptak na lepie, 353
w sidła wpasć 352
wplątał się jak kokosz w zgrzebie, 354
wylazło szydło z worka, 330
za króla Cwieczka, 47
za króla Gwoździca, 47
za króla Sasa, 47
zalać na beton, 292
zalać na żelbeton, 292
zalewać głodnych kawałków, 292-293
zalewać kolejkę, 292
zamienił stryjek siekierkę na kijek, 73
zbijać bąki, 189
złapać zajaca, 245
złowić wydrę, 245
zwiesić nos, 308
zwiesił nos, 307
zwiesił nos na kwintę, 307*

R u s o

a) fraseoloxismos que se usan na lingua literaria

*áльфа и омега, 271
анотины глазки, 428; 431
арапа заливать, 289*

*бáбье лéто, 421-423
балдá осíновая, 273; 286-287
барáшек в бумáжке, 46
барáшка в бумáжке, 46
Беда, коль пироги начнет печи
сапожник, а сапоги тачать пирожник,
233
бéжáть хоть к чéрту на рога, 29
без зáдних ног спать, 67
без царя в головé, 239
безо всéких, 250
бéлая дыrá, 425
бéлая жáтва, 432
бéлая нефть, 432
бéлая пáхота, 432
бéлая страдá, 432
бéлая убийца, 432
бéлое зéрно, 432
бéлое зóлoto, 432
бéлое пятнó, 425
бéлыЙ дельфин, 432
бéлыЙ как снег, 252
бéлыЙ континéнт, 432
бéлыЙ уголь, 432
берёзовая кáша, 94
битком набýто, 436
быть баклúши, 61; 170-172; 181-184;
189-190; 192-193; 199; 206-207; 227-
228; 256; 277; 337; 340; 359; 442
болтать языком, 176; 257
большая рукá, 336
брать барьéр, 327
брать (взять) быкá за рога, 63
брать за живбé, 215
брать на пúшку, 294
брать своё, 250
бросить шу́ку в ре́ку, 237
быть в фóрме, 327
быть на орбítе, 327
быть не в своéй тарéлке, 195
в кусты, 248
в поддавки играть, 392
в проходном ряду вéтром (пылью)
торгует, 177*

- в ру́ку, 248*
в ру́ку пойти, 248
в ру́ку прийти, 248
в тупи́к, 237
в шта́те (рабо́тать), 61
ва́гón и ма́ленькая телéжка, 287
валить валом, 304
валить с ног, 304
варфоломе́евская ночь, 60
ве́ликий комбина́тор, 48
вертеть хвостом, 223
вертеться как бе́лка в колесе, 235; 266
вёшать нос, 19; 307; 309
вёшать нос на квйнту, 307; 309; 329
вёшать соба́к (на когó-либо), 367-368
взя́тки гла́дки, 329
вкусить го́речи, 218
владеть собой, 62
волне́с лы́ко, 429
Воро́н воро́ну гла́за не вы́клиюет, 315
воронा в павли́ных перьях, 235
врэ́зать в морду, 101
все до одногó, 250
всё равнó, 421; 423
всы́пать перцу, 124; 163
всы́пать по́рки, 99
всы́пать розог, 255
втира́ть очки, 207
втяну́ть в орби́ту чегó-либо вли́яния, 327
выва́ливать глаза́, 199
вывести на орби́ту, 327
выдвиже́нец на час, 193
выйти из строя, 427
выйти на орби́ту, 327
вылететь в трубу́, 301
вы́лупить глаза, 64
вы́менять (променя́ть) куку́шку (каку́шку) на я́стребца, 72
вы́менять ши́ло на мы́ло, 71; 73
вы́мыть го́лову, 131; 160
выноси́ть на у́лицу, 249
выноси́ть на у́лицу сор из избы, 249
- вынь да полóжь, 62*
вы́пить го́речи, 220
вы́пить го́рького, 220
вы́пить го́рького напáтка, 220
вы́пить го́рькую чáшу до дна, 221
вы́ронить слезу, 61-62
генера́льный штаб, 269
гíблое дéло, 285-286
глúтая голова, 272
глúтый как осёл, 265
глухáя тетéря, 224
гнать в хвост и гри́ву, 133
говорит, как река льется, 290
гол как сокóл, 361
голод не тё́тка, 238
Гóлод не тё́тка, пирожкá не подсúнет, 238
гоня́ть вéтер, 177
гоня́ть лóдыря, 362; 399
гоня́ть мяч, 180
гоня́ть соба́к, 177
городи́ть вздор, 176
городи́ть чушь, 94
го́рькая пилóля, 305
грани́ть мостову́ю, 180
грош цена, 306
грош ценá в базárный день, 306
губá не ду́ра, 241
Губá не ду́ра, язы́к не лопáта: знают, что го́рько, что слáдко, 241
губи́ть душу, 223
дава́ть задний ход, 427
дава́ть совéт, 268
дать берёзового прутá, 412
дать берёзовой каши, 116-117; 279-280; 409; 412-413
дать взвéчку, 103; 375; 405
дать го́лос, 283
дать деру, 282
дать дралá, 282
дать ду́ба, 65
дать жáру, 111; 117; 124; 375
дать жýзни, 114
дать зарóк, 283

- дать клáтву, 283
дать круг, 284
дать крюка, 283
дать лещá, 104; 115; 197; 404-405;
409; 413
дать маху, 282; 320
дать оплеуху, 105; 124
дачь перцу, 116; 302
дать по голове, 122
дать по мóрде, 122
дать по физиономии, 122
дать поднóжку, 113
дать пóрки (пóрку) 99; 101; 128; 269;
279; 284; 405-406
дать пощёчину, 99; 113
дать присягу, 283
дать совéт, 283; 374-375
дать стрекачá, 282
дать трéпку, 98; 107; 405
дать тáту, 282; 373; 375
дать чертéй, 124
делá как сáжа белá, 390
дéло десéтое, 285
дéло - дрянь, 285
дéло ма́стера бойтся, 315
дéло - табáк, 285
дéло - трубá, 285
дéло - швах, 285
Демьáнова уха, 235
день за днём, 276
день и ночь, 420
держáть в уме, 61
держать язык за зубами, 238
держí кармáн, 249; 336
держí кармáн шире, 249
днём с огнём не сыскáть, 382
до гроба, 62
до лáмпочки, 75
до одногó, 250
до рúчки дойти, 257
до чёрта, 436; 438
довести до бéлого калéния (колéна)
341
достичь апогéя, 327
- драть как сýдорову кóзу, 152; 154;
156
дрожмá дрожáть, 377
дуби́на стоеросовая, 273; 286
думу думать, 378
дура́к дураком, 385-386
дурак набýтый, 273
дым коромы́слом, 325
дымовáя завéса, 427
дырáвая головá, 272
елбáвая головá, 272; 277; 285
éхать на дóлгих, 211
éхать на обывáтельских, 212
éхать на передáточных, 212
éхать на перекидных, 213
éхать на перекладных, 212
éхать на перемéнных, 212
éхать на почтóвых, 211; 214
éхать на простых, 213
éхать на свойх, 212
éхать на сдáточных, 212
éхать на сквозных, 213
Ешь пирог с грибами, а язык держи
за зубами, 238
жлать, что лягúшки царя, 237
живой труп, 94
животý надорвать, 62
жизнь бьёт ключом, 306
жизнь бьёт ключом и всё по головé,
306
жизнь скончать, 337
жизнь угáсла, 337
жить-быть, 378
жить-поживать - добра наживать, 340
жить у чёрта на кулíчках, 29
живу на рогах, 29
жуκ навóзный, 287
заблудиться в трёх соснáх, 332
зavarítъ кáшу, 240
завéдки берут, 66
задавáть пéрцу кому́-либо, 413
задавáть тон, 427
задáть бáню, 118; 167; 384; 406
задáть взбúчку, 103; 279; 373

зада́ть головомо́йку, 118
 зада́ть жáру, 375
 зада́ть пéрцу, 124
 зада́ть побóку, 278; 384; 392
 зада́ть стрекача, 371; 375
 зада́ть трёпку, 65
 зада́ть храпакá, 63; 217; 398
 задири́ть нос, 67; 308
 заéхать в мóрду, 100, 140
 зажмúрить глазá, 232
 закýнуть ýдочку, 40; 328
 залива́ть глазá вином, 300
 зали́ть глазá, 300
 зали́ть шары́, 300
 здорово живёшь, 257
 зевáть рот, 226; 256
 зéлен виногráд, 234
 Зéлен виногráд, когдá не даёт, 235
 Зéлен виногráд не слáдок, 235
 злой язы́к, 336
 зме́й подколóдная, 272
 золотой телéц, 206
 и вся недóлга, 246
 и вся недóлга пéсня, 246
 и мáльчики кровáвые в глазáх, 48
 и никакíх, 205
 и пáльцем не пошевелíть, 172
 и смех и грех, 381
 Ивáн-да-Мáрья, 428-430
 игрáть в бирóльки, 180; 391
 игрáть в кóшки-мы́шки, 392
 игрáть в прýтки, 391
 игрáть комéдию, 228
 идти в открытую, 215
 идти на попáтный, 216
 идти напропалу́ю, 215
 из кулька в рогбóжку, 325
 из пустóго в порóжнее вóду
 перелива́ть, 301
 из рук вон, 418
 из-за углá мешкóм прибýтыи, 334
 извéстное дéло, 285-286
 иска́ть вчера́шний день, 176; 182

ýскры из глаз посыпáться, 66
 испытáть гóре, 220
 ишет как игóлки, 249
 ишет как игóлки в стóге сéна, 249
 к слóву, 248
 как бéшеныи, 298
 как бóжий день, 297
 как в вóду кáнул, 277
 как в лесý, 297
 как в рýку дать, 248
 как в тóмном лесý, 297
 как день, 297
 как дéрево, 253
 как заведённая машíна, 297
 как зáящ, 251; 335
 как из-за углá мешкóм прибýтыи, 334
 как кровь с молокóм, 333
 как машíна, 297
 как мóкрая кúрица, 251
 как на горáчих ýгольях, 297
 как на ýгольях, 297
 как неслóно хлебáвши, 333
 как нож в сéрдце, 251
 как ошпáренныи, 298
 как пóлная чáша, 251
 как пти́ца, 297
 как пти́ца небéсная, 297
 как пýтое колесó в телéге, 277
 как рукóй, 247
 как рукóй снялó, 247
 как с гýся водá, 238; 240; 242; 263-
 264; 266
 Как с гýся водá небывáльые слова, 263
 как с дýбу, 235
 как с цепí сорвáлся, 334
 как снег, 250-251; 335
 как собáк, 306
 как собáк нерéзаных, 306
 Как собáка на сéне лежит: (и) самá не
 ест, и другýм не даёт, 241
 как столб, 251
 как у бóга за пáзухой, 68; 71
 как у Христá за пáзухой, 68
 как угорéлая кóшка, 298-299

- как угорéльш, 297-299
как чумной, 298
как шальний, 298
как я́дрышко, 252
калиф на час, 193
кисéйная бáрышия, 373
кисел виноград, 235
кишмá кишэть, 63; 276; 377; 439
ковырять в носу, 174
колоколá лить, 288
колотить почём зря, 133
концы в бóду, 300
копать кому́-нибудь яму, 67
коптить нéбо, 177
корáбль пустыни, 431
кормить завтраками, 391
кóрчить комéдию, 228
кричать петухом, 385
кровь с молоком, 333
круглый дурáк, 273
крылатый автобус, 269
кто во что горáзд, 241
Кто заварил кáшу, тот расхлёбывай,
240
Кукушка хвалит петуха за то, что
хвалит он кукушку, 234
кум королю, сват министру, 302
Лавр сде́лал своё дéло..., 341
лáптем щи хлебать, 326
Лебедь рвется в облака, рак пятится
назад, а щука тянет в воду, 234
лежать на боку, 173
лежать на печи, 173
лететь стрелой, 386
лёткая головá, 272
лýпнет как смола, 296
лиса Патрикéевна, 270
литъ вóду, 176; 289; 293
литъ вóду на мéльничу (чыó-либо),
336
литъ колоколá, 288; 293-295
литъ пúли, 288; 293-294
литъ пúшку, 288; 293-294
лишние люди, 373
ломать комéдию, 228
ломать кóлья, 336
лучше пей, да дело разумей, 234
лыка не вáжет, 248
львиная дóля, 192; 316
львиный зев, 428; 431
Мавр сде́лал своё дéло..., 341
мáла и велíка, 420
медвéдья услуга, 236
менять шíло на мы́ло, 19; 383
менять шíло на свáйку, 383
много труда́лся, а тóлку не добýлся,
315-316
мóкрая кúрица, 251-252; 332
моло́ть чушь, 176
моло́ть языкóм, 257
моргáть глазáми, 256
мóрщить лицо, 231
мóрщить лоб, 231
мой хáта с краю, 67
мы́кать гóре, 220
мы́лить гóлову, 277
мякíнная головá, 272
на боковúю, 210; 215
на вéки вéчные, 62
На вóлка помóлвка, а пастúх телёнка
укráл, 315
на все сто, 418
на живую нýтку, 331
на кривой не объéдешь, 213
на мазí, 331
(кого-либо) на мякíне не проведóшь,
240
на попáтную, 209
на попáтны́й, 211
на попáтны́й двор, 210
на руку, 237
на свою́ гóлову, 332
на удалóу, 210
на ять, 418
набýлись как сéльди в бóчке, 364
навéсить колотúшек, 99
наводить чистоту, 278
наговорить с три кóроба, 363-364

наговорить сбоку бочек арестантов, 362; 364-365
 надавать синякóв, 113
 надавать шишек, 113
 Наделала синица славы, а море не зажгла, 234
 нажимать на все педали, 327
 найти дорóгу к сéрдцу, 67
 найти путь к сéрдцу, 67
 накормить берёзовой кáшей, 163, 409
 наломать дров, 325
 намылить голову, 64; 101; 131; 139; 160; 165
 намылить шéю, 64
 напился как сапожник, 328; 331
 находиться у чёрта на кулáчках, 28
 находить пéрья, 232
 наша взяла, 250
 не был тóлько у чёрта на рогáх, 29
 не в бровь, а в глаз, 275
 Не вели́к чин: отставной козы́ барабáнчик, 239
 не все дóма, 313
 не всéкое лы́ко в стрóку, 331
 не знать, куда се́бя девáть, 172
 не мытьём, так кáтаньем, 275; 325
 не мычи́т и не тéлится, 33
 не на живóт, а на смерть, 275
 Не плой в колóдезь, пригодíтся Воды напítся, 315
 не по кармáну, 247
 Не убить бобра - не видáть добра, 243
 не обратимый процéсс, 427
 неровён час, 28
 несóлоно хлебáвши, 333
 нестí околéсную, 217
 нестí околéсную, 217
 ни бóгу свечá ни чёрту кочергá, 32
 ни бóгу свéчка ни чёрту кочергá, 32-33; 38-41; 45; 197, 275
 ни бэ ни мэ, 260
 ни в гóроде Богдáн ни в селé Селифáн, 33; 384
 ни в зуб (ногóй), 246; 305

ни в зуб толкнуть не смýслит, 246
 ни зги, 371
 ни к селúни к гóроду, 33
 ни кóжи ни рóжи, 373-374
 ни колáни дворá, 259-262; 265; 271
 ни колáни дворá, ни курíного пера, 260
 ни колáни дворá, ни мýлого животá, 259; 262
 ни колáни дворá, ни перегорóдки, 259-260
 ни пáва ни ворóна, 236
 ни пришéй кобыле хвост, 173
 ни пришéй ни пристегни, 33; 173
 ни рыбáни мясо, 33; 262-263; 265; 270; 275; 384
 ни рыбáни мясо, ни кафтáнни рýса, 263; 270
 ни складу ни лáду, 381
 ни слúху ни дúху, 260; 275-276; 382
 ни сучkáни задóринки (зазóринки), 342; 384
 ни то ни сё, 33
 ни труни ну, 33; 173
 нíже всéкой крýтиki, 418
 нож в сéрдце, 251
 носится как кúрица с яйцом, 295
 носить вóду решетом, 96; 176
 обдира́ть как лíпку, 295
 обломать рогá, 133
 овладéть собой, 62
 согре́ть дубинкой, 100
 огурéц с гóру, 236
 одержать побéду, 19; 268; 271
 оди́н к одному, 276
 оди́н как перст, 53; 56; 197; 342
 окончить дни свой, 337
 окончить жизнь, 337
 опять двáдцать пять, 382
 Орлам случается и ниже кур спускаться, но курам никогда до облак не подняться, 234
 осиное гнездо, 304
 оставáться при свойх, 250

острить зубы, 256
от горшака два вершка, 379
от маля до велика, 275
отдавать должное, 215
отправиться на боковую, 204; 208;
215
отставной козы барабанщик, 239
Охотно мы дарим, что нам не надобно
самим, 20; 234
пáлец о пáлец не уда́рить, 172
пáльца в рот не клади, 66; 241
Пáльца в рот не клади, а то откусит,
242
пень берёзовый, 273; 287
пень дырявый, 273; 286
переживать гóре, 254
переливать вóду, 289
переливать из пустого в порожнее,
176; 291; 293; 301
пересчитать кости, 165
пересчитать рёбра, 65; 133; 165
пить (испить, выпить) гóрькую чáшу
до дна, 218
плевать в потолóк, 276
по нут्रу, 237
по Сéньке шáлка, 310
по Сéньке (Стéньке) и шáлка, 310
по струнке ходить, 229
поворачивать оглóбли, 325
поддаваться на юдочку, 304
подложить свинью, 367
поднимать нос, 308
поднять высокó, 304
поднять на щип, 304
подсластить гóрькую пилóлю, 305
подсластить пилóлю, 305
поехать в Могилёвскую губéрнию,
398
пожимать плечами, 336
Пой лучше хорошо щегленком, чем
дурно соловьем, 234
пойти на лад, 281
пойти на попáтную, 209-210
пойти на попáтный, 209-210

пойти на попáтный двор, 210-211
покá суд да дéло, 343
покá суть да дéло, 342
показать, где раки зиму́ют, 127
покупать котá в мешкé, 336
полная чáша, 251-253
получить затрёщину, 121
попáлся как ворбона в суп, 344-345;
355-356
попасть в галóшу, 304
попасть в переплёт, 366
попасть впросáк, 329; 351
попасть как кур в ѿцип, 343
попасть (попáл) как кур в ѿши, 171;
343; 355-358; 360-361
попáл как кур в ѿши (в ѿшап), 357-
358
попасть(ся) на юдочку, 303, 352
попрыгунья стрекоза, 192
порбть как сидорову кóзу, 100
порох порохом, 386
посадить в калóшу, 343
послать к чёрту на кулáчки, 28-29
пóсле дождичка в четвéрг, 277
последняя спи́ца в колеснице, 379
поставить всякое лы́ко в стрóку, 248-
249
Потёмкинские дерéвни, 362
потупить голову, 232
почём зря, 305
почём зря попáло, 305
почём попáло, 305
пошёл слонóв продавать, 402
прáздновать трýса, 41-42
прáздновать трýсу, 41-42; 45; 399
премьер на час, 193
престáвиться в небéсное цárствие, 256
при царé Горóхе, 46; 399
приказной крючок, 328
принимать эстафéту, 327
принять решéние, 281
прйтча во язы́хех, 206
продавать слонóв, 403

- пройти огónь, вóду и мéлные тру́бы, 307
 пройти огónь и вóду, 306
 прокатить на вороных, 204; 217
 прокатить на чернякáх, 217
 проходить кра́сной нýтью, 329
 прочитать нотáцию, 113
 проще пárской рéбы, 332
 пуска́ться во все тýжкие, 204; 211
 пускаться во всë тяжкое, 211
 пускаться во вся тяжкие, 211
 пустáя головá, 336
 пúчить глазá, 199
 пýлить глазá, 199
 разбира́ется как свин্যá в апельси́нах, 333-334
 разбítь в пух (и прах), 246
 разбítь вдрéбезги, 370
 развéшивать у́ши, 301
 разводíть рукáми, 336
 разводíть туру́сы на колёсах, 374
 раздéлать под орéх, 152; 156; 164
 разйнуть рот, 226; 336
 ráно пта́шечка запéла, 242
 Ráно пта́шечка запéла, как бы
 кошечка не съéла, 242
 распускáть (распустить) гúбы, 97, 199
 распускáть (распустить) нюни, 75, 97,
 199
 распускáть слюни, 199
 расточáть рéчи, 89
 расхлёбывать кáшу, 240
 рýмский огурéц, 236
 рóжки да нóжки, 381
 ронять слёзы, 61-62
 рукá руку мбет, 314
 Рыба ющет, где глубже, а человéк, где
 лúчше, 315
 рýльце в пуху, 236
 рыцарь на час, 193
 С гúся водá небывáльые слова, 265
 с копыт (копыльев) долой, 342
 с рук долой, 332
 с умá рехнúться, 257
 с цепí сорва́лся, 334
 садóвая головá, 272
 сажа́ть в калóшу, 343
 сажа́ть в калýжу, 343
 сам не свой, 247
 сám с усáм, 382
 сáми с усáми, 374; 379; 382
 сбóку припóка (припóку), 382-383
 свить гнездó, 304
 свить осýное гнездó, 304
 Свой ум - царь в голове, 239
 своя крыша над головой, 336
 сгорéть дотлá, 370
 сдýйнуть с мéртвой тóчки, 427
 сде́лать одолжéние, 374-375
 семенить ногáми, 205; 256
 семь пятниш на недéле, 277
 сесть в галóшу, 359
 сесть в калóшу, 359-361
 сесть в лúжу, 343; 352; 359
 сидéть на чье́й-либо шéе, 66-67
 сидéть сложá руки, 174-175
 сказать к слову, 248
 скáлить зúбы, 223; 232
 скончáть свой век, 337
 слíтки снимáть, 67
 сломá голову, 277
 слонá не примéтиь, 236
 слонóв слоня́ть, 402
 слоны́ продавáть, 180
 слоны́ слоня́ть, 402
 слоня́ться из углá в угол, 179
 смáтьвать ўдочки, 231; 276
 сморчóк сморчкóм, 385
 смотрéть в кусты, 248
 смотрéть в óба, 250
 смóтрит бирюкóм, 76
 смóтрит волк-вóлком, 76
 смóтрит вóлком, 76
 смóтрит как барап, 296
 смóтрит как барап на нóвые ворóта,
 296
 смóтрит как бирюк, 76
 смóтрит как волк, 76

- снять стру́жку, 164; 328
со шко́льной скамьи, 61
соба́ка на сéне, 66; 241
соба́ку съесть, 255; 337
сойти в могилу, 337
сойти с умá, 207
сорвáть зло, 448
сорвáть злóбу, 448
сорвáть обиду, 448
сорвáть сéрдце, 448
сорви-голова, 225
состо́ять в комите́те по утáптыванию
мостово́й, 180
сочетáться ўзами Гименéя, 339
сочетáться ўзами игуменéя, 339
спáтить с ума, 64
стáвить в стрóку, 248
стáвить вopрóс (ребро́м), 306
Стáрого воробьá на мякíне не
проводёшь, 239
стáрый воробéй, 240
стáрый да мáлый, 276
стáточное (стáтимое, стáтошное) ли
де́ло, 63
степнóй корáбль, 269
стерéть в порошóк, 164
сто́йт как столб, 251
сто́ять на своем, 250
сто́ять развесив ўши, 174
сто́ять с рази́нутым ртом, 174
сто́ять фéртом, 174
суди́ть-ряди́ть, 378
сумá перемётная, 326
считáть ворóн, 177; 182; 255
сыгра́ть в ѿшк, 64
тарáщить глазá, 199; 232
тáры-бáры, 379
тáры-бáры-растабáры, 380
тёмное пятно, 425
типúн тебе́ на язы́к!, 442
толóчъ вóду в стúпе, 96; 176; 182; 301
точáть бáлы, 77-79; 90-91; 176
точáть балýсы, 77-79; 82; 89-91; 176
точáть лáсы, 77-79; 82; 89-91; 176
точáть слёзы, 88
тóчка замерзания, 427
тóщая как селёдка, 334
трави́ть балáнду, 176
трепáть языком 176; 232
трéтий витóк че́гоб-либо путь, 327
треши́т как стáрая телéга, 295
Тришкин кафтáн, 236
тробнуться с ума, 254
трусли́вый как заяц, 252
тру́са прáздновать, 42-43
тру́су прáздновать, 41-43; 197
тянúуть волы́нку, 207
тянúуть канитéль, 227; 256; 328
тянúуть котá за хвост, 274; 287
тянúуть лáмку, 329
тянúуть рези́ну, 274
у чёрта на кулáчках, 28-30; 171; 374
у чёрта на рогáх, 30
уби́ть бобrá, 243; 245
Уби́ть бобrá - не видáть добrá, 243-
244
угостíть берёзовой кáшой, 279
удачник на час, 193
узнáешь вкус берёзовой кáши, 409-
410
узнáть всю подноготную, 208; 216
ума палата, 302
(у него) ума палата, да не покрыта,
302
ўмная голова, 272
Услужливый дурак опаснее врага,
234
устро́ить (сде́лать) бáню, 167
утюжить почём зря, 133
ӯшки на макúшке, 379
факíр на час, 193
хвати́ть гóря, 217; 220-221
хвати́ть (хлебнúть) лíха, 218
хвати́ть плéтью, 100
хíтрый как лисá, 265-266
хлебнúть гóря, 220-221
хлебнúть (хвати́ть) гóря чéрез край,
218

хлопот пёлон рот, 238
 Хлопот пёлон рот, а перекусить
 нéчего, 238
 ход конём, 428
 ходить гóголем, 385
 ходить на голове, 280
 ходить на зáдних лáпках, 280
 ходить по нáточке, 280
 ходить по струнке, 280
 ходить руки в брюки, 175
 ходить ходуном, 373; 377; 400-401
 ходуном ходить, 63
 хозáйский глаз, 240
 Хозáйский глаз - алмáз, 241
 Хоть видит око, да зуб не имет, 234
 хоть гать гати, 439
 хоть пруд пруди, 276; 373; 439
 хоть стой, хоть пайдай, 301
 царыча полéй, 431
 царь зверéй, 431
 центробéжная сила, 427
 цепнáя реáкция, 427
 чем чёрт не шутит, 242
 чем чёрт не шутит, из дубинки
 выпалит, 242
 чéрез пень колóду, 325
 чернильная душá, 328
 чёрна я дыра, 424-426
 чёрное пятно, 425
 чесáть языкóм 257
 чудесá в решете, 241
 Чудесá в решетé: дыр много, а
 выскочить некуда, 241
 чужими руками, 249
 чужими руками жар загребáть, 249
 шалтай-болтай, 379-380
 шалтай-валтай, 380
 Што с гúся водá - небылыé слова, 238
 шутка сказать, 197
 язык лыка не вяжет, 248

b) unidades fraseolóxicas dialectais

А ну их до бóгу!, 438

аб углы́ быют, 177
 адын как пáлец (остáлся), 53
 адище пáлить, 226
 Алёха сéльский, 273
 Алёша бесконвóйный, 273
 (у него) альчики на умé, 185
 андроны пáлить, 64
 апáцию дать, 121
 бабáху дать, 406
 бáбки сшибáть, 186
 байдаки бить, 189
 байдыки бить, 189
 байдюки сбивáть, 189
 бáйки прáвить, 87
 баклúши обива́ть, 183
 баклúши околáчивать, 183
 баклúшки обива́ть, 183
 бáкулы разводить, 87
 балагурки рассkáзывать, 87
 балагуры разводить, 87
 балáсы разводить, 85
 балáчку тачáть, 79
 балашки устáвить, 64
 бáлды бить, 188
 балендрóсы точáть, 79
 бáлок надавать, 118
 балуй (балуёв) бить, 191
 бáлы гутóрить, 84
 балы́ разводить, 84
 балы́ распускать, 84
 балы́ рассkáзывать, 84
 бáлы собирать, 84
 балы́ стрóить, 84
 балáсину говорить, 84; 85
 балáсы балáсить, 84
 балáсы разводить, 84
 балáсы точить, 89
 бáнды бить, 189
 бáнку дать, 118
 бáнок дать, 118
 бáнок настáвить, 159
 бáньки вы́лупить, 64
 барабáна дать, 119

бáсни расправлять, 87
башмóлку сшить, 161
бáять бáсни, 87
бéбехи выпустить, 158
бéбехи стряхнуть, 158
бéгом бежать, 401
без зáдних гач спать, 67
белендрáсы быть, 191
белкí вы́лупить, 64
бéндыря поддáть, 121
бéньки быть, 188
берёзовицу точить, 88; 326
бíзы (бíзики) быть, 188
бильюкí вы́таращить, 64
биткóм быть, 100; 153; 155
быть бáйдики, 190, 341
быть бáйдуки, 190
быть бáйки, 191
быть бáнды, 191
быть блы́нды, 191
быть бóхлонки, 188
быть бры́нды, 191
быть гайдуки, 190; 341
быть гúлы, 187
быть лягúшек, 340-341; 359
быть не жалóхю, 155
быть сáка, 228
быть сачká, 187; 228
быть таболу, 187
быть шабалú, 186
быть шебалú, 186
быть шлёнды, 191
быть шлýнды, 191
быть шобалý, 186
быть языком, 176; 257
блéйки быть, 187
блин дать, 407
блинками кормить, 163; 408
бóйку быть, 184
бокá намоло́ть, 132; 139
бóлды быть, 188
болтать как балабóлка, 388
болтать как балалáйка, 388
болтаться по заугóльям, 180

болту́ху дать, 102, 408
болту́ху нашить, 408
болту́ху поднесть, 408
боля́сы расправлять, 85
бóнки быть, 188
бóцманских кáпель прописáть, 157
брат-и-сестра, 430
брат с сестрой, 430
брать за хóбот, 131
брехню́ лить, 289
брихní тачать, 80
брóньки сбивáть, 191
брýнки быть, 188
Будь женá хоть козá (косá) лишь бы золотые рога, 341-342
буздрáлы вы́пляшить, 64
бúти бока, 132; 138
бúткать бока, 132
быть на чéй-либо хóлке, 66
быть не в своéй тарéлке, 195
быёт языком что шерстобйт струной жíльной, 296
в баклúши быть, 183
в вёршу влезть, 349
в глазáх зелено, 49, 50
в глазáх мáйкает, 49
в глазáх матусít, 49
в глазáх меледйт, 49
в глазáх мелюзйт, 49
в глазáх мелькает, 49
в глазáх мельтесйт, 49
в глазáх мельтечйт, 49
в глазáх мельтешйт, 49
в глазáх мельтышйт, 49
в глазáх метлйт, 49
в глазáх митусйт, 49
в глазáх мреёт, 49
в глазáх мутйт, 49
в глазáх пестрйт, 49
в глазáх рябйт, 49
в гору лить, 290
в дрíжжу сбить, 151; 155
в жом пришло, 346
в жóмах находиться, 346

в калóш посадить, 360
 в кон пойтí, 337
 в книгі не в чуркі, 185
 в лáпоть звоніть, 177
 в мирú как в пирú: всегó мнóго, и
 добра и хýда, 390
 в недокón пойтí, 337
 в обратную, 209
 в осел залéзть, 347
 в перебóрочку игрáть, 180
 в пéчку свайстнет, 327
 в попáтную, 209
 в слух не идти, 280
 в сугóрбок всыпать, 132; 141
 в трубú вы́лестел с дымом, 301
 валóм валýть с ног, 304
 вáром варýть, 401, 439
 ввалился, как мышь в закрóм (в
 корóб), 350
 ввить кнутá, 143; 149
 вдáрить гáнтом, 142; 148
 вертéть волá, 177
 вертéть сóлнышко, 178
 верткá дать, 282
 взмётку дать, 103
 взять в щемíлы, 358
 взять когó в кляпцы, 347
 вйдимое дéло, 285
 вить верёвочки, 177
 вкинуть ремнём, 143, 148
 влез что в мóрду (в нерёт, в вéнтер):
 ни назад, ни вперёд, 349
 влепить репья, 165; 368
 влетéть в кадúшку, 351
 вóзгри бить, 191
 войтí в перья, 280
 войтí в ум, 280
 Волк попáл в капкáн, мúха вóши, 345
 волосянáя брага, 116
 вóлчий бобки, 429
 вóлчий глáзи, 429
 вóлчий ýшки, 429
 вóлчья дудка, 429
 вóлчья лáпа, 429

Бóрон вóрону глáза не вы́клонет, а
 хотá и вы́клонет - не вы́тащит, 315
 воткнуть щетíн, 164
 вóхрить бока, 132
 впасть в ступицу, 348
 врёт как пули льёт, 288
 врёт что в убрóд бредёт, 388
 всем гáмузом, 340
 всем гárбузом, 340
 всучить щетинку, 164
 всыпать жáру, 124
 всыпать чертей, 124
 втрéпался как кур вóши, 344
 входить в жíвность, 280
 вшивицу наколотить, 132
 вшиши оплеúху, 161
 выбра́ться из глухóго рёму в
 болотное окóшко, 352
 вывáливать бúркалы, 199
 вывáливать глазенáпы, 199
 вывáливать зéнки, 199
 вы́весить на кулакé, 144; 149
 вы́галы продавáть, 395
 вы́гнать блох, 160; 165
 вы́голить шары, 64
 вы́дер (вы́дерку) дать, 103
 вы́жечь ремнём, 143; 148
 вы́колотить шкúру, 136
 вы́лу́дить бока, 132; 138-139
 вы́лупить зéнки, 64
 вы́менять шíло на свайку, 73
 вы́мыть голо́ву, 139
 вынь да вы́ложь, 62
 вы́обуть из сапóг в лáпти, 326
 вы́пить горчáнки, 220
 вы́пучить пильчуки, 64
 вы́сорочить бéльма, 64
 вы́тереть бока, 132; 138-139
 вы́топить сухóю бáню, 101; 160; 166-
 167
 вы́тришки продавáть, 395
 вы́тянуть жíчиной, 143; 148
 вышиба́ть (вышибить) очки, 131
 гад жгúчиЙ, 272

- гай да май, 381
гало́ши залива́ть, 289; 293
гы́ги прадава́ть, 397
глаза́ продава́ть, 395
глазу́ху есть, 396
глазу́ху покупа́ть, 396
гло́том глота́ть, 377
глуп как бáбий пуп, 74
глуп как хлуп, 74
глядéлки вы́валить, 64
глядéлки вы́лупить, 64
глядéлы продава́ть, 395-396; 403
глядít мужíк мужикóм, 386
гнать в хвост и в глóву, 133
гни скáзку готовую что дугу́
черьхóвую, 295
гнуть бильдогу, 176
говори́т бáлы семигодовáлы, 81
говори́т бáсни, 87
головá пóршень пóршнем, 386
(У них в доме) голъ да перетыка, 340
го́ном гнать, 401
гоня́ть слонá, 403
гоня́ть слонóв, 403
го́ром горéть, 401
грибы́ распуска́ть, 60
грóхва грóхвой, 385
грусть держа́ть, 269
гру́ши вы́груси́ть, 165
гúдом гудéть, 401
гúлы бить, 190
гульниó гулáть, 402
гультиki справля́ть, 190
дава́ть влúпки, 103
дава́ть дéла, 114
дава́ть спаси́бо, 283
дава́ть хóду, 108
дать алáбыш, 115; 279
дать бабáшку, 102; 115
дать базуна́, 118
да́ть бáйню, 118
дать баклúшу, 117
дать бáнок, 167
да́ть бáнию, 118
дать бежка́, 282; 284; 376
дать бизуна, 118
дать бýту, 102; 281; 287
дать бítъё, 287
дать блин, 115
дать блямбу, 124-125
дать бойну́, 102; 281; 287
дать болту́ху, 115; 124
дать бранка, 112
дать бúбны, 102
дать бузуна́, 118
дать бúлку, 115; 407
дать бúханцев, 407
дать бúханцóв, 102; 115; 407
дать бúханцы, 115
да́ть бúчку, 102
дать в мóрду, 122; 130
дать в рóжу, 122
дать в шéю, 122
да́ть вáлку 102; 281-282
да́ть вáлю 102; 281-282
дать вертá, 103
дать верту́ху, 103
дать вздáвку, 111; 124
дать вздéрку, 103; 282
дать вину́, 282
дать волвéни, 125
дать волчка́, 119
дать вспы́шку, 282
дать вы́гоны, 103; 282
дать вы́дéр, 282
дать вы́дерку, 282
дать вы́ставку, 103
дать вы́страстку, 112
дать вы́стрел, 282
дать вы́ческу, 103
дать голж, 283
да́ть головомóйку, 118
дать гóну, 282
дать грозу, 112
дать гул, 283
дать дáвку, 104
дать дерка́, 282
дать дёрку, 104; 282

- дать дёру, 104; 269; 282
 дать діракá, 282
 дать долбúшку, 104
 дать дóрку, 104; 282
 дать дра́ла, 375
 дать дранíны, 282
 дава́ть дра́нки (дра́нку), 104; 282; 405
 дать дрань, 282
 дать дрогунка́, 393-394
 дать дрогункóв, 393
 дать дроздá, 104; 119
 дать дубаса, 104
 дать ду́иров, 118
 дать ду́лю, 119; 125
 дать ду́ху, 104; 111
 дать жарёху, 115; 407
 дать жарню, 116; 408
 дать жба́нов (жбанóв), 125; 167
 дать жбе́нь, 125
 дать жемóк, 115; 407
 дать жемульку с квáсом, 115-116; 279
 дать жему́лю, 115
 дать жёгу, 111; 117
 дать жигарý, 111
 дать жигонá, 111
 дать жи́гу, 111
 дать жмéню, 118
 дать жбóгу, 111
 дать затréшину, 104
 дать защéчину, 113
 дать здрáвствуй (здра́сте,
 здрáвствуйтe, здорóво), 283
 дать знать кúзыкину мать, 127
 дать карачуна, 114
 дать кáши, 116; 408-409; 413
 дать киселя, 116; 409
 дать колотóвку, 104
 дать колотúшек, 125
 дать колотúшку, 104; 116; 408-409
 дáть кудéло, 119
 дать кúксу, 118
 дать кулíту, 284
 дать ласкатúху, 104
 дать лобана, 113
 дать лосóса, 168
 дать лупакá, 105
 дать лúпки, 105
 дать лúпу, 105
 дать лúскавку, 104
 дать лытка́, 282
 дать ля́паса, 105
 дать ля́пу, 105
 дать ляпúху, 105
 дать ля́ску, 105
 дать ляшá, 104
 дать машка, 282
 дать мéльничу, 120
 дать мукóй, 115
 дать мáтку, 105
 дать на лáпти, 123
 дать нагóнуша, 282
 дать нагонáй, 105; 282
 дать нахлобúчку, 105
 дать нотáцию, 113
 дать окóлицу, 284
 дать осетróв, 168
 дать осóса, 121
 дать острáстку, 112
 дать пámяти, 114
 дать пárки, 111
 дáть перевáлку, 281-282
 дать перевёртыша, 106
 дать перегróмку, 112
 дать передёру, 282
 дать пёрку, 106
 дать плеúху, 105
 дать плю́ху, 105
 дать по губáм, 122; 123
 дать по загрíвку, 122
 дать по заты́лку, 122
 дать побéг, 282
 дать погónку, 282
 дать подживóтника, 113
 дать подзаты́лень, 113
 дать подзаты́льников, 113
 дать подколéнника; 113
 дать подлéшика, 168; 405
 дать подмóгу, 283

- дать помочь, 283
дать потасовку, 106
дать пра́нки (прáнку), 106
дать прикла́да, 117-118
дать припáрки, 111
дать прóмаха, 282
дать пы́ли, 120
дать раза, 106
дать разгóнку, 282
дать рогача, 117-118
дать рíоху, 117-118
дать спокóй, 284
дать столбúху, 117-118
дать стрел, 282
дать стрíжку, 114
дать стúкманку, 106
дать стúпку, 118
дать сугóна, 282
дать сутóнку, 282
дать судакóв, 168
дать суходúшину, 112
дáть тásку, 405
дать терёбочку, 125
дать тикалá, 282
дать токмачá, 107
дать толчкá, 107
дать трезвóн (трезвóна), 112
дать трепакá, 107
дать тужмáна, 107
дать тузá, 107
дать тузмáна, 107
дать тузóв, 107
дать тумака, 124
дать тúрмана, 284
дать тыкалá, 108
дать тычкá, 108; 271
дать ума, 114
дать хны, 114
дать хóбота, 284
дать чесноку́, 116, 413
дать чёсу, 108
дать чичíгу, 125
дать шабёра (шабёру), 168; 404; 406; 409
дать шлáмбот, 121
дать яи́шницу, 116; 409
депéш дать, 284
держáть в умáх, 61
держáть интерéс, 269
дёром дратъ, 377; 401
Дичь вó шах, а всё таракáны, 345
до вýхора, 437
до вýхря, 437
до гýбелы, 437
до гробовóй доски, 62
до гробовóй жýзни, 247
до дўри, 437
до дўру, 437
до дўры, 437
до едрóной фéни, 75
до жýзни, 247
до злы́дня, 437
до леснóго, 437
до лéшего, 437
до негó и шестóм не достáнешь, 326
до параличá, 437
до полчóрта, 437
до прáха, 437
до прóпasti, 437
до свидáнья давáть, 283
до фéни, 75
до фéньки, 75
до фонаря, 75
до чёмору, 437
догнáть бáтькину полосú до сáмого лéсу, 326
доклáд держáть, 269
доторговáться до лóпанца, 393
дранíны дать, 104
драть в три шкóры, 151-152; 156
драть драньё, 377
драть чичíгу, 125
дроганцы продавáть, 393-394
дрóгу давáть, 393
дрогункóв принимáть, 393
дрóжкой дрожáть, 394
дрожмá дрожáть, 394
дрыг давáть, 282

- дры́жки продава́ть, 393; 403
 дубкí встáвить, 143; 149
 дунлырéй накла́сть, 125
 дурáк без подмéсу, 273
 дуть в кулáк, 177
Етих бал поблон анбáр, 185
 жбáнов насадíть, 159
 жбанóм бить, 125; 168
 Ждал, ждал, да и все жданки поел,
 395
 Ждали, ждали и жданы съели, 394
 ждалы прое́сть, 394
 жданки поесть, 394
 жданки потерять, 394
 жданки съесть, 394
 жданушки пое́сть, 394
 жданцы съесть, 394
 жданы переёсть, 394
 жданы поесть, 394
 жданы потерять, 394
 жданы съесть, 394
 жемкóм угости́ть, 163
 женить бы егó не на красной деви́ще,
 на рябиновой ви́ще, 146
 животы́ порвáть, 62
 жму́риков лови́ть, 392
 З дураком не убить бобра, 244
 за пέчью сидéть, 173
 за солнцем лежáть, 174
 завезти в бáшку, 131; 140
 загля́дки варíть, 397
 загнúть поблозы, 326
 загорéть как огáрыш, 387
 задава́ть пфéферу кому́-либо, 413
 задава́ть фéферу кому́-либо, 413
 задава́ть чбóу, 108
 задава́ть шúму, 112
 задáть бáйню, 118
 задáть бúчку, 102
 задáть вáлку, 102
 задáть вздúвку, 103
 задáть вытаску, 103
 задáть гóну, 104
 задáть дéла, 114
- задáть жарёху, 115; 407
 задáть жарниб, 116
 задáть жегáнку, 111
 задать жи́гу, 118
 задáть капут, 114
 задáть карабк, 114
 задáть кудéлю, 119
 задáть лещá, 404
 задáть лúпки, 105
 задáть мáтку, 105
 задáть памятку, 114
 задáть пárку, 19; 112; 117
 задáть перевáлку, 106
 задáть передёрку, 106
 задáть пётку, 118
 задáть поволóчку, 106
 задáть потасóвку, 106
 задáть потерёбку, 106
 задáть сечь, 106
 задáть тásку, 107
 задáть тасóвку, 107
 задáть трáску, 107
 задáть фéверу, 116
 задáть фéферу, 116, 124
 задáть храпунца, 63
 заéхать в еда́ло, 131; 136; 140
 заéхать в рыло, 140
 закати́ть блáмбу, 124-125
 закати́ть дúлю, 125
 залети́ть за загри́вок, 132; 140
 залива́й неугасíму-то!, 290
 залива́ть анекдóты, 289
 залива́ть в три ручь́я, 290
 залива́ть мозги, 289; 290
 зали́ть пúли, 288
 зали́ть пúшку, 288
 замолбл как мéльница, 387
 зану́здывать бечёвочкой, 146
 записáть в памятную кни́гу, 165
 запустíть по верхúшке, 131; 140
 запустíть по макúшке, 131; 140
 запу́тался как мизгíрь в тенётах, 348
 запу́тался что мизгíрь в тенётах, 348

запутался как петух в коноплях (в пакле), 354
зары берут, 66
затылком наволочки стирать, 174
заушин надавать, 113
заячья капуста, 431
зелено в глазах, 50
земля - тарелка, 303
земля - тарелка: что положишь, то и возьмёшь, 303
зёни выбалить, 64
зёнки разуть, 64
змей вострокопытный, 272
змей кровожадный, 272
змей рогатый, 272
змей сипатый, 272
змей шелудивый, 272
змей беспрекая, 272
змей глухая, 272
зуба дать, 284
и бóгу свéчка и чéрту кочерга, 37
И гусá на свáльбу тáщат, да вóши,
345
и пальца не поднять, 172
и пальцем не погнуть, 172
Иван был в орде, а Марья вести
сказывает, 429
Иван был в орде, а у Марии вести, 430
Иван Марии не слушает, 430
иванчики скáчут, 51
играть в кóзны, 185
играть в озябышки, 391
играть в шелугу (шалугу), 184
играть языком, 176
идти на ночевую, 215
из лесу в лес возить дровá, 177
из лесу в лес водить медведя, 177
из мешка в мешок пересыпать, 177
из песку верёвки вить, 177
из правого кармана в левый
пересыпать, 177
испечь булку, 407
испечь булку (лепёшку) во всю щёку,
163

Када праздник, када галалокти, када
курни мученики, када припадобный
лени - припади да ляжи, 44
Как буде́т добр, так буде́т и бобр, 244
как бузá бузит, 388
как вертёшка ве́рится, 388
как ве́ртник вертёться, 388
как коры́ на соснë, 436
как мóшки набýто, 436
как мурашéй на кóчке, 436
как орехово ядрышко, 252
как оснóбу снуёт, так и хóдит, 388
как перст в глазу́, 52
как пролито, 290
как у бóга за дверьми, 68
как у бóга за пáзухой, 68
как у бóга за рамкой, 68; 71
как у бóуза за дверью, 69
как у бóуза за рамкой, 69
как хвачú, так запоёшь сýру с
перехватом, 154
катись (ты) к чертам на пáсеку, 29
кино давать, 284
кíпом кипеть, 439
китушки сбива́ть, 190
киш кишёл, 63; 436
кишки стрясти (вытрясти,
выпотрошить), 158
кнýгами не лодыгами игра́ть, 185
(У них в семье) кол да перетыка, 340
коляски бить, 189
концы в воду и пузыри в гору, 300
концы в воду и пузыри вверх, 300
копать кому́-нибудь ров, 67-68
кормить сбусом, 391
красный как крашенина, 387
кубари гонять, 185
кубáрить кубарей, 186
кубцы водить, 185
кудёльку дать, 119
кукушка не ястреб, неуч не мастер,
72
кулак подносить, 144; 149
купца ре́зать, 392

лáлы да бáлы, а всё рассказы, 81
 лáнды бить, 191
 лапшой сде́лать, 152; 155
 лежа́ть лёжкой, 174
 лéжачью лежа́ть, 174
 лежí на боку́ да глядí за Окú, 174
 лéзом лезть, 401
 лётом летéть, 401
 Лёха бохáнский, 273
 лжа что ржа: тлит, 390
 лíвнем лить, 401
 лизунá съесть, 392
 лíпнет как смолá от кéдра, 296
 лови́ть гáлок, 177
 лоса́ть лáсы, 85
 лупи́ть языко́м 257
 лы́нды бить, 191
 лыни бить, 191
 лы́тусу прáздновать, 44
 льви́ный зев, 428; 431
 льёт, как лíпов лист кладёт, 290
 лягúшек бить, 190
 лýсалки точи́ть, 80
 лáсы вали́ть, 85
 лáсы ве́ять, 85
 лáсы городи́ть, 85
 лáсы подводи́ть, 85
 лáсы подпуска́ть, 82; 85
 лáсы разводи́ть, 85
 лáсы распустíть, 85
 лáсы скáзыва́ть, 85
 лáсы стрóить, 85-86
 лáсы строчи́ть, 86
 лáсы-балáсы точи́ть, 80
 мáльчики в глазáх, 48; 51
 Мáмонька родíмая - свечá
 неугасíмая, мáмонька нерóдная -
 похлёбочка голóдная, 390
 межú переéхать, 326
 мéлется как мéленка, 387
 мень-мéньшего, 436
 менять бýка на индýка, 72
 мешкóм свет носи́ть, 177

Молодéц что огурéц, а огурéц что
 молодéц, 389-390
 мóром мори́ть, 401
 мо́я изба́ с краю, 67
 муж с женой что мука́ с водой:
 сболта́ть сболта́ешь, а разболта́ть не
 разболта́ешь, 390
 мурцóвки хвати́ть, 218
 мúхи в глазáх, 49, 51
 мúшки в глазáх, 49
 Мы тебя ждали, ждали, да и жданки
 потеряли, 244
 мáлку дать, 105
 мáту дать, 105
 на бокови́ну, 215
 на вéки веќу́щие, 62
 на кривой козé не обье́дешь, 213
 на кривой козé не обье́хать, 214
 на кривой лóшади не обье́дешь, 214
 на кривой лóшади плутá не обье́дешь,
 213
 на кривой савра́сой, 213
 на кривых вороных, 213
 (его) на кривых оглóблях не
 обье́дешь, 213
 на кривых оглóблях не обье́хать, 214
 на оглóблю глядéть, 177
 на однóм сóлнце óнучи сúшат, 326
 на печí проeзду нéту, 326
 на пéчке сидéл, кирпичáм моли́лся,
 174
 на побéг уйтí, 280
 на смехú держáть, 269
 на собáк лáять, 178
 на собáк (на собáке) сéно коси́ть, 178
 на собáках шерстя бить, 178
 на хóдорах ходи́ть, 400
 на штáта рабо́тать, 61
 набелосвéтный дура́к, 273
 наби́ть глазá, 131; 137
 наби́ть шары́, 131; 137
 набузова́ть бокá, 132; 138
 наварíть хвост, 133
 наварíть хóбот, 141

- навéшать колотúшек, 125
навéшать оплеу́ху, 124
навráл, что в три кóроба не слóжишь,
364
навráть с три кóроба, 363
нагнúть хрáпку, 159
наговорить бóчку арестáнтов, 362
наговорить кýчу арестáнтов, 362
наградíть тумакáми, 124
надавáть бóтансев, 115
надавáть бúханцев, 407
надавáть буханцóв, 407
надавáть жбанóв, 118; 167
надавáть под миkýтки, 122
надавáть потыльников, 113
надавáть тузóв, 107
надавáть хлыстелéй, 108
надавáть чертéй, 120
надраТЬ вихрýну, 135; 158
наколотить вишвицу, 138
наколотить загóрбок, 159
наколотить загрíвок, 100; 132; 138
наколотить хóлку, 159
наколотить шéю, 132; 137
наколотить шíворт, 132; 138; 161
накормíть блинкáми, 98; 101; 279
накормíть тумакáми, 163
накостылýть загóрбок, 159
накостылýть хóлку, 159
накостылýть шéю, 132; 137
намáть бока, 132; 138
намáть загóрбок, 159
намáть лéн, 130; 138
намáть хóлку, 132; 138; 159
намáть шéю, 132; 138; 159; 336
напластáть глазá, 131; 138
напластáть шары, 131; 138
напúдриТЬ гóлову, 139
насадíть жбáнов, 125; 168
насадíть жбенъ, 125
настибáть глазá, 131; 138
настибáть шары, 131; 138
наскáжешиЬ воробьá на соснé, 363
наскáжешиЬ сеmь вёрст до небéс и всё
лесом, 363
наскáжешиЬ четвергóв с пятницами,
363
наскáзалиЬ сеmь четвергóв, 363
наскáзать сбóрок бóчек арестантов,
362
наслевáть по мóрде, 140
наслевáть по щекáм, 131; 140
настáвить бáнок, 101
насулил с три кóроба, 364
натеребíть кóчку, 132; 138
находíть рóпом, 148
нашáть болтúх, 161
нашáть болтúху, 124
неждáнный карáсь в вёршу попáл, 349
непокрытая голова, 272
нестáть свиньé апельсины, 334
нет царька в голове, 239
ни бóгу свéчка ни чёрту огáрыш, 34-
35; 38
ни бóгу свéчка ни чёрту ожéг, 32; 34;
38; 40
ни бóгу свíця ни цёрту ожéга, 34
ни в гóроде порúка, ни в дорóгe
тováriш, ни в дерéвne сосéд, 33
ни в снóп ни в гóрсть, 33; 173
ни дóма ни нá поле, 33
ни дóму ни кóму, 260
ни колá, ни дворá, ни пригорóдки, 261
ни колá ни оградá, 261
ни костéй ни вестéй, 384
ни мáчинки ни роси́нки, 261
ни мучи́цы ни крупи́цы, 261
ни от дождя ухорóны ни от стúжи
обороны, 33
ни прaсть, ни тkать, ни вязьé вязáть,
173
ни скотá ни живота, 260
ни слíху ни вéсти, 261
ни тkáлья ни прáлья, 33
ни тáнет ни везёт, 33
ни úхо ни рýло, 33
ни шля́пы ни мунди́ра, 261

- ноги суши́ть, 177
 норку задирáть (задра́ть), 67
 обивáть баклúши, 183
 обивáть шишкí, 189
 обломáть бокá, 132; 137
 обломáть рёбра, 137
 обойти дубинным корешком, 143; 148; 150
 огре́ть бадогом, 143; 148; 150
 огре́ть дубцом, 143; 148
 Огуры святые и лени праведные, 44
 оди́н как верстá в поле, 53
 оди́н как есть, 342
 оди́н как кол, 53
 оди́н как пálка, 53
 оди́н как поброх в глазу́, 53
 оди́н как щóгла, 53
 оди́н-одиношенек как кол в
 порошках, 54
 оди́н-одиношенек как кол на
 перетыке, 54
 оди́н-одиношенек как обгорéлый
 пень, 54
 оди́н-одиношенек как пень в поле, 54
 одинóк как пáлец, 55
 одинóкáя как сосна, 55
 одна́ как пáлец сидит, 53
 бзелень в глазах, 50
 оказаться в давáлках (далáвках), 346
 околáчивать баклúши, 183
 отбýть бéбеки, 158
 отвозить дубинкой, 143; 148; 150
 откинуть лáпти, 64
 отклáсть бéбеки, 158
 отливáть (отлítъ) пультики, 289
 отливáть (отлítъ) пультики, 289
 отливáть (отлítъ) пультики, 289
 отлítъ фáфуру, 290
 отправиться на воеву́ю, 215
 отправиться на мирову́ю, 215
 óха поймáть, 391
 охáленки есть, 391
 пáлец в ухе держáть, 172
 пáлец о пáлец не стúкнуть, 172
 пáлки (пáлка об пáлку) не
 переломить, 172
 пáльцем трóнуть, 144; 147
 пárить яйца, 178
 пéлить (распéлить) вíлы, 226
 пéнки снимáть, 67
 пень в два обхвáта, 273
 пень колотить (да) десь проводить, 177
 пéпел пересыпáть, 177
 перевáливается (идёт) копнá копнóй, 386
 перевáливать со щекí на щеку, 131; 140
 перед глазами как мухи хóдят, 49
 перст о перст не колонуть, 172
 перстá в рот не суй, 66
 пёс на сéне, 66
 пестóм поглáдить, 144; 147
 пестóм ткнуть, 147
 печь берёзовые блины, 408; 412
 Пимена ленивого, лентяя
 преподобного, 43
 писану́ть в потылицу, 141
 По Афóньке шáпка, по Ерёмке
 колпáк, 312
 По Сéньке и шáпка, по бáбе бráга, 311
 По Сéньке и шáпка, по Вáньке
 колпáк, по Ефиму кулáк, 311
 По Сéньке и шáпка, по горшку́ и
 крышка, 310
 По Сéньке и шáпка, по Ерёме и
 колпáк, 310
 По Сéньке и шáпка, по свиньé
 мешáлка, 310
 По Сéньке и шáпка, по Сéнькиной
 матери и кафтáн, 311
 По Сéньке и шлык, да не по нём сшил,
 311
 По Сéньке шáпка, по Дудинке и
 шkóла, 311
 По Сéньке шáпка, по Ерёме кафтáн,
 310

По Сéньке шáпка, по Ермóшке
колпáк, 311
побýть побивáлом, 153; 155
побóями бить, 153; 155
поглáдить дубíнкой, 143; 147
подбýть скúлы, 131; 137
подвéсить блáмбу, 124-125
поддáть лещá, 404
подквáсить нос, 131; 137
подклевáть глаз, 137
подклевáть глаза, 131
подковáть сáни, 326
подкóвать глаз, 131; 137
поднестí блáмбу, 124-125
поднестí болтúху, 124
поднестí в разбóр, 140
поднестí жбáнов (жбéнь), 125
поднестí лещá, 404
поднестí шабёра, 404
подnáть высокó на щит, 304
подшибýть глаз, 131
позадí глаз, 67
позадí очи, 67
пойдí к чертýм на бутырки, 29
поймáть дрожáнку, 393-394
пойтí в попятку, 210
показáть кúзыкину мать, 65; 127
показáть фéферу, 124
покáзыва́ть фéферу (пфéферу) кому́-
либо, 413
покраснéл как кра́сный кумáч, 387
полечítъ берёзовой лапшой, 412
поло́ть снег на рóсстани, 178
полторá аара, 74
полторы́ таaraры, 74
получítъ жбан, 168
поменáл вáленок на галóшу, 72
пóмошь дать, 283
помы́лить на сухóю рóку, 160
понапу́дри́ть глóзову, 131; 160
понатузíть загóрбок, 132; 138
понахлестáть загóрбок, 132; 138
понуждáть ремешкóм, 143; 149
попáл в мешóк головóй, 351

попáл как гусь в кáшу, 344
попáл, как медведь в капkáн, 346
попáл, как сом в вёршу, 349
попáл как чéрт в рукомóйник, 353
попáлся как мышь в корóб, 350
попáлся как сорокопút в цáпки, 353
попался как чéрт в вёршу, 349
попáсть в зажóм, 346
попáсть в замолót, 350
попáсть в захлобúшку, 350
попáсть (попáться) в клéщи, 346
попáсть(ся) в ловúшку, 347
попáсть в мерёжу, 349
попáсть в óмут, 352
попáсть в пасть, 347
попáсть в перевéс, 347
попáсть в перемáлье, 348
попáсть в плéнки, 348
попáсть в плéнку, 350; 352
попáсть в прóпасть, 352
попáсть в прорóху, 351
попáсть в рюху, 350-351
попáсть в скрып, 351
попáсть в слопéц, 347-348
попáсть в смолú, 350-351
попáсть в тенёта, 348
попáсть в у́лово, 348
попáсть в шап, 358
попáсть в щéмы, 358
попáсть в шипéц, 358
попáсть в яму, 352
попáсть вó щип, 358
попáсть как в борщ таракáн, 357
попáсть как медведь в берлóг, 351
попáсть как таракáн в борщ, 344
попáсть на острякí, 352
попáсть на рюху, 351
попáться в тискý, 348
попáться как бес в перевéс, 347
попáться, как мышь в мышелóвку,
347
попáться, как мышь в капkáн, 347
попáться на кукáн, 352
попáсть промéж двух огнéй, 352

- поправить причёску, 160
 поправить шлык, 162
 поправить шляпу, 162
 поправиться по-ру́сски, 151
 поправиться по-сво́йски, 151
 порá что горá: скáтишься так
 оглýнешься, 390
 пóрки давáть, 106
 посадíть волвéню на лы́сину, 125
 посадíть жи́вчика к нóсу, 125
 посадíть на горóх, 163
 потаска́ть как кутóзку, 151-152; 156
 потрепа́ть шкúру, 136
 почíстить прáжку, 98
 прáздновать лентáя, 44
 прамыня́л бы́ка на инды́ка, 20; 72
 при царé Копыле, 47
 при царé Ко́саре, 47
 прибавля́ть по ала́бышу, 407
 приква́сить нос, 131; 137
 приложи́ться рукави́щей, 144; 149
 принести́ на когó кнут с пúтовкой, 146
 принять в две щéтки, 152; 156
 причеса́ть по-сво́ему, 151; 156
 проби́ть баклу́ши, 183
 пробра́ть дрóбью, 144
 пробра́ть рóзгами, 143
 провёл, как сомá в вёршу, 349
 продавáть гла́за, 396
 продавáть гла́зы, 395
 продавáть дрóжжи, 394
 продавáть шáтни, 403
 продавáть шáты, 403
 Прожда́лись мне ждáнки э́ти, 395
 прóжил век не за гуси́ный кек, 74
 прóжил век не за курíный хек, 74
 прóжил век не за холщóвый мех, 74
 проколоти́ть баклу́ши, 183
 променя́л лён на огóнь, 72
 променя́л тебéньки на вóйлоки, 72
 променя́ли копы́цю на бы́чь, оцé и
 мого́рьч, 72
 промя́ть бока, 132; 138
 пропа́л как мышь на подтóпе, 353
 прописа́ть пропóрию, 159
 прорéзу нет, 436
 протерéть бока, 132; 138-139
 прыгать как векша, 266
 прýжку почíстить, 162
 пýлить бúркалы, 199
 пýлить глазенáпы, 199
 пýлить зéнки, 199
 пúчить бúркалы, 199
 пúчить глазенáпы, 199
 пúчить зéнки, 199
 пуши́стый как пух, 387
 пьян как грек, 194
 пýлить вárегу, 226
 пýлить вáчегу, 226
 пýлить рот, 226
 развестí балы́, 84
 разве́шивать у́ши вáрежками, 301
 разводíть балагúры, 176
 разводíть балы́, 84
 разводíть бодя́гу, 176
 разгáять зевáло, 226
 раздавáть лещéй, 406
 раздавáть осетróв, 406
 раздавáть судакóв, 406
 раззáвить рот, 226
 разину́ть хáйло, 226
 расквáсить нос, 131; 137
 распустíть бры́лы, 97
 распустíть гри́бы, 97
 расстёгивать рот, 176
 раствори́ть балы́, 84
 раствори́ть балы́, 84
 расстrepáть кóсмы, 158
 ребёнок что телёнок, 389
 рехнúться с ума, 64
 рéчи води́ть, 88
 рéвом ревéть, 401
 решетóм (пихтярём) сóлница лови́ть,
 177
 рóвно чúрка с гла́зками, 334
 рот распýлить, 226
 рот ра́стара́шить, 226
 рот расщепéрить, 226

- рукá об руку не стука́ть (не уда́рить), 172
Рукá руку мóет, а обе хотят бéлы бы́ть, 314
Рукá руку мóет, вор ворá кро́ет, 314
Рукá руку мóет - обе белы живу́т, 314
руки (ру́чки) сложи́ть, 174
ру́чки скла́сть, 174
Ры́ба ѹщет, где глы́бе, человéк ѹсчит, где лутче, а на дне ме́ста мнóго, 315
ри́хи в брюхе бу́дут игра́ть, 185
с царем в головé, 239
с тобой разгово́риться как мёду напи́ться, 389
с три лéшего чего, 437
с шáлами да бáлами, 81
сáжу колпакóм мéрять, 177
сбива́ть баклúши, 183
сбива́ть пенькí, 189
сбива́ть шибáлки, 186
сбить храпкí, 131; 137
сбýться с ума, 64
свéты с глаз посыплю́тся, 66
свињá мокрогу́бая, 272
сде́лать терёбочку, 125
Сегóдня Лы́кусу свято́му, скилáге преподобному..., 44
селёдка в корсéте, 334
сесть в кáлево, 359
сесть в калу́жу, 352; 359
сéять горю́ху, 391
сидéть богорóдицей, 174
сидéть за пéчью в золé, 174
сидéть на базлáх, 79
сидéть на печи (у гру́би), 174
сидéть поджáв ру́ки, 174
сидéть поджáвши ру́ки, 174
сидéть рукá на руке, 174
сидéть руки склáвши, 174
сидéть руки сощапíвши, 174
сидéть склáвши ру́ки, 174
сидит как гость, 174
скáжет как завáжет, 389
скáзки скáзы́вать, 88
склíзкие голáшки, 329
сковорóдником хвати́ть, 144
скрои́ть подчепéшник, 161
скрои́ть треухá, 161
сли́ть кóлокол, 288
сли́ть пульку, 288
сли́ть пúлю, 288
сломи-голова, 225
слон слоном шатáться, 402
слонá гоня́ть, 402
слонóв гоня́ть, 403
слóбы бить, 191
слоны́ пина́ть, 402-403
слоны́ слоня́ть, 179
слонь слóниться, 402
слух подáть, 283
смáгу принимáть, 220
смáзать по сусáлам, 132; 139
смехотá и грехотá, 381
смóтрит как барап на гумно, 296
смúты да перемúты, 381
со шкóльнической скамый, 61
сосвéтный дурáк, 273
состряпать пирóг во весь бок, 163
спечь пирóг во весь бок, 163
ссеки-голова, 225
стavры́ точить, 80
старичóк что сморчóк, 389
стáрого лéсу кочергá, 39
стáрый юс, 330
стать дúбом (дубъём, дубью), 60
стёбанишу задáть, 106
стóять руки в бóки, глазá в потолóки, 174
стрелочку стрелять, 378
строочи́ть спи́ну, 133; 141; 161
стяжstí волосáйку, 158
стыдли́в как рак, 303
стыдли́в как рак: на огнé краснéет, 303
сшиба́ть баклúши, 183
сши́ть лéнту (мантá, побочень), 161
сьéздить в разбóр, 140
сьéздить в ýхо, 132; 140

съездить Харьковской губернии в город Мордасы, 141
 съездить Харьковской губернии, Мордасовского уезда, в город Рыльск, в Зубцов погост, 141-142
 съвать почём зря, 133
 съвать с вéрхом, 164
 талы вытаращить, 64
 таракáн вó ши втрóпался, 345
 таращить бýркалы, 199
 таращить глазенáпы, 199
 таращить зéнки, 199
 теребить рóжу, 131; 138
 тёрку давáть, 107
 Тит в гóре что кит в мóре, 389
 толкí вóду до мéлкой пýли, 301
 точáть балáнды, 79
 точáть бáлки, 79
 точáть бáлы, 79
 точáть ерунду, 80
 точáть базлы, 79
 точáть бáлки, 79
 точáть балáсы, 77-78
 точáть ерунду, 80
 точáть лýскалы, 80
 точáть рéчи, 80
 точáть щекáми, 79
 точáть язы́к, 79
 тош как хвощ, 389
 трём свин्यáм кóрму не разделáть, 173
 Трифона гуслиста, Харлампия бандуриста и матери их Хныхны голландских чудотворцев праздники, 43-44
 трубы́ть в кулáк, 177
 трáсу дать, 107
 тýкманки раздавáть, 107
 тýкманку дать, 108
 тýкманами кормítь, 163
 тумák тумакóм, 385; 387
 тúром турítь, 377; 401
 турáть колобкý, 185
 тын да овýн, 381
 у кáждого - свой царь в головé, 239

убежáть убётом, 377
 убил бобра, 243-244
 Убýть бобра - немнóго добра, 243
 углánчики в глазáх, 51
 углánчики в глазáх бéгают, 48
 угостíть берёзовым пíвом, 412
 угостíТЬ дóлгим яйцóм, 98; 142-143; 147; 149; 163
 угостíТЬ жемкóм, 407
 Удáрить в бобра - не видáть добра, 243
 узнáешь вкус берёзовой кáши, 127
 узнáешь кúзькину мать, 127
 узнáешь, чем крапíва пáхнет, 127
 улýть щей на лóжку, 163
 упóтчевать лíповым лешóм, 406-407
 утюжить почём зря, 139
 хай да май, 381
 хватíть горчáнки, 221
 хватíТЬ горького, 221
 хватíТЬ горького до дна, 217
 хватíТЬ горького до слёз, 217
 хватíТЬ пивцá, 218-219
 хватíТЬ пятерикóм, 144, 148
 хватíТЬ сковорóдником, 148
 хватíТЬ хáлипу (хáлипы), 219
 хлебáть глазúху, 396
 хлебнúть горчáнки, 218
 хлебнúть мурцóвки, 218
 хлебнúть пивцá, 218
 хóденем ходíть, 400
 ходенём ходíть; 400
 хóдит конь конéм, 386
 ходíть ходорóм, 400
 хóдом ходíть, 400
 хóдора ходíть, 400
 хóдором ходíть, 63; 400
 хóдьрем ходíть, 400
 хольмá ходíть, 400
 хозáин что ширéй, 303
 хозáин что ширéй: где захотéл, там и сел, 302-303
 Хорошо скáзываТЬ скáзку про рýмский огурéц, 236

хоть (как) в ухо вдень, 252
хоть лопатой копай, 436
хоть мосты мости, 439
хоть стой дерево, хоть падай, 301
Хто во што гора́зд, тот в то и игра́ет,
241
Хто во што гора́зд, тот тем и
промышляет, 241
Хто добр, тому́ и бобр, а кто не добр,
тому́ и вы́ды не бу́дет, 244
хыламе́евская ночь, 61
царствует ум головою, 239
чебурáхнуть в глы́зу, 359
чёрные мухи в глазах летают, 49
чёрных соба́к (чёрных кобелей)
нáбело перемыва́ть, 178
чурка с глазами, 273; 286; 334
шабалы́ обива́ть, 186
шабалы́ бить, 186
шáболды́ бить, 187; 189
шáболды́ обива́ть, 189
шáболды́ сбива́ть, 189
шамéлу сбить, 187
шáрики катать, 185
шары́ валить да к стене́ прислоня́ть,
180
шары́ катать, 185
шары́ ты́кать, 131
шататься по лы́там, 180
шáтом шататься, 402
шáты продава́ть, 180
шáшки сшиба́ть, 186
шéйные ма́зи прописа́ть, 159
шемелу́ бить, 185
шиба́ть баклúши, 183
шилом хлеба́ть, 326
шишки бить, 187
шишки сбива́ть, 187
шмелей слуша́ть, 178
шмóном шмоня́ться, 402
шбша да ербша, 381
штрафу дать, 284
шурум-бурум, 380
щёлкать языком, 176

яи́шницу дать, 409

Ruso antigó

аки птенца от кляпци, 353
в поход ходити, 378
зуполная (суполная) моц, 223
клявою клятися, 377
ловы ловити, 378
мосты мостити, 377
мы́кать смáгу, 220
накáзывати рóзгами, 147
полная мочь, 223; 228
пришлá корысть в руки, 248
сукова́тыми дрёвы быти, 147
ходи́ти въ ловы, 280
ходи́ти рóтъ, 280
ходи́ти у стóрож, 280

Serbio/croata

бабино (баблье) љето, 422
брóјати звéзде (на нéбу), 179
као пијан циганин, 194
красти бóгу дáне, 179
лúлу пíти, у тámбуру быти, 179
обесити (отомбољити) нос, 308
продавати зијаке (зијане, зјаке, зјале,
зјала), 397
продавати рог за свеђу, 73
спустити нос, 308
splesti se (zaplesti se, plesti se) kao pile
и кићине, 354

Ucraíno

бáбине (бáбське) літо, 422
бáбки збива́ти, 186
баглаї быти, 189
бáйди быти, 189
бáйдики быти, 170; 189; 192
байки кажець (казаць), 87
бали та бали, а день далі, 81
балу-балу, а пси в крупах, 81

- бýти бáйдки, 199
 бýти блýнди, 189
 бокý вилéжувати, 175
 бóмки бýти, 188-189
 брénки бýти, 189
 брехнí точти, 80
 бúрла бýти, 189
 в очáх замиготíло, 50
 в очáх зеленíе, 50
 в очáх мерехтítъ, 50
 в очáх миготítъ, 50
 в очáх пожóвкло, 50
 в очáх пожовтíло, 50
 в очáх потомбрíлось, 50
 в очáх темнíе, 50
 в очáх тъмариться, 50
 відмичáти день святого Лентáя, 44-45
 вýміняв ремінець на лíчко, 72
 вýміняти (проміняти) шíло на мýло, 74
 вýміняти (проміняти) шíло на мотовýло, 74
 вýміняти (проміняти) шíло на швáйку, 74
 вýтришки продавáти (куповáти, ловýти), 396
 вішати носа (ніс), 308
 вішати собак, 367-368
 вішати цуциків, 367-368
 вýщукати лýса, 244
 впав в бíду як кýрка в борщ, 344
 впав як котá в борщ, 345
 впав як кýрка у сирбáвку, 344
 вскочíв наче птáшка в тенéта, 353
 галу-балу, а свіні в рíпі, 181
 гáндри бýти, 189
 горобцíв (ворóн, грáків, гав) лíчити, 178
 горобцáм дўли давáти, 178
 гóцы бýти, 189
 дати (всипати) берёзової кáши, 410
 дать маху, 320
 до бíса, 438
 до чóрта в зуби (ідти), 438
- дрíжаки беруть, 397
 з пíскú мотузкí сúче, 177
 за царý Горóха, 47
 за царý Панька, 47
 за царý Тимкá, 47
 за царý Томка, 47
 за царý Хмéля, 47
 заливáти гусáра, 292
 залíз як мýха в пáтоку, 345; 357
 залíз як мýха в сметáну, 345; 357
 заплутáвся як горобéць у ятéri, 353
 звивáєца як мýха в смолí, 345
 зíйде як вода з гуски, 264
 і кішцí (і котý) хвостá не зав'ýже, 173
 і пíлом і душéю, 420
 Ілí до сто бíсíв!, 438
 іншпíри (ростóпки) бýти, 189
 квóчки бýти, 189
 коўту бýти, 189
 куликá вбýти, 245
 кум королю, сват Терещенку, 302
 лýса зловýти, 244
 лисíцю пíймати, 244
 лéжни справляти, 175
 ловýти вíтрíв, 178
 ляси пíдпускати, 85
 ляси распустити, 86
 муру́ заливáти, 292
 набалакати сíм кíп, 364
 наговорити сíм кíп, 364
 наговорити три мíшки гречаної вовни та чотири копи гречки, 364
 наївся забудькíв, 397
 наказати сíм мíшкíв гречаної вовни..., 364
 намолоти сíм кíп, 364
 напали дрижаки, 397
 наплести сíм кíп, 364
 не бóгу свечá не чорту вожáла, 36
 не всí дóма, 313
 не всí дóма, пíшли по дрова, 313
 не всí дóма, поїхали по курай, 313
 не всí дóма, половýна поїхала, 313
 Недотéпи прáзднувати, 44; 45

- немá всіх дóма (вдóма), 313
ні бóгові свíчка пí лукáвamu лáдан, 36
ні бóгові свíчка нí чóртові головéшка
(каганéць), 36
ні бóгові свíчка нí чóртові огáрок
(лáдан, шíпчка, кочергá, рогáчилино,
нáдовбень, курýшка, каганéць), 36
ні бóгові свíчка нí чóртові ожóг
(гожúт, ожúт), 36
ні бóгу свíчку нí чóртові угárka
(огáрок), 36
ні до холодної води, 173
ні к бóгу свíчка, ни к дíльку ожýга, 36
ні кола нí двора, 259
ні колá, ні двора, ні рогатого вола,
259
ні колá ні двора, один сíренъкий коток
та на шíї мотузок, 259
ні колá ні двора - тíльки й ходу, що з
ворít та в воду, 259
ні риба ні м'ясо, 262
ні риба ні м'ясо, а щось наче гриб, 262
ні риба ні м'ясо, в раки не годится,
262
ни швéць ни мнéць, 173
одлив пули, 289
пíдклáсти (пíдсунути) свиню, 367
по Сáвцí свítка, по пáну шáпка, 312
по сýнку шáпка, 312
попáв як ворóна в юшку, 345
попáсти в сíло, 352
попáсти як мýха в окрíп, 345; 357
посадити в калюжу, 360
посидéньки справлáти, 175
походéньки справлáти, 180
прилíп як мýха до смолý, 345
пробирають дрижаки, 397
промíнáв вóвки на собáки, 72
пропáв як синíця в кýзовí, 353
пускáти вóду аж з трьох лотóк, 292
сам (один) як палец, 53
сбíратися як чумак по сíль, 331
свíй рóзум - цар в головí, 239
святкуváти лентáя, 44
сидíть сíднем, 175
сидíть як засváтаний, 175
собáцí хвостá не зав'áже, 173
теревенí тоchiti, 80
тинýтиз з кутká в кутóк, 180
тovkáti вóду в стúpi, 178
тоchiti баляндраси, 80
тоchiti баляси, 77
тоchiti ляси, 77
тумáн в очáх, 50
тúrів ганýти, 178
у Кrim по сíль, 331
улízti як пíвень в (у) юшку, 345; 356
фíglí бýти, 189
хáньки м'áти, 178
хапае дрижаки (дрижакíв), 397
хнюпiti носа (níс), 308
царкá в головí немáе, 239
чумак с сíллю (возом) перекинувся,
330- 331
шáхи та máхи, 185
швéнді справлáти, 180
шukáti вíтра в пóлю, 178
як з гуски (з гуся) вода, 264
як опарений, 299
як оселедцíв у бочцí, 365
як очманíлий, 299
як ошпарений, 299
як скажений, 298
як у бога за дверми, 69
як у бога за крóснами, 69; 71
як у бога за надром, 69
як у бога за пазухою, 69
як у бога за плечима, 69
як у бога пíд покришкою, 69
як у Хrista за пазухою, 69
he bo na husku vodu l'l'av, 264

II. Línguas non-eslavas

Alemán

Altweibersommer, 422
auf den Hund kommen, 369
betrunknen wie sieben Sweden, 194
die Daumen drehen, 180
die Hände in den Schoss legen, 175
die Hände in die Tasche stecken, 175
die Nase hängen lassen, 309
gieng hiemit wie ein Holländer, 194
in die Brüche kommen, 360
nicht Fisch nicht Fleisch, 33
Will ich lieber Hunde tragen (führen)
bis Bautzen, 368

Danes

være skabt som en hollænder, 195

Español

estar con las manos cruzadas, 176

Francés

baisser le nez, 309
boire comme un Suisse (un Polonais),
 194
*donner une chandelle à Dieu et une au
 diable*, 412
être comme un coq en pâtre, 355
*mettre (garder) les mains dans les po-
 ches*, 175-176
ni chair ni poisson, 33
se croiser les bras, 175
tomber dans le lacs, 356
tourner ses pouces, 180

Gallego

acorda-lo rei que rabeou, 46

acudir ó engado /ó cibo, 304
afeitar sen navalla (a alguén), 161
alummar con pallas mortas, 100
andar nos cornos do demo, 29
apañar auga coa (na) peneira, 96
*aplicar xustiza de carballeira (a al-
 güén)*, 146
¡Ata o demo dixo ‘¡Basta!’!, 438
bágoas de San Pedro, 429
bagoíñas de San Xoán, 429
bebé-las bágoas, 219
beber coma un cosaco, 194
beber traballos, 219
bota-las andrómenas, 289
bota-las pulgas fóra, 160
*bourar (mallar, mazar) en alguén coma
 en (nun) centeo verde*, 153
bourar coma en saco de la, 100
caer na gaiola, 347
caer no garamelo, 347
caer no lazo, 352
cambia-los ollos polo rabo, 73
catar(lle) as pulgas (a alguén), 160
coller auga cun cribo (cunha criba), 96
coma o demo, 438
coma sardiñas na banastras, 365
coma sardiñas na lata, 365
coma un rei nunha cesta, 69
contarlle os pelos a un can, 178
chove-los sete choveres, 401
chover a chover, 401
da-la comuñón, 408
dar a matar, 114
dar de comulgar, 408
dar sen dó, 155
dar sen dolor, 155
dar unha boa felpa, 99
dar unha(s) hostia(s), 408
dar unhas fregas (a alguén), 138
darlle unha chaqueta (a alguén), 138
darlle untura fresca (a alguén), 145

- debocarlle (a alguén) unha orella dun pao, 143*
dou ó demo (algo), 438
Dunha vez era..., 379
en corpo e alma, 420
en tempos de María Castaña, 48
Érase unha vez..., 379
escribir na auga, 176
estar coma tres nun zapato, 304
estar man sobre man coma a muller do escribán, 175
estar mano sobre mano, 176
estar metido na cinza, 174
facer unha cañeira en alguén, 99
facer unha raia na auga para que non se desfaga, 176
Fede coma o demo, 438
foxe a fume de carozo, 299
foxe coma se tivese lume nos pés, 299
habe-lo demo de algo, 436
¡Haste acordar de cantas son dúas e dúas!, 127
herba da loba, 429
herba do lobo, 429
ir á festa das sábanas brancas, 43
ir á festa de San Nunca (San Porron-dón), 43
ir ó trasacordo, 209
lavarlle a cara a un, 131
medi-las costas, 166
medirlle as costas (a alguén), 100
medirlle as costas coa vara, 143
medirlle as costelas a un, 133; 166
mira coma un carneiro mal morto, 296
mollado coma un pito, 251
nin arre nin xo, 33
nin ata nin desata, 33
nin bigote nin dote, 260
nin carne nin peixe, 33
nin chus nin bus, 260
nin esto, 246
nin fai nin desfai, 260
nin mata nin espanta, 260
nin mel nin fel, 260
nin pare nin empreña, 33
nin pía nin toa, 260
nin pon nin quita, 260
nin rei nin Roque, 260
nin tus nin mus, 260
nin vai nin vén, 33
nin vai nin volve, 260
no tempo da raíña María Castaña, 48
non dar pancada, 172
non dar unha pelotada, 172
non dobrar a lingua, 248
non entro nin saio, 260
non me engana pan de picos, 240
non pegar pan, 172
non poder un can polo rabo, 173
non ter leito nin teito, 260
non ter lume nin casa, 260
non ter lume nin fume, 259
non valer un can, 306
non valer un pataco, 306
non valer unha cadela, 306
ó cento por cento, 418
onde o demo deu as tres voces, 28
Para San Serenín, que é un día antes da fin, 43
parvo de remate, 273
parvo redondo, 273
poñe-los cinco dedos na cara a un, 101
poñerlle o pao no lombo (a alguén), 143
quita-la pedra (da parede /do burato) coa man doutro, 249
Ramo de San Ripote, 43
regaña-la arnela, 232
regaña-la moa, 232
regaña-los dentes, 232
saca-las sardiñas do lume coa man allea, 249
sacudi-los calzóns, 162
sacudirlle (a alguén) a polaina, 162
sacudirlle as pulgas, 160
sacudirlle o po da chaqueta, 101
San Carnaval, 43
San Logo é santo que nunca chega, 43

*Santa Lilaila pariu por un dedo; certo
será pero eu non cho creo, 43
ser como recadar unha agulla nun pa-
lleiro, 249
ser día de escola, 179
ser todo ollos, 250
só coma un can (sen dono), 56
só coma un moucho, 56
só coma unha curuxa, 56
ter acendida unha vela a Deus e outra
ó demo, 37
tira-las sardiñas do lume coa man do
gato (michiño), 249
traga-los feles, 219
unha man lava a outra e as dúas lavan
a cara, 314
untarlle a badana (a pavana) a alguén,
135
untarlle o lombo (a alguén), 99
vas ve-las estrelas, 66
vir á man, 248
¡Vas aprender!, 127
¡Vaste acordar de min!, 127
¡Vouche andar coa roupa das festas!,
161
¡Vouche andar co apeiro!, 144
¡Vouche dar un sopapo que te vas
acordar do día que naciches!, 154
¡Vouche dar unha labazada que te vou
traer como barro á parede!, 154
¡Vouche marca-lo lombo co raño!, 144
¡Vouche quenta-la cuncha (a pavana,
as orellas)!, 143
¡Voute afeitar ben afeitado!, 153
¡Voute afeitar!, 145
¡Voute carmeiar ben carmeado!, 153
¡Voute esfolar vivo!, 139
¡Voute peneirar ben peneirado!, 153
xustiza do carballo, 146*

G r e g o c l á s i c o

χείρ χεῖρα νίπτει, 314

H ú n g a r o

ebek harmincadjára kerül, 369

I n g l é s

*Indian Summer, 422
neither fish nor flesh, 33
tit for tat, 403
to be in a jam, 356
to beat the air, 179
to beat the wind, 179
to fold one's hands, 175
to give a laugh, 375
to give a smile, 374
to have a swim, 374
to take a walk, 374
to twiddle one's thumbs, 180*

L a t í n

Manus manum lavat, 314

L e t ó n

*gar pakškiem slaitstīties, 180
kā dieva (peles, lāca) ausī, 70
kā dievum azotē, 70
mušas skaitīt, 179
ne pirksta nepakustināt, 173
neder ne dievam, ne velnam, 37
nepacelt pie darba en pirksta, 173
nokart degunu, 309
nolaist degunu, 309
nosaut buku, 245
rokas kabatās sabāzis, 175
sadot (uzcienāt) berzu putru, 410
sapinies kā vista pakulās, 355
slamstīties ka slamstam, 180
ūdeni liet, 293
varnas dzenāt, 179
viens kā koks laukā, 55*

L i t u a n o

*beržiné koše (beržo koše, lapiené, taukai), 410
beržinés košes (lapienes) duoti, 410
beržo košes (medaus, lapienes, taukù) duoti, 410
bóbų vasara, 422
dindas mušti, 189
dinderj mušti, 189
kaip akla varna į bałq, 354
kaip dievo ausyje (ùžantyje, užkrosnyje), 70
kaip pas dievą už pečiaus, 70
kaip višta į pakulas, 354
né piršto nepajudinti (nepakrutinti, nepridéti), 172
né pirštu nesukeisti, 172
neī diėvui, neī žmogui, 37
neī diėvui žvaké, neī velniui šaké (žarsteclis, pagaištis, dialectal kačerga), 37*

*nosí nukabínti, 309
nosí nuleisti, 309
nosí pakabinti, 309
nosí pakárti, 309
paibarą mušti, 189
pimparus mušti, 189
pirštu piršto nepaliesti, 172
rankos kišenése, 175
spiáudyti ir gáudyti, 179
vienas kaip pirštas, 56
visus šunis kárti (kárstyti) ant ko, 369*

M o l d a v o

*a báre uýrka, 189
a báte párkta, 189*

S u e c o

*rik (renlig) som en holländare, 195
svära (supa) som en holländare, 195*

BIBLIOGRAFÍA

**CENTRO RAMÓN PIÑEIRO
PARA A INVESTIGACIÓN EN HUMANIDADES**

1. Bases de datos en liña (accesibles en <http://www.cirp.es>)

BILEGA: Bibliografía informatizada da lingua galega

MedDB: Base de datos da Lírica profana galego-portuguesa

2. Publicacións

Tipo	Título	Número de publicación
Lingüística	Euromosaic. Producción e reproducción dos grupos lingüísticos minoritarios da UE (edición en lingua galega)	22
	Repertorio bibliográfico da lingüística galega	11
Fraseoloxía	Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía	30
	Refraneiro galego da vaca	6
	As imaxes da lingua rusa. Ensaios históricos, etimolóxicos e etnolingüísticos sobre fraseoloxía	50
	Fraseoloxía eslava. Manual universitario para a especialidade de lingua e literatura rusas	51
	Cadernos de fraseoloxía galega 1. O mar na fala da Mariña luguesa	52
	Cadernos de fraseoloxía galega 2. Refraneiro galego de Xesús Taboada Chivite	53
Terminoloxía	Formulario notarial (TERMIGAL da Real Academia Galega) (tamén en disquete)	39
	Regulamentos municipais I (TERMIGAL da Real Academia Galega) (tamén en disquete)	40
Literatura	Actas das I Xornadas das Letras Galegas en Lisboa	38
	Cantigas do mar de Vigo	34
	Diccionario de termos literarios	37
	Estudios galegos en homenaxe ó profesor Giuseppe Tavani	4
	Informe de literatura 1995	14
	Informe de literatura 1996	25
	Informe de literatura 1997 (tamén en CD-ROM, contendo este e os dous informes anteriores)	36
	Informe de literatura 1998 (tamén CD-ROM, contendo este e mailos tres informes anteriores)	46
	Lírica profana galego-portuguesa	19
	Poética da novela de autoformación. O Bildungsroman galego no contexto narrativo hispánico	18
Facsímiles	Terra, mar e lume	15
	A gaita gallega (A Habana 1885-1889)	49
	Alba. Hojas de poesía. Follas de poesía (A Coruña, 1948 - Vigo 1956)	8
	Aturuxo. Revista de poesía e crítica (Ferrol 1952-1960)	2
	Cristal (Pontevedra 1932-1933)	29
	Cultura Gallega (A Habana 1936-1940). (Edición dos anos 1936-1937)	43
	Galiza. (Mondoñedo 1930-1933)	41
	Gelmírez. Hojas de otoño a primavera (Santiago de Compostela 1945-1946)	12
	La Alborada (A Habana 1912)	42

	La Noche. <i>Suplemento del Sábado</i> (Santiago de Compostela 1949-1950)	20
	La Tierra Gallega (A Habana 1915)	42
	Plumas e Letras en <i>La Noche</i> (1946-1949)	13
	Posío (Ourense 1945-1946)	9
	Posío, Arte y Letras (Ourense 1951-1954)	17
	Resol (Galicia 1932-1936)	28
Narrativa e poesía recuperada	A cruz do salueiro de Xesús Rodríguez López	23
	Alira de Elfe, A Reina Loba e outros relatos de Manuel Lois Vázquez	26
	Baixo do alpendre e outros relatos de M. P. Amor Meilán	27
	Obra narrativa en galego de Heraclio Pérez Placer	33
	Paja brava de El Viejo Pancho	31
	Salayos e outros poemas de Manuel Núñez González	35
Filosofía e Ensaio		
	A filosofía krausista en Galicia	3
	Castelao humorista	16
	Ética xeral	47
	Fundamentos antropolóxicos da obra de Castelao	44
	Hamlet e a realidade cunqueirana	10
	Historia do pensamento antropolóxico de Galicia	48
	O Padre Feixoo, escolástico	7
	O pensamento rexeneracionista de Eloy Luís André. Do europeísmo ó galeguismo	21
	Suma da lóxica	45
Varia		
Biografía	Lembranza de Ramón Piñeiro. Catro discursos.	1
	Ramón Piñeiro (video-libro)	24
Cine	Filmografía galega. Longametraxes de ficción	32
Outros	Guía de alimentación	5

ISBN 84-453-2739-9

9 788445 327395

школы Сар
ovos Кор
mamaliga роди гродзен
тумха кон
гроба сандо
тумба кога
видя тила сан
дойде четвър
тируса на русес
сенория посл
запоет сандо о
да феста в пор
веспера да коре
после русалкина
мартобрия на то
дюас semanas анти
que морра о дем
покудрявест сандо
о гало когда сор
сандо ос порко м
кастрато се волва ег
е о пеixe санте егда
а мергуллар егда п
взойдет сандо